

R M Dawkins

Jan. 1907

ΟΙ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΔΡΑΜΑ

ΕΙΣ ΜΕΡΗ ΠΕΝΤΕ

ΜΕΤΑ

ΜΑΚΡΩΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙ

ΠΟΝΤΟΥ

ΥΠΟ

Π. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΕΡΡΗ και ΒΑΜΠΑ

Ὁδὸς Μητροπόλεως,

1870

ΔΗΜΗΤΡΙΩι ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΓΕΝΙΔΟΥΝΓΙΑ

ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΤΗι ΤΗΣ ΤΟΠΑΡΧΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

ΑΝΔΡΙ ΕΥΓΕΝΕΙ,

ΓΕΝΝΑΙΩΝ ΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΠΕΠΛΗΡΩΜΕΝΩι,

ΚΑΙ ΥΠΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΙΔΕΩΝ ΕΜΦΟΡΟΥΜΕΝΩι,

ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΔΕΙΓΜΑ

ΑΝΘ' ΩΝ ΜΕΓΑΛΑ ΕΥΗΡΓΕΤΗΤΑΙ

ΤΗΝ ΔΕ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΠΟΙΗΣΑΣ.

Εὐγενέστατε Κύριε.

Τὴν παροῦσαν πραγματείαν, ἐν ᾗ σκιαγραφικῶς παρίσταται εἰκὼν τῆς παρελθούσης τρομοκρατίας, τῆς δίκην ἐφιάλτου ἐπικειμένης ἐπὶ τοῦ ἔθνους καὶ καταμαστισάσης ἐπὶ ὅλους πέντε αἰῶνας τοὺς δυστυχεῖς προπάτορας, δὲν ἠδυνάμην καταλληλότερον εἰς ἄλλον νὰ προσφωνήσω, εἰμὴ εἰς Σὲ τὸν διάγγελον τῆς ἐγκαινιζομένης ἤδη νέας περιόδου, ἥτις σημαίαν αὐτῆς τὴν ἰσονομίαν ἀναπετάσασα, καταδικάζει μὲν τὸ παρελθὸν, νέαν δὲ διαχαράττει πορείαν, ἣν βαδίζουσα νέαν θέλει ἀρύεσθαι ζωὴν, καὶ νεαρὰς ἀναλαμβάνει δυνάμεις. Ἐὰν δὲ διὰ τοῦ προγράμματος τούτου κατορθωθῇ νὰ καταπέσῃ τὸ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας διαχωρίζον τὰ ἔθνη τῆς μεγάλης ταύτης αὐτοκρατορίας μεσότοιχον, καὶ ἡ ἀνώμαλος τῶν κατοίκων διαίρεσις, εἰς καταδυναστεύοντας καὶ καταδυναστευομένους, εἰς δούλους καὶ δεσπότας, καταπαύσῃ, καὶ οἱ λαοὶ αὐτῆς ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν νόμων, τὰ αὐτὰ ἀπολαύοντες δικαιώ-

ματα, καὶ τὰς αὐτὰς ἀναδεχόμενοι ὑποχρεώσεις, καὶ τῆς αὐτῆς τυγχάνοντες προστασίας, τείνωσι χεῖρα πρὸς ἀλλήλους φιλικὴν, καὶ συνασπίζωνται ἐν τῇ κοινῇ τῆς κοινῆς πατρίδος ὑπηρεσίᾳ, ἄνευ διακρίσεως ἔθνους καὶ θρησκείας, τῆς μεγάλης ταύτης καὶ σωτηρίου μεταβολῆς ἐν τῇ πατρίδι τῶν Κομνηνῶν Σὺ θέλεις εἶσθαι ὁ πρῶτος διαπρύσιος κῆρυξ· Σὺ ὅστις διατρανώσας ἡμῖν τὴν νέαν ταύτην τῶν πραγμάτων τροπὴν, καὶ διερμηνεύσας τὰς προθέσεις τῆς νέας Κυβερνήσεως, μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας εἰργάσθης· καὶ λέγων καὶ ἐνεργῶν καὶ ὑποσχόμενος, ἐλπίδος ἐπλήρωσας τὰς καρδίας ἡμῶν· ὢ τότε, ἀλλὰ τότε μόνον ἀναλογιζόμενοι τὸ παρελθὸν, ὡς τρομακτικὸν μετέωρον ἀπαμακρυνθὲν καὶ οὐδὲν πλέον ἀφῆσαν ἴχνος, καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος γαληνιώσας διὰ τὸ μέλλον ἀρυόμενοι ἐλπίδας, θέλομεν εὐλογεῖ μὲν τὴν Κυβέρνησιν τὴν ταῦτα παρασκευάσασαν, καὶ εἰλικρινῶς ἐπὶ τούτῳ ἐργαζομέ-

νην, εὐγνωμονεῖ δὲ καὶ πρὸς τὸν διαγγελέα τούτων καὶ συνεργάτην, τὰ πρῶτα ἐν ἡμῖν ἐνθάψαντα σπέρματα, ἅτινα καρποφορήσαντα θέλουσι προετοιμάσει διὰ τὴν νεωτέραν γενεὰν πλούσιον τὸν ἀμητόν. Ζῆθι λοιπὸν προαγόμενος, φιλογενέστατε ἄνερ, καὶ ἐξομαλύνων καὶ διασαλπιζόμενος ἐν ἡμῖν τὴν νέαν ἐποχὴν τὴν συνενώσουσαν τὰ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἐν διαστάσει διατελοῦντα ἑτερόφυλα τοῦ κράτους στοιχεῖα, ἀντιθέτους ἔχοντα ἀρχὰς καὶ ἀντιπρώρους τὰς ἐμπνεύσεις, εἰς ἓν ἀδιαίρετον καὶ ἀναπόσπαστον ἔθνος, ὑπὸ τῶν αὐτῶν συμφερόντων καὶ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων ἐμπνεόμενον.

Δέχθητι, Κύριε, μετὰ τῆς εὐγνωμοσύνης μου

καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐνδελεχοῦς πρὸς Σὲ ἀφοσιώσεώς μου.

Π. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ.

ΤΟΙΣ ΕΝΤΥΓΧΑΝΟΥΣΙ

Η υπόθεσις των «Φυγάδων» ελήφθη εξ ιστορικών παραδόσεων, εξ ομοίας φύσεως ᾀσμάτων, καθ' όλην την περίχωρον της Τραπεζοῦντος υπό των αγροτών ᾀδομένων, καὶ ἐξ ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων. Πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν, ὅτε ἡ αἰθερόπλαγκτος φαντασία τῶν πεδῶν τῆς κριτικῆς ἀπηλλαγμένη, καὶ ὑπὸ τῶν πτερύγων τῆς κούφης νεότητος μετεωρουμένη, τῆς ἰδανικότητος τὰ ὑπερήνεμα διέσχιζε πελάγη, εἰς οὐδένα ὑπείκουσα χαλινὸν, ἱστορικά τινα ᾄσματα ἐν ταῖς εὐθυμίαις ᾀδόμενα ἀκούσας, καὶ νύξιν τινὰ ἐκ τούτων λαβὼν, ἠρεύνησα τὰς κατὰ τὴν ἅλωσιν Τραπεζοῦντος παραδόσεις, ὅσαι, τὴν παμφάγον τοῦ πανδαμάτορος χρόνου διαφυγοῦσαι γαστέρα, διετηροῦντο ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην, καὶ ἐλέγοντο ὑπὸ ἐσχατογήρων ἀγροτῶν, εἰς ἃς ὅμως οὐδεὶς προσεῖχε πλέον· καὶ ἔνθεν μὲν ἐννοήσας ὁποίαν τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τὰ διασωθέντα ταῦτα ἔχουσι μνημεῖα, καθ' ὅσον ἡ ἱςορία ἡμῶν, καὶ μάλιςα ἡ τῆς Ποντικῆς, κατά γε τὴν περίοδον ταύτην εἶναι λίαν σκοτεινὴ, καὶ διὰ τοῦτο

πᾶσα περὶ τούτους τοὺς χρόνους εἴδησις, ἔστω καὶ ἀμυδρὰ, δὲν εἶναι ἀποῤῥιπτέα· διότι ἐκ τῆς κατὰ τόπων συλλογῆς πάντων τούτων ἡ τοῦ ὅλου ἔθνους ἀπαρτίζεται ἱστορία· ἔνθεν δὲ φοβηθεὶς, μήπως τὰ μὲν ᾄσματα καταποθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐρωτύλων τῆς νεωτέρας ποιήσεως ᾀσματίων, ἅτινα ὁ ἐπελθὼν ἐπείσακτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ πολιτισμὸς, ὁ τὸν ἀρχαῖον ἡμῶν κατακλύσας βίον, αἱ δὲ παραδόσεις παραδοθῶσιν εἰς λήθην, ὑποστᾶσαι ὅ,τι πολλοῦ λόγου ἄξια ἄλλα συμβάντα, ἐξαλειφθέντα ἐκ τῆς μνήμης καὶ συνεπαγαγόντα τὴν λήθην τῶν ἐν ταύταις διασωθέντων ἱστορικῶν γεγονότων· ἀπεφάσισα ἀντὶ ἄλλου ἱστορικοῦ τινος σχεδιογραφήματος ἢ συλλογῆς λυσιτελεστέρας βέβαια, τραγῳδίαν ἐξ αὐτῶν νὰ συντάξω, αὐτοχειροτόνητος καὶ αὐτοσχεδίαστος ἀναγορευθεὶς ποιητής. Τὸ πρᾶγμά μοι ἐφαίνετο εὔχερὲς καὶ οὐδεμίαν ἐν αὐτῷ ἔβλεπον δυσκολίαν· διότι ἄπειρος τῶν κανόνων τῆς τραγῳδίας, δὲν ἐγνώριζον ὁποίαν ἀνάντη πορείαν ἀνέλαβον νὰ ἀναβῶ, οὐδὲ ἔβλεπον τοὺς κρημνοὺς, ὑφ' ὧν ὀλισθήσας ἐνδεχόμενον ἦν νὰ καταποθῶ. Τὸ δρᾶμα ἐπενοήθη καὶ συνετάχθη μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας καὶ παιδιᾶς· ἀλλ' ἡ ἀψίκορος νεότης παραγαγοῦσα εἰς φῶς τὸ ἑαυτῆς ἔργον, ἀφῆκεν, ὡς κακὴ μήτηρ τὸ τέκνον αὐτῆς, ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἀτελὲς, ἄπλαστον καὶ ἀμόρφωτον, δεινὸν καὶ ἀποφώλιόν τι τέρας. Ἔκειτο λοιπὸν ἐν γωνίᾳ που μεταξὺ τῶν ἀχρήστων καὶ παρημελημένων χειρογράφων ἀγνοούμενον καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως διασωθέν· αἱ δὲ περιπέτειαι αἱ ὕστερον ἐπελθοῦσαι καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ φροντίδα μου ὅλην ἀποῤῥοφήσασαι, νὰ λησμονήσω μ' ἠνάγκασαν καὶ ᾄσματα καὶ παραδόσεις καὶ μὰ Δί' ἐμαυτόν. Καὶ πολλάκις μὲν ἔλαβον αὐτὸ εἰς χεῖρας, οὐδέποτε ὅμως ἐζήτησα νὰ ἐξετάσω τίς καὶ ὁποία ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος τοῦ τέκνου τῆς νεανικῆς φαντασίας μου. Μόλις μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν Ποντικῶν ἀνεμνήσθην, ὅτι συνέταξά ποτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραδόσεων καὶ ᾀσμάτων τραγῳδίαν, καὶ ἐκ περιεργείας μᾶλλον

ἀναγνούς, εὗρον μὲν ἐν αὐτῷ πολλὰ τὰ ἐπιλήψιμα καὶ διορθωτέα, ἐν γένει ὅμως τὸ ποίημα, εἰ καὶ ἄμοιρον ἴσως ποιητικῆς ἀξίας, ὡς ἱστορικὴν ὅμως περιέχον ὕλην, μοὶ ἐφάνη ὅτι δὲν εἶναι καὶ ὅλως ἀνάξιον λόγου καὶ μάλιστα ὡς πραγματευόμενον περὶ Πόντου, περὶ οὗ οἱ πλεῖστοι καὶ τῶν ἐν ἡμῖν λογίων, ἐν παντελεῖ κατακείμενοι ἀγνοίᾳ, οὐ μόνον οὐδένα ποτὲ περὶ αὐτοῦ ποιοῦσι λόγον, ἀλλ' ἔξω τῶν ὁρίων τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος ἀποκλείοντες καὶ ἀποδιοπομποῦντες, οὐδὲ καὶ ἂν ἐνταῦθα κατοικοῦσιν ὁμογενεῖς ἀκριβῶς πάνυ γινώσκουσιν· ἀλλὰ νομίζουσιν, ὅτι καὶ τὴν προγονικὴν ἀπέμαθον γλῶσσαν καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν ἐπελάθοντο. Ἀνέλαβον λοιπὸν πάλιν ἐκ παραδόξου ἴσως ἰδιοτροπίας τὸ ἀπολωλὸς τοῦτο καὶ ἐγκαταλελειμμένον τέκνον· καὶ τὰ μὲν διορθώσεως ἐπιδεκτικὰ διορθώσας, τὰ πλεῖστα δὲ ἐξ ὑπαρχῆς ἀνασκευάσας, οὐκ ὀλίγα δὲ μεταβαλών, προτάξας δὲ καὶ ὑπόθεσιν καὶ καταδείξας τὰς πηγάς, ἐξ ὧν συνετάχθη τὸ δρᾶμα, ὧν αἱ πλεῖσται εἰσὶν ᾄσματα καὶ παραδόσεις, προσθεὶς δὲ καὶ τὰ ᾄσματα ταῦτα, ὅσα κατώρθωσα νὰ συλλέξω, ἐκδίδωμι αὐτὸ εἰς φῶς. Ἵνα δὲ καταστήσω πληρέστερον τὸ ἔργον, ἐκτίθημι διηγηματικῶς καὶ τὰς κατὰ τὴν ἅλωσιν καὶ τὰς μετ' αὐτὴν παραδόσεις καὶ τὰ γεγονότα, ὅσα διεσώθησαν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν μεταγενεστέρων.

Ὡς ἱστορικὸν λοιπὸν σχεδιογράφημα μᾶλλον ἢ ὡς ποίησις, τὸ δρᾶμα ἔχει ἐκτενὲς τὸ διηγηματικὸν πέραν τοῦ μετρίου, καὶ ἐκ τούτου καταντᾷ πολλαχοῦ πληκτικόν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ διηγήσει τῆς πολιορκίας· καὶ ἡ ἐντελὴς δὲ στέρησις νεωτέρων δραμάτων καὶ ἡ μόνη καὶ ἀποκλειστικὴ μελέτη ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἴσως συνεπήγαγεν ἀρχαίαν τινὰ δυσοσμίαν προσβάλλουσαν τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν εἰθισμένων εἰς τὰς καλλονὰς τῶν νεωτέρων μελοδραμάτων, πρὸς ἃς ὅμως ἡμεῖς, εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ Εὐξείνου ὑπερεξακοντισθέντες, δὲν ἔχομεν οὔτε τὴν ῥῖνα οὔτε τὰ ὦτα ἐπὶ τοσοῦτον εὐαίσθητα, οὔτ' ἰδόντες οὔτ' ἀκούσαντές ποτε αὐτά.

Ἴσως δὲ καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ αἱ δοξασίαι, τὰ ἀναφαινόμενα ἐν τῷ δράματι, πιστῶς δὲν ἐκπροσωποῦσι τὴν βυζαντικὴν περίοδον, ὅτε ἐξηχρειώθη μὲν ὁ λαὸς, παρεξετράπη δὲ εἰς μωρὰς καὶ ἀγόνους συζητήσεις ὁ κλῆρος, ἐξέλιπε δὲ ὁ πατριωτισμὸς, ἀπεσβέσθη δὲ ἡ φιλοτιμία καὶ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα, διεφθάρησαν δὲ τὰ ἤθη, καὶ ἡ παραλυσία διεδόθη εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας· ἂν δὲ ἀναφαίνεται καί τις ἐνέργεια καὶ ζωὴ, αὕτη καταναλίσκεται εἰς θεολογικὰς διαμάχας ἐξαπτούσας τὰ πάθη καὶ τελευτώσας συνήθως εἰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ ἀλληλομαχίας. Ταῦτα δυστυχῶς ἐπαληθεύουσι, καὶ μάρτυρες αὐτὰ ταῦτα τὰ ᾄσματα καὶ αἱ παραδόσεις, ἐν οἷς πάντα σχεδὸν τὰ περὶ τὴν πρωτεύουσαν ἄστη φαίνονται διὰ προδοσίας ἁλόντα, ὅπερ ἀποδεικνύει ἔλλειψιν πατριωτισμοῦ καὶ ἐξαχρείωσιν ἠθῶν· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν πάλιν τούτων τῶν ᾀσμάτων καὶ τῶν παραδόσεων διδασκόμεθα, ὅτι τὰ γενναῖα αἰσθήματα περιωρίσθησαν μὲν, ἀλλὰ τελείως δὲν ἐξηλείφθησαν· διότι καὶ ὁ πατριωτισμὸς ἢ μᾶλλον ἀντ' αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τὸ διαδεχθὲν τὸν πατριωτισμὸν καὶ ἀντικαταστῆσαν τὸν ἐθνισμὸν, τὸν διαλάμψαντα ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τοσοῦτον μεγαλουργήσαντα, δὲν ἐδημιούργησε μὲν τοὺς μεγαλοφυεῖς ἐκείνους ἄνδρας, ἐφ' οἷς σεμνύνεται ἡ ἀνθρωπότης, τοὺς Μιλτιάδας, τοὺς Ἀριστείδας, τοὺς Θεμιστοκλεῖς, τοὺς Κίμωνας, ἀλλ' ἀνέδειξεν Ἡρακλείους καὶ Λέοντας καὶ Ἀλεξίους· καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου δὲν παρήγαγε μὲν ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ σταματήσωσιν ἢ νὰ μετατρέψωσι τὸν ἐπερχόμενον χείμαῤῥον καὶ νὰ ἀφαρπάσωσι τὸ ἔθνος ἐκ τοῦ καταποντισμοῦ, ἀλλ' ἀνέδειξεν ἄνδρας, οἵτινες ἐναγωνίως ἀντεπάλαισαν πρὸς τὴν ἀδιάφυκτον τοῦ ἔθνους εἱμαρμένην, καὶ πίπτοντες καὶ συνενταφιασθέντες ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς καταπεσούσης πατρίδος, ἀπήλλαξαν ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους τῆς αἰσχύνης τοὐλάχιστον, ὅτι ἀνάξιοι ὅλως ἀποβάντες ἐλευθερίας, ἐν ἀπαθείᾳ καὶ ἀναλγησίᾳ ὑπεκύψαμεν τὸν αὐχένα, οὐδεμίαν προτάξαντες ἄμυ-

ναν. Διετράνωσαν λοιπὸν οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς διεφθάρη μὲν πολλαχοῦ, ἀλλ' ἐντελῶς δὲν ἐξηχρειώθη, οὐδ' ἀπέβαλεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, οὐδ' ἀπέβη πτῶμα ἄψυχον, ἐφ' οὗ ἀπόνως ἐπέβη ὁ μωαμεθανισμὸς καὶ κατεβρόχθισεν ἀψόφως τὰ μέλη αὐτοῦ οὐδένα ἐν αὐτοῖς ἀπαντήσας σπασμόν· ἀλλὰ καὶ ζωὴ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ, καὶ δυνάμεως δὲν ἐστερεῖτο, καὶ ἄνδρας ἐκέκτητο γενναίους, οἵτινες δὲν ἴσχυσαν μὲν νέον νὰ μετοχετεύσωσιν αἷμα ἐν ταῖς ἀρτηρίαις τοῦ ἔθνους, ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων νυχθείσαις καὶ ἐξαντληθείσαις, οὐδὲ νὰ ἐνσταλάξωσι νεότητα καὶ δύναμιν εἰς τὸ καταπονηθὲν ἤδη καὶ παρακαίρως γεγηρακὸς καὶ ἀπαυδῆσαν κράτος, ὅπερ ὅμως ἐπὶ ὅλην χιλιετίαν ἀντεπάλαισε ῥωμαλέως πρὸς τὰ ἀλληλωθούμενα τῆς Ἀσίας ποικίλα ἔθνη καὶ διέμεινε φρουρὸς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ὃν πίπτον παρέδωκεν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ ἀνακύπτουσαν Εὐρώπην· δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσι κατὰ τῆς εἱμαρμένης, καὶ νὰ ἀποσοβήσωσι τὸν κίνδυνον· ἀλλὰ καὶ ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ πάντων καὶ οὐδεμίαν παρ' οὐδενὸς λαβόντες βοήθειαν, διεφιλονείκησαν μέχρις ἐσχάτης αὐτῶν πνοῆς τὴν πτῶσιν τοῦ ἔθνους, ἐπάλαισαν πάλην ἐναγώνιον, καὶ ὑπέκυψαν μὲν ἐπὶ τέλους, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀπέδειξαν, ὅτι πίπτουσιν οὐχὶ δι' ἔλλειψιν ζωῆς, ἀλλὰ καταβαλλόμενοι ὑπὸ ἀσυγκρίτως ἀνωτέρων δυνάμεων, καὶ διὰ τοῦτο ὑπείκοντες εἰς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς φύσεως. Πόσα σήμερον ἔθνη ἑτοιμοθανῆ ζῶσι καὶ διατηροῦνται οὐχὶ ἐξ οἰκείων δυνάμεων, ἀλλὰ διότι ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν Εὐρώπῃ πολιτικὴ δὲν ἐγκαταλιμπάνει πλέον τὰ ἀδύνατα καὶ ἀσθενῆ κράτη βορὰν τῶν ἰσχυροτέρων, ἀλλὰ διεθνὲς διαγράψασα δίκαιον, ἔστησε φραγμὸν κατὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἐσταμάτησε τὰς κατακτητικὰς τῶν φιλοδόξων τάσεις· ἐὰν καὶ τότε τὰ ἔθνη ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐνεφοροῦντο διαθέσεων, τὸ ἑλληνικὸν ἐν Βυζαντίῳ κράτος σήμερον ἔμελλε νὰ ζῇ καὶ νὰ συγκαταριθμῆται μεταξὺ τῶν ἰσχυροτέρων κρατῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Εὐρώπης αὐ-

τῆς καὶ ἡ Ἀσία ἤθελεν εἶσθαι σήμερον εἰς πολὺ κρείττονα κατάστασιν. Ἀλλ' ἀντὶ ἀρωγῆς ἡ Εὐρώπη αὐτὴ, θελήσασα νὰ σταματήσῃ τὸν μουσουλμανικὸν χείμαῤῥον, παρεσκεύασε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ διὰ τῆς καταχτήσεως τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀφώπλισε τὸ μόνον κατ' αὐτοῦ προπύργιον, καὶ διὰ τῆς πτώσεως τοῦ κράτους ἐκείνου ἤνοιξεν τοῖς ἐξ Ἀσίας ἑτεροθρήσκοις λαοῖς τὰς πύλας τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοί εἰσι μᾶλλον· ἀγαστοὶ, καθόσον ἐγίνωσκον τὸ ἄγονον τῶν προσπαθειῶν καὶ τὸ μάταιον τῆς ἀντιστάσεως, ἔβλεπον τὴν ἐπικρεμαμένην τῇ πατρίδι αὐτῶν τύχην, ἀνεγίνωσκον τὴν καταδίκην αὐτῆς, καὶ ὅμως δὲν ἀπεδειλίασαν εἰς τὸν προφανῆ κίνδυνον, ἀλλ' ἀντὶ δούλης καὶ ἀτίμου ζωῆς τὸν εὐκλεᾶ καὶ ἔνδοξον προείλοντο θάνατον. Τοιούτους ἄνδρας ἀναφανέντας καὶ κατὰ τὴν πτῶσιν τῆς τραπεζοντίου αὐτοκρατορίας δὲν ἐγινώσκομεν· διότι ἡ ἀφήγησις τῶν μὲν κατὰ τὴν ἅλωσιν γεγονότων εἶναι σύντομος καὶ ἐλλιπὴς, οὐδεὶς δὲ ἱστορικὸς φαίνεται ἐξιστορήσας τὰ καθέκαστα συμβάντα μέχρι τῆς ὁλοσχεροῦς τοῦ ὅλου κράτους καταδουλώσεως. Ἀλλ' ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ᾀσμάτων ἐξάγομεν, ὅτι οὐδὲ ἡ Τραπεζοῦς ἦν ὅλως ἐστερημένη τοιούτων ἀνδρῶν. Ταῦτα καὶ δόσις τις ἐθνικῆς ἴσως ὑπερφιλαυτίας μὲ παρεκίνησεν, ἵνα εἰς τὰ πρόσωπα ἀνωτέραν τῆς πραγματικότητος ἀξίαν ἀπονείμω.

Ἐκ δὲ τῶν παρουσιαζομένων προσώπων ἐν τῷ δράματι ὁ μὲν Λέων ὁ Καβασίτης, δοὺξ Μεσοχαλδίου, πόλεως, ἧς τὰ ἐρείπια σώζονται, εἶναι πρόσωπον ἱστορικὸν, ζήσας ὅμως ἱκανὰ ἔτι πρὸ τῆς ἁλώσεως, ἀνὴρ ἐν ὅπλοις γεγηρακώς· ὁ οἶκος τούτου καὶ ὁ τῶν Τζανιχιτῶν καὶ Γαβράδων ἦσαν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων τοῦ κράτους· ἀπηντήσαμεν δὲ ἐν χρυσοβούλῳ παρ' Ἀλεξίου τοῦ Γ'. τῇ μονῇ Προδρόμου τοῦ Βαζελῶνος δοθέντι, ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος πονήματος συναπτομένῳ, Κωνσταντῖνον Τζανιχίτην συνυπογεγραμμένον ὡς μέγαν Κοντόσταυλον καὶ κεφαλὴν τοῦ ὅλου βάνδους Μα-

τζουκάων· διεσώθησαν δὲ ἀμφότεροι οἱ δύο τελευταῖοι οὗτοι οἶκοι ὁ μὲν ἐν τῇ πόλει μόνον, ὁ δὲ τοῦ Γαβρᾶ καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς. Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Λέοντος τούτου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Λεοντιδῶν περιῆλθε φαίνεται μέχρις ἡμῶν, ἐκ τῶν περὶ τὸ Μεσοχάλδιον χωρίων, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ μακρόν, μετοικήσας ἔπειτα εἰς ἄλλα χθαμαλώτερα, πρὸ πεντηκονταετίας δὲ κατελθὼν καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ξανθῖνος καὶ Αἰχμάλωτος, ἅπαξ μόνον ἀναφαινόμενοι ἐν τῇ σκηνῇ ἐλήφθησαν ἐξ ᾄσματος δημοτικοῦ· τὸν Κιατίπογλην ἀναφέρει ἡ τουρκικὴ παράδοσις τὸν πρῶτον ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ διορισθέντα τοπάρχην Τραπεζοῦντος, βίαιον μὲν τοὺς τρόπους, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν εὐαρίθμων ἢ τὸν μόνον γινώσκοντα γράμματα καὶ διὰ τοῦτο λαβόντα τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην. Καὶ ὁ οἶκος τούτου ἐσώζετο μέχρις ἡμῶν ἀπολαμβάνων καὶ προνόμιά τινα, ἦτο δηλονότι αὐτοδικαίως ὁ πρῶτος γραμματεὺς τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι τελωνείου. Ἐξ ἱστορικῶν ᾀσμάτων ἐλήφθη καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐμιραλῆ, ὅς, ὅσον ἐξ αὐτῶν ἐξάγεται, ἦν ἐκ τῶν ἐπισήμων τῶν πρὸ τῆς ἁλώσεως μονίμως ἐν Τραπεζοῦντι κατοικησάντων οἴκων· ἓν ᾆσμα ἀναφέρει, ὅτι καὶ τῆς βασιλόπαιδος ἠράσθη, ἣν, ζητήσας καὶ ἀποπεμφθείς, κατώρθωσε νὰ λάβῃ διὰ δόλου. Τὰ ᾄσματα παριστῶσιν αὐτὸν προσηνῆ συνήγορον τῶν χριστιανῶν, ἴσως διὰ τὴν κηδεστείαν πολλοὺς ἐκ πολλῶν παθημάτων ἀπαλλάξαντα. Τὸ τοῦ Βασιλείου ἐλήφθη ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμουρούτζη, παθητικώτατα περιγράφοντος τὴν ἅλωσιν· καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ἐλάβομεν πηγὴν τῆς ἁλώσεως. Ὁ Κ. Σάθας ἀναφέρει (ἐν λέξει Ἀμουρούτζης), ὅτι ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ἐλατινοφρόνησεν, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ἀσπασθεὶς τὸν μωαμεθανισμόν, κατέστη πολέμιος τῶν χριστιανῶν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοιοῦτόν τι δὲν ἐξάγεται· ἴσως ὁ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφερόμενος δὲν εἶναι ὁ τουρκίσας. Ὁ μὴ ἀναφαινόμενος ἐν τῇ σκηνῇ Ἀκρίτας ἐξυμνεῖται ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων

ᾀσμάτων ὡς τολμηρὸς ἥρως τεράστια κατορθώσας, κεκτημένος ὑπερφυσικήν τινα δύναμιν, ἀλλ' ὕστερον καταβληθεὶς ὑπὸ λοιμικῆς νόσου. Πολλὰ τῶν ᾀσμάτων τούτων θέλομεν προσθέσει καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς μετὰ τῆς ἀναγκαίας ἑρμηνείας. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα στεροῦνται ἱστορικῆς ἀξίας. Ἐν γένει ἐν τῷ δράματι ἀπεθησαυρίσθη ὅ,τι ἐξ ἱςορικῶν παραδόσεων καὶ ᾀσμάτων ἔσωσεν ὁ χρόνος μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Φυγάδων καταλήψεως τῆς πόλεως καὶ καταστροφῆς αὐτῶν. Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ δράματος.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Παντος ἔθνους αἱ πρῶται ἱστορικαὶ πηγαὶ εἶναι ᾄσματα καὶ παραδόσεις μεταδιδόμεναι ἀπὸ γενεῶν εἰς γενεὰς, μνημεῖα οἰκοδομῶν καὶ τὰ παραπλήσια. Διότι ἀγνοουμένης τῆς γραφῆς εἰς ταῦτα καὶ μόνα ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ ὁ περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἀρχικῶν χρόνων ἔθνους τινὸς καταγινόμενος· οἱ χρόνοι οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν μυθικὴν τοῦ ἔθνους περίοδον. Εἰς τοιαύτας δυστυχῶς παραδόσεις καὶ ᾄσματα καὶ μνημεῖα οἰκοδομῶν διασωθέντα ἢ καὶ ἐκλείψαντα ἀναγκαζόμεθα ἐν ἐλλείψει ἄλλων νὰ καταφεύγωμεν ἐπιχειροῦντες νὰ γράψωμέν τι περὶ τῆς τύχης τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ποντικὴν, πηγὰς οὐχὶ τοσοῦτον ἀσφαλεῖς. Τὰ ᾄσματα ταῦτα καὶ τὰς παραδόσεις ἐξετάζοντες πορίζόμεθα, ὅτι, ἁλούσης τῆς Τραπεζοῦντος, πλεῖστοι ὅσοι ἐκ τῶν διασωθέντων φεύγοντες τὴν δουλωσύνην, κατέφυγον εἰς τὰς δυσπροσίτους ὑπερκειμένας ὀρεινὰς χώρας· ἐκεῖ δὲ ἑνωθέντες μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ὀρεινῶν, οὐδὲ πρότερον πολλὴν περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καταβαλλόντων φροντίδα καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ μὴ γινωσκόντων γράμματα, διετήρησαν μὲν ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη τὴν ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν, τῶν Τούρκων μὴ τολμώντων διὰ τὸ ἐρυμνὸν νὰ εἰσδύωσιν εἰς τὰ ὀρεινὰ ἐκεῖνα καὶ δυσπέλαστα μέρη, πρὶν ἢ στερεωθῶσιν ἐπὶ τῶν παραλίων· ἀλλ' ἐπὶ τὸ

ἀγροικότερον μεταβαλόντες τὴν δίαιταν καὶ περὶ μόνης τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν μεριμνῶντες, ἣν ἔβλεπον καθ' ἑκάστην κινδυνεύουσαν, οὐδεμίαν ἢ πάνυ μικρὰν περὶ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν μορφώσεως ἐποιοῦντο μέριμναν. Ἀπώλεσαν λοιπὸν σχεδὸν τὴν γνῶσιν τῶν γραμμάτων, καὶ περιῆλθον εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ἐν ᾗ εἰσὶ τὰ ἔθνη πρὸ τῆς εὑρέσεως τῆς γραφῆς. Ἴσως δὲ εὑρίσκοντο καὶ ἐν τούτοις ἐκ τοῦ κλύδωνος διασωθέντες εὐάριθμοί τινες γινώσκοντες ὁπωσδήποτε γράμματα, ἀλλ' οὗτοι ἢ δὲν ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλαχόσε τὴν ἐνέργειαν να καταναλίσκωσιν ἀναγκαζόμενοι, ἢ ἔγραψαν μὲν τὰ γεγονότα τῶν κατ' αὐτοὺς χρόνων, τὰ περὶ τούτων ὅμως ὑπομνήματα ἀπωλέσθησαν, ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος καταποθέντα χρόνου. Διὸ καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀκριβεστέρων πηγῶν εἰς τὰς ἀγράφους ταύτας παραδόσεις θέλομεν ἀναγκάζεσθαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ προστρέχωμεν. Διότι οὐδὲ ξένος τις ἔγραψε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, περὶ τῶν κατὰ τὸν Πόντον Ἑλλήνων, ἐπειδὴ αἱ μὲν χῶραι αὗται ἦσαν ὡς ἥκιστα ὑπὸ ξένων θαμιζόμεναι, ἡμᾶς δὲ ἐξήλειψαν ἀπὸ τοῦ χάρτου τῶν ἐθνῶν· τοὐλάχιστον ἐν Πόντῳ δὲν ἐθεωρήθη ποτὲ ὁ Ἕλλην ἱστορικῆς ἐρεύνης ἀντικείμενον· πᾶν δὲ τὸ περὶ τῶν χωρῶν τούτων γραφὲν εἰς χωρογραφικὰς μόνον εἰδήσεις περιορίζεται, καὶ αὗται διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν μόνον φυλήν. Ὁ δὲ Ἕλλην ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνομίσθη καὶ νομίζεται ἴσως πρὸ αἰώνων ἐκλελοιπώς. Ταῦτα περὶ τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς μητροπόλεως Ἑλλήνων, διατηρησάντων μὲν τὴν ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν ἐπὶ χρόνους τινάς, περιελθόντων δὲ εἰς βάρβαρόν τινα κατάστασιν. Μόνον μετὰ τὴν τελείαν κατάκτησιν τῆς ὅλης χώρας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐφεξῆς ἀνεφαίνοντο καὶ ἐν Πόντῳ λόγιοι τὸ πλεῖστον Τραπεζούντιοι, τινὲς δὲ καὶ συγγράψαντες· ἀλλ' οὗτοι ἀναλάμποντες ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἀσελήνῳ ἐκείνῃ νυκτὶ δίκην πυγολαμπίδων, τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ὀφείλουσι μᾶλλον εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἴστρον συγκροτηθείσας σχολάς, ὅπου πανταχόθεν συνέῤῥεον καὶ ἠρύοντο τὰ πάντοτε περισπούδαστα τοῖς Ἕλλησι νάματα τῆς παιδείας.

Διότι μετὰ τὴν ἐντελῆ καθυπόταξιν τῶν τε παραλίων καὶ ὑπερθαλαττίων χωρῶν, ὅτε, παρελθούσης τῆς πρώτης τῶν πρώτων χρόνων καταιγίδος, τῆς παρασυράσης πᾶν τὸ προστυχόν, ἐπῆλθεν ὁπωσδήποτε τάξις τις, καὶ ἡ κυβέρνησις, εἰ καὶ βιαία πάντοτε καὶ

καταθλιπτικὴ καὶ ἀφόρητος, ἔλαβεν ὅμως διοικητικήν τινα μορφὴν, καὶ τὰ μὲν ἔκνομα κινήματα ἐμετριάσθησαν, ὁ δὲ ῥαγιᾶς, εἰ καὶ ἐκτεθειμένος πάντοτε εἰς τὴν διάκρισιν καὶ τὸ αὐθαίρετον τοῦ Ὀθωμανοῦ, καὶ ἔβλεπεν ἐπικρεμάμενον ἐπ' αὐτοῦ τὸ ξίφος τοῦ Δαμοκλέους, εὕρισκεν ὅμως καὶ στιγμάς τινας ἀναπαύσεως, καὶ ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ φόβου συνελθὼν, οὐ μόνον περὶ τῆς παραυτίκα ἰδιοσυντηρησίας αὐτοῦ νὰ σκεφθῇ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ πρόνοιάν τινα ἐλάμβανε, καὶ ἐπ' ἐργασίαν ἐτρέπετο, καὶ οὐσίαν ἐσχημάτιζεν (ἣν ὅμως ἐφρόντιζε παντὶ σθένει νὰ ἀποκρύπτῃ καὶ ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ, φοβούμενος τὸ φιλάρπαγον τῶν δεσποτῶν αὐτοῦ), καὶ περὶ τῆς διανοητικῆς μορφώσεως διενοεῖτο. Ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἅμα ἔβλεπον ὕφεσίν τινα καὶ τὴν τύχην μικρὸν προσμειδιῶσαν αὐτοῖς καὶ ἢ ἀπήντων ἀστὸν γραμμάτων δόκιμον, ἐξ ἀλλοδαπῆς ἀρτίως ἐπανακάμψαντα, ἢ ἀλλοδαπὸν λόγιον περιπεσόντα πως ἐν αὐτοῖς, εὐθὺς συνήρχοντο, συνεσκέπτοντο περὶ συγκροτήσεως σχολῆς, καὶ προσεκάλουν τὸν λόγιον, συνεφώνουν αὐτὸν, καὶ εὐθὺς συνεκροτεῖτο ἐν οἰκίᾳ τινὶ σχολεῖον, ὅπου συνέτρεχον οὐ μόνον παῖδες, ἀλλὰ καὶ ἔφηβοι, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ ἄνδρες καὶ παρήλικες γέροντες. Τὰ σχολεῖα ταῦτα δὲν ἦσαν πάντως πάντοτε διαρκῆ καὶ μακρόβια· διότι καὶ τὰ εἰσπραττόμενα ὑπὲρ αὐτῶν δίδακτρα, εἰ καὶ εὐτελῆ, δὲν ἐχορηγοῦντο μετ' εὐχερείας· διὸ οἱ διδάσκαλοι μὴ εὑρίσκοντες ἐν αὐτοῖς ἐπαρκῆ τὸν πόρον, συχνὰ διέλυον τὰ πρό τινος συγκροτηθέντα σχολεῖα καὶ ἀπεδήμουν πάλιν· ἀρκούντως ὅμως ἀποδεικνύουσι τὸν πρὸς τὰ γράμματα πόθον τῶν κατοίκων, ἅτινα ἦσαν καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν πεφιλημένον αὐτῶν μέλημα. Δυστυχῶς οὐδὲ ἐκ τῶν λογίων τούτων οὐδεὶς ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ τὴν σύγχρονον τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἱστορίαν, οὐδὲ νὰ συλλέξῃ τὴν ἐν διαφόροις μέρεσιν εἴτε ἐν ᾄσμασιν εἴτε ἐν παραδόσεσιν εἴτε καὶ ἐν ὑπομνήμασι σωζομένην τότε ἱστορικὴν ὕλην, ἥτις ἦτο τότε βέβαια καὶ πλουσιωτέρα καὶ ἀκριβεστέρα· ἅπαντες δὲ οἱ τότε συγγράψαντες σχεδὸν εἰς ἐκκλησιαστικά τινα ζητήματα τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν κατηνάλουν, ἢ νομοκάνονας καὶ τροπάρια ἀντέγραφον. Οἱ χρόνοι λοιπὸν οἱ μέχρι τῆς ἐντελοῦς τῆς τραπεζουσίας χώρας κατακτήσεως εἰς σκοτόεντα νέφη εἶναι κεκρυμμένοι, καὶ ἐκτὸς τῶν ἀτελῶν τούτων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἠκρωτηριασμένων ᾀσμάτων καί τινων παραδόσεων καὶ

τούτων δυσδιαλύτων καὶ πολλάκις ἀντιφατικῶν, οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν ἀσφαλὲς τῶν χρόνων ἐκείνων ἱστορικὸν ὑπόμνημα. Ἴσως, ὡς προείπομεν, ὑπῆρξεν ἐν αὐτοῖς καί τις λόγιος, τὴν μάχαιραν ἢ τὸν ἐξανδραποδισμὸν διαδρὰς καὶ γράψας τὴν σύγχρονον τῶν γινομένων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὸ πολύτιμον αὐτοῦ ἔργον συναπωλέσθη μετ' ἐκείνου, ἢ κεῖται εὐρωτιῶν τεθαμμένον ἐν γωνίᾳ που τῶν ἀποδασωθέντων φρουρίων, ἐν οἷς εὗρε καταφύγιον, καὶ ὅπου ἐπάλαισεν ὁ ἑλληνισμὸς κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ τοὺς τελευταίους αὐτοῦ ἀγῶνας, καὶ ὑπὸ τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο ἀνεφύη ἐλάτη ἤδη ἢ πλάτανος ἢ δρῦς. Ταῦτα δὲ γράφοντες, δὲν ἐννοοῦμεν ποσῶς, ὅτι ἀνεγείρομεν ἀνελλιπὲς ἱστορικὸν οἰκοδόμημα· ὕλην μόνον παρέχομεν ἀκατέργαστον μὲν καὶ ἀμόρφωτον καὶ ἐν πολλοῖς ἴσως καὶ ἄχρηστον, ἣν ὅμως ἄλλοι δαημονέστεροι καὶ ἱκανώτεροι λαβόντες θέλουσι διασκευάσει, καὶ τὰ μὲν ἄχρηστα καὶ ἀσυντελῆ ἀποῤῥίψει, ἀναπληροῦντες δὲ τὰ κενὰ καὶ προστιθέντες ὅ,τι νεώτεραι καὶ ἀκριβέστεραι ἔρευναι ἀνακαλύψωσι, θέλουσιν ἔργον ἀνεγείρει πληρέστερον. Ἡμεῖς δὲ θέλομεν νομίσει, ὅτι ἀρκούντως ἐξεπληρώσαμεν τὸν σκοπόν, δι' ὃν ἐπὶ τὸ ἐπιχείρημα ὡρμήθημεν, ἐὰν ἄλλος προτιθέμενος νὰ γράψῃ περὶ Πόντου, λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ἡμέτερον πόνημα.

Ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐνεστῶσαν κυβέρνησιν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, γράφοντες ταῦτα σκοπὸν προεθέμεθα νὰ προσβάλωμεν· εἰς ὅτι ἐγίνετο ἄλλοτε δὲν εἶναι ὑπεύθυνον τὸ παρόν. Σύνισμεν καὶ διακηρύττομεν, ἐκ τῶν διατάξεων αὐτῆς λαβόντες τὸ ἐνδόσιμον, ὅτι ἡ ἐνεστῶσα κυβέρνησις, τὴν ἐν πᾶσιν ἰσονομίαν νὰ εἰσάξῃ προτιθεμένη, νέον διέγραψε πρόγραμμα καὶ νέαν διεχάραξεν ὁδόν· ἂν δὲ μέχρι τοῦδε δὲν κατώρθωσε νὰ ῥίψῃ τὸ διαχωρίζον καὶ διαιροῦν τὰ ἔθνη μεσότοιχον· ἂν ἐν τοῖς πλείστοις ἀκόμη μέρεσι τῆς ἐκτεταμένης ἐπικρατείας ὁ χριστιανὸς γίνεται ἕρμαιον καὶ βορὰ ἀκαθέκτου ἐνθεομανίας, καὶ πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν διοικούντων αὐτοὺς παραγνωρίζοντες τὰς προθέσεις τῆς κυβερνήσεως ἐν ταῖς ἀναφυομέναις διαφοραῖς μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων φανερῶς ἢ μυστικῶς συντάττονται μετὰ τῶν δευτέρων καὶ ὑποστηρίζουσιν ἀδικοῦντας αὐτούς, ἂν πολλαχοῦ ὁ Ἕλλην νομίζεται ὂν φύσεως ὑποδεεστέρας, πλασθεὶς ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑποζύγιον κτῆνος ἢ ὡς δουλοπάροικος παραδεδομένος εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ἐπικρατούσης φυλῆς, ἂν αἱ ἐξευτε-

λιστικαὶ προσηγορίαι ἀπαγορευθεῖσαι ἐπαναλαμβάνονται πολλαχοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, καὶ ὁ προφέρων αὐτὰς εἰς οὐδεμίαν ὑποκύπτει ποινήν, ἂν ἀλλαχοῦ καὶ ὡς ἄτομον καὶ ὡς πολίτης οὔτε πλήρη ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας κέκτηται ἔτι, οὔτε δικαιοδοσίαν τινὰ ἀπολαμβάνει ἀκόμη, οὔτε εἰς δημόσια παραλαμβάνεται ὑπουργήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν δικαστηρίων ἀποκλείεται καὶ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν παραλαμβάνεται· ταῦτα δὲν ἐνοχοποιοῦσι τὴν κυβέρνησιν ποσῶς, οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐξάγεται, ὅτι δὲν ἐνεργεῖ εἰλικρινῶς· ἀλλ' ἀπαιτεῖται χρονικὸν διάστημα, ἐν ὅσῳ αἱ νέαι ἰδέαι καὶ μεταῤῥυθμίσεις καρποφορήσωσι παρὰ λαοῖς, ἐν οἷς τὸ ὑνίον τοῦ πολιτισμοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ καὶ νὰ ἐνθάψῃ ἐν τῇ πετρωθείσῃ αὐτῶν καρδίᾳ τὰ σπέρματα τῶν νέων θεσμῶν. Ἐν τοῖς τοιούτοις ἡ ἐνέργεια τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀφισταμένης κυβερνήσεως ἢ δὲν ἐξικνεῖται, ἢ ἐξικνουμένη δὲν ἐπιδρᾷ μετὰ τῆς αὐτῆς ἰσχύος· ὁ χρόνος καὶ μόνος ἔσται ἐν τούτοις ὁ ἀλάνθαστος ἰατρός. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

Περὶ δὲ τῆς ἁλώσεως Τραπεζοῦντος ἔχομεν πηγὴν ἀλάνθαστον τὴν ἐπιστολὴν Γεωργίου Ἀμουρούτζη τοῦ φιλοσόφου, αὐτόπτου συμπαραστάντος ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἴσως δὲ καὶ συμπολεμήσαντος, καὶ περιγράψαντος τὴν ἅλωσιν ἐξ Ἀνδριανουπόλεως, ὅπου ἀπήχθη αἰχμάλωτος, ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Βησσαρίωνα τὸν Τραπεζούντιον, διατρίβοντα ἐν Ῥώμῃ καὶ εὐπραγοῦντα ἢ νομιζόμενον ὅτι εὐπραγεῖ. Ἡ ἱστορία δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τούτου μετὰ προσηνείας, ἀλλὰ πρωτοβεστιάριον τῆς αὐλῆς ὄντα, κατηγορεῖ αὐτὸν ὡς συμπράξαντα μετὰ τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ μαρτυρεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἂν συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς παραδόσεως, τοῦτο φαίνεται προῆλθεν, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἀπελπίσθη περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἐκθέτει τὰ περὶ τὴν ἅλωσιν, ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ Καρδηναλίου σοφοῦ δι' ἐξαγορὰν τοῦ αἰχμαλωτισθέντος υἱοῦ Βασιλείου, ὃν ὁ Βησσαρίων αὐτὸς εἶχεν ἀναδεχθῆ διὰ τῆς μητρὸς ἐκ τῆς θείας κολυμβήθρας. Ἐπισυνάπτομεν ἀντὶ ἄλλης ἐξιστορήσεως τὴν ἐπιστολὴν τοῦ σοφοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων.

« Γεώργιος Ἀμουρούτζης Βησσαρίωνι.

Αἰδεσιμώτατε ϗ σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ πάτερ ϗ δέσποτα, εἴης μοι ὑγιαίνων καὶ εὖ ἔχων ἐν ἅπασιν.

» Ἃ πάλαι προὔλεγον καὶ διεμαρτυρόμην πρὸς τοὺς ἡμετέρους πολίτας, ἔγραφον δὲ καὶ πρὸς τὴν σὴν κυριότητα, δεόμενος ἕνα γοῦν μοι τῶν παίδων δεξάμενον διασῶσαι, γέγονε καὶ πέρας ἔχει. Καίτοι δεινὰ μὲν ἀγγέλλων οἶδα καὶ οἷα οὐκ ἂν ἀδακρυτὶ παρέλθοις, ἀλλὰ μικράν σοι καταθείμην χάριν, τὰς κοινὰς ἀποκρυψάμενος συμφοράς. Τίς γὰρ ὄνησις ἀγνοίᾳ συνεῖναι τῶν οἰκείων κακῶν, ἅμα δὲ καὶ μάτην ἂν εἴην αὐτὰς σιωπῶν, ἃ πανταχοῦ νῦν, οἶμαι, διεβόησε καὶ διετραγῴδησεν ἡ φήμη. Ἴσθι τοίνυν τὴν κοινὴν πατρίδα, φεῦ! ὑπ᾽ ἀλλοφύλων ἑαλωκυῖαν καὶ εἰς πεῖραν ἀφιγμένην τῶν δεινοτάτων, καίτοι ἐξ ὁμολογίας ἑάλω, ἀλλ᾽ οὐδὲν ὤνατο τῶν ξυμβάσεων, ἐφ᾽ αἷς προὐδόθη, πέπονθα δὲ παραπλήσια τοῖς πολέμῳ κατὰ κράτος ἑαλωκόσι.

» Τὸ μὲν οὖν κεφάλαιον τῶν κακῶν εἴρηται, ἐφ᾽ ᾧ πολλὰς μὲν ἡμέρας, πολλὰς δὲ νύκτας, οἶμαι, πενθήσεις, συμπαθής τε ὢν ἄλλοτε καὶ πρὸς Ἕλληνας, καὶ τὴν πατρίδα φιλῶν εἰς τὰ μάλιστα. Δεῖ δὲ καὶ ὅπως πέπρακται διὰ βραχέων προσθεῖναι, ὡς ἂν τοῦτο γοῦν τὸ μέρος μὴ ἀθυμήσῃς· τὸ γὰρ δεινὸν ὅπως γέγονεν ἀγνοούμενον μᾶλλον εἴωθεν ἀνιᾷν.

» Ὁ γὰρ τοίνυν μέγα δυνάμενος καὶ πλείστων καὶ μεγίστων ἐθνῶν ἄρχων, Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων ἤδη βασιλεύς, ἐγκαλεῖν μὲν ἴσως ἔχων οὐδὲν, ἔρωτι δὲ δόξης καὶ μείζονος ἀρχῆς ἐπιθυμίᾳ, στόλον μέγαν, οὐ πλήθει τριήρεων τοσοῦτον (ἦσαν γὰρ οὐ πολλῷ τῶν ἑκατὸν πλείους), ὅσον παρασκευῇ παντοίᾳ καὶ μηχαναῖς, ἐξαρτύσας, κατὰ Σινώπης καὶ τῶν ἄλλων Παφλαγόνων ἀπέστειλεν· αὐτὸς δὲ πεζὴν ἄγων στρατιὰν ὑπὲρ τὰς πέντε καὶ δέκα μυριάδας, οὐδενὸς ἔτι λόγον ποιούμενος, εἰς τὴν Ἀσίαν διέβη. Οὕτω δὲ παραβόλως εἰς τὴν πολεμίαν ἐμβαλών, πάντα παρὰ δόξαν ἐκράτησεν· οὔτε γὰρ εἰς ὅπλα οὔτε εἰς τριβὴν ἔτι καὶ χρόνον εἶδον οἱ Παφλαγόνες, ἀλλ᾽ ὡς οὐδαμόθεν ἔτι χρηστὸν ἐλπίζοντες, καὶ τὴν τύχην αὐτήν, ἣ πολλοὺς πολλάκις μεγάλων ἐξείλετο κινδύνων, ὑπερεῖδον.

Τάς τε οὖν πόλεις καὶ τὰ φρούρια μετὰ τοῦ σφῶν ἡγουμένου παραδόντες, δεσπότην αὐτὸν εὐθὺς ἐποιήσαντο. Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων κεχωρηκότων, μεῖζόν τι σὺν λόγῳ φρονήσας, τὸν μὲν στόλον, ὡς εἶχεν, εὐθὺς ἀκραιφνῆ καὶ κακῶν ὅλως ἀπείρατον καθ' ἡμῶν ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ κατὰ τῶν Καππαδοκῶν καὶ Μεσσοποταμίας ἄρχοντος ἐπορεύετο. Ὁ δὲ τὸ πρῶτον ἀκούων ἠπίστει, καὶ κόμπον ἐνόμιζεν εἶναι μόνον· ἐπίστευε γὰρ οὐδεὶς ἡμῶν γε ζώντων, τοσοῦτον τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἀποστῆναι. Ὡς δ' ἔγνω ἀληθὲς ὂν καὶ τοὺς πολεμίους ἐμβεβληκότας εἰς τὴν αὐτοῦ πύθοιτο, κατεπλάγη καὶ οὐκ ἔτι τῶν γενναίων ἦν λογισμῶν, ἄλλως τε καὶ ἐπιβουλῆς ὑπονοουμένης ὑπ' ἀδελφῶν, ἀλλ' ὄκνος αὐτὸν εἶχε καὶ ἀνάδυσις, καὶ οὐκ ἐθάῤῥει τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων κύβον ἀναῤῥίψαι. Ταχὺ οὖν τὴν χώραν ἔρημον ἀνδρῶν ἀποδείξας, δι' ἧς ἔμελλον οἱ πολέμιοι διελθεῖν, αὐτὸς ἀεὶ μικρὸν ὑπεχώρει καὶ τοῦ στρατοπέδου ἐξίστατο. Οὐ μὴν οὐδ' οὗτος διώκων ἐπέκειτο, ἀλλ' ἠγάπα τὸν ἐχθρὸν ἐξανιστάμενον ἀδάκρυτον λαμβάνειν τὴν νίκην.

« Οὗτος μὲν οὖν τοὺς πολεμίους ἐκδιωξάμενος (ἀλλ' ἐκδιδαξάμενος), ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ὁρίοις ἐγένετο καὶ τῶν παρόδων ἐκράτησε, πάντα τἆλλα ἀφεὶς, ἐφ' ἡμᾶς ἐχώρει. Ὁ δὲ στόλος πρότερον αἰφνίδιον εἰς τὴν ἡμετέραν φανεὶς, ἔκπληξιν παρεῖχε καὶ φόβον. Δοκῶν γὰρ ἡμῖν οὐκ ἂν ἐπελθεῖν διά τε τοὺς ὅρκους, οἳ ἔναγχος ἐγένοντο, τὸ μηδὲν τῶν ὁμολογηθέντων ἐκλελοιπέναι, τριβήν τε ἅμα καὶ χρόνον ἐλπίδος οὔσης, πολιορκουμένης Σινώπης, οὐκ ὀλίγον γενέσθαι, ἐξαίφνης ἐπιπλέων τῇ πόλει ἐφαίνετο. Οὔτε οὖν οὓς εἴχομεν στρατιώτας συναγαγεῖν οἷοί τε ἦμεν ἔτι, οὔτε τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰσκομίσασθαι, μόνην δὲ τὴν πόλιν ὑπ' ἀνάγκης ἐδόκει φυλάττειν. Οὕτω δὲ καθ' ἡσυχίαν ἀποβάντες οἱ πολέμιοι, μυρίων ὄντες οὐκ ἐλάττους, ἄριστα ἐξηρτυμένοι, μέχρι μέν τινος ἐδῄουν τὰ πρὸ τῆς πόλεως, τόν τε σῖτον φθείροντες καὶ τὰς οἰκίας ἐμπιπρῶντες, ἔπειτα ἡμᾶς εἰς τὰ τείχη κατακλείσαντες ἐπολιόρκουν.

« Ἡμέρας μὲν οὖν περὶ μ'. ὁ πόλεμος ἦν, ἐν αἷς ἐδοκοῦμεν ἀεὶ κρατεῖν καὶ πλεῖστα βλάπτειν τοὺς πολεμίους· οἵτε γὰρ ἐκ τῶν ἀγρῶν καταθέοντες ἑκάστοτε καὶ συμπλεκόμενοι πολλοὺς ἀνῄρουν, αὐτοί τε ἐπεξιόντες, τὰ χείριστα διετίθεμεν, ἐλπίς τε ἀγαθὴ τὰς ψυχὰς ἔτρεφεν, ὡς πάντα διαφθεροῦμεν τὸν στόλον. Κἂν ἐξειργά-

σμεθα τὸ ἔργον, εὖ ἴσθι, εἰ μὴ ὤφθη πρότερον ὁ κατ' ἤπειρον ἅπας στρατὸς μετὰ τοῦ σφῶν ἄρχοντος ἄνωθεν ἐπελθών. Τοῦτο γὰρ ἐκείνους ἐγγυτάτω τοῦ διαφθαρῆναι ἐλθόντας καὶ νυκτὸς δρασμὸν διανοουμένους ἔσωσεν, ἡμᾶς δὲ τελείως ἀπώλεσεν· οὐ γὰρ ἐχώρησε τὸν στρατὸν οὔτε τὰ πρὸ τῆς πόλεως πεδία οὔτε αἱ παρ' ἑκάτερα φάραγγες, ἀλλὰ καὶ βουνοὶ δρώμενοι καὶ γήλοφοι οὐκ ἤρκεσαν στρατοπεδεύσασθαι. Εὐθὺς οὖν ἐνεργὸς ἦν, καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἑλεπόλεων, ὧν μείζους οὔπω εἶδεν ἥλιος, στήσας ἐχρῆτο κατὰ τῆς πόλεως. Ἡ δὲ ἐν ἀμηχανίᾳ εὐθὺς ἦν, καὶ χρηστοτέρα αὐτὴν καθάπαξ ἐλπὶς ἀπολέλοιπε. Τά τε γὰρ ἐπιτήδεια ἐσπάνιζεν ἤδη, καὶ τὸ ὕδωρ καθάπαξ ἀπέλιπε, πρᾶγμα ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος μηδέπω γεγενημένον, ὅ, τε δῆμος οὐκ ἤθελεν ἔτι εἰς προὖπτον κίνδυνον ἑαυτὸν ἐμβαλεῖν, ἀλλ' εἰς ξυμβάσεις ἑώρα. Οὐδὲν (γὰρ) ἔτι ἐδόκει ἐκ τῶν παρόντων οἷόν τε εἶναι τὸν πόλεμον διενεγκεῖν, ἀλλὰ δῆλον ἦν ἤδη κατὰ κράτος ἁλώσασθαι· οὕτω δὴ βουλευομένους τοὺς πολλοὺς ἐδόκει ὁμολογίᾳ προσχωρεῖν, ὡς μὴ αἰχμάλωτοι γῆν πᾶσαν καὶ θάλατταν προσαιτοῦντας ἐπελθεῖν. Οὕτω τοίνυν τῶν ὁμολογιῶν πεφραγμένων, τὴν μὲν πόλιν καὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν, καὶ ἡ ἐλευθερωτάτη τῶν πόλεων, πολλοὺς μὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας τὸν πρόσθεν χρόνον λαμπρῶς ἀγωνισαμένη, εἰς μέγα δὲ ἀξίωμα καὶ κλέος ἐλθοῦσα, ὑπ' ἀλλοφύλους φεῦ! ἐγένετο, καὶ νῦν τὴν ἄτιμον δουλεύει δουλείαν, πένθος μέγα οὐ μόνον τοῖς ὁμοδόξοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν Ἀσίᾳ βαρβάροις.

« Ἐπεὶ δὲ τῆς πόλεως ἐκράτησαν, καὶ πάντας ὥσπερ ἐν μιᾷ σαγήνῃ τοὺς Κομνηνοὺς ἔσχον ὑποχειρίους, παῖδάς τε εὐθὺς καὶ κόρας ἐλάμβανον ἀνδραποδιζόμενοι σχεδὸν ἅπαντας, ὅσοις ὥρας τι προσῆν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἐμὸν φεῦ! υἱόν, ὃν αὐτὸς διὰ τῆς μητρὸς ἐκ τοῦ θείου λουτροῦ λαβὼν υἱὸν ἐποιησω, τὸν καλὸν Βασίλειον· ἔτι δὲ καὶ τὸν θυγατρὸς νυμφίον, ὅτι νέος τε ἦν καὶ καλὸς ἐδόκει, ἐλάχιστον χρόνον ἀπολελαυκότα τοῦ γάμου· τὸν δὲ βασιλέα σὺν πάσῃ τῇ συγγενείᾳ καὶ τοὺς ἐν τέλει σχεδὸν ἅπαντας εἰς τὰς τριήρεις ἐμβαλόντες, εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἤγαγον, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ἀγαγόντες κατῴκισαν.

« Καὶ νῦν εἰμι ἐνταῦθα κορυφῆς ἀτεχνῶς ὑπερτέλλοντα δειμαίνων πέτρον. Καίτοι πολλάκις κατὰ τὴν πολιορκίαν ἠφείδησα ἐμαυτοῦ, ὥστε θανεῖν, ἀλλ' οὔπω ἐγένετο τούτου τυχεῖν, τῆς Προνοίας,

οἶμαι, ἐπὶ τὸ χεῖρον φυλαττούσης, ὅπως ἐπὶ πολὺν τιμωρηθεὶς χρόνον, ἔπειτα ἀποθάνω. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα φέρειν οἷός τέ εἰμι, πενίαν φημὶ καὶ τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀνελεύθερον βιοτήν, ἡ δὲ τοῦ παιδὸς στέρησις ἐμπιπρᾷ μου τὰ σπλάγχνα· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις αἰκιζόμενον αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πάντων κρατοῦντος καὶ μαστιζόμενον ἑκάστοτε μανθάνων, ἔκφρων γίνομαι· αἴτιον δὲ, φρονήματος ἐπειλημμένος οὑμὸς παῖς, ὤντε ἄλλως φύσει περὶ ἀρετὴν θερμὸς, τὴν πάτριον οὐ προδίδωσι δόξαν. Καὶ τὴν οὖν ἀρχὴν λόγοις αὐτὸν ἐπεχείρει πείθειν καὶ δώροις ὁ κρατῶν· ἐπεὶ δὲ ἦν τούτοις ἀνάλωτος, ἐπὶ τὰς βασάνους ἐτράπετο. Ἐπεὶ δὲ πάντα ποιήσας οὐδὲν ἴσχυσε, τὴν μὲν ἀρετὴν ἐθαύμαζε τοῦ παιδὸς καὶ τὴν μετὰ φρονήματος ἔνστασιν, οὐ μὴν, ᾗ προσῆκεν, ἐλεύθερον αὐτὸν ἐποίησεν· ἀλλ' ἀπογνοὺς τὴν μεταβολὴν, ἀποδόσθαι ἔγνωκε· τοσαύτης αὐτὸν φιλανθρωπίας ἠξίωσε. Πλείστου δὲ αὐτὸν ἀποδίδοται, καὶ ὅσον αὐτοὶ οὐκ ἄν ποτε ἱκανοὶ ἐσοίμεθα λυτρώσασθαι.

« Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα ἐν τούτοις καὶ πολλῷ χείρονα ἔτι· δεῖσθαι δέ σε βουλόμενον χεῖρα ὀρέξαι οὐ πολλῶν ἡγοῦμαι δεήσασθαι λόγων· ὁ γὰρ πολλοῖς τῶν ἀθλίων Ῥωμαίων τὴν αἰχμαλωσίαν λυσάμενος, οὐ δήπου πολίτην ἕνα δεόμενον περιόψει. Καί τοι τὸν πρόσθεν χρόνον εὐλαβὴς ἦν αἰτῶν τι παρὰ τῆς σῆς κυριότητος, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἂν αἰσχυνοίμην τὸ πρᾶγμα. Δέομαι τοίνυν τῆς σῆς κυριότητος, αἰδεσιμώτατε δέσποτα, μεμνημένον τῆς πολλῆς ἡμῶν ἀεὶ περὶ σὲ εὐνοίας καὶ τῶν πολλῶν ἐπὶ σοὶ καὶ μεγάλων ἐλπίδων, ὧν ἔχοντες ἡδέως διεβιώσαμεν τὸν μέχρι τῆς ἁλώσεως χρόνον, ὡς εἶδεν ὁ πάντα ἐφορῶν ὀφθαλμὸς, ἔτι δὲ τῆς παρὰ σοῦ πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας, ἣν εἴτις τῶν ἡμετέρων ἀφέλῃ, οὐκ οἶδ' εἴτι περιλειφθήσεται, καὶ τῆς καθαρᾶς ἐκείνης καὶ εἰλικρινοῦς φιλίας, ἣν οὐ χρόνος, οὐ πραγμάτων μεταβολαὶ, οὐ τοσοῦτον διάστημα ἴσχυσεν ὁπωσοῦν ἀμαυρῶσαι, τὰ προσήκοντα τῇ παρούσῃ τύχῃ βοηθῆσαι· καὶ πρῶτον μὲν ἡμῶν τὸν Βασίλειον ἐλευθερῶσαι, ὃς τούτου τυχὼν εὐθὺς παρὰ σοὶ ἥξει δοῦλος ἐσόμενός σοι· ἔπειτα καὶ ἡμῖν τινα χορηγίαν εἰς τὸ μέλλον πορίσασθαι, ἀφ' ἧς ἐν τῇ παρούσῃ τύχῃ διαβιώσομεν. Εἰ δὲ μεγάλα ταῦτα καὶ ἀμφότερα οὐ ῥᾴδιον, τὸ νῦν ἔχον, γενέσθαι, σὺ δὲ τὸν παῖδα λυσάμενος τὰ μέγιστα εὖ ποιήσεις, καὶ οὗ μεῖζον ἡμῖν οὐκ ἂν γένοιτο, αὐτοὶ δὲ τὴν ἄλλην τύχην οὐ χαλεπῶς οἴσο-

μεν, ὁρῶντες τοὺς ἀθλίους Ῥωμαίους, οἳ ἅπαντα πράττουσιν, ὅπως τῆς ἐφημέρου τροφῆς εὐπορήσωσιν.

« Ἀλλά σοι ὁ πάντα διέπων θεὸς μακρὸν μὲν αἰῶνα δοίη, ἐῤῥωμένον δὲ ἡμῖν καὶ ἄθυμον διαφυλάττοι· σὲ γὰρ ἔχοντες καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ πενίαν καὶ πᾶσαν τύχην οὐ χαλεπῶς οἴσομεν. Πρὸς θεοῦ δὲ μὴ ἀπαξιώσῃς ἡμῖν ἀεὶ γράφειν, ὡς ἡμῖν καὶ τὰ σὰ πράγματα μόνα μεγίστην φέρει παραμυθίαν· ἐνταῦθα δὲ ἡμῖν ἐπιστέλλειν ῥᾴδιον· πολλοὶ γὰρ ἐκ Βενετίας, οἱ δὲ ἐκ Φλωρεντίας εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἀφικνοῦνται, ἐντεῦθεν δὲ εἰς τὴν Ἀδριανοῦ τριῶν ἡμερῶν ὁδός ἐστιν, ὥστε ἔστι καὶ γράμματα καὶ ἄλλο τι ἀσφαλῶς πέμπειν· καὶ γὰρ αὐτὸς μαθών τι παρὰ σοῦ ἥκειν, τάχιστα εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀφίξομαι.

« Ὁ παρὼν ἄνθρωπος, ὁ τὰ γράμματα κομίζων, ἐστὶν ἡμέτερος πολίτης, συγγενὴς καὶ οἰκεῖος τοῦ Παρασκευᾶ τοῦ τῆς μητρὸς θεράποντος, ἀπώλεσε δὲ καὶ αὐτὸς παῖδα καὶ γυναῖκα, ὃν εἰ βοηθείας τῆς δυνατῆς ἀξιώσεις, τῇ μητρὶ καὶ θανούσῃ δόξεις χαρίζεσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς δι' ἐκείνην πρὸς σὲ ἔδραμεν. Ἔῤῥωσο. »

(Boissonade Anecdota graeca τόμῳ Ε' σελ. 389.)

Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Σάθα ἐν φωνῇ Βησσαρίων μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βησσαρίωνος ἀναφέρεται καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Καρδηναλίου τούτου πρὸς Ἀμουρούτζην· εἶναι ἄρα ἡ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀπάντησις; ἐσώθη ὁ παῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας; ἢ τῆς ἐπιστολῆς μὴ κατορθωσάσης οὐδὲν ἢ μικρόν τι ἢ βραδυνάσης, ὁ παῖς ἀβοήθητος ἐγκαταληφθεὶς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀνθέξῃ περιπλέον, ἤλλαξε θρήσκευμα; ἀλλ' ὤφειλε διὰ τοῦτο νὰ ἀποβῇ καὶ πολέμιος τῶν χριστιανῶν;

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ ἐπιστολή· αἱ δὲ τουρκικαὶ παραδόσεις ἀναμιχθεῖσαι μετὰ μύθων, ἢ μόνον μύθους περιέχουσαι, οὓς ἡ ἀχαλίνωτος ἀσιατικὴ ἐδημιούργησε φαντασία, ἐπικυροῦσαι τὴν μακρὰν τῶν τραπεζουντίων ἀντίστασιν, ἐπιφέρουσιν, ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει ἐξαντλήσαντες μὲν πᾶσαν ἄμυναν, καραδοκοῦντες δὲ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν βοήθειαν, πιθανῶς ἀπὸ τῶν μεθορίων, ὅπου διὰ τὰς συχνὰς ἐπιδρομὰς τῶν ὑπερκειμένων τουρκικῶν ἢ τουρκομανικῶν φυλῶν ἀνήγειρον φρούρια καὶ διετήρουν μόνιμα στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα οἱ βασιλεῖς Τραπεζοῦντος, ἅτινα φυσικῷ τῷ λόγῳ, κινδυνευούσης

τῆς πόλεως μετακαλέσαντο, συνεφώνησαν νὰ δεχθῶσι τοὺς περὶ παραδόσεως ἐπιβαλλομένους τοῖς πολίταις ὅρους, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀλεκτοροφωνίαν, ἐλπίζοντες ὅτι ἡ προσδοκωμένη βοήθεια, ἣν ἔμαθον καθ' ὁδὸν οὖσαν, θέλει φθάσει ἐν τῷ μεταξὺ, καὶ ἐπιπεσοῦσα κατὰ τῶν πολεμίων, θέλει ἀναγκάσει αὐτοὺς ἡττηθέντας νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ὁποία ὅμως κατέλαβε τὴν πόλιν ἔκστασις καὶ ἀπελπισία, ὅτε ἀπὸ τῶν πρώτων ὡρῶν τῆς νυκτὸς τοὺς μὲν ἀλέκτορας ἤκουον φωνοῦντας συνεχῶς, τοὺς δὲ πρέσβεις τοῦ κατακτητοῦ εἶδον παρουσιασθέντας καὶ ζητοῦντας τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὁμολογουμένων. Τὸ συμβὰν ἐνομίσθη διοσημία καὶ θεία καταδίκη προφανὴς κατὰ τῆς πόλεως, ὥστε πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἐθεωρήθη ματαία καὶ μόνον τὰ κακὰ τῶν πολιορκουμένων ἐπαυξάνουσα. Παρέδωκαν λοιπὸν τὴν πόλιν· ἔκτοτε δὲ οἱ ἀλέκτορες διαιωνίζοντες τὴν μνήμην τοῦ γεγονότος, εἰς μόνην τὴν περίχωρον Τραπεζοῦντος ἐξακολουθοῦσι φωνοῦντες καὶ κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς νυκτός. Τὴν παράδοσιν ταύτην φέρουσιν εἰς τὸ στόμα πάντες οἱ Ὀθωμανοὶ, καὶ ταύτην ἀναφέρει πᾶς Τοῦρκος ἐρωτώμενος περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐκυριεύθη ἡ πόλις. Ἐξυμνοῦσι δὲ καὶ τὰς ἀριστείας δερβίσου, οὗ δεικνύουσι καὶ τάφον, ἐφ' οὗ ἐπικρέμαται σφαῖρα κανονίου ἐξηρτημένη ἐξ ἁλύσεως σιδηρᾶς, ἣν διὰ στοιχήματος βαλὼν διὰ τῆς σφαίρας ἀπέκοψεν ὁ δερβίσης, οὗ ἐπιτευχθέντος· ἡ πόλις παρεδόθη. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἄλλα πολλὰ ἔπλασεν ἡ εὔπιστος τῶν Τούρκων φαντασία, ἅτινα ἀβασανίστως πιστεύουσι καὶ ἀνερυθριάστως διακοινοῦσι. Τὸν τάφον τοῦτον, κείμενον ἔξωθεν τῆς Χρυσοκεφάλου τοῦ ἀρχαίου μητροπολιτικοῦ ναοῦ, μεταβληθέντος εἰς ὀθωμανικὸν τέμενος, καὶ ἄλλον, οὐ μακρὰν τοῦ πρώτου κείμενον, οἰκειοποιοῦνται καὶ οἱ ἡμέτεροι, εἰκάζοντες, ὅτι κρύπτουσιν ἐγχωρίων ἁγίων λείψανα ἢ καὶ ἀλλοδαπῶν, ἅτινα ἡ εὐλάβεια τῶν Κομνηνῶν ἀπεθησαύρισεν ἐν τῇ πόλει.

Ἄλλη τουρκικὴ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ὁ κατακτητὴς ἦν ἐσκηνωμένος εἰς τρίωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν περὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Πυξίτου, καὶ ἐκεῖ καθημένῳ καὶ προσδεχομένῳ τὰς κλεῖς, προσηνέχθησαν αὗται ἐπὶ δίσκου ὑπὸ εὐειδοῦς τὴν ὄψιν νεανίου, ὃν ἰδὼν ὁ κατακτητὴς, εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὴν κατάκτησιν ὅλης αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ὑπὸ ἀσέμνων ἐμφορηθεὶς ἐπιθυμιῶν, ἀνέκραξε «Χὸς ὀγλάν» (εὐειδὴς νεανίας!)· καὶ ὁ μὲν, μὴ θελήσας νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὰς ἀσέμνους τοῦ τυράννου ὀρέξεις, ἀπετμήθη εὐθὺς

τὴν κεφαλὴν, ἡ δὲ θέσις φέρει ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦ εὐειδοῦς νεανίου, Κὸς ὀγλὰν ὀνομαζομένη· κεῖται δὲ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, παρ᾽ ὃν διήκει ἡ πρὸς Θεοδοσιούπολιν, ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ Περσίαν φέρουσα λεωφόρος, ἡ εἰς ἁμαξητὸν ἤδη μεταβαλλομένη.

Αἱ παραδόσεις αὐτῶν τούτων τῶν Τούρκων διαιώνισαν τὴν μνήμην ἑτέρου κατορθώματος ἀξίου νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ γενναιότατα καὶ ἀξιομνημονευτότατα τῶν συμβάντων· τοῦτο ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὰ ἐν Σουλίῳ ἐπ᾽ ἐσχάτων διαδραματισθέντα. Ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης αὐτῶν περιωπῆς, σχηματιζούσης οἱονεὶ ἀκρόπολιν, καὶ κεχωρισμένης ἀπὸ τῆς λοιπῆς τῆς πρὸς θάλασσαν πόλεως δι᾽ ἐσωτερικοῦ ἄλλου τείχους, διὰ σιδηρᾶς πύλης συγκοινωνοῦντος, ἔκειντο τὸ πάλαι τὰ τῶν Κομνηνῶν ἀνάκτορα, ὧν τὰ ἐρείπια δεικνύουσι τὴν διὰ πυρὸς καταστροφὴν αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τούτων σώζεται πύργος, μόνος ἀκέραιος διατηρηθεὶς καὶ ὑπερυψούμενος τῶν τειχῶν ὥς τις σκοπιὰ, ὀνομαζόμενος δὲ Παλάτιον τῆς μαύρης Κόρης (Καρὰ κηζοὺν σαραή). Περὶ τούτου αἱ παραδόσεις διαβεβαιοῦσιν, ὅτι, ἁλούσης τῆς πόλεως, κόρη τις μαύρη διὰ τὴν ἐνδυμασίαν ὀνομασθεῖσα (καρὰ κὴζ), ἐγκλεισθεῖσα ἐν αὐτῷ, δὲν ἔστερξε νὰ συνυποκύψῃ τὸν αὐχένα μετὰ τῆς λοιπῆς πόλεως, οὐδὲ νὰ παραδώσῃ τὸν πύργον, ἐν ᾧ ἐκλείσθη· ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ ἐναγωνίως ἐπάλαισε μετὰ τῶν ὀλίγων συγκλεισθέντων, εἰς τὰ ἔσχατα περιελθοῦσα, ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατέπεσε κρημνισθεῖσα ἀπὸ τοῦ πύργου. Τὸν πύργον τοῦτον ἐπεσκέφθημεν, καὶ εἰσελθόντες κατελήφθημεν ὑπὸ μελαγχολικῶν συναισθημάτων, συνεκινήθημεν μέχρι δακρύων, ἐπλησιάσαμεν τὴν θυρίδα, ἀφ᾽ ἧς λέγεται κατακρημνισθεῖσα, ἀνεμετρήσαμεν διὰ τῶν ὀμμάτων τὸ πελώριον ὕψος, διήλθομεν ἐν ἀκαρεῖ τοὺς μακροὺς αἰῶνας, καὶ ἀνετρέξαμεν μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων· ἀνεπολήσαμεν τὴν ἡρωΐδα ἱσταμένην ἐπὶ τῆς θυρίδος καὶ θεωροῦσαν ἀπτοήτως τὴν ἄβυσσον, ἑτοίμην νὰ κατακρημνίσῃ ἑαυτὴν εἰς τὰ βάραθρα· παρεδόθημεν εἰς ῥεμβασμοὺς, ἀφήκαμεν τὴν φαντασίαν ἐλευθέραν νὰ διατρέχῃ τὰ πελάγη τοῦ παρελθόντος· εἴδομεν τὰ μὲν ἀνάκτορα πυρπολούμενα, τὸν δ᾽ ἔσχατον τῶν Κομνηνῶν δέσμιον ἀπαγόμενον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅθεν ἔμελλε μετ᾽ ὀλίγον νὰ μεταφερθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ νὰ ἴδῃ πρὸ αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ σφαζομένους· εἴδομεν κόρας ἀπαγομένας, τὴν πόλιν

λεηλατουμένην, τοὺς ναοὺς βεβηλουμένους, τὴν φρίκην τῶν μητέρων, τὴν ἀπελπισίαν τῶν κατοίκων, καὶ φρικιῶντες βαθὺν ἀνεπέμψαμεν στεναγμόν· συνελθόντες δὲ ᾐσθάνθημεν λεληθότως τὸν τόπον, οὗ ἥψαντο τελευταῖον οἱ πόδες τῆς κόρης. Ἔξωθεν τοῦ τείχους, ὅπερ εἶναι τὸ μεσημβρινὸν ὅριον τῆς οἰκησίμου πόλεως, ἀπαντᾶται ἱκανὴ ἔκτασις περιεζωσμένη διὰ τείχους ἐν πολλοῖς καταῤῥεύσαντος· ὁ χῶρος οὗτος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπετέλει τὸν βασίλειον παράδεισον· διότι κεῖται ἀμέσως ὑπὸ τὰ ἀνάκτορα.

Μετὰ τὴν καταδούλωσιν τῆς μητροπόλεως αἱ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν χῶραι δὲν ἔκυψαν εὐθὺς ἀψόφως καὶ ἄνευ ἀντιστάσεως τὸν αὐχένα· τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ᾀσμάτων, ἐπικυροῦσι δὲ καὶ αἱ παραδόσεις. Τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας περιωρίσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη· διότι, ἐν ᾧ τὸ κατ' ἀρχὰς δυσμόθεν μὲν ἐξετείνετο μέχρι τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας, ἕωθεν δὲ μέχρι τῶν περάτων τοῦ Εὐξείνου, συνεχώνευσε δὲ ἐπί τινα τοὐλάχιστον χρόνον καὶ τὴν Ἰβηρίαν, περὶ τὰ ἔσχατα ἡ μὲν Τρίπολις κατὰ τουρκικὴν παράδοσιν εἶχε πρὸ τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους κυριευθῆ, ἄνωθεν ἀπὸ Νικοπόλεως κατελθόντων καὶ κυριευσάντων τὴν πόλιν, καὶ ἡ ὀλίγον ταύτης ἀφισταμένη Κερασοῦς ἀποσπασθεῖσα σχεδὸν, εἶχε μὲν ἡγεμόνα χριστιανὸν, ἀλλὰ μὴ ὑπακούοντα εἰς τὰς διαταγὰς τῆς μητροπόλεως, τὰ δὲ μεταξὺ Φαδισάνης καὶ Οἰνόης τριακαίδεκα φρούρια, τὰ ἀποτελοῦντα τὸ σύστημα τῶν Λιμνίων καὶ ἀπαρτίζοντα τὰ μεσημβρινὰ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ὅρια τοῦ κράτους, ἀπεξενώθησαν παραχωρηθέντα εἰς τὸν Τοῦρκον Ἀρταμὶρ, υἱὸν Ταζεδὶν, λόγῳ προικῴας δωρεᾶς Εὐδοξίας, θυγατρὸς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ· ἡ δὲ Οἰνόη ἀπετέλει μὲν μέρος τοῦ κράτους καὶ εἶχεν ἔπαρχον χριστιανὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διοριζόμενον, ἀλλὰ μόνον σκιὰν κυριαρχίας ἐξήσκουν ἐπ' αὐτῆς οἱ βασιλεῖς Τραπεζοῦντος διὰ τὴν ἀπόστασιν καὶ τὰ μεταξὺ ἄστη τῶν Λιμνίων, ἅτινα, εἰ καὶ κατῳκοῦντο τὸ πλεῖστον ὑπὸ χριστιανῶν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πολλὰ σωζόμενα ἐν αὐτοῖς χριστιανικὰ μνημεῖα, ὑπήγοντο ὅμως εἰς ξένην κυριαρχίαν· ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερκείμενα Κερασοῦντος ἐκ πολλῶν τεκμηρίων φαίνονται πολὺ πρὸ τῆς ἁλώσεως Τραπεζοῦντος κατακτηθέντα. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως αἱ ἀποκλειστικῶς ἀνήκουσαι τῇ αὐτοκρατορίᾳ ὀλίγαι πόλεις ὑπετάγησαν εὐθὺς πε-

σούσης τῆς μητροπόλεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ᾀσμάτων καὶ τῶν παραδόσεων ἀρυόμεθα τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὰ ὑπερκείμενα ἄστη ἢ φρούρια, τὰ κατὰ τὴν Ματζοῦκαν, Χαλδίαν καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν Σκαφίαν μεσημβρινοδυτικῶς τῆς πόλεως, δὲν ὑπέκυψαν εὐθὺς τὸν αὐχένα, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὕστερον διέμενον ἀνεξάρτητα. Διότι κυριεύσαντες οἱ Τοῦρκοι τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους φαίνονται εὐθὺς μὴ ἐπιχειρισθέντες τὴν κατάκτησιν τῆς ὑπερθαλαττίας, ἀλλ' ἀφῆκαν αὐτὴν τὸ κατ' ἀρχὰς ἀνενόχλητον, συγκεντρώσαντες πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν καταδούλωσιν τῆς παραλίας, ἥτις οὐδ' αὐτὴ ὑπέκυψεν ἄνευ ἀγώνων. Ἐπισυνάπτομεν ἓν τῶν ᾀσμάτων τὸ ἐπιβεβαιοῦν ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν ὀρεινῶν διετηρεῖτο μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς μητροπόλεως ἐπὶ ὅλας δεκάδας ἐτῶν.

Οἱ Τοῦρκ', ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ' τὴν Ῥωμανέαν,
ἐπάτνανε τὰς ἐγκλησ̱ᾶς, κ' ἐπέρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπέρνανε χρυσᾶ σταυρὰ κι' ἀργύρα μαστραπάδες·
ἐπῆραν καὶ τὴν μάνα μου, σ' ἐμὲν ἔμποδος ἔτον·
στὰ σίδερα κοιλοπόνεν, στὴν φυλακὴν γεννᾷ με,
ἐπῆγεν καὶ ἐποῖκε με στ' Ἐμίραλη μ' τὰ σκάλας,
κ' ἐκεῖ ἐμὲν πεσλέεβεν μὲ τὸ μέλ' μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μελὶ μὲ τὸ γαλὰν καὶ μὲ τ' ἀρνὶ τὸ κρέας·
στὰ φανερὰ ταντάνιζεν, στὰ κρύφα δ̱αρμενεῦ με,
«Υἱέ μ', ἂν ζῇς κι' ἂν γίνεσαι, στὴν Ῥωμανίαν φύγον,
ἐκεῖ ἔχς κὺρ Ἀνδρόνικον, καλαδελφὸν Ξανθῖνον.»
Ἐγέντονε Αἰχμάλωτον, ἐγέντον κ' ἑρματώθεν,
ἐπῆρεν τ' ἐλαφρὸν σπαθὶν, τ' ἑλλενικὸν κοντάριν,
'τιμάσκεται Αἰχμάλωτον καὶ 'τζὴ στρατὴ τσ' ὁδένης.
'Αστρίτζα μ' χαμελώσετεν, φεγγάρι μ' ἔλα κάθεν,
γιὰ δείξετέ με τὴν στρατὴν ντὸ πάγ' στὴν Ῥωμανίαν.
Οἱ ἄστροι ἐχαμέλωσαν, οἱ φέγγοι ἔρθαν κάθεν,
ἐδείξαν ἄτον τὴν στρατὴν, ποῦ πάγ' στὴν Ῥωμανίαν.
Κυρὶν καὶ υἱὸν ἐπέντεσεν ἀπὰν 'στὸ σταυροδρόμιν,
ὁ κύρις ἐκοιμάτονε κι' ὁ υἱὸς ἀτ' ἓν ἐξύπν̱α·
δ̱αβὰν' καλημερίζ' ἄτον, καλημερ̱ὰν κ' ἐπῆρεν,
ἐσύραν τὰ σπαθίτζα τουν νὰ κροῦγνε τ' ἕναν τἄλλο,
τζακοῦνταν τὰ σπαθίτζα των, κι' κροῦγνε τ' ἕναν τἄλλο,
ἐπῆραν τὰ κοντάρ̱α των νὰ κροῦγνε τ' ἕναν τἄλλο,
τζακοῦνταν τὰ κοντάρ̱α των, κι' κροῦγνε τ' ἕναν τἄλλα,
ἐρχοῦνταν κ' ἐνταμούντανε καὶ κροῦγνε μουστουνέας,
ἂς τοῦ μουστὶ τὸ χτύπεμαν ἐγνέφιξεν ὁ κύρς ἀτ'
υἱέ μ' κανεὶς κ' ἐντῶκε σε, κι' ἀτὸς ἔχ' σε καὶ πάγει,
γιὰ στὰ-κ' ἂς ἐρωτοῦμ' ἀτὸν, τὰ γονικὰ σ' ἀπ' ὅθεν;
'Σ τὸν θὸς 'στὸν θὸς Αἰχμάλωτε, τὰ γονικά σ' ἀπ' ὅθεν;
'Κ ἐξέρς' ὄνταν ἐκούρσευσαν τὴν Πόλ' τὴν Ῥωμανίαν;

ἐκούρσευσαν τὰς ἐγκλησίὰς κ' ἐπέρναν τὰ εἰκόνας,
ἐπέρνανε χρυσᾶ σταυρὰ κ' ἀργύρα μαστραπάδες,
ἐπῆραν καὶ τὴν μάνα μ, σ' ἐμὲν ἔμπαιδος ἔτον·
ἐπῆγεν καὶ ἐποῖκέ με 'στ 'Εμιραλῆ τὰ σκάλας. —
Παιδὶν ἔμνε κ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκια κ' εἶχα,
κι' ἀτόρα, ἂς τ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκ' ἐχτέθα. —
ἂς τὴν χαρὰν ἀτ' τὸ πολλὰ, ἂς τὴν χαρὰν ντὸ εἶχεν,
κατέβαιναν τὰ δάκρυα του καλομηνὰ χαλάζια,
κλώσκεται στὴν ἀνατολὴν καὶ φτάσει τρία μετάνιας,
— Χριστέ μ' κι' ἂς ἐκατέβαινεν 'στὰ πέραν κὰ φουσάτον
οὐδὲ πολλὰ οὐδὲ 'λιγὸν, ἐννέα χιλιάδες,
νὰ 'πέρνα τὰ γεράκια μου, ἐγὼ ἐκεῖ ν' ἐντοῦνα. —
Τὸν λόγον ἀτ' κ' ἐπλέρωσεν φουσάτον κατεβαίνει,
οὐδὲ πολλὰ οὐδὲ 'λιγὸν, ἐννέα χιλιάδες.
Ἐκεῖ ποῦ κρούει ὁ Ξάνθινον τὸ αἷμαν οὺς τὴν μέσην,
ἐκεῖ ποῦ κρούει Αἰχμάλωτον τὸ αἷμαν οὺς τὴν γούλαν.
— Ὀπίσ' ὀπίσ', Ἐμιραλῆ, ὀπίσ' ἐσὲν μὴ κρούω,
τ' ἔμματά μου ἐθάμπωσαν καὶ τὸ σπαθὶν ἔχ' ἄφναν,
ἂν κρούω καὶ σκοτόνωσε θὰ λέγνε μ' ἔν φονέας,
ἂν κρούω, κι' σκοτόνωσε, θὰ λέγνε μ' ἐφοβέθεν,
κάλλιον 'κι' σκοτένωσε κι' ἂς λέγνε μ' ἐφοβέθεν.

Ἐπισυνάπτομεν εἰς ἕκαστον τῶν παρεμπιπτόντων ᾀσμάτων πρὸ τοῦ συμπεράσματος βραχεῖαν ἑρμηνείαν. Ὁ ἀναγνώστης ἀναγινώσκων ταῦτα, κατέχεται βεβαίως ὑπὸ θαυμασμοῦ διὰ τὸ δυσπρόφερτον καὶ τὴν διαφθορὰν, ἣν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ὑπέστη ἡ γλῶσσα, καὶ πολλαὶ, ἴσως αἱ πλεῖσται τῶν λέξεων, εἶναι δυσδιάκριτοι. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα αὕτη εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπαράλλακτος ἡ κατὰ τὴν ἅλωσιν συνήθης, οὐδεμίαν ἄλλην ὑποστᾶσα μεταβολὴν, ἐκτός τινων τουρκικῶν λέξεων, αἵτινες ἐν τῷ μακρῷ διαστήματι τῆς μετὰ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν ἐπιμιξίας παρεισέφρυσαν ἐν αὐτῇ. Ἐν ταύτῃ ὅμως τῇ νομιζομένῃ βαρβάρῳ καὶ ἀληθῶς δυσκάμπτῳ διαλέκτῳ σώζεται πλοῦτος πολύς καὶ ὕλη ἄφθονος, ὅσον ἀλλαχόσε οὐδαμοῦ, ἣν ὁ ἀνερευνῶν ἀπαντᾷ, καὶ δὲν εἶναι ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ ἀνορυχθῇ διὰ πλείστης ὅσης ἀκριβείας ὁ θησαυρὸς καὶ ἀποταμιευθῇ· διότι πλεῖσται ὅσαι λέξεις καταγωγῆς ἑλληνικῆς ἀπαντῶνται ἐν αὐτῇ μὴ ὑπάρχουσαι ἐν τοῖς λεξικοῖς.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ.

Οἱ Τοῦρκ'=οἱ Τοῦρκοι· ἡ ἔκθλιψις φωνηέντων καὶ συλλαβῶν ὅλων καὶ ἐν μέσῳ λέξεων καὶ ἐν τέλει οὐ μόνον φωνήεντος ἐπιφε-

ρομένου, ἀλλὰ καὶ συμφώνου, εἶναι σύνηθες ἰδίωμα τῆς διαλέκτου ταύτης· *ὄνταν*=ὅταν ἢ ὅτε· *ἐκούρσευαν*=ἐπόρθουν, κατέστρεφον· *τὴν Πόλ'*=τὴν Πόλιν, ἐννοεῖ δὲ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ φαίνεται ἡ Τραπεζοῦς ὠνομάζετο κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν περιοίκων Πόλις πρὸς διάκρισιν τῶν λοιπῶν φρουρίων, ἐξ ὧν ἔγεμεν ἡ περίχωρος τότε· *τὴν Ῥωμανίαν*=τὴν ἐλευθερίαν ἐκ μεταφορᾶς· *ἐγκλησιὰς*=ἐκκλησίας, ναούς, τροπῇ τοῦ *κ* τῆς προθέσεως εἰς *γ* ὡς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις, ἑπομένου μετὰ τὴν πρόθεσιν συμφώνου, φαίνεται· *ἐπέρναν* καὶ *ἐπέρνανε*=ἐλάμβανον· *τὰ εἰκόνας*=τὰς εἰκόνας· εἰς τὰ κατὰ σημασίαν οὐδέτερα θηλυκὰ ὀνόματα τίθεται πληθυντικὸν οὐδέτερον ἄρθρον· *μαστραπᾶς* καὶ πληθυντικῶς *μαστραπάδες*=φιάλη ἢ ποτήριον ἐκ μετάλλου· *'ς ἐμὲν*=εἰς ἐμέ· *ἔμποδος* καὶ *ἔμπαιδος*=ἔγκυος· *ἐποῖκέ με*=πεποίηκε ἢ ἐποίησε ἀντὶ ἔτεκε· *πεσλέεβεν*=ἔτρεφε, λέξις τουρκική, τὸ εὐφωνικὸν *ν* φυλάττεται καὶ συμφώνου ἐπιφερομένου· *μέλ'*=μέλι· *ταντανίζω* =περιποιοῦμαι, λέξις σύνθετος ἐκ τῶν *τὰν, τὰν,* ἃς μεταχειρίζονται αἱ μητέρες πάλλουσαι ἐν χερσὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· *διαρμενεύ' με* ἀντὶ *διερμηνεύει με*=συμβουλεύει με, νουθετεῖ· *υἱέ μ'*=υἱέ μου· *ἂν γίνεσαι*=ἀνδρωθῇς· *στὴν ῥωμανίαν*=εἰς τὴν ἀνεξάρτητον ἔτι διατελοῦσαν χώραν· *ἔχς*=ἔχεις· *κύρ'*=πατέρα· *ἐγένετο*=ηὐξήνθη, ἠνδρώθη· *φύγον*=φύγε· *ἐρματώθεν*=ἁρματώθη, ὡπλίσθη, ἡ ἀντικατάστασις τοῦ *ε* ἀντὶ τοῦ *η* εἶναι συνηθεστάτη, καὶ ἐκτός τινων πάνυ ὀλίγων ἐξαιρέσεων τὸ *ε* πάντοτε ἀντικαθιστᾷ τὸ *η*· *'τοιμάσκεται*=ἑτοιμάζεται· ἡ κατάληξις *σκομαι* εἶναι συνήθης τῶν μέσων ῥημάτων, ἥτις πρὸ συμφώνου καὶ τῶν διφθόγγων *ευ* καὶ *αυ* ἐκθλίβει τὸ *σ*· *'τζ' ὀδενῆς*=ἐκ τῆς ὀδύνης(;)· *ἀστρίτζα μ'* =ἀστράκια μου, ὑποκορ. τοῦ ἀστήρ, λέγεται δὲ καὶ *ἀστρόπον* καὶ *ἀστρόπα* *κάθεν*=κάτω, ἐκ τοῦ *κα*=κάτω καὶ τῆς καταλήξεως *θεν*· *ντὸ*=ὃ, σύνθετος ἐκ τοῦ ἀναφορικοῦ ὅ,(τι ὃ)· *κύριν καὶ υἱὸν*= πατέρα καὶ υἱόν· *ἐπέντεσεν*=ἀπήντησε· *ἔν*=ἔστι (ἐκ τοῦ *ἔνι*)· *'στ' ἐξύπνα*=εἰς τὰ ἔξυπνα, ἤτοι ἐγρηγορώς· *διαβαίν'*=διαβαίνει· *καλημερίζ'*=χαιρετᾷ, τοῦ λέγει καλ' ἡμέρα· *ἀτὸν*=αὐτὸν, ἀντωνυμία ἐπιτασσομένη συνήθως μετὰ τὰ ῥήματα, ὅτε καὶ ἐγκλίνεται, ἔσθ' ὅτε δὲ τιθεμένη καὶ καθ' ἑαυτήν, ὅτε ὀρθοτονοῦται (ἀτὸς, ἀτὲ, ἀτό)· *ἐσύραν τὰ σπαθίτζα των*=ἐξιφούλκησαν, ἡ λέξις ὑποκοριστική· *νὰ κροῦγνε*=κρούγουνε μετὰ τοῦ F=νὰ κτυπῶσι· *τ' ἕναν*

τ' ἄλλο=ἀλλήλους· *'κὶ κροῦγνε*=δὲν κτυπῶσι, τὸ *'κὶ* ἐκ τοῦ *οὐ* ἀρνητικοῦ, ὅπερ καθαρὸν *οὐ* ἀπαντᾶται εἰς τοὺς περὶ Ὄφιν ποταμὸν ἑλληνοφθόγγους Ὀθωμανούς, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς προφέρεται *'κὶ* πρὸ συμφώνου καὶ *'κ'* πρὸ φωνήεντος ἐκθλιβομένου τοῦ *ε*· *ἀνταμούνταvε*=ἀνταμόνονται· *μουστονέας*=γρονθοκοπήματα, ἐκ τοῦ *μούστα* ἴσον γρόνθος, γρονθοκοποῦνται σφοδρῶς· διότι ἡ κατάληξις *εας* εἶναι πληρωτική· *ἐγνέφιξεν*=ἐξύπνησεν, ἐκ τοῦ *ἐκνήφω*· *ὁ κύρς ατ'*=ὁ πατήρ του, κατ' ἀποκοπὴν τοῦ *ι* ἐκ τοῦ *κύρις*, καὶ τμῆσιν τῆς *ου* καταλήξεως ἐκ τῆς ἀντωνυμίας *ἀτοῦ*, τιθεμένων τῶν μὲν ἀπαθῶν ἀσυντμήτων *ἀτος, ἀτε, ἀτο*, μετὰ τὰ ῥήματα, τῶν δὲ συντετμημένων (ἀρσ. *ατ*, θηλ. *ατς*, οὐδ. *ατς*) μετὰ τὰ ὀνόματα· *'κ ἐντῶκέ σε*=δὲν σ' ἐκτύπησε, οὐκ ἐντῶχε σε, ἐκ τοῦ *ἐνέδωκε* (;)· *κατὰ*=καθώς· *π' ἐλέπν'*=ποῦ βλέπουν, κατ' ἀποκοπὴν τῆς καταταλήξεως *ε*· διότι *ἐλέπω*=βλέπω· *ἔχνε καὶ πάγνε σε*=ἔχουσι καὶ ὑπάγουσί σε, ὅπερ σημαίνει ἤρχισαν νὰ σὲ σύρωσι, νὰ σὲ στενοχωρήσωσι. τοῦ *ἔχω* λαμβανομένου ἀντὶ βοηθητικοῦ ῥήματος καὶ σημαίνοντος τό, ὡς ἔγγιστα, σχεδόν· *γλά*, μόριον προτρεπτικόν· *στὰ*=στάσου, οἱ ἀόριστοι τῶν ἀμεταβάτων προστακτικῶν ῥημάτων ἐκφέρονται συνήθως κατ' ἀποκοπὴν τῆς τελευταίας συλλαβῆς *στά, φά* (φάγε) *καθ' 'κά* (κάθου κάτω), ἐν ᾧ λέγομεν *κάτσον*=κάθισον, *κοιμέθ'*—κοιμήθητι, *κοίμσον*=κοίμισον, *ποῖσον*=ποίησον· *'κ ἐξέρς*=οὐκ ἐξεύρεις, οὐ γνωρίζεις· *ἔμνε*=ἤμην· *ἐχτέθα*=ἀπέκτησα, ἐκ τοῦ *κτάομαι*· *τὴν χαρὰν ατ' τὸ πολλὰ*=ἐκ τῆς μεγάλης του χαρᾶς, εἰς τὰ κατὰ σημασίαν μὲν οὐδέτερα, κατὰ φωνὴν δὲ ἀρσενικὰ ἢ θηλυκὰ τίθενται ἄρθρον καὶ ἐπίθετον οὐδέτερον, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ἄρθρου κατὰ τὸ οἰκεῖον γένος ἐπὶ τοῦ ἐπιφερομένου οὐσιαστικοῦ, *τὸ καλὸν ἡ ἐλαία*=ἡ καλὴ ἐλαία, *τὸ πολλὰ ἡ χαρὰ*=ἡ πολλὴ χαρά, *τὸ πολλὰ ἡ φῶς*=τὸ πολὺ φῶς· *τερεῖ*=τηρεῖ, παρατηρεῖ· *τὸ πέραν κὰ*=τὸ ἀντικρὺ πρὸς τὰ κάτω, τὸν κατήφορον· *οὺς*=ἕως· *γοῦλαν*=λαιμός, ἐξ οὗ *γουλέας*=φαγᾶς· *ἄφναν*=ἀναπνοή, ἐκφέρει ἀτμόν· *φονέας*=φονεύς· *ἐφοβέθεν*=ἐφοβήθη, ὁ σχηματισμὸς τοῦ παθ. ἀορ. *ἐφοβέθα, ες, εν-αμεν, ετε, αν* καὶ *ανε*· *ζευγάρ' γεράκα* ἐκ μεταφορᾶς=ἱέρακας=υἱούς.

Ἐκ τοῦ ᾄσματος τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἔμεινε χώρα ἀκατάκτητος καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς μητροπόλεως, ἣν ὠνόμαζον οἱ ἐν τῇ

Πόλει ἤτοι τῇ Τραπεζοῦντι ὑπὸ τοὺς Τούρκους μείναντες Ῥωμανίαν, ἤτοι γῆν ἀνεξάρτητον, ἐξουσιαζομένην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἤτοι τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὅτι ἡ χώρα ἐκείνη διέμεινεν ἀδούλωτος ἐπί τινας δεκάδας ἐτῶν· διότι ὁ ἐν τῷ ᾄσματι αἰχμάλωτος τεχθεὶς κατὰ τὴν ἅλωσιν φαίνεται ἀναζητήσας τοὺς ἐν Ῥωμανίᾳ ἐκ τῆς μητροπόλεως καταφυγόντας πατέρα καὶ ἀδελφὸν ἐν ὡρίμῳ ἡλικίᾳ. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφαινομένης μάχης τί πρέπει νὰ εἰκάσωμεν; ἐκδρομὰς καὶ λεηλασίας τουρκικάς, αἵτινες ἐξηκολούθουν βέβαια κατὰ τῶν ἀνεξαρτήτων ὀρεινῶν καθ' ὅλον τὸν μεταξὺ χρόνον; ἢ ὑπεμφαίνει τὴν μάχην, ἐν ᾗ φυγάδες μετὰ τῶν περὶ τοὺς ἀγροὺς ἑνωθέντες κατέκτησαν τὴν Πόλιν, περὶ ἧς ἐφεξῆς θέλομεν ὁμιλήσει πλατύτερον, ἀφ' οὗ ἀπαντᾶται καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐμίραλη, ὃς βέβαια ᾤκει τὴν πόλιν, καὶ ὃν δὲν ἤθελον εὐεργετηθέντες νὰ ἀδικήσωσι.

Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ ἐξ ἄλλων τεκμηρίων ἐκτιθεμένων ἐφεξῆς ἐκφέρομεν γνώμην τολμηρὰν μὲν καὶ πρωτοφανῆ, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐπικεκυρωμένην ὑπὸ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν συμβάντων, ὅτι ἁλούσης τῆς μητροπόλεως, οἱ Τοῦρκοι ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν παραλίων πόλεων, εὐχερεστέραν καὶ μᾶλλον κατεπείγουσαν οὖσαν, δὲν ἠδυνήθησαν ἢ δὲν ἠσχολήθησαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη εἰς τὴν χείρωσιν τῶν ὑπερκειμένων φρουρίων καὶ ὀρεινῶν θέσεων, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ὀχυρῶν ὑπὸ τῆς φύσεως τόπων τούτων, ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ πολλῶν Τραπεζουντίων μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐκεῖσε καταφυγόντων, ὡς ἦσαν καὶ οἱ οἰκεῖοι τοῦ αἰχμαλώτου, ὑπερησπίσθησαν τὴν ἑαυτῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ μετὰ τὴν ἐντελῆ καταδούλωσιν τῶν παραλίων πόλεων, ὅπερ καταφαίνεται ἐκ τοῦ μεγάλου χρονικοῦ ἀποστήματος, ἐν ᾧ ἔμενον τὰ ὑπερκείμενα μέρη αὐτοκυβέρνητα· τὴν δὲ χώραν ταύτην οἱ ἐν ἄστει ἐκάλουν Ῥωμανίαν, ἤτοι γῆν κρατουμένην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ταὐτὸν ἀνεξάρτητον ἢ ἐλευθέραν· ὅτι δὲ Ῥωμανία σημαίνει ἐλευθερία μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς σημερινῆς τῶν Τραπεζουντίων διαλέκτου· διότι καὶ σήμερον ἀκόμη λέγοντες ὅταν θὰ γίνεται ῥωμανία, ἐννοοῦσιν, ὅταν θὰ ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν.

Σύμπασαι αἱ παραδόσεις, τουρκικαὶ ἅμα καὶ χριστιανικαί, ἐπιβεβαιοῦσιν, ἐπικυρουμένου πιθανῶς τοῦ συμβάντος καὶ ἐκ τοῦ προη-

γουμένου ᾄσματος, ὅτι μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐγένετο ἐπίθεσις τῶν ὀρεινῶν καὶ προσωρινὴ τῆς πόλεως κατάκτησις· διότι ὑπὸ τῶν καταφυγόντων ἐκεῖσε Τραπεζουντίων παρορμώμενοι οἱ ὀρεινοί, εἰ καὶ κακῶς ὡπλισμένοι, οἱ πλεῖστοι ῥοπαλοφόροι καὶ δικελλῖται, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς πόλεως. Τὸ σχέδιον τῶν τολμηρῶν τούτων, οὓς θέλομεν τοὐντεῦθεν ὀνομάζει Φυγάδας, ἦν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς πόλεως ἐν ἡμέρᾳ παρασκευῇ καὶ ἀκριβῶς κατὰ μεσημβρίαν, ἐν ὥρᾳ δηλονότι, ὅτε σύμπαντες οἱ Τοῦρκοι εὑρίσκονται ἐν τοῖς εὐκτηρίοις αὐτῶν προσευχόμενοι. Καὶ ἐπέτυχε μὲν τὸ σχέδιον, καὶ ἑάλω ἡ πόλις, ὕστερον ὅμως καταπολεμηθέντες ὑπὸ πολυπληθεστέρων ἐπελθουσῶν δυνάμεων, οἱ μὲν ἔπεσον μαχόμενοι, τοὺς δὲ ἀπαγαγόντες ἀπέσφαξαν ἔξωθεν τῶν τειχῶν, ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ. Ἔκτοτε δὲ ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ἡ σφαγὴ τῶν Φυγάδων ἐγένετο, συμπεριεχόμενος σήμερον ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς ἔξωθεν τῶν τειχῶν πόλεως, διὰ τὸ συμβὰν τοῦτο φέρει τὸ ὄνομα Κιαοὺρ μεγιτάνι (πεδίον τῶν ἀσεβῶν), καὶ μέχρι πρό τινων ἐτῶν ἐναγὴς θεωρούμενος διέμενεν ἀκατοίκητος ὡς νῆσος μεταξὺ τῆς λοιπῆς οἰκησίμου πόλεως· μόλις δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἠγέρθησαν τὸ πρῶτον μὲν ἐργαστήρια, ἔπειτα δὲ καὶ λουτρὸν δημόσιον, εἶτα τελωνεῖον καὶ ἄλλα τινὰ κτίρια καὶ ἐξακολουθοῦσιν ἀνεγειρόμενα, καὶ ἀποτελεῖ ἤδη πλατεῖαν τὴν μάλιστα συχναζομένην. Ἔκτοτε δὲ ἐπεκράτει συνήθεια, ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπικρατήσασα καὶ μόλις πρό τινων καταργηθεῖσα ἐτῶν, ἵνα ἐν πάσῃ παρασκευῇ κατὰ μεσημβρίαν κλείωνται αἱ πύλαι τῆς πόλεως. Καὶ ἡ θύρα δέ, δι' ἧς εἰσελθόντες ἐγένοντο κύριοι τῆς πόλεως, ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ διαμένει ἔκτοτε πεφραγμένη· ὅτι ὅμως τὰ χωρία, ἐξ ὧν ἐγένετο ἡ ἐπίθεσις, ὠνομάσθησαν ἔκτοτε κατὰ τὴν παράδοσιν Ματζούκα ἐκ τῶν ὅπλων, τὰ ὁποῖα ἔφερον οἱ ἐπιστρατεύσαντες, δὲν ἔχεται πιθανότητος· διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερεν ἡ περιφέρεια ἐκείνη πολὺ προγενεστέρως ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν· ἴσως ἀναφέρεται εἰς στάσιν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν βασιλέων λαβοῦσαν χώραν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν παραλίων πόλεων τὴν ἄμεσον ὑποταγὴν δὲν ἐπήνεγκε φαίνεται ἡ ἅλωσις τῆς μητροπόλεως· ἀπ' ἐναντίας καὶ ᾄσματα καὶ παραδόσεις ἐξυμνοῦσι πολλῶν φρουρίων τὴν γενναίαν ἀντίστασιν. Καὶ περὶ μὲν τῶν πρὸς ἕω τῆς μητροπόλεως πόλεων καὶ

φρουρίων ἀκριβῶς νὰ εἴπωμεν δὲν γνωρίζομεν, μὴ προχωρήσαντες πρὸς τοὺς τόπους τούτους, οὐδ' ἐπιτοπίως ἐξετάσαντες τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ᾄσματα αὐτῶν, ἐὰν ὑπάρχωσι τοιαῦτα· σώζονται ὅμως παρά τε τὴν παραλίαν καὶ τὰ ὑποκείμενα ὄρη πολλὰ εἰς ἔδαφος κατεστραμμένα φρούρια, ἀλλαχοῦ τε καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἐπικρατείας τῶν ποταμῶν Ὄφιος καὶ Ψυχροῦ ὑπὸ ἑλληνοφώνων ὀθωμανῶν σήμερον κατοικουμένας, ὧν δὲν ἐξηκριβώσαμεν τὸν τρόπον τῆς ὑποδουλώσεως μὴ ἐπισκεφθέντες αὐτά. Ἴσως δὲ αἱ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα παραδόσεις διὰ τὸν ἐκτουρκισμὸν τῶν κατοίκων εἶναι σπανιώτεραι· οὐδὲν ἧττον ὅμως ἠκούσαμεν οὐκ ὀλίγα λεγόμενα παρὰ τῶν χριστιανῶν τῶν χωρῶν ἐκείνων περὶ δύο παραλίων καί τινων μεσογείων φρουρίων. Ἐνταῦθά που ἔκειτο ἡ παρ' Ἰουστινιανοῦ κατὰ Προκόπιον ἀνεγερθεῖσα Πέτρα παρὰ τὸν Βαθὺν λιμένα, τὸν σήμερον ὀνομαζόμενον Βατούμην, ἡ ὕστερον κατὰ Χρύσανθον τὸν Ἱεροσολυμίτην (ἐν συνταγ. περὶ ὀφφικ. Ἐνετίῃσι 1778 σελ. 92) τιμηθεῖσα εἰς ἐπισκοπὴν Ἀντιοχείας τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ μεταβᾶσα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας τῆς κάτω Ἰβηρίας, τελοῦσα δέ ποτε κατὰ τὸν αὐτὸν Χρύσανθον καὶ ὡς ἐπισκοπὴ τοῦ Φάσιδος ἔχοντος ἐπισκοπὰς ἄλλας τε καὶ τὴν Ῥοδοπόλεως, ἥτις κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἔκφρασιν τοῦ Χρυσάνθου ἔκειτο ἐπάνω τοῦ Κουτατησίου πρὸς τὸ μέρος τῆς ἄνω Ἰβηρίας, εἰς τὴν Γκουρίαν πρὸς τὸν λιμένα τὸν λεγόμενον Ἰβηρικὰ Μπατῶνι μεταξὺ τῶν ποταμῶν Φάσιος καὶ Βόα (ὃς Χάριστος κατὰ Πτολεμαῖον, Χάρης δὲ κατὰ Στράβωνα λέγεται)· τὴν ὁποίαν (Πέτραν), καθὼς καὶ τὴν Σεβαστούπολιν (Σαύρμενα), ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἔριδα αὐτοῦ τε καὶ τῶν Περσῶν. Πιθανὸν λοιπὸν αἱ ἀναφερόμεναι ἀντιστάσεις νὰ ἐγένοντο παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Πέτρας καὶ τῆς κατὰ Σαύρμενα Σεβαστουπόλεως (διότι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη Σεβαστούπολις ἐν Ἀπασγίᾳ ἡ πάλαι Διοσκουριάς, ἀναφερομένη μὲν ὡς ἕδρα ἀρχιεπισκοπῆς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ἀποσιωπωμένη δὲ ἐφεξῆς, ὡς καταστραφεῖσα ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν περιοικούντων βαρβάρων· καὶ ἴσως αἱ πόλεις κατεστράφησαν εἰς ἔδαφος διὰ τὴν ἀντίστασιν αὐτῶν· διότι πάσας τὰς ἑκουσίως ἢ μετὰ μικρᾶς ἀντιστάσεως ὑποχωρούσας πόλεις ἄφινον οἱ Τοῦρκοι, τὰς δὲ βίᾳ κυριευομένας συνήθως κατέσκαπτον. Καὶ αἱ μὲν ὀνομασίαι Πέτρα καὶ Σεβαστούπολις μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν

φρουρίων ἐξέλιπον, σώζεται ὅμως παράδοσις τῶν Σουρμενιτῶν περὶ γενναίας καὶ μακρᾶς ἀντιστάσεως φρουρίου περὶ αὐτοὺς (ἴσως τῆς Σεβαστουπόλεως), οὗτινος σώζονται τὰ ἐρείπια, ὀνομάζεται δὲ Ζάρα, λέξις τουρκική, σημαίνουσα δυσκολίαν ἢ ἀνδρίαν ἢ ἄλλην ἀνάλογον λέξιν· ἐπεδόθη δὲ εἰς τὸ φρούριον τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ τὴν δυσκολίαν, δι' ἧς κατεκτήθη· οὐδεμία ὅμως παράδοσις ἔμεινε περὶ τοῦ Λεοντοκάστρου, πιθανῶς ὑφισταμένου τότε καὶ κειμένου περὶ τὰς σημερινὰς Ἀθήνας (τὰς ἐν Πόντῳ).

Προχωροῦντες δὲ πρὸς δυσμὰς ἀπαντῶμεν πρῶτον τὰ Πλάτανα (τὴν Ἑρμώνασαν τῶν ἀρχαίων)· τὸ νῦν ὄνομα τουρκικῆς καταγωγῆς παράγεται ἐκ τοῦ Πολατ. χανὰ (μεταλλείου σιδήρου) διὰ τὸν σίδηρον ἢ χάλυβα τὸν ἐκμεταλλευόμενον ἄλλοτε ἐκεῖθεν· καὶ μετὰ τὰ Πλάτανα τὴν Κορδύλην, τὴν σήμερον ὀνομαζομένην Ἀλτζάκαλε. Ἡ πολίχνη αὕτη κεῖται ἐντεῦθεν τοῦ Ἱεροῦ ἄκρου, εἰς ἑπτάωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν καθορωμένη ἀπ' αὐτῆς. Τὴν γενναίαν καὶ μακρὰν τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως ἀντίστασιν ἐξυμνοῦσι καὶ ᾄσματα καὶ παραδόσεις. Κατὰ ταῦτα κόρη τις κλεισθεῖσα ἐν αὐτῇ ἀντέστη ἐπὶ μακρότατον χρόνον, καὶ ἡλώθη μὲν τὸ φρούριον ἐπὶ τέλους, ἀλλὰ δι' ἀπάτης. Ἔπεμψαν νεανίαν τινὰ ἐκ τῶν ἀρνησιχρίστων (ῥωμιογύριστον κατὰ τὸ ᾆσμα) μετασχηματισθέντα εἰς ἐπίτοκον γυναῖκα, ἥτις περιφερομένη τὰ τείχη, ἐδέετο μετὰ θρήνων νὰ δεχθῶσιν αὐτὴν ἐντὸς τῆς πόλεως κινδυνεύουσαν νὰ περιπέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἤκουσεν ἡ νεᾶνις τοὺς θρήνους τῆς ὑποτιθεμένης γυναικός, καὶ οἴκτῳ καμφθεῖσα διέταξε νὰ ἀνοίξωσιν αὐτῇ τὰς πύλας· οὗ γενομένου συνέρρευσαν οἱ περὶ αὐτὴν κεκρυμμένοι, ἢ τὸ πιθανώτερον, ἤνοιξεν αὕτη ὕστερον τὰς πύλας ἐκείνοις. Καὶ ἡ μὲν πολίχνη οὕτως ἑάλω, ἡ δὲ κόρη φοβουμένη μήπως αἰχμαλωτισθεῖσα περιπέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ γείνῃ ἕρμαιον σαρκικῶν ὀρέξεων, κατέπεσε καταχρημνισθεῖσα ἀπὸ θυρίδος ἄνωθεν τῶν τειχῶν· δὲν ἐφονεύθη ὅμως, ἀλλ' ἐπιπεσοῦσα ἐπὶ τοῦ κάτωθεν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παραμονεύοντος μνηστῆρος ἢ ἀφωσιωμένου ὑπηρέτου, ἐσώθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀπήχθη εἰς τὰ ὑπερκείμενα χωρία, καὶ μετ' αὐτοῦ συζευχθεῖσα συνεβίωσεν· ὥστε καὶ ἐκ τούτου τοῦ ᾄσματος ὑπεμφαίνεται ὅτι ἡ ὑπερκειμένη τῆς Κορδύλης χώρα, ὅπου κατ' ἐξαίρεσιν κατέφυγον κατὰ τὰς παραδόσεις οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν διασωθέντων ἀστῶν, διετέλει ἀνεξάρτητος ἀκόμη, καὶ ἐκεῖ ὡς εἰς

ἐλευθέραν γῆν ὡδηγήθη ἡ κόρη. Πιθανώτατα δὲ καὶ ὑπεβοηθοῦντο οἱ ἐν Κορδύλῃ ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων, ἐπιπιπτόντων καὶ ληϊζόντων τοὺς Τούρκους, καὶ εἰσκομιζόντων λαθραίως τοῖς ἐν τῇ πόλει βοηθήματα καὶ τροφάς. Ἐδείκνυντο δὲ μέχρις ἐσχάτων, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν περὶ τὴν Κορδύλην χριστιανῶν, ἥτε θυρὶς, ἀφ' ἧς κατέπεσεν ἡ νεᾶνις, καὶ αἵματα ἐπὶ τῶν τειχῶν τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως νομιζόμενα ὅτι διέμειναν. Μόλις ἐπ' ἐσχάτων, ἐπὶ τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου, καταλυθέντων τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν τειχῶν, καὶ ἀνεγερθείσης ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῶν κανονοστοιχίας, καὶ θυρὶς καὶ αἵματα συναπωλέσθησαν. Ἐπισυνάπτομεν καὶ τὸ ᾆσμα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ τῆς συνήθους ἑρμηνείας.

Κι' ὅσα καστροὺς κι ἂν εἶδα καὶ ἐγύρισα,
σὰν τῆς ὡραἰᾶς τὸν κάστρον, κάστρος 'κ ἔτονε.
. . . .
. . . .
Κι' ἕνας μικρὸς τουρκίτζος ῥωμιογύριστος
ῥώκαν καὶ ῥωκοτζοῦπιν βάλλ' 'ς̌ὰ μέσα του,
ἀδράχτιν καὶ σποντύλιν πέρ' 'ς̌ὰ χέρια του,
μαξυλαρίτζιν βάλλει κ' ἀπὰν ζώσκεται,
κ' ἐγένετονε γυναῖκα βαρασμένισσα·
τὸν κάστρον τρουγουρίζει καὶ μοιρολογᾷ,
Ἀλλ' οἱ ἐμὲν τὴν μαύρην, τὴν ἀλλόξενον,
ποῦ θενὰ παιδοποίω τὸν χειμὸν καιρὸν,
ἂν ποῖ ἀτὸ στὰ ὄρια, τ' ὄρια τρῶγνε με,
κι' ἂν ποῖ' ἀτ' στὸ λιβάδιν, τζάχνη πιθαμή·
ἀλλ' οἱ ἐμὲν τὴν μαύρην τὴν ἀλλόξενον·
ἄνοιξον καστροπόρτιν, πόρτα τοῦ γιαλοῦ,
ἀνοῖξτε νὰ ἐμβαίνω, τοῦρκοι δέχνε με·
μεσάνοιξεν ἡ πόρτα, χίλ' ἐμπήκανε,
καὶ πρὶν καλοανοῖξνε, μύρ' ἐμπήκανε.
Ἀπὸ τὸ παραθύριν κόρ' ἐκρέμετο,
οὐδὲ πέτραν ἐντῶκεν κ' οὐδὲ μάρμαρον,
παληκαρὶ ἀγκάλιαν ψυχομάχηνεν,
'πῆρεν ατὲν καὶ πῆγεν, πάει στὴν μάνα του.
Μάνα μ' καὶ καλομάνα μ', ντ' εὗρ' ὀσήμερον —
Υἱέ μου' καὶ καλουἱέ μου, θὸς χαρίζ' σ' ατὲν,
νὰ φτάγῃς μετ' ατέναν τρι' ἀγουρια παιδια,
τ' ἑνὰν νὰ βάλῃς Δοῦκα τ' ἄλλο Κωσταντὰν
καὶ τ' ἄλλο φλαμπουράτεν ἐμπρὸς 'ς ἄρχοντας. —
Κυρὰ καλοκυρά μου, μ' ἐντροπίασες.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Κάστρους ἀρσενικῶς, ὡς *ὁ πρόσωπος, ὁ σχολεῖος* κτλ. *'κ ἔτονε* = οὐκ ἦν, δὲν ἦτον τὸ *'κ* = οὐκ· τουρκίτζος ὑποκ. τοῦ Τοῦρκος· *βάλλ'* = βάλλει· *ἀδράχτιν* = ἄτρεκτον τὸ ψυλὸν τῷ ἑπομένου ἄλλου συμφώνου ἐτράπη εἰς μέσον, οὔτε δύο δασέα οὔτε δύο ψιλὰ συμπροφέρονται, εἰς πᾶσαν δὲ τοιαύτην περίπτωσιν ἢ τὸ δεύτερον γράμμα ἀναγκαίως ὀφείλει νὰ τραπῇ εἰς ψιλὸν μένοντος ἀναλλοιώτου τοῦ πρώτου δασέως, ἢ τὸ πρῶτον πρέπει νὰ τραπῇ εἰς δασύ, μένοντος τοῦ δευτέρου ψιλοῦ· *ζώσκεται* = ζώννυται, τὸ *σκε* κατάληξις μεσότητος ἀντανακλωμένη· *βαρασμένισσα* = ἔγκυος· *ἀλλ' οἶ ἐμέν* = ἀλοίμονον εἰς ἐμέ· *παιδοποιῶ* = τίκτω· *χειμὸν καιρὸν, χειμὸς* ἐπίθετον, = χειμωνικὸς καιρὸς ἢ χειμῶνος καιρὸς, λέγουσι δὲ καὶ *χειμῶνας* καὶ *χειμογκός* καὶ *χειμωνικός* καὶ *χειμών*· τὸ *χι* καὶ *χε* πάντοτε προφέρεται ὡς τὸ Γαλ. chi che· *ὄρ?α* = ὄρη· *τρῶγνε με* = τρώγουσί με· *τζάχνη* = πάχνη, ἤτοι ἡ πάχνη εἶναι ὑψωμένη ὑπὲρ τὴν μίαν σπιθαμήν· *ἀνοῖξον* καὶ *ἀνοῖξτε* = ἄνοιξον καὶ ἀνοίξατε· *ἐμπαίνω* = ἐμβαίνω, οὐδὲ μετὰ τὸ ἀμετάβολον μένει συνήθως μέσον ἢ δασὺ γράμμα, ἀλλὰ μεταβάλλεται εἰς ψιλόν· ἑπομένου δὲ τοῦ ἀμεταβόλου συμβαίνει τὸ ἀντίστροφον, τὸ πρὸ τοῦ ἀμεταβόλου ψιλὸν ἢ μέσον γράμμα τρέπεται εἰς δασύ· *δέχνε με* = διώκουσί με· ὤφειλε νὰ λεχθῇ *δέκνε με* ἐκ τοῦ *διώκω*, ἐγένετο δὲ κατὰ τροπὴν τοῦ *ι* εἰς *ε*, ἀποβολὴν τοῦ ω καὶ προσθήκην τῆς καταλήξεως *νε*· ἐπειδὴ δὲ προσετέθη κατάληξις ἀπὸ ἀμεταβόλου ἀρχομένη ἀναγκαίως τὸ πρὸ αὐτοῦ ψιλὸν γράμμα ἐτράπη εἰς δασύ· *θὸς* = θεός· *ἀτὲν* = ἀτὴν ἢ αὐτήν· *φτάγω* = ποιῶ, ἐνταῦθα τεκνοποιῶ· *τρί'* = τρία· *ἀτέναν*, ὡς ἐκ τοῦ *ἐμὲ* γίνεται *ἐμένα* καὶ κατ' ἰδίωμα τραπεζουντικὸν ἐκ τοῦ *ἐμὲν* ἐμέναν καὶ ἐκ τοῦ *σὲ ἐσένα* ἐκ τοῦ *ἐσὲν* καὶ *ἐσέναν*, οὕτω ἐκ τοῦ *ἀτὸς* (αὐτὸς) σχηματίζομεν *ἀτόναν* καὶ ἐκ τοῦ *ἀτὲ* (αὐτὴ) *ἀτέναν*, καὶ ὡς ἐκ τοῦ *ἀκεῖνος* καὶ *ἐκεῖνος*, *ἀκεῖνε* καὶ *ἐκεῖνε* (ἐκείνη), ἀρσ. *ἀκείνοναν* καὶ *ἐκείνοναν*, θηλ. *ἀκείνεναν καὶ ἐκείνεναν*.

Προσθέτομεν ἐνταῦθα καὶ ἕτερον ᾆσμα εἰς τὴν αὐτὴν ὑπαγόμενον ὑπόθεσιν.

Ἔρθεν ὁ Τοῦρκον ὁ κακὸν κ' ἐκόνεψεν στὴν χώραν·
τ' ὀμάλ?α Τοὐρκς ἐγόμωσεν καὶ τὰ βουνὰ λεβέντους. —

Καλῶς ἔρθες, τουρκόπουλον, καλῶς κ' ἀπόθεν ἔρθες,
κ' ἂν ἔρθες γι̯ὰ φαγὶν ποτὶν, ἐσὲν φαγοποτίζω,
κ' ἂν ἔρθες γι̯ὰ τὴν συντεχνι̯ὰν, ἐσὲν σύντεχνον φτάγω,
κ' ἂν ἔρθες γιὰ τὸν πόλεμον, ἔβγα κι' ἂς πολεμοῦμε,
κ' ἐσὺ ἐβγάλ' γυμνὰ σπαθι̯ὰ. κ' ἐγὼ βγάλω κοντάρι̯α,
ἐσὺ ἐβγάλ' γενίτζαρους, κ' ἐγὼ βγάλω κοράσι̯α.—
'Στὴν ἔμπαν χίλς ἐσκότωσεν, στὴν ἔβγαν δι̯ὸ χιλι̯άδες,
καὶ 'στὰ κλωθογυρίσματ' ἄτς ἐλύγαν τὰ κουμπί' ἄτς,
κ' ἐφάνθαν τὰ χρυσόμηλ' ἄτς τὰ λινοσκεπασμένα,
κι' ὁ σκύλον ὁ γενίτζαρον ψιλὴν φωνὴν ἐβγάλλει·
Γυναίκικον ὁ πόλεμος, γυναίκικον ὁ κοῦρσος.
γυναίκικον ἔν τὸ σπαθὶν, ντὸ κόφτ' τὰ παλληκάρι̯α.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Τοῦρκον ἡ ὀνομαστικὴ τῶν δευτεροκλίτων ἐνάρθρως μὲν λήγει εἰς *ον*, ἀνάρθρως δ' εἰς *ος*· *ἀκεῖνος ὁ ἄνθρωπον, ἄνθρωπος 'κ ἔν*· *ἐκόνεψεν* = ἐστρατοπέδευσεν· *Τοῦρκς* = Τούρκους. *ἔρθες* = ἦλθες ἀόρ. ἐκ τῆς ῥίζης *ἔρ* καὶ τῆς καταλ. τοῦ παθ. ἀορ. *θα-θες-θεν*· *φαγὶν ποτὶν* = φαγοπότιν· *ἐλύγαν* = ἐλύθησαν, β' ἀόρ. *ἐλύα* καὶ μετὰ τοῦ διγάμματος *ἐλύγα*· *ἄτς* γενικὴ = *της*, ἐκ τῆς ὀνομ. *ἀτέ*· *ἔν* = εἶναι· *ἐφάνθαν* = ἐφάνησαν.

'Ανάλογον διὰ τοιούτου στρατηγήματος ἀναφέρει παρεμφερὲς ᾆσμα καὶ ἐπικυρεῖ ἡ παράδοσις τῶν περὶ Οἰνόην περὶ φρουρίου εἰς ὡριαίαν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀπόστασιν· τὸ φρούριον ἐκεῖνο, κάστρον σήμερον ὀνομαζόμενον, ὀχυρὸν καὶ δυσπρόσιτον, ἐφρούρει Κωνσταντῖνός τις, ὃς καμφθεὶς εἰς τοὺς θρήνους ὑποτιθεμένης ἐπιτόκου γυναικὸς, διέταξε νὰ ἀνοίξωσιν αὐτῇ τὰς πύλας τῆς πόλεως, ὅπερ ἐγένετο αἴτιον τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου. Τὸ φρούριον τοῦτο σωζόμενον καὶ ἐπὶ τουρκοκρατείας ὑπῆρξε πολλῶν τερεπεΐδων ἢ τιμαριωτῶν ἀσπαστὸν καταφύγιον· σώζεται δὲ ἐν αὐτῷ καὶ φρέαρ ὀρωρυγμένον λίαν βαθὺ, ἐξ οὗ ἠρύοντο οἱ ἐν αὐτῷ, οὗτινος ἡ κατάβασις ἐγίνετο διὰ βαθμίδων εἰς τοὺς τοίχους ἢ τὰ πλάγια τοῦ φρέατος ἐγκεκολαμμένων.

Μετὰ τὴν Κορδύλην ἀκολουθεῖ τὸ Ἱερὸν ἄκρον, ἐκ παραφθορᾶς Γερὸν σήμερον ὀνομαζόμενον, καὶ μετὰ τὸ Ἱερὸν ἡ Σχαφία, ἐν ᾗ ἡ Κερασοῦς, ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα χριστιανικὰ ἔτη δὲν ὑφίστατο πλέον, εἰμὴ μόνον ὡς κώμη σώζουσα μόνον τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, ἔπειτα τὰ Κόραλα ἐπὶ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου κατεστραμμένη μὲν

σήμερον, ἀλλ' ὑφιστάμενα ὡς κῶμαι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε, καταπολεμηθεῖσα ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν τιμαριωτῶν διαμάχαις, κατεστράφη ὑπὸ Οὐτζιντζόγλου, τοπάρχου Τραπεζοῦντος, καὶ δὲν ἀνωρθώθη ἔκτοτε· εἶχε δὲ καὶ χριστιανοὺς κατοίκους, ὡς μαρτυρεῖται ἔκ τινος συγγυλίου πατριαρχικοῦ, διατηρουμένου ἐν τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος (ἴδε ἐν τέλει τοῦ πονήματος), ἐν ᾧ γίνεται μνεία τῶν Κοράλων ὡς μέρους ἔχοντος καὶ χριστιανοὺς κατοίκους, ὑπαγομένους μὲν πρότερον τῷ μητροπολίτῃ Κερασοῦντος σὺν τοῖς κατοίκοις τῆς δυσμικώτερον ταύτης κειμένης Τριπόλεως καὶ τῆς περιφερείας Κουρτίου περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Χαρσιώτου ἢ Κάνιος ποταμοῦ, μεταβιβασθέντας δὲ ἔπειτα μετὰ τῆς μητροπόλεως αὐτῶν τῷ ἀρχιερεῖ Τραπεζοῦντος. Μετὰ τὰ Κόραλα ἀπαντῶμεν τὴν Ἐλεοῦντα πλησίον τῆς ἀρχαίας Φιλοκαλίας, ἐκλειψάσης καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν βασιλέων· ἡ πολίχνη αὕτη, ἥτις πιθανώτατα ἐσώζετο καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν χρόνων, κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων καὶ ὀλίγων Ἀρμενίων κατελθόντων καὶ κατοικησάντων μονίμως ἐν αὐτῇ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐκ Νικοπόλεως καὶ τῶν περὶ τὴν Νικόπολιν χωρίων. Πᾶσα ἡ ταινία αὕτη ἡ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ ἄκρου οὐδένα ἔχει σήμερον Ἕλληνα κάτοικον καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῆς τότε τύχης τῶν χριστιανῶν κατοίκων αὐτῆς οὐδεμία σώζεται παράδοσις· ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερκείμενα χωρία κατοικοῦνται ὑπὸ τούρκων ἢ τουρκομανικῶν φυλῶν, καὶ ἂν ἐν αὐτοῖς σώζονται ἴχνη καταπεσόντων φρουρίων δὲν γινώσκομεν, μὴ εἰσδύσαντες εἰς τὰ ἄξεινα ἐκεῖνα μέρη. Περὶ Τρίπολιν εἰς ἡμιωριαίαν ἀπ' αὐτῆς πρὸς ἔω ἀπόστασιν ἐκβάλλει ὁ Κάνις, ὁ σήμερον ὀνομαζόμενος Χαρσιώτης ἐκ τοῦ περὶ τὰς ἐκβολὰς χωρίου, φέροντος τοῦτο ὄνομα· πιθανώτατα δὲ ἡ ὀνομασία αὕτη τοῦ ποταμοῦ, ἔχουσα μορφὴν Ἑλληνικὴν, ἐσώζετο καὶ εἰς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους· καὶ ἴσως Κάνις ὠνομάζετο εἷς τῶν συμβαλλόντων, ὁ παρὰ τὴν Χαλδαίαν περὶ τὴν σημερινὴν Ἀργυρούπολιν, ὅστις μετὰ τὴν συμβολὴν ἐξηφανίζετο, ἐπικρατοῦντος ἄλλου συμβάλλοντος ποταμίου τοῦ Χαρσιώτου, ὃς ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τῷ παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ χωρίῳ. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου ὑψοῦται τὸ Πέτρωμα, φρούριον οὕτω μέχρι σήμερον ὀνομαζόμενον, ἄλλη ἄορνος πέτρα δυσπρόσιτος. Τὴν μακρὰν ἀντίστασιν τοῦ φρουρίου διασώζουσιν αἱ παραδόσεις τῶν ἐκεῖ κατοίκων. Καὶ ἀληθῶς ἐκπλήττεται

τις ἀφορῶν τὸ ὕψος τῆς πέτρας καὶ τῶν ἐπὶ τῶν κρημνῶν ἀνυψουμένων ἐπάλξεων. Ἡ ἄνοδος λίαν στενὴ κατήντησε σήμερον ὀλισθηρὰ καὶ ἐπικίνδυνος· διότι τὸ φρούριον τοῦτο σωζόμενον καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ὑπῆρχεν τὸ ὁρμητήριον πολλῶν τιμαριωτῶν, ὀχυρουμένων ἐκεῖ καὶ ἐπιτρεχόντων τὴν παρακειμένην χώραν· ὁ δὲ ἐν τῇ κατοχῇ αὐτοῦ ἔχων τὸ Πέτρωμα εὐχερῶς κύριος καθίστατο τῶν πέριξ χωρῶν καὶ αὐτῆς τῆς Τριπόλεως, ἕωσοῦ ἡ κυβέρνησις κατέστρεψε μὲν τὰ πλεῖστα τῶν τειχῶν, κατέστησε δὲ καὶ τὴν ἄνοδον δυσανάβατον. —

Περὶ τῆς Τριπόλεως σώζεται παράδοσις, ὅτι ἑάλω ἔτη τινὰ πρὸ τῆς Τραπεζοῦντος, ἐκ Νικοπόλεως τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν κατελθόντων καὶ γενομένων κυρίων τῆς πόλεως. Ἐπεβλήθη δὲ τοῖς κατοίκοις ἡ διατήρησις ἀκατίου δαπάνῃ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ πλησίον ἐκβάλλοντος Χαρσιώτου ποταμοῦ καὶ ἡ δωρεὰν διαπόρθμευσις τῶν διαβατῶν, ἐπιμετρηθείσης αὐτοῖς ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τῆς διὰ θαλάσσης μετακομίσεως τῶν ἐν τέλει. Ἡ καταναγκαστικὴ αὕτη ἀγγάρευσις, ἡ τοσοῦτον ἔπειτα καταστᾶσα ἀφόρητος, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας κατέστη ἡ μάστιξ τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν, καὶ μόλις πρό τινων κατηργήθη ἐτῶν. Μετὰ τὴν Τρίπολιν εἰς τρίωρον ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν ἐκβάλλουσι πλησίον ἀλλήλων δύο ποταμοὶ εὐρεῖαν μὲν καὶ τερπνὴν κοιλάδα σχηματίζοντες, νοσοφόρον ὅμως διὰ τοὺς ἐκτενεῖς ὀρυζῶνας καὶ τὰ ἐκ τούτων τέλματα, ὁ Καλαβερᾶς καὶ ὁ διὰ τὴν λιπαρὰν καὶ καρποφόρον αὐτοῦ γῆν ἐπονομασθεὶς Γλαγλήτερες. Ἐνταῦθα περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ δευτέρου ποταμοῦ σώζεται φρούριον, Κάστρον τοῦ Ἀντωνίου ὀνομαζόμενον (Ἀντὼν καλεσὶ), πιθανώτατα ὀνομασθὲν οὕτω, διότι ὁ ἔσχατος φρούραρχος, παρ' οὗ ἐκυριεύθη τὸ φρούριον ὠνομάζετο οὕτως, ἢ ὅτι ἐσώζετο ἐν αὐτῷ ναὸς τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου, ὅς ἦν πάντως καὶ τοῦ φρουρίου ὁ προστάτης. Καὶ περὶ τοῦ φρουρίου τούτου ἀμυδρὰ παράδοσις μνημονεύει, ὅτι ἀντέταξεν οὐ μακρὰν ἄμυναν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Κερασοῦς ὑπέστη κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων πολύμηνον πολιορκίαν, καὶ, διὰ τὸ ἐρυμνὸν τῆς πόλεως τῆς πολιορκίας ἐκτεινομένης, κατώρθωσεν ἡ πόλις νὰ συνομολογήσῃ σύμβασιν, δι' ἧς συνεφωνεῖτο συμμαχία κοινὴ μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Τούρκων, ἄδεια ὁπλοφορίας τοῖς διαμένουσι καὶ συνοίκησις

ἐντὸς τῶν τειχῶν, τοῖς δὲ βουλομένοις ἀποχωρεῖν παρείχετο ἐλευθέρα ἄδεια μεταναστεύσεως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους μετὰ τῆς κινητῆς αὐτῶν περιουσίας· ἐκ τούτου δὲ ἐμφαίνεται ὑπάρχουσα σχέσις τις τῶν ἐνταῦθα κατοίκων μετὰ τῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅπερ ἐπικυροῦται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι γόνος τις τῶν Κομνηνῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος εἰς Πελοπόννησον κατέφυγεν. Ὁ δὲ φόρος, ὃν ἔμελλε νὰ τελῇ ἡ ἑλληνικὴ τῶν Κερασουντίων συνοικία, ἦν ὅμοιος τῇ τῶν Τριπολιτῶν, ἡ διατήρησις δαπάνῃ τῶν κατοίκων λέμβου ἐπὶ τοῦ πλησίον εἰς ὡριαίαν πρὸς ἕω ἀπόστασιν ἐκβάλλοντος ποταμοῦ Ἀκ-σοῦ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης τῶν ἐν τέλει διαπόρθμευσις. Αἱ συνθῆκαι αὗται, αἵτινες οὐδέποτε βέβαια πιστῶς ἐξετελέσθησαν, ἀλλ' ἔπεσον εἰς ἀχρηστίαν εὐθὺς ἁλούσης τῆς πόλεως, οὐδ' ἐζητήθη ποτὲ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν χορηγουμένων ἐν αὐτοῖς προνομίων, ἐφυλάττοντο παρά τινι τῶν πολιτῶν Φωτεινόγλου τὴν προσηγορίαν, οὗτινος ὁ οἶκος ἀνέτρεχε μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἁλώσεως, καταγόμενος ἔκ τινος Φωτεινοῦ, ὅς, εἰ μὴ ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τῆς πόλεως διοικητής, ὑπῆρχε βέβαια ἐκ τῶν μέγα ἰσχυόντων κατοίκων. Καὶ οὐ πολὺς ὁ χρόνος, ἀφ' οὗ ἀκούσας περὶ τῆς ὑπάρξεως τοιούτων ἐγγράφων εἷς τῶν μέγα ἐν Κερασοῦντι δυναμένων σατραπῶν, ζῶν ἔτι, ἀλλ' εἰς πενίαν περιελθών, ὁ Ἀχμὲτ Βεῒς Τιστάρογλου, ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν αὐτὰ δυναστικῶς.

Τὰ ὑπερκείμενα ὑπὲρ Κερασοῦντα μέχρις ὁρίων τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας φαίνονται ὑποκύψαντα εἰς ξένην κυριαρχίαν πολὺ πρὶν ἢ καταπέσῃ τὸ κράτος τῶν Κομνηνῶν, ὥστε ἡ τῶν Ἑλλήνων κυριαρχία περιωρίζετο ἀκριβῶς εἰς τὰ τείχη τῆς Κερασοῦντος μετὰ στενῆς παραλίου ταινίας. Διότι ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν τὰς κατακτήσεις, τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπ' ἐκτάσει τῆς κυριαρχίας αὐτῶν γινομένας ἀπὸ τῶν τουρκομανικῶν ἐπιδρομῶν πρὸ τῆς ἐντελοῦς τουρκικῆς κατακτήσεως· αἱ τουρκικαὶ ἦσαν σχετικῶς πολὺ μετριώτεραι τῶν πρώτων, ἅτε ἐνεργούμεναι ὑπὸ κράτους, σταθερὰν ἔχοντος τὴν οἴκησιν, καὶ ὁπωσδήποτε καθυποβεβλημένου εἰς ἀστικὰς πειθαρχικὰς διατάξεις, καὶ ἀποβλέποντος οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὴν ἁρπαγὴν καὶ ἐρήμωσιν, ὅσον εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τὴν ἀπὸ τούτου ἐπωφέλειαν, ἐν ᾧ αἱ τῶν τουρκομανικῶν φυλῶν ἐπιδρομαὶ ὑπῆρξαν βιαιότεραι καὶ καταστρεπτικώτεραι, ἅτε ἐπὶ ἁρπαγῇ καὶ

δηώσει καὶ καταστροφῇ ἐνεργούμεναι καὶ ὑπὸ νομάδων, εἰς οὐδένα σχεδὸν ὑπαγομένων νόμον, οἵτινες ἐκ προθέσεως κατέστρεφον καὶ κατέσκαπτον τὰς ὑπ' αὐτῶν πορθουμένας πόλεις, νομὰς παρασκευάζοντες τοῖς ἑαυτῶν βοσκήμασι· καὶ διὰ τοῦτο, ὅσαι μὲν χῶραι ὑπέστησαν τουρκομανικὰς ἐπιδρομάς, ἐκεῖ κατεστράφησαν καὶ ἐντελῶς ἀπηλείφθησαν πάντα τὰ προϋπάρχοντα χριστιανικὰ μνημεῖα, καὶ ἐξηλείφθη ἐξ ὁλοκλήρου ὁ χριστιανισμός, ὅσαι δέ, μὴ ὑποπεσοῦσαι εἰς τὰς τουρκομανικὰς ἐπιθέσεις, ὑπέκυψαν ἔπειτα εἰς τὴν τουρκικὴν καταιγίδα, ἐν ταύταις δὲν παρηκολούθησεν ἡ χαρακτηρίζουσα τὰς τῶν νομάδων παντελὴς καταστροφή, ἀλλ' ἢ ἔμειναν καὶ χριστιανοὶ μειονεκτοῦντες μὲν ἔπειτα, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὑπάρχοντες, ἢ καὶ ἂν κατεστράφη ἐν πολλοῖς ὁ χριστιανισμός, διέμειναν ὅμως χριστιανικά τινα μνημεῖα μαρτυροῦντα τὴν ἄλλοτε ἐπὶ τῶν τόπων κατίσχυσιν αὐτοῦ· διότι ὁ Τοῦρκος κυριεύσας χώραν τινὰ σπανίως καταστρέφει τοὺς ἐν αὐτῷ ναούς, ἐκτὸς ἀπολύτου ἀνάγκης, ἀλλ' ἢ μεταβάλλει αὐτοὺς εἰς ὀθωμανικὰ τεμένη, ἢ ἀφίνει, φοβούμενος νὰ ἐπιβάλῃ ἐπ' αὐτῶν χεῖρα· διότι ὑποθέτει ὅτι ἔχουσι τὰ τοιαῦτα οἰκοδομήματα πνεῦμα φύλακα αὐτῶν, καὶ πᾶς ὁ κατακρημνίζων τοιαῦτα κτίρια ἐπερεθίζει τὴν ὀργὴν καὶ ἐκδίκησιν τοῦ πνεύματος· ἡ πρόληψις αὕτη ἔσωσε πολλὰ τῶν χριστιανικῶν μνημείων. Ἤκουσα αὐτοὺς διηγουμένους πολλὰ παραδείγματα παθόντων δῆθεν, διότι ἐτόλμησαν ν' ἀφαιρέσωσι λίθους μόνον ἐκ τοιούτου ἐρειπωθέντος οἰκοδομήματος. Τιμῶσι λοιπὸν καὶ σέβονται τοὺς ὑφισταμένους ναοὺς καὶ ἐμποδίζουσι τοὺς ζητοῦντας νὰ μιαίνωσιν αὐτά. Πόσον ἡ ἰδέα αὕτη ἔμελλε νὰ ἀποβῇ καὶ εἰς τὴν χριστιανωσύνην γενικῶς καὶ εἰς τὴν τέχνην ἰδίως σωτήριος, ἂν ὑπῆρχε πάγκοινος, ἀλλὰ τὸ πρὸς τοὺς ναοὺς σέβας ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς ἐν ἀγροῖς Τούρκοις μᾶλλον ἢ παρὰ τοῖς ἀστοῖς καὶ πρὸς τοὺς πεπαλαιωμένους καὶ κατερειπωμένους καὶ ἐν ὄρεσι καὶ δάσεσιν ἀπαντωμένους, ἄλλως τε καὶ ἡ θεοβλάβεια καὶ ὁ φανατισμὸς πολλάκις κατισχύει τῆς προλήψεως, καὶ ἐκ τούτου ἡ ἐπισκευὴ καταπίπτοντος ναοῦ ὑπῆρχε σφοδρότατα ἀπηγορευμένη, δι' ὑπερόγκων ποσοτήτων μόλις ἐπιτρεπομένη, καὶ αὕτη μετὰ μεγίστης προφυλάξεως καὶ μυστικότητος, καὶ ἄπειρα ἔχομεν παραδείγματα χριστιανικῶν κοινοτήτων εἰς βαρέα καταδικασθεισῶν πρόστιμα καὶ εἰς κίνδυνον ὑποπεσουσῶν, διότι ἐφωράθησαν μικρὰς καὶ ἀπολύτως ἀναγκαίας ἐπι-

νεγκοῦσαι διορθώσεις. Ἡ ἐκ βάθρων ἐπισκευὴ ναοῦ καταπεσόντος ἦν σπανιώτατον φαινόμενον· καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους αὐτοὺς χρόνους εἴδομεν ναοὺς κρημνιζομένους· διότι ᾠκοδόμησαν αὐτοὺς κατὰ μίαν ἢ δύο σπιθαμὰς μείζονας τοῦ ἐν τῷ φιρμανίῳ προσδιορισθέντος· μάρτυρες κατέστημεν τοιαύτης ἐν Τραπεζοῦντι σκηνῆς, ὅτε κατὰ μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα 1843 ἔτος ἄπειρον πλῆθος ἐπετέθη Ὀθωμανῶν καὶ ἐν ἀκαρεῖ κατεκρήμνισεν ἀνεγειρόμενον ναόν, τὴν δὲ δευτέραν ἡμέραν κατέρριψεν εἰς ἔδαφος καὶ τὸ νεόδμητον σχολεῖον, ἐκεῖνο μέν, διότι καταμετρηθὲν εὑρέθη κατά τι μεγαλείτερον, τοῦτο δε διότι ἐφ' ὑψηλῆς θέσεως ὄν, ὑπελήφθη ὡς ὀχύρωμα ὑλικὸν, κατὰ τῶν καθεςώτων ἀνεγερθὲν· καὶ ἀναφερθείσης τῆς κοινότητας, κατεδικάσθησαν ν' ἀποτίσωσι τὴν ζημίαν, ἀλλὰ σκεφθέντες ὡριμώτερον οἱ χριστιανοί, οὐ μόνον ἔκριναν ἀσφαλέστερον νὰ σταματήσωσι καὶ νὰ μὴ προσαπαιτῶσί τι· διότι τοῦτο συνεβούλευσεν αὐτοὺς ὁ τότε μέγα ἰσχύων καὶ τρόμον ἐμποιῶν διοικητὴς Ὀσμὰν πασᾶς Χασνατάρογλης, καὶ ἐν τῇ συμβουλῇ εὗρεν ἡ κοινότης ἀπειλὴν, ἣν ἠδύνατο καὶ νὰ πραγματοποιῇ εἰς δολοφονίας εἰθισμένος, ἀλλὰ καὶ τὸ σχολεῖον εἰς ἄλλην χθαμαλωτέραν θέσιν μετέφερον φοβηθέντες. Καὶ ὅμως οὐδὲ ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβέρνησις κατεδίκασε τὴν πρᾶξιν κατέσχε τὸν ἐμμανῆ λαὸν ἄλλου χωρίου νὰ πράξῃ μετ' ὀλίγον αὐτὸ τοῦτο εἰς τὸν ἐκεῖ ἀνεγειρόμενον ναόν. Ἐπιλήψει ἡμᾶς ὁ χρόνος διηγουμένους τὰ τοιαῦτα· πόσους ναοὺς δὲν μετέβαλον εἰς σταύλους; ἐκ τούτου αἱ θύραι τῶν ναῶν ἠνοίγοντο σμικραὶ καὶ χθαμαλόταται, μόλις χωροῦσαι κύπτοντα τὸν εἰσερχόμενον. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Καὶ ἡ Ὀρδοῦ (Κοτύωρα) κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Τούρκων ὑπέκυψε πολὺ πρότερον, οἵτινες ἀνέδειξαν αὐτὴν ὁρμητήριον τῶν ἐπιχειρήσεών των, στήσαντες αὐτόθι καὶ στρατόπεδον, ἐξ οὗ ἐδόθη αὐτῇ καὶ τὸ ὄνομα· τὴν αὐτὴν ἔσχον τύχην καὶ αἱ ὑπερκείμεναι χῶραι πρὸ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τουρκομάνων ἐρημωθεῖσαι χριστιανῶν. Τὰ δὲ ἀπὸ Φαδισάνης μέχρις Οἰνέου ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς πολυπληθῶν σωζομένων ἔτι χριστιανικῶν μνημείων φαίνονται ὅτι ἦσαν κέντρα ἀκμαίου χριστιανισμοῦ ἐξαλειφθέντος ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ διὰ τοῦτο τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα ἐπέζησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανῶν· οὐδεμία ὅμως παράδοσις ἢ ᾆσμα ἀναφέ-

ρει ἀντίστασιν οὐδεμιᾶς πόλεως ἢ φρουρίου ἐκτὸς τοῦ προμνημονευθέντος περὶ Οἰνόην Κάστρου. Ὑπὲρ Φαδισάνην μεταξὺ αὐτῆς καὶ Οἰνόης ἔκειτο τὸ σύστημα τῶν Λιμνίων συνιστάμενον κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν Ἰωσὴφ ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, ἀκμάσαντος κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, ἐν ἀνεκδότῳ χειρογράφῳ ἐκ δεκατριῶν ἄστεων ἢ φρουρίων. Διότι ἐν τοῖς σωζομένοις ὑπομνήμασι τῆς Τραπεζουντίου αὐτοκρατορίας γίνεται συνεχῶς μνεία περὶ Λιμνίων· περιῆλθε δὲ εἰς χεῖρας ἡμῶν πρὸ τριάκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ἑλληνικὸν χειρόγραφον, οὗτινος δὲν ἐνθυμούμεθα τὸν συγγραφέα, ἴσως ἦν ὁ Πανάρετος ἢ ὁ Εὐγένιος, δοθὲν ἡμῖν παρὰ Φαλμεράϋερ ἐν τῇ ἀποδημίᾳ αὐτοῦ εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου ἀνέγνωμεν τοὺς βασιλεῖς Τραπεζοῦντος ἀποδημοῦντας εἰς Λιμνία καὶ ἀναβαίνοντας εἰς Παρχάριν. Καὶ Παρχάρια μὲν ὀνομάζομεν τὰς κορυφὰς τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων, ὅπου ἀνέρχονται μετὰ τῶν βοσκημάτων κατὰ θέρη οἱ κάτοικοι τῶν ὑποκειμένων ὀρέων βοσκῆς ἕνεκα, καὶ ἀγνοεῖται, ἂν τὸ ὄνομα Παρχάριν, πάντοτε ἑνικῶς ἐν τῷ χειρογράφῳ, ἂν δὲν ἀπατᾷ ἡμᾶς ἡ μνήμη, ἀναφερόμενον, εἰς μίαν μόνην θέσιν ἀποδιδόμενον, ἐξετάνθη ἔπειτα ἐφ' ὅλων τῶν ὑψηλῶν ὀροπεδίων· θέσις δὲ, Λιμνὶν, ἑνικῶς μὲν εὑρίσκεται ἐν Ματζούκᾳ, πληθυντικῶς δὲ ὑπὲρ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμίου Καλανέμου, ἐκβάλλοντος μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ Πλατάνων δυσμικώτερον ἄλλου ὁμοίου ποταμίου τοῦ Σέρα, ἀκριβῶς κατὰ τὸ μέσον τῶν δύο τούτων πόλεων ἐκβάλλοντος. Ἠθέλαμεν λοιπὸν παραδεχθῆ πόλιν ἢ φρούριον ἢ θέσιν ἢ περιφέρειαν ὑπὲρ τὰς πηγὰς τοῦ ῥηθέντος ποταμίου, ἂν δὲν περιήρχετο εἰς χεῖρας ἡμῶν ἄλλο χειρόγραφον « Βίος καὶ ἀκολουθία τῶν ἁγίων μαρτύρων Εὐγενίου, Κανιδίου, Οὐαλεριανοῦ καὶ Ἀκύλα, ἐν Τραπεζοῦντι μαρτυρησάντων, ὑπὸ Ι. Ξιφιλίνου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως συγγραφεῖσα (Ἰανουαρίου κά)· ἐν τούτῳ παρακολουθεῖ ἀπόσπασμα πραγματείας τοῦ προμνημονευθέντος Ἰωσὴφ, γράψαντος περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ μάρτυρος Εὐγενίου προστάτου τῆς πόλεως, ἐν οἷς καὶ περὶ τοῦ φόνου δράκοντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου, πιθανώτατα τοῦ Γ', παρὰ τὴν πόλιν εἰς ὡριαίαν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν ἐμφωλεύοντος, ἐξ οὗ καὶ ἡ πλησίον πηγὴ, ἐξ ἧς ἔπινε τὸ θηρίον, δρακοντοπέ(η)γαδον μέχρι σήμερον ὀνομάζεται. Ἐν τῇ ῥηθείσῃ πραγματείᾳ περὶ τοῦ Ἀλεξίου τούτου διηγούμενος λέγει, « Τούτῳ μέντοι τῷ βασιλεῖ, νέῳ ἤδη τὴν ἡλικίαν τυγχάνοντι, ἄρτι τοῦ πατρὸς τεθνη-

κότος, βραχεῖά τις μοῖρα τῆς πατρικῆς κληρουχίας ἐναπελείφθη, τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἐπιδεδραμηκότων καὶ πάντα ληϊσαμένων. Εἰς τοσοῦτο γὰρ τῶν Τραπεζουντίων περιέστη τὰ πράγματα, ὡς κύκλῳ τῶν αὐτόθι τειχῶν περιϊέναι καὶ προσεδρεύειν Ἰσμαηλίτας τὸ δεινότατον, τὰς δὲ χώρας σχεδὸν ἁπάσας χειρῶν αὐτῶν ἔργον τιθέναι· ἄνευ μέντοι τῆς πόλεως Κερασοῦντος καὶ τῶν πέριξ ταύτης χωρῶν, τῆς τέ φημι Χαλυβόας καὶ τῶν ὑπερκειμένων ἄστεων τοῦ περικλύτου Οἰνέου καὶ τῶν τρισκαίδεκα ἄστεων ἢ φρουρίων τῶν Λιμνίων καὶ τῶν χωρῶν αὐτὰ, ὡς πᾶσαν ἐχόντων εὐδαιμονίαν πλούτου, δόξης καὶ στρατείας ἁπάσης». Ἀναφέρει λοιπὸν ῥητῶς ὑπερκείμενα τοῦ Οἰνέου ἄστη καὶ τρισκαίδεκα ἄστη ἢ φρούρια τῶν Λιμνίων μετὰ τῆς περὶ αὐτὰ περιφερείας. Ποῦ ἔκειντο τὰ φρούρια ταῦτα; ποίας εἶχον μετὰ τῆς μητροπόλεως σχέσεις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας; ἐὰν δῶμεν προσοχὴν εἰς τὴν σειρὰν τοῦ λόγου ἀρχομένην ἀπ' ἀνατολῶν καὶ βαίνουσαν πρὸς δυσμὰς, φαίνεται ταῦτα κείμενα μετὰ τὸ Οἰνέον ἢ Οἰνόην, ἣν εὐανδροῦσαν τότε περίκλυτον ὀνομάζει. Ὁ Φίνλεϋ ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀναφέρει ὅτι τὰ φρούρια τῶν Λιμνίων κείμενα ἔωθεν τοῦ Οἰνέου, ἀπεξενώθησαν τοῦ λοιποῦ κράτους, ἀμοιβὴ προικὸς δοθέντα εἰς τὸν μωαμεθανὸν Ἀρτεμὶρ, πιθανώτατα ἐν εἴδει ὑποτελείας· ὁπωσδήποτε ὅμως ἐκ τῶν πολλῶν αὐτόθι διατηρουμένων ναῶν δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς κυβερνήσεως ὁ χριστιανισμὸς διετηρεῖτο ἐν αὐτοῖς ἀκμαῖος, καὶ ἐξηκολούθει ὑπάρχουσα σχέσις μετὰ τῆς μητροπόλεως, καὶ ὅτι ὑπῆρχον λίαν ὀχυρὰ καὶ δυσπρόσιτα καὶ ἴσως μετὰ τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Οἰνέου φρουρίων ἐσχημάτιζον τὴν μεσημβρινὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν καὶ προεφύλαττον τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων νομάδων, καὶ ὡς ὀχυρὰ ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθῶσι κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ μνημονευομένων ἐπιθέσεων. Ἐν τούτοις συνεκεντροῦτο βέβαια καὶ ἀξιόμαχός τις δύναμις πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὁρίων· καὶ ἴσως καὶ ἐντεῦθεν προσεδόκων βοήθειαν οἱ Τραπεζούντιοι, ἐὰν δῶμεν ὑπόστασίν τινα εἰς τὴν προῤῥηθεῖσαν τουρκικὴν παράδοσιν.

Ἐκ πασῶν τούτων καὶ ἐξ ὁμοίων ἄλλων παρατηρήσεων καὶ εἰκοτολογημάτων, διαφυγόντων τὰς ἐρεύνας ἡμῶν, ἐξάγομεν τὸ πιθανὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἅλωσις τῆς πρωτευούσης δὲν συνεπήγαγεν ἀναγκαίως καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τὴν ἄμεσον καὶ ἑκούσιον καὶ

παθητικὴν ὑποταγήν, ἀλλὰ διεφιλονείκησαν αὐτὴν πολλαχοῦ καὶ μόλις διὰ μακροῦ χρόνου καὶ δι' ἀγώνων συνεπληρώθη τῆς ὅλης παραλίας ἡ ἐντελὴς καταδούλωσις.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν παραλίων πόλεων αἱ ὑπερθαλάττιαι διὰ τὸ δυσπροσιτώτερον διετήρησαν μακρότερον τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Πόσον ὅμως μετὰ τὸ πάθημα τῶν φυγάδων διέμειναν ἔτι ἀνεξάρτητοι, καὶ ἂν τὸ πάθημα ἐκεῖνο συνεπήγαγε τὴν ἄμεσον καταδούλωσιν τῆς ὑπὲρ τὴν πόλιν αὐτοκυβερνήτου χώρας, τοῦτο οὐδεμία διέσωσε παράδοσις. Ἀλλ' ἐκ τῶν πολυπληθῶν χριστιανικῶν μνημείων, ἅτινα διετηρήθησαν ἄσωα καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν τῆς Ματζούκας, ἐξάγομεν, ὅτι ἡ ὑπερκειμένη χώρα δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὰς πρώτας ὁρμὰς τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, τὰς βιαίας καὶ μόνον καταστρεπτικάς, καὶ ὅτι τὸ πάθημα ἐκεῖνο δὲν παρηκολούθησεν ἡ ἄμεσος καταδούλωσις αὐτῶν· διότι τότε παρωργισμένοι ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὸ πῦρ καὶ τὴν ἐρήμωσιν καὶ νὰ καταστρέψωσι πᾶν ὅ,τι ἀπήντων, ἀλλ' ἔμειναν τὰ μέρη, ἀφ' ὧν ἐπεστράτευσαν καὶ μετὰ τὴν ἧτταν αὐτοκυβέρνητα, καὶ ὅτι καὶ ὑποτάξαντες αὐτὰ ἔπειτα, διετήρουν τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων σκιὰν μόνον κυριαρχίας, εἰς μόνον ἀρκούμενοι φόρον, καὶ τοῦτο διότι δὲν ἠδύναντο διὰ τὴν δυσχωρίαν καὶ τὴν ἄγνοιαν ἀδεέστερον νὰ εἰσδύωσιν ἐν αὐτοῖς, καὶ διότι ὁ μωαμεθανισμὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη ῥιζωθῆ καὶ ἐξαπλωθῆ καὶ κατακλύψει τὴν περίχωρον, ἀλλ' ὑπῆρχεν ὁ χριστιανισμὸς ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πολυπληθέστερος, δυνάμενος νὰ ἀντιδρᾷ κατὰ τοῦ προσπαθοῦντος νὰ ἐξαντλήσῃ αὐτὸν ἑτερογενοῦς καὶ ἀλλοθρήσκου στοιχείου, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐν αὐτοῖς μνημεῖα τῆς χριστιανωσύνης οὐδεμίαν ὑπέστησαν βλάβην. Ὅπερ ὅμως δὲν συνέβη εἰς τὰς λοιπὰς τῆς Ποντικῆς χώρας· διότι ἐκεῖ ὁ μωαμεθανισμὸς ἐπελθὼν ὡς χείμαρρος ῥαγδαῖος κατέστρεψεν ὅ,τι ἐν αὐτοῖς εὗρε χριστιανικόν.

Καὶ ἀληθῶς εἰς πᾶσαν τὴν ὑπεράλιον χώραν Κερασοῦντος, Κοτυώρων καὶ Ἀμισοῦ οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀρχαίων διεσώθη ναῶν, ὁ ἰσλαμισμὸς ἐρριζοτόμησε πᾶν χριστιανικὸν μνημεῖον, καὶ ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰς χώρας ταύτας ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦσαν χῶραι ἄλλοτε εὔανδροι χριστιανικαὶ ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκούμεναι· ὅ,τι σήμερον ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς χριστιανικὸν εἶναι νεωτάτων χρόνων· μόλις απο-

νίως ἀπαντᾶται θέσις εἰς ἔδαφος κατεστραμμένη, οὐδὲ ἴχνος πλέον σώζουσα, ἐφ' οὗ ἀμυδρὰ παράδοσις, μόλις πιστευομένη, λέγει ὅτι ἀνῳκοδομεῖτο ἄλλοτε ναός. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβη εἰς τὴν ὑπερκειμένην τῆς Τραπεζοῦντος χώραν καὶ τὴν περιφέρειαν τοῦ Κάνεως ποταμοῦ. Ἐνταῦθα τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα οὐδεμίαν ὑπέστησαν καταστροφὴν ἢ βλάβην, ἡ χώρα ἅπασα γέμει ναῶν ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων διασωθέντων, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις αὐτῶν φαίνεται ἀσινὴς καὶ ζωηρὰ καὶ ἡ τοιχογραφία, καὶ ἐκτὸς τοῦ χρόνου οὐδεὶς ἐπ' αὐτῶν ἔθηκε χεῖρα βέβηλον (α), καὶ ἐν συνοικίαις καθαρῶς σήμερον Ὀθωμανικαῖς ἀπαντᾷ τις οὐχὶ σπανίως ναούς, μαρτυροῦντας τὴν ἐκ χριστιανῶν καταγωγὴν τῶν κατοίκων, οἵτινες χάρις εἰς τὴν ἐν αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν οὐ μόνον δὲν ἐγγίζουσιν οὐδὲν τῶν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ προστατεύουσι καὶ σέβονται αὐτούς. Ὁ Ἰσλαμισμὸς λοιπὸν δὲν ἴσχυσε νὰ ἐπιβάλῃ καὶ ἐπ' αὐτῶν τὴν σκελετώδη αὐτοῦ χεῖρα, νὰ σπείρῃ ἐπ' αὐτῶν τὸ ἅλας τῆς ἐρημώσεως. Τοῦτο ἀρκούντως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ χριστιανισμὸς δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν πρώτην τοῦ μωαμεθανισμοῦ θύελλαν, τὴν μόνην καταστρέφουσαν καὶ ἐρημοῦσαν, ἀλλ' ὕστερον, ἀφ' οὗ κατέπεσεν ἡ βιαία αὐτοῦ φορὰ καὶ ἀνέλαβε μετριώτερον χαρακτῆρα, καὶ ἀντὶ τῆς ἐν ἀρχῇ ἐπικρατούσης στρατοκρατίας ὑπέκυψεν εἰς διοικητικήν τινα τάξιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ θέσεις καὶ αἱ ὁδοὶ καὶ αἱ βρύσεις καὶ αἱ κρῆναι καὶ οἱ ῥύακες καὶ αἱ πέτραι ἔχοντα ἐν μὲν ταῖς περὶ Τραπεζοῦντα καὶ Κάνιν χώραις ἑλληνικὰς ἢ ἑλληνοφόνους ὀνομασίας, ἐν δὲ ταῖς προῤῥηθείσαις μέρεσι τουρκικὰς ἢ τουρκικοσχηματίστους, ἀποδεικνύουσιν ἐναργῶς, ὅτι ἐνταῦθα μὲν ὁ χριστιανισμὸς δὲν κατεπόθη ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος μωαμεθανισμοῦ, ἐκεῖ δὲ ἐπισκήψας ὁ ἰσλαμισμὸς κατέστρεψε πᾶν ὅ,τι ὑπῆρχε χριστιανικὸν καὶ ἐνεκόλαψε πανταχοῦ εἰς ὅ,τι εὗρεν ἢ ἀπήντησε τὰ ἀπαίσια αὐτοῦ σύμβολα. Τοῦτο καὶ μόνον εἶναι ἱκανὸν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ ὑπερκείμενα Τραπεζοῦντος μακρότερον ἀντεπάλαισαν κατὰ τοῦ ἐπελθόντος χειμάῤῥου καὶ διετήρησαν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ὕπαρξιν, χά-

(α) Περὶ τὸ χωρίον Σπήλαια ἐν τῇ Ματζούκᾳ ἀπηντήσαμεν ναὸν φέροντα τὴν δε τὴν ἐπιγραφήν· ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Παρφυρογεννήτου καὶ αὐτοκράτορος τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ,ςχπξ'. κάτωθεν δὲ τοῦ μονας. Βαζελῶνος ἕτερον ναὸν φέροντα τὴν εἰκόνα τοῦ κτίτορος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Νικόδημος ἱερομόναχος Λαζαρόπουλος κτίτωρ ,ςωγθ'.

ρις εἰς τὴν σύστασιν αὐτόθι ἑλληνικοῦ κράτους, ἐξ οὗ τοσαύτην ἠρύσατο ζωὴν ὁ ἐνταῦθα ἑλληνισμὸς, ὥστε καὶ ὑποκύψας δὲν παρεδόθη εἰς παθητικωτάτην ὑποταγὴν, ἀλλ' ἐτηρεῖτο ἐν αὐτοῖς καὶ διατελεῖ διαμένουσα συναίσθησις ἐθνικοῦ φρονήματος, ᾗ ὀφείλομεν ὅ,τι καλὸν καὶ ὅ,τι μέγα ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν σήμερον.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τὰ ἐθνικὰ ᾄσματα εἰς μόνην τὴν περίχωρον Τραπεζοῦντος ἀπαντώμενα εἶναι καὶ ταῦτα τῶν λεγομένων ἰσχυρὰ ἀπόδειξις. Διότι εἶναι τοῖς πᾶσι φανερὸν, ὅτι, ἐν οἷς διετηρήθησαν ἐθνικὰ ᾄσματα, ἐν τούτοις τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ προτέρου ἐθνικοῦ αὐτῶν βίου ἦν ζωηρά· καὶ τἀνάπαλιν, ἐν οἷς ὑπῆρχε ζωηρὸν αἴσθημα, ἐν τούτοις συνετάττοντο ἀνάλογα ἐθνικὰ ᾄσματα, τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν ἀριστείας ἢ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως ἢ τοῦ ἔθνους παθήματα ἀναμιμνήσκοντα. Τοῦτο συνέβη καὶ τοῖς περὶ Τραπεζοῦντα κατοίκοις, οἵτινες, ἀπολέσαντες τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, δὲν συναπώλεσαν καὶ τὸ αἴσθημα, οὐδ' ὑπέκυψαν εἰς ἀπόγνωσιν ἀποθαῤῥύνουσαν καὶ παραδίδουσαν τὸν ἄνθρωπον εἰς παθητικωτάτην ὑποταγὴν, δὲν ἐπελάθοντο τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καταφυγόντες εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη, καὶ ἀνταλλάξαντες τὴν ἐν ταῖς πόλεσι ῥᾳστώνην καὶ τὴν ἄλλην εὐμάρειαν εἰς σκληρὰν καὶ ὀδυνηρὰν βιοτὴν, ἢ ἐγκλεισθέντες εἰς φρούρια, διετήρουν ζωηρὰν τὴν μνήμην τοῦ παρελθόντος, τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας, καὶ ποιοῦντες ᾄσματα καὶ ψάλλοντες αὐτὰ, εὕρισκον ἐν τῇ ἀναμνήσει τῶν συμφορῶν τῶν θλίψεων αὐτῶν ἀνακούφισιν, καὶ ἀνεζωπύρουν τὸ φρόνημα, ἀνεθέρμαινον τὸ πρὸς τοὺς τυράννους μῖσος καὶ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν πόθον, ἢ ἐξύμνουν τὰ ἔσχατα τῶν τελευταίων προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἀριστεύματα. Τὰ ᾄσματα ταῦτα, ἀνάλογα τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἑλλάδος ἁρματωλικῶν, δὲν ἠδύναντο βέβαια νὰ συνταχθῶσιν οὐδὲ νὰ ᾄδωνται ἐν ταῖς ὑποδούλοις πόλεσι καὶ ἐν ὄψει τῶν ἐμμανῶν αὐτῶν δεσποτῶν, τιμωρούντων διὰ χειμάῤῥων αἱμάτων πᾶσαν περὶ τούτου ὑπόνοιαν, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ὅτε ὁ Τοῦρκος ἀκάθεκτος ἀφίνετο ἐλεύθερος νὰ πράττῃ ὅ,τι αἱ ὁρμαὶ καὶ τὰ πάθη ὑπηγόρευον αὐτῷ· ἀλλ' ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ ὑπὸ τὸ σκέπος τῆς ἐκεῖ καταφυγούσης ἐλευθερίας. Ἐκεῖ λοιπὸν ὑπὸ σκιὰν ὑψικόμων καὶ πλατυσκίων δένδρων, ἢ ὑπὸ τοὺς πρόποδας αἰθερίου καὶ ἀστερογείτονος βράχου καθήμενοι, ἀναμιμνησκόμενοι μὲν τὸν ἀπολεσθέντα ὄλβον, ἀντιπαραβάλ-

λοντες δὲ αὐτὸν πρὸς τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς ἀπορίαν καὶ ἀθλιότητα, συνέταττον ἢ ἔψαλλον τὰ ᾄσματα ταῦτα, παραμυθίαν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν εὑρίσκοντες. Δυστυχῶς οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἡμεῖς δὲν ἀπεδώκαμέν ποτε εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα, τὰ πολύτιμα λείψανα τῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν τότε βίου ἡμερῶν, τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἀξίαν, καὶ οὔτε ᾄδοντες νύξιν ἢ πάθησιν αἰσθανόμεθα, οὔτε ἐκλειπόντων καὶ λησμονουμένων οὐδεμίαν αἰσθανόμεθα λύπην, οὐδὲ συλλογὴν αὐτῶν οὐδεὶς οὐδέποτε ἐποιήσατο, ἀλλ' ὡς ξένα καὶ οὐχὶ τὴν ἱστορίαν ἡμῶν θησαυρίσαντα μετ' ἀδιαφορίας ἀκούομεν αὐτὰ ᾀδόμενα, καὶ μετ' ἴσης ἀδιαφορίας βλέπομεν ἀπαρχαιούμενα καὶ οὐκέτι πλέον ᾀδόμενα· καὶ τὸ λυπηρότερον, πολλὰ μὲν ἀπωλέσθησαν, πολλὰ δὲ νὰ ἀπολεσθῶσι κινδυνεύουσι· καὶ ἐκ τῶν σωζομένων τινὰ μέν εἰσιν ἠκρωτηριασμένα, πολλὰ δὲ μετετοπίσθησαν, ἢ διὰ τὴν ταὐτότητα τοῦ μέτρου συνεχρωτίσθησαν μετὰ ἐρωτικῶν ᾀσματίων, ὥστε ἀποβαίνει δυσχερὴς καὶ ἐν πολλοῖς ἀνέφικτος ἡ ἐκκαθάρισις αὐτῶν. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἐζῶμεν ἄμικτοι πρὸς τοὺς ξένους, μόνον τὰ ᾄσματα ταῦτα μετ' ἄλλων ὁμοίων ἐρωτικῶν μὲν, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς πηγαζόντων ἀρχῆς, ἦσαν τὰ ἐν εὐθυμίαις ᾀδόμενα, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὑπῆρχε μέγας ὁ κίνδυνος, μήπως ἐξαλειφθῶσιν ἀπὸ τῆς μνήμης· ἀφ' οὗ ὅμως συσχετισθέντες μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν, τῶν πατρῴων ἐθῶν καὶ ἐθίμων ἀπεμακρύνθημεν, καὶ ἐπείσακτος καὶ ὀθνεῖος ξενισμὸς, ὃν καλοῦμεν εὐρωπαϊσμὸν, διεδέχθη τὴν ἀρχαιότροπον ἡμῶν ἀγωγὴν, καὶ μηδὲν ἀγαθὸν ἐκ τῶν ἐκεῖθεν προσλαβόντες, ἀπεμαξάμεθα καὶ ἀπεμιμησάμεθα ὅτι ἐν αὐτοῖς φαῦλον καὶ ἔκφυλον, τὴν σπατάλην, τὸν δόλον, τὸ ὕπουλον, τὸν ψευδοπολιτισμὸν, καὶ τὰ ᾄσματα ταῦτα, ἡ πάτριος ἡμῶν κληρονομία, ὡς ἀπᾴδοντα τῷ νεωτέρῳ πολιτισμῷ, ἀπεδιοπομπήθησαν ἀπὸ τῶν συναναστροφῶν, καὶ δὲν ᾄδονται πλέον, ἢ σπανίως λυριστὴς ἀγροῖκος καὶ παχύδερμος ᾄδει μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ συνευθυμῶν, πρὸς ὃν ἀποβλέπομεν μετὰ περιφρονήσεως καὶ εἰρωνείας, ἀγνοοῦντες ἢ μὴ προσέχοντες, ἂν ὁ ῥυπαρὸς ἐκεῖνος, ὁ ῥακένδυτος, ἀπεθησαύρισε καὶ ἐκφέρει πολύτιμον εἴδησιν, τὴν ἱστορίαν ἡμῶν ἀφορῶσαν. Διὰ τοῦτο πολλὰ μὲν ὁ χρόνος κατέπιε, πολλὰ δὲ κινδυνεύουσι νὰ καταποθῶσι, τὴν λήθην τῶν ἐν αὐτοῖς γεγονότων συνεπάγοντα. Ἴσως πολλὰ αὐτῶν ἀκόμη σώζονται ἐν γωνίᾳ που χωριδίου ὑπὸ γραὸς

ᾀδόμενα, ἃ ἐπελθὼν μετ᾽ οὐ πολὺ ὁ θάνατος μέλλει μετὰ τοῦ σωματίου αὐτῆς νὰ ἀφαρπάσῃ, καὶ θέλει συναποθάνει μετ᾽ αὐτῆς καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς σωζόμενον πολύτιμον κειμήλιον. Ἴσως δὲ καὶ ὁ τάφος ἀρτίως ἀποθανόντος ἀγρότου συνεκάλυψε καὶ συνέθαψε συμβὰν ἀξιόλογον, τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἀφορῶν. Διὰ ταῦτα εὐχῆς καὶ ἀνάγκης ἔργον εἶναι νὰ γείνῃ συλλογὴ αὐτῶν τε καὶ τῶν σωζομένων ἐν ἡμῖν παροιμιῶν, καὶ ἀγὼν νὰ προταθῇ καὶ χρηματικὴ ἀμοιβὴ νὰ ἐπιψηφισθῇ τῷ δυναμένῳ πληρεστέραν συλλογὴν νὰ σχηματίσῃ. Τὰ ᾄσματα καὶ αἱ παραδόσεις παντὸς ἔθνους εἶναι μεγάλης ἀξίας, ἀπεικονίζοντα τὰ μὲν τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν νοητικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, τὰ δὲ τὸν βαθμὸν τῆς ἠθικότητος· διότι ἐν τοῖς δευτέροις τούτοις, ὡς ἐν ἐκμαγείῳ, ἰνδαλματοῦται ἀκριβῶς ἡ ἠθικὴ τοῦ ἔθνους ἀξία. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται σαφῶς διὰ τί αἱ παροιμίαι τοῦ Τούρκου εἶναι σύμπασαι αἰσχραὶ καὶ κακοήθεις δυσοσμίας ἀνεξαιρέτως ἀποπνέουσαι· διότι τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ κατ᾽ ἰδίαν ἑνὸς ἑκάστου βίος. Ἀλλ᾽ ἅλις καὶ περὶ τούτων.

Εἴπομεν ὅτι μετὰ τὴν καταδούλωσιν τῶν ἐπιθαλαττίων πόλεων οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν καὶ ἐπὶ τὴν χείρωσιν τῶν μεσογειοτέρων· αἱ παραδόσεις καὶ τὰ ᾄσματα διέσωσαν καὶ περὶ τούτων τινὰ περιγράφοντα τὴν ἀντίστασιν καὶ τὸν τρόπον τῆς πτώσεως αὐτῶν. Παραβάλλοντες τὴν νῦν ἐλεεινότητα τῶν περὶ Τραπεζοῦντα τόπων πρὸς τὴν τότε ἀκμὴν αὐτῶν καὶ εὐδαιμονίαν λύπης πληρούμεθα· ζωηρὰ ἐπεκράτει κίνησις καὶ ἀκμαῖον ἐμπόριον καθ᾽ ὅλον τὸ κράτος καὶ πλοῦτος ἐκ τούτου δαψιλὴς καὶ πολυτέλεια καὶ τρυφὴ μετωχετεύετο καὶ εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῆς κοινωνίας· ἡ Τραπεζοῦς ὑπῆρχεν ἡ γενικὴ τῆς Ἀσίας ἀποθήκη, δι᾽ ὃ ὁ Εὐστάθιος ὀνομάζει αὐτὴν ἐμπορεῖον μέγα· ὁ πληθυσμὸς ὑπῆρχε πυκνότατος πανταχοῦ, ἔγεμεν ἡ χώρα φρουρίων καὶ ἄστεων, ἡ περίχωρος τῆς Ματζούκας καὶ τῶν ποταμῶν Σέρα καὶ Καλανέμου, τὰ ὑπὲρ τὴν Κορδύνην καὶ Σκαφίαν πάντα τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κράτους μέχρι τῶν ὁρίων ἦσαν πυκνὰ κατῳκημένα, πολλὰ περικλείοντα ἄστη, λεωφόροι δὲ ἐξετείνοντο αἱ μὲν καθ᾽ ὅλην τὴν παραλίαν, αἱ δὲ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων χωρῶν τῆς Ἀσίας· ὁποία σήμερον μεταβολή! μόνα πειναλέα καὶ ἰσχνὰ καὶ ἡμίγυμνα πλάσματα, ἐφ᾽ ὧν αἱ κακουχίαι καὶ ἡ ἔνδεια ἐνεχάραξε τὴν ἑαυτῶν σφραγῖδα, ἀπαντῶνται καθ᾽ ὅλην τὴν ἐκτενῆ

ταύτην χώραν, καὶ ἐρημία καὶ καταστροφὴ ἐπικρατεῖ, ὅπου ἄλλοτε ἀνυψοῦντο εὔανδροι πόλεις καὶ πλατύσκιοι κῶμαι. Κέντρα χριστιανισμοῦ ἢ μοναστήρια ἦσαν πανταχοῦ ἀνεγηγερμένα, ἐν οἷς ἐπισημότεραι περὶ Σούρμενα ἡ μονὴ τοῦ Σωτῆρος, μνημονευομένη καὶ ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος Ἰωσήφ, κατεστραμμένη νῦν· ὑπὲρ Τραπεζοῦντα αἱ τρεῖς διαμένουσαι εἰσέτι μοναὶ, ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶ, ἡ τῆς Θεοτόκου Σουμελᾶ καὶ ἡ τοῦ Προδρόμου Ζαβουλῶνος· ἄνωθεν τούτων αἱ εἰσέτι διατηρούμεναι ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ Κάνιος ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Χουτουρᾶ καὶ τῆς Θεοτόκου Γουμερᾶ· περὶ τὴν Σχαφίαν ἡ τῶν Ταξιαρχῶν καταστραφεῖσα μετὰ τὸν ἐκμωαμεθανισμὸν τῶν κατοίκων, ἡ περὶ Κερασοῦντα μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἡ ἐν Ἰασίῳ μονὴ τῆς Θεοτόκου, ἡ ἐν Φαδισάνῃ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ πλεῖσται ἄλλαι. Πάντα τὰ ἄστη κατεστράφησαν ἐν τῇ ἁλώσει αὐτῶν καὶ αἱ πλεῖσται τῶν μονῶν, συνεπαγαγοῦσαι καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ περὶ αὐτὰς χριστιανισμοῦ, ἢ ὀρθότερον ἡ ἐξάλειψις τοῦ περὶ ταῦτα χριστιανισμοῦ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν τῶν μονῶν. Ἀλλὰ τὰ καθέκαστα τῆς καταστροφῆς αὐτῶν δυστυχῶς δὲν γινώσκομεν· ὀλίγα μόνον ᾄσματα καὶ ὀλίγαι παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς ὡρισμένα ἄστη διέσωσαν τὸν τρόπον τῆς πτώσεως αὐτῶν· τινὰ ἄλλα ᾄσματα ἀναφέρουσι μὲν μάχας, ἀγνοουμένας ὅμως ποῦ ἐδραματίσθησαν· ἡμεῖς θέλομεν περιορισθῆ καὶ ταῦτα μόνον θέλομεν ἀναφέρει, ὅσα προσδιορίζουσι καὶ τὸν τόπον.

Καὶ πρῶτον ᾆσμα, ἠκρωτηριασμένον ὅμως, διέσωσε τὴν γενναίαν ἀντίστασιν, ἣν ὅμως ἐπὶ τέλους ἐματαίωσεν ἡ προδοσία, φρουρίου ἐπονομαζομένου Κάστρον τοῦ Ἡλίου (τοῦ *Ἥλ' ὁ κάστρος*). Τὸ ὄνομα *Ἥλ'* ἀποδίδεται σήμερον εἰς χωρίον περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Σέρα ποταμοῦ καὶ, φαίνεται, ἐκεῖ που ἔκειτο τὸ φρούριον, ὅπερ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημνον κάστρον τοῦ Ἡλίου ὠνομάζετο· ἰδοὺ τὸ ᾆσμα.

Ὄλα τὰ κάστρα εἶδα κι' ὅλ' ἐγύρισα,
ἀμὸν τοῦ Ἥλ' τὸν κάστρον κάστρος κ' ἔτονε·
χίλι' μύρ' γενιτζάροι πολεμοῦν ατο
κι' οὐδ' ἐποροῦν νὰ παῖρνε κι' οὐδ' ἀφίν' ἀτο.
Σαράντα πόρτας εἶχεν κι' ὅλα χάλκινα
κι' ἕναν μικρὸν πορτόπον διπλοχάλκινον,
σαράντα γενιτζάροι πολεμοῦν ἀτο.
«Ντὸ δίς' με, νὰ γενίτζαρε, κι' ἀνοίγω σε.»,

« Τὴν 'μέραν τράντα ἄσπρα χ' ἕναν ἄλογον ».

. . . .

. . . .

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Ἅμον = ὅμοιον, καθώς· τοῦ *Ἥλ* = τοῦ ἡλίου· *χ' ἕτονε* = δὲν ἦτον, δὲν εὑρίσκετο· *ἐποροῦν* = ἠμποροῦν· *νὰ παίρνε* = νὰ κυριεύσωσι· *σεράντα πόρτας*, ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα εἶναι συμβολικὸς σημαίνων ἀορίστως τὰ πολλά, ὡς ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἀναφαίνεται· διότι ἀναφέρονται ἐν ᾄσμασι καὶ μύθοις δράκοντες τεσσαράκοντα ἔχοντες κεφαλάς, καὶ τοξόται ἥρωες τεσσαράκοντα ἔχοντες βέλη· *χάλκινα* = σιδηρᾶ· *ντὸ* = τί ὅ· *νὲ*, κλητικὸν ἐπιφώνημα = ὦ· *τριάντα ἄσπρα*, εἶδος νομίσματος ἀργυροῦ ἐλαχίστης ἀξίας, ὧν τρία ἄγουσι μίαν παράν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τριάκοντα ἐνθυμίζει ἡμῖν τὴν ἀντὶ τριάκοντα ἀργυρίων πρᾶσιν τοῦ σωτῆρος.

Αἱ παραδόσεις μνημονεύουσιν ἀντιστάσεις δύο ἄλλων φρουρίων περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Καλανέμου ποταμοῦ, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἑάλω διὰ καπνοῦ, συμφορησάντων πολλὴν ὕλην καὶ ἀναψάντων αὐτὴν ὑποκάτωθεν τοῦ φρουρίου, τὸ δὲ διὰ τῆς παροχετεύσεως ποταμίου, συναχθέντων τῶν ὑδάτων ἐντὸς δεξαμενῆς καὶ ἀφεθέντων ἔπειτα κατὰ τοῦ φρουρίου. Σημειούσθω δ' ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος ποταμίου ὑπερκείμενα μέρη μέχρι τῶν ὑπερκειμένων Κερασοῦντος (τῆς περὶ Σκαφίαν, οὐχὶ δὲ τῆς ὑφισταμένης Φαρνακίας), τὰ ἀποτελοῦντα τὴν περιφέρειαν τῆς Τόνγλας, ὑπῆρξαν τῶν πλείστων φυγάδων τὰ πρῶτα καταφύγια, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτοῖς συνετάχθησαν τὰ πλεῖστα τῶν ἱστορικῶν ᾀσμάτων· ἀλλ' ἐκμωαμεθανισθέντων ἔπειτα τῶν κατοίκων, ἐλησμονήθησαν καὶ ᾄσματα καὶ παραδόσεις, ἐσώζοντο ὅμως πολλὰ ἀκόμη μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἐπιζησάντων ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις χριστιανῶν, ἐν τοῖς περὶ Μερσίνην καὶ λοιποῖς χωρίοις, ταῦτα ὅμως ὁλονὲν ἐξαλείφονται, καὶ μόνη ἡ μνήμη ὅτι ἐσώζοντο καὶ ᾔδοντό ποτε διαμένει πλέον ἐν αὐτοῖς.

Ἕτερον ᾆσμα ἀναφέρει τὴν διὰ προδοσίας πτῶσιν ἑτέρου φρουρίου ὀνομαζομένου σήμερον Παλαιόκαστρον καὶ κειμένου εἰς δεκατετράωρον ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς μο-

νῆς Βαζελῶνος ἐπὶ τοῦ Πυξίτου ποταμοῦ, περὶ τὸ χωρίον Ζαβερὰν, ὅπερ ἦν ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἡ ἕδρα ἢ ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βάνδους Ματζουκάων. Ἰδοὺ τὸ ᾆσμα.

Κάστρό μ', καστρό μ', Παλαιόκαστρον, παλαιοθεμελιωμένον,
σίτ' ἔς μέγας καὶ δυνατὸς τὸ πῶς ἐπαραδόθες;
εἶχες πορτάριν δίκλοπον, ἀφέντην φοβετζέαν,
ἦτον κι' ὁ σκύλον ὁ Μαρθᾶς τοῦ κάστρου παραδότες.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Σίτ' = ἐν ᾧ· *ἔς* = ἧς, ἦσο· *ἐπαραδόθες* = παρεδόθης· *δίκλοπον* = διπρόσωπον, παλίμβουλον· *φοβετζέαν* = δειλόν· *παραδότες* = παραδότης, προδότης.

Περὶ τὸ φρούριον τοῦτο πρὸ δεκαετίας συνέβη ἄξιόν τι μνήμης. Τρεῖς Ἕλληνες ἐξ ἀγνώστου πατρίδος ἀναβάντες εἰς τὸ χωρίον Ζαβερὰν τὸ περὶ τὸ φρούριον, ἐζήτησαν παρ' Ἕλληνος, ὃν ἀπήντησαν, νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ Παλαιόκαστρον. Ἐμβάντες δὲ ἐζήτησαν καὶ ἀνεκάλυψαν περὶ τὸ τεῖχος σταυρὸν ἐγκεκολαμμένον ἐπ' αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν δύο ἀπησχόλουν ἀπομακρύναντες τὸν ὁδηγὸν, ὁ δὲ τρίτος ἀνασκάψας κατ' ἀντικρὺ τοῦ σταυροῦ, τί μὲν εὗρε δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν ὁδηγὸν, εἶδεν ὅμως οὗτος ὅπλα μόνον ἀνασκαφέντα. Οἱ Ἕλληνες φιλοδωρήσαντες τὸν ὁδηγὸν ἀνεχώρησαν εὐθὺς, καὶ οὐδεὶς πλέον εἶδεν ἢ ἤκουσέ ποτε περὶ αὐτῶν. Ἦσαν ἄρα ἀπόγονοι τῶν κατὰ τὴν ἅλωσιν κατοίκων τοῦ φρουρίου ἀποδημήσαντες ἢ δραπετεύσαντες; μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ συμπεριλάβωσι καὶ σώσωσιν ὅ,τι ἐκέκτηντο, ἀπέκρυψαν ἐν τῇ γῇ; καὶ διαγράψαντες τὴν θέσιν, ἀφῆκαν ὑπόμνημα εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν; καὶ μετὰ πολλὰς γενεὰς ἐλθόντες ἀνέλαβον ὅ,τι οἱ προπάτορες ἐναπέκρυψαν; Ἀλλ' ἆρά γε μετὰ τοῦ μυστηρίου τούτου δὲν ἀφῆκαν εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ἐγγράφως ἢ διὰ μνήμης καὶ ἱστορικόν τι περὶ τῶν χρόνων ἐκείνων συμβὰν ἢ ἀπομνημόνευμα; Ἂν τοιούτου τινός εἰσι κάτοχοι παρακαλοῦμεν νὰ δημοσιεύσωσιν αὐτό.

Κάτωθεν τούτου εἰς ἑπτάωρον ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν ἐν τῇ αὐτῇ ἐξαρχίᾳ τῆς μονῆς Βαζελῶνος περὶ τὸ χωρίον Χορτοκόπιν, ἑπτὰ ἄλλας ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπέχον, σώζονται ἐρείπια οἰκοδομῶν

καὶ λείψανα καταπεπτωκότων τειχῶν· ἐνταῦθα κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρχον καὶ θερινὰ ἀνάκτορα τῶν Κομνηνῶν· διότι ἡ θέσις εἶναι ἀληθῶς τερπνὴ κειμένη ἐπ' ὀφρύος ὑψηλῆς, ὅθεν ἐκτείνεται γραφικώτατος ὁρίζων· καταντικρὺ τούτου εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ σώζονται λείψανα ἄλλου μικροτέρου φρουρίου.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐξαρχίᾳ τῆς μονῆς Περιστερᾶ, εἰς τὸ χωρίον Ὄλασσα, σώζονται ἐρείπια φρουρίου ἄλλου, καὶ ἄνωθεν ταύτης ὑπὲρ τὸ χωρίον Βάλαιναν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Γαλλιάνας κειμένην εἰς ἐννάωρον ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν σώζονται ἐρείπια ἄλλου φρουρίου Γουδαλᾶ ὀνομαζομένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους ἱκανῶς ἀποτόμου ἀνυψουμένου. Ἐν τούτῳ κατὰ τὰ ᾄσματα καὶ τὰς παραδόσεις ἐγκλεισθεὶς Ἕλλην τις φαλακρὸς (Κεσὲ κιαφὺρ), ἀντέσχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον· περικοπὴ ᾄσματος. «Σκοτῶσαν τρίους (τρεῖς) Ἑλλένους (Ἕλληνας) δεκαεπτὰ πασιάδες» δεικνύει τὸν πεισματώδη ἀμφοτέρων ἀγῶνα.

Καὶ περὶ τὴν ἐξαρχίαν τοῦ Σουμελᾶ φαίνονται ἐρείπια οὐκ ὀλίγων φρουρίων, ἐν τῷ τερπνῷ χωρίῳ τῆς Λιβερᾶς, εἰς ἑπτάωρον ἀπὸ θαλάσσης ἀπόστασιν. Τὸ χωρίον τοῦτο γέμει ναῶν ἐκ τῶν Βυζαντικῶν χρόνων, καί, φαίνεται, ὅπως σήμερον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν ἦν τῶν ἐν τῇ πόλει τερπνὸν ἐν θέρει ἐνδιαίτημα διά τε τὸ κλῖμα καὶ τὰ ψυχρὰ καὶ διαυγῆ αὐτόθι ὕδατα. Καὶ ὁ Σουλτὰν Σελὶμ, ὁ ἐπονομαζόμενος Γιαγοὺζ, ἐπιστρατεύων κατὰ τῶν Περσῶν διὰ Τραπεζοῦντος, καθ' ὁδὸν ἀναβαίνων διὰ τῆς λεωφόρου τῆς παρὰ τὴν Λιβερὰν, εἶδε πάγκαλον κόρην χριστιανὴν, Μαρίαν ὀνομαζομένην, καὶ ἐρασθεὶς αὐτῆς ἔλαβεν εἰς σύζυγον, μετονομάσας Κιουλπαχάρ· ἥτις ἔπειτα περιπεσοῦσα εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου διὰ φθόνον τῶν λοιπῶν αὐτοῦ συζύγων, ἐζήτησε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Τραπεζοῦντα μετὰ τοῦ υἱοῦ, ὅπου διῆλθε τὴν ἐπίλοιπον ζωὴν, ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν τῷ παρ' αὐτῆς ἀνεγερθέντι ἰμαρετίῳ (τῷ 911 ἐγείρας)· τὸ χωρίον, ἐξ οὗ κατήγετο, προσεδέθη ἔπειτα καὶ ἐτέλει φόρον εἰς τὸ ἰμαρέτιον ἐκεῖνο, καὶ διὰ τοῦτο μόνον ἡ Λιβερὰ ἐκ τῆς λοιπῆς Ματζούκας ἀπεκλείετο ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τῶν μεταλλούχων χωρίων. Οὐ μακρὰν τῆς Λιβερᾶς, πλησίον ἄλλου χωρίου Ἀουρζενὸν, σώζονται ἐρείπια ἄλλου φρουρίου, καὶ κάτωθεν αὐτοῦ ἐν χωρίῳ Κοσπιδῆ ἄλλο μικρότερον, καὶ ὑπεράνωθεν τούτου εἰς Κούτουλα ἕτερον ἐκτενέστερον, καὶ ἀνωτέρω τούτου εἰς ...ωρον ἀπὸ

τοῦ πρὸ αὐτοῦ περὶ τὸ χωρίον Σκώπιαν ἐρυμνότερον ἄλλο· ἴσως δὲ ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἐλήφθη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου. Σημειούσθω ὅμως ὅτι πολλὰ τῶν φρουρίων τούτων ἦσαν οὐχὶ ἄστη, ἀλλὰ σκοπιαὶ ἢ ἀκροπόλεις ἢ καταφύγια τῶν παρακειμένων χωρίων ἐν ὥρᾳ κινδύνου, ἀνεγερθέντα ἕνεκα τῶν καταμαστιζουσῶν τὴν χώραν ἐπιδρομῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τραπεζουντίου αὐτοκρατορίας παρὰ τῶν μεσημβρινωτέρων τουρκικῶν στιφῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικράτεια τοῦ Κάνιος ποταμοῦ γέμει τοιούτων ὀχυρωμάτων κατηδαφισμένων. Πάντων τούτων τῶν φρουρίων ἀγνοοῦμεν τὴν τύχην. Ἴσως τὰ σωζόμενα ᾄσματα τὰ ἀναφέροντα μὲν μάχας καὶ πολιορκίας, μὴ προσδιορίζοντα ὅμως καὶ τὰς θέσεις, τὰ φρούρια ταῦτα ἀποβλέπουσιν. Ἐκ πάντων τούτων καὶ ἐξ ἀναλόγων συμπερασμάτων εἰκάζομεν ὅτι αἱ ὑπερκείμεναι χῶραι διεφιλονείκησαν τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ χρόνον οὐ μικρὸν καὶ δὲν ὑπέκυψαν εἰμὴ ἀφοῦ ἐξήντλησαν πᾶσαν δυνατὴν ἄμυναν. Τὰ δὲ φρούρια μετὰ τὴν ἅλωσιν κατέστρεψαν, ἢ ἐκδικούμενοι αὐτὰ ἀντιστάντα, ἢ φοβούμενοι μήπως γείνωσιν ἐκ νέου ὁρμητήρια νέων ἐπιχειρήσεων· ἄφινον ὅμως καὶ μέρος τοῦ τείχους ἀκέραιον διὰ διαιώνισιν τῆς νίκης αὐτῶν.

Καὶ ᾄσματα καὶ παραδόσεις ἐξυμνοῦσιν ἀτρόμητόν τινα ἥρωα Ἀκρίταν ὀνομαζόμενον, τεραστίαν ἀναπτύξαντα ἀνδρείαν. Κατὰ τὰ ᾄσματα ταῦτα ὁ Ἀκρίτας ἀνεγείρας πύργον καὶ ἁρπάσας εὐειδῆ νέαν ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ καὶ διέτρεχε τὴν ὕπαιθρον, τρόμον ἐμποιῶν πανταχοῦ, ἀπέθανε δὲ ὑπὸ λοιμικῆς νόσου· καὶ ἵνα μὴ περιέλθῃ ἡ ἐρωμένη αὐτοῦ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, προσποιούμενος ὅτι θέλει περιπτύξῃ καὶ ἀποδώσει τὸν ἔσχατον ἀσπασμὸν, ἔπνιξεν αὐτὴν, περιβαλὼν εἰς τὰς ἀγκάλας του. Ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ τεραστίων κατορθωμάτων, ἅτινα ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν αἱ παραδόσεις, ὁ Ἀκρίτας φαίνεται μᾶλλον εἰκονικὸν πρόσωπον, ἐφ' οὗ ἐπεσώρευσεν ἡ φαντασία ὑπὲρ ἄνθρωπον κατορθώματα. Ἴσως δὲ ὑπῆρχε καὶ πραγματικῶς περὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας εἷς τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας, εἰς ὃν, ὡς τὸν ἐξοχώτατον, ἀπέδωκαν μετὰ τόκου ὅ,τι κατὰ μέρος ἐπράχθη. Παραθέτομεν ἓν τῶν εἰς αὐτὸν ἀναφερομένων ᾀσμάτων.

Ἀκρίτας κάστρον ἔκτιζεν κι' Ἀκρίτας περιβόλιν
'σ ἕναν ὁμάλ', 'σ ἐνὰν λιβάδ', 'σ ἐνὰν 'πιδέξιον τόπον'
ὅσα τοῦ κόσμου τὰ φυτὰ, ἐκεῖ τά 'ρ' καὶ φυτεύει,

κι̰' ὅσα τοῦ κόσμου τ' ἀμπελι̰ὰ, ἐκεῖ φέρ' κι' ἀμπελόνει,
κι' ὅσα τοῦ κόσμου τὰ νερὰ, ἐκεῖ φέρ' κι̰' αὐλακόνει,
κι' ὅσα τοῦ κόσμου τὰ πουλι̰ὰ, ἐκεῖ πάει καὶ φωλεύουν·
πάντα κελάϊδναν κ' ἔλεγαν πάντα νὰ ζῇ 'Ακρίτας,
κ' ἐνὰν πουρνὸν πουρνίτζικον καὶ κερεκὴν ἡμέραν
ἀτὰ κελάι̰δναν κ' ἔλεγαν « αὔρ' ἀποθάν' 'Ακρίτας »—
'Ακοῦσ', ἀκοῦσ', 'Ακρίτα μου κι' ἀξι̰ό μου παληκάριν,
ἀκοῦσ' ντὸ λέγνε τὰ πουλι̰ὰ, ἀκοῦσ' ντὸ κελαϊδοῦνε. —
'Ατὰ μικρὰ πουλόπα εἶν', 'κ ἐξέρ' νὰ κελαϊδοῦνε.
Φέρο με τὴν σαΐτα μου, ντὸ σύρ' ἑξῆντα πέντε,
καὶ τ' ὅλον τὸ μικρότερον ντὸ σύρ' πενῆντα πέντε,
ἂς πάγω καὶ νὰ κυνηγῶ καὶ ςὰ κυνηγοτόπι̰α,
κι̰' ἂν εὕρισκω νὰ κυνηγῶ, ἐγὼ 'κι θ' ἀποθάνω·
κι̰' ἂν 'κ εὕρισκω νὰ κυνηγῶ, ἐγὼ θεν' ἀποθάνω. —
Κυνήγεσεν, κυνήγεσεν, πουθὲν κυνῆγιν 'κ ηὗρεν,
ὁ Χάρον τὸν ἐπέντεσεν ἀπὰν ςὸ σταυροδρόμιν —
Χάρε, ντὸ ἔχεις μετ' ἐμὲν, κι̰' οὗπαν πάγ', ἀκλουθᾷς με.
κι̰' ἂν κάθωμαι συγκάθεσαι, κι̰' ἂν πόρπατ' ἀκλουθᾷς με,
κι̰' ἂν κεῖμαι ν' ἀποκοιμηθῶ, γίνεσαι μαξιλάριν;
ἐλὰ, χάρ, ἂς παλαίβομεν στὸ χάλκινον τ' ἀλῶνιν·
Χαρὲ, καὶ ἂν νικᾷς με σὺ, νὰ πέρς' καὶ τὴν ψυχήν μου,
Χαρὲ, καὶ ἂν νικῶσ' ἐγὼ, νὰ χαίρωμαι τὸν κόσμον. —
'Επάλαιψεν, ἐπάλαιψεν κὶ ὁ χάρων 'κ ἐνικέθεν. —
Ἔμπα, καλή, καὶ στρῶσό με θανατικὸν κρεβάτι,
βάλε ἀνθι̰ὰ παπλώματα, καὶ μουσκομαξιλάρι̰α,
κ' ἔβγα καὶ τέρ', νὲ κάλη μου, ντὸ λέγνε οἱ γειτόνοι —
Ἐνὰς θὰ πέρ' τὸν μαΐδα σου καὶ τὴν παλλικαρότες,
κι̰' ὁ γέρων ὁ σαπόγερων λέγει θὰ πέρ' τὴν κάλη 'σ.

'Αλλὰ καὶ ὑποκύψας ὑπὸ τὴν ξένην κυριαρχίαν καὶ ὑπὸ τὸ βάρος ἀφορήτου αἰχμαλωσίας στένων ὁ Ἕλλην, οὐδέποτε εἰς ἀπόγνωσιν περιέπεσεν, οὐδέποτε ἀπεσβέσθη ἡ τὰ δεινὰ ἀνακουφίζουσα ἐλπὶς, ἀλλ' εἶχε σταθερὰν τὴν πεποίθησιν ὅτι θέλει ἀνακτήσει μίαν τῶν ἡμερῶν ἣν ἐστέρηται ἐλευθερίαν, ὅτι ἡ ἀπολύτρωσις αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ἡ δουλεία, ἦσαν ἐγκεχαραγμέναι διὰ τῆς θείας χειρός· διῆλθε λοιπὸν τοὺς μακροὺς αἰῶνας περιμένων πάντοτε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν σωτήριον, προσδεχόμενος νὰ ἀνακτήσῃ τοὺς ναοὺς αὐτοῦ, καὶ νὰ ψάλλῃ πάλιν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας μετὰ τῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπείας τὴν θείαν μυσταγωγίαν. Ἡ πεποίθησις αὕτη ἐπέχεεν ἐπὶ τὸν πάσχοντα χριστιανὸν καταπραϋντικὸν φάρμακον, ὑπεγλύκαινε τὰ παθήματα αὐτοῦ, ἐνεθέρμαινε τὴν ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν· ἡ δὲ ἐλπὶς αὕτη ὑπῆρξε μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν, δι' ὧν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τοῦ

ἐθνισμοῦ αὐτοῦ. Παραθέτομεν ἓν ᾆσμα δεικνύων κατὰ πόσον ἡ πεποίθησις τῆς ἀπολυτρώσεως ἦν ζωηρῶς ἐντετυπωμένη παρ' αὐτῷ.

Ἕναν πουλὶν καλὸν πουλὶν ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν,
οὐδὲ στ' ἀμπέλια 'κόνεψεν οὐδὲ στὰ περιβόλια,
ἐπῆγεν καὶν ἐκόνεψεν καὶ στοῦ Ἥλ' τὸν κάστρον·
ἐσεῖξεν τ' ἕναν τὸ φτερὸν στὸ αἷμαν βουτεμένον,
ἐσεῖξεν τ' ἄλλο τὸ φτερὸν χαρτὶν ἔχει γραμμένον,
σίτ' ἀναγνῶθ' σιτὶ κλαιγεῖ, σίτ' κρούει τὴν καρδίαν.—
'Αλλ' οἱ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς παρθὲν ἡ Ρωμανία·
μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιὰς, κλαῖγνε τὰ μοναστήρια,
κι' Ἅι Γιάννες ὁ χρυσόστομον κλαίει, δερνοκοπιέται.
—Μὴ κλαῖς, μὴ κλαῖς, Ἅι Γιάννε μου, καὶ δερνοκοπισκᾶσαι.
—Ἡ Ρωμανία 'πέρασεν, ἡ Ρωμανὶ 'επάρθεν.
—Ἡ 'Ρωμανία κι' ἂν πέρασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι' ἄλλο.

Καὶ οὐ μόνον τὰ μνημεῖα τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπελθὼν κατέστρεψεν ὁ Ἰσλαμισμὸς, ἀλλ' ἐξήλειψεν πολλαχοῦ καὶ αὐτοὺς τοὺς λάτρας τοῦ Εὐαγγελίου, καταστραφέντας πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν μνημείων. Οἱ Ἕλληνες ἢ οἱ ἐξελληνισθέντες κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἀκαταπαύστων ἐπιδρομῶν καὶ ἐπιθέσεων ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν μέσην Ἀσίαν συγκροτηθέντων μωαμεθανικῶν νομαδικῶν κρατῶν, ἐκ τῶν ἐπακολουθουσῶν τὰς ἐπιδρομὰς δῃώσεων καὶ σφαγῶν καὶ αἰχμαλωσιῶν, καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῶν χωρῶν τούτων εἶχον ἀπὸ τῶν πλείστων μερῶν καταστραφῆ· ὥστε, ὅτε ὁ Τοῦρκος μονίμως καθιδρύθη ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, εἶχε σχεδὸν συμπληρωθῆ ἡ ἐρήμωσις καὶ μόλις ἀπήντα χριστιανὸν περὶ Σεβάστειαν καὶ Κάμαχον καὶ Κελτζηνὴν καὶ τὰς ἀνωτέρω τούτων χώρας, ὅπου ἐπὶ Λέοντος ἀπηντῶντο ἀκμαῖαι μητροπόλεις καὶ πυκνὸς χριστιανισμός· αἱ ἐπιδρομαὶ καὶ αἱ σφαγαὶ ἀπεσάρωσαν ὅ,τι ἐν αὐταῖς ὑπῆρχε χριστιανικόν, ὅ,τι εναπελείφθη ἐν αὐτοῖς ἔναυσμα ἐκ τοῦ προτέρου βίου ἀπέσβεσαν αἱ μετὰ τὴν τελείαν ἅλωσιν παρακολουθήσασαι καταπιέσεις καὶ ἐξωμοσίαι καὶ ἁρπαγαὶ ἑλληνοπαίδων καὶ αἱ λοιπαὶ καταδυναστεῖαι αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως· ὥστε εὐάριθμοι ἐπέζησαν ἐκ τῆς παγκοίνου ἐκείνης καταστροφῆς. Διότι ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τοὺς περὶ Τραπεζοῦντα καὶ Κάνιν, ὅπου διὰ λόγους, οὓς θέλομεν ἐκθέσει παρακατιόντες, ἐπέζησεν ἀκμαῖος καὶ πυκνὸς ἑλληνισμὸς, καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν Ποντικὴν εὐάριθμοι ἔμειναν χρι-

στιανοί· διότι μετὰ τὸ Ἱερὸν ἄκρον, ὅπερ εἶναι τὸ ὅριον τοῦ περὶ Τραπεζοῦντα ἑλληνισμοῦ, ἰθαγενὲς ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἀπαντῶμεν δεκάδας τινὰς οἴκων ἐν Τριπόλει (ἀρχαιότερον δὲ καὶ ἐν Κοράλοις), δεκάδας τινὰς ἐν Κερασοῦντι, τοσούτους ἄλλους ἐν Οἰνέῳ, ἐν Ἀμισῷ εἰς ἡμιωριαίαν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς πόλεως ἀπόστασιν καί τινας ἐν Σινώπῃ καὶ εὐαρίθμους ἄλλους περὶ τὰ μεσογειότερα. Οὗτοι μόνον ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἀκμαίων καὶ εὐπραγουσῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων τῶν ἐξηπλωμένων καθ' ὅλην τὴν Ποντικὴν κατώρθωσαν, κατισχύσαντες τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων βιαιοπραγιῶν καὶ διελθόντες τοὺς μακροὺς καὶ πολυωδύνους αἰῶνας ἐκείνους, νὰ διατηρήσωσι τὸ ζώπυρον τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐκ τῶν εὐαρίθμων τούτων ἰθαγενῶν αἱ μὲν περὶ τὰς μεσογείους πόλεις καὶ πεδιάδας ἐκ τῆς συχνῆς χρήσεως τῆς ἐπικρατούσης γλώσσης, ἐκ τῆς ἐπιφυλάξεως καὶ τοῦ φόβου νὰ προφέρωσι τὴν πάτριον αὐτῶν φωνήν, μήπως οἱ κρατοῦντες ἀκούοντες ὁμιλουμένην ξένην αὐτοῖς γλῶσσαν διεγείρωνται εἰς ὑποψίαν ἢ εἰς ὀργὴν καὶ ἐξ ἄλλων ἐπικυρουμένων ὑπὸ τῆς παραδόσεως βιαιοτέρων μέσων, οἷον ἐκκοπῆς γλωσσῶν, ἀπέμαθον ἐντελῶς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν τὴν προγονικὴν καὶ ἦσαν καὶ εἶναι ἀκόμη τουρκόφωνοι ἕλληνες, περιορισθείσης τοὐντεῦθεν τῆς Ἑλληνικῆς ἐν μόνοις τοῖς ναοῖς καὶ κατὰ τὰ παράλια. Ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν ἰθαγενῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς δυσπροσίτους ὀρεινὰς χώρας τὰς ὑπὲρ Ἀμισὸν καταφυγόντες, ἄμικτοι ἀποβάντες μετὰ τῶν κρατούντων κατώρθωσαν νὰ διασώσωσι μετὰ τῆς θρησκείας καὶ τὴν γλῶσσαν. Σημειούσθω ὅμως ὅτι οἱ κατὰ τὴν Ποντικὴν τουρκόφωνοι Ἕλληνες εἶναι λίαν εὐάριθμοι συγκριτικῶς πρὸς τοὺς τῆς λοιπῆς Ἀνατολῆς, ὅπου σύμπαντες σχεδὸν ἐκτός τινων ἐξαιρέσεων εἶναι τουρκόφωνοι Ἕλληνες. Καὶ ἔχουσι μὲν τὰ ὑπὲρ Τρίπολιν καὶ Κασσιώπην καὶ Κερασοῦντα χωρία, ἔχουσι δὲ καὶ τὰ περὶ Πολαντζάκην καὶ Ὀρτοῦν καὶ Φαδισάνην καὶ τὰ ὑπὲρ Οἰνόην Ἑλληνοφώνους χριστιανούς, καὶ κατοικεῖται ἡ ὑπὲρ Ἀμισὸν ὑπεράλιος χώρα ἐξ Ἑλλήνων ἀποτελούντων τὸ ἐπικρατέστερον ἐν αὐτῇ στοιχεῖον, ἀλλὰ ταῦτα ἐκ νεωτέρων ἀποικιῶν συνεκροτήθησαν ὕστερον ἐκ τῶν περὶ Χαλδαίαν χωρῶν, καὶ μάρτυς ἡ κοινὴ τῶν κατοίκων ἁπάντων ὁμολογία μεμνημένων ἀκόμη τῶν χωρῶν, ἐξ ὧν οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἀπῴκησαν. Πρὸ δὲ τῆς ἀποικήσεως αἱ χῶραι κατείχοντο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ὀθωμανῶν, οὐδεὶς δὲ χριστιανὸς ἐναπελείφθη καθ' ὅλας αὐτῶν

τὰς διαστάσεις. Καὶ τὰ τουρκόφωνα δὲ ὀνόματα ὁδῶν, θέσεων, χωρίων, ρυάκων, πηγῶν, ἐν οἷς σήμερον κατοικοῦσιν ἀποκλειστικῶς χριστιανοὶ ἑλληνόφωνοι, μαρτυροῦσιν ὅτι ἦσαν ἄλλοτε κατοικίαι τουρκικαί, μεταβαλοῦσαι ὕστερον οἰκήτορας, καὶ ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ ἔδωκαν εἰς τὰς θέσεις τουρκικὰ ἢ τουρκικοσχηματιστα ὀνόματα, ἅτινα οἱ ἐπελθόντες χριστιανοὶ εὑρόντες, ἄλλως δὲ ἀγροῖκοι ὄντες, δὲν ἐζήτησαν νὰ μεταβάλωσι. Σύμπασαι λοιπὸν αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι τῆς Ποντικῆς, χριστιανικαὶ οὖσαι πρότερον, κατελήφθησαν ἔπειτα ὑπὸ μωαμεθανικῶν φυλῶν, ὁ δὲ χριστιανισμὸς εἶχεν ἀποσβεσθῆ καὶ ἐκλείψει ἐντελῶς· καὶ ἐν τῇ κατακτήσει καὶ κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῶν κατοχὴν κατέστρεψαν πᾶν προϋπάρχον χριστιανικὸν μνημεῖον, καὶ ἔδωκαν τουρκικὰς ὀνομασίας εἰς πάσας τὰς θέσεις. Καὶ ὅτε πάλιν διὰ λόγους, περὶ ὧν θέλει γείνει ἔπειτα μνεία, ὁ Ἕλλην ἀνέκτησε πάλιν καὶ κατῴκησε τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἄλλοτε ἐγκαταλειφθείσας ἢ ἀφαιρεθείσας χώρας, οὐδὲν ἐν αὐταῖς εὗρε μαρτυροῦν τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν καταγωγήν, οὐδεὶς ναὸς περιεσώθη, οὐδεμία ὀνομασία ἑλληνική. Μόνον πόλεις τινὲς διὰ τὴν κοινοτέραν καὶ συχνοτέραν χρῆσιν καὶ τὴν ἐκ τούτων καθιέρωσιν τῶν ἀρχικῶν αὐτῶν ὀνομάτων διέφυγον τὴν κοινὴν ταύτην καταιγίδα καὶ καταστροφὴν καὶ διετήρησαν, μεταμορφωμένας ὅμως καὶ ἐπὶ τὸ τουρκικώτερον μετεσχηματισμένας, τὰς προτέρας αὐτῶν ὀνομασίας (Κεχὰμ ἀπὸ τοῦ Κάμαχος, Σεβὰζ ἀπὸ τῆς Σεβαστείας, Τζάγγρα ἐκ τοῦ Γάγγρα κλπ.). Σημειούσθω ὅμως ὅτι καὶ ἐκ τούτων ἐκεῖναι μόνον διετήρησαν τὰ πρότερον αὐτῶν ὀνόματα, ὅσαι τραχυτέρας φέρουσαι ὀνομασίας ἀπέκλινον ἐπὶ τὸ τουρκικώτερον. Σπανίως ἀπαντᾷ τις σήμερον χωρίον καὶ σπανιώτερον θέσιν φέρουσαν Ἑλληνικὸν ἢ χριστιανικὸν ὄνομα, καὶ τὰ ὀλίγιστα ταῦτα δεικνύνται ἔχοντα νεώτατον τὸν χρόνον τῆς κλήσεως.

Δὲν συνέβη ὅμως τοῦτο καὶ εἰς τὴν περὶ Τραπεζοῦντα χώραν· ἐνταῦθα ὁ χριστιανισμὸς διετηρήθη πάντοτε ἀκμαῖος, οὐ μόνον οὐδέποτε ἡττηθεὶς ἐντελῶς καὶ καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ μωαμεθανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς διαμείνας καὶ τὸ ἐπικρατέστερον στοιχεῖον. Καὶ μὲν καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ πανταχοῦ, ἀπεπειράθη νὰ καταβάλῃ αὐτὸν καὶ ἡ ἐνθεομανία τῶν κατοίκων, συνῳδὸν ἔχουσα καὶ σύμμαχον καὶ συμβοηθὸν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀγριότητα, ἄσπονδον κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκήρυξε πόλεμον καὶ εἰς πολλὰ μέρη κατώρ-

θωσε νὰ ἀπομωαμεθανίσῃ τοὺς κατοίκους, ἀλλ᾽ αἱ ἀπόπειραι τοῦ νὰ ἀποσβέσῃ καὶ ἀπαλείψῃ αὐτὸν ἐντελῶς δὲν κατωρθώθησαν. Καὶ οὐ μόνον δὲν κατίσχυσεν ἐνταῦθα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην ἠρύσατο οὗτος δύναμιν καὶ ζωὴν, ὥστε ἐξελλήνισεν ἐξ ὑπαρχῆς πλείστας χώρας καὶ περιφερείας, ὅπου, ὡς εἴπομεν, ἐξέλιπε πρὸ αἰώνων πᾶν ἴχνος χριστιανισμοῦ, καὶ συνεκρότησε νέας ἀποικίας ἑλληνικὰς, καὶ ἠκούσθη πάλιν ἡ φωνὴ τῶν Βασιλείων καὶ Χρυσοστόμων, ὅπου μόνον ἡ λαρυγγόφθογγος πρόσκλησις τοῦ Ἰμάμη διεδονεῖτο. Ἡ περὶ Κάνιν χώρα, ἤτοι ἡ Χαλδαία, ὑπῆρξεν ἡ ἑστία, ἀφ᾽ ἧς ὁ ἑλληνισμὸς διεδόθη καθ᾽ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος· ἡ μεγάλη δεξαμενὴ, ἀφ᾽ ἧς μετοχετεύθη καὶ κατεπλημμύρησε καθ᾽ ὅλας τὰς διαστάσεις· καὶ δυσμικῶς μὲν ἅπασαι αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι αἱ ὑπὲρ Τρίπολιν καὶ Ἐσπιὲν καὶ Κασσιώπην καὶ Κερασοῦντα καὶ Πάτλαμαν, καὶ αἱ περὶ Πολαντζάκην καὶ Ὀρδοῦν καὶ Φαδισάνην, καὶ αἱ ὑπὲρ Οἰνόην καὶ Ἀμισὸν καὶ δυσμικώτερον ἀκόμη ἐκ Χαλδαίας ἀπῳκίσθησαν· ἀνατολικῶς δὲ τὰ περὶ Ἀλεξανδρούπολιν καὶ Τιφλίδα ἑλληνόφωνα χωρία ἐκ τούτων συνεκροτήθησαν· μεσημβρινῶς δὲ πάντα τὰ ὑπὲρ τὴν Χαλδίαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἔν τε Ἀρμενίᾳ καὶ Μεσσοποταμίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Λικαονίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ μεταλλεῖα εἶναι ἀποικίαι Χαλδοελληνικαὶ, καὶ ἀρκτικώτερον πολλοὶ ἐκ Χαλδαίας μεταγασεύσαντες καὶ ἐπὶ τὴν Ταυρικὴν πολλὰ ᾤκησαν χωρία· καὶ τὰ περὶ Καύκασον δὲ συνοικηθέντα ἢ συνοικούμενα ἑλληνικὰ χωρία Χάλυβας ἔχουσι τοὺς μεταναστάτας. Ποῖα δὲ τὰ αἴτια τὰ διατηρήσαντα αὐτόθι ἀκμαῖον τὸν ἑλληνισμὸν, καὶ ποῖα τὰ αἴτια τὰ ἀναγκάσαντα αὐτοὺς εἰς μεταναστεύσεις καὶ ἀποικίας, περὶ τούτων ἀρχόμεθα ἤδη λέγοντες. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν αἰτιῶν, δι᾽ ὧν ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τῇ τραπεζουσίᾳ χώρᾳ διετηρήθη ἀκμαῖος.

Πρῶτον καὶ ἄμεσον αἴτιον ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τῶν Λατίνων κατάσχεσις τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ σύστασις ἐνταῦθα ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ κράτους. Οἱ Κομνηνοὶ στήσαντες ἐνταῦθα τὴν ἕδραν αὐτῶν, συνεπῆγον βέβαια τοὺς ὁμόφρονας, ἐσχημάτισαν αὐλὴν, στρατὸν, ἐπῳκοδόμησαν πόλεις, φρούρια, ἀνέδειξαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν κέντρον, ὅπου συνήρχετο πᾶν τὸ ἐκ Βυζαντίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὑπὸ τῶν Λατίνων καταληφθέντων χωρῶν ἐκπίπτον ἢ δυσανασχε-

τοῦν διὰ τὴν μεταβολήν· ἄλλως τε ἡ Τραπεζοῦς ἦν τότε μέγα τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορεῖον καὶ κοινὴ ἀποθήκη τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῆς, ὥστε πολὺς ἐνταῦθα συνέῤῥεε πλοῦτος καὶ τοῦτο εἵλκυε πολλούς· πάντα δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ἀφορμαὶ νὰ ἐπιῤῥέῃ καὶ συμπυκνῶται ἐνταῦθα ὁ ἑλληνισμός· διότι παρὰ τοῖς ὁμοφρονοῦσιν ὀρθοδόξοις κατέφευγον οἱ τὴν κυριαρχίαν τῶν δυτικῶν ἑτεροφρονούντων μὴ στέργοντες. Ἔπειτα ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν διεκρίνετο ἐπὶ φιλομουσίᾳ καὶ ἑλληνισμῷ· συνεστήθησαν λοιπὸν ἐνταῦθα ἐκπαιδευτήρια καὶ ἡ Τραπεζοῦς ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐγένετο τῆς σοφίας ἓν τῶν πρώτων καταγωγίων, καὶ συνεπληρώθη ἐν τῷ μακρῷ τῆς δυναστείας αὐτῶν χρόνῳ ἡ πλήρης ἐξελλήνισις τῶν κατὰ τὴν περίχωρον ἑτεροφύλων κατοίκων. Ἐξηλληνίσθησαν λοιπὸν μέχρι τῶν περάτων τοῦ κράτους οἱ ὑποκείμενοι λαοί.

Διότι ἡ ἐντελὴς τῶν κατὰ Πόντον κατοίκων ἐξελλήνισις δὲν κατωρθώθη οὔτε ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χρόνων οὔτε βραδύτερον ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν χρόνων οὔτε βραδύτερον ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν. Ὁ ἑλληνισμὸς εἰσέδυσε μὲν εἰς τὰς πόλεις καὶ μετέβαλε καὶ ἐτροποποίησε τὰς σχέσεις καὶ τὴν δίαιταν τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἡ ὅλη χώρα δὲν ἀνεγνωρίσθη ποτὲ ὡς ἑλληνική. Ἤδη ἐπὶ τῶν μιθριδατικῶν χρόνων τὰ ἑτερόφυλλα στοιχεῖα ἦσαν πολὺ ἐπικρατέστερα, ὥστε ὁ ἑλληνισμὸς περιωρίζετο σχεδὸν ἐντὸς τῶν τειχῶν, σπανίως ἐξερχόμενος τῶν περιβόλων. Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων κατωρθώθη ἐντελῶς· ἤδη ἐπὶ Λέοντος καὶ βραδύτερον ἔτι ἡ περίχωρος Τραπεζοῦντος ᾠκεῖτο ὑπὸ βαρβαροφθόγγων κατοίκων, καὶ ἀπόδειξις ἀλάνθαστος αἱ ἐπισκοπαὶ Τραπεζοῦντος, φέρουσαι αἱ πλεῖσται βαρβαροφωνότατα καὶ τραχέα ὀνόματα, οἷον ὁ Χαμούζουρ, ὁ Χαχαίου (σημ. Κελκέτ), ὁ Βυζάνων (Τερτζὲν), ὁ Σακάβου (Τζενιπὲν), ὁ Τοχαβτζίτζου, ὁ Τοχαντιὲρτζ (Ἐρζιγγὰν), ὁ Τοουλνούτου, ὁ Τοσέρματζου, ὁ Ἀνδάκτων, ὁ Ζαριμίκων, ὁ Παΐπερ (Παΐπουρτ)· μόνον ὁ Χεριάννων καὶ ὁ Λερίου (Κοὰς) φαίνονται εὐφωνότερα, ὁ δὲ Κεραμέων καὶ ὁ Φασιάνης (Πασὲν) καὶ ὁ Ῥοδοπόλεως εἰσὶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς (α). Μόλις ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν τούτων διὰ τῆς προστασίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῶν κατωρθώθη ἡ τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας ἐξελλήνισις. Ἀλλὰ

(α) Ὁ παραλληλισμὸς τῶν πόλεων τούτων ἐλήφθη ἐκ πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς σωζομένης ἐν τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, ἣν ἰδὲ ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου.

καὶ τότε τὰ ἔσχατα πρὸς ἕω ὅρια τοῦ ἑλληνισμοῦ ἦσαν πιθανώτατα ἡ Πέτρα, ἡ δὲ Ῥοδόπολις ἐκτὸς τῆς ἑλληνικωτάτης ὀνομασίας καὶ ὀλίγων ἴσως μετοίκων Ἑλλήνων οὐδὲν ἄλλο ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶχε σημεῖον. Πέρα τῆς Πέτρας δὲν προέβη ποτὲ ὁ ἑλληνισμός, ἀλλὰ περιωρίζετο ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν ὑφισταμένων ἐν Κολχίδι καὶ Ἀβασγίᾳ πόλεων, τῆς Φάσιδος, τῆς Διοσκουριάδος (μετονομασθείσης Σεβαστουπόλεως, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο προεδρευούσης τῆς ἐν Ἀβασγίᾳ ἀρχιεπισκοπῆς μέχρι τοῦ Η'' αἰῶνος. Ἐκκλησ. καν. Ῥάλλη τόμῳ Ε' σελ. 459) τῆς Πεσσηνοῦντος καὶ ἄλλων. Ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς αἱ χῶραι αὗται κατείχοντο ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων βαρβαρικῶν φυλῶν ἢ ἐθναρίων τῶν πλείστων δεχθέντων μὲν τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ κατὰ μόνην ἐπιφάνειαν καὶ διὰ τοῦτο διατηρησάντων καὶ μετὰ τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ πολλὰς θρησκευτικὰς τοῦ προτέρου αὐτῶν ἐθνικοῦ βίου δοξασίας καὶ τελετάς, ἃς διετήρησαν μετὰ πολλῶν ἄλλων χριστιανικῶν, ἀσπασθέντες ἔπειτα τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ τοῦτον ὁμοίως κατ' ἐπιφάνειαν· ὥστε παρήχθη ἐν αὐτοῖς θρησκευτικόν τι μίγμα ἐθνισμοῦ, χριστιανισμοῦ, μωαμεθανισμοῦ, ἐν οἷς πρωτεύει τὸ μωαμεθανικόν. Ὅτι δὲ ἐν αὐτοῖς ἐν τῇ ἁλώσει καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ὑπῆρχε πυκνὸς ὁ χριστιανισμὸς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ νομοκανόνου Μαλαξοῦ (ἐν Θήβαις τὸ 1562 συνταχθέντος), οὗτινος ἐγίνοντο πολλαὶ κατὰ τόπους καὶ χρόνους διάφοροι ἀντιγραφαὶ καὶ μεταβολαὶ καὶ τροποποιήσεις. Ἐν πολλοῖς αὐτῶν, σωζομένοις ἐν ταῖς τρισὶ περὶ Τραπεζοῦντα μοναῖς ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὑφισταμένων μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν (καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐγίνοντο αἱ κατὰ χρόνους μεταβολαὶ μεταβαλλομένων ἢ ἐκλειπουσῶν τῶν μητροπόλεων καὶ ἀρχιεπισκοπῶν διὰ τὴν ἐρήμωσιν τῶν χριστιανῶν) ἀπηντήσαμεν σωζομένας μητροπόλεις ἢ ἀρχιεπισκοπάς, δυσμόθεν μὲν τὴν μητρόπολιν Κερασοῦντος (ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ ἄκρου καὶ περιλαμβάνουσαν τὰ τότε μὴ κατασκαφέντα ἀκόμη Κόραλα, ἐν οἷς ᾤκουν καὶ Ἕλληνες, καὶ τὴν Τρίπολιν μετὰ τῶν ὑπαγομένων εἰς ταύτας χωρίων· ἴδε ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος βιβλίου τὴν ταῦτα ἐπικυροῦσαν πατριαρχικὴν ἐπιστολήν), ἕωθεν δὲ τὰς ἀρχιεπισκοπὰς ἢ μητροπόλεις Ῥιζαίου καὶ Λαζίας, ἐξ ὧν ἡ μὲν τοῦ Ῥιζαίου εἰς ἑκατοντάδα μόνον περιορισθεὶς οἰκιῶν συνεχωνεύθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος, ἡ δὲ τῆς Λαζίας ἀπετέθη

ἐντελῶς· Ἐν τῷ κώδηκι τῆς μονῆς Περιστερᾶ εὕρομεν ἱερομόναχόν τινα τῆς μονῆς χειροτονηθέντα ὑπὸ τοῦ Τραπεζοῦντος ἐπίσκοπον Λαζίας. Μετεποιήθη ἄρα ἀπὸ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς ἐπισκοπὴν Τραπεζοῦντος πρὸ τῆς ἐντελοῦς ἀπὸ τῶν χωρῶν ἐκείνων ἐξαλείψεως τοῦ χριστιανισμοῦ;

Μέχρι λοιπὸν τοῦ Βαθέως λιμένος ἐξετείνοντο τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἴσως δὲ καὶ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Διότι, εἰ καὶ ἐτιτλοφοροῦντο οἱ βασιλεῖς « Αὐτοκράτορες πάσης Ἀνατολῆς Ἰβήρων καὶ Περατείας », ἦρχον δηλονότι μέχρι Πεσσηνοῦντος, ἂν Περάτειαν παραδεχθῶμεν τὰς κατ' ἀντικρὺ Τραπεζοῦντος ἀρκτικὰς παραλίας χώρας τοῦ Εὐξείνου, οὐδέποτε ὅμως ἤσκησαν ἐπὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων διαρκῆ καὶ μόνιμον κυριαρχίαν· διότι ἀναφέρονται ἔπειτα καὶ βασιλεῖς Ἰβήρων, μεθ' ὧν συμμαχίας καὶ ἐπιγαμίας συνῆψαν, καὶ ἐπιδρομὰς ἐκ τῶν περὶ Ἀβασγίαν φύλων ἐπὶ Τραπεζοῦντα γινομένας· ἀλλ' ἐπιστρατεύσαντες καὶ κατατροπώσαντες αὐτούς, ἢ καὶ κυριεύσαντες παροδικῶς χώρας τινὰς τῶν ἐπικρατειῶν ἐκείνων, διετήρουν τὸν τίτλον τιμητικῶς, καὶ ἀφ' οὗ ἀπώλεσαν τὰς κατακτήσεις, ὡς συνέβαινε καὶ εἰς πολλοὺς ἐν Εὐρώπῃ μονάρχας, οἵτινες ἐτιτλοφοροῦντο βασιλεῖς Ἱεροσολύμων, Κύπρου καὶ τοιούτων ἄλλων χωρῶν, οὐδὲ ἐν ὀνείροις ποτὲ ἐπισκεφθέντες τὰς χώρας. Ἐν ταῖς σταθεραῖς ὅμως περὶ Τραπεζοῦντα κτήσεσι τοῦ κράτους βαθέως ἐρρίζωσεν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ πᾶν τὸ ἐν αὐταῖς ἑτερόφυλον κατεπόθη καὶ συνεχωνεύθη καὶ ἐντελῶς ἀφελληνίσθη. Ἴσως τὰ ἔσχατα ὅρια τοῦ κράτους δὲν ἦσαν καθαρῶς ἑλληνικά, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ῥιζαίου μέχρι τῶν ὑπερκειμένων ὁρίων τοῦ κράτους ᾠκοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ ἐξελληνισθέντων λαῶν. Πρὸς ἕω τὰ ἑτερόφυλα στοιχεῖα ἦσαν ἀραιότερα· ἐνταῦθα ἡ ἐντελὴς ἐξελλήνισις παντὸς ἑτεροφύλου ἀπέβη εὐχερεστέρα καὶ εὐκατόρθωτος. Καὶ πρὸς μεσημβρίαν δὲ τοῦ Κράτους κατωρθώθη ἡ ἐντελὴς σχεδὸν μέχρι τῶν ὁρίων ἐξελλήνισις· ὥστε σύμπασα ἡ χώρα μέχρι καὶ τῶν ἀπωτάτων ὁρίων ἐξελληνίσθη ἐντελῶς, ὧν οἱ σήμερον κάτοικοι Ἕλληνες ὀρθόδοξοι ἢ Ἑλληνόφωνοι ὀθωμανοὶ δεικνύουσιν ἔκ τε τοῦ προσώπου καὶ τῆς προφορᾶς αὐτῶν σημεῖα τρανότατα τῆς μὴ καθαρᾶς ἐξ Ἑλλήνων καταγωγῆς αὐτῶν.

Κατελύθη ἔπειτα τὸ ἐν Βυζαντίῳ λατινικὸν κράτος καὶ ἀνιδρύθη πάλιν τὸ ἑλληνικόν· ἡ Τραπεζοῦς ὅμως δὲν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς νέους τοῦ Βυζαντίου μονάρχας, ἀλλ' ἔμεινεν αὐτοτελής, ὥστε ὁ Ἑλληνι-

σμὸς δὲν ἐπαλινδρόμησε πάλιν ἀπὸ Τραπεζοῦντος πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ὕστερον ὅμως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑποκυψάσης ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, τὸ κράτος τῆς Τραπεζοῦντος ἐπιζῆσαν νέους ἐδέχθη κατοίκους· διότι πολλοὶ πανταχόθεν τῆς πεσούσης αὐτοκρατορίας ἐνταῦθα, ὡς εἰς ἑστίαν ἐπιζῶντος ἑλληνισμοῦ κατέφευγον. Ἐπῆλθεν ἔπειτα καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἡ ὑποδούλωσις, καὶ πολλοὶ μὲν τῶν κατοίκων ἔπεσον κατὰ τὴν πολιορκίαν, πολλοὶ δὲ ἠχμαλωτίσθησαν, πολλοὶ δὲ, τὸ τρίτον τῶν κατοίκων, μετηνέχθησαν εἰς Βυζάντιον, τὴν ἐρημωθεῖσαν τοῦ κράτους πρωτεύουσαν οἰκίσοντες, πολλοὶ δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλωσι θρήσκευμα, ἐξ ὧν κατάγονται οἱ πλεῖστοι τῶν ὀθωμανῶν κατοίκων οὐ μόνον τῶν χωρίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως, οὐκ ὀλίγοι δὲ διεσκορπίσθησαν· ἀλλ' ἡ ὑπερκειμένη χώρα μὴ ὑποκύψασα εὐθὺς, δὲν ὑπέφερε τὰ δεινὰ τὰ παρομαρτοῦντα τῇ κατακτήσει. Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν ἐν τῇ ὑπεραλίᾳ τοὐλάχιστον οὐ μόνον δὲν ὑπέστη ὅσα ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ καὶ νέαν ἠρύσατο ζωὴν, πολλῶν ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς χωρῶν ἐκεῖσε καταφυγόντων· καὶ τοσοῦτος ὑπῆρχεν ὁ ἐν ὄρεσι πληθυσμὸς, ὥστε καὶ ἐπιστρατείαν κατὰ τῆς πόλεως ἐπεχειρίσατο. Ὅτε δὲ καὶ τὰ ὄρη ταῦτα ὑπετάγησαν, ὁ μὲν ἑλληνισμὸς ὑπῆρχε πυκνὸς, ὁ δὲ Τοῦρκος δὲν ἦτον πλέον ὁ δαίμων τῆς ἐρημώσεως, ἡ καταστρεπτικὴ τῶν πρώτων χρόνων θύελλα, ὁ τρόμος τῶν ἐθνῶν, ὁ μόνον σφάζων καὶ ἐμπιπρῶν καὶ ἀπολλύς· ἀλλ' εἶχεν ἐγκατασταθῇ μονίμως ἐν τῇ γῇ, ἣν κατέκτησε, καὶ δὲν ἐβίου διὰ μόνης τῆς λείας καὶ τῶν ἁρπαγῶν, ἀλλ' ἀπέκτησεν ἰδιοκτησίαν καὶ ἑκὼν ἢ ἄκων εἰς τάξιν τινὰ νομιμότητος ὑπέκυψε· καθιδρύθη δὲ ἡ Κυβέρνησις, ἥτις, εἰ καὶ βιαία πάντοτε καὶ καταθλιπτικὴ καὶ αὐθαίρετος, δὲν ὑπῆρχεν ὅμως καὶ ἐξ ὁλοκλήρου ἔκνομος.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐντελῆ κατάκτησιν τῆς ὅλης αὐτοκρατορίας ἄλλαι εἰδικαὶ περιστάσεις συνέτρεξαν ἵνα ὁ Ἑλληνισμὸς ὁ περὶ Τραπεζοῦντα καὶ Κάνιν διελθὼν τοὺς μακροὺς αἰῶνας ἐξέλθῃ ἀπαθὴς σχεδὸν καὶ ἀλώβητος. Κατὰ τὰ διάφορα μέρη τοῦ κράτους ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τῶν βασιλέων πολλὰ μοναστήρια. Ἴσως καὶ οἱ βασιλεῖς Τραπεζοῦντος, παρακολουθοῦντες τὸ αὐτὸ σύστημα καὶ παραμελοῦντες τὴν ὀχύρωσιν τῶν πόλεων καὶ τὴν συγκρότησιν στρατῶν καὶ μοναστήρια ἀνεγείροντες, καταφύγια ὀκνηρῶν, τρεφομένων τοῖς ἱδρῶσι τῶν ἄλλων, εἰσὶ κατακριτέοι· σώζεται δὲ καὶ χρυσόβουλον

Ἀλεξίου τοῦ Γ'. δοθὲν τοῖς μοναχοῖς Παναγίας τῆς Σουμελᾶς ἀρχόμενον οὕτω. « Εἰ τεῖχος ἄρα ἑαυτοῖς οἱ πολεμίων ἔφοδοι ἐνωτιζόμενοι διεγείρουσιν ἀπερικλόνητον, καὶ τάφρον σφίσιν εἰς ἀποτροπὴν τῶν ἐναντίων ἐκεῖθεν ὀρύττουσιν, εἰ ὅπλα ἔνιοι πολεμιστήρια, εἰ φυλακὴν σφῶν περιζώννυνται, καὶ κατὰ παθῶν τινες ἀλεξητήρια φάρμακα, καὶ ἄλλος ἄλλο τὸ βοηθοῦν αὐτῷ ἐκ τῶν ἐνύλων διαχειρίζεται· ἀλλ' οὐχ' οὕτως ἡ βασιλεία μου· ἀντὶ δ' ὀχυρώματος ἀρραγοῦς καὶ ὅπλων μαχίμων καὶ φαρμάκων ἰασίμων καὶ παντοίας ἀῤῥωγῆς ἀνθρωπίνης τὴν πανύμνηστον ἐπικαλεῖται θεόπαιδα, τὴν τὸν λόγον ὑπὲρ λόγον ἀῤῥήτως ἡμῖν ἑνώσασαν καὶ τὸ τῆς σαρκὸς γεῶδες ὑφώσασαν καὶ ἡμῖν τὸν θεὸν εὐδιάλλακτον κριτὴν ἀναδείξασαν. Αὕτη γὰρ καὶ φρούριον τυγχάνει ἀνάλωτον καὶ τάφρος καὶ πόλις ἀπολιόρκητος καὶ ὅπλον κατ' ἐχθρῶν πληκτικὸν, κἂν ταῖς ἀσθενείαις ἀνάῤῥωσις καὶ ἀπαλλαγὴ παντοίων ἀλγεινῶν τε καὶ συμφορῶν καὶ κινδύνων καὶ περιστάσεων κ.τ.λ. » Τοῦτο παρέχει εἰκόνα εὐκρινῆ τῆς καταστάσεως τῶν τότε βασιλέων, καὶ ἀναγινώσκων τις τοιαῦτα ἔγγραφα, ἀπορεῖ πῶς, τοιαύτης πωρώσεως ἐπικρατούσης καὶ τοιούτων ἰδεῶν, κατώρθωσε τὸ κράτος πανταχόθεν καταπολεμούμενον νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυν αἰῶνας; Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις ἐπετάχυνε τοῦ κράτους τὴν πτῶσιν, τὰ μοναστήρια ὅμως μετὰ ταῦτα ἀπέβησαν κέντρα σωτήρια τῆς χριστιανωσύνης καὶ διέμειναν φρουροὶ καὶ φύλακες τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνταυτισθέντος καὶ συνενώσαντος πλέον τὴν τύχην αὐτοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐφ' ὅσον ταῦτα διετηροῦντο, ὥστε δὲν ἀφιστάμεθα τῆς ἀληθείας πολὺ, λέγοντες ὅτι ἡ θεία πρόνοια προβλέπουσα τὸν κίνδυνον, ἐπενόησε τὰ μέτρα τῆς προφυλάξεως, ἐφεῦρε τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, καὶ ὠχύρωσε τὸ ἔθνος, ἵνα ἐξέλθῃ, ὅσον τὸ δυνατὸν, μετ' ὀλιγωτέρας βλάβης. Τοιαῦτα κέντρα ὑπῆρχον πανταχοῦ τοῦ κράτους πολλά· ἐκ πάντων τούτων ὀλίγα μόνον διέζησαν· τὰ λοιπὰ πάντα συγκατεστράφησαν μετὰ τοῦ περὶ αὐτὰ χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ἂν τὰ μοναστήρια ἔθηκεν ὁ θεὸς προπύργια κατὰ τῆς ξενικῆς θρησκείας, διὰ τί δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐκπληρώσωσι πάντα τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν καὶ νὰ σώσωσι τὸν περὶ αὐτὰ χριστιανισμόν; Τὰ φρούρια νομίζομεν ὅτι ἀνεγείρονται, οὐχὶ ἵνα μένωσιν ἀπόρθητα, ἀλλ' ἵν' ἀναχαιτίσωσι τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ· ὡς τοιαῦτα λοιπὸν ἐξεπλήρωσαν τὸν προορισμὸν αὐτῶν· ἀντέστη-

σαν ἐφ᾽ ὅσον ὤφειλον νὰ ἀντιστῶσιν. Ἡ τουρκικὴ ἐπιδρομὴ ὑπῆρχε λαῦρος χείμαῤῥος, οὗ τὴν διάρκειαν ἐγίνωσκεν ὁ τὰ πάντα ἐφορεύων ὀφθαλμός· ἔθηκε λοιπὸν πανταχοῦ προχώματα καὶ φραγμοὺς κατ᾽ αὐτοῦ· ἂν τινα ἢ τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν δὲν ἀντέσχον, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι ἀπέβησαν μάταια· τοῦτο ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἦν πρόδηλον, ὅτι σύμπαντα δὲν θέλουσί ποτε ἀντέχει κατὰ τῆς ὁρμῆς τῶν ὑδάτων, ἀλλ᾽ ἐχρησίμευσαν ἵνα σταματήσωσι τὴν ὁρμήν, ἔστω καὶ ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον· διότι οὗτος ὑπῆρχε καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀνεγέρσεως αὐτῶν· καὶ κατεστράφησαν μὲν πολλὰ τοιαῦτα κέντρα καὶ ἔπαθεν ὁ περὶ αὐτὰ Ἑλληνισμὸς, ὁ γενικὸς ὅμως σκοπὸς ἐπετεύχθη, ἡ θύελλα ἐπὶ τέλους ἐκόπασεν, ὁ χείμαῤῥος ἐσταμάτησεν; ὁ κίνδυνος παρῆλθε καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐσώθη.

Ἐνταῦθα ἀναφαίνεται ἄλλο ζήτημα, ἂν χρεωστεῖται εἰς τὰ μοναστήρια ἡ διάσωσις τοῦ περὶ αὐτὰ χριστιανισμοῦ, ἢ τἀνάπαλιν ἐπέζησαν τὰ μοναστήρια, διότι διετηρήθη περὶ αὐτὰ ἀκμαῖος ὁ χριστιανισμὸς, τὴν δὲ ἐπίζησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ἄλλα νὰ ἀναζητήσωμεν αἴτια οὐχὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐπίδρασιν τῶν μοναστηρίων· διότι ὅπου ὑπῆρχον μὲν μοναστήρια, ἔλειπον ὅμως καὶ ἄλλα αἴτια, τὰ μοναστήρια οὔτε τὸν χριστιανισμὸν οὔτε ἑαυτὰ κατώρθωσαν νὰ σώσωσι, μάρτυρες τὰ λοιπὰ τοῦ κράτους μοναστήρια ἐρημωθέντα καὶ καταστραφέντα, ἅμα ἀπεξηράνθη ὁ τρέφων καὶ ζωογονῶν καὶ συντηρῶν αὐτὰ χριστιανισμός· τὰ δὲ περὶ Πυξίτην καὶ Κάνιν ἐπέζησαν, διότι ὁ περὶ αὐτὰ χριστιανισμὸς ὑπὸ εἰδικῶν ἄλλων συντρεξασῶν περιστάσεων ἐνισχυθεὶς, διετηρήθη ἀκμαῖος. Τοῦτο εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀληθές· δὲν πρέπει δηλονότι νὰ ἀποδώσωμεν τὴν διατήρησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς μόνην τὴν ἐπίδρασιν τῶν μοναστηρίων, αὕτη καὶ μόνη ἤθελεν εἶσθαι ἀνεπαρκὴς, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐπίζησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἄλλαι περιστάσεις συνέτρεξαν, καὶ εἰς ἐκείνας κυρίως ὀφείλεται τοῦτο, τὰ δὲ μοναστήρια ὀφείλουσι τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν εἰς τὴν διατήρησιν περὶ αὐτὰ ἀκμαίου χριστιανισμοῦ, ἂν δὲ ἔλειπεν οὗτος, δὲν ἠδύναντο αὐτὰ καθ᾽ ἑαυτὰ ἄνευ τῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιδράσεως καὶ βοηθείας νὰ διατηρηθῶσι. Τὸ κῦρος τούτων τῶν συλλογισμῶν οὐδεὶς νὰ ἀναιρέσῃ δύναται. Ἀλλὰ καὶ δὲν δυνάμεθα ἐπίσης νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῶν μοναστηρίων ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπῆρχε εὐεργετικὴ καὶ σωτήριος καὶ ὅτι ἂν ἔλειπον τὰ μοναστήρια, ἐνυπῆρχον δὲ τὰ ἄλλα

αἴτια τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν διατήρησιν αὐτοῦ, ἤθελε μὲν ἐπιζῇ ὁ χριστιανισμὸς, οὐχὶ ὅμως ἄμικτος καὶ ἀκμαῖος, οὐδὲ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἤθελεν διαμένει ζωηρὸν, οἷον ἀναφαίνεται σήμερον· διότι ἐκλειψάσης ὁλοσχερῶς τῆς παιδείας, τὰ μοναστήρια ταῦτα ὑπῆρξαν ὁ λαμπτὴρ ὁ σελαγίζων ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ζοφερᾷ ἐκείνῃ νυκτὶ, καὶ ἐνταῦθα προσερχόμενοι, ἀνέπνεον θάῤῥος καὶ δύναμιν, ἐλάμβανον γνῶσιν τοῦ προτέρου αὐτῶν βίου καὶ ἠρύοντο ἐλπίδα καὶ ὑπομονήν. Χριστιανισμὸς λοιπὸν καὶμοναστήρια ὑπῆρχον εἰς ἀμοιβαίαν ἐνέργειαν. Περὶ τὰ μοναστήρια ταῦτα ἔτρεφον εὐλάβειαν μετὰ φόβου συνηνωμένην καὶ οἱ ἐνθεομανέστεροι τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἀσθενοῦντες προσήρχοντο καὶ ἐξητοῦντο τῶν νοσημάτων αὐτῶν τὴν ἀπαλλαγὴν μετὰ τῆς αὐτῆς τῶν χριστιανῶν ἢ καὶ πλείονος εὐλαβείας. Ἀπελάμβανον δὲ καὶ ἐκτενῆ προνόμια καὶ ἀτελείας καὶ ὑπὸ τῶν Σουλτάνων, οἵτινες κατὰ μίμησιν τῶν χριστιανῶν βασιλέων δὲν ὤκνησαν νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς βασιλικὰ χρυσόβουλα ἢ φιρμάνια· φαίνονται δὲ μέχρι σήμερον εἰς Σουμελᾶ δύο λαμπάδες ὑπερόγκου μεγέθους, παρὰ τοῦ Σουλτὰν Μουρὰτ δωρηθεῖσαι. Χάριν τῶν διαταγμάτων τούτων καὶ τὸν πέλεκυν πολλάκις διέφυγον, καὶ εἰς τὸν χριστιανισμὸν πολλὰς παρέσχον ὑπηρεσίας, πολλοὺς ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἐξομοσάντων εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν μετακαλοῦντα, οἵτινες, ἐπανερχόμενοι εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδοξίας, ἐτήρουν ἐν μεγάλῃ καὶ αὐστηρᾷ μυστικότητι τὸν χριστιανισμόν. Συνεστήθησαν λοιπὸν περὶ τὰς μονὰς συνοικίαι μυστικῶς μὲν πρεσβεύουσαι τὸν χριστιανισμὸν, ἐν φανερῷ δὲ νομιζόμεναι ὀθωμανικαὶ, κατὰ τοῦτο διαφέρουσαι τῶν περὶ Τυρολίαν (Τοροὺλ) παρὰ τὴν Κρώμνην, ὅτι οὗτοι μὲν ἦσαν χριστιανοὶ τουρκίσαντες ἀληθῶς, καὶ διὰ τῆς ἐπενεργείας τῶν μοναστηρίων ἐπανελθόντες ἢ αὐτοὶ ἢ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησίας· οἱ δὲ περὶ Κρώμνην οὐδέποτε ἠρνήθησαν τὸν χριστιανισμὸν, ἀλλ' ἕνεκα ἄλλων περιστάσεων, περὶ ὧν θέλει γείνει λόγος, ὑπεκρίθησαν θρησκείαν, ἣν οὐδέποτε ἠσπάσθησαν.

Ἔπειτα τὰ ὄρη τῆς Χαλδαίας ἢ ἡ σειρὰ τοῦ Παρυάδρου ἦσαν μεταλλοῦχα, καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐκμεταλλευόμενα. Οἱ τοῦρκοι λοιπὸν κύριοι γενόμενοι τοῦ θέματος τούτου ἤθελον μὲν τὰς ἐκ τῶν μεταλλείων ἀπολαυὰς, ἀλλ' εἰς μόνον τὸν στρατιωτικὸν ἀσχολούμενοι βίον, ἦσαν ἐπιτήδειοι εἰς δηώσεις καὶ ἁρπαγὰς, ἀνεπιτήδειοι

δὲ καὶ νωθροὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν, καὶ μάλιστα εἰς ἐξόρυξιν μεταλλούχου γῆς, ἐργώδους τὰ μάλιστα, ἐπικινδύνου πολλάκις, ἣν ἄλλως ἐνόμιζον καὶ ἀπρεπῆ καὶ μόνοις τοῖς ὑποτεταγμένοις πρέπουσαν. Πῶς ἐξάγεται ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτῆς ἡ μεταλλοφόρος γῆ, πῶς κατεργάζεται καὶ μεταβάλλεται εἰς πολύτιμον μέταλλον ὑπῆρχον διὰ τὸν Τοῦρκον ἀκατανόητα εἰς τὸ νοεῖν καὶ ἀδύνατα εἰς τὸ ἐκτελεῖν. Ὁ Ἕλλην ἦν ὁ μόνος κατὰ τοῦτο ἱκανὸς καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖος καὶ ἀπαραίτητος. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ἡ κυβέρνησις νὰ προσοικειῶται τὸν μόνον ἱκανὸν κατὰ τοῦτο Ἕλληνα. Οὐ μόνον λοιπὸν ἐνταῦθα ἀφῆκαν αὐτὸν ἀνενόχλητον, ἀλλὰ θέλοντες προθυμότερον νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπίμοχθον ταύτην καὶ δουλικὴν ἀληθῶς ἐργασίαν, συνεπεσώρευσαν εἰς τὰ μεταλλοῦχα χωρία πλεῖστα ὅσα προνόμια καὶ ἀτελείας· ὥστε οἱ ἐνταῦθα οἰκοῦντες χριστιανοὶ οὐ μόνον ἦσαν ἀπηλλαγμένοι πάσης καταδυναστείας, ἀλλ' ἀπελάμβανον καὶ εἰδικῆς προστασίας. Οὐ μόνον λοιπὸν δὲν ὑπέστη μείωσιν ὁ ἐνταῦθα ἑλληνισμὸς, ἀλλὰ καὶ ηὐξάνετο καὶ ἐπληθύνετο καὶ συνεπυκνοῦτο ὁσημέραι· διότι οἱ ἐν ἄλλοις μέρεσι πάσχοντες καταπιέσεις, ἐνταῦθα εὕρισκον ἀπαλλαγὴν καὶ ἀπολύτρωσιν, ἐδῶ ὁ δουλικὸς ζυγὸς δὲν ἦτον ἐπὶ τοσοῦτον ἀφόρητος· συνέτρεχον λοιπὸν πανταχόθεν καὶ συνεσωρεύοντο καὶ ἐπολιτογραφοῦντο, καὶ τὰ ἀπροσιτώτερα τῶν ὀρέων μετεποιοῦντο εἰς πολυάνδρους κώμας καὶ αἱ ἀγωνότεραι τῶν γαιῶν ἐκαλλιεργοῦντο. Καὶ ἐκυβερνᾶτο μὲν ἡ χώρα διοικητικῶς ὑπὸ Τούρκου Ἐμίνη τῶν μεταλλείων (ματὲν ἐμίνη) ὀνομαζομένου, ἔχοντος τὸ προνόμιον καὶ ἀργυροῦν νὰ χαράττῃ νόμισμα, ὅστις ἐπετήρει τὴν ὅλην ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν, ἐλάμβανε τοὺς φόρους τῆς ἐπαρχίας, συμπαρίστατο εἰς τὴν ἕψησιν τῆς μεταλλούχου γῆς καὶ παρελάμβανε τὸν ἐξαγόμενον ἄργυρον καὶ χαλκὸν καὶ μόλυβδον, ἀλλ' ἡ διεύθυνσις τῶν μεταλλορυχείων εἰς Ἕλληνας ἀρχιμεταλλεῖς ἦν ἀποκλειστικῶς ἀνατεθειμένη, μέγα ἰσχύοντας, καὶ ἡ ἐξόρυξις καὶ ἐπεξεργασία τῆς μεταλλοφόρου γῆς ὑπὸ χριστιανικῶν χειρῶν ἐγίνετο ὑπὸ τὴν μόνην καὶ ἀποκλειστικὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀρχιμεταλλέων (οὐσταπασίδων) δαπάνῃ τῆς κυβερνήσεως. Πᾶν μεταλλοφόρον χωρίον εἶχε τὸν ἀρχιμεταλλέα, τοὺς ἐξορύττοντας τὴν μεταλλοφόρον γῆν, τοὺς ἐπιςάτας τῶν κλιβάνων, τοὺς ἐργάτας αὐτῶν, τοὺς πάντας Ἕλληνας. Μόνον εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ μετάλλου συμπαρίστατο καὶ ὁ Ἐμίνης, καὶ

εἰς αὐτὸν ἐπὶ ἀποδείξει παρεδίδετο τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἐργασίας καὶ ἐπέμπετο εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Τὰ δὲ προνόμια ταῦτα ἐξετείνοντο καὶ μακρὰν τῶν μεταλλείων εἰς πάντα τὰ μέρη τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ μετάλλου. Ἡ Ματζοῦκα, εἰ καὶ μὴ περιέχουσα μέταλλον, ὑπήγετο ὅμως εἰς τὴν αὐτὴν τῶν μεταλλείων δικαιοδοσίαν, ἀπολαμβάνουσα τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἀτελείας· διότι ἐκ τῆς δασοφόρου ταύτης χώρας μετεκομίζοντο οἱ ἀναγκαῖοι διὰ τὴν κάθαρσιν τῆς μεταλλούχου γῆς ἄνθρακες. Καὶ εἰς τὰς ἀτελείας ταύτας κυρίως ὀφείλεται ἡ διατήρησις τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνισμοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο διετηρήθη ἀκμαιότερος μὲν εἰς τὴν Ματζοῦκαν, ὑπαγομένην εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μεταλλούχων, ἀραιότερος δὲ, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐκλελοιπώς, εἰς τὰς λοιπὰς περιφερείας τὰς ἀποκλειομένας ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τούτων. Ἐν γένει τὸ ὄνομα μετενετζῆς ἤτοι μεταλλευτὴς μεγάλην κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐκέκτητο δύναμιν καὶ ἐδέσμευε τὴν ἀκάθεκτον τοῦ Τούρκου χεῖρα. Σημειούσθω ὅμως ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ κάτοικοι τῶν περὶ Κάνιν χωρῶν, πολυπληθέστεροι περὶ τὴν πρωτεύουσαν Ἀργυρόπολιν (Κιμισχάναν), ἕδραν τοῦ Γεν. τῶν μεταλλείων Ἐμίνη, καὶ τὰ περὶ ταύτην χωρία δὲν ἦσαν ἠπιώτεροι τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν· ἀπ' ἐναντίας διεκρίνοντο ἐπὶ ἀγριότητι, καθόσον κωλυόμενοι ὑπὸ τῶν προνομίων νὰ ἐξασκήσωσι τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀγριότητα, ἔτρεφον μῖσος ἄσπονδον κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὅπερ ἀνέπτυξαν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἰσχύϊ, ἅμα ἐδόθη αὐτοῖς εὐπρόσωπος ἀφορμή. Διὰ τοῦτο καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅτε αἱ αὐθαίρετοι πράξεις δὲν μένουσιν ἐπὶ πολὺ ἀτιμώρητοι, οἱ περὶ Ἀργυρόπολιν Τοῦρκοι διακρίνονται ἐπὶ ἰταμότητι καὶ φανατισμῷ καὶ δυσχανασχετοῦσι κατὰ τῶν γινομένων μεταρρυθμίσεων· καταδυναστεῖαι δὲ καὶ ἀπαγωγαὶ γυναικῶν καὶ παρθένων, φθοραὶ, κλοπαὶ, ἁρπαγαὶ δὲν εἶναι ἐν αὐτοῖς σπάνια φαινόμενα. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ περὶ Κρώμνην καὶ τὴν λοιπὴν Τυρολίαν (Τοροὺλ) καὶ Ματζοῦκαν ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς χριστιανούς, μόνοι οἱ περὶ Ἀργυρόπολιν τοιοῦτοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ συμμετάσχωσι τοῦ κινήματος, φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τῶν περὶ αὐτοὺς ἐμμανῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μέχρι σήμερον δὲν τολμῶσι νὰ παρουσιάζωνται. Τὸν Τοῦρκον ἐνταῦθα οὔτε νόμος οὔτε κυβέρνησις περιορίζει ἀκόμη· συμμετέχει τῆς ἀγριότητος τῶν ὁμορούντων καρδουχικῶν φυλῶν, ἐξ ὧν ἔχει καὶ τὴν καταγωγήν.

Ὅμοιόν τι συνέβη καὶ περὶ Νικόπολιν. Καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρχον στυπτηρίας μεταλλεῖα, ὧν ἡ ἐκμετάλλευσις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπασχολῇ τὸν ἀβροδίαιτον Τοῦρκον. Ἀφῆκαν λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα τὸν Ἕλληνα ἀνενόχλητον, ἐμπιστευθέντες αὐτῷ τὴν ἐξόρυξιν καὶ κατασκευὴν τῆς στυπτηρίας, καὶ ἐνταῦθα ἀπένειμαν αὐτῷ ἀτελείας καὶ προνόμια, καὶ ἐνταῦθα διὰ συῤῥοῆς συνεκροτήθησαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ἐν ᾧ αἱ πέραν τῶν ὁρίων τούτων χῶραι κατέχονται ὑπὸ ἀγρίων τουρκικῶν ἢ καρδουχικῶν ληστρικῶν φυλῶν, καὶ ἐνταῦθα οἱ τέσσαρες ἀρχιμεταλλεῖς τῶν τεσσάρων περιφερειῶν τῶν στυπτούχων μεταλλείων τὴν αὐτὴν σχεδὸν περιεβέβλητο ἰσχύν, μέγα δυνάμενοι παρὰ τοῖς κρατοῦσι. Συνεπυκνώθη λοιπὸν καὶ περὶ τὰ μεταλλεῖα ταῦτα ἑλληνισμός, ἀλλ' ἐν στενωτέροις ὁρίοις καὶ ἴσως ἀπὸ τοῦ Κάνιας ἐγκεντρισθείς· διότι καὶ τὰ μεταλλεῖα ταῦτα δὲν ἔλαβόν ποτε τὴν ἔκτασιν καὶ ἀνάπτυξιν, οἵαν τὰ περὶ Ἀργυρόπολιν ἀργυροῦχα καὶ χαλκοῦχα. Σημειούσθω ὅμως ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς πρωτευούσης Νικοπόλεως (Καραχισάρ) καὶ δύο ἢ τριῶν χωρίων εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Ἕλληνας ὑπαγόμενοι ἀπέμαθον πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῶν μεταλλείων τὴν προγονικὴν γλῶσσαν. Εἶναι λοιπὸν λείψανα ἐλεεινὰ τοῦ ἄλλοτε ἀκμαίου καὶ πυκνοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις χριστιανισμοῦ, περισωθέντα ἐκ τοῦ γενικοῦ κατακλυσμοῦ τῶν νομαδικῶν αὐτόθι φυλῶν, τοῦ καταστρέψαντος πάντα τὸν ἀρχαῖον κατὰ τὴν μέσην Ἀσίαν πολιτισμὸν καὶ ἀποσαρώσαντος πᾶν χριστιανωσύνης μνημεῖον. Ἡ καταστροφὴ αὕτη συνεπληρώθη πολὺ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως τῶν χωρῶν τούτων. Ἡ χάριν τῶν στυπτούχων μεταλλείων συγκρότησις ἐνταῦθα ἑλληνοφώνων ἀποικιῶν ἐπενήργησε καὶ ἐπὶ τὸ ἰθαγενὲς χριστιανικὸν στοιχεῖον· ὥστε οἱ κάτοικοι Νικοπόλεως δὲν διάκεινται εἰς ἐντελῆ ἄγνοιαν τῆς Ἑλληνικῆς, ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς Σεβαστείας τῆς Τοκάτης καὶ τῶν ἄλλων ἀπωτέρω χωρῶν· ἐνταῦθα ψελίζει λέξεις τινὰς διεφθαρμένας μὲν καὶ διὰ βαρβαροφθόγγου προφορᾶς, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἑλληνικάς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ χῶραι, ἀποτελοῦσαι τοὺς Χάλυβας καὶ Τιβαρηνοὺς τῶν ἀρχαίων, ἦσαν πάντοτε βαρβαρικαὶ οὐδέποτε ἐντελῶς ἐξελληνισθεῖσαι, διὰ τοῦτο οὔτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀπαντῶμεν ἐν αὐταῖς ἑλληνικὰ ὀνόματα, οὔτε σήμερον εὑρίσκομεν ἑλληνοφώνους τὰς θέσεις, ἐκτὸς εἴπου μετέβαλε ἢ μετέπλασεν ὁ μακεδονικὸς καὶ ὁ ὕστερον ἐπικρατήσας βυζαντινὸς ἑλληνισμός· ἀλλ' ἢ καθαρῶς τουρκικὰς ἢ τὰς ἀρ-

χικὰς βαρβαροφώνους ὀνομασίας, οὐ πάνυ τι τῶν τουρκικῶν διαφερούσας, ἃς διὰ τοῦτο παρέλαβε καὶ υἱοθέτησεν ὁ μωαμεθανισμός. Ὁ ὀθωμανὸς καὶ ἐνταῦθα διακρίνεται διὰ τὸν τραχὺν καὶ ἄγριον αὐτοῦ χαρακτῆρα.

Ἀνάλογόν τι φαίνεται ὅτι συνέβη καὶ ἐν Σινώπῃ, ὅπου ἡ ναυπήγησις πολεμικῶν πλοίων ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους καὶ κατὰ τοῦτο ἀδαεῖς νὰ προσοικειῶνται τὸν πολυμήχανον Ἕλληνα, παρασχόντες αὐτῷ καὶ προνόμια. Συνέρρευσε λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα ἀνάλογός τις πληθυσμὸς καὶ φαίνεται ἐκ τῶν νήσων καὶ τῆς μικρᾶς παραλίου Ἀσίας, ὅπου ἦσαν ἀναγκαίως τοιαῦτα ναυπηγίας καθιδρύματα· καὶ διὰ τοῦτο ἡ γλῶσσα τῶν Σινωπέων φαίνεται ἰωνίζουσα, εὔηχος καὶ μαλθακή, ἐν ᾧ ἡ περὶ Κάνιν καὶ Νικόπολιν δωρίζουσα, δύσκαμπτος καὶ τραχεῖα. Καὶ ἐν Κοράλοις καὶ Τριπόλει καὶ Κερασοῦντι καὶ Οἰνέῳ φαίνεται διατηρηθεὶς χριστιανισμός τις· διότι οἱ ἐπάρχοντες τῶν πόλεων τούτων, εἰς τοὺς τερέπεϊδες ἢ τιμωριώτας ἀνήκοντες, ἐφύλαττον χάριν διασκεδάσεως ἁπλῆς ἢ καὶ ἐπιθέσεων ἐπ' ἀλλήλους μακρὰς λέμβους (καντζαπάσια), εἰκοσαέδρους πολλάκις, ὧν ἡ κυβέρνησις παρεδίδετο εἰς Ἕλληνας, μόνους ὄντας θαλασσοπόρους. Ἦσαν λοιπὸν ἕνεκα τούτου ἐκτεθειμένοι μὲν εἰς σφοδρὰν καταδυναστείαν καὶ ἀκατάπαυστον πολύμοχθον ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς λεμβοῦχοι τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων ἐτίθεντο καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην ειδικῆς αὐτῶν προστασίας, προφυλαττούσης αὐτοὺς ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων Τούρκων καταπιέσεως. Ἄλλο δευτερεῦον αἴτιον, ἐξ οὗ ἠρύσθη ὠφέλειάν τινα ὁ ἐνταῦθα ἑλληνισμὸς ὑπῆρξεν ἡ εἰς πολλὰ τιμάρια ἢ περιφερείας ἀνεξαρτήτους σχεδὸν ἀπ' ἀλλήλων διαίρεσις τῆς χώρας· ὁ χριστιανὸς ἐνταῦθα, εἰ καὶ ἐκτεθειμένος ἐκ τούτου εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ δεσπότου του, καὶ συχνὰ καθίςατο ἕρμαιον καταδυναστείας, καὶ συχνάκις ἐγυμνοῦτο, ἀλλὰ συνάμα ἐτίθετο καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν εἰδικοῦ προστάτου ἀναλαμβάνοντος τὸ χρέος τοῦτο καὶ θεωροῦντος ἀνάξιον ἑαυτοῦ νὰ παραιτῇ τὸν ὑποτελῆ αὐτοῦ θήραμα τοῦ ἔξωθεν ἐπερχομένου· περιωρίζετο λοιπὸν ἡ καταπίεσις ἐν διαγεγραμμένῳ κύκλῳ καὶ ἐν στενοτέροις ὁρίοις. Ὅπου δὲ αἱ περιφέρειαι συνίσταντο ἐκ μόνων χριστιανῶν, ὡς ἐν Ματζούκᾳ, ἐνταῦθα ὁ Ἕλλην ἀναγκαίως παρελαμβάνετο καὶ ὡς στρατιώτης.

Καταδείξαντες τὰ αἴτια, δι' ὧν ὁ ἑλληνισμὸς ἐν τῇ Τραπεζουσίᾳ

οὐ μόνον διέφυγεν ἃς ἀλλαχοῦ ὑφίστατο καταπιέσεις καὶ διωγμούς, ἀλλὰ καὶ ἐν σκέπῃ διατελῶν εἰδικῆς προστασίας προήγετο καὶ ἐπλατύνετο καὶ ἠπλούτο, φέρε εἴπωμεν καὶ τὰ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὴν ἀπὸ τῆς Χαλδαίας μετανάστευσιν τῶν κατοίκων.

Ἡ χορήγησις προνομίων καὶ ἀτελειῶν εἵλκυσεν, ὡς εἴπομεν, πολλοὺς τοὺς κατοίκους, καὶ αἱ ὀρειναὶ καὶ ὑπόλιθοι καὶ ἄγονοι καὶ τραχεῖαι χῶραι καὶ μόνον μεταλλοῦχοι, τὰ δ' ἄλλα ἀνεπιτήδειοι πρὸς διατροφήν, κατῳκοῦντο χάριν τῶν προνομίων καὶ τῆς ἐκ τούτων ἐλευθεροτρόπου διαίτης· ἀλλὰ διὰ μόνων τῶν προνομίων δὲν ἠδύναντο πάντως νὰ διατρέφωνται οἱ προσερχόμενοι, εἶχον ἀνάγκην καὶ πόρου, ὁ δὲ τόπος ἄγονος ὢν δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ· ἀναγκαίως λοιπὸν ὁ ὑπερεκχειλίσας ἑλληνισμὸς ἔμελλε νὰ εὕρῃ που διέξοδον· τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ αἰτία τῶν μεταναστεύσεων· ἔπειτα οἱ προσερχόμενοι σύμπαντες δὲν συμπεριελαμβάνοντο βέβαια εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν, ἀλλ' οἱ πολλοὶ εἰς ἄλλα προσεκολλῶντο ἐπιτηδεύματα. Εὐλόγως λοιπὸν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν τοὺς κατοίκους εἰς ἐργάτας ἐξορύττοντας τὴν μεταλλοφόρον γῆν ἢ ἐργαζομένους αὐτὴν εἰς τὰς καμίνους, ἐν γένει τοὺς μεταλλευτάς, καὶ εἰς τοὺς μετερχομένους ἄλλο τι ἐπιτήδευμα, οἷον βιομηχάνους, γεωργούς, ἐμπόρους καὶ λοιπούς· διότι διὰ τὰ προνόμια πᾶσα ἐργασία, εἰ καὶ μὴ ἀπολαμβάνουσα ἰσοφοροῦσαν ἀτέλειαν, οἵαν ἐκαρποῦντο οἱ μεταλλεῖς, ἐξησκεῖτο ὅμως ἐλευθερώτερον. Καὶ ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ ὁ πλοῦτος, ὡς πράγματα καὶ φόβους καὶ κινδύνους παρέχων, μετὰ μεγάλης ἀκριβείας ἐκρύπτετο ὑπὸ τῶν ἐχόντων αὐτόν, καὶ ἡ μικρὰ καὶ περιωρισμένη τῶν χρόνων ἐκείνων ἐμπορία μετὰ μεγάλης προφυλάξεως καὶ μυστικότητος ἐνηργεῖτο, καὶ οἱ πλουτοῦντες ἐκ ταύτης προσεποιοῦντο ὅτι κατ' οὐδὲν τῶν ἄλλων εἰσὶν εὐπορώτεροι, φοβούμενοι μή, φωραθέντες ὅτι ἔχουσί τι, ἐρεθίσωσι τὴν ἀδηφάγον καὶ ἄπληστον τοῦ Τούρκου πλεονεξίαν καὶ τότε οὐδ' ὁ σύμπας πλοῦτος αὐτῶν θέλει ποτὲ ἐπαρκέσει εἰς τὰς ἀτελευτήτους αὐτοῦ ἀπαιτήσεις, καὶ εἰς τοὺς ἐπ' ὀνόματι μὲν τῆς κυβερνήσεως, ἐλάχιστα δὲ ἐξ αὐτῶν καρπουμένης ἐκείνης, ἐπιβαλλομένους καθ' ἑκάστην φόρους, ἀλλὰ καταβροχθιζομένους τοὺς πλείστους ὑπ' αὐτῶν· ἐν ᾧ λοιπὸν σπανίως ἀλλαχοῦ ἀπήντα τις πλούσιον ἀστὸν Ἕλληνα, ἢ ἂν ὑπενοεῖτο τοιοῦτός τις ἐξ ἀλλοδαπῆς ἐπανελθών,

ταχέως ἐγυμνοῦτο, καὶ γυμνωθεὶς οὐδ' οὕτως ἀπηλλάττετο· διότι νομίζοντες αὐτὸν ἀκένωτον πλούτου πηγὴν καὶ ὑπολαμβάνοντες πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν λεγόμενον προσποίησιν, δὲν ἔπαυον ἀπαιτοῦντες καὶ ἀπειλοῦντες, ἕως οὗ ἢ ἀπεδείκνυον αὐτὸν ἐν βραχεῖ χρόνου πενέστατον γυμνότερον ὑπέρου, ἢ ἠνάγκαζον αὐτὸν καὶ πάλιν νὰ ἀποδημήσῃ· καὶ διὰ τοῦτο ἂν ὑπῆρχε καί τις ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐμπορία, αὕτη ἐνηργεῖτο μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἀποδημούντων καὶ ἐπανερχομένων μετὰ πλείστης ὅσης ἀφανίας καὶ μυστικότητος. Ἐν τῇ Χαλδαίᾳ ὅμως ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα· ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐμπορία ἐνηργεῖτο ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἀφανῶς, καὶ ἐκ τούτου ὁ πλοῦτος ἔῤῥεεν ἀκωλύτως, καὶ οἱ ἔχοντες αὐτὸν δὲν ἀπεκρύπτοντο· ἀλλὰ καὶ χρῆσιν αὐτοῦ ἐποιοῦντο καὶ εἰς στερήσεις ἑκουσίας δὲν καθυπεβάλλοντο, εἰ μή τις ἐν αὐτοῖς φυλάργυρος, σπάνιον ἐν Χαλδαίᾳ φαινόμενον· ἀπ' ἐναντίας διὰ τὸν εὐχερῆ σχηματισμὸν οὐσίας οἱ κάτοικοι ἔῤῥεπον εἰς ἀσωτίαν. Ἐκ τούτου ὁ τῦφος καὶ ἡ οἴησις καὶ ἡ κομποῤῥημοσύνη, τὰ καὶ σήμερον ὡς λείψανα προγενεστέρας περιουσίας παραμείναντα παρὰ τοῖς κατοίκοις τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ἐκ τῶν κατοίκων τούτων οἱ μεταλλευταὶ ἀπελάμβανον μὲν ἐκτενέστερα προνόμια, ἦσαν σχεδὸν ἀφορολόγητοι καὶ ἀπηλλαγμένοι πάσης σχεδὸν τουρκικῆς καταδυναστείας, εἶχον ὅμως ἄλλους δεσπότας ἐπίσης βαρεῖς, τοὺς χριστιανοὺς ἀρχιμεταλλεῖς, οἵτινες ἐπροστάτευον μὲν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς τῶν ἑτεροφύλων καταπιέσεως, ἐπέβαλλον ὅμως τὸν ἑαυτὸν ζυγὸν κατ' οὐδὲν ἐπιεικέστερον τῆς τῶν δεσποτῶν αὐτῶν· εἶχον δὲ καὶ τὸν κατ' οἶκον βίον ἄπορον. Διότι ἡ μὲν ἡμερήσιος ἀποφορὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἦν ἐλαχίστη, οὐδέποτε ἐπαρκοῦσα εἰς τὰς τοῦ οἴκου δαπάνας, ἡ δὲ ἐργασία καταθλιπτικωτάτη καὶ δυσφόρητος. Διότι οἱ μὲν πάντα σχεδὸν τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτῶν ἦσαν κατάκλειστοι ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς γῆς, καταδεδικασμένοι νὰ διανύωσι νύκτα ἀτελεύτητον, οἱ δὲ ἀχθοφοροῦντες ἐξέφερον τὴν μεταλλοῦχον γῆν, ἀνερχόμενοι τὰς ὑπογείους καὶ σκοτεινὰς ἀνόδους, ἐν οἷς κατὰ μικρὰ διαστήματα ἀνηρτῶντό που ἀμυδρὰ καὶ μόλις φῶς ἀναπέμποντα λυχνίδια. Φρίκη καταλαμβάνει τὸν μόνον παρακύπτοντα καὶ ἐμβλέποντα εἰς τὰ πλουτώνια ἐκεῖνα ἄντρα, ἐν οἷς εἰσέδυον δι' ὀπῶν καὶ κατήρχοντο τοὺς ἀφεγγεῖς τοῦ ᾅδου κευθμῶνας. Πολλάκις δὲ κατέῤῥεεν ὁ ὄροφος, καὶ ἢ συνετρίβοντο ὑπὸ τῶν καταπιπτόντων ὄγκων, ἢ ζῶντες

κατεκλείοντο εἰς τάφους, καὶ ἂν δὲν ἐπήρχετο ἄμεσος βοήθεια, σπανίως ἐπιτυγχάνουσα, ἀπέθνησκον ὑπὸ ἀσφυξίας. Ὁποία οἰμωγὴ ἐξεπέμπετο ἔξωθεν καὶ ὁποία διεδίδετο φρίκη, ὁσάκις ἠκούετο τοιαύτη κατάχωσις! Ἐν μιᾷ τοιαύτῃ λέγουσιν ὅτι ἐκ τῶν καταχωθέντων τεσσαράκοντα ἔφερον τὸ ὄνομα Παῦλος· πόσοι ἄρα οἱ σύμπαντες! Γενικὸς λοιπὸν ἠγέρθη θρῆνος καὶ κοπετὸς καὶ ἕκαστος τῶν ἐχόντων Παῦλον καταχωθέντα, τὸν Παῦλον αὐτοῦ ἐθρήνει. Καὶ ἐκ τοῦ συμβάντος προέκυψε παροιμία. « Ὁ καθεὶς τὸν Παῦλόν του κλαίει. » δηλονότι ἕκαστος τὰς οἰκείας συμφορὰς ἐποδύρεται καὶ διατραγωδεῖ, οὐχὶ τὰς τῶν ἄλλων, ὡς συνέβη καὶ εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην συμφορὰν, ἕκαστος ἐθρήνει Παῦλον, ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον Παῦλον, οὐχὶ δὲ τὸν Παῦλον τοῦ ἄλλου· ὁ θρῆνος ἐκείνου ἀφίνετο εἰς τὸν συγγενῆ του. Σημειούσθω ὅμως ὅτι τὸ ὄνομα Παῦλος εἶναι ἐκ τῶν ἐπικρατεστέρων παρὰ τοῖς Χαλδοέλλησιν. Οὐδὲ ἠδύναντο οἱ μεταλλευταὶ οὗτοι νὰ ἀποσκιρτήσωσιν ἀπὸ τῆς ἐργασίας καὶ νὰ ἀσπασθῶσιν ἄλλην βιοτὴν, ἀναπόσπαστοι ὄντες ἀπὸ τῆς ἐργασίας, μαστιζόμενοι πολλάκις ἐπὶ παρακοῇ ἢ ἀντιστάσει καὶ οὐδέποτε εἰσακουόμενοι, ἂν τυχὸν παρεπονοῦντο εἰς τὸν Τοῦρκον Ἐμίρην, ἐλαχίστην κατὰ τοῦτο ἔχοντα δύναμιν, συνηθέστατα δὲ καὶ ὁμοφρονοῦντα· ἄλλως πᾶσα περὶ τούτου φιλάνθρωπος παρατήρησις ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς προσβάλλουσα τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους ἢ ἐπιφέρουσα πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐργασίας, ἐν ᾧ ἡ ἐπίτασις τῆς κατὰ τοῦτο καταδυναστείας πιστὴ ἐνομίζετο ἐκδούλευσις. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπ᾽ ὄψιν, ἂν ἐγίνοντο, τοιαῦτα παράπονα, ἀλλὰ καὶ ἐτιμωροῦντο πάντοτε· καὶ ἁπλῆ δὲ μόνον καταμήνυσις τοῦ ἀρχιμεταλλέως ἔρριπτεν αὐτοὺς εἰς εἱρκτὴν, ὅθεν μόνος οὗτος ἠδύνατο νὰ ἐξαγάγῃ αὐτόν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχιμεταλλεῖς δὲν ἦσαν παντὸς ἀπηλλαγμένοι κινδύνου· καὶ οὗτοι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν φιλάρπαγον τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπληστίαν. Καὶ ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν εὐχερῶς καὶ ἴσως οὐ πάνυ τι δικαίως ἐκ τῶν μεταλλείων ὑπερπλουτίσαντες καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας διασκορπίζοντες ὃν ἀπέκτων πλοῦτον, ἐπὶ τέλους διὰ τὸν πλοῦτον τοῦτον εἰς τὸν φθόνον καὶ τὴν ἐκ τούτου δυσμένειαν ἢ τὴν πλεονεξίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δυνατῶν περιπίπτοντες, ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐμίνη διαβαλλόμενοι, ὄντος συνήθως καὶ κατασκόπου τῶν πράξεων καὶ τῶν κινημάτων αὐτῶν, ἢ

καὶ ὑπὸ ἄλλων χριστιανῶν, ἐπιθυμούντων καὶ πάντα κινούντων λίθον νὰ ἀντικαταστήσωσιν αὐτούς, ἐτελεύτων συνήθως τὸν βίον εἰς ἀγχόνην, προσεπιμετρηθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν ὑπαρχόντων δημεύσεως, ἢ τὸ συγκαταβατικώτερον καὶ σπανιώτερον, ἀπεγυμνοῦντο τῆς περιουσίας καὶ τοῦ ὄλβου αὐτῶν καὶ διεβίουν τὴν λοιπὴν ζωὴν ἐν ἐλεεινότητι καὶ ἀπορίᾳ. Συνέβαινε λοιπὸν καὶ ἐν τούτοις ὅ,τι εἰς τοὺς κατὰ τὸν Ἴστρον αὐθέντας. Δὲν ἦτο δὲ ἀσύνηθες, ἐξιλεώσαντες τοὺς μέγα δυναμένους, ἢ ἄλλους κτώμενοι ἰσχυροὺς προστάτας, νὰ ἐπανέλθωσι πάλιν ἐπὶ τὰ πράγματα, ἀφ' ὧν ἐξέπεσον, καὶ νὰ ὑπερπλουτίσωσιν ἐξ ὑπαρχῆς. Σπανίως ὅμως, ἀρυσθέντες ἐκ τῆς προτέρας αὐτῶν δυστυχίας σωτήρια μαθήματα, ἀπέβαινον μετριώτεροι εἰς τὰς δαπάνας καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν δίαιταν.

Πρῶτον λοιπὸν αἴτιον τῆς μεταναστεύσεως τῶν περὶ Κάνιν κατοίκων ὑπῆρξε τὸ ἄγονον καὶ ὀρεινὸν τῆς χώρας, ἐν ᾗ συνεπυκνώθη τοσοῦτος πληθυσμός, καὶ τὸ τραχὺ καὶ δυσχείμερον, οὗ ἕνεκα ἐπὶ ἓξ καὶ ἑπτὰ μῆνας μένει ἡ χώρα ἀπροσπέλαστος ὅλως καὶ ἀκοινώνητος καὶ ἀναγκάζεται ὁ διαμένων ἐκεῖσε νὰ διατελῇ ἔγκλειστος σχεδὸν ἐντὸς τῆς οἰκίας αὐτοῦ· διὰ ταῦτα οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων, οἱ ὁπωσδήποτε ἐν θέρει εὑρίσκοντες ἐν αὐτῇ ἐργασίαν καὶ ἐκ ταύτης πόρον ζωῆς, ἐν χειμῶνι ἀναγκάζονται πανοικεὶ νὰ διασκορπίζωνται εἰς μαλακωτέρας χώρας. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἐξακολουθοῦσι τοῦτο πράττοντες· μὴ εὑρίσκοντες πόρον ἐν ταῖς ἑστίαις αὐτῶν τοὺς χειμῶνας, διασκεδάζονται σὺν γυναιξὶ καὶ τοῖς τέκνοις ἐπὶ τὰ παραλιώτερα, καὶ ἐκεῖ διαμένουσι μέχρι θέρους, οἱ μὲν ἄνδρες διάφορα μετερχόμενοι ἐπιτηδεύματα, αἱ δὲ γυναῖκες ἐκμισθούμεναι ἐπὶ οἰκιακαῖς ὑπηρεσίαις, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπαιτοῦσαι· ἐπανέρχονται δὲ ἐν μέσῳ τοῦ ἔαρος. Ἐκ τοιούτων αἰτίων ἐγένοντο αἱ πρῶται μεταναστεύσεις· διότι διὰ τὸ ἄγονον τῆς χώρας καὶ τὴν πυκνότητα τῶν κατοίκων, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμβιωτεύωσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, βλέποντες δὲ κοπάζουσαν τῶν πρώτων χρόνων τὴν θύελλαν καὶ ἐπανερχομένην κατάστασιν πραγμάτων ἱκανῶς ἀνεκτὴν καὶ τὸν Τοῦρκον μὴ ὄντα πλέον ἀτίθασσον θηρίον, διώκτην τοῦ χριστιανοῦ ἀδυσώπητον, ἀλλὰ πολὺ μετριώτερον, οὐ μόνον ἀνεχόμενον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ προστατεύοντα, κατήρχοντο πανοικεὶ εἰς χώρας ὑπὸ Τούρκων ἀποκλειστικῶς οἰκουμένας, σκοπὸν ἔχοντες κατὰ τὸ σύνηθες νὰ ἐπανακάμψωσιν αὖθις τὸ θέρος. Ἀπαντῶντες

ὅμως Τούρκους γαιοκτήμονας ὀκνηροὺς καὶ ἁβροδιαίτους ἀποφεύγοντας τὴν ἐργασίαν, ἐξεμίσθουν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ὡς πακτωταί, ἢ εἰργάζοντο αὐτοὺς ἐπὶ ἐπιμορτίᾳ, καὶ συνέβαινε πολλάκις οἱ διὰ μόνον διαχείμασιν ἀποδημήσαντες νὰ μένωσι παρὰ τοῖς ἐκμισθωθεῖσιν ἀγροῖς ἐπὶ πλείονα ἔτη καὶ ἐπὶ τέλους νὰ διαμένωσι καὶ διαρκῶς. Πολλάκις δὲ συνελθόντες ἀνελάμβανον τὴν ῥιζοτόμησιν δασοφόρων γαιῶν καὶ μετέβαλλον οὕτω πυκνὰ δάση καὶ ὄρη ὑπὸ θηρίων μόνον οἰκούμενα εἰς εὐφόρους ἀγροὺς καὶ πολύανδρα χωρία. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι εὑρίσκοντες ἐν τοῖς προσερχομένοις συμφέρον καὶ τροφὴν εἰς τὸν ὀκνηρὸν αὐτὸν βίον, ὡς ἀπόνως ἀπολαμβάνοντες τὴν ἐπικαρπίαν, ἐδέχοντο αὐτοὺς μεταναστεύοντας, παρέχοντες ὠφελείας, ἵνα καὶ ἄλλους ἑλκύωσιν, οἱ δὲ εὑρίσκοντες ἐν τῇ μεταναστεύσει πόρον ἀνετώτερον, εὐκόλως ἐγκατέλειπον τὰς πρώτας αὐτῶν οἰκήσεις, οὐδὲν τερπνὸν ἐχούσας πλέον, εἰμὴ ἠπιωτέραν κυβέρνησιν καὶ προνομίων ἀπολαυὴν, ἅπερ ὅμως δὲν εἶχον πλέον τὸ πρῶτον θέλγητρον ἀπέναντι τῆς ἀφορίας τῆς χώρας, ἀφ' οὗ μάλιστα εὕρισκον ἠπιωτέρους τοὺς δεσπότας αὐτῶν. Φιλόπονοι δὲ ὄντες εἰργάζοντο ἀνενδότως, καὶ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον σχηματίζοντες περιουσίαν τινὰ καὶ πλοῦτον, ἠγόραζον τοὺς ἐπὶ ἐκμισθώσει πρότερον γεωργουμένους ἀγροὺς παρὰ τῶν δεσποτῶν, οἷς διὰ τὴν ἄσωτον καὶ ἐκτεθηλυμένην δίαιταν καὶ τὴν ἀναλόγως τῶν πόρων μεγάλην κατ' οἶκον δαπάνην ὡς ἐκ τῆς πολυγαμίας καὶ τῶν τοιούτων ἡδονῶν μόνη ἡ ἐπικαρπία ἦν ἀνεπαρκὴς, καὶ καθυπεβάλλοντο εἰς ὑπέρογκα χρέη, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζοντο νὰ ἀπεμπολῶσιν εἰς τοὺς πακτωτὰς τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν, καὶ οὕτως οἱ μὲν πρῶτοι κάτοικοι ἀπεξενοῦντο καὶ ἀπεμακρύνοντο, αἱ δὲ Ὀθωμανικαὶ συνοικίαι μετεβάλλοντο εἰς Ἑλληνικάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεταλλεῖς μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν πολύπονον βιοτὴν, ἀπεφάσιζον φεύγοντες τοὺς ἐνταῦθα χριστιανοὺς, νὰ μεταναστεύωσι παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὧν εὕρισκον ἠπιώτερον τὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ προσκολλῶνται εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς, ἣν ἔβλεπον ὀλιγώτερον πολύπονον. Οἱ δὲ ἀρχιμεταλλευταὶ διὰ τὴν πληθὺν τῶν κατοίκων καὶ τὸ ἄγονον τῶν χωρῶν καὶ τὴν ἐκ τούτου ἔλλειψιν πόρου εὐχερῶς δυνάμενοι νὰ ἀναπληρώσωσι τὸ κενωθὲν, δὲν κατεδίωκον τοὺς οὕτως ἀποδημοῦντας· ὅπερ ἐγίνετο αἰτία ἵνα καὶ ἄλλοι ἀφοβώτερον λειποτακτήσωσι. Συνέβαινε λοιπὸν διηνεκὲς ῥεῦμα μεταναστεύσεων

ἐκ διαφόρων ἄλλων χωρῶν ἐπὶ τὴν Χαλδαίαν, καὶ ἐκ ταύτης ἐπὶ τὰς περὶ Πόντον χώρας. Ἑνούμενοι δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκ Χαλδαίας μεταναστατῶν, συνέδεον πολλάκις συνεταιρισμούς, καὶ ἠγόραζον δάση, ἅπερ ἐν βραχεῖ διαστήματι ὑλοτομοῦντες καὶ διανεμόμενοι μετεσχηματίζον εἰς Ἑλληνικὸν χωρίον. Ἡ δὲ ἐπιτυχία τῶν πρώτων μεταναστεύσεων καὶ ἄλλους παρώτρυνε καὶ διὰ τοῦτο ἐξηκολούθουν μετοχετευόμενοι. Ἔλαβον δὲ αἱ μεταναστεύσεις πλείονα ἐπίτασιν, ὅτε καταργηθέντων τῶν πρώτων προνομίων καὶ ἀτελειῶν, καὶ ἐξισωθεισῶν τῶν μεταλλοφόρων χωρῶν πρὸς τὰς λοιπὰς τοῦ κράτους ἐπαρχίας, καὶ τῆς διὰ δημοσίων δαπανημάτων ἐκμεταλλεύσεως παυσάσης, τὰ μεταλλεῖα στερηθέντα τῆς παρὰ τῆς κυβερνήσεως ὑποστηρίξεως καὶ δαπάνης, καὶ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν ἑνὸς ἑκάστου δι᾽ ἰδίων δαπανῶν ἐπὶ ὡρισμένῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἐτησίᾳ ἐπιχορηγήσει ἀφεθέντα, δι᾽ ἔλλειψιν ἰδιωτικῶν κεφαλαίων περιωρίσθησαν πολὺ καὶ τὰ πλεῖστα τούτων ἐγκατελείφθησαν· ὁ δὲ κάτοικος μὴ εὑρίσκων πλέον ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ οὔτε προνόμια καὶ ἀτελείας, οὔτε γῆν ἀνταμείβουσαν τοὺς πόνους αὐτοῦ, στερηθεὶς δὲ καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς μεταλλεύσεως ὁπωσδήποτε ἀποφερομένου ἔστω καὶ ἀνεπαρκοῦς πόρου, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ βιοτεύῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἠναγκάζετο νὰ μεταναστεύῃ τὸ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν κατὰ τὰ εἰθισμένα διὰ μόνον τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, ἔπειτα δὲ καὶ διαρκῶς. Συνεπήγοντο δὲ οἱ ἀποδημοῦντες ἀναγκαίως καὶ ἐκ τῶν κατοίκων, ὅσοι δὲν ἦσαν μὲν μεταλλεῖς οὐδὲ γεωπόνοι, ἀλλ᾽ ἔζων ἐξ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων, ἐν οἷς ὅμως δὲν εὕρισκον πλέον πόρον, ἀποδημούντων τῶν κατοίκων. Πολλοὶ δὲ στερηθέντες τῆς ἀπὸ τῶν προνομίων προστασίας καὶ εἰς τὴν ἀγρίαν καὶ φιλάρπαγον διάθεσιν τῶν συγκατοίκων Τούρκων ἐκτεθειμένοι, ἄλλον δὲν εὕρισκον ἀπαλλαγῆς τρόπον, εἰμὴ τὴν μετανάστευσιν. Συνέστη λοιπὸν νέον ῥεῦμα μεταναστεύσεων καὶ κατεπλημμύρησε τὰς δυσμικὰς χώρας καὶ διηπλώθη πρὸς τὰ παράλια καὶ περιφέρειαι, ἐν αἷς ἀπεξέσθη καὶ ἐξέλιπεν ὁ χριστιανισμὸς πρὸ αἰώνων, κατῳκοῦντο ἐξύπαρχῆς ἐξ Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μεταναστεύοντες ἦσαν σύμπαντες Ἑλληνόφωνοι, αἱ δὲ χῶραι, εἰς ἃς μετέβαινον καθαρῶς τουρκικαί, οἱ μὲν συνεπῆγον ἀναγκαίως τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, αἱ δὲ θέσεις, τουρκικὰς ἢ τουρκικοσχηματίστους ἔχουσαι τὰς ὀνομασίας, διετήρησαν αὐτὰς καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν νέων κατοίκων ἐνοίκησιν, μὴ μεταβαλόντων

αὐτάς. Πολλάκις δὲ συνέβαινε νὰ συστηθῇ ἡ νέα ἀποικία πλησίον ἰθαγενοῦς Ἑλληνικοῦ σωθέντος που στοιχείου, ἀπομαθόντος τὴν προγονικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν· ἐν τούτοις συνεκροτεῖτο ἡ συνοικία σύμμικτος ἐξ ἑλληνοφώνων καὶ τουρκοφώνων χριστιανῶν. Ἀλλὰ τοιαῦται συνοικίαι σπανίως διετήρησαν τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν τύπον, καὶ συνήθως ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα σύμμαχον ἔχουσα τὴν θρησκείαν, συνεχώνευσε πᾶν ὅ,τι ἔκφυλον.

Ἕτερον εἶδος ἀποίκων ἀπὸ τῶν αὐτῶν χωρῶν διασπαρὲν ἐπὶ πολλὰ τῆς Ἀνατολῆς μέρη ἔχομεν τοὺς μεταλλεῖς ἀπὸ τῆς μητροπόλεως ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τῷ ἐκμεταλλεύειν ἀποικοῦντας. Διότι ἔχοντες μόνοι οὗτοι τὴν εἰδικὴν γνῶσιν (πρακτικῶς ὅμως) καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν πάντων τῶν μεταλλείων, ὅπου ἀνεκαλύπτετο μεταλλοῦχος γῆ, ἐκεῖ ἐσχημάτιζον ἀποικίαν, συγκροτουμένην ἀπὸ τῆς μητροπόλεως. Παρηκολούθουν δὲ ταύτην καὶ ἄλλοι παντοίων ἐπιτηδευμάτων, ὧν ἔμελλε νὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἡ ἀποικία. Ἐκ τούτου λοιπὸν ἀπαντᾷ τις καὶ ἐν τοῖς βάθεσι τῆς Ἀσίας ἐν μέσῳ μωαμεθανικῶν χωρῶν ἢ χριστιανῶν μέν, ἀλλὰ τουρκοφώνων, ὡς ἄλλην ὄασιν, ἑλληνόφωνον συνοικίαν, κωμόπολιν ἢ χωρίον, εἰς μόνα τὰ στενὰ ὅρια τοῦ μεταλλείου περιοριζομένην, ἔχουσαν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν αὐτὴν προφοράν, τὰς αὐτὰς λέξεις, τὴν αὐτὴν δίαιταν, τὸν αὐτὸν ἱματισμόν, τὸν αὐτὸν τοῦ προσώπου σχηματισμόν, τὰς αὐτὰς ἀρετὰς καὶ κακίας, ὅσας οἱ Ἀργυροπολῖται, ἀφ' ὧν ἀπῳκίσθησαν. Ἐξελθὼν δὲ τῶν ὁρίων τοῦ μεταλλείου, οὐδὲν ἔτι ἀπαντᾷ γνώρισμα ἑλληνικόν, εἰμὴ που τουρκοφώνους χριστιανοὺς Ἕλληνας, ἀφ' ὧν πολλάκις ἡ πολυχρόνιος μετὰ τῶν ὁμογλώσσων ἀλλογενῶν συγχρώτισις ἐξήλειψε πᾶν ὅ,τι ἑλληνικὸν καὶ ἐνεκόλαψε τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὴν δίαιταν ἐκείνων. Ἐκλειπούσης δὲ τῆς μεταλλοφόρου γῆς, οἱ κάτοικοι ἐκ ταύτης βιοτεύοντες ἀναγκαίως ἠραιοῦντο διασκορπιζόμενοι ἀλλαχόσε, ὡς συνέβη εἰς πολλὰ μεταλλεῖα ἄλλοτε μὲν ἀκμαῖα, σήμερον δὲ διὰ τὴν στείρευσιν τῆς μεταλλούχου γῆς εἰς λειψανδρίαν περιπεσόντα.

Ἐκ τῶν μεταναστεύσεων καὶ τῶν ἀποικιῶν τούτων κατῳκίσθησαν αἱ ἐκ τῶν τουρκομανικῶν ἐπιδρομῶν πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως ἐρημωθεῖσαι ἑλλήνων πρὸς δυσμὰς χῶραι, ὧν ἐμνημονεύσαμεν, καὶ τὰ ὑπὲρ Τρίπολιν καὶ Ἐσπιὲν καὶ Κασσιώπην

καὶ Κερασοῦντα· καὶ ταύτης δὲ τῆς πόλεως οἱ κάτοικοι ὀλίγοι μόνον ἐναπελείφθησαν ἐκ τῶν παλαιῶν τῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἀστῶν οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τῶν ἐκ Χαλδαίας μεταναςατῶν ἕλκοντες τὴν καταγωγήν· τὰ ὑπὲρ τὸν ποταμὸν Πάτλαμαν (πρὸς δυσμὰς Κερασοῦντος εἰς ἡμιωριαῖον διάστημα ἐκδάλλοντα) χωρία, ἢ ἡ περιφέρεια τοῦ Κηρίκ· ἡ Πολαντζάκη καὶ τὰ ὑπερκείμενα περὶ τὸν ποταμὸν Φαρματῖνον (Παζὰρ σοῦ) χωρία, ἡ ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ εἰς δωδεκάωρον ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν Σεμένη καὶ Ἀκπουλοῦ καὶ Πεϊλάνη καὶ Γιουνταλάνη, τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν περιφέρειαν Γιαϊλὰ γουζὶν (ὀρεινὴν χώραν), ἡ Ὀρτοῦ καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μελανθίου (Μελὲτ) ποταμοῦ ἑλληνόφωνα χωρία τὸν ἀριθμὸν ὀκτὼ καὶ ἑβδομήκοντα, τὰ περὶ Βοῶνα (λιμένα), ἡ Φαδισάνη καὶ τὰ ὑπὲρ τὸ Πολεμώνιον τέσσαρα χωρία, μέγα μέρος τῶν κατοίκων Οἰνόης μετοικῆσαν ἐκ Νικοπόλεως καὶ συνενωθὲν τοῖς ἀρχαίοις ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὀλίγοις ἐπιζήσασι, τὰ περὶ τὸν ποταμὸν Θύαριν πέντε χωρία, σύμπασαι αἱ περὶ Ἄμισον εἰς πολλὰς χιλιάδας οἰκίας ἑλληνόφωνοι περιφέρειαι, ὀλίγων μόνων ἐξαιρουμένων, αἵτινες ὑπάγονται εἰς τὸ ἰθαγενὲς ἑλληνικὸν ςοιχεῖον, τὸ ἕνεκα δυσχωρείας διασῶσαν μετὰ τῆς θρησκείας καὶ τὴν γλῶσσαν· οἱ δὲ ἐν Ἀμισῷ ἑλληνόφωνοι ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἀστῶν ἕλκουσι τὴν καταγωγήν, (οἱ δὲ τουρκόφωνοι ἔν τε Ἀμισῷ καὶ τῇ ὑπερθαλαττίᾳ ἢ μετῴκησαν ἀπὸ ἄλλων μεσογειοτέρων χωρῶν, ἢ ὑπάγονται εἰς τὸ ἰθαγενὲς ἑλληνικὸν στοιχεῖον)· τὰ ἐν διαφόραις ἄλλαις ἐπαρχίαις τῆς ἄνω Ἀσίας ὑπάρχοντα ἢ ὑπάρξαντα μεταλλεῖα μέχρι Μεσσοποταμίας αὐτῆς. Πάντα ταῦτα ἀπὸ τῶν Χαλδοελλήνων τούτων ἀπῳκίσθησαν. Ὁ Κάνις λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη δεξαμενή, ἐν ᾗ συνήχθη καὶ ἀφ' ἧς ὁ Ἑλληνισμὸς ἔῤῥευσε καὶ κατεκάλυψεν πᾶσαν τὴν Ποντικὴν καὶ πολλὰς ἄλλας τῆς Ἀνατολῆς χώρας· εὐλόγως λοιπὸν τὴν Χαλδαίαν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἑστίαν καὶ πηγὴν τοῦ κατὰ τὸν Πόντον ἑλληνισμοῦ· διότι ἐὰν ἀπὸ τῆς Ποντικῆς ἀφαιρέσωμεν τοὺς ἀπὸ τοῦ Κάνιος μεταναστάντας, ὀλίγοι μόνον ὑπολείπονται ἀνήκοντες εἰς τὸ ἰθαγενὲς μιᾶς ἑκάστης χώρας ἑλληνικὸν στοιχεῖον, καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι συγκεντροῦνται περὶ Τραπεζοῦντα καὶ τὰ τρία περὶ τὴν πόλιν ταύτην μοναστήρια· ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖςοι τῶν περὶ Τραπεζοῦντα κατοίκων, οἱ κατοικοῦντες τὴν Ματζοῦκαν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μεταλ-

λούχων ὑπήγοντο χωρίων. Σύμπαντες δὲ οἱ κάτοικοι τῆς Ποντικῆς ἐκτὸς ὀλίγων περὶ Τζαρσαμπὰν καὶ Πάφραν καὶ περὶ τὰ μεσογειότερα εἰσὶν ἑλληνόφωνοι.

Ἐκ τῶν συχνῶν τούτων καὶ ἀκαταπαύστων μεταναστεύσεων συνέβη, κατεῤῥεύσαντος ὅλου τοῦ ἐν αὐτοῖς ἑλληνισμοῦ, νὰ στειρεύσωσιν αἱ πηγαὶ καὶ νὰ ἐρημωθῶσι χῶραι χριστιανῶν κατοίκων ἄλλοτε ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκούμεναι· οἱ πλεῖστοι κάτοικοι τῶν περὶ Χερίανναν περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Λύκου ποταμοῦ τὰς αὐτὰς ἀτελείας τῶν μεταλλούχων χωρίων ἀπολαμβάνοντες, μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων, εἰς τὴν ἀγριότητα τῶν περὶ αὐτοὺς Καρδούχων ἐκτεθέντες, λαοῦ ληστρικοῦ καὶ αἱμοχαροῦς, ἐγκατέλιπον τὰς πατρίδας αὐτῶν καὶ συνῴκισαν τὰ περὶ Τζίτην, Πολάτην, Ἀπέσην, καὶ Κελτζενὴν (περὶ Νικόπολιν), ὧν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κάτοικοι ἐκ τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τουρκομάνων ἀπωλέσθησαν, παθόντες ὅ,τι καὶ οἱ λοιποὶ τῶν μεσογείων χωρῶν κάτοικοι· ἐδέχθησαν λοιπὸν καὶ αἱ ἔρημοι Ἑλλήνων κατοίκων νέους οἰκήτορας, καὶ συνεστήθησαν καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ μεταναστεύσεων νέαι ἑλληνικαὶ συνοικίαι, ἀλλ' αἱ πηγαὶ ἀπεξηράνθησαν πολλαχοῦ, καὶ ἀπαντῶνται ἤδη ναοὶ ἐν χωρίοις, ἐν οἷς οὐδεὶς οἰκεῖ πλέον Ἕλλην.

Ἐκτὸς τῶν προμνημονευθεισῶν μεταναστεύσεων ἐγένοντο καὶ ἐξακολουθοῦσι γινόμεναι πολλαὶ ἄλλαι ἐξ ἄλλων αἰτιῶν, αἵτινες δὲν ἔλαβον μὲν τὰς ἐκτάσεις καὶ διαστάσεις τῶν προμνημονευθεισῶν, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐσταμάτησαν ἀκόμη, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι ἀκόμη μεταναστεύοντες ἐπὶ τὰ παραλιώτερα ἀπὸ τῆς μεσογείας οὐ μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ Ἀρμένιοι, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ οἱ δυσκίνητοι Τοῦρκοι, οἵτινες προσκεκολλημένοι εἰς τὴν εἱμαρμένην, σπανίως διώκουσι μεταβολὴν, δύνανται καὶ αὗται νὰ ἀποκτῶσι διὰ τοῦ χρόνου σημαντικότητα οὐ μικράν. Ἐκκενοῦνται λοιπὸν αἱ μεσογειότεραι πόλεις καὶ συμπυκνοῦται ὁ πληθυσμὸς ἐπὶ τὰ παράλια· αἴτιον δὲ τὸ ἑξῆς. Πρὶν εὐκολυνθῇ διὰ τῶν ἀτμοπλόων ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία, ἀτελοῦς οὔσης ἐν τῇ Τουρκίᾳ τῆς ναυτικῆς καὶ στερουμένης θαλασσοπόρων, αἱ διακομίσεις καὶ μεταβάσεις ἐγίνοντο διὰ ξηρᾶς οὐ μόνων τῶν μεσογείων χωρῶν, ἀλλὰ καὶ πόλεων ἐγγύτατα τῆς θαλάσσης κειμένων. Διέσχιζε λοιπὸν κατὰ μῆκος τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι Περσίας καὶ ἀπὸ ταύτης διὰ τῆς Τουρκίας μέχρι

Σμύρνης ἢ Κωνσταντινουπόλεως λεωφόρος, ἥτις διακλαδευομένη μετωχέτευεν ὡς διὰ ἀρτηριῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἰς τὰς παρὰ τὴν μεγάλην ταύτην λεωφόρον καὶ τὰς διακλαδώσεις αὐτῆς πόλεις ζωτικὸν οὐχὶ ἀνάξιον λόγου ἐμπόριον. Πολυάριθμοι συνοδίαι ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων, καμήλων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ βοῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἁμαξῶν μετεβίβαζον τὰ προϊόντα καὶ τὰ χειροτεχνήματα τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Ἀσίας πανταχοῦ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ζωηρὰ δὲ καὶ ἀκατάπαυστος ἐνηργεῖτο κίνησις καὶ ἕκαστος εὕρισκεν ἐν αὐτῇ ἐργασίαν καὶ πόρον. Ἐπειδὴ δὲ τῶν εὐρωπαϊκῶν χειροτεχνημάτων ἡ χρῆσις δὲν εἶχεν ἀκόμη εἰσαχθῆ εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, ἐργοστάσια ὑπῆρχον πανταχοῦ τῆς Τουρκίας πρὸ πάντων δὲ ἐν ταῖς μεσογείοις πόλεσι μετάξης, βάμβακος καὶ ἐπὶ τὰ παράλια τοῦ Πόντου λίνου, καὶ ἐκ τούτων συνετηρεῖτο καὶ ἐνίοτε προήγετο ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων. Ἐφευρεθέντων ὅμως τῶν ἀτμοπλόων καὶ τῆς συγκοινωνίας γινομένης ἤδη διὰ θαλάσσης μᾶλλον ἢ διὰ ξηρᾶς, ἡ πρώτη διὰ συνοδιῶν διαμετακόμισις καιρίαν ὑπέστη καὶ δυσίατον πληγήν, ὁ δὲ ἐμπορικὸς δρόμος ἀλλάξας διεύθυνσιν ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ παρακμάζωσι, νὰ μαραίνωνται, νὰ φθίνωσιν αἱ πόλεις αἱ παρὰ τὴν ἀρχαίαν λεωφόρον κείμεναι, ἄλλαι δὲ πόλεις εὔθετοι, ἄσημοι καὶ μικροῦ λόγου ἄξιαι τὸ πρίν, νὰ ἀκμάσωσι τεραστίως, σταθμοὶ καὶ ἀποθῆκαι γενόμεναι τῆς νεωστὶ διαχαραχθείσης λεωφόρου. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ τὰ εὐρωπαϊκὰ χειροτεχνήματα ἤρχισαν νὰ εἰσάγωνται εἰς τὸ κράτος, ὁ δὲ ἀτμὸς ἀντικαταστήσας τὰς χεῖρας καὶ αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐφευρέσεις εὐκολύνασαι τὴν παραγωγὴν εὐωνοτέραν κατέστησαν τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἡ ἐπιχώριος βιομηχανία στερουμένη τῆς εὐκολίας τῶν νέων ἀνακαλύψεων καὶ προσκεκολλημένη εἰς τὸν σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάτρεπτον αὐτῆς χαρακτῆρα, δι' οὗ τὰ μὲν γεωργικὰ ἐργαλεῖα εἶναι τὰ αὐτὰ, ἅπερ καὶ πρὸ δυσχιλίων ἐτῶν, ἡ δὲ ἅμαξα μένει ἀναλλοίωτος ὅπως ἦν ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἐφευρέσει, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς διαγωνισμὸν, ἀλλ' ἐνέδωκεν εὐθὺς καὶ ἐγκατέλιπεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν βιομηχανίαν τὸ στάδιον ἄνευ ἀνταγωνιστοῦ, περιορισθεῖσα τοὐντεῦθεν νὰ πέμπῃ εἰς τὴν Εὐρώπην ἀκατέργαστον ἣν κατειργάζετο ὕλην, ἥτις μεταβαλλομένη εἰς ὑφάσματα παντοίας ὕλης καὶ ἀξίας, ἐπανέρχεται καὶ καταναλίσκεται ἐν αὐτῇ τῇ γῇ τῆς παραγωγῆς εἰς δεκαπλασίαν ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς εἰκοσαπλασίαν τῆς ἀρχικῆς ἀξίας. Μετέ-

6ησαν λοιπὸν εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ τόπου τὰ κασλανίκια καὶ τὰ κιταπία τῶν διαφόρων πόλεων καὶ τὰ κεσίς πεζία καὶ τὰ ἀρσὴν πουτζούκλα, ἀντικατασταθέντα διὰ τῶν λευκῶν καὶ χρωματισμένων τῆς Εὐρώπης ὑφασμάτων, καὶ αἱ μουσουλῖναι καὶ αἱ ἀλατζάδες καὶ αἱ μάνουσαι, ἀντικατασταθεῖσαι διὰ τῶν δημικατονίων καὶ πασμάδων· μόλις δεικνύουσι σημεῖα ζωῆς τὰ κουτνία καὶ κεζία τοῦ χαλεπὶν καὶ τῆς Δαμασκοῦ καὶ Ἀμίδης. Ἡ πληγὴ αὕτη δὲν ἤθελεν εἶσθαι τοσοῦτον καιρία, ἂν ἡ κατὰ ξηρὰν συγκοινωνία εἶχε τὰς αὐτὰς εὐκολίας, ὅσαι ἄλλαι ἐν Εὐρώπῃ χῶραι· ἐπειδὴ ὅμως ἡ παντελὴς στέρησις ὁδοποιΐας, δι' ἣν τὰ προϊόντα τῶν ἐνδοτέρω χωρῶν σπανίως ἢ οὐδέποτε διὰ τὸ πολυδάπανον τῆς μεταφορᾶς μεταβιβάζονται ἐπὶ τὴν παραλίαν, δεσμεύουσα τὰς χεῖρας τοῦ γεωργοῦ, αὐτὸν μὲν καθίστησιν ὀκνηρότερον καὶ ἀπρόθεσμον, μὴ ἀνταμειβομένων ἐπαξίως τῶν πόνων αὐτοῦ, τὰς δὲ σιτοδείας καταστρεπτικωτάτας, τετραπλασιαζομένης ἐνίοτε δὲ καὶ ἑξαπλασιαζομένης, εἰς τὰ μεσογειότερα δὲ καὶ δεκαπλασιαζομένης ἐν ἀφορίαις τῆς ἀξίας τοῦ σίτου διὰ τὴν δαπάνην τῆς μεταφορᾶς· οἱ κάτοικοι, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ βιοτεύωσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ὅπου πλέον δὲν εὕρισκον πόρον, ἠναγκάζοντο εἰς μετανάστευσιν καὶ μετέβαινον ἐκεῖ, ὅπου εὑρίσκετο πόρος, πρῶτον μὲν μόνοι, ἔπειτα δὲ μεταπεμπόμενοι καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν. Ἡ ἐν Ἀμισῷ παράλιος συνοικία συνέστη ἀπὸ τοιούτων μεταναστεύσεων ὑπὸ Καισαρέων καὶ ἄλλων μιγάδων ἐκ διαφόρων ἀσιατίδων πόλεων μεταναστατῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τουρκόφωνος, ἐν ᾧ ἡ ὑπὲρ θάλασσαν εἰς ἡμιωριαίαν ἀπόστασιν εἶναι ἑλληνόφωνος ἰθαγενής· ἐσχημάτισαν δὲ καὶ περὶ Σινώπην ἄλλην τουρκόφωνον, τὸ Ἀλάτζαμιν, συνεστήθησαν δὲ καὶ εἰς Τοσκάτην καὶ Μαρσοβὰν καὶ Ζῆλα καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις. Ἐν γένει οἱ Καισαρεῖς ὁμοιάζουσι τοὺς περιπλανήτους Χίους, ἐνεργοῦντες καὶ οὗτοι πανταχοῦ ἐμπόριον μετὰ τῆς αὐτῆς μὲν ἢ καὶ πλείονος δεξηότιτος, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας. Ἡ Νικόπολις καὶ τὰ περὶ Νικόπολιν ἀρμενικὰ χωρία καὶ τὰ περὶ Θεοδοσιούπολιν παρέσχον τοιούτους ἄλλους μεταναστάτας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ῥωσσικὸς τοῦ 1828 πόλεμος νέων μεταναστεύσεων ἐγένετο πρόξενος· διότι οὐδεμίαν ἀπαντήσας κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἀντίστασιν ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς, προέβη κυριεύσας τὴν Θεοδοσιούπολιν καὶ προελάσας εἰσῆλθεν εἰς Ἀργυρόπολιν· καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι

διεσκεδάσθησαν ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ ἐχθροῦ, οἱ δὲ χριστιανοὶ προέβησαν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ, τοῦ ἀρχιερέως προηγουμένου, καὶ ἐδέχθησαν αὐτὸν μετὰ ψαλμῳδιῶν εἰσερχόμενον. Ἀλλ' ἐπελθούσης μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῆς εἰρήνης, καὶ τοῦ ῥωσσικοῦ ϛρατοῦ ἐγκαταλιμπάνοντος τὰς πόλεις, ὅσας ἐκυρίευσεν, οἱ πλεῖστοι τῶν χριστιανῶν κατοίκων Ἀργυροπόλεως καὶ Θεοδοσιουπόλεως, ἀφ' οὗ προσέπεσον τῷ στρατηγῷ αἰτοῦντες νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ αὐτοὺς δωρεὰν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν πῦρ πνεόντων Ὀθωμανῶν, νομίζοντες ὅτι διὰ παρακλήσεων θὰ δυνηθῶσι νὰ μεταβάλωσι συνθήκας, μὴ εἰσακουσθέντες, ἠναγκάσθησαν ἐγκαταλείψαντες πάντα ὅσα εἶχον νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν ῥωσσικὸν στρατόν. Εἰσελθοῦσι δὲ αὐτοῖς εἰς τὸ ῥωσσικὸν ἔδαφος παρεχωρήθησαν γαῖαι, καὶ συνεκροτήθησαν περὶ Ἀλεξανδρούπολιν καὶ Τιφλίδα πολλὰ ἑλληνικὰ χωρία. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ῥώσσων ἐπῆλθον οἱ Τοῦρκοι καὶ δεινὴν ἐπήγαγον δῄωσιν, τὰ κτήματα τῶν ἀποχωρησάντων ἐδημεύθησαν ἢ ἀφηρπάγησαν, οἱ δὲ ἐπιμείναντες ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς παντοίας καταπιέσεις καὶ βιαιοπραγίας. Ἔκτοτε δὲν ἀνέκυψαν πλέον ἐκ τοῦ παθήματος ἐκείνου οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, ἀλλὰ πολλῶν πρότερον εὐπραγούντων, δεινὴ ἔκτοτε καταμαστίζει καὶ ἀφόρητος τοὺς κατοίκους ἔνδεια.

Καὶ περὶ τοὺς ἐσχάτους χρόνους ἐγκαταλειψάντων τῶν περὶ Καύκασον κατοίκων τὴν γενέτειραν αὐτῶν χώραν, οἱ περὶ Χερίανναν καὶ Κάνιν καὶ Ἶριν καὶ Λύκον παταμὸν, ὑπὸ τῆς ἀφορήτου καταπιεζόμενοι φορολογίας, καὶ τῶν οἰκιακῶν σκευῶν καὶ τῶν γεωργικῶν στερηθέντες ἐργαλείων, αὐθόρμητοι ἢ ὑπὸ Ῥώσσων πρακτόρων παρορμώμενοι, μετηνάστευσαν πανοικεὶ, ἐξ οὗ χωρία ἐξεκενώθησαν. Καίτοι δὲ πολλὰ ἐν τῇ ἀποδημίᾳ ὑπέστησαν, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐξηκολούθουν ἀποδημοῦντες· μόλις δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἔλαβεν ἡ μετανάστευσις ὕφεσιν, γνωσθέντος μάλιστα, ὅτι οἱ μεταναστάται δὲν ἔτυχον τῆς προσδοκωμένης ὑποστηρίξεως καὶ βοηθείας. Καὶ νέα δὲ ἐπὶ τὴν μετανάστευσιν ἐγένετο τάσις εἰς τοὺς περὶ Τσαρσαμπὰν χριστιανοὺς διὰ τὰς ἁρπαγὰς καὶ ληστεύσεις τῶν ἐκεῖ ἐγκαταστάντων Κιρκασίων!

Καὶ εἰς τὴν Ταυρικὴν δὲ χερσόνησον ἢ Κριμαίαν μετηνάστευσαν οὐκ ὀλίγοι μὲν ἐκ Χαλδίας, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπ' ἄλλων Ποντικῶν πόλεων. Καὶ ἡ Βλαχία δὲ καὶ αἱ ἄλλαι περὶ Ἴστρον χῶραι καὶ ἡ

Βεσσαραβία ἀριθμοῦσι πολλοὺς μεταναστάτας, ἐκ τῶν περὶ Ὄφιν ποταμὸν μάλιστα καὶ Ῥιζαίου καὶ Σουρμένων, οἵτινες φεύγοντες τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἀπορίαν, καὶ βίον ἀνετώτερον ἐκεῖ εὑρίσκοντες, ἀποδημοῦντες δὲν ἐπανήρχοντο· ἡ δ' ἐν ἀλλοδαπῇ εὐπραγία καὶ ἄλλους εἷλκυε μεταναστάτας. Ἀλλ' αἱ μεταναστεύσεις αὗται, διαπόντιοι οὖσαι, οὐδέποτε ἔλαβον τοσαύτην ἐπίτασιν, ὑποβλεπούσης καὶ κωλυούσης τῆς κυβερνήσεως. Καὶ εἰς τὰ περὶ Νεοκαισάρειαν πεδία πρό τινων ἐτῶν ἐκ τῶν περὶ Σεμίνην καὶ Γιαγλᾶ γουζίδην (ὀρεινῶν χωρῶν) ἀπὸ τῶν καταπιέσεων ἀναγκασθέντες μετηνάστευσαν, καὶ συνεκρότησαν, ὑλοτομήσαντες τὰ ἐκεῖ δασοφόρα χωρία, ἱκανὰς συνοικίας.

Ἐκ Τραπεζοῦντος δὲ πολὺ πρὸ τῆς ὑπὸ Τούρκων καταλύσεως τοῦ κράτους συνέστη ἀποικία ἐν Πάτμῳ ὑπὸ λιθοξόων καὶ τοιχοποιῶν ἐν τῇ ἀνεγέρσει τοῦ ἐκεῖ μοναστηρίου, οἵτινες ἀποδημήσαντες μετεκαλέσαντο ἔπειτα τὰς συζύγους καὶ διέμειναν διαρκῶς. Παράδοσις δέ τις ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους πολλοὶ σωρηδὸν μετηνάστευον, πολλάκις δὲ καὶ ἐν γνώσει καὶ ὑποβοηθούσης τῆς κυβερνήσεως, καταδικαζούσης μὲν, ἀλλὰ μὴ δυναμένης νὰ καταστείλῃ τὰς καταδρομάς. Ἐκ τοῦ χωρίου Καπίκλοϊ (Ζούζας) ἀπεδήμησαν βοηθούσης τῆς κυβερνήσεως 250 οἰκογένειαι, καὶ μετηνάστευσαν ῥουμελικά. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι πρὸ 40—50 ἐτῶν πλοίαρχός τις Ἕλλην μετὰ φορτώματος σίτου προσωρμίσθη εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ ἐντυχὼν ἕνα τῶν χωρικῶν ἐζήτησεν ἐπὶ ἀμοιβῇ καὶ ἔλαβε σάκκον γῆς ἐκ τοῦ χωρίου ἐκείνου μετακομισθέντα, καὶ τοῦτο, ἵνα ἐκπληρώσῃ παραγγελίαν τοῦ γεννάρχου αὐτῶν, ὃς ἐκ τοῦ χωρίου ἐκείνου καταγόμενος θνήσκων ἐπέβαλεν αὐτοῖς τὴν ὑποχρέωσιν, ἵνα, περιστάσεως δοθείσης, μεταφέρωσι γῆν καὶ ἐπιχέωσιν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ· τοιαύτη ἦν ἡ φιλοπατρία τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων! Ἐκ δὲ τοῦ χωρίου Δανίαχας, εἰς τὴν ἐξαρχίαν τῆς μονῆς Βαζελῶνος ἀνήκοντος καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένου σήμερον, μετηνάστευσαν εἰς Ταυρικὴν οἱ πρότερον κάτοικοι αὐτοῦ Ἑβραῖοι, εἰς τὰς αὐτὰς ἢ καὶ μείζονας καταπιέσεις ἐκτεθειμένοι. Ὁ δὲ οἶκος τῶν περιπύστων Ὑψηλαντῶν, ὁ καὶ εἰς κηδεστίαν ἐλθὼν πρὸς τὸν βασίλειον οἶκον, λαβὼν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα Ἐμμανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἢ τὰ ἔσχατα αὐτοῦ μέλη κατέλειψαν τὴν γενέτειραν αὐτῶν περὶ Ὄφιν γῆν, καὶ κατῴκησαν πρῶτον μὲν εἰς Τζαβεράν, παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα κειμέ-

νην, ὅπου ἐτήρουν ὑπὸ τὴν εἰδικὴν προστασίαν αὐτῶν καὶ ναὸν σωζόμενον ἀκόμη ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Προδρόμου, ἱκανῶς εὐμεγέθη. Μεταναστεύσαντες δὲ καὶ ἐκεῖθεν περὶ τὰ μέσα τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνεπιστεύθησαν τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ναοῦ εἰς Ὀθωμανικὸν οἶκον, εἰς ὃν παρεχώρησαν ἢ ἀπεμπόλησαν καὶ τὰς γαίας αὐτῶν. Ὁ οἶκος ἐκεῖνος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ὅτε, ἐκλειψάντων τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τῆς περιφερείας τοῦ ναοῦ, οἱ ἐγκατασταθέντες αὐτόθι Τοῦρκοι, ἐπιστάντες ἐζήτουν νὰ μεταβάλωσι τὸν ναὸν εἰς Ὀθωμανικὸν τέμενος, οἱ ἀπόγονοι τοῦ οἴκου ἐκείνου, παραλαβόντες ἀπὸ τῶν προγόνων τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ναοῦ, ἀντέστησαν παντὶ σθένει, ἐπεδίωξαν τοὺς ἄλλους καὶ ὁ ναὸς διατηρεῖται σήμερον ἐν μέσῳ ὀθωμανικῆς συνοικίας, ὃν ἐπισκέπτονται καὶ ἱερουργοῦσιν οἱ ἡμέτεροι ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτοῦ· κινδυνεύει δὲ νὰ κρημνισθῇ. Ταῦτα περὶ τῶν μεταναστεύσεων καὶ τῶν προνομίων.

Ἐν αὐτῇ ὅμως τῇ Τραπεζοῦντι καὶ τοῖς περὶ Τραπεζοῦντα χωρίοις ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ηὐτύχησε νὰ ἀποκτήσῃ ὅσων περὶ Κάνιν ηὐμοίρησεν εὐκολιῶν. Ἐνταῦθα οὔτε πλοῖα ἐναυπηγοῦντο, οὔτε μεταλλωρυχεῖα ὑπῆρχον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀπέκτησε προνόμια ἐξαιρετικά· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἦσαν, ὡς καὶ πανταχοῦ, ἀγριώτατοι· ἴσως καὶ ἀγριώτεροι τῶν λοιπῶν, ὡς συνήθως χαρακτηρίζονται. Ναὶ μὲν ὁ χαλκὸς τῶν ὑπερκειμένων μεταλλείων, ἡμίεφθος κατερχόμενος, ἐνταῦθα κατεξειργάζετο, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὑπῆρχον ἐν Ἐξωτείχοις (μιᾶς τῶν συνοικιῶν τῆς πόλεως) κλίβανοι, καὶ οἱ καταγινόμενοι εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν ταύτην χριστιανοὶ ἀπελάμβανον εἰδικὴν προστασίαν· ἀλλ᾽ αὕτη καὶ περιωρισμένη ἦν καὶ τάξιν μόνον ἀνθρώπων, οὐχὶ τὴν ὅλην ἀπέβλεπε πόλιν. Ὁ ἑλληνισμὸς λοιπὸν ἐν Τραπεζοῦντι σφοδρὸν ὑπέστη καταδιωγμόν. Καὶ ἂν ὁ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνταῦθα ἐμφυτευθεὶς δὲν εἶχε βαθείας τὰς ῥίζας καὶ ἂν τὸ ἐλλεῖπον δὲν ἀνεπληροῦτο πάντοτε ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων χωρίων, ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἤθελε κατορθωθῇ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἡ ἐπίζησις αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἡ Θεία πρόνοια διὰ τὰς ἀνεξιχνιάστους αὐτῆς βουλὰς ἠθέλησε νὰ διατηρήσῃ αὐτὸν ἀκμαῖον καὶ εἰς τὰ ἀπώτατα ταῦτα τοῦ ἑλληνισμοῦ ὅρια καὶ πρὶν ἐπέλθῃ ὁ κίνδυνος ὀχυρώσασα κατέστησεν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ τὸν ἀντικρούσῃ. Διότι το-

σαύτη ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει πληθὺς κατοίκων, ὥστε ἀφ' οὗ ὑπέστη πάντα τὰ δεινὰ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφ' οὗ, ὡς προείπομεν, πολλοὺς μὲν ὁ Κατακτητὴς μετῴκισεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, πολλοὺς δὲ διεσκόρπισεν ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς, τοσοῦτος πάλιν περιελείπετο ἐν τῇ πόλει πληθυσμὸς, ὥστε καὶ τούτους ἔβλεπε μετὰ δυσπιστίας· διότι καὶ μετὰ τὰ παθήματα ἐκεῖνα ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Τραπεζοῦντι ἦτον ἱκανὸς νὰ παρέχῃ πράγματα καὶ φόβους, τῶν ὑπερκειμένων χωρῶν ἀχειρώτων ἔτι μενουσῶν, μεθ' ὧν ἠδύναντο ἑνωθέντες νὰ πράξωσί τι πραξικόπημα. Ἔδει λοιπὸν ἐπιτηρήσεως· καὶ κατὰ τὰς παραδόσεις συνῴκισεν ἐπὶ τούτῳ ἐν τῇ πόλει, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ μετακαλέσας, καὶ Ἀρμενίους κατασκοποῦντας τοὺς πολίτας. Τρεῖς δὲ ναοὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἓν περὶ τὴν πόλιν μονύδριον ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀφαιρεθέντα, παρεχωρήθησαν τοῖς προστεθεῖσι νέοις κατοίκοις. Οἱ Ἀρμένιοι κατεξανίστανται κατὰ τῆς παραδόσεως, ἐπιλέγοντες, ὅτι ἡ ἐν Τραπεζοῦντι οἴκησις Ἀρμενίων ἀνατρέχει εἰς προγενεστέρους χρόνους, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξιος (ἀγνοοῦμεν τίς τῶν Ἀλεξίων), ἐπιθυμῶν νὰ προσαυξήσῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ, μετεκαλέσατο αὐτοὺς, δωρησάμενος καὶ τοὺς ναούς· δεικνύουσι δὲ μαρτύρια τούτων συναξάρια ἁγίων καὶ θαύματα, ὅτι ἁγιασμοῦ ὑπ' αὐτῶν γενομένου ἐν τῷ ποταμῷ ὑπό τινος αὐτῶν ἀρχιερέως ἐκ τῆς παρὰ τὴν πόλιν μονῆς αὐτῶν, τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ὡς τὸ τοῦ Ἰορδάνου ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω, ἔτι δὲ καὶ ἐπιγραφὴν ἐπιμαρτυροῦσαν τὸ δώρημα. Τὸ ἐφ' ἡμῖν δὲν ἐξετάζομεν τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὴν εἰς Τραπεζοῦντα μετάβασιν τῶν ἀδελφῶν Ἀρμενίων, οὐδὲ διαφιλονεικοῦμεν τὴν κυριότητα τῶν ναῶν, οὐδὲ ἀναξαίνομεν πληγὰς οὐλωθείσας καὶ ἐθνικὰ μίση, οὐδὲ αἰτιώμεθα τοὺς ἀπογόνους διὰ προγονικὰ παραπτώματα, οὐδὲ πάλιν γνωρίζομεν κατὰ πόσον εἶναι ἔγκυρα ἡ ἐπιγραφὴ, ἣν παρουσιάζουσι, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Πυξίτου θαύματα, ὅτι δηλ. μετὰ τὸν Ἰορδάνην καὶ οὗτος ἀνασείλας τὰ ὕδατα καθυπεβλήθη εἰς τὸ τῆς παλινδρομήσεως τῶν ὑδάτων θαῦμα· διότι ἀγνοοῦντες τὴν ἀρμενικὴν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφαινώμεθα οὔτε περὶ τοῦ θαύματος, οὐδ' ἂν ἡ πέτρα εἶναι ἀψευδὲς μαρτύριον, κ' ἐγένετο πρὸς ἐπαύξησιν τῶν ἐπὶ τῶν ναῶν ἀξιώσεων. Ἡ παραχώρησις ὅμως ὀρθοδόξων ναῶν εἰς Ἀρμενίους, νομιζομένους αἱρετικοὺς, παρ' ὀρθοδόξου βασιλέως ἐν ὀρθοδοξούσῃ κοινωνίᾳ καὶ ἐν χρόνοις,

ἐν οἷς αἱ μισαλλοδοξίαι προέβαινον μέχρις αἱματηρῶν σκηνῶν καὶ καταδιώξεων, μοὶ φαίνεται λίαν δυσεξήγητος. Οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ Ἀρμένιοι θέλουσι ν᾽ ἀποδώσωσιν εἰς τὸν ΙΓ΄. καὶ ΙΒ΄. αἰῶνα ὅ,τι οὐδ᾽ ὁ ΙΘ΄. αἰὼν δὲν καθιέρωσεν ἔτι ἐντελῶς. Τοιαῦται παραχωρήσεις ἠδύναντο νὰ καταλήγωσιν εἰς ἐπαναστάσεις καὶ ἀνατροπάς· οὐδὲ πάλιν θεωροῦμεν αὐθεντικὴν τὴν παράδοσιν· ἀνεφέραμεν αὐτήν, διότι ὑπάρχει τοιαύτη παράδοσις, περὶ δὲ τοῦ κύρους αὐτῆς δὲν διαφιλονεικοῦμεν· διότι, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν αἰτιώμεθα τοὺς ἀπογόνους διὰ προγονικὰ παραπτώματα, ὅ,τι ἐγίνετο ἄλλοτε δὲν ἕπεται ὅτι γίνεται ἢ ὀφείλει νὰ γίνηται καὶ σήμερον. Εἶναι ὅμως δυστυχῶς ἀληθὲς ὅτι ἡ διαγωγὴ τῶν τότε Ἀρμενίων δὲν ἦτο κατὰ τοῦτο πάντη ἀνεπίληπτος, καὶ ὅτι ἡ παράδοσις, ἡ λέγουσα ὅτι Ἀρμένιοι προσετέθησαν παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατασκοποῦντες τὰ κινήματα αὐτῶν, χρεωστοῦμεν νὰ εἴπωμεν, δὲν εἶναι ὅλως ἀνυπόστατος. Μήπως δὲν ἐφάνησαν εἰς τὰς κοινὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν συμφορὰς καὶ τοὺς κινδύνους ἐπιχαιρεκακοῦντες πρὸς κολακείαν τῶν κρατούντων, ὧν ἡμεῖς ἐπεσπάσαμεν τὴν δυσμένειαν ἢ τὴν ἐκδίκησιν; ἀλλ᾽ ὅ,τι ἐγένετο παρῆλθε· τοῦ λοιποῦ ὀφείλομεν νὰ ζῶμεν ἀδελφικῶς. Οἱ Ἀρμένιοι ἰδίως, ὡς ἐπήλυδες ἔξωθεν ἐπελθόντες, ἐτέλουν φόρον ἴδιον ἐπὶ τοῖς θαπτομένοις αὐτῶν νεκροῖς, μόλις πρό τινων ἐτῶν καταργηθέντα.

Ἁλούσης τῆς πόλεως, οἱ διασωθέντες τῶν κατοίκων, οἷς ἐπετράπη νὰ κατοικῶσι τὴν πόλιν, ἐκβληθέντες τῶν τειχῶν, κατεστάθησαν ἔξωθεν αὐτῶν ἕωθεν καὶ δυσμόθεν· ἐκ δὲ τῶν ναῶν οἱ περικαλλέστεροι ἢ καθῃρέθησαν ἢ μετεποιήθησαν εἰς Ὀθωμανικὰ τεμένη, τινὲς δὲ καὶ εἰς λουτρά, οὐκ ὀλίγοι δὲ ἐκ τῶν ἔξωθεν τῶν τειχῶν παρεχωρήθησαν τοῖς Ἕλλησιν, ἐν οἷς ὁ τῆς ἁγίας Σοφίας γραφικώτατος καὶ περικαλλὴς εἰς ἡμιωριαίαν πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως ἀπόστασιν ἀνακαινισθεὶς ὑπὸ Ἐμμανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ μοναστήριον ἀνδρῷον ὤν· ὁ τοῦ ἁγίου Βασιλείου κτίσμα τοῦ Ἰουστιανοῦ διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Βελισσαρίου, ὁ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Γ΄ οἰκοδομηθεὶς καὶ ἄλλοι· τὸν δὲ τῆς Θεοσκεπάστου, σκήτην ὄντα μοναζουσῶν, ῥίψαντες τὸν ἐξωτερικὸν αὐτοῦ περίβολον, ἀφῆκαν ἔρημον, ἡ δὲ μητρόπολις ἔνδοθεν τῶν τειχῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου Χρυσοκεφάλου μετηνέχθη ὑπὲρ τὸν λιμένα Δάφνου ἢ Δαφνοῦντος (ἴσως διὰ τὰς πολλὰς αὐτόθι δάφνας), πα-

ραχωρηθέντος διὰ τοῦτο αὐτοῖς τοῦ μικροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Φιλίππου ὑπό τινος βασιλόπαιδος κόρης οἰκοδομηθείς· ἐκεῖ λοιπὸν ἀπεθησαύρισεν ὁ ἀρχιερεὺς ὅτι ἐκ τῆς πολιορκίας διέσωσεν. Ἐκ δὲ τῶν ἀφαιρεθέντων ἐπισημότατοι ἦσαν ὁ τῆς Χρυσοκεφάλου ἐντὸς τῶν τειχῶν χαλκοσκεπὴς καὶ διὰ μωσίου κεκοσμημένος, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου μονή, ὅπου καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ προσευχὴν ὁ κατακτητὴς προσηυχήθη. Ἦν δὲ ἡ πόλις ἀνατεθειμένη τῷ ἁγίῳ τούτῳ καὶ αὐτὸν εἶχε προστάτην καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως ἔφερον τὰ νομίσματα τῆς πόλεως. Τὸν ἅγιον τοῦτον μετὰ τῶν συνάθλων αὐτοῦ Κανιδίου, Οὐαλεριανοῦ καὶ Ἀκύλα ἀπαντᾷ τις ἐν πολλαῖς τοιχογραφίαις τῶν ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων διασωθέντων ναῶν κατὰ τὴν περίχωρον. Συνέγραψε δὲ ἀκολουθίαν αὐτῶν ἑορτάσιμον, σωζομένην χειρόγραφον, καὶ βίον τῶν ἁγίων Ἑλληνιστὶ συντεταγμένον οὐκ εὐκαταφρόνητον Ἰωάννης ὁ Ξιφιλῖνος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι συνέγραψαν περὶ αὐτῶν, ἐν οἷς Κωνσταντῖνος ὁ Λουκίτης, Ἰωσὴφ ἀρχιεπίσκοπος Τραπεζοῦντος καὶ λοιποί.

Ὁ κατὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἑλληνισμός, πυκνὸς καὶ ἀκμαῖος ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, δεινὴν ὑπέστη μείωσιν, καὶ ἐπέζησε μὲν μέχρις ἡμῶν καὶ διέφυγε τὸν ἐπικρεμάμενον θάνατον, ἀλλ' ἐξῆλθεν ἠκρωτηριασμένος καὶ ἐν πολλοῖς ἐκλελοιπώς. Τὰς ἀπὸ τῶν νομαδικῶν τῆς Ἀσίας μωαμεθανικῶν φυλῶν καταιγίδας, τὰς καταστρεψάσας τὸν ἐκεῖ χριστιανισμὸν πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως, δὲν ὑπέστησαν τὰ ἑωθινώτερα τοῦ κράτους μέρη, οὐδ' ἡ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ παράλιος χώρα· διὰ τοῦτο ὁ ἐν αὐταῖς χριστιανισμὸς οὐδεμίαν ὑπέστη μείωσιν, καὶ ὅτε οἱ Τοῦρκοι κατέκτησαν τὰς χώρας ταύτας, ὑπὸ μόνων χριστιανικῶν λαῶν κατῳκοῦντο· διὰ τοῦτο ἀπαντῶμεν καὶ μετὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα μητροπόλεις, τὸν Ἀβασγίας, τὸν Ἀλβανίας ἢ Λαζίας, τὸν Ῥιζαίου, καὶ δυσμικώτερον τὸν Κερασοῦντος, τὸν Γαγγρῶν, τὸν Ἀμάστριδος καὶ ἄλλους. Ὁ χριστιανισμὸς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταύταις ἐπὶ τουρκοκρατίας κατεστράφη· οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας ἢ Λαζίας καὶ Ἀβασγίας καὶ τῆς ἀντιπέραν ὄχθης τοῦ Εὐξείνου σύμπαντες ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐξώμοσαν· ἡ Γεωργία μόνον ὑπὸ ἰδίους χριστιανοὺς ἡγεμόνας διετήρησε τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀκρωτηριασθεῖσα· τὸ κάλλος τῶν ἐν αὐτοῖς γυναικῶν διηρέθιζεν τὰς ὁρμὰς τῶν ἐν τοῖς πράγμασι Τούρκων

καὶ πολλοὺς κινδύνους ἐπ' αὐτοὺς ἐπεσώρευεν· πόσαι ἁρπαγαὶ γυναικῶν καὶ παίδων! τὸ ἐκ τῶν ἁρπαζομένων τούτων καὶ πωλουμένων ἐν ταῖς διαφόραις ἀγοραῖς τῆς Τουρκίας ἐμπόριον ἦν λίαν σημαντικόν, ἱκανὸν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς μεγαλειτέρας τῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων ἀγορὰς τῆς ὑφηλίου· οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν Τούρκων ἀπὸ τῶν τοιούτων γυναικῶν ἐπλήρουν τοὺς γυναικωνίτας αὐτῶν, ἀπὸ τῶν τοιούτων εὐειδῶν νέων ἐσχημάτιζον τὴν θεραπείαν αὐτῶν, ἔγεμον αἱ ὁδοὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀνθρωπίνων ἐμπορευμάτων, καὶ ἰδιαιτέρα ἀγορὰ ἦν ἐπὶ τούτῳ προσδιωρισμένη. Τὰ χαρέμια τὰ σουλτανικὰ μετὰ τῆς ἐν αὐτοῖς θεραπείας ἀπὸ τοιούτων γυναικῶν συνεκροτοῦντο, καὶ αἱ μεγαλείτεραι πρὸς ἀλλήλους προσφοραὶ καὶ τὰ φιλοδωρήματα ἐγίνοντο ἐκ τοιούτων ἐμπορευμάτων. Ἐπρομηθεύοντο δὲ αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν παραλιῶν τοῦ Εὐξείνου, πρὸ πάντων ὅμως ἀπὸ τῆς Γεωργίας, κλέπτοντες καὶ ἁρπάζοντες αὐτά, ἢ ἀγοράζοντες παρ' ἄλλων προαρπασάντων, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ οἱ γονεῖς αὐτοὶ ἐπώλουν τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα. Πάντες οἱ οὕτως ἀπαγόμενοι καθυπεβάλλοντο εἰς ἐξωμοσίαν. Καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν κατοίκων τοῦ Πόντου πλεῖστοι ὅσοι ἐξώμοσαν· ὀλίγιστοι μόνον, περὶ τὰς ἑκατὸν οἰκίας, διεσώθησαν εἰς Ῥίζαιον, συγχωνευθείσης ἔκτοτε τῆς ἐπαρχίας μετὰ τῆς τοῦ Τραπεζοῦντος· τὰ περὶ Ὄφιν καὶ Ψυχρὸν ποταμὸν ἐσχημάτιζον ἐπισκοπὴν διατηρηθεῖσαν πλέον τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος ὑπὸ τὸν Τραπεζοῦντος, ἀλλὰ σήμερον ἑκατοντάδα μόνον οἰκιῶν χριστιανικῶν εὑρίσκεις· ὀκτακόσιαι οἰκίαι περιεσώθησαν ἐκ τῶν περὶ Σούρμενα χριστιανῶν· ἡ ἐντεῦθεν παραλία δὲν διέφυγε τὸν ἀκρωτηριασμόν, εἰς δὲ τὴν ὑπερκειμένην ἀπὸ Ῥιζαίου μέχρι Σουρμένων χώραν οὐδεὶς ἐπέζησε χριστιανός. Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει μόναι τετρακόσιαι οἰκίαι διέφυγον τὸν τουρκικὸν πέλεκυν, αἵτινες ἐκ μετοικήσεων ἀνέβησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς χιλίας, παρὰ τὴν πόλιν ἐπέζησε βραχὺς χριστιανισμός, τὰ πλεῖστα τῶν ὑπερκειμένων τὰ μὴ ὑπαγόμενα εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν μεταλλείων δὲν ἐξῆλθον ἄγευστα κακῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν αὐτοῖς κατοίκων ἐξώμοσαν· ἐν τῇ περιφερείᾳ Τζικανόνης, ὅπου ᾤκουν οἱ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος (ἐν Κύρου ἀναβάσει) μνημονευόμενοι Δρίλαι, πρὸς οὓς καὶ ἐπολέμησεν, ἀπὸ τριώρου μέχρις ἑξαώρου ἀποστάσεως (ΜΑ. τῆς πόλεως) οὐδεὶς ἐναπελείφθη χριστιανός. Μόνη ἡ Ματζοῦκα διέφυγε τὴν καταστροφήν, καὶ ἐξῆλθεν

ἀνεπηρέαστος, ὑποστᾶσα μὲν μείωσιν, ἀλλὰ μὴ ἐξομόσασα· διότι ὁ ἐν αὐτῇ πληθυσμὸς εἶναι σχεδὸν ἄμικτος ἑτεροφύλου στοιχείου. Δυσμόθεν ὁ χριστιανισμὸς ὑπέστη βαρυτέρας πληγάς, μόλις ἐσώθησαν εὐάριθμοι οἶκοι ἐν ταῖς περιφερείαις Σέρα καὶ Καλάνεμα μέχρι τῶν πηγῶν, εὐάριθμοι ἄλλοι ἐν Πλατάνοις, καὶ περὶ τὰ Πλάτανα μέχρι τοῦ Ἱεροῦ ἄκρου, ὅπερ εἶναι τὸ ὅριον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὰ ὑπερκείμενα ὀρεινὰ μέρη, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν περιφέρειαν τῆς Τόνγλας, ἅπερ ἦσαν τὰ πρῶτα καταφύγια τῶν πλείστων ἐκ Τραπεζοῦντος φυγάδων, ὅπου ἦν ἡ μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν θύελλαν, ἀλλ' ἅπαντες ἐξώμοσαν. Τὰ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ ἄκρου ὑπήγοντο εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κερασοῦντος· ἐνταῦθα ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε βαρυτέρα· ἐν Κοράλοις ἀντέσχεν ὁ χριστιανισμός, εἰς πάνυ εὐαρίθμους οἴκους περιορισθείς, μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παριππεύσαντος αἰῶνος, ὅτε κατεστράφη, κατασκαφέντων τῶν Κοράλων ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν τιμαριωτῶν διαμάχαις ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ Οὐτζουντζόγλου ἐκ τῶν περὶ Ἀργυρόπολιν χωρῶν καταγομένου καὶ ὄντος κατὰ τὰ ἄλλα προσηνοῦς καὶ οὐ πολὺ χριστιανομάχου· ἴσως καὶ περὶ Κόραλα διέζησέ τις χριστιανισμός· διότι ἡ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ ἀναφέρει καὶ χωρία περὶ τὰ Κόραλα χριστιανικά, ἅπερ συγκατεστράφησαν, τῆς πρωτευούσης ἐκλειψάσης· ὥστε σήμερον ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ ἄκρου μέχρι Τριπόλεως ἐπὶ ὀκτὼ καὶ δεκαώρου ἐκτάσεως οὐδένα ἀπαντᾷ τις οὔτε ἐν τῇ παραλίᾳ οὔτε κατὰ τὴν ὑπερκειμένην χώραν Ἕλληνα. Ἐν Ἐλεοῦντι μόνον (παρὰ τὴν ἀρχαίαν Φιλοκάλειαν) κατῴκησαν ἐπ' ἐσχάτων Ἀρμένιοι, οἰκοδομήσαντες καὶ ναόν, περὶ τοὺς 50 οἴκους, ἐκ τῆς Νικοπόλεως κατελθόντες. Ἐκ τοῦ πυκνοῦ χριστιανισμοῦ τῆς λοιπῆς χώρας μέχρι περάτων τοῦ Πόντου λείψανα μόνον ἐλεεινὰ ἐσώθησαν ἐν Τριπόλει καὶ Κερασοῦντι καὶ Οἰνόῃ καὶ Ἀμισῷ. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Εὐξείνου ὁ χριστιανισμὸς ἐξηλείφθη παντελῶς· ἐκτὸς ὀλίγων ἐπιζησάντων ἐν Σινώπῃ, ἐν Ἰαννουπόλει καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ, οὐδαμοῦ σχεδὸν ἀπαντᾷ τις Ἕλληνα χριστιανόν· ἤδη ἡ ἐπαρχία Ἀμάστριδος ἐξηλείφθη ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν ἀρχιερέων· τοῦτ' αὐτὸ ἔπαθον καὶ πολλαὶ ἄλλαι μεσογειότεραι, ἡ τοῦ Γαγγρῶν συνεχωνεύθη μετὰ τῆς τοῦ Νεοκαισαρείας, καὶ ὁ τῆς Κερασοῦντος μετὰ τῆς τοῦ Τραπεζοῦντος, καὶ ἂν ἔλειπον αἱ ἀπὸ τοῦ Κάνιος ἀποικήσεις, καὶ αἱ ὑφιστάμεναι μητροπόλεις ἔμελλον νὰ ὑποστῶσι τὴν αὐτὴν τύχην.

Αἱ ἐρημώσεις καὶ καταστροφαὶ τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τὰς χώρας ταύτας ἐγένοντο, ὡς εἴπομεν, ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάληψιν τῶν χωρῶν, ἐν ᾧ αἱ πλεῖσται τῶν ὑπερκειμένων χωρῶν ἐγένοντο πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτήσεως.

Ἐκ τῶν ἐξομοσάντων τούτων οἱ μὲν περὶ τοὺς ποταμοὺς Ὄφιν καὶ Ψυχρὸν καὶ περὶ τὴν Τόνγιαν μεταβαλόντες θρήσκευμα δὲν συναπώλεσαν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰσὶν ἑλληνόφωνοι μωαμεθανοί. Πῶς ἐπέζησεν ἐν αὐτοῖς ἡ γλῶσσα μετὰ τὴν ἐξωμοσίαν; εἶναι ζήτημα σπουδαῖον μέν, ἀλλὰ δυσδιάλυτον, πᾶσαι αἱ περὶ τούτου ἔρευναι ἡμῶν ἐναυάγησαν, οὐδεμιᾶς παραδόσεως διασωθείσης· ἡ μόνη ὑπόθεσις, ἣν δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ εἶναι ὅτι ἡ ἐξωμοσία αὐτῶν δὲν ἀνατρέχει εἰς λίαν ἀπωτάτους χρόνους, καὶ διὰ τοῦτο ὁ μωαμεθανισμὸς κατακτήσας τὴν συνείδησιν, δὲν κατώρθωσε νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ ὅμως θέλει κατορθώσει μετ' οὐ πολύ. Περιῆλθον δὲ εἰς χεῖρας ἡμῶν διάφορα νομοκάνονα χειρόγραφα τοῦ Μαλαξοῦ γράψαντος ἐν Θήβαις ͵ζοα' ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ ͵αφξβ', ἅτινα σύμπαντα σχεδὸν ἐν τῷ τέλει ἔχουσι κατάλογον τῶν ὑφισταμένων μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν, μεταβεβλημένον ὅμως κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ εἰς ἄλλα μὲν ἔχοντα περισσοτέρας, εἰς ἄλλα δὲ ὀλιγωτέρας κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους μεταβολάς. Ἐπιφωνοῦσι δὲ ἅπασαι σχεδὸν ἐπὶ τέλους μετά τινος μεταβολῆς οὕτως. « Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπαί, ὡς φαίνονται διαγεγραμμέναι εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ βασιλέως Κυροῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, ὁ ὁποῖος Παλαιολόγος ἄλλας μὲν μητροπόλεις ἀνεβίβασε καὶ ἐτίμησεν ἀπὸ μικροὺς θρόνους εἰς μεγαλειτέρους, καὶ ἄλλας μεγαλειτέρας κατεβίβασεν εἰς μικροτέρας ἔχων τὴν ἐξουσίαν ὡς βασιλεύς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἐρημώθησαν καὶ τελείως ἠφανίσθησαν ὑπὸ τῶν κρατούντων ἡμᾶς, καὶ οὔτε μητροπολίτης εὑρίσκεται εἰς τὰς μητροπόλεις, οὔτε ἀρχιεπίσκοπος εἰς τὰς ἀρχιεπισκοπάς, οὔτε ἱερεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας, οὔτε καλόγηρος εἰς μοναστήρια ἢ εἰς μονύδριον ἢ εἰς κελίον, οὔτε ἄλλος χριστιανὸς κοσμικὸς εἰς κάστρον ἢ εἰς χωρίον, δι' οἷς κρίμασιν οἶδε Κύριος, ὅτι ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· πενῆντα μία μητροπόλεις (ἐν ἄλλῳ χειρογράφῳ πενῆντα ἑπτὰ) ἐρημώθησαν καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ ΙΗ'. (ἐν ἄλλῳ Κ'.) καὶ ἐπισκοπαὶ τρια-

κόσιαι ἑβδομήντα ὀκτώ». Ἐν τρίτῳ χειρογράφῳ ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκοπῶν εἰς 478 καὶ ἐπιλέγει· «εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ῥηθέντος βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ εἶναι μητροπόλεις 90· εἰς δὲ τοῦ εἰρημένου Κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων εἶναι 110 καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ 25. Καὶ ὄχι μόνον αὗται αἱ μητροπόλεις καὶ αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἠφανίσθησαν, ἀμὴ καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν αἱ ἐπαρχίαι, τοῦ Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ οὐδένα ἀρχιερέα εὑρίσκεις εἰς αὐτὰς οὔτε ἄλλον χριστιανὸν ἱερωμένον ἢ λαϊκόν, εἰμὴ εἰς τοὺς θρόνους αὐτῶν τῶν Πατριαρχῶν μόλις νὰ εὕρῃς ἱερωμένους καὶ μοναχοὺς ὀλίγους· ὅτε τελείως ἐκ βάθρων γῆς αἱ ἐκκλησίαι αὐτῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἠφανίσθησαν καὶ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἤγουν οἱ χριστιανοὶ ἐξωλοθρεύθησαν». Ἐν δὲ τῷ περισελιδίῳ αὐτῶν ἐπιφέρει. «Βαβαὶ τῆς παραχωρήσεως! ἀνάγνωσον ὅλον καὶ μεγάλως θρήνησον». Αἱ διαφοραὶ τῶν μητροπολιτῶν ἐγίνοντο πάντως ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀντιγραφέων τῆς βίβλου, ὅτε ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτῶν, ἐξακολουθούσης τῆς ἐρημώσεως, ἀπηλείφοντο νεώτεραι μητροπόλεις ἢ προεβιβάζοντο ἀρχιεπισκοπαὶ εἰς μητροπόλεις, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαντῶμεν ἀντὶ τοῦ μειοῦσθαι τὰς ἀρχιεπισκοπάς, ὡς συνέβαινεν εἰς τὰς μητροπόλεις, αὐξάνεσθαι αὐτὰς ἀπὸ ΙΗʹ. εἰς Κʹ. Ἐν τοῖς χειρογράφοις τούτοις σημειοῦνται αἱ μητροπόλεις αἱ ἔχουσαι ἐπισκοπάς, καὶ ἔν τισι μὲν τούτων, τοῖς ἀρχαιοτέροις, εὑρίσκομεν ἐπισκόπους Τραπεζοῦντος τὸν Κάνιν καὶ τὸν Ὄφεως, ἔν τισι δὲ, τοῖς μεταγενεστέροις, ἐπισκοπῶν Τραπεζοῦντος μνεία δὲν γίνεται, ἐκλειψάσης φαίνεται τῆς ἐπισκοπῆς Ὄφεως μετὰ τὸν ἐκμωαθανισμὸν τῶν κατοίκων, τῆς δὲ τοῦ Κάνιος προβιβασθείσης εἰς ἀρχιεπισκοπὴν καὶ μετὰ ταῦτα εἰς μητρόπολιν. Ἐκ τούτου ἐξάγομεν ὅτι μέχρι τοῦ 1562, ἐν ᾧ συνετάχθη τὸ νομοκάνονον, ὁ χριστιανισμὸς ἐκ τοῦ Ὄφεως καὶ Ῥιζαίου (διότι ἀναφέρεται καὶ ἀρχιεπίσκοπος Ῥιζαίου) δὲν ἐναπεσβέσθη, καὶ ὅτι κατὰ μεταγενεστέρους χρόνους ἐκλειψάσης ἀπὸ τῶν χωρῶν ἐκείνων τῆς χριστιανωσύνης καὶ ἐκ τούτου παυσάντων καὶ τῶν ἀρχιερέων, ἀφῃρέθησαν ἀπὸ τῶν νεωτέρων χειρογράφων καὶ αἱ θέσεις· πότε ὅμως ὁριστικῶς; τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν. Ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ἐσῴζετο οἶκος ἐν Ὄφει ἐκτελῶν κατ᾽ ἔτος κόλυβα ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας τῆς προμάμμης αὐτῶν ἀποθανούσης χριστιανῆς καὶ ἐπιβαλούσης τοῖς

ἀπογόνοις τουρκεύσασι νὰ διανέμωσι κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτῆς κόλυβα. Τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἐξηκολούθει ἐκτελῶν ἐσχατόγηρως ἀπόγονος αὐτῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀποθανών. Παράδοσίς τις ἀμυδρὰ λέγει ὅτι πρὸ τῆς ἐξωμόσεως τῶν κατοίκων διεκόπη πᾶσα μετὰ τῆς μητροπόλεως συγκοινωνία διὰ τὸ ἄγριον καὶ ληστρικὸν τῶν μεταξὺ οἰκούντων Ὀθωμανῶν, καὶ φονευθέντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἱερέων, οὐδεὶς ἐτόλμα πλέον νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖ· ὅθεν ἀστήρικτοι ἐπί τινα διαμείναντες ἔτη καὶ καταπιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξομόσωσι. Ἑτέρα παράδοσις ἐπίσης ἀμυδρὰ ἀποδίδει τὴν ἐκμωαμεθάνισιν αὐτῶν εἰς ἐξωμότην σατράπην ζήσαντα πρὸ διακοσίων περίπου ἐτῶν, τούτου δὲ δοθέντος ἡ ἐξωμοσία αὐτῶν δὲν ἀνατρέχει εἰς πολὺ ἀρχαίους χρόνους.

Διότι ἀρχιερεύς τις Τραπεζοῦντος, Ἀλέξανδρος ἐπονομαζόμενος, καταδιωχθεὶς καὶ ἐκθρονισθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐκεῖ μεταβαλὼν θρήσκευμα, κατώρθωσε καὶ ἔλαβε τῆς ἰδίας πατρίδος ἢ τῆς πόλεως, ὅπου ἠρχιεράτευε, τὴν διοίκησιν, ἀντὶ ἀρχιερέως σατράπης Τραπεζοῦντος προχειρισθείς· καὶ μένεα πνέων κατὰ τῶν καταδιωξάντων αὐτὸν Τραπεζουντίων Ἑλλήνων, βαρὺς ἐπῆλθε καὶ ἀδυσσώπητος· ναοὶ πολλοὶ εἰς χεῖρας ἀκόμη τῶν χριστιανῶν διαμένοντες ἀφῃροῦντο καὶ μετεβάλλοντο εἰς Ὀθωμανικὰ τεμένη ἢ λουτρά, φόροι ἐπαχθέστατοι ἀδιαλείπτως ἐπεβάλλοντο, κατεδιώκοντο, ἐγυμνοῦντο, ἤγοντο εἰς ἐξωμοσίαν ἢ θάνατον. Ἐπ' αὐτοῦ λοιπὸν συνέβη ἡ ἐξώμοσις τῶν κατοίκων τοῦ Ὄφεως, ἴσως δὲ καὶ τῆς Τόνγλας. Λέγεται δὲ ὅτι οἱ Τραπεζούντιοι ἀπελπισθέντες, νέου βαρέος καὶ ὑπερόγκου ἐπιβληθέντος αὐτοῖς φόρου, παρεδόθησαν εἰς ἀναλγησίαν, καὶ συνελθόντες ἔξωθεν τῆς πόλεως, ἐπεδόθησαν εἰς πότους καὶ εὐθυμίας. Τοῦτο ἐγένετο τὸ αἴτιον μικρᾶς ἀνακουφίσεως· διότι ἀκούσας τὰ γινόμενα, καὶ ἐννοήσας τὴν ἐντελῆ τῶν κατοίκων γύμνωσιν, παρεῖχεν ἑαυτὸν τοὐντεῦθεν μετριώτερον. Ἐπὶ τέλους ἔκ τινος συμβάντος τυχαίου μὲν ἴσως, ἀλλ' ἐν τοῖς τότε χρόνοις μεγάλως ἐπενεργοῦντος ἐπὶ τῶν δοξασιῶν, εἰς συναίσθησιν τῶν ὧν ἔπραξε συνελθὼν (διότι χριστιανός, ὃν ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ αὐτοῦ καθυπέβαλεν εἰς ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον, ἔμενεν ἀδιάλυτος), καὶ μεταμεληθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς ἣν ἀπελάκτισε πίστιν· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ κακά, ὧν ἐγένετο πρόξενος, ἠρνήθη ἣν ἠσπάσθη λατρείαν, ὁμολογήσας ἑαυτὸν χριστιανόν. Ἀπηγ-

χονίσθη λοιπὸν νυκτὸς ἐν μυστικότητι καὶ ἐτάφη παρά τινι Ὀθωμανικῷ τεμένει πλησίον τοῦ Κιαοὺρ μεϊτανίου, ὅπου ἐσφάγησαν οἱ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐπιχειρήσαντες. Κεῖται λοιπὸν παρὰ τοῖς ἀθληταῖς τῆς ἐλευθερίας ὁ ἀδυσσώπητος τῆς ἐλευθερίας πολέμιος, παρὰ τῆς ὑπὲρ πίστεως σφαγεῖσιν ὁ λειποτάκτης τῆς πίστεως. Ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐπονομαζόμενος Σουσάμογλου διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ἐξέπλυνεν ὁ τοιοῦτος αὐτοῦ θάνατος τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ κακουργήματα, καὶ κατὰ πόσον ἐξιλέωσε τὴν μνήμην τῶν αὐτοῦ παραπτωμάτων· ἀλλ' ἡ ἱστορία, ἀδυσσώπητος δικαστὴς, θέλει πάντοτε καταδικάζει αὐτόν· διότι, καταδιωχθεὶς δικαίως ἢ ἀδίκως ὑπό τινων ἀντιπάλων, δι' ἀντεκδίκησιν ἀπελάκτισε μὲν τὴν πίστιν τῶν προγόνων αὐτοῦ, ἧς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων λειτουργῶν, ἐπήνεγκε δὲ καθ' ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας πληγὰς δυσθεραπεύτους· καὶ αὐτὸς μὲν ἀπέθανε, καὶ ἴσως διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου, ὁ δὲ θάνατος οὗτος ὑπῆρξε βέβαια διαμαρτύρησις κατὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀθεμιτουργημάτων, ἀλλὰ τὰ δεινὰ ἀποτελέσματα τῶν μισαρῶν αὐτοῦ πράξεων διὰ τοῦ τοιούτου θανάτου δὲν ἐπανωρθώθησαν, δὲν ἐπανῆλθον εἰς ἣν ἦσαν πρὸ τούτου κατάστασιν. Ἡ ἐξώμοσις δεκακισμυρίων χριστιανῶν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐπακολουθήσαντα δεινὰ θέλουν εἶσθαι αἰώνια καταδίκη αὐτοῦ, ἂν ἐπ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ἐγένετο.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1665) ἀφηρέθη ἀπὸ τῶν χριστιανῶν ὁ παρὰ τὸν λιμένα μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Φιλίππου (περὶ οὗ ἰδὲ Ποντικὰ σελ. 56.) Τὰ περὶ τούτου περιγράφει διὰ μακρῶν ἀνώνυμός τις ἐν πολιτικοῖς στίχοις οὐ πάνυ εὐφυῶς στιχουργηθεῖσι, καὶ φαίνεται ὁ συντάκτης, ἂν καὶ προέβη καὶ εἰς μερικότητας, οὐδὲ αὐτόπτης ἦν τοῦ συμβάντος, ἀλλ' ἐκ μνήμης παραλαβὼν, ἐπεσώρευσε πλεῖστα ὅσα ἐπ' αὐτῶν. Ἐκρίνομεν περιττὸν καὶ ἀνάξιον τοῦ κόπου νὰ ἐξογκώσωμεν τὸ παρὸν πόνημα προσθέτοντες ὅλους αὐτοὺς τοὺς στίχους, ἀλλ' ὡς ἐμφαινόντων τὸν βαθμὸν τῆς νοητικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων καταστάσεως ἐπισυνάπτομεν ἐν τῷ τέλει ὀλίγα ἐξ αὐτῶν. Ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῇ διαρπαγῇ τοῦ ναοῦ μόλις κατώρθωσε νὰ ἀφαρπάσῃ ὀλίγα ἄμφια ἀπὸ τῆς ἁλώσεως περισωθέντα, ἅτινα σώζονται ἤδη ἐν τῇ μητροπόλει, καὶ τὸν ἀρχιε-

ρατικὸν θρόνον τῆς αὐτῆς σχεδὸν κατασκευῆς τοῦ σωζομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐξηλάθησαν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τῆς δυσμικώτερον τοῦ λιμένος ἐν ἀπόπτῳ κειμένης συνοικίας αὐτῶν, καταστραφέντων καὶ τριῶν ἐν αὐτῇ ναῶν, ὑπό τινος δυνατοῦ Ὀμὲρ Πασᾶ Οὐτζουντζόγλου, ἀνεγείραντος ἐνταῦθα πολυτελῆ ἀνάκτορα κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικῶν (Γκιουζελ σαράϊ ὀνομαζόμενα). Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὡς ἀποστάτης χαρακτηρισθεὶς, ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν. Καὶ ἡ τοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας ναοῦ ἀπαλλοτρίωσις περὶ τοὺς αὐτοὺς ἐγένετο χρόνους (Ποντ. σελ. 57 καὶ 54 παραβ. καὶ σελ. 155), ὅπερ συνεπήγαγε καὶ τὴν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐρήμωσιν τῶν χριστιανῶν κατοίκων. Μόλις ἐπ᾽ ἐσχάτων συνῳκίσθησαν τὰ ὑπερκείμενα τῇ μονῇ ὑπὸ χριστιανῶν, καὶ ἀποτελοῦσιν ἤδη τὰ θερινὰ τῶν εὐδαιμονεστέρων καὶ πλουσιωτέρων κατοίκων τῆς πόλεως ἐνδιαιτήματα. Ἀλλὰ περιγραφὴ ἡ παράδοσις περὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς παραδόσεως δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἀμυδρὰ μόνον εἴδησις λέγει ὅτι, ἐγκαταλειψάντων αὐτὴν τῶν μοναχῶν καὶ ἀποδράντων ἕνεκα φόβου καὶ καταδρομῶν ἀπὸ τῶν Τούρκων τῆς πόλεως, ἀφεθεῖσα ἔρημος ἡ μονὴ, κατελήφθη ὑπ᾽ ἐκείνων. Ἐνετύχομεν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἐπιγραφὰς μοναχῶν ἐγκεχολαμμένας ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ ͵ΑΧΠ΄, καὶ φαίνεται ἐνεχαράχθησαν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκούντων μοναχῶν ἔτη τινὰ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταλήψεως τοῦ ναοῦ.

Αἱ βιαιοπραγίαι ἐνηργοῦντο βιαιότεραι περὶ τὴν πόλιν διὰ τὴν πληθὺν τῶν περὶ αὐτὴν οἰκούντων ὀθωμανῶν, διὸ καὶ αἱ ἐξωμόσεις ἦσαν ἐνταῦθα συχνότεραι· δὲν ἐγίνοντο ὅμως αἱ ἀριθμητικῶς περισσότεραι εἰς τὰ πλησιέστατα τῆς πόλεως κείμενα χωρία· διότι ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἀντισήκωμα οὐχὶ ἀνάξιον λόγου ἡ ἐκ τοῦ πλησίον ἐπίδρασις τοῦ ἀρχιερέως, ἀλλ᾽ εἰς ἱκανὸν ἀπόστημα, ὅπου ὁλόκληρα χωρία πανοικεὶ προσήρχοντο εἰς τὸν μωαμεθανισμόν. Σώζεται χωρίον ὀθωμανικὸν πέντε ὥρας τῆς πόλεως ἀπέχον, Ἤλαξα σήμερον ὀνομαζόμενον, λαβὸν τὴν ὀνομασίαν, διότι οἱ κάτοικοι συλλήβδην ἤλλαξαν θρήσκευμα, ἢ κατὰ τοὺς χριστιανοὺς, διότι ὕλαξαν ἤτοι ὑλάκτησαν, ταὐτὸν ἐμωαμεθάνισαν· διότι κατ᾽ ἐπιχώριον διάλεκτον ὑλάζω σημαίνει ὑλακτῶ. Παρὰ τὴν Γαλλίαναν περὶ τὴν περιφέρειαν

τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργ. Περιστερᾶ εἰς ἑξάωρον ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, σώζεται δάσος τῆς Αἰσχύνης ὀνομαζόμενον, λαβὸν τὸ ὄνομα, διότι ἐντὸς αὐτοῦ ἀπήγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατησχύνοντο πλῆθος ἑλληνίδων γυναικῶν. Εὑρίσκονται δὲ ἀνορυττόμενα ἐν αὐτῷ καὶ ἀνθρώπινα ὀστᾶ, μαρτύρια τῶν ἐν αὐτοῖς διαδραματισθέντων· διότι πολλαὶ τῶν γυναικῶν ἀπεσφάζοντο μετὰ τὴν καταισχύνην, πολλοὶ δὲ καὶ Τοῦρκοι εἰς ἔριδας ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς ἀλλήλους ἐρχόμενοι συνεπλέκοντο καὶ ἀπέτιον ἀντὶ τῆς ἡδονῆς τὴν ζωήν. Σώζεται δὲ καὶ ᾆσμα διαιωνίσαν τὰς ἐν τῷ δάσει γεννηθείσας αἰσχρότητας. Ὅσῳ ὅμως ἀφίστατο τῆς παραλίας, τοσοῦτον αἱ καταπιέσεις ἐγίνοντο μετριώτεραι καὶ αἱ ἐξωμόσεις σπανιώτεραι· καὶ τοῦτο, διότι τὸ θέμα τῆς Ματζούκας ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν οὐχὶ τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλὰ τῆς Χαλδαίας, καὶ ἀπελάμβανε μέρος τῶν προνομίων, ἅτινα ἐκαρποῦντο τὰ μεταλλεῖα· διότι ἐκ τῆς ὑλοφόρου ταύτης χώρας ἐφέροντο οἱ ἄνθρακες διὰ τὰς καμίνους. Περὶ δὲ τὰς μονὰς συνέβαινεν οὐχὶ σπανίως νὰ προσηλυτίζωνται καὶ μωαμεθανοὶ καὶ νὰ προσέρχωνται εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, ὃν ὅμως ἐτήρουν μετὰ μεγάλης μυστικότητος.

Ἐκ τῶν ἐξομοσάντων κατοίκων οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν χωρία οἰκοῦντες μεταβαλόντες θρήσκευμα συναπέβαλον μετὰ τοῦ θρησκεύματος καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ἀφωμοιώθησαν ἐντελῶς τοῖς Τούρκοις καὶ οὐδ' ἐνθυμοῦνται οὐδὲ γινώσκουσι πλέον τὴν ἐξ Ἑλλήνων καταγωγὴν αὐτῶν· οἱ δὲ δεχθέντες τὴν θρησκείαν τῶν κρατούντων διετήρησαν, ὡς προείπομεν, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς κατ' οἶκον σχέσεσιν ὄντες ἑλληνόφωνοι Ὀθωμανοί, γινώσκοντες τὴν ἐξ Ἑλλήνων καταγωγὴν αὐτῶν. Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο ὑπάγονται οἱ κάτοικοι τῶν ποταμῶν Ψυχροῦ (Παλτατζῆ τερὲ) καὶ Ὄφεος ἐκτεινόμενοι μέχρι τῶν πηγῶν αὐτῶν, ἔωθεν δὲ συνορεύοντες πρὸς τοὺς Λαζούς, φύλου ἐλάχιστα ὑποκύψαντος εἰς τὰς ἐπιδράσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ νῦν λαλοῦντος ἰδίαν γλῶσσαν καὶ πρεσβεύοντος τὸν μωαμεθανισμόν· μέρος τῶν περὶ Σούρμενα ἐξομοσάντων, οὐκ ὀλίγοι τῶν ὑπὲρ τὴν πόλιν χωρίων, οἱ γειτνιάζοντες πρὸς τὴν Ματζοῦκαν, οἱ ὑπὲρ Πλάτανα καὶ Σκαφίαν Τονγιαλῖται. Πάντες οὗτοι εἶναι τῶν ἄλλων αὐτῶν ὁμοθρήσκων κοινωνικώτεροι διακρινόμενοι ἐπ' εὐφυΐᾳ καὶ ὀξυνοίᾳ· καὶ πιστῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ

νέον αὐτῶν θρήσκευμα, δὲν ἀπαξιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προτιμῶσι τὴν μετὰ τῶν ἑτεροφρονούντων Ἑλλήνων σχέσιν καὶ συμφιλίωσιν. Εἰδικώτερον δὲ ἐξετάζοντες αὐτούς, εὑρίσκομεν τοὺς μὲν περὶ Ὄφιν καὶ Ψυχρὸν ἑλληνοφώνους ὀθωμανοὺς ἠπιωτέρους τὰ ἤθη, βδελυττομένους τὰς ἁρπαγὰς καὶ ἀφοσιουμένους πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν θεολογίαν· οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς ἀγραμμάτευτος, πολλοὶ δὲ διακρίνονται ἐπὶ πολυμαθείᾳ· ὁ ἔρως ὁ περὶ τὰ γράμματα, ὁ ἔμφυτος τοῖς Ἕλλησι, κατέχει αὐτοὺς καὶ μετὰ τὴν ἐξώμοσιν· διὰ τοῦτο τὰ θρησκευτικὰ ἐν αὐτοῖς σχολεῖα δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ τελειότερα τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν τελειοδίδακτοι ἀπολαμβάνουσι πανταχοῦ μεγάλην ὑπόληψιν ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ αὐτῶν· καὶ εἶναι μὲν διὰ τοῦτο δεισιδαιμονέστεροι τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ χρηστοήθεις, τίμιοι καὶ φιλέλληνες. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες αὐτῶν γινώσκουσι τὴν τουρκικήν, ἀλλ' αἱ γυναῖκες γηράσκουσιν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς γλώσσης ἐκείνης, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὴν κατ' οἶκον χρῆσιν προτιμῶσι τὴν ἑλληνικήν. Ἔχουσι δὲ αἱ θέσεις καὶ τὰ χωρία αὐτῶν ὀνομασίας ἑλληνικάς, καὶ σώζονται ἐν αὐτοῖς πολλοὶ ναοί, καί ὡς βεβαιοῦσι τινές, καὶ χειρόγραφα, πιθανώτατα ἐκκλησιαστικά. Φαίνονται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ἐρείπια καταστραφείσης μεσογείου κωμοπόλεως, Ἀτζιμάχου ὀνομαζομένης ὑπὸ τῶν ἐντοπίων. Ὑπῆρχεν ἄρα ἐν αὐτῇ πόλις ἢ κώμη Ἀντιμάχεια; Ἀξιοσημείωτος δὲ φαίνεται ἡ διαφορὰ ἡ ἐπικρατοῦσα μεταξὺ τῶν ἑλληνοφώνων καὶ τουρκογλώσσων κατοίκων τοῦ Ὄφιος, οὓς διαιρεῖ ὁ ποταμός· διότι, ἐν ᾧ οἱ ἑλληνόφωνοι εἶναι φιλομαθέστατοι, οἱ πέραν τοῦ ποταμοῦ γείτονες αὐτῶν τουρκόφωνοι οὐδεμίαν δεικνύουσι κλίσιν εἰς τὰ γράμματα, ἀλλ' εἶναι ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ χωρικοὶ Τοῦρκοι ἀμαθεῖς, δυσανάγωγοι καὶ ἀγροῖκοι. Ὅσῳ δὲ οἱ περὶ τὸν Ὄφιν ἤπιοι καὶ προσηνεῖς, τοσοῦτον οἱ παροικοῦντες τούτοις κάτοικοι τῶν Σουρμένων ληστρικοὶ καὶ τραχεῖς, Μαχνῆται ἰδίως διὰ τὸ φιλοπόλεμον αὐτῶν ὀνομαζόμενοι. Συχνάκις ἐπιπίπτοντες ἐδῄουν τὰ μέχρι Τραπεζοῦντος, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτὴν πολλάκις ἐπετέθησαν καὶ διήρπασαν τοὺς ἔξω τῶν τειχῶν οἰκοῦντας, δηλονότι τοὺς Ἕλληνας· τοῦτο δὲ ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς μνήμης αὐτῆς· καὶ τώρα ἀκόμη ληστεύσεις καὶ σφαγαὶ καὶ πυρπολήσεις χριστιανικῶν οἰκιῶν δὲν εἶναι ἐν τούτοις σπάνιον φαινόμενον. Ἔναυλος ὑπάρχει ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν ἡ ἐν νυκτὶ πυρπόλησις τῆς οἰκίας Ἐλευθερίου τινὸς Ἕλληνος μὲν τὴν ἐθνικότητα, κα-

τοίκου δὲ τῶν Σουρμένων καὶ ἡ σφαγὴ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Οἱ σφαγεῖς καί τοι γνωστοὶ μέχρι τοῦδε μένουσιν ἀτιμώρητοι· ματαίως δὲ ἐπέμενεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καταδιώκων τοὺς κακούργους· δαπανήσας ἐπὶ τούτῳ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἀπέθανε πενέστατος οὐδὲ τῆς δικαίας κἂν εὐχαριστήσεως τυχὼν, ὅτι εἶδε τιμωρουμένους τοὺς σφαγεῖς τῶν φιλτάτων αὐτοῦ. Οἱ δὲ τῆς Ματζούκας ἑλληνόφωνοι Τοῦρκοι ἔχουσι τὰς αὐτὰς μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἕξεις, σπανίως διακρινόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εὐχερέστερον προσερχόμενοι εἰς τὸν χριστιανισμόν· πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς ὅρκους αὐτῶν διαλεγόμενοι πρὸς ἅγιον ἢ τὴν Θεοτόκον ποιοῦνται· μόνοι οἱ περὶ Γαλλίαναν Τοῦρκοι φαίνονται ἐμμανέστεροι. Οἱ δὲ δυσμικώτερον Τραπεζοῦντος Τονγλαλῆται ἔχουσι μὲν καὶ οὗτοι τὴν κατ᾽ οἶκον γλῶσσαν ἑλληνικὴν, τὰς θέσεις καὶ τὰ χωρία φέροντα ἑλληνικὰς ὀνομασίας, ἀλλ᾽ ὁμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν εὐκαμψίαν καὶ εὐχέρειαν τῶν ἄλλων ἑλληνοφώνων κατοίκων· ἡ δὲ τουρκικὴ ἤρχισεν εἰσδύουσα ἐν αὐτοῖς καὶ ἀντικαθιστῶσα ἐν τοῖς ἀνδράσι τοὐλάχιστον τὴν πάτριον ἑλληνικὴν, καὶ τοῦτο διὰ τὰς συχνοτέρας αὐτῶν σχέσεις πρὸς τοὺς ἄλλους Τούρκους. Ἦσαν δὲ καὶ εἶναι ἀκόμη ἔκδοτοι εἰς ἁρπαγὰς καὶ δῃώσεις. Τὰ Πλάτανα καὶ τὰ παρακείμενα χωρία ὑπῆρχον πάντοτε ἀντικείμενα συχνῶν ἐπιδρομῶν καὶ δῃώσεων, τὸ δὲ ὄνομα Τόνγλαλης, ἤτοι κάτοικος τῆς Τόνγλας, ἐνέπνεε τρόμον καὶ μάλιστα τοῖς χριστιανοῖς, οὓς συνήθως ἐλῄστευον. Ὡς τοιοῦτοι λοιπὸν πάντοτε διετέλουν ἐν ὅπλοις, μὴ ὑπακούοντες, εἰμὴ μόνον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, καὶ σκιὰν μόνον ὑποταγῆς δεικνύοντες εἰς τὴν σουλτανικὴν κυριαρχίαν, τὰ δ᾽ ἄλλα ὄντες ἀνεξάρτητοι. Οὐδεμίαν δὲ ἔφεσιν ἐδείκνυον εἰς τὰ γράμματα. Καὶ σήμερον ἀκόμη οὐδεμίαν καταβάλλουσι φροντίδα διὰ τὴν νοητικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, εἶναι ἔκδοτοι εἰς τὸ ὁπλοφορεῖν, καὶ ἵνα μὴ κωλύωνται κατὰ τοῦτο, ἐκμισθοῦσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν κυβέρνησιν, λαμβανόμενοι κλητῆρες, μόνον τούτοις συγκεχωρημένου ὄντος νὰ ὁπλοφορῶσι, καὶ τὸν ὅλον βίον ἐκ τούτου πορίζονται. Τοῦτο ἀναγκάζει αὐτοὺς εἰς στενωτέραν μετὰ τῶν λοιπῶν Τούρκων συνάφειαν, καὶ διὰ τοῦτο καθιστᾷ δυσκαμπτοτέρους περὶ τὴν ἑλληνικήν. Καὶ γινώσκουσι μὲν σύμπαντες τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων αὐτῶν, ἀλλ᾽ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν σχέσεις σπανίως ὁμιλοῦσιν αὐτήν. Ἐπανερχόμενοι ὅμως εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ἀναλαμβάνουσι μόνην τὴν

Ἑλληνικήν· διότι αἱ πλεῖσται τῶν ἐν αὐτοῖς γυναικῶν ἐγγηράσκουσιν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς τουρκικῆς.

Καὶ οὐ μόνον οἱ περὶ Τόνγἰαν ἦσαν ἀνεξάρτητοι σχεδὸν καὶ ἀφορολόγητοι, ἥκιστα ὑπακούοντες εἰς τὴν κεντρικὴν αὐτῶν κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα περίχωρος ἀπετέλει τιμάριον μικρὰν δεικνύον ὑποταγὴν πρὸς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν, ἀλλὰ διατελοῦν εἰς ἀκατάπαυστον πρὸς τοὺς γείτονας αὐτοῦ πόλεμον. Αὐτὴ αὕτη ἡ Τραπεζοῦς ἦν εἰς δύο ἢ καὶ τρία διῃρημένη τιμάρια, καὶ κακουργῶν τις ἐν τῷ ἀνατολικῷ τῆς πόλεως τμήματι, ἀπηλλάττετο πάσης καταδιώξεως καταφεύγων εἰς τὸ δυτικὸν ἢ μεσημβρινόν. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν τμημάτων ἢ οἱ ἀγάδες ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ πόλει καὶ ἦγον καὶ ἔφερον τοὺς πολίτας, ἥκιστα ὑπακούοντες εἰς τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πεμπόμενον τοπάρχην, ἀναγκαζόμενον νὰ μὴ βλέπῃ καὶ νὰ μὴ ἀκούῃ τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τολμώμενα. Ἐτήρουν δὲ νυκτοφυλακὰς ἔχοντες ἐπὶ τῶν ὁρίων ὀπὰς, καὶ δι' αὐτῶν ἐπιτηροῦντες καὶ φονεύοντες τὸν ἐξ ἑνὸς τμήματος εἰς ἄλλο λαθραίως παρεισδύοντα. Ἄλλο τμῆμα ἢ τιμάριον ἀπετέλει τὰ Πλάτανα, ἄλλο τὰ ὑπὲρ Πλάτανα, ἄλλο τὰ Σούρμενα, τὸ Ῥίζαιον, ἡ Λαζία καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ματζοῦκα, εἰ καὶ κατῳκεῖτο ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ὑπὸ χριστιανῶν, ἀπετέλει καὶ αὐτὴ ἓν καὶ πλείονα τιμάρια ὑπὸ ἀρχηγοὺς Τούρκους, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων διετέλουν ἐν ὅπλοις, ἠναγκασμένοι νὰ παρακολουθῶσι τοὺς δεσπότας καὶ νὰ μάχωνται ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως καὶ τῶν περὶ αὐτὰς χωρίων συγκατελέγοντο, εἰ καὶ σπανιώτερον, ἐν τοῖς ὁπλοφοροῦσιν, ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ εἰδικὴν ἀπολαμβάνοντες εὔνοιαν καὶ ἐμπιστοσύνην. Διετέλουν δὲ ἐπ' ἀλλήλους ἐπιστρατεύοντες, ἐμπιπρῶντες τοὺς οἴκους καὶ λῃϊζόμενοι τοὺς ἀγροὺς καὶ διαρπάζοντες τὴν ἄλλην τῶν ἀντιπάλων περιουσίαν. Καὶ ἐν τούτοις δὲ οἱ μάλιστα ἐκτεθειμένοι ἦσαν οἱ χριστιανοὶ, συχνότερον διαρπαζόμενοι, καὶ οὐδέποτε τολμῶντες ἀντιτάξαντες ἄμυναν νὰ ὑπερασπίζωνται ἑαυτούς· διότι πᾶσαν κατὰ τοῦ ὀθωμανοῦ βίαν δειναὶ παρηκολούθουν συνέπειαι, ἐπ' ἀδήλου μάλιστα ὄντος, ἂν ὁσήμερον ἡττημένος καὶ φυγὰς δὲν θέλει ἐπανέλθει μετ' ὀλίγον τροπαιοῦχος, ἐκδικούμενος τοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἥττης αὐτοῦ περιφρονήσαντας ἢ ὀλιγωρήσαντας αὐτόν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἠδύνατο ἴσως νὰ συγχωρήσῃ προσβολὴν ἐπενεχθεῖσαν

ὑπὸ Τούρκου, τὴν παρ' Ἕλληνος ὅμως ἢ ἀπίστου ἐπεφυλάττετο νὰ ἐκδικηθῇ ἀπηνέστατα. Διηρπάζοντο λοιπὸν καὶ ἐκακοῦντο οὐ μόνον ὑπὸ τῆς μερίδος τοῦ κρατοῦντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἡττημένων, οἵτινες διασκορπιζόμενοι ἐπὶ τοῖς ἀγροῖς ἦγον καὶ ἔφερον τὸ προστυχὸν, τῶν χριστιανῶν μὴ τολμώντων διὰ τὰς ὕστερον συνεπείας νὰ ἀντιτάξωσιν ἄμυναν. Διηρπάζοντο λοιπὸν ἢ ἐξηγόραζον ἐπὶ μεγάλοις λύτροις τὴν διατήρησιν τῶν κτημάτων. Καὶ ὅμως καὶ διαρπαζόμενοι καὶ μυρία ὑποφέροντες δεινὰ καὶ ἐξαγοράζοντες τὴν ἑαυτῶν ὕπαρξιν, μήπως ἐτύγχανον οἴκτου παρὰ τῆς ἀντιθέτου μερίδος, ὡς ἕνεκα αὐτῆς παθόντες; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀναγκαστικὴ δεξίωσις ὡς ἐθελούσιος ὑποδοχὴ, καὶ τὰ λύτρα ὡς προσφορὰ χαρακτηριζόμενα νέας καὶ ἴσως λῃστρικωτέρας φορολογίας ἐγίνοντο ἀφορμαί. Αἱ παραδόσεις μνημονεύουσι πολλὰ τῶν τιμαριωτῶν κακουργήματα τρόμον ἐμπνέοντα καὶ ἀποστροφὴν, τολμώμενα ἐν ὄψει τῆς ἀρχῆς, καταδικαζούσης μὲν ταῦτα, μὴ δυναμένης δὲ νὰ ἐμποδίσῃ ἢ κἂν νὰ περιστείλῃ αὐτά. «Κατὰ τῷ χιλιωστῷ ἑπτακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ τετάρτῳ ἔτι (λέγει τις εἴδησις ἐν παρασελιδίῳ νομοκάνονος ἐν Κερασοῦντι εὑρεθέντος) κατὰ μῆνα Αὐγούστου ἡμέρᾳ ἕκτῃ τῆς ἁγίας Μεταμορφώσεως ᾐχμαλωτίσθη ἡ πολιτεία τῆς Κερασοῦντος ὑπὸ τοῦ Χατζίπεγιν, καὶ ἐβάσταξεν ὁ πόλεμος ἡμέρας οδ, καὶ ὕστερον ἐκαταπόντισεν τὸν Τιστάρογλην καὶ ἐπῆραν τὸ κάστρον καὶ κατερήμαξαν τὴν πολιτείαν, ὁμοίως καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐρήμαξαν καὶ . . . . . μένους χριστιανοὺς τοὺς . . . . καὶ ὁ $\overline{Κς}$ νὰ τοὺς ἐλεήσῃ·» (τὸ περισελίδιον εἶναι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος διεφθαρμένον καὶ δὲν ἀναγινώσκεται πλήρης ἡ εἴδησις· ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς πολέμους τιμαριωτῶν ἐπ' ἀλλήλου. Μνημονεύει δὲ ἐν ἄλλῃ ὁμοίᾳ σημειώσει καὶ σεισμοῦ κατὰ τὸ 1806 ἢ 1801 τὴν 7 φεβρουαρίου περὶ τετάρτην ὥραν τῆς νυκτὸς τρὶς ἐπαναληφθέντος καὶ ἐκταθέντος, κατὰ τὴν σημείωσιν, ἐφ' ὅλης τῆς Ἀνατολῆς). Ὁ οἶκος τῶν Τισταριδῶν οὗτος ἦρχεν ἐν Κερασοῦντι ἔχων φιλικὰς, ἴσως δὲ καὶ συγγενικὰς, μετὰ τῶν Χασναταριδῶν ἐν Ζανικῇ (Τζενὶκ), ὁ δὲ τῶν Λαρτζενιδῶν ἥδρευεν εἰς Κασσιώπην, ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τοὺς δύο ἀνωτέρους, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεστράτευσε κατὰ τῶν Χασναταριδῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀλλ' ἡττήθη περὶ Οἰνόην, ὅπου ἔπεσον δύο τῶν πέντε ἀδελφῶν· ἐπιτυχέστερος ὑπῆρξεν, ἐπιστρατεύσας ἐπὶ τὸν Σουλεϊμὰν Βεΐν

Κελλαλόγλην εἰς Τρίπολιν, ὃν νικήσας καὶ συλλαβὼν ἀνεσκολόπισεν· ὕστερον ὅμως ἐπιστρατεύσαντες ἐφόνευσαν ἄλλον αὐτοῦ ἀδελφόν. Τοιοῦτοι οἱ τῶν τιμαριωτῶν πρὸς ἀλλήλους πόλεμοι ἀδιάπαυστοι, ἐξ ὧν οἱ χριστιανοὶ ὑπέφερον τὰ πάνδεινα, ὥστε ἐξ Οἰνόης πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύωσιν εἰς Σινώπην, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἐξ ὧν οὐδεὶς σχεδὸν ἐπανέκαμψεν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Κερασοῦντος πολλοὶ ἠναγκάζοντο νὰ μεταβῶσιν ἀλλοῦ. Ταῦτα ἔστωσαν ἐκ τῶν πολλῶν τιμαριωτικῶν πολέμων ὀλίγα παραδείγματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ καταμαστίσας τὴν Τουρκίαν πανώλης λοιμός, ὁ ἐπὶ ὅλην ἑκατονταετηρίδα διαρκέσας, καὶ δεικνύων μὲν μικρὰν ἐν χειμῶνι ὕφεσιν, ἀναφαινόμενος δὲ πάλιν μετὰ μείζονος ὁρμῆς ἐν θέρει, ὁπόσην καὶ ἐν Ποντικῇ θραῦσιν ἐπέφερε; καὶ ὁπόσον ἐκ τούτου ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἔπαθε; Χάρις εἰς τὰς νέας ἀνακαλύψεις, τὸ ἀντίδοτον κατ' αὐτοῦ φάρμακον εὑρέθη, καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἀπηλλάγη τοῦ τρόμου ἐκείνου.

Γόνος ἐκ τοῦ οἴκου Τισταριδῶν ὑπῆρξαν οἱ μέχρι τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν ζήσαντες δύο ἀδελφοὶ Σουλεϊμὰν Βέϊς καὶ Ἀχμὲτ Βέϊς τρόμον ἐμποιοῦντες τοῖς ὑποκειμένοις. Διηγοῦνται ὅτι ὁ ἕτερος αὐτῶν ὁ Σουλεϊμὰν Βέϊς καθήμενος μετὰ τῶν φίλων ἐν τοῖς θερινοῖς αὐτοῦ οἰκήμασιν ἐπὶ τῶν Παρχαρίων, εἶδε κάτωθεν διαβαίνοντα χαλκέα Ἕλληνα φέροντα ἐπὶ νώτων σκεύη ὑπ' αὐτοῦ χαλκουργηθέντα, τὰ ὁποῖα περιέφερεν εἰς πώλησιν· ἔτυχε δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ παρουσιάσωσιν αὐτῷ δύο ἀγρίους κύνας μολοσσούς, οὓς διὰ φυλακὴν τῆς οἰκίας ἢ τῶν ποιμνίων αὐτοῦ εἶχε παραγγείλει. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ πεισθῇ κατὰ πόσον τὰ προσενεχθέντα θηρία εἶναι ἀτίθασσα καὶ ἄγρια, ἐπαφῆκε κατὰ τοῦ δυστυχοῦς Ἕλληνος. Αἱ ἀγωνίαι τοῦ χριστιανοῦ ἀντιπαλαίοντος πρὸς τὰ θηρία, καὶ μὴ προφθάσαντος οὐδὲ τὸν φόρτον αὐτοῦ νὰ καταθέσῃ, ηὔφρανε τὴν θηριώδη τοῦ τυράννου ψυχήν, καὶ ἐξέπεμπε φωνὰς εὐχαριστηρίους καὶ ἐπευφήμει, ὁσάκις ὁ Ἕλλην ὑπό τε τοῦ φόρτου καὶ τῶν κυνῶν καταβαλλόμενος, ἐξέπεμπεν ἀπελπιστικὰς κραυγάς· οὐδεὶς ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ κινδυνεύοντος, ὁ χριστιανὸς ἐπὶ τέλους κατεσπαράχθη καὶ ὁ ἀλητήριος ἐπείσθη περὶ τῆς ἀρετῆς τῶν κυνῶν αὐτοῦ. Τὰ ἐν Παρχαρίοις θερινὰ οἰκήματα καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν εἶχον φύλακας ἀγρίους κύνας, ὑφ' ὧν πολλοὶ κατεσπαράττοντο· διότι λυτὰ ὄντα ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ διαβάτου, καὶ ἂν οὗτος δὲν ἠδύνατο οἴκοθεν

νὰ σωθῇ ἔπιπτε θῦμα τῶν θηρίων· οὐδεὶς δὲ τῶν μακρόθεν ἀποβλεπόντων ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τοῦ κινδυνεύοντος. Περὶ δὲ τοῦ Ἀχμὲτ Βεϊ ἄρξαντος ἐν Κερασοῦντι καὶ τρόμον ἐμποιήσαντος σύμπασι καὶ Χριστιανοῖς καὶ Τούρκοις, διηγοῦνται ὅτι πρὸς διάχυσιν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ῥαμαζανίου ἤτοι τῆς νηστείας αὐτῶν, ἵνα παρέλθωσιν αἱ ὧραι ἀνεπαίσθητοι, κατήρχετο εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ παρεχώρει εἰς διαρπαγὴν τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἄλλου ὄχλου ἐργαστήριον χριστιανοῦ παντοπώλου. Ἐν ἀχαρεὶ λοιπὸν ἀπεγυμνοῦτο ἡ μικρὰ τοῦ χριστιανοῦ περιουσία καγχάζοντος καὶ ἐπικροτοῦντος τοῦ τυράννου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐν ὄψει τοῦ ἰδιοκτήτου, ὃς ἵστατο σύννους καὶ οὐδὲ μεμψιμοιρίαν νὰ ἐκπέμπῃ τολμῶν· ἐθεώρει δὲ ἑαυτὸν ἱκανῶς εὐτυχῆ, ἐὰν ἀναχωρῶν ἔθετεν εἰς χεῖρας τοῦ παθόντος ὀλίγα κερμάτια, πολλοστημόριον τῶν ὧν ὑπέστη ζημιῶν. Ἄλλοτε δὲ ἑτοιμαζόμενος εἰς μίαν τῶν ἀκαταπαύστων αὐτοῦ θαλασσοποριῶν, ἐζήτησε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ χριστιανὸν ἤδη μόλις ἐπανελθόντα καὶ πατήσαντα τὸ ἔδαφος ἀπὸ πολυμήνου καὶ δαπανηροῦ πλοός· ἐπειδὴ δὲ ὁ χριστιανὸς ἔδειξεν ἀντίστασίν τινα, προτείνας ὅτι ἀρτίως ἐλθὼν οὐδὲ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ εἶδεν ἀκόμη, ὀργισθεὶς ὁ τύραννος ἐκεῖνον μὲν διέταξε νὰ τυμπανίσωσιν, αὐτὸς δὲ ἵνα μὴ παρουσιασθῇ τις ἱκετεύσων ὑπὲρ τοῦ τιμωρουμένου, ἤρχισε τὴν θεοστιγῆ αὐτοῦ προσευχὴν, ἣν ἐπὶ ταὐτοῦ ἐξέτεινεν. Ὁ δυστυχὴς τετράκις ἐλειποθύμησε μαστιζόμενος· ἀλλ' οἱ δήμιοι ἐῤῥάντιζον αὐτὸν δι' ὕδατος καὶ ἀναλαμβάνοντα ἐξηκολούθουν ξυλίζοντες, ἕως οὗ ἀπέπνευσεν ὑπὸ τὰς μάστιγας. Ἄλλο τοιοῦτον θηρίον ἔτρεφεν ἡ Τρίπολις τὸν Ἐμὶν ἀγὰν Κιεχαγιόγλην κίναιδον καὶ θηλυμανῆ, ἀγέλας ὅλας συζύγων καὶ παίδων τρέφοντα καὶ χάριν ἁπλῆς διασκεδάσεως φονεύοντα. Καὶ ἐν γένει πᾶσα πόλις καὶ πᾶς τόπος ἐν διαφόροις χρόνοις εἶχε τὴν θείαν αὐτοῦ μάστιγα. Ὁπόσα ὀφείλεται τῇ ἐνεστώσει κυβερνήσει, ἀπὸ τοιούτων θηρίων καὶ τοιούτων κακουργημάτων ἀπαλλαξάσῃ τοὺς δυστυχεῖς χριστιανούς.

Ἐκ τῶν τιμαριωτῶν ὑπῆρχον καί τινες μετριώτεροι, ἔχοντες καὶ ἀρετὰς, τινὲς δὲ τρέφοντες ἱπποτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐλεοῦντες τὸν εἰς τὴν διάκρισιν παντὸς τοῦ τυχόντος ἐκτεθειμένον χριστιανόν. Ἀνελάμβανον λοιπὸν τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς τοιούτους ὀφείλεται πολλῶν ἀδικημάτων κατάσχεσις. Ὁ οἶκος τῶν Ἐγιπιδῶν ἄρξας ἐπὶ τῆς Ματζούκας ἐπὶ ὅλην ἑκατονταετηρίδα, ἄπληστος

εἰς χρηματολογίας καὶ ἁρπαγὰς ἐκμυζήσας καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τῶν χριστιανῶν, καταλυμνώσας αὐτοὺς καὶ ἀφελὼν ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτῶν καὶ τὸ ἔσχατον ψυχίον καὶ καταδικάσας ἀπὸ μόνων λαχάνων νὰ τρέφωνται καὶ νὰ θεωρήσῃ τὸν ξηρὸν ἄρτον ἀντικείμενον πολυτελείας, ὑπερησπίζετο ὅμως τὴν τιμὴν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν χριστιανῶν, καὶ αὐτὸς ἐκ χριστιανῶν καταγόμενος καὶ διὰ τοῦτο ὑπαγόμενος εἰς τοὺς Ἑλληνοφώνους Ὀθωμανούς· καὶ οὐαὶ τῷ Τούρκῳ τῷ παραβιάζοντι γυναῖκα ἑλληνίδα. Οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ συστρατευόμενοι χριστιανοὶ ὤφειλον ἀπαρεγκλίτως νὰ φυλάττωσι τὰς νενομισμένας τῆς ἐκκλησίας νηστείας. Ἀλλ' αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ ἀπεπνίγοντο ἀπέναντι τῆς ἀκορέστου αὐτοῦ χρηματολογίας. Εἶχε δὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ καὶ τὰ τρία μοναστήρια, ὑπερασπιζόμενος μὲν κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς καταπιέσεως, ἀλλὰ καὶ φορολογῶν αὐτὰ συχνότατα καὶ ἀπογυμνόνων αὐτός. Ἕκαστον μέλος τοῦ πολυσχιδοῦς τούτου οἴκου ὤφειλον τὰ μοναστήρια νὰ ἐξιλεώσωσι δι' ἁδρῶν χορηγιῶν πολλάκις τοῦ ἔτους ἐπαναλαμβανομένων. Οἱ χριστιανοὶ οἱ ὑπαγόμενοι εἰς τὴν ὁμάδα τῶν πειναλέων τούτων καὶ οὐδέποτε χορταζόντων ὑπέστησαν ἐπὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν μυρίας καταπιέσεις. Πᾶσαν ἔκνομον πρᾶξιν ἐνεργουμένην ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων ἐν ταῖς περιφερείαις τῶν χριστιανικῶν χωρίων οἱ χριστιανοὶ ὤφειλον διὰ βαρέων προστίμων νὰ ἀποτίωσιν· ἐγυμνοῦτό τις ληστευθεὶς ὑπὸ Τούρκου, ἐφονεύετο, ἐπεβάλλετο βαρὺ πρόστιμον τοῖς κατοίκοις τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ ἐγίνετο τὸ ἔγκλημα· κόρη πεσοῦσα τυχαίως ἐκ δένδρου καὶ φονευθεῖσα ἀφορμὴ τοιούτων προστιμημάτων ἐγένετο. Διακλαδευόμενος εἰς πολλὰς οἰκογενείας εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν οἶκον ἀναγομένας, εἶχε τὰς οἰκήσεις αὐτοῦ ἢ πύργους ἐπὶ ἐρυμνῶν καὶ δυσπελάστων θέσεων δαπάνῃ τῶν χριστιανῶν ἀνεγηγερμένας, ὅθεν διέδιδον τὸν τρόμον, αἰωρούμεναι δίκην φρουρίων ἢ ἀκροπόλεων. Μία τούτων ἐπὶ ἐρυμνῆς θέσεως Τούφα ὀνομαζομένης ἀνηγέρθη ἀπὸ τῶν ἐρειπίων Ἑλληνικοῦ προϋπάρξαντος ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν χρόνων φρουρίου. Ἐπ' ἐσχάτων μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς περαιτέρω καταδυναστείας, κατῆλθον περὶ τὸ 1863 εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ κατήγγειλαν τῷ τοπάρχῃ τὰς ἀνηκέστους τοῦ γενάρχου αὐτῶν Ἀπτῆ-ἀγὰ βιαιότητας. Δὲν εἰσηκούσθησαν ὅμως, καὶ ὁ Ἀπτῆ-ἀγὰς μαθὼν τοῦτο καὶ λυσσῶν κατὰ τῶν τολμησάντων νὰ καταγγείλωσιν αὐτόν, ἀπέ-

στειλε κατ' αὐτῶν ἑξήκοντα ὁπλοφόρους Ὀθωμανοὺς διατάξας ἵνα συλλαβόντες ἀποκτείνωσιν. Εἷς ὅμως τῶν παρὰ τῷ τυράννῳ ἐκ τῶν κεκρυμμένων χριστιανῶν ὤν, ἀνήγγειλε τὸν κίνδυνον καὶ προλαβόντες ἐδραπέτευσαν. Ἀλλ' οἱ ἐπ' αὐτοὺς ἐπελθόντες μαθόντες τὴν ὁδὸν, ὅπου διευθύνθησαν, κατεδίωξαν αὐτοὺς, καὶ καταλαβόντες περὶ τὰ Παρχάρια, συνεπλάκησαν εἰς μάχην, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ τρισκαίδεκα μὲν φονεύσαντες, οὐκ ὀλίγους δὲ τραυματίσαντες, κατώρθωσαν μηδὲν παθόντες νὰ διαφύγωσιν. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι ἐντυχόντες ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸν Κωνς. Δόξογλην λεγόμενον, κατὰ τύχην ἀπολειφθέντα, συνέλαβον καὶ ἀπήγαγον πρὸς τὸν τύραννον. Καὶ ὁ μὲν ἀπέθανε τυμπανιζόμενος ὑπὸ τὰς ῥάβδους τῶν δημίων· οὐδὲ οὕτως ὅμως ἐξιλεωθεὶς, ὀργιζόμενος δὲ κατὰ τῶν ἀποδράντων, διέταξε νὰ θανατωθῶσιν ἀντ' αὐτῶν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν φυγάδων. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κινδύνου τούτου ἐσώθησαν· διότι εἷς ἐκ τῶν παρὰ τῷ Ἀπτῆ-ἀγᾶ τούτῳ ὑπηρετούντων, ἀρτίως ἐν Περιστερᾷ πανοικεὶ τῷ θείῳ προσελθὼν βαπτίσματι, ἀνήγγειλε τὸν κίνδυνον καὶ προλαβοῦσαι ἐκρύβησαν εἰς τὰ παρὰ τὴν μονὴν σπήλαια καὶ δάση τρεφόμεναι ἀπὸ τῶν μοναχῶν, ἕως οὗ ὁ ἡγούμενς Κύριλλος λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ πολλοὺς μὲν χριστιανοὺς, τινὰς δὲ καὶ ἐκ τῶν νομιζομένων Ὀθωμανῶν, ἐλθόντες διὰ χρηματικῶν μεγάλων ἀμοιβῶν ἐξιλέωσαν τὸ θηρίον, καὶ συνεχώρησε ταῖς γυναιξὶ καὶ τοῖς τέκνοις τὸ τόλμημα τῶν πατέρων, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἄδειαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἑστίας. Οἱ οἶκοι αὐτῶν ἀπεμποληθέντες δὲν ἐξήρκεσαν νὰ συμπληρώσωσι τὸ ἐπιβληθὲν αὐτοῖς τίμημα, τὸ ἐλλίπον συνεπληρώθη ἐξ ἐράνου χορηγηθέντος παρά τε τῆς μονῆς καὶ τῶν ἄλλων κατοίκων. Οἱ δὲ δραπετεύσαντες καταφυγόντες εἰς τὰ μεσογειότερα τοῦ κράτους καὶ ἐκεῖθεν μεταβάντες εἰς Ῥωσσίαν, μόλις ἐπανῆλθον εἰς τὴν γενέτειραν αὐτῶν γῆν, μαθόντες τὴν πτῶσιν τοῦ φοβεροῦ τούτου οἴκου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀσμὰν ἀγᾶς ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς, καὶ ἀπέβη καὶ οὗτος δεινὸς χρηματιστὴς, ἕως οὗ οἱ ἡγούμενοι τῶν τριῶν μοναστηρίων κατήγγειλαν τὰς καταπιέσεις αὐτῶν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ περὶ τὸ 1832. Τοῦτο γνόντες οἱ περὶ τὸν Ὀσμὰν ἀγὰν, συγκαλέσαντες τοὺς χριστιανοὺς, δι' ἀπειλῶν καὶ βίας συνέταξαν ὑπὲρ ἀγαθῆς αὐτῶν διοικήσεως εὐχαριστήριον ἀναφορὰν, ἣν ἠνάγκασαν καὶ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἡγουμένους νὰ συνυ-

πογράψωσιν. Ἡ ἀναφορὰ ἐδόθη παρ' αὐτῶν τῷ διοικητῇ Τραπεζοῦντος καὶ ἀπεστάλη παρ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ὅτε ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀνεφέρθη ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν κατὰ τῆς καταδυναστείας τῶν Ἐγιπιδῶν, ἡ Υ. Π. ἀντὶ ἀπαντήσεως ἀπέστειλε τῷ Πατριάρχῃ τὴν τὰ ἐναντία διαβεβαιοῦσαν ἀναφορὰν τῶν κατοίκων, ἧς οὐδεμίαν γνῶσιν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία. Διότι οἵ τε ἡγούμενοι καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀναγκασθέντες εἰς τοῦτο, ἔσχον τὴν ἀφροσύνην ἢ τὸν φόβον οὐδὲν περὶ τούτου ν' ἀναγγείλωσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πιστεύσαντες εἰς τὰς διαβεβαιώσεις, ὅτι οὐδεμίαν χρῆσιν τῆς ἀναφορᾶς θέλουσι κάμει. Ἐπῆλθε λοιπὸν κατ' αὐτῶν πλήρης ἀγανακτήσεως ἐκκλησιαστικὴ ἐπιστολή, ὥστε καὶ ἵνα δικαιολογηθῶσιν ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἵνα ἐξακολουθήσωσι τὰς κατὰ τῶν Ἐγιπιδῶν καταγγελίας καὶ ἀπαλλαγῶσι τῶν περαιτέρω δεινῶν, φοβούμενοι δὲ καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν περὶ τὸν Ὀσμὰν ἀγάν, ἀπῆλθον οἱ ἡγούμενοι αὐτοπροσώπως εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνεπάγοντες καὶ πολλοὺς χριστιανούς. Καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκεῖ διαμένοντες, οὐδὲν μὲν τὸ κατ' ἀρχὰς ἤνυσαν· φοβούμενοι δὲ νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, πολλοὶ μὲν ἀπέθανον ἐν τῇ ὑπερορίᾳ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡγούμενος Σουμελᾶ, ὁ καλὸς κἀγαθὸς Χριστόφορος, οἱ δὲ λοιποὶ κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ εἰσακουσθῶσι, καὶ ἐξώσθη τῆς ἀρχῆς ὁ φοβερὸς καὶ ἐπὶ ὅλην ἑκατονταετηρίδα τρόμον ἐμπνέων οἶκος τῶν Ἐγιπιδῶν, καὶ κατέῤῥευσαν οἱ ὑψηλοὶ πύργοι καὶ τὰ πολυώροφα αὐτῶν μέγαρα· καὶ ἐθισθέντες εἰς ἀργὸν βίον, περιῆλθον οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν εἰς δεινὴν πενίαν, μόλις ἀποφέροντες τὸν ἄρτον αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀλίγων σωζομένων ἔτι κτημάτων, ὅσα ἀπὸ τῶν ἁρπαγῶν ἐκτήσαντο. Παραπλησίαν ἔσχε τὴν τύχην καὶ ὁ προμνημονευθεὶς Ἀχμὲτ Βέϊς.

Δὲν θέλουσί ποτε ἀμνημονήσει οἱ κάτοικοι τοῦ Πόντου Ἕλληνες, οὐδὲ θέλουσί ποτε παύσει αἰωνίαν τρέφοντες εὐγνωμοσύνην πρὸς ἄλλον τιμαριώτην Τραπεζούντιον, μεγάλην καὶ τοῦτον περιβεβλημένην ἰσχὺν, τὸν Ὀσμὰν Πασιὰν Σιατήρζατεν. Διότι ὅτε κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐπανάστασιν διαταγαὶ πανταχοῦ ἐξεπέμποντο γενικὴν σφαγὴν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων παραγγέλλουσαι, ἦλθον καὶ εἰς Τραπεζοῦντα τοιαῦτα διατάγματα. Συνέστη λοιπὸν ἐπὶ τούτῳ συμβούλιον, καὶ πάντες συνῄνουν καὶ ἐγνωμάτευον ἵνα καὶ αὐτόθι ἐκτελεσθῶσιν αἱ διαταγαὶ καὶ παραδοθῶσιν εἰς σφαγὴν οἱ

κάτοικοι, καθόσον ἔμελλε τὴν σφαγὴν νὰ παρακολουθῇ διαρπαγὴ τῆς περιουσίας τῶν σφαγέντων, ὅπερ διηρέθιζε τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν φιλάρπαγον διάθεσιν τῶν πολλῶν. Εἷς μόνος, ἀλλ' ἀντισταθμίζων τοὺς πολλούς, ὁ Ὀσμὰν πασιᾶς οὗτος, κατεξανέστη κατὰ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως, δοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν ἐγγύησιν, καὶ μέγα δυνάμενος, οὐ μόνον ἠρνήθη τὴν ψῆφον αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιμενόντων τῶν ἄλλων, καὶ εἰς ἀπειλὰς προέβη, ἀποφανθεὶς ὅτι ζῶν δὲν θέλει ποτὲ ἀνεχθῆ νὰ ἴδῃ χριστιανὸν σφαζόμενον· καὶ οὕτως ἐσώθησαν οἱ χριστιανοί. Φοβούμενος δὲ μήπως ὁ ἀφηνιάζων ὄχλος προβῇ εἰς τολμηρόν τι κίνημα, καὶ ὁπλοφόρους πολλοὺς περὶ αὐτὸν συνεκέντρωσεν, ἑτοίμους νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἕλληνας κινδυνεύοντας. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ 1828 ἀπεσόβησε παραπλήσιόν τινα κίνδυνον, ὅτε, ἐκραγέντος τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ πολέμου, οἱ Τοῦρκοι ἐζήτουν νὰ πράξωσι τότε, ὅ,τι ἄλλοτε κωλυθέντες δὲν ἔπραξαν. Ὁ ἑλληνισμὸς λοιπὸν καὶ τότε ἐσώθη ἐν Τραπεζοῦντι. Οἱ χριστιανοὶ ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν, καὶ ζῶντι μὲν ἀπέστελλον ἐτησίως δῶρον μικρὸν μέν, ἀλλ' ἀρκούντως ἐκφράζον τὴν διάθεσιν καὶ τὰ πρὸς ἐκεῖνον αἰσθήματα τῶν κατοίκων, ἀποθανόντι δὲ πολλάκις διενοήθησαν νὰ ἀνεγείρωσιν αὐτῷ κενοτάφιον, διαιωνίζοντες τὴν μνήμην τοῦ εὐεργετήματος. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ ἐμπνεύσεων ἐκείνου ἐμφορούμενοι τὰς αὐτὰς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς διαθέσεις διατρέφουσι καὶ ταύτας πολλάκις διετράνωσαν. Ἐσχάτως δὲ ἐν τῇ σφαγῇ τῆς Τζέτας, ὅτε καὶ ἐν Τραπεζοῦντι τοιοῦτόν τι ἐμηχανοῤῥαφεῖτο καὶ οἱ ἐμμανέστεροι τῶν Τούρκων ἔθιγον τὰ ξίφη καὶ ἡτοιμάζοντο εἰς σφαγήν, ὁ υἱϊδοῦς τοῦ Ὀσμὰν Πασιᾶ ἐκείνου κατήγγειλε τὰ γενόμενα. Ἄνευ λοιπὸν τοῦ Σιατηρζατὲ πόσαι καὶ ποῖαι καὶ πηλίκαι σκηναὶ ἔμελλον νὰ διαδραματίζωνται καθ' ὅλην τὴν πόλιν, καὶ ἐκ ταύτης νὰ μεταδίδωνται καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τοῦ Πόντου χώρας, αἵτινες πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα εἶχον τὰ βλέμματα ἐστραμμένα, ἕτοιμαι νὰ πράττωσιν ὅ,τι ἐν αὐτῇ ἐγίνετο· ὥστε αἱ ἐν Τραπεζοῦντι σφαγαὶ ἔμελλον νὰ ἐπεκτείνωνται καθ' ὅλον τὸν Πόντον παρακολουθούμεναι ὑπὸ παντοίων ἄλλων ἀτοπημάτων. Ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια καὶ κατὰ ταύτην τὴν κρίσιμον ἡμέραν ἔσωσεν ἡμᾶς, ἐμπνεύσασα τὸν δαιμόνιον ἐκεῖνον ἄνδρα, καὶ τῆς σφαγῆς περισταλείσης ἐν Τραπεζοῦντι, αἱ λοιπαὶ πόλεις δὲν ἐτόλμησαν

τοιοῦτόν τι νὰ πράξωσιν. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις νομίζομεν ὅτι ὀφείλει ἐν τοῖς ἀπογόνοις ἐκείνου νὰ ἀνταμείψῃ τὸ πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν προσενεχθὲν εὐεργέτημα. Τοῦτ' αὐτὸ προέθεντο καὶ ἐν Κερασοῦντι νὰ πράξωσι, ὅπου προέβησαν, ὥστε καὶ νὰ κατακλείσωσι τοὺς χριστιανοὺς ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ὅθεν ἔμελλον ἐκβαλόντες νὰ ἀποκτείνωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ μουφτῆς τῆς πόλεως Ἐμὶν ἐφέντης Παλουκτζόγλης ἀντέστη, μὴ θελήσας νὰ προσεπικυρώσῃ τὴν πρᾶξιν διὰ φετφᾶ, ἀναγκαίου πρὸ τῆς σφαγῆς· καὶ οὕτως οἱ χριστιανοὶ περιμένοντες ἐν ἀγωνίᾳ τοὺς δημίους αὐτῶν ἐσώθησαν παρ' ἐλπίδα Ἀξία μνείας εἶναι καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ. Τὸ ἔθνος τοῦτο, εἶπεν, εἶναι ἀδύνατον νὰ καταστρέψωμεν ἐξ ὁλοκλήροο· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ περιποιηθῶμεν, ἵνα μὴ κακοποιήσαντες διεγείρωμεν καθ' ἡμῶν τὴν ἐκδίκησιν τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν. Τὴν αὐτὴν ὑπεράσπισιν παρέσχε τοῖς ὑπ' αὐτὸν χωρίοις ὁ οἶκος τῶν Ἀγιπιδῶν. Ἐν Παΐπερ δὲ συλλαβόντες τοὺς ἐκεῖ παρεπιδημοῦντας Ἕλληνας (ἰθαγενῶν μὴ ὄντων) καὶ συνδέσαντες ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀπήγαγον εἰς σφαγὴν καὶ ἤρξαντο σφάζοντες ὄπισθεν κατ' ἀράδαν, ὅτε ἔφθασε νέα ἐκ Τραπεζοῦντος ἀνασταλτικὴ διαταγή· ἀμέσως λοιπὸν ἐσταμάτησε τὴν περαιτέρω σφαγὴν καὶ οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν παραδόξως.

Ἀλλ' ἂν καὶ ἐσώθη ὁ ἑλληνισμὸς τότε καὶ γενικόν τι δὲν ἐτολμήθη, δὲν ἕπεται ὅτι ἀπηλλάγη καὶ τῶν μερικῶν σφαγῶν καὶ τῆς ἄλλης καταπιέσεως. Φορολογίαι δειναί, δασμοφορίαι βαρεῖαι, ἀπειλαί, ὕβρεις, κίνδυνοι, φόβοι, φόνοι, πρὸ πάντων, βίαιαι καὶ ἀκατάπαυστοι καὶ καταθλιπτικώταται ἀγγαρεῖαι ἐξηκολούθουν καθ' ὅλον τὸ ἐνναετὲς διάστημα τοῦ πολέμου· ἀπὸ πρωΐας μέχρι δύσεως ἡλίου ὑπὸ τὰς μάστιγας σκληρῶν κλητήρων, τοῦ γηραιοῦ ἀρχιερέως συνεξάρχοντος καὶ συναχθοφοροῦντος, ἤγοντο ἐπὶ δημόσια ἔργα καὶ ἠναγκάζοντο νὰ φέρωσι δυσβάστακτα βάρη, ὀρύττοντες τάφρους; ἀνεγείροντες ὀχυρώματα, σύροντες κανόνια, φέροντες σφαίρας, πέτρας, γῆν, δοκούς, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι ἠκόνουν ἐν ὄψει αὐτῶν τὰ ξίφη καὶ ἀναφανδὸν ἡτοιμάζοντο εἰς σφαγήν. Στίφη δὲ ἄλλα ἐνόπλων, τῶν ἀνδρῶν ἀπόντων ἐπὶ τὰ δημόσια ἔργα, διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς οἰκίας, τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀπελπισίαν διαδίδοντες. Αἱ δύστηναι γυναῖκες ἐν τῇ ἐμφανίσει ἐνόπλων ἀνδρῶν ὑπέθεσαν ὅτι κατασφάξαντες τοὺς ἄνδρας, διεσκορπίσθησαν εἰς

τὰς οἰκίας, ἵνα συμπληρώσωσι τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς. Γενικὸς λοιπὸν θρῆνος ἠγέρθη καὶ κοπετὸς, καὶ αἱ μὲν ἔπιπτον λειποθυμοῦσαι, αἱ δὲ κατεκλείοντο εἰς τὰς οἰκίας, αἱ δὲ ἐπεκαλοῦντο τὴν θείαν ἀντίληψιν, αἱ δὲ, ὡς μαινάδες, διέτρεχον τὰς ὁδοὺς ὀλολύζουσαι, τύπτουσαι τὰ στήθη καὶ τίλλουσαι τὰς κόμας. Οὐδεμία φωνὴ ἐξῆλθεν ἀπὸ στόματος Τούρκου καθησυχάζουσα τὰ τετρομαγμένα πλήθη τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δείξωσιν οὐδένα οἶκτον, διεσπάρησαν εἰς τὰς οἰκίας, ἀνερευνῶντες ὅπλον ἢ ἄλλο τι παρόμοιον. Ὁ ἀναγνώστης ἐγνώρισεν ἤδη τὸν σκοπὸν τῆς συῤῥοῆς· ἐζήτουν νὰ ἀνιχνεύωσιν, ἐὰν οἱ χριστιανοὶ εἶχον ὅπλα κεκρυμμένα ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν. Εὐτυχῶς οὐδὲν τοιοῦτον εὗρον· διότι ὑπονοήσαντες τοῦτο, εἴπου εὑρίσκετο τοιοῦτον ὅπλον, προέφθασαν κρύψαντες, θάψαντες ἢ ῥίψαντες εἰς φρέατα. Αἱ βιαιοπραγίαι ἐκεῖναι ἐξηκολούθουν ἐνεργούμεναι ἐπὶ πολλὰ ἀκόμη ἔτη καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου· διότι τὰ προστάγματα τῆς πόλεως καὶ αἱ διδόμεναι ὑποσχέσεις οὔτε τὴν γλῶσσαν τοῦ Τούρκου συνέστελλον, ἐθισθέντος νὰ ὑβρίζῃ καὶ νὰ ἀπειλῇ, οὔτε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀφώπλιζον, εἰς ἁρπαγὰς καὶ δῃώσεις καὶ φόνους ἐκδοθέντος. Ἀλλὰ καὶ πόσα διατάγματα καὶ περιορισμοὶ κατά τε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν, πόσαι ἐξευτελιστικαὶ διαταγαὶ νεωτέραν φέρουσι τὴν χρονολογίαν; Ὁ παραβάλλων τὴν τότε τῶν πραγμάτων κατάστασιν πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν μόνος δύναται νὰ διακρίνῃ τὴν μεγάλην τῆς τότε κυβερνήσεως πρὸς τὴν παροῦσαν διάστασιν.

Ἄλλη τάξις κατοίκων χριστιανῶν ἀποτελοῦσα ἰδιόῤῥυθμόν τινα χαρακτῆρα εἶναι οἱ ὀνομαζόμενοι Κλωστοὶ, δηλονότι ὅσοι ὄντες ἐν κρυφῷ χριστιανοὶ, ἐλογίζοντο μουσουλμάνοι, ὑποκρινόμενοι θρησκείαν, ἣν ἐνδομύχως ἀπεστρέφοντο, ὅσοι ἐζήτησαν νὰ συμβιβάσωσι τὴν συνείδησιν μετὰ τῆς ἀνάγκης, καὶ τῶν καταπιέσεων νὰ ἀπαλλάττωνται, καὶ τῆς θρησκείας τῶν πατέρων αὐτῶν νὰ μὴ ἀφίστανται. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐῤῥέθησαν ἱκανὰ ἐν τοῖς Ποντικοῖς (σελ. 35). Ἐνταῦθα ἐξετάζομεν τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὸ μέτρον τοῦτο. Περὶ τῆς αἰτίας λοιπὸν, δι' ἣν οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσποιῶνται τὸν μηδέποτε πρεσβευόμενον ὑπ' αὐτῶν μωαμεθανισμὸν, καὶ περὶ τοῦ χρόνου, ὅτε ὑπέκυψαν εἰς τὸ μέτρον τοῦτο, ταύτην μόνον ἔχομεν ἀμυδρὰν παράδοσιν. Ἡ πατρὶς αὐτῶν ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Κάνιος καὶ τῶν διακλαδώσεων αὐτοῦ ὑπαγομένη, διῃ-

ρημένη δὲ εἰς πολλὰ χωρία περικλείεται ὑπὸ ὀρέων εἰς πολλῶν ὡρῶν (μέχρι 20) ἀπὸ θαλάσσης ἀπόστασιν, εἶναι δὲ δυσχείμερος καὶ ψυχρὰ καὶ πᾶσα συγκοινωνία ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἀποκόπτεται· τὸ δὲ ἔδαφος τῆς χώρας εἶναι ἄγονον, ἥκιστα ἀνταμεῖβον τοὺς κόπους τοῦ γεωργοῦ. Ὀφείλουσι λοιπὸν νὰ προμηθεύωνται ἐν μετοπώρῳ τὰ τοῦ χειμῶνος ἐφόδια. Καὶ τώρ' ἀκόμη οἱ μὴ μεταβαίνοντες εἰς χειμάδια, ὀφείλουσι νὰ συγκομίσωσιν ἔξωθεν πᾶσαν τὴν ἐν χειμῶνι διατροφὴν αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταλήψεως τῶν χωρῶν τούτων ἐξ ἑκάστου χωρίου τινὲς μετήρχοντο τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἐμπορίου ἢ τῆς μετακομιδῆς, μεταβαίνοντες εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας χώρας ὑπὸ μωαμεθανικῶν φυλῶν οἰκουμένας ἵνα προμηθεύωνται τὰ χειμάδια αὐτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων κατοίκων, τόν τε σῖτον καὶ λοιπά. Ἐπειδὴ δὲ ὡς χριστιανοὶ διέτρεχον κίνδυνον παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς κατοίκοις τῶν χωρίων, ὅπου μετέβαινον, διέτρεχε δὲ καί τις μωαμεθανικὴ φυλὴ τὰς μεταξὺ χώρας Λεβένται ὀνομαζομένη, οὗτοι πρὸς ἀσφάλειαν ἀπήρχοντο ἐπὶ πλαστοῖς μωαμεθανικοῖς ὀνόμασιν, ἅτινα ὅμως κατέθετον ἐπιστρέφοντες· ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν κατοίκων ἐπανελάμβανε τακτικῶς κατ' ἔτος τὴν ὁδοιπορίαν αὐτῶν συνεδέθη σχέσις καὶ γνωριμία τούτων πρὸς τοὺς μωαμεθανοὺς κατοίκους τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν, ἐγνωρίζοντο παρ' αὐτῶν καὶ ἐπεριμένοντο κατ' ἔτος ὑπ' ἐκείνων, νομιζόμενοι ὅτι πρεσβεύουσι τὸν μωαμεθανισμόν, διὰ τοῦτο συνέβαινε δὲ νὰ ἔχωσιν οἱ τοιοῦτοι δύο ὀνόματα, ἓν μὲν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν χριστιανικὸν καὶ ἕτερον ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ ἀποδημίαις αὐτῶν μωαμεθανικόν. Ἐπῆλθεν ἐν τούτοις ἡ Ὀθωμανικὴ κατάκτησις καὶ κατεκτήθησαν καὶ τὰ περὶ τὰ χωρία αὐτῶν μέρη, καὶ τότε ἐγνώρισαν εἰς ποῖον προὖπτον κίνδυνον ἦσαν ἐκτεθειμένοι, Ὀθωμανοὶ ὑπὸ τῶν ἔξωθεν νομιζόμενοι. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ διατηρήσωσι καὶ τὸ ψευδὲς αὐτῶν ὄνομα καὶ τὴν ψευδῆ θρησκείαν, καὶ νὰ νομίζωνται μωαμεθανοὶ οἱ μηδέπω τὴν θρησκείαν ἐκείνην πρεσβεύσαντες. Ταύτην μόνην τὴν παράδοσιν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνιχνεύσωμεν ἐν ταῖς μετ' ἐκείνων σχέσεσιν. Ἐκ τῆς περὶ τὴν θρησκείαν ὑποκρίσεως συνῳκειώθησαν εἰς τὸ ψεύδεσθαι, καὶ ἤδη τὸ ψεῦδος εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν κατοίκων. (α) Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων εὐλόγως δυνάμεθα

(α) Διασύροντες αὐτοὺς λέγουσιν ὅτι ἑπτὰ σάκκοι ψευδῶν διενεμήθησαν καθ' ὅλην

νὰ διαιρέσωμεν τοὺς κατοίκους τῆς Ποντικῆς εἰς χριστιανοὺς καὶ εἰς μωαμεθανούς. Ἐκ τούτων δὲ οἱ μὲν χριστιανοὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς Ἀρμενίους πάνυ μὲν εὐαρίθμους περὶ τὰ παραλιώτερα, πολυπληθεστέρους δὲ ἐπὶ τὰ μεσογειότερα καὶ μειονεκτοῦντας πάντοτε τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τὴν Ποντικήν, καὶ εἰς Ἕλληνας μειονεκτοῦντας καὶ τούτους τῶν Τούρκων καὶ ὑποδιαιρουμένους εἰς ἑλληνοφώνους ἰθαγενεῖς κατοικοῦντας τὰ παράλια, τὸ θέμα τῆς Χαλδίας καὶ τὰς ὀρεινὰς ἐσχατιὰς τῆς Ποντικῆς, καὶ ἑλληνοφώνους ἐποίκους κατοικοῦντας τὰς ἐποικισθείσας χώρας τοῦ Πόντου, καὶ εἰς τουρκογλώσσους ἰθαγενεῖς κατοικοῦντας τὰ μεσογειότερα τῆς Ἐπαρχίας, καὶ τουρκογλώσσους ἐπήλυδας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κατελθόντας. Οἱ δὲ μωαμεθανοί, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων τουρκομάνων καὶ τῶν ἐχόντων περσικὴν καταγωγήν, ὑποδιαιροῦνται εἰς τοὺς ἀπ' εὐθείας ἐκ Τούρκων καταγομένους, ὄντας εὐαρίθμους κατὰ τὴν Ποντικήν, καὶ εἰς ἀρνησιχρίστους ἀποτελοῦντας τὸν πραγματικὸν τῆς χώρας πληθυσμόν· τούτους δὲ πάλιν ὑποδιαιρουμένους εἰς τουρκοφώνους μωαμεθανοὺς τοὺς ἐντελῶς συγχωνευθέντας καὶ εἰς ἑλληνοφώνους, οὓς ὁ ἰσλαμισμὸς δὲν συνεχώνευσεν ἀκόμη ἐξ ὁλοκλήρου, ἀλλὰ διατηροῦσι τὴν γλῶσσαν μαρτύριον τῆς καταγωγῆς αὐτῶν. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐπιζήσασα ἐν αὐτοῖς τουρκεύσασι θέλει διαμένει πάντοτε μητρική, καὶ δὲν θέλει θᾶττον ἢ βράδιον καταπνίγεσθαι ὑπὸ τοῦ θρησκεύματος· ἢ τὸ ἐν αὐτοῖς ἀμυδρότατον διατηρούμενον καὶ μόλις σημεῖα ζωῆς ἐκλιπούσης δεικνύον ἐθνικὸν αἴσθημα, τὸ ἐν πολλοῖς ἀνώτερον τοῦ θρησκευτικοῦ ἀναφαινόμενον, θέλει ἀναζήσει ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κατισχύσει κατὰ τῆς ῥιζωθείσης ἐν αὐτοῖς ἐνθεομανίας. Τὸ καθ' ἡμᾶς ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν εἰς τοιαῦτα θαύματα καὶ τὴν ἐντελῆ ἐξοθωμάνισιν αὐτῶν ζήτημα μόνον χρόνου νομίζομεν, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἀληθὴς ἐθνοσώτειρα παιδεία ἀναλάμψῃ καὶ ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἀρυσθῶσιν ἀπὸ τῶν ναμάτων αὐτῆς πάντες ἄνευ διακρίσεως ἔθνους καὶ θρησκείας.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους τουρκικοὺς τῆς κυβερνήσεως καταλόγους μὴ τοσοῦτον ἀκριβεῖς ὁ πληθυσμὸς τῆς ὅλης Ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν

τὴν οἰκουμένην, ἐκ τούτων οἱ ἓξ ἐδόθησαν εἰς τοὺς Κρωμαίους, ὁ δὲ ἕβδομος ἔμελλε νὰ διανεμηθῇ τοῖς λοιποῖς κατοίκοις τοῦ κόσμου· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπέμενον ζητοῦντες καὶ ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου σάκκου μερίδιον.

δρίων τῆς Ῥωσσίας μέχρις Ἅλυος ποταμοῦ ἀναβαίνει εἰς 900,000 περίπου· ἐκ τούτων περὶ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἀνήκουσιν εἰς τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ τριακόσιαι εἰς τὴν χριστιανικήν· ἐξ ἧς πάλιν τεσσαράκοντα χιλιάδες εἰσὶν Ἀρμένιοι καὶ διακόσιαι ἑξήκοντα Ἕλληνες.

Ὁ κατ' οἶκον βίος τοῦ Ἕλληνος χριστιανοῦ ὑπῆρχεν ἀληθῶς οἰκτρότατος. Ὁ Ἕλλην ἐνομίζετο καὶ τῶν κυνῶν εὐτελέστερος· διότι εἰς ἐκείνους μὲν ἐδείκνυον συμπάθειαν, σπανιώτατα ὅμως ἐδείκνυε Τοῦρκος οἶκτον εἰς χριστιανὸν ὑβριζόμενον ἢ αἰκιζόμενον· ἀπ' ἐναντίας πᾶσα κατὰ χριστιανοῦ προσβολὴ πολλοὺς εὕρισκε τοὺς ἐπιβοηθοῦντας, καὶ συνέτρεχον αὐθόρμητα πλήθη ἄπειρα καὶ παρεῖχον τὴν ἑαυτῶν συνδρομὴν λόγοις καὶ ἔργοις, στόματι καὶ χερσὶν, ὁσάκις ἔβλεπον Τοῦρκον ἐπιτιθέμενον κατὰ χριστιανοῦ· τὸ τουρκοπαιδεύω κατήντησεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀπηνέστατα καὶ σκληρότατα τιμωρῶ· καὶ σήμερον ἀκόμη λέγοντες, τί τουρκοπαιδεύεις αὐτὸν, σημαίνομεν διὰ τί σκληρότατα τὸν τιμωρεῖς. Ἡ ἐνδυμασία τοῦ Ἕλληνος ὑπῆρχε διαγεγραμμένη καὶ ὡρισμένη, ἐκτὸς τοῦ μαύρου χρώματος πᾶσα ἄλλη βαφὴ ἦν ἀπ' αὐτοῦ ἀπηγορευμένη, ἐκτὸς τοῦ χονδροῦ βαμβακίνου πᾶν ἄλλο πολυτελέστερον ὕφασμα δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐνδυθῇ· μαῦρον ἔφερε τὸ ἐπὶ κεφαλῆς κάλυμμα, περιτετυλιγμένον διὰ μαύρου χονδροῦ ὑφάσματος, μαῦρα τὰ ἐν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ πέδιλα, ὧν καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς καὶ τὸ χρῶμα καὶ ἡ κόψις ἦσαν διαγεγραμμένα, ὤφειλον νὰ λήγωσιν εἰς ὀξὺ ἄνευ πέλματος· ἐν τῷ λουτρῷ εἰσήρχετο γυμνοῖς τοῖς ποσὶ καὶ ἐξήρχετο ἄνευ μάκτρων (χαβλίδων). Εἰς πᾶσαν καθ' ὁδὸν συνάντησιν καὶ τοῦ εὐτελεστέρου Τούρκου ὁ Ἕλλην ἐχρεώστει νὰ ἀφήσῃ τὰ παρὰ τὰ πλάγια τῆς ὁδοῦ πεζοδρόμια, καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὅθεν διέβαινον τὰ ζῶα καὶ διὰ μυρίων ὑποκλίσεων καὶ ἄλλων ἐξευτελεστικῶν κινημάτων ὤφειλε νὰ καταδείξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀθλιότητα· ὁ οἶκος αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ οἰκοδομῆται μονώροφος, ἄνευ ἐπιχρώσεως, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ κονίασις ἦν πολλαχοῦ ἀπηγορευμένη· οὐαὶ τῷ παραβαίνοντι τὴν διαταγὴν καὶ δεικνύοντι πολυτέλειάν τινα ἐν τῇ σκευῇ καὶ τῇ ἐνδυμασίᾳ. Συχνάκις ἀπήτουν τραπέζας καὶ δεῖπνα πολυτελῆ, ἐν οἷς ὁ Ἕλλην ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ἂν ὁ Τοῦρκος ἠρκεῖτο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐμπλήσας τὴν νηδὺν καὶ οὐδὲν ἄλλο προσαπαιτήσας· συνηθέστατα προσαπήτει

καὶ χρηματικὴν ἀμοιβὴν, ἐπιμίσθιον τῶν ὀδόντων (τῆς πρφ. tich κηρασὶν) ὀνομάζων· πολλοὶ θρασύτεροι μεθυσθέντες καὶ εἰς ἄλλα ἐθρασύνοντο ἀτοπήματα. Χάριν ὅμως τῆς ἀληθείας ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐτιμωρήθησαν πολλάκις παραδειγματικῶς παρὰ τῶν προϊσταμένων, καὶ ὅτι πολλοὶ ἀπέτισαν τὴν ζωὴν ἀντὶ τοιαύτης θρασύτητος. Ἄλλοι πάλιν ἔπεμπον τὰ ῥινόμακτρα φέροντα κόμβον, ἐν ᾧ ἔθετον μολύβδινα σφαιρίδια, ἀπαιτοῦντες ποσότητα χρηματικὴν καὶ ὑπαινιττόμενοι διὰ τῶν σφαιριδίων ὅτι θέλει γείνει χρῆσις τῶν βολῶν, ἐὰν δὲν ἀποσταλῇ ἡ ποσότης. Ἐπιλήψει ἡμᾶς ὁ χρόνος διηγουμένους τοιαῦτα παραδείγματα· ἑκάστη σχεδὸν οἰκογένεια ἱκανῶς εὐπραγοῦσα ἀριθμεῖ ἕνα ἢ καὶ πλείονας φονευθέντας οὕτως, ἢ διαφυγόντας τοιοῦτον κίνδυνον. Αἱ ἐξωμοσίαι ἐγίνοντο συχνότατα καὶ πάντοτε σχεδὸν διὰ καταμηνύσεως ἢ διαβολῶν· ἡ ἐξωμοσία πατρὸς ἢ μητρὸς συνεπῆγεν αὐτοδικαίως καὶ τὴν βιαίαν ἐξώμοσιν τῶν τέκνων, πολλάκις δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀδελφοῦ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν· ἀπαγόμενος δὲ ὁ πατὴρ πολλάκις, ἵνα σώσῃ κἂν τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἔκρυπτεν, εἰ μὴ πάντων, ἑνὸς ἢ δύο καὶ συνήθως τῶν νηπιωτέρων τὴν ὕπαρξιν, καὶ προετίμα τὴν στέρησιν αὐτῶν μᾶλλον ἢ νὰ συμμεθέξωσι τῆς αὐτοῦ τύχης. Συκοφαντίαι ἐγίνοντο συχναὶ, ὅτι ὁ δεῖνα χριστιανὸς ἐζήτησε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ἰσλαμισμόν· πᾶσα δὲ τοιαύτη κατηγορία ἦγε τὸν κατηγορούμενον ἢ ἐπὶ τὴν περιτομὴν ἢ ἐπὶ τὴν ἀγχόνην· ἄρνησις δὲ, ὅτι πώποτε δὲν ἐξεφράσθη τοιαύτην ἐπιθυμίαν, δὲν ἐλαμβάνετό ποτε ὑπ' ὄψιν· οἱ μαρτυρήσοντες ὅτι ἤκουσαν αὐτὸν ἰδίοις ὠσὶν ἦσαν πάντοτε ἕτοιμοι. Πόσοι θῦμα τοιαύτης συκοφαντίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξομόσωσι! πόσοι δὲ ἄλλοι προείλοντο ἀντὶ τῆς ἐξωμοσίας τὸν θάνατον! Οἱ πλεῖστοι τῶν βίᾳ ἐξομοσάντων ἐξηκολούθουν πάλιν τὴν πρώτην αὐτῶν λατρείαν ἐν κρυπτῷ, καὶ συγκατελέγοντο αὐτοί τε καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν εἰς τὴν τάξιν τῶν κεκρυμμένων χριστιανῶν, περὶ ὧν εἴπομεν. Πολλοὶ παῖδες ἁρπαζόμενοι ἀπήγοντο εἰς ἐξώμοσιν, δελεαζόμενοι ἢ συκοφαντούμενοι· πᾶσα δὲ τοῦ πατρὸς ἢ τῶν γονέων αὐτῶν ἐπέμβασις ἢ ἀντίστασις ἐδείνου καὶ τὴν ἐκείνων θέσιν. Τὸ κάλλος ἦν λίαν ἐπικίνδυνον· οἱ παῖδες κατεκλείοντο εἰς τὰς οἰκίας, καὶ διήνυον ἔγκλειστοι, οὐ μόνον τὴν παιδικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφηβικὴν, πολλάκις δὲ καὶ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, μὴ τολμῶντες νὰ παρακύψωσι, φοβούμενοι μήπως διερεθί-

σωσι Τούρκου διαβαίνοντος τὰς φιληδόνους ὁρμάς. Ὅπου ἀδιέξοδοι καὶ στενοὶ ὁδοί, μόλις χωροῦσαι τὸν διαβάτην, ὅπου γωνίαι ὑπολανθάνουσαι τὰς ἐρεύνας τῶν πολλῶν, ἐκεῖ ἐκτίζοντο καὶ χριστιανικαὶ οἰκίαι· τοῦτο ἐξηγεῖ ἀρκούντως, διατὶ τὰ ἐν παραβύστῳ πνιγηρὰ οἰκήματα ἦσαν τὰ μᾶλλον παρὰ χριστιανοῖς πολυζήτητα· αἱ δὲ εὐάεροι καὶ τερψίχωροι θέσεις κατείχοντο ὑπὸ Τούρκων. Ἡ κωδωνοκρουσία ἦν ἀπηγορευμένη, μόνον ἐν ταῖς τρισὶ μοναστηρίοις ὑπῆρχον κατ' ἐξαίρεσιν κώδωνες. Ἀντὶ δὲ τούτων εἶχον οἱ ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ περιχώρῳ σανίδα στερεὰν ξυλίνην, λαβίδα φέρουσαν ἐν τῇ ἄκρᾳ· ἐπὶ δὲ τῆς σανίδος ἦσαν προσδεδεμέναι διὰ ῥαφίδος ἑκατέρωθεν δύο ἄλλαι κινηταί· διὰ τοῦ κρότου λοιπὸν τούτου κινουμένου διὰ τῶν χειρῶν εἰδοποιοῦντο καὶ προσήρχοντο οἱ πιστοὶ εἰς τοὺς ναούς· τοῦτο ὠνόμαζον Τζαλπαράν. Καὶ ὅμως ἐν μιᾷ τῶν τεσσαρακοστῶν ἐπειδὴ τρὶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπανελαμβάνετο ἡ κροῦσις τῆς Τζαλπαρᾶς, ἐν ὄρθρῳ, ἑσπερινῷ καὶ ἀποδείπνῳ, ὀργισθεὶς (περὶ τὸ 1750) εἷς τῶν ἰσχυρῶν, πέμψας ἀπέκλεισε τὸν ναόν, ὃν μετ' ὀλίγον ἀπεμπόλησεν αὐθαιρέτως τοῖς Ἀρμενίοις, παρ' ὧν μετέβη ἔπειτα εἰς τοὺς καθολικοὺς Ἀρμενίους. Τὴν Τζαλπαρὰν ἔπειτα διεδέχθη σήμαντρον ἐκ μακρᾶς ξυλίνης σανίδος κρουομένης διὰ ξυλίνων ῥόπτρων, καὶ τοῦτο ὕστερον σιδηροῦν σήμαντρον, κρουόμενον διὰ σιδηρῶν ῥόπτρων, ὅπερ ὅμως μεγάλην ὑπέστη καταδρομήν, καὶ τέλος μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἀφ' οὗ πρότερον παρεχωρήθη τοῖς λατινικοῖς ναοῖς ἡ κωδωνοκρουσία, συνεχωρήθη τοῦτο καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις οὐχὶ ὅμως ἄνευ καταδιώξεων καὶ ἀναιμωτὶ διὰ τὴν ἐν πολλοῖς διαμένουσαν ἀκόμη θρησκομανίαν. Οὔτε τιμὴ λοιπὸν, οὔτε ἰδιοκτησία, οὔτε θρησκευτικὴ πεποίθησις οὔτε ζωὴ ὑπῆρχον ἐν ἀσφαλείᾳ· ἀνίσχυρος ἀπέβαινεν ὁ νόμος, εἴ τις ὑπῆρχε τοιοῦτος προνοῶν περὶ τῆς τύχης τοῦ ἀσθενοῦς ῥαγιᾶ καὶ ὑπερασπιζόμενος αὐτὸν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς καταδυναστείας καὶ τῆς καταπιέσεως· πόσα ἔκνομα δὲν ἐτολμῶντο ἀποινεὶ ἐν ὄψει τῆς καταδικαζούσης μὲν πολλάκις ταῦτα, μὴ ἰσχυούσης ὅμως καὶ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὰ κυβερνήσεως! Ἀφ' οὗ λοιπὸν καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅτε οἱ νόμοι ἀνέλαβον πλήρη τὴν ἰσχὺν αὐτῶν καὶ ἡ κυβέρνησις ζητεῖ καὶ προτίθεται διὰ παντὸς τρόπου καὶ πάσης θυσίας νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑκάστου ὑπηκόου καὶ τιμὴν καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν καὶ νὰ εἰσάξῃ τὴν ἐνώπιον τῶν νόμων ἰσότητα καὶ τὰ

ἀστικὰ παντὸς πολίτου δικαιώματα, τὰ τοιαῦτα παραδείγματα καὶ ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσιν ἀκόμη δὲν εἶναι ἀσυνήθη, ὁποῖαι ἄρα βιαιοπραγίαι καὶ τολμηρὰ κακουργήματα συχνὰ ἐνηργοῦντο, ὅτε ἡ ἀκολασία καὶ ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἐνθεομανία εἶχε πολλάκις καὶ αὐτὸν τὸν νόμον συνεργὸν καὶ συνένοχον καὶ συμβοηθόν;

Οἱ φόροι ἦσαν καταθλιπτικώτατοι· διῃροῦντο δὲ εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπ' εὐθείας ἐπιβαλλομένους καὶ εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν ἐν τέλει πρὸς ἴδιον αὐτὸν λογισμὸν καὶ ὠφέλειαν. Ἐκτὸς τοῦ κεφαλικοῦ λεγομένου φόρου ἢ χαρατζίου, τοῦ ἐπιβαρύνοντος μόνον τὸν χριστιανὸν, και τῆς σπέντζας, φόρου καὶ τούτου παρὰ τῶν χριςιανῶν εἰσπραττομένου καὶ οὐ τοσοῦτον μὲν βαρέως, ἀλλὰ λίαν ἐνοχλητικοῦ ὄντος, καὶ ἄλλων ὑπὸ διάφορα ὀνόματα καὶ μορφὰς, ἐκτὸς τοῦ φόρου τῶν ἀγγαριῶν, περὶ οὗ θέλει γείνει ἰδίως μνεία, πολλάκις τοῦ ἔτους ἐπανελαμβάνετο ὁ φόρος ὁ λεγόμενος σαλγοῦνι, ὃς, ἂν καὶ ἐπεβάρυνε καὶ χριστιανοὺς συνάμα καὶ Τούρκους, ἀλλὰ γινομένης τῆς διανομῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἐπετίθετο κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ οἱ μάλιστα ἐν τούτῳ ἀδικούμενοι ἦσαν οὗτοι. Ὁ φόρος οὗτος ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἐπήγαζε, τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, μέχρις οὗ κατήντα ἐπὶ τοῦ χριστιανοῦ, διερχόμενος διαδοχικῶς διὰ μυρίων χειρῶν, καὶ νέας λαμβάνων προσθήκας, μετεβάλλετο εἰς πολυχεύμονα καὶ ὁρμητικὸν ποταμὸν κατακλύζοντα καὶ καταπνίγοντα, ἐφ' οὓς ἐπέπιπτε δυστυχεῖς, καὶ ἐξωγκοῦτο τεραστίως, ὥς τις χιονοῤῥαγία, ἥτις ἐξ ἐλαχίστης ἀφορμῆς παραγομένη, εἰς χιονότευκτον μεταβάλλεται ὄρος, ἐπιπίπτον καὶ καταστρέφον καὶ θανατοῦν. Ἡ ἀρχικὴ λοιπὸν ποσότης ἡ ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ἐξερχομένη ταμείου, ἀφ' οὗ διαδοχικῶς διὰ προσθηκῶν ἐξωγκοῦτο ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὑπαλλήλων, ἀπεστέλλετο εἰς τὴν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ δὲ νέαν αὐθαίρετον προσθήκην προσθεὶς ὁ τοπάρχης, παρέδιδεν εἰς τοὺς τμηματάρχας τῆς ἐπαρχίας, οἵτινες διὰ νέων ἐπιπροσθέσεων παρέδιδον εἰς τοὺς προϊσταμένους τῶν χωρίων· ἄλλη προσθήκη ἐπεβάλλετο ὑπ' αὐτῶν, ἄλλη ἐπετίθετο ὑπὸ τῶν κλητήρων, ἄλλη ὑπὸ τῶν εἰσπρακτόρων, λογοδοσίας καὶ εὐθύνης μὴ ὑπαρχούσης. Τὸ μὲν λοιπὸν ταμεῖον, ὑπὲρ οὗ ἐζητεῖτο ὁ φόρος, ἐλάχιστα ἐκαρποῦτο, καὶ πολλάκις παλινδρομικῶς ἐπανερχόμενος μέχρι τοῦ ταμείου ἐμειοῦτο καὶ ἐστείρευε καὶ ἐνίοτε ἐξέλειπεν ὁλοσχερῶς, καθὼς ἐκλείπουσι ποταμοὶ, ἀποῤῥοφητικοῦ

τυχόντες καὶ ξηροῦ ἐδάφους, ἀλλ' εἰς τὸν χριστιανὸν ἦσαν βαρεῖς καὶ καταθλιπτικώτατοι. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἦσαν καὶ φόροι ὑπὸ τῶν γενικῶν καὶ τῶν κατὰ μέρος διοικητῶν ἐπὶ ἰδίᾳ αὐτῶν ὠφελείᾳ ἐπιβαλλόμενοι. Διότι τακτικῆς μισθοδοσίας μὴ ὑπαρχούσης, εἰς τοιούτους φόρους καὶ εἰς ἁρπαγὰς ἕκαστος τῶν ἐν πράγμασι κατέφευγε, καὶ εἰσέπραττε κατὰ τὸ δοκοῦν ἐπὶ διαφόροις ὀνόμασι, καὶ ἀπεγυμνοῦντο οἱ λαοὶ ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι καὶ ἀφορμαῖς· οἱ τοιοῦτοι ἔμμεσοι φόροι ἐπεβάλλοντο ἢ καθ' ὅλης τῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τοῦ τοπάρχου, ἢ κατὰ μέρος ἐπὶ μικρᾶς ἢ μεγάλης περιφερείας, καθ' ὅσον ἡ δικαιοδοσία τοῦ ἐπιβάλλοντος ἐπεκτείνετο. Πᾶσα προκήρυξις πολέμου ἀφορμὴ νέων καὶ καταθλιπτικωτάτων φορολογημάτων ἐγίνετο· ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι συλλέγουσιν ἑκούσια βοηθήματα ἢ ἐθελουσίους προσφοράς, εἰσέπρατον βίᾳ ἀφορήτους φόρους, οὓς αὐτοὶ διανεμόμενοι κατεβρόχθιζον, οὐδὲν ἢ πάνυ μικρὰ εἰς τὴν κυβέρνησιν προσφέροντες· ἐν τοιαύτῃ ποτὲ διανομῇ ἐζητήθη παρά τινος χριστιανοῦ, νομιζομένου ὅτι εὐπορεῖ, ἡ ὑπέρογκος τότε ποσότης 4500 γροσίων· ὁ χριστιανὸς ἀμηχανῶν εἰς τὴν ἀπότισιν, προσῆλθε κομίζων μόνον 1000 γρόσια, ἀλλ' ὑβρισθεὶς καὶ ἀπειληθεὶς ἀπεπέμφθη, προσεπιβληθέντων αὐτῷ καὶ ἄλλων 500 γροσίων πρὸς ποινὴν τῆς ἀντιστάσεως, ὁ κόσμος τῆς συζύγου καὶ τῶν δύο αὐτοῦ κορῶν ἐξήρκησεν εἰς ἀπότισιν αὐτῶν· τοῦτο δὲν ἀνατρέχει ἄνω τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν, ἐγένετο δὲ ἐν Κερασοῦντι· τοιαῦτα παραδείγματα ὑπάρχουσιν ἄπειρα· ἓν μόνον ἀρκεῖ. Ἡ διὰ θαλάσσης μεταβίβασις τῶν διαφόρων ὑπαλλήλων μέχρι καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἐγίνετο διὰ μόνων τῶν χριστιανῶν δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης, καὶ φαίνεται ἡ ὑποχρέωσις ἀνατρέχει εἰς πολὺ ἀρχαίους χρόνους· διότι μνημονεύεται ἐπιβληθεῖσα ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν πόλεων κατακτήσεως· ὅθεν ἡ διαπόρθμευσις τῶν ποταμῶν καὶ ἡ διὰ θαλάσσης μεταβίβασις δαπάνῃ τῶν Ἑλλήνων. Ἠναγκάζοντο λοιπὸν εἰς πολυμήνους ποντοπορίας πολλάκις μετακομίζοντες τοὺς ἐν τέλει μέχρις αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ μακρῶν πλοίων Τζεκτουρίων ἢ Καντζαπὰς λεγομένων, ἐν αἷς οὐ μόνον οὐδὲ τὸν ἄρτον αὐτῶν δὲν ἐλάμβανον παρὰ τῶν πλεόντων, ἰδίαις δαπάναις ἢ διὰ δαπάνης τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος θαλασσοποροῦντες, ἀλλὰ καὶ ἐμαστιγοῦντο ἀνηλεῶς, ἄν ποτε ἀπαυδήσαντες ἀπὸ τῆς ἐπιπόνου καὶ ἀκαταπαύστου εἰρεσίας, ἐζήτουν σταματήσαντες νὰ λάβωσι μικρὰν

ἀνακούφισιν. Ἐπὶ τούτῳ ἐπεβάλλετο καὶ φόρος τῆς ἀγγαρίας (ἀγγαρία παρασὶν) λαμβανόμενος ἀπὸ μόνων τῶν χριστιανῶν διὰ τὰς δαπάνας τῶν τοιούτων θαλασσοδρομιῶν, ὃς διὰ τὰς ἀκαταπαύςους θαλασσοπορίας ἀπέβαινεν ἐκ τῶν καταθλιπτικωτάτων. Ἄλλη μάστιξ ἀφόρητος διὰ τοὺς χριστιανούς, τούτους μόνους ἐπιβαρύνουσα, ἦσαν οἱ ταχυδρόμοι τοῦ κράτους (τάταροι)· ὁ χριστιανὸς ὤφειλε καὶ τούτοις διαβαίνουσι νὰ προσφέρῃ καταλύματα καὶ τὴν ἄλλην ἐν τῇ πόλει δαπάνην. Μαστιγοφόροι εἰσέλαυνον εἰς τὰς οἰκίας τῶν χριστιανῶν, ἀπήτουν λαμπρὰς τραπέζας, εὐειδεῖς παῖδας ὑπηρετοῦντας αὐτούς, κλίνην καινήν, ἐφ' ἧς οὐδεὶς ἄπιστος κατεκλίνθη, καὶ ἀναχωροῦντες ἐπιμίσθιον τῶν ὀδόντων· πολλοὶ δὲ προσήτουν καὶ τροφὴν τῆς λαγνείας αὐτῶν. Περὶ τῆς θηριωδίας τῶν τοιούτων ἀνθρώπων λέγονται πολλά· ταχυδρόμος τις ἀπαντήσας καθ' ὁδὸν χριστιανὸν χωρικὸν καὶ Τοῦρκον συνοδοιποροῦντας, μὴ γνωρίσας ἀπέδωκεν αὐτοῖς ὡς Τούρκοις, τὸν εἰς μωαμεθανοὺς εἰθισμένον χαιρετισμόν, κατιδὼν δὲ τὴν ἀπάτην καὶ ὀργισθεὶς διέταξε τὸν μὲν Τοῦρκον νὰ ἐκτελέσῃ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἀνάγκην, τὸν δὲ χριστιανὸν νὰ φάγῃ τὸ παρασκευασθὲν ἔδεσμα. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄπορον ὅτι ὁ Ἕλλην εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ἐξέλιπεν ἐντελῶς καὶ ἀπεσβέσθη· ἀλλ' εἶναι θαυμαστόν, ὅτι τοσαῦτα ὑποστὰς κατώρθωσε νὰ διανύσῃ τοὺς μακροὺς καὶ πολυδάκρυς αἰῶνας, καὶ κατισχύσας νὰ ἐπιζήσῃ καὶ νέαν νὰ ἀναλάβῃ δύναμιν· τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἂν δὲν εἶχε τὴν Θείαν δύναμιν ἐπισκιάζουσαν καὶ φυλάττουσαν αὐτόν.

Τὰ ἀπὸ τῶν ἀκαταπαύστων φορολογημάτων δεινὰ βλέποντες οἱ προϊστάμενοι τῶν κοινῶν πραγμάτων, (ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς μόλις παρελθούσης γενεᾶς), καὶ τὴν ἀμηχανίαν, ἥτις διεδίδετο εἰς τὰς κατωτάτας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐμποδίσωσι, νὰ ἀπαλλάξωσι δὲ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῆς οἰκτρᾶς αὐτῶν καταστάσεως, ἐπενόησαν εἶδος φορολογίας ὅλως διάφορον. Δὲν ἐξετάζομεν ἂν τὸ εἶδος τοῦτο ἐπιστημονικῶς θεωρούμενον εἶναι προτιμότερον τοῦ ἐν ἰσχύϊ ἤδη, κατὰ πόσον καὶ κατὰ τί εἶναι πλημμελὴς καὶ ἂν ἠδύνατο καὶ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος· τοῦτο ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ παρόντος πονήματος, ἄλλως δὲ ὁμολογοῦμεν καὶ τὴν κατὰ τοῦτο ἀπειρίαν ἡμῶν· ὅτι ὅμως τὸ μέτρον ἐκεῖνο ἀπέβη σωτήριον κατὰ τὰ ἄγονα ἐκεῖνα ἔτη καὶ ἀπήλ-

λαξε τὴν πόλιν μυρίων ἀτοπημάτων, τοῦτο εἶναι γενικῶς ὁμολογούμενον, οὐδέ τις δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ, ὅτι ἂν ὁ αὐτὸς ζῆλος τῶν συστησάντων ἐξηκολούθει μέχρι τέλους καὶ εἰς τοὺς διαδεξαμένους αὐτοὺς καὶ δὲν εἰσέδυον καὶ ἐν τούτῳ τὰ ἀτομικὰ ἔχθη, ἴσως δὲ καὶ ἡ κατάχρησις, ἀποθεματικὸν οὐ μικρὸν κεφάλαιον ἔμελλε νὰ σχηματισθῇ χρησιμεῦον εἰς ἀγαθοεργὰ καταστήματα. Ἐσύστησαν φορολογικὸν σύστημα κατ' ἰδιόρρυθμον ὅλως τρόπον, ἣν ὠνόμασαν Πολιτικὴν Κάσσαν· ἡ σύστασις αὐτῆς ἀνατρέχει εἰς τὸ 1826, καὶ ὁ μᾶλλον εἰς τοῦτο λαβὼν ἐνεργὸν πρόσωπον ἦν Χ. Ἰορδάνης τις Χ. Γεωργίου Τζίλογλους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐμπόρων φιλόκαλος καὶ φιλόμουσσος πρόθυμον συνεργὸν παρέχων ἑαυτὸν καὶ εἰς ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα, ἰδίως δὲ συντρέχων καὶ εἰς τὸ κατὰ τὸ 1816 συστηθὲν ἑλληνικὸν ἐν Τραπεζοῦντι φροντιστήριον. Ἕως τότε εἰς τὴν διανομὴν τῶν φόρων ἐλαμβάνετο μὲν καὶ ἡ ἀτομικὴ ἑνὸς ἑκάστου πολίτου κατάστασις, ἀλλὰ βάσις κυρίως ὑπῆρχεν ὁ ἀριθμητικὸς τῶν οἴκων πληθυσμός. Ἕκαστος οἶκος, εἴτε ἔχων πολλά, εἴτε μηδὲν κεκτημένος, ὤφειλε νὰ φορολογῆται πολὺ ἢ ὀλίγον, ἀφορολόγητος δὲ οὐδεὶς ἀφίνετο· ἴσως ὑπῆρχον καὶ οἶκοι, οἵτινες διὰ τὴν ἐντελῆ ἀνέχειαν ἀπεκλείοντο τῆς φορολογίας, ἀλλὰ τοῦτο ἐδίδετο ἐξαιρετικῶς καὶ εἰς πάνυ εὐαρίθμους καὶ εἰς ἐντελῶς ἀπογεγυμνωμένους, γενικῶς ὅμως καὶ πλούσιοι καὶ πένητες ἐφορολογοῦντο. Καὶ ἡ μὲν διανομὴ τῶν φόρων ἐγίνετο ὑφ' ἑκάστης κοινότητος, συνερχομένης καὶ συσκεπτομένης, καὶ ἐν τοιαύταις συσκέψεσι συνέβαινον ἔριδες καὶ διαπληκτικαὶ ἀντεγκλήσεις καὶ ὕβρεις, ἑκάστου ζητοῦντος νὰ κρύψῃ τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, καὶ ὑποβιβάσας μέρος τοῦ εἰς αὐτὸν ἐπιβαλλομένου βάρους, νὰ ἐπιφορτώσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ γείτονος· ἀλλ' ἡ εἴσπραξις τῶν διανεμηθέντων ἐγίνετο διὰ τῶν κλητήρων, μεθ' ὧν συγκατελέγετο καὶ εἷς Ἕλλην παρὰ τῆς κοινότητος συστηθείς, ὃς ἐδείκνυε τοὺς ὀφείλοντας, καὶ ὁ τοιοῦτος δὲν ἐλαμβάνετο βέβαια ἀπὸ τῶν προσηνεστάτων καὶ συμπαθεστάτων, ἀλλὰ συνήθως ὁ ἀμειλικτότατος, ὁ μὴ καμπτόμενος οὔτε ὑπὸ δεήσεων οὔτε ὑπὸ δακρύων· ἔναυλον φέρομεν τὴν εἰδεχθῆ ὄψιν καὶ τὴν ἀγρίαν καὶ τρομακτικὴν φωνὴν τοῦ Μ. Π. Τὴν οἰκτρὰν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν ἐλεήσαντες ἐσχημάτισαν ἄλλον τρόπον φορολογίας, ἐν ᾧ ὁ ἀριθμητικὸς πληθυσμὸς τῶν οἴκων δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν πλέον, ἀλλ' ἡ ἐργασία

καὶ μόνη καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσα ἀπολαυή· ὁ μὴ ἔχων λοιπὸν ἢ μὴ ἀπολαμβάνων ἐθεωρεῖτο πλέον καὶ ὡς μὴ ὑπάρχων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν παρ᾽ αὐτοῦ ἐζητεῖτο· εἰς δὲ τοὺς ἐργαζομένους καὶ ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἀπολαμβάνοντας ἀναλόγως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀπολαυῆς ἐπέπιπτε τὸ βάρος τῶν φορολογημάτων. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὴν εἴσπραξιν αὐτῶν ἀνέλαβεν ἡ κοινότης· ὥςε ἀφαιρέσασα ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς μόνον τὸν κεφαλικὸν φόρον ἢ τὸ χαράτζι, ὅπερ ἔμελλεν αὐτὴ ἡ κυβέρνησις νὰ εἰσπράττῃ, καὶ ἕκαστος φορολογητέος ὤφειλε νὰ ἀποτίῃ τὸ χαράτζι του, πάντων τῶν λοιπῶν ἀνέλαβεν αὐτὴ τὴν ὑποχρέωσιν, καὶ συνεφώνησε μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ἵνα παρ᾽ αὐτῆς ἢ παρὰ τῶν ὑπ᾽ αὐτῶν διοριζομένων ἐπιτρόπων τῆς πολιτικῆς ταύτης Κάσσης ζητήσῃ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ ἐκ τῶν φόρων μέρος, παύσῃ δὲ πλέον διασπείρουσα ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἀποτρόπαιον τῶν κλητήρων ἀγέλην. Ἡ τοιαύτη ἰδέα λέγεται ἐπινοηθεῖσα πρότερον ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, ἀλλ᾽ ἀτελῶς γεννηθεῖσαν καὶ μὴ προκόψασαν καὶ διὰ τοῦτο μὴ στερεωθεῖσαν ἐγκατέλιπον. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο οἱ φορολογούμενοι πολῖται διῃροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἀποζῶντας ἤτοι τοὺς τεχνίτας, εἰς τοὺς ῥωποπώλας, καταθέτοντας μὲν καὶ κεφάλαια, οὐχὶ ὅμως πολλὰ, καὶ ὧν ἡ ἀπὸ τῆς πωλήσεως ἀπολαυὴ δὲν εἶναι, ὡς ἡ τῶν ἐμπόρων, ἀλλ᾽ ὀλίγα καταναλίσκοντες, πλείονα κερδαίνουσι, καὶ εἰς ἐμπόρους, μεγάλα μὲν καταναλίσκοντας, μικρὰ δὲ ἀναλόγως ὠφελουμένους· οἱ πρῶτοι ὤφειλον τὸ κατ᾽ ἀρχὰς νὰ προσφέρωσι τρεῖς παράδες ἐπὶ ἑνὸς γροσίου εἰς τὴν ἀποφορὰν τῆς ἐργασίας ἢ κέρδους αὐτῶν, οἱ δεύτεροι τέσσαρα ἄσπρα ἤτοι μίαν παρὰν καὶ ἓν τρίτον αὐτῆς εἰς τὸ ποσὸν τῆς πωλήσεως αὐτῶν καὶ οἱ τρίτοι δύο ἄσπρα ἢ δύο τρίτα τῆς παρᾶς ἐπὶ ἑνὸς ὡσαύτως γροσίου τῶν πωλήσεων αὐτῶν. Ὕστερον ὅμως ὁ φόρος τῆς τρίτης ταύτης τάξεως, καθ᾽ ὅσον, προαγομένης τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐμπορίας αὐξανομένης, τὰ μὲν καταναλισκόμενα ποσὰ ηὔξανον, τὰ δ᾽ ἀπὸ τῆς πωλήσεως κέρδη ἠλαττοῦντο, κατεβιβάσθη εἰς ἓν ἄσπρον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ ἥμισυ τούτου ἤτοι εἰς ἓν τοῦ ἕκτου τῆς παρᾶς· ἐγένοντο δὲ τροποποιήσεις καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων τάξεων, ἐλαττωθέντος μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ φόρου αὐτῶν. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ὁ μὲν ἐργατικὸς λαὸς ὁ μόλις ἀπὸ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ χίλια γρόσια ποριζόμενος ἔμελλε νὰ ἀποτίσῃ κατὰ τὴν τε-

λευταίαν τροποποίησιν δεκαπέντε μόνον γρόσια, ὁ δὲ τῆς δευτέρας τάξεως ῥωποπώλης ὁ ἐκποιῶν 10,000 γρόσια, δύο ἄσπρα ἐπὶ ἑνὸς γροσίου φορολογούμενος, ὤφειλε νὰ ἀποτίσῃ γρόσια 166 1/2, ὁ δὲ ἔμπορος ὁ καταναλίσκων ἐτησίως 500,000 ὤφειλε πρὸς ἥμισυ ἄσπρον προσφέρων νὰ φορολογῆται ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας γρόσια. Ἐκ τούτου καταδείκνυται, ὅτι χῆραι καὶ ὀρφανὰ καὶ ἄποροι, οὐδὲν κερδίζοντες, οὐδὲν προσέφερον, ἐλάχιστα ὁ ἐργατικὸς λαός, ἅπαντα δὲ τὰ βάρη τῆς κοινωνίας ἐπέπιπτον ἐπὶ τῶν ἐμπόρων τῶν ἱδρυτῶν τῆς Πολιτικῆς Κάσσης. Κανονισθέντος δὲ τούτου τοῦ συστήματος, ἀφορισμὸς ἐξεφωνήθη κατὰ παντὸς κρύπτοντος τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ καὶ ἐκ τούτου ἀποκόπτοντός τι ἐκ τῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν Πολιτικὴν Κάσσαν κατὰ τὰς μερικὰς διατάξεις τῶν ὁριζόντων τὸ ἐπιβαλλόμενον ποσὸν ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν ἐπιτηδευμάτων· καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ τούτου φόβος ἦν ὁ μόνος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἐμποδίζων τοὺς πολίτας νὰ ἐκτραπῶσιν εἰς κατάχρησιν. Ἐτίθεντο κάλπαι ἐν τοῖς ναοῖς κατὰ πᾶσαν κυριακήν, ἐν αἷς μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἕκαστος φέρον ἔρριπτε τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ἢ τοῦ ἐμπορίου ἀποφερόμενον, οὐδένα ἔχων τὸν ἐπιβλέποντα, εἰμὴ τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν. Ἀφ᾽ οὗ ὅμως, χάρις εἰς τὸν εἰσδύσαντα ἐν ἡμῖν πολιτισμόν, ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ, καὶ μόνος ὁ ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ φόβος δὲν ἐφαίνετο ἐπαρκής, συνεστήθησαν τότε τακτικὰ βιβλία, καὶ κατεγράφησαν πάντες οἱ φορολογούμενοι, καὶ ἐγίνετο ἐξέτασις τακτικὴ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δοσοληψίας ἑκάστου, καὶ κατὰ ταῦτα ἐλαμβάνετο ἡ φορολογία. Ἔζησε δὲ ἡ Πολιτικὴ Κάσσα μέχρι τοῦ 1844 κατ᾽ ἀρχὰς μὲν μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας, περὶ δὲ τὰ ἔσχατα ἀμελῶς διεξαγομένη, καὶ θνήσκουσα ἀφῆκε καὶ περίσσευμα δαπανηθὲν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ σχολείου. Τὴν Πολιτικὴν τῆς Τραπεζοῦντος Κάσσαν ἐμιμήθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλαι τῆς Ποντικῆς πόλεις, τὰ Πλάτανα, ἡ Τρίπολις, ἡ Κερασοῦς, ἡ Ἀμισὸς καὶ ἡ Σινώπη, ἐγένοντο δὲ ἀπόπειραι καὶ ἀλλαχοῦ μὴ ἐπιτυχοῦσαι.

Ἀλλ᾽ ἡ Πολιτικὴ Κάσσα μόνη ἠδύνατο νὰ ἀπαλλάττῃ τὸν ἄπορον λαὸν ἀπὸ τῶν καταθλίψεων τῶν ἐκ τῶν φορολογημάτων, οὐδεμίαν ὅμως ὑποστήριξιν ἢ βοήθειαν παρεῖχεν αὐτῷ εἰς τὰς κατ᾽ οἶκον ἀπολύτους ἀνάγκας· κατὰ τοῦτο ἀνέλαβε τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἀπόρων ἕτερον ταμεῖον Φιλόπτωχος Κάσσα ὀνομασθέν· συνεκροτήθη

δὲ τὸ πρῶτον ἐξ ἐθελουσίων βοηθημάτων, συλλεγέντος ποσοῦ οὐκ εὐκαταφρονήτου· διένεμε δὲ τὰ βοηθήματα αὐτῆς εἰς τοὺς ἐνδεεῖς τῶν πολιτῶν καὶ ξένων κατ' ἀρχὰς μὲν καθ' ἑβδομάδα, ἰδόντες ὅμως τὸ ἀνοικονόμητον, περιώρισαν τὰ βοηθήματα αὐτῶν δὶς τοῦ ἔτους, κατὰ Χριστούγεννα καὶ Πάσχα· ἐκτὸς δὲ τῶν τακτικῶν τούτων χορηγιῶν, ἐζήτει καὶ ἀνεκάλυπτε διὰ τῶν ἱερέων τοὺς ἀπορωτέρους τῶν πολιτῶν καὶ ἀνελάμβανε τὴν διατροφὴν αὐτῶν. Ἐγίνοντο δὲ τὰ βοηθήματα ταῦτα μετὰ μεγάλης μυστικότητος, ἵνα μὴ τὰ βοηθούμενα ὀρφανὰ αὐξηθέντα καὶ ἴσως εὐπορήσαντα τὴν ἐκ τῆς Φιλοπτώχου Κάσσης διατροφὴν αὐτῶν ὡς κηλῖδα κατ' αὐτῶν ἐπιτρίψωσι, καὶ ἐπιχείρημα μομφῆς τὸ τοιοῦτον τοῖς κακοηθεστέροις καὶ ἀναγώγοις γίνηται. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατέστρεψεν ἡ ἐθνοκατάρατος τῶν πολιτῶν διαίρεσις, τὰ δὲ λείψανα τῆς περιουσίας αὐτοῦ κατεδαπανήθησαν εἰς καταδιώξεις, ἀντεγκλήσεις καὶ ἐξαρχικὰ δικαιώματα, καὶ οἱ ἐνδεεῖς ἐγκατελείφθησαν ἀβοήθητοι. Καὶ ἀπεπειράθησαν μὲν πολλάκις νὰ ἀναστήσωσιν αὐτὴν καὶ πάλιν, αἱ προσπάθειαι ὅμως πᾶσαι ἐναυάγησαν, προσκρούσασαι εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν τῶν πολλῶν. Μόλις ἐπ' ἐσχάτων κατωρθώθη ἡ σύστασις αὐτῆς ἐκ νέου, καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις αὐτοῦ. Καὶ φιλοπτώχους κάσσας κατὰ μίμησιν τῆς Τραπεζουντείου ἀπεπειράθησαν νὰ σχηματίσωσιν καὶ αἱ λοιπαὶ Ποντικαὶ πόλεις, καὶ μάλιστα ἡ Κερασοῦς· ἀλλ' ἡ ζωὴ αὐτῶν ὑπῆρξε βραχύβιος. Τὰ δύω ταῦτα ταμεῖα καὶ τὰ ἐξ ἐρίων μελανοχρωμάτιστα γαϊτάνια, ἅπερ εἰς μεγάλην ὄντα τότε κατανάλωσιν εἰσήγοντο κατ' ἀρχὰς μὲν ἔξωθεν, ὕστερον δὲ αἱ γυναῖκες τῆς πόλεως διδαχθεῖσαι παρὰ τοῦ ἡμετέρου πατρὸς τοῦ Σάββα Κωνσταντινίδου ἔπλεκον, ἦσαν κατὰ τὰ ἄγονα ἐκεῖνα καὶ πικρὰ ἔτη τὰ καταφύγια τῶν ἀπόρων, καὶ ταῦτα ἀφήρπασαν ἀπὸ τῶν συνεπειῶν τῆς ἐπαράτου πενίας πολλὰς οἰκογενείας· εἰς τὰ γαϊτάνια ταῦτα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ καὶ ἡ ἡμετέρα μήτηρ ἐν νεαρᾷ τῇ ἡλικίᾳ μετὰ δύο τέκνων χηρεύσασα καὶ δεύτερον γάμον νὰ συνδέσῃ μὴ στέρξασα. Ἡ συγκρότησις τῶν δύο τούτων ταμείων, τοῦ Πολιτικοῦ καὶ τῆς Φιλοπτώχου, θέλει εἶσθαι ὁ ἀμάραντος τῆς παρελθούσης γενεᾶς στέφανος.

Ταῦτα τὰ παθήματα τῶν παρελθουσῶν γενεῶν· ἡ ἐνεστῶσα γενεὰ συγκρίνουσα ἐκεῖνα πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν ὀφείλει

νὰ ἀπονέμῃ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἥτις κατέστρεψε τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο οἰκοδόμημα, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνεγείρῃ νέον ἄλλο κρηπῖδα ἔχον τὴν ἰσότητα καὶ ἰσοπολιτείαν.

Πρὸ τῆς ἁλώσεως τὰ ἐν Τραπεζοῦντι ἐκπαιδευτήρια ἦσαν ἐκ τῶν ἀκμαιοτέρων, ἴσως δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἦσαν ἀκμαιότερα καὶ τῶν τοῦ Βυζαντίου. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἐπῆλθεν ἀναγκαίως χαλάρωσις ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ νὺξ κατεκάλυψε μακρὰ καὶ ἀσέληνος καὶ ζοφερὰ τὴν ὡραίαν ἐκείνην χώραν, καὶ σπανίως ἀνεφαίνετο ἐν τοῖς ἱερεῦσιν, ὡς σπάνιόν τι φωτεινὸν μετέωρον ἐν τῷ στερεώματι, μετρίας παιδείας κάτοχος· οὐδεμία πλέον περὶ τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως φροντὶς ἐγίνετο· διότι ὁ ἐπιζήσας ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐκείνου κλύδωνος περίτρομος μόνον περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐμερίμνα, καὶ ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀρκούντως εὐτυχῆ, ἂν μόνην αὐτὴν κατώρθου νὰ σώσῃ. Παρελθούσης ὅμως τῆς ἐκ τῆς ἁλώσεως καταπλήξεως, καὶ τῶν κατοίκων ἐπ' ἐργασίαν τραπέντων, καὶ περιουσίαν τινὰ σχηματισάντων, ἂν καὶ εἶχον αὐτὴν ἐκτεθειμένην πάντοτε εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἰσχυρῶν, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς προείπομεν, ἀπέκρυπτον αὐτήν, ἐγίνετο φροντὶς καὶ περὶ τῆς δυνατῆς διανοητικῆς αὐτῶν τροφῆς. Ἐνταῦθα γράφομεν περὶ μόνον σχεδὸν τῶν κατοίκων Τραπεζοῦντος καὶ Χαλδίας· διότι εἰς πᾶσαν τὴν λοιπὴν Ποντικὴν οὐδεὶς σχεδὸν ἀναφαίνεται λόγιος. Ἐὰν λοιπὸν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν γενικὴν ἀπορίαν καὶ ἀνέχειαν τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας τῆς ἄλλοτε ἀνθούσης, ἧς ἐξαίρεσις ἀναφαίνονται μέτριοί τινες οἶκοι, οἵτινες, ὑπὸ τὴν προστασίαν δυνατοῦ τινος εὐνοοῦντος αὐτοὺς προαγόμενοι καὶ τοῦτον μόνον δωροδοκοῦντες, κατώρθουν νὰ σχηματίζωσι περιουσίαν, ἣν ὅμως ἐφρόντιζον παντὶ σθένει νὰ ἀποκρύπτωσι καὶ ἀπὸ τῶν προστατῶν αὐτῶν· ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν πενίαν καὶ αὐτῶν τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες οὐδὲ τὰ πρὸς ἰδίαν συντήρησιν ἐπαρκῆ ἔχοντες, μὴ δυνάμενοι ἐκ τῶν γλίσχρων πόρων τῆς ἐπαρχίας νὰ βιοτεύωσιν, εἰς τοὺς εὐπορώτερον διαβιοῦντας κατοίκους τῆς μεταλλοφόρου Χαλδίας ἠναγκάζοντο νὰ προστρέξωσι, καὶ τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην περιερχόμενοι νὰ ἐπαιτῶσιν· ὁ τῆς μητροπόλεως ἐκείνης κώδηξ πολλὰς τοιαύτας ἐπ' ἐλέει περιοδείας ἀπαριθμεῖ οὐ μόνον τοῦ Τραπεζοῦντος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων Ἀρχιερέων (Θεοδοσιουπόλεως, Νεοκαισαρείας καὶ ἄλλων)· ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς ταῦτα, καὶ ἔπειτα

παρατηρήσωμεν τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλομουσίαν τῶν τε Ἀρχιερέων καὶ τῶν ἄλλων κατοίκων, ἣν ἐδείκνυον εἰς τὰ γράμματα· ἐὰν δὲ ἀπαριθμήσωμεν καὶ τοὺς πολλοὺς Τραπεζουντίους, οὓς τινὰς μὲν ἡ προπαρελθοῦσα, οὐκ ὀλίγους δὲ ἡ παρελθοῦσα ἑκατονταετηρὶς παρήγαγε, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν διαφερόντως τὴν φιλομάθειαν τῶν κατοίκων Τραπεζοῦντος καὶ τῆς ὑπερκειμένης Χαλδίας, ἥτις καὶ αὐτὴ πολλοὺς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς εὐδαιμονίας αὐτῆς παρήγαγε λογίους.

Ἐν τοῖς Ποντικοῖς (σελ. 187) ἐξετέθη ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος Παϊσίου πρὸς Γεώργιον τὸν ἰατροφιλόσοφον, πιθανῶς τὸν Ὑπομενᾶν, διατρίβοντα περὶ Ἴστρον· ὅπου μνημονεύεται σχολεῖον προϋπάρξαν ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (ὥς ἐστιν εἰκάσαι ἐκ τῆς ἐπιστολῆς φερούσης χρονολογίαν ͵αψιζ΄), ἐν ᾧ ὁ Ὑπομενᾶς καὶ ἴσως καὶ ὁ Παΐσιος ἐμαθήτευσαν, ὅπερ ὅμως δι᾽ ἔλλειψιν σχολάρχου εἶχε κλείσει.. Παρακαλεῖ λοιπὸν αὐτὸν χάριν τῆς πατρίδος νὰ ἐπανέλθῃ καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ σχολείου τῆς πατρίδος του. Μετὰ πόσης δὲ πειθοῦς καὶ ἀφελείας εἶναι συντεταγμένη ἡ ἐπιστολή; Ἀλλὰ τίς ὁ διδάσκαλος αὐτῶν; ἴσως Σεβαστὸς ὁ Κυμηνίτης, ὃν ἀπαντῶμεν σχολαρχήσαντα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ περὶ τὸ ͵αχπγ΄. ἤ τις τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἐὰν ὑπολάβωμεν τὸν μεταξὺ χρόνον πολὺ μακρόν. Παραθέτομεν ἐνταῦθα ἀπόσπασμα ἄλλης ἐπιστολῆς πρὸς ἕνα τῶν ἐκείνου διαδόχων, τὸν Δωρόθεον, προσφωνητικῆς, ἣν ἀπηντήσαμεν μὲν ἐν τοῖς προλεγομένοις τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ θείων κανόνων (τομ. ά. σελ. ιά), εὕρομεν δὲ καὶ ἐν ἄλλῳ ὁμοίῳ ἀντιγράφῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Περιστερᾶ, ἥτις ἀποδείκνυσιν ὅτι καὶ οὗτος ἀναβὰς τὸν θρόνον μίαν τῶν πρώτων αὐτοῦ φροντίδων ἐθεώρησε καὶ τὴν συγκρότησιν σχολείου Ἑλληνικοῦ· ἡ ἐπιστολὴ ἄρχεται οὕτως:

Πρὸς τὸν κυριάρχην τῆς παρούσης βίβλου Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος Κ. Κ. Δωρόθεον.

Πόθεν ἄρξασθαι τῶν σῶν πλεονεκτημάτων τὸ πέλαγος κτλ.— (κατωτέρω δὲ ἐπιφέρει) Ἔμπης ἕτερον τῶν σῶν πλεονεκτημάτων τῇ λήθῃ παραδραμεῖν μὴ ἀνεχόμενος διεξάρχομαι· Ἀφ᾽ οὗ τούτου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐγκρατὴς διεγένου, οὐδενὸς ἧψω πράγμα-

τος, ἀλλὰ πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τὴν τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων σχολὴν τῇ σῇ ἐπαρχίᾳ ἠνέῳξας, ὑφ' ἧς οἱ πλείονες τῶν ἐκ τοῦ ποιμνίου σου παίδων τῇ ἐπιδόσει τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων ἐφωτίσθησάν τε καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ κόσμιον τῶν ἠθῶν μετηνέχθησαν, ἀφ' ὧν εἷς ὑπάρχει καὶ ὁ ταύτην τὴν βίβλον καλῶς ἀντιγραψάμενος κτλ. ᾳψπ' νοεμβ.

Ὁ τῶν εἰλικρινεστάτων κατὰ πνεῦμα αὐτῆς υἱῶν
καὶ ἐλάχιστος Συμπολίτης

Χ. ΙΩΑΝΝΟΥ. *Τραπεζούντιος.*

Ἐκ τούτου δείκνυται ὅτι καὶ πρὸ τοῦ 1780 ὑπῆρχεν ἐν Τραπεζοῦντι σχολεῖον ἀκμαῖον ἱκανὸν νὰ ἀναδείξῃ τοιούτους μαθητάς, οἷος ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ Τραπεζουντίου κώδηκος, βιβλίου ὑπερόγκου, ἄνευ ἀνορθογραφημάτων καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς φιλοκαλίας.

Ἐν τοῖς Ποντικοῖς (σελ. 42 καὶ 190) γίνεται μνεία περί τινων ἐν Τραπεζοῦντι λογίων· συμπληροῦμεν ἐνταῦθα τὰ ἐκεῖ μόλις πως ἀναφερόμενα. Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ Μελετίου ἀπαντῶνται δύο Σεβαστοί, ὁ μὲν ὀνομαζόμενος ἁπλῶς Σεβαστὸς Τραπεζούντιος, ὁ δὲ Σεβαστὸς Κυμηνίτης. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐγένετο σύγχυσις τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντὶ ἑνὸς μνημονεύονται δύο, διότι ἄλλην μαρτυρίαν περὶ τοῦ πρώτου δὲν εὕρομεν, εἰμὴ ἐπιςολὴν Σεβαστοῦ Τραπεζουντίου πρὸς Ἀθανάσιον τὸν Γόρδιον μαθητὴν Εὐγενίου Ἰαννουλίου τοῦ Αἰτωλοῦ ἐν χειρογράφῳ, ὅπερ ἀπηντήσαμεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν Χάλκην Θεολογ σχολῆς· περὶ δὲ τοῦ Κυμηνίτου εὕρομεν αὐτοῦ πολλὰ βιβλία τετυπωμένα καὶ ἀνέκδοτα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις Τραπεζοῦντος, Βαζελῶνος, Σουμελᾶ, Περιστερᾶ, Χαλδίας, ἐν τῇ κατὰ Κωνς/πολιν βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Τάφου καὶ ἐν ἰδιωτικαῖς ἐν Τραπεζοῦντι οἰκίαις, πιθανώτατα δὲ εὑρίσκονται συγγραφαὶ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν Ἄθωνα καὶ ἐν Βλαχίᾳ· καὶ ποῦ μὲν ἐδιδάχθη τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν γνωρίζομεν, ἐκ δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ φαίνεται κάτοχος οὐ τῆς τυχούσης παιδείας, καὶ ἐκ τῶν λατινικῶν σχολίων, ἅτινα ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραφεν ἐν περισελιδίοις τῶν βιβλίων αὐτοῦ, φαίνεται καὶ τῆς γλώσσης ἐκείνης γενόμενος ἐγκρατής, διδαχθεὶς αὐτὴν παρῆλιξ· διότι ἐν τῇ δογματικῇ αὐτοῦ θεολογίᾳ, τυπωθείσῃ ἐν Βουκορεστίῳ τὸ ᾳψγ'. ὁμολογεῖ ἑαυτὸν ἀμύητον τῆς Λατίνων φωνῆς. Ἐσχολάρχησε δὲ καὶ τῆς μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει σχο-

λῆς· ὑπόμνημα ὅμως περὶ τούτου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς δὲν εὕρομεν· διότι πᾶν ὅ,τι περὶ τῆς σχολῆς εὕρομεν ἦν νεωτέρων χρόνων, ἀπὸ τῆς τοῦ Πρωΐου σχολαρχείας (περὶ τὸ 1700). Ὁ Κ. Κ. Σάθας ἀρυσθεὶς παρὰ τοῦ ἀπὸ Σινείων Κωνσταντίου (ἐν Κωνσταντινιάδι) ἀναφέρει περὶ τοῦ Κυμηνίτου ὅτι θελχθεὶς ὑπὸ ἁδροτέρου μισθοῦ παρῃτήθη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολαρχείας καὶ μετέβη εἰς Βουκορέστιον καὶ ἀνέλαβε τῆς ἐκεῖ σχολῆς τὴν καθηγεσίαν. Τὴν γνώμην ταύτην ὀφείλομεν ὑπὲρ τῆς μνήμης τοῦ ἀνδρὸς νὰ ἀναιρέσωμεν. Ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δὲν μετέβη εἰς Βουκορέστιον, ἀλλὰ εἰς Τραπεζοῦντα τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου ἀνέλαβε τὴν σχολαρχείαν τοῦ ἐκεῖ σχολείου, λαβὼν οὐχὶ ἀνώτερον μισθὸν, ἀλλὰ πολὺ ἐκείνου εὐτελέστερον, καὶ ἴσως, ὡς ἐκ τῶν ἑπομένων εἰκάζεται, ἐδίδασκε δωρεὰν, ἔχομεν μαρτυρίαν ἀναντίῤῥητον τὴν παρὰ πόδας ἐπιστολὴν, ἣν ἀπηντήσαμεν ἐν χειρογράφῳ παντοίαν ἐμπεριέχοντι ὕλην ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Σουμελᾶ, καὶ ἐκ Τραπεζοῦντος, οὐχὶ δὲ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετέβη εἰς Βλαχίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή.

Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Κυρίῳ Κυρίῳ Σεβαστῷ πρώην ἀρχιγυμνασιάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως

εὖ πράττειν.

Οὐκ ἐλύθη, ὦ τὰν, τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος, ἀλλὰ μᾶλλον συνέχεται τῷ συνδέσμῳ τῆς θείας χάριτος· ὁμωνυμεῖ γὰρ τοῖς θείοις, καὶ ὁμωνυμοῦσα κοινωνεῖ τοῦ ἀπείρου κατ᾽ ἔκτασιν, καὶ μάρτυς ὁ ἐκ Σταγείρων. Καὶ εἰ κατὰ τὸ ποσὸν διέστηκε, πολλῷ δὲ μᾶλλον κατὰ τὸ ποιὸν συνομιλοῦμεν· πτεροῦται γὰρ ὁ ἔρως διαβαίνων οἴδματα πόντου, καὶ τὰς τούτου πυνθάνεται νηρηΐδας. Πῆ τὴν καλιὰν ὁ παῖς τῆς Καλλιόπης καὶ τῆς σεβασμιότητος ἐπήξατο; ἐν τῇ περιφήμῳ τῆς Τραπεζοῦντος πόλει (ναὶ) καὶ πατρίδι φίλῃ! οὐδὲ (ἴσ. οὐδὲν) γὰρ ἥδύτερον ὁ ἀοιδὸς ἀπεφθέγξατο· τράπεζα γὰρ ἡ Τραπεζοῦς, ὥς ποτε τῶν Ἀθηνῶν γέγονε (κατὰ τὸν χρησμὸν τῆς Πειθοῦς εἰρομένης πρόπαλαι)· ἐξ αὐτῆς γὰρ ἅπαντες κόρον τῆς παιδείας ἐλάμβανον. Κορέσθητι, Τραπεζοῦς, καὶ μᾶλλον τῆς Βυζαντίδος κόμπαζε· αὕτη μὲν ἀπέβαλε, σὺ δὲ χαρμοσύνως ἀπολάμβανε.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· σὺ δὲ, σοφῶν ἄριστε, μὴ ἐπιλάθου ἡμῶν, ἀλλὰ τῇ σοφωτάτῃ ἐπιστολῇ παῖε τὰς ἀκάνθας τῆς λήθης, ἵνα τῆς μνήμης ἐκφύωνται ῥύδαμνοι· καὶ ἔῤῥωσο, φίλων ἄριστε.

Ἀπὸ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων ͵αχπγ΄ Ἀνθεστηριῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος.

Ὁ σὸς κατὰ πάντα

ΕΦΡΑΙΜ *ἱερομόναχος*

καὶ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας εὐαγγελικὸς κήρυξ ὁ Δέκαρχος.

Ποία ταύτης μαρτυρία πειστικωτέρα ὅτι ὁ Σεβαστὸς οὗτος δὲν ἀπεδήμησεν εἰς Βλαχίαν χάριν ἀνωτέρου μισθοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ᾽ ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἥτις πενομένη τότε δὲν ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ αὐτῷ μισθὸν δαψιλέστερον, διότι ἦν κατά τε ποσὸν καὶ ποιὸν πολὺ τῆς Κωνσταντίου πόλεως μειονεκτοῦσα. Ἀλλὰ τί τὸ ἀναγκάσαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν βασιλεύουσαν, ἧς ἡ καθηγεσία καὶ δόξαν καὶ μισθοδοσίαν παρεῖχεν αὐτῷ ἀνωτέραν καὶ νὰ προτιμήσῃ πτωχοῦ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ σχολείου τὴν διοίκησιν; αἱ παραδόσεις λύουσι τὸ ζήτημα. Διδάσκων ἐν Βυζαντίῳ, καὶ διαπυνθανόμενος πάντοτε τοὺς ἐκεῖθεν ἀποδημοῦντας, ἠρώτα σὺν τοῖς ἄλλοις ἢ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, περὶ ἧς βεβαια ἐνδιεφέρετο τὰ μέγιστα. Ἔμαθε δὲ παρά τινος ἐπιδημοῦντος ὅτι ἦλθον ἐκεῖ ἐκ τῆς Εὐρώπης μοναχοὶ δυτικοὶ καὶ διδάσκουσι δωρεὰν τοὺς πολίτας. Κατανοήσας δὲ τὸν σκοπὸν καὶ τὰς προθέσεις τῶν μοναχῶν, οὓς ἐνόησεν ἀποστόλους τοῦ παπισμοῦ ὄντας, ζηλωτὴς τῶν πατρῴων ὢν καὶ γράψας κατὰ Λατίνων, ἰδὼν τὴν πατρίδα αὐτοῦ κινδυνεύουσαν παρῃτήθη τῆς σχολαρχείας τῆς μεγάλης σχολῆς, καὶ ἔδραμεν ἐκεῖ, ὅπου ὁ κίνδυνος, καὶ εὗρεν ἀληθῶς τοὺς μοναχοὺς τὰ πάντα ἐπὶ προσηλυτισμῷ μετερχομένους, καὶ ἀναλαβὼν ἐπὶ εὐτελεστάτῳ βέβαια μισθῷ τὴν καθηγεσίαν, ἐδίδασκεν ἀντενεργῶν πρὸς τὰς μηχανοῤῥαφίας ἐκείνων· οἱ μοναχοὶ ἐγνώρισαν ὁποῖον εὗρον ἀντίπαλον, καὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ, ἐζήτησαν νὰ στερήσωσιν αὐτὸν τὰς αὐγὰς τῶν ὀμμάτων συγκεντρώσαντες διὰ καυστικῶν κατόπτρων ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου· ὅπερ ὅμως ἐννοήσας ἀπέφυγεν. Οὕτω λοιπὸν φωραθέντες καὶ καταπολεμηθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀνεχώρησαν

μηδὲν κατορθώσαντες. Δὲν ἀπέβη ὅμως καὶ ὅλως ἄγονος αὐτοῖς ἡ ἐν Τραπεζοῦντι διαμονή· ἀπελπισθέντες ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐτράπησαν ἐπὶ τοὺς Ἀρμενίους καὶ ῥίψαντες ἐν αὐτοῖς τὸν ἰὸν τῶν δογμάτων αὐτῶν ἀνεχώρησαν σαγηνεύσαντες τρεῖς ἐξ αὐτῶν. Οἱ τρεῖς οὗτοι ηὐξήνθησαν ἔπειτα εἰς περισσοτέρους, καὶ ὅτε τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν καὶ τοῖς λοιποῖς αὐτῶν ὁμογενέσιν, ὑπέστησαν παρὰ τῶν ἄλλων Ἀρμενίων σφοδρὸν καταδιωγμὸν, ἐπιβοηθούσης τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἐν τούτῳ ὑπέβλεπε πολιτικοὺς σκοποὺς καὶ σχέδια φραγγικῆς κατακτήσεως, τοὐλάχιστον ὡς τοιοῦτον κατεμηνύθη. Ἐπὶ τέλους διέφυγον τὴν καταδρομὴν, ἀπεχωρίσθησαν τῶν λοιπῶν, καὶ αὐξηθέντες εἰς πλείονας τῶν 60 οἴκων, ἀφήρεσαν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὁμοφύλων ἕνα ναὸν, ὀλίγον πρότερον παρ' ἡμῶν ἀφαρπασθέντα, ὡς εἴπομεν, καὶ ἀποτελοῦσιν ἤδη ἀνεγνωρισμένην συνοικίαν τὴν τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν κατὰ τὴν Ποντικὴν, χάρις εἰς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον ἄνδρα, ἔμειναν ἄγευστοι τοῦ μιάσματος. Περὶ τούτου λέγεται ὅτι κατὰ τὴν τότε ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ διαμονὴν εἶδε Τοῦρκον ἄγριον τὸ σχῆμα προσκαλοῦντα μετὰ ἰταμότητος Ἕλληνα ἱερέα κατὰ τύχην διαβάντα· διέταξε δὲ νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτόν. Εἵπετο λοιπὸν τῷ Τούρκῳ ἔντρομος ὁ ἱερεὺς καὶ ἔφθασεν εἰς παράμερον θέσιν, ὅπου ἐγίνοντο πολλὰ ἀτοπήματα. Ὁ Σεβαστὸς ἔβλεπε τὰ γινόμενα, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ βοηθήσῃ τὸν ἱερέα, ᾤκτειρεν αὐτὸν, καὶ περιέμενε νὰ ἴδῃ τὸ ἀποβησόμενον. Μετ' ὀλίγον εἶδε τὸν Τοῦρκον ἀπομακρυνόμενον, ὕστερον δὲ καὶ τὸν ἱερέα. Ὁ Σεβαστὸς τότε ἐπλησίασε τὸν ἱερέα καὶ ἠρώτησε τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τούρκου διατρέξαντα. Ὁ ἱερεὺς ἔδειξεν αὐτῷ νόμισμα παρὰ τοῦ Τούρκου ληφθὲν, ἵνα ἱερουργήσῃ ὑπὲρ τῶν γονέων ἐκείνου ἀποθανόντων χριστιανῶν. Θαυμάσας ἐπὶ τούτῳ ὁ Σεβαστὸς καὶ ἀνακράξας « Ὁ γεννήσας υἱὸν οὐκ ἀπέθανε », παρῆλιξ ἤδη ἀπεφάσισε νὰ συζευχθῇ, καὶ λαβὼν γυναῖκα ἐκ τῶν ἀστῶν καὶ ἀφήσας αὐτὴν ἔγκυον, ἀπεδήμησεν εἰς Βλαχίαν, προσκληθεὶς σχολάρχης, ὅπου καὶ ἀπέθανεν τὸ ͵αψβ'. Ἐκ τῆς συζυγίας ταύτης ἐγεννήθη θυγάτηρ, ἐξ οὗ κατάγεται ὁ οἶκος τῶν Σεβαστοπούλων ἐν Τραπεζοῦντι, ὃς ἐκτὸς τοῦ ἐπωνύμου σώζει ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ὄνομα Σεβαστὸς ὡς κύριον. Ταῦτα ἱκανοποιοῦντες τὴν μνήμην τοῦ φιλοπάτριδος τούτου πολίτου, δέον ἐκρίνομεν δι' εὕρεσιν τῆς ἀληθείας νὰ γράψωμεν.

Τὸν δὲ Λάζαρον Σκρίβαν, τὸν ἐπὶ τῶν βιβλίων τῆς εἰς Σουμελᾶ ἀνατεθείσης πλουσίας αὐτοῦ βιβλιοθήκης Τραπεζούντιον ἐπιγραφόμενον, ἀπηντήσαμεν ἔν τινι βιβλίῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Περιστερᾶς καταγόμενον ἐκ τῆς Χαλδαίας. Ὑπῆρξε δὲ αὐτάδελφος Ἰγνατίου τοῦ χρηματίσαντος ἀρχιερέως Χαλδίας, ἀνδρὸς καὶ τούτου ἀξίου νὰ συγκαταριθμῆται μεταξὺ τῶν σοφῶν τῶν τότε χρόνων, οὗ ἀνεψιὸς κατὰ τὴν τοῦ ἰδίου ὁμολογίαν (ἐν χειρογράφῳ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιγραφέντι) ὑπῆρξεν Ἰωάννης Οἰκονόμος Τραπεζούντιος καὶ οὗτος προσαγορευόμενος, κάτοχος οὐ μικρᾶς παιδείας καὶ ἴσως μαθητὴς τοῦ θείου αὐτοῦ Λαζάρου, ἀντιγράψας σὺν ἄλλοις πολλοῖς βιβλίοις τὴν προμνημονευθεῖσαν ἀκολουθίαν καὶ τὸν βίον τῶν ἁγίων Εὐγενίου, Κανιδίου, Οὐαλεριανοῦ καὶ Ἀκύλα, ὑπὸ Ι. Ξιφιλίνου συνταχθέντα, συντάξας δὴ καὶ κανόνα πρὸς τὸν ἅγιον Θεόδωρον τὸν Γαβρᾶν Τραπεζούντιον, μαρτυρήσαντα ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν, οὗ μικρὸς ναὸς ἐσώζετο ἐν τῇ πόλει πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐν ᾧ διετηρεῖτο καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνεγείραντος τὸν ναὸν Κομνηνοῦ καὶ ἐπιγραφή. Τοῦτον τὸν ναὸν καταπεπτωκότα ἀνήγειρεν εἷς τῶν ἀστῶν, ὃς δὲν ἐφρόντισε οὔτε τὴν διατηρουμένην εἰκόνα τοῦ βασιλέως οὔτε τὴν ἐπιγραφὴν νὰ διασώσῃ. *

Τὸ προμνημονευθὲν χειρόγραφον φέρει ἐν τῷ τέλει τὴν δε τὴν σημείωσιν. Ἐγράφη μοι τὸ παρὸν ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ ἀντιγράφου εὑρισκομένου παρὰ τῷ Ἑλλογιμωτάτῳ διδασκάλῳ Λαζάρῳ τῷ Σκρίβᾳ, τῷ καὶ θείῳ μου, ὃν ἔτυχον ἐν τῇ Κωνσταντίνου ,αψν'. Ἐκ τούτου λοιπὸν δίδεται ἡμῖν εἰκάσαι ὅτι ὁ Σκρίβας διέμεινε, πιθανῶς δὲ καὶ ὡς διδάσκαλος, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὸ ἀντίγραφον τοῦ Σκρίβα, παρ' οὗ ἐλήφθη τὸ τοῦ Οἰκονόμου, ἤθελεν εἶσθαι πολλοῦ λόγου ἄξιον, διότι ἤθελεν ἴσως περιέχει ἐν αὐτῷ πλήρεις τὰς προσεπισημειωμένας πραγματείας (περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Εὐγενίου ὑπὸ Ἰωάννου Ξιφιλίνου, Κωνς. πρωτονοταρίου καὶ πρωτοβεστιαρίου τοῦ Λουκίτου καὶ Ἰωσὴφ ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος), ὧν

* Σημειούσθω δὲ ὅτι καὶ ἑτέρα ἄλλη ἐπιγραφὴ ὁμοία καὶ εἰκὼν ἐσώζετο ἐν ἄλλῳ ναΐσκῳ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλος ἀπειρόκαλος κατέστρεψεν ἐπιχρίσας· ἐν ἄλλῳ ὅμως ὁμοίῳ ναΐσκῳ, τῆς ἁγίας Ἄννης, διατηροῦνται εἰκόνες ἀξιωματικῶν τοῦ παλατίου ἄξιαι λόγου διά τε τὸν ἱματισμὸν λίαν περίεργον ὄντα καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ τὴν μορφὴν οὐ πάνυ τῷ ἑλληνικῷ προσώπῳ παρεμφερῆ· οἱ ναΐσκοι οὗτοι πάντες κρύπτουσι τὰ ὀστᾶ ὧν φέρουσι τὰς εἰκόνας, ὄντες τάφοι, ἐφ' ὧν οἱ ναΐσκοι ἀνηγέρθησαν.

μόνον ἀπαρχαὶ ἐσημειώθησαν ἐν τῇ δευτέρᾳ ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου ἀντιγραφῇ. Ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμος οὗτος διεβίωσεν ἐν Τραπεζοῦντι, ὥς ἐστιν εἰκάσαι ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ κώδηκος ὑπ᾽ αὐτοῦ συνταττομένου, ἴσως δὲ ὑπῆρχε καὶ διδάσκαλος τῆς σχολῆς. Ὁ δὲ Θεόδωρος Συμεῶνος ἀποθανὼν κατὰ τὸ ἐπιτύμβιον (ἐν Ποντικοῖς σελ. 189) τὸ 1695, ἐδιδάχθη οὐχὶ ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀλλ᾽ ἀπεδήμησεν ἐκ Τραπεζοῦντος διδάξων τοὺς ἐν Βουκουρεστίῳ· ἐπειδὴ δὲ εἰ καὶ ἀποθανόντος πρὸ τοῦ Σεβαστοῦ, φαίνεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν δύω ἐπιγραφῶν ὁ μὲν ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ἀποθανὼν, ὁ δὲ Σεβαστὸς προσβύτης, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὑπῆρξε καὶ μαθητὴς τοῦ Σεβαστοῦ ἐν Τραπεζοῦντι διδαχθεὶς, καὶ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ, ἀποδημήσαντα πρὸ αὐτοῦ εἰς Βουκουρέστιον. Ἀπ᾽ ἐναντίας ὁ πολὺ νεώτερος αὐτοῦ Γεώργιος ὁ Θεοδώρου Τραπεζούντιος, πρὸς ὃν ὁ Λάζαρος, πιθανώτατα ὁ Σκρίβας, ἐποίησε τὸ ἐπιτύμβιον (ἰδὲ Ποντικὰ), ἀπεδήμησεν ἐκ Τραπεζοῦντος χάριν παιδείας, πιθανῶς ἀνωτέρας, εἰς Βουκουρέστιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πάϊκος, ὁ δεικνύμενος ἐν τῷ μητροπολιτικῷ κώδηκι ἀρχιερεὺς Τραπεζοῦντος ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ 1718, ὁ γράψας πρὸς τὸν ἰατροφιλόσοφον τὴν ἐπιστολὴν (1717), φαίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς οὐχὶ ἄγευστος παιδείας (ἴσως δὲ ὑπῆρξε καὶ συμμαθητὴς καὶ συνεδιδάχθησαν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐν Τραπεζοῦντι διδάσκαλον, ἕνα τῶν διαδόχων τοῦ Σεβαστοῦ), ὃς ἅμα ἀναβὰς τὸν θρόνον τὸν ἀρχιερατικὸν πρώτην ἔσχε φροντίδα τὴν ἀνέγερσιν τοῦ παύσαντος ἤδη σχολείου, ἀποτανθεὶς πρὸς τὸν συμμαθητὴν καὶ συμπολίτην. Ἐκ πάντων τούτων φαίνεται ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ ͵αχπγ΄ ἐπὶ Σεβαστοῦ ὑφιστάμενον ἐν Τραπεζοῦντι σχολεῖον ἐξακολουθεῖ διατηρούμενον μετά τινων βέβαια διακοπῶν καὶ γενναίους ἀναδεικνύον ἄνδρας, ἱκανοὺς νὰ σχολαρχῶσιν καὶ τῶν Παραϊστρίδων σχολῶν, μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος· ἐκ δὲ τῶν παρακατιόντων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ σχολεῖον Τραπεζοῦντος διετηρεῖτο. Ἄλλον γραμμάτων ἐγκρατῆ ἀπαντῶμεν τὸν Λάζαρον Ἀθανασίου Λουτζην, κομψῶς καὶ ἀπταίστως καὶ ἄλλα βιβλία ἀντιγράψαντα καὶ δὴ καὶ τὴν λογικὴν τοῦ Κορυδαλέως (͵αψμβ΄) πρόσηβος ὢν κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁμολογίαν· καὶ ἴσως ἀντέγραφεν, ὅτε ἐδιδάσκετο, πρὸς χρῆσιν ἰδίαν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος Δωρόθεος, πρὸς ὃν μετέβη ἡ Λογικὴ ἐκ τῶν ὀλίγων ἰδιοχείρων γραμμῶν τῶν ἐπὶ τοῦ ἤδη μνημονευθέντος χειρο-

γράφου προσεπισημειωθεισῶν, φαίνεται ὅτι δὲν ἦν παιδείας ἀμέτοχος. Ἀλλὰ καὶ Γεώργιόν τινα πρωτοψάλτην Καραϊσαρόγλην εὑρίσκομεν ἐν τῷ προμνημονευθέντι χειρογράφῳ τοῦ Οἰκονόμου ἔχοντα βιβλιοθήκην, ἄρα μετέχοντα καὶ παιδείας. Ἐν τοῖς βιβλίοις τούτου διεσώθη πρᾶξις πατριαρχικὴ ἀνέκδοτος, ἣν ἀντιγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος Οἰκονόμου παρατιθέμεθα ἐνταῦθα «ἴσον ἀπαράλλακτον πράξεώς τινος παλαιᾶς εὑρεθείσης ἐν τοῖς βιβλίοις τοῦ πρωτοψάλτου Γεωργίου Καραϊσαρόγλου, ὅτε μετῴκησεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος εἰς Λαχανᾶ ἐν ἔτει ,αψξδ΄ μηνὶ Αὐγούστῳ.»

«Μηνὶ Ἰαννουαρίῳ ά. ἡμέρᾳ ς΄. ἰνδικτ. ς΄. προκαθημένου τοῦ Παναγιωτάτου ὑμῶν δεσπότου τοῦ Οἰκονομικοῦ Πατριάρχου κυρίου Νικηφόρου ἐν τοῖς κατὰ τὴν Καλλιούπολιν ἐπισκοπικοῖς κελλίοις, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Καισαρείας Μητροφάνους, τοῦ Ἡρακλείας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θράκης καὶ Νικήτα τοῦ Ἀγγύρας Γρηγορίου, τοῦ Κυζίκου καὶ ἐξάρχου παντὸς Ἑλλησπόντου Γεωργίου, τοῦ Φιλαδελφίας Ἰωαννικίου, τοῦ Γαγγρῶν Μιχαὴλ, τοῦ Μωκησῶν Γεωργίου, τοῦ Ναυπάκτου Ἰωάννου, τοῦ . . . . . Θωμᾶ, τοῦ Ἀνδριανουπόλεως Γερμανοῦ, τοῦ Φιλίππων Θεοδώρου, τοῦ Μιτυλήνης Γρηγορίου, τοῦ Εὐχαΐτων Βασιλείου, τοῦ Αἴνου Βασιλείου, τοῦ Ἄσπρω Μιχαὴλ, τοῦ Σιλυβρίας Νικηφόρου, τοῦ Διδυμοτείχου Ἰωάννου, τοῦ Βιζύης Ἰωάννου, τοῦ Μαρωνείας Στεφάνου, τοῦ Κίου Δαυὶδ, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντίνου, τοῦ Κυψέλου Κωνσταντίνου, τοῦ Λοπάδος Νικήτα, καὶ τοῦ Χριστοπόλεως Νικήτα, παρισταμένων καὶ τῶν εἰωθότων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων. Ἔχει τι καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ὑπενδοῦναι τῶν διαφερόντων αὐτῇ δι᾽ αὐτὴν τὴν εἰρήνην, δι᾽ ἣν πάντα ὅσα ἂν εἴποι τις ὁ κύριος ἡμῶν καὶ πρῶτος διδάσκαλος τοῖς αὐτόπταις αὐτοῦ καὶ μύσταις καὶ δι᾽ αὐτῶν διδόναι ἀλληλοδιαδόχως ἡμῖν ἐνετείλατο. Ἐπεὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα, καὶ, ὅπερ ἄν τις διὰ τὴν εἰρήνην καὶ λέγῃ καὶ πράττῃ, δι᾽ αὐτὸν πάντως ἐκεῖνον τοῦτο καὶ προθυμεῖται ποιεῖν καὶ λέγειν προῄρηται. Εἰς τί δὲ καὶ διὰ ποῖον αἴτιον τὸ εἰρηνικὸν τοῦτο πρόσχημα τῇ ἡμῶν παρείληπται μετριότητι ὁ λόγος ἤδη δηλώσει τρανώτερον. Ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου Αὐτοκράτωρ πάντα τὰ διεῤῥωγότα μέλη καὶ μέρη τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀνακαλούμενος, μετὰ τῶν ὅλων καὶ τὸν τῆς Τραπεζοῦντος

καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν χωρῶν κυριεύοντα περιπόθητον ἐξάδελφον τῆς αὐτοῦ βασιλείας Πανευγενέστατον μέγαν Κομνηνὸν καὶ ποθεινότατον υἱὸν τῆς ἡμῶν Μετριότητος Κύριον Μανουὴλ ἀνεκαλέσατο οὐ διὰ γραμμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πρέσβεων· γνησιωτέρως δὲ ᾑρετίσατο ἑνωθῆναι τοῦτον διὰ κήδους τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας καὶ υἱὸν γνησιώτατον αὐτὸν εἶναι. Καὶ ἐπεὶ αὐτὸς ὁ δηλωθεὶς Πανευγενέστατος μέγας Κομνηνὸς καὶ ἀγαπητὸς υἱὸς τῆς ἡμῶν Μετριότητος ᾐτήσατο ἐκχωρηθῆναι αὐτῷ διὰ τῆς πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα καὶ τὴν περὶ αὐτὴν Θείαν καὶ ἱερὰν μεγάλην Σύνοδον συναινέσεως τοῦ Κρατίστου καὶ ἁγίου μου Αὐτοκράτορος τὸ τοὺς ἐπικηρυχθησομένους ἐν τῇ τῆς Τραπεζοῦντος μητροπόλει ἀρχιερεῖς διὰ τὸ πόντιον καὶ ἐπικύνδυνον τῆς ὁδοῦ μὴ ἔχειν πρὸ τῆς ἀνάγκης καταλαμβάνειν πρὸς τὴν ἐμὴν Μετριότητα ἐπὶ τῷ παρ' αὐτῆς τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης χειροθεσίαν δέχεσθαι· ἀλλ' εὐδοκίᾳ καὶ προτροπῇ ταύτης ἐκεῖσε καὶ τὴν ψῆφον καὶ τὴν χειροθεσίαν δέχωνται παρὰ τοῦ, ὃς ἂν παρὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος γνώμῃ συνοδικῇ, ὅτε δεήσει, ἐκεῖσε ἀποσταλῇ. Ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς περὶ αὐτὴν ἀδελφότητος κοινολογησαμένη τὰ περὶ τούτου, καὶ ἔνθεν μὲν προθεῖσα ὅπερ δι' ἃ εἴρηται τοῦ ἀνήκοντος ταύτῃ δωρεῖται δικαίου, τῷ τῆς συγκαταβάσεως λόγῳ χρωμένη, ἐκεῖθεν δὲ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος, τὴν τῶν Ῥωμαίων δηλονότι ἕνωσιν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν συγγενικὴν ξύμβασιν, ἐνδίδωσι τὰ περὶ τούτου καὶ διορίζεται γίνεσθαι ταῦτα συνοδικῶς, καθ' ὃν τρόπον ἡ παροῦσα πρᾶξις προβαίνειν διαλαμβάνει. Ἤγουν, εἴπερ εὐχερείᾳ πνευματικοῦ νυμφίου φθάσῃ γενέσθαι ἡ τῆς Τραπεζοῦντος μητρόπολις, δίδοται εἴδησις αὐτίκα τῇ ἡμῶν μετριότητι παρὰ τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου Αὐτοκράτορος καὶ ἀγαπητοῦ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος Πανευγενεστάτου μεγάλου Κομνηνοῦ κυρίου Μανουὴλ, καὶ ἀποστέλλεται παρ' αὐτῆς ἐκεῖσε εἷς τῶν συνοδικῶν Ἀρχιερέων ἢ τῶν κατ' αὐτὴν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, ὃν αὕτη ἐπικρίνηται, ὅπως ἐνώπιον αὐτοῦ προβαίνων παρὰ τῶν ἐκεῖσε εἷς τῶν συνοδικῶν (. . . λείπουσι πολλὰ . . . .) καὶ διατρανοῦν τὴν ἀναφορὰν τοῦ ὀνόματος τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς παράστασιν, τοῦ ἡνωμένους εἶναι καὶ τούτους τῷ ἀποστολικῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν κανονικὴν διατύπωσιν. Ὁ μέντοι κατὰ καιροὺς Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ὀφείλει ποιεῖσθαι

χειροτονίας εἰς τὰς ὑποκειμένας τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ Ἐπισκοπὰς καὶ μὴ παρ' ἑνὸς τολμᾷν χειροτονίας ποιεῖν μητροπολιτῶν ἢ ἀρχιεπισκόπων· αἱ γὰρ τοιαῦται ἐκκλησίαι τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ ὑπόκεινται. Εἰδέποτε τολμήσει ἢ αὐτὸς ὁ Τραπεζοῦντος ἢ ἕτερός τις τῶν μητροπολιτῶν χειροτονίαν ποιῆσαι μητροπολίτου ἢ ἀρχιεπισκόπου ἄνευ προτροπῆς καὶ ἐκχωρήσεως τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἐσεῖται ὑποκείμενος πάντως ταῖς κανονικαῖς εὐθύναις καὶ ἀποφάσεσι. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμετέρων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου Χαρτοφύλακος τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας συνήθως βεβαιωθέντα, ἀπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνδικτ. τοῖς προγεγραμμένοις ἔτοις ͵ϛψξή.

Ὁ Χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης Ἐκκλησίας
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ὁ ΞΙΦΥΛΙΝΟΣ.

Ἐκ τούτου φαίνεται προέκυψε τὸ ἐξαιρετικὸν δικαίωμα, ὅπερ ἡ ἐπαρχία Τραπεζοῦντος ἀπελάμβανε μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνων καὶ διατελεῖ ἀπολαμβάνουσα, τὸ ἐκλέγειν αὐτοδικαίως αὐτὴ τοὺς ἰδίους αὐτῆς Ἀρχιερεῖς, οὓς ἔπειτα καθυποβάλλει τῷ Οἰκονομικῷ θρόνῳ καὶ χειροτονούμενοι ἀποστέλλονται.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Σουμελίτης οὗτος ὁ τὴν προσφωνητικὴν πρὸς Δωρόθεον γράψας ἐπιστολὴν δύναται δικαίως νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ φαίνεται ὅτι ἐδίδασκε τότε ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ (1780), καὶ τούτου ὑπῆρξε μαθητὴς ὁ Ἠλίας Κανδήλης ἢ Κανδήλογλους, ὃν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ἐν τοῖς τότε σοφοῖς· καὶ οὗτος δὲ ἐσχολάρχησεν ἔπειτα τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος. Ἄλλον παιδείας κάτοχον εὕρομεν Παναγιώτην Κακούλογλην ἢ Γραμματικόπουλον, πιθανώτατα μαθητὴν ἢ Ἰωάννου Ἱερέως Οἰκονόμου, ἢ τοῦ Σουμελίτου ἢ καὶ ἀμφοτέρων, καὶ φαινόμενον ἐν χειρογράφοις μέχρι τοῦ 1784. Ἄγνωστον δὲ ἂν καὶ οὗτος ἐδίδαξεν ἐν τῇ πατρίδι. Ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Κανδήλη τούτου, περισωθεῖσιν ἐν ἑνὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ, ἐνετύχομεν ἐπιστολὴν πεμφθεῖσαν αὐτῷ παρὰ Σάββα Κωνσταντινίδου τοῦ ἡμετέρου πατρός, ἣν κρίνομεν ἀξίαν δημοσιεύσεως.

« Σάββας Κωνσταντινίδης

Ἠλίᾳ τῷ σεβαστῷ μοι διδασκάλῳ χαίρειν.

« Πολλάκις κοινῇ σκεπτομένοις ἐδόκει, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐδόκει, ἀλλ' ὂν ἐφαίνετο ἡμῖν, λίαν κακῶς τὰ ἡμέτερα ἔχοντα, καὶ οὕτω χείριστα, ὥστε οὐδεμίαν καραδοκεῖσθαι τὴν ἀναχώρησιν· καὶ ἰδίᾳ λογιζομένῳ τὰ αὐτὰ καὶ ἔτι πλείω ἐπήρχοντό μοι, ὥστε καὶ τὰς ἐλπίδας ἀπολέγεσθαι. Τέως οὖν θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐπινοούμενος, ἐξ ἀμηχάνων ἐπῆλθέ μοι ταῦτα διανοεῖσθαι, ἅπερ καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνακοινώσασθαι οὐκ ὤκνησα. Ἐδόκει οὖν, εἰ μὲν ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ πέντε (ἱκανοὶ γὰρ οἱ πέντε, μικρῶν ἔτι τῶν ἡμετέρων ὄντων) τὸν ἀριθμὸν πενήτων παῖδες, οἱ εὐφυέστεροι καὶ δεδοκιμασμένοι ὀρθότητι βίου καὶ δογμάτων καὶ πολιτείας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εὔγλωττοι ἐδιδάσκοντο, ἐπὶ συμφωνίᾳ προσέχειν τῇ φωνῇ ἀρξαμένους ἀπὸ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας καὶ προϊόντας ἐπὶ τὰ τέλεια τῶν μαθημάτων, τούτους δὲ ὥσπερ ἐξ ἐράνου τινὸς τῶν φιλοικτειρμόνων πόλεων καρποῦσθαι τὰ πρὸς τροφὴν καὶ περιβολὴν ἐπιτήδεια, λιτοὺς καὶ πολὺ τῶν λοιπῶν διαλλάττουσαν ἑκατέραν ἔχοντας, ἵνα τὸ στενὸν τῆς διαίτης ἀμφοτέρας παρασκευάσῃ τὰς (τοῦ) πτέρυγας πρὸς τὴν τῶν μαθημάτων ἀνάληψίν τε καὶ κατάληψιν, μετὰ δὲ τὴν τῶν μαθημάτων ἀπάρτισιν ἱεροῦσθαι καὶ διασκάλους διαδέξασθαι, μέγα μέρος τῆς ἀμαθείας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀναιρεῖσθαι· οὗτος ἐδόκει μοι τῆς θεραπείας ὁ τρόπος καὶ τῶν ἀπηρτημένων ἡμῖν δεινῶν ἔσεσθαι ἀνακωχὴ καὶ ἀπαλλαγή, καὶ οὕτως οὐ παρακινδυνεῦσαι περὶ τὰ καίρια, Θεοῦ συνεργοῦντος. Οὐκ ἔστι γὰρ ἄλλως ἀντιμηχανήσασθαι ἀδιασάλευτον τηρηθῆναι (καὶ ταῦτα ἐν τοῖς παροῦσι χρόνοις, ὅτε ἤρξαντο οἱ δυτικοί, ὥσπερ τινὲς τοῦ ἀντιχρίστου ἀπόστολοι, καὶ ἐνταῦθα ἐπιπολᾶσαι) τὸν τῆς πίστεως θέμεθλον, πρὸς τὰς τῶν ἀντιδιαφερομένων προσβολὰς ἀντιτάττεσθαι. Ἄλλως δὲ πῶς οὐκ αἰσχύνη πρὸς Θεοῦ! ἄλλοις παραχωροῦντες τοῖς ἡμετέροις καθ' ἡμῶν κεχρῆσθαι ὅπλοις; πῶς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καθ' ἡμῶν ὀργὴν οὐκ ἐξάπτομεν; πῶς ἂν γνοίημεν τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς δεῖ, μὴ ὄντος διδάσκοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ; μὴ ἔχοντες τὸ φῶς, πῶς τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ γνοίημεν; παραδείγματος ὑστερούμενοι, ποίους ἂν ἀκολουθήσαιμεν; ἀφρονῶν λαλῶ· πῶς ἂν εὕροιμεν τὴν θεραπείαν, μὴ τοὺς ἰατροὺς πρότερον ὅπως τοῦτ' αὐτὸ ἰα-

τροὶ ἔσεσθαι ἐπιμελούμενοι; εἰ γὰρ οἱ θεραπεύειν ἄλλους ὀφείλοντες ἀνίατα πάσχουσι, τί καὶ προσδοκήσουσι παρὰ τούτων οἱ πρὸς τούτους ἀφορῶντες ἴασιμον; ἀνανήψωμεν ἄρα μικρόν· τάχα τοι οὕτω τὸ θεῖον ἐξιλεώσομεν καὶ τῇ ἡμῶν ἀσθενείᾳ συνασπιεῖται, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμᾶς ποιήσει κατ' ὀλίγον εὐγένειαν ἀναδραμεῖν, ἀνακτωμένους καλῶς, ἅπερ κακῶς ἀπωλέσαμεν. Ναὶ πρὸς τῆς εὐσεβείας αὐτῆς, διδάσκαλε, θρέψον ἕνα τούτων τῶν πέντε, καὶ ἀρχῆς παρὰ σοῦ καταβληθείσης, ἐπιγενήσονται καὶ οἱ τέσσαρες· εἰ δὲ οὔ, ἀλλὰ καὶ ὁ εἷς τοῦ μηδενὸς κρείττων. Παρακατάθες ἔν τινι τῶν μοναστηρίων (καὶ ἔσται ἡ Θεοσκέπαστος χρείαν ἔχουσα) τὴν πρὸς τὸ σχολεῖον γενησομένην σου βοήθειαν, ἀφ' ἧς τὰ καταναλωθησόμενα πρός τε τροφὴν καὶ περιβολὴν προσποριζέσθωσαν ἐκ τόκου ἐτησίως, καὶ οὕτω ἀποβήσεται ἡ ἐλεημοσύνη καὶ κάμνοντι τῷ σκηνώματι· ἱκανὴ γὰρ τῷ περιόντι καὶ ἀκμάζοντι τοῦ πνεύματος αὐτό τε στηρίξαι καὶ ἡμᾶς τοὺς ὅλως αὐτῆς περιθάλψαι καὶ θρέψαι τοῖς νεκταρώδεσι νάμασι τῆς σοφίας αὐτῆς, καὶ εἰς σωτήριον πολλοὺς προσορμῆσαι λιμένα.

͵αωκ' σεπτ. *Ὅλως αὐτῆς ἐξηρτυμένος.*

Ὑπὸ τοιούτων ἐνεφοροῦντο αἰσθημάτων οἱ ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες! Ὁ Σάββας οὗτος Κωνσταντινίδης (περὶ οὗ ἰδὲ Ποντικὰ σελ. 191) διδαχθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ Νικολάῳ Λογάδῃ σχολαρχοῦντι ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ γένους σχολῇ, ἀνέλαβε τοῦ μόλις ὑπάρχοντος φροντιστηρίου τὴν καθηγεσίαν τῷ 1816 καὶ ἐδίδαξε μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας ἐπὶ πέντε ἢ ἓξ ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας· παρ' αὐτοῦ διωχετεύθησαν τὰ γράμματα ἐπὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον· διότι ἐκ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, λαβόντων ἁπάντων ἑλληνικὰ ἀρχαῖα ὀνόματα, ὁ μὲν Ξενοφῶν (Θεόδωρος) καὶ Ἰσοκράτης (Ἰορδάνης) ἐδίδαξαν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, Πτολεμαῖος δὲ ἐκ Χαλδίας συνέστησε σχολεῖον ἐν Κερασοῦντι, ὅπου διέδωκε τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων σπέρματα· ὁ δὲ Πλάτων Ἰωάννης Κερασούντιος, εἷς τῶν πρώτων καὶ χρηστοηθεστάτων αὐτοῦ μαθητῶν, ἀπάρας εἰς Μαιώτιδα εἰς τὴν πάλαι καθέδραν τῶν Ἀρχαιανακιδῶν, ἔστησεν ἐκεῖ φυτώριον καὶ μετέδιδεν εἰς τοὺς Βοσποριανοὺς Ἕλληνας ἐκ Ταϊγαρόκου τοὺς γλυκεῖς τῆς παιδείας καρπούς· ἀνέδειξε δὲ μαθητὰς ἄλλους τε καὶ δὴ τὸν Ἀν-

τώνιον Καμβούρογλην Κερασούντιον καὶ τοῦτον ἐπανελθόντα καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διδάξαντα ἐν Τραπεζοῦντι τὸ πρῶτον καὶ ἐν Κερασοῦντι ὕστερον καὶ ἀναδείξαντα πολλοὺς διαπρέψαντας καὶ διαπρέποντας ἤδη μαθητάς· ὁ δὲ Καλλίνικος ἐκ τῶν μοναχῶν τοῦ Περιστερᾶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν μονὴν αὐτοῦ ἐδίδασκε τοὺς ἄλλους μοναχούς, ὁ δὲ Ἐλισσαῖος ἐκ τῶν μοναχῶν τοῦ Βαζελῶνος ἐλθὼν ἤνοιξε σχολεῖον ἐν Πλατάνοις καὶ ἐδίδασκε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ· καὶ ἄλλοι δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἄλλην ἀσπασθέντες βιωτὴν ἐπὶ τὴν κοινὴν τῆς κοινότητος τραπέντες διοίκησιν, συνετέλεσαν διὰ τῶν γραμμάτων αὐτῶν καὶ τοῦ νοὸς εἰς τὴν παγίωσιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων.

Περὶ Γεωργίου ἰατροφιλοσόφου τοῦ Ὑπομενᾶ ἐκ τῶν συντακτῶν τοῦ λεξικοῦ Βαρίνου ὄντος, πρὸς ὃν πιθανώτατα ἐγράφη ἡ ἐκ Τραπεζοῦντος προτρεπτικὴ τοῦ ἀρχιερέως Παϊσίου ἐπιστολή, ἱκανὰ ἐῤῥέθησαν ἐν τοῖς Ποντικοῖς (σελ. 41). Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ σοφοῦ ἐκείνου, ὡς ἐῤῥέθη ἐκεῖ, ὑποστᾶσα τὴν ἱερόσυλον χεῖρα, διαμένει ἐν Σουμελᾶ. Εὕρομεν δὲ προσέτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐκεῖ μονῆς ἄλλων σοφῶν καὶ λογίων βιβλία τοῦ τε Σεβαστοῦ Κυμηνίτου καὶ Λαζάρου Σκρίβα, περὶ ὧν εἴπομεν τὰ εἰκότα, ὧν τοῦ μὲν Σκρίβα ἡ βιβλιοθήκη ἀφιέρωται τῇ μονῇ, οὐκ ὀλίγα δὲ ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Κυμηνίτου περιῆλθον οὐκ οἶδ' ὅπως καὶ εἰς βιβλιοθήκας τῶν τριῶν μοναστηρίων, εἰς τὴν τῆς Χαλδίας καὶ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθήκην τοῦ ἁγίου Τάφου, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ. Λογίους δὲ ἄνδρας ἐν τῇ ῥηθείσῃ τῆς Σουμελᾶς μονῇ εὕρομεν Κύριλλον ἱερομόναχον ἐκ Μυριοφύτου περὶ τὸ 1737 καὶ Καλλίνικον Φυτιάνον (ἐκ τῶν περὶ Χαλδίαν χωρίων, τὰ Φυτίανα), ὃν δυνάμεθα δικαίως νὰ κατατάξωμεν ἐν τοῖς τότε σοφοῖς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτοῦ βιβλίων καὶ χειρογράφων· κατὰ δὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν ἐν ἐκκλησιαστικῷ βιβλίῳ ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπὸ Ἀναστασίου ἱερομονάχου ἐν Πάτμῳ ψυχογραφηθέντι φαίνεται μαθητὴς τῆς ἐκεῖ σχολῆς. Καὶ Ἰωαννίκιον δὲ ἐκ Πλατάνων εὕρομεν παιδείας κάτοχον (1774), μαθητεύσαντα, ὡς ὁ ἴδιος γράφει, παρὰ Νικοδήμῳ διδασκάλῳ ἐν Περιστερᾷ. Ἀλλὰ καὶ Φιλόθεον Ἰβηρίτην ἐπιγραφόμενον καὶ Χῖον ἱερομόναχον Σουμελᾶ (,αψιϛ') γράψαντα νομοκάνονον ἀπταίστως, καὶ Παρθένιον Μεταξόπουλον Τραπεζούντιον συγγραφέα τοῦ Πατερικοῦ Σουμελᾶ (1765)· καὶ Γερβάσιον δὲ ἱερομόναχον

ἀκμάσαντα, ἐξ ὅσων ἦν εἰκάσαι, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ'. ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος, καὶ Γρηγόριον δὲ ἐξ ἀγνώστου πατρίδος γράψαντα ἢ συντάξαντα ἐκκλησιαστικάς τινας εὐχὰς ἱκανῶς ἀξίας λόγου κατὰ τὸ „ζρκϐ' κτλ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐγένιος ἱερομόναχος, εἰς ὃν τὸ χειρόγραφον περιῆλθε τῷ 1759, φαίνεται ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ βιϐλίου ἰδιοχείρου αὐτοῦ ἐπιγραφῆς οὐκ ὀλίγης παιδείας κάτοχος. Καὶ Λάζαρον δὲ Ἐλευθερίου Τραπεζούντιον 1694 γράψαντα ἀπταίστως λογικὴν πραγματείαν καὶ Μακάριον Σουμελιώτην ἐν περιγραφῇ ἐκκλησιαστικοῦ χειρογράφου. Ἀλλὰ καὶ Δανιὴλ ἐξ Οἰνέου εὕρομεν ἀφιερώσαντα τῷ 1554 εἰς τὴν μονὴν Εὐσέϐιον τὸν Παμφίλου, ὃς ἐκ τῶν ἐπισημειωθέντων φαίνεται παιδείας οὐ μικρᾶς κάτοχος. Καὶ Σεραφεὶμ δὲ Τραπεζούντιον Σουμελιώτην καὶ Γερϐάσιον ἐξ Ἱμέρας τῶν περὶ Κάνιν χωρίων ἀντιγράψαντα τὴν ἀδολεσχίαν Φιλοθέου πάνυ κομψῶς καὶ ἀπταίστως τῷ 1805, ὃς κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁμολογίαν ἐν χειρογράφῳ εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν ἑλληνικοῖς συνταχθέντι γράμμασιν, ἐν Περιστερᾷ περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διδαχθεὶς παρὰ Ἀζαρίᾳ Περιστεριώτῃ, ἀπέθανε διανύσας τὸ πέμπτον καὶ δέκατον καὶ ἑκατοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος περὶ τὸ 1845. Καὶ Μιχαὴλ δὲ Λαίριον, υἱὸν παπᾶ Γεωργίου, εὕρομεν (ἐν Ὁμήρου Ἰλιάδι) 1767 ἐγκρατῆ παιδείας, καὶ Νικόλαον Κῷον ἐν Calligraphia oratoria linquae Graecae ἐν Παταϐίῳ 1642, καὶ Ἀρσένιον ἱερομόναχον (1697) ἐν ἐπιγραφῇ μουσικοῦ βιϐλίου, καὶ Ἱερόθεον ἱεροδιάκονον ἐν καινῇ διαθήκῃ διγλώσσῳ, παραφράσαντος Μαξίμου Καλλιουπολίτου, καὶ Γαϐριὴλ παπὰ κὺρ Γρηγορίου εὕρομεν ἀντιγράψαντα ἐκκλησιαστικὸν χειρόγραφον (1734) καὶ Θεόδωρον Χ Πέτρου („αψνϐ') γράψαντα θεματογραφίαν ἑλληνικὴν χειρόγραφον, καὶ Ἰωάννην δὲ Δομνηνὸν Τραπεζούντιον ἐν διαφόροις χειρογράφοις καὶ ἐντύποις βιϐλίοις (περὶ τὸ 1760).

Ἐν δὲ τῇ βιϐλιοθήκῃ Περιστερᾶ εὕρομεν Παρθένιον ἱερομόναχον ἐκ τοῦ οἴκου Παπαϐασιλάντων τοῦ χωρίου Ἀρμενῆ διδάξαντα περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἑπτὰ ἔτη τοὺς εἰς τὴν μονὴν προσερχομένους χάριν παιδείας, καὶ Νικόδημον Χαλδαῖον περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους διδαχθέντα ἐν Ἰασίῳ, καὶ Ἱερεμίαν διδαχθέντα μὲν ἐν Πάτμῳ, διδάξαντα δὲ τέσσαρα ἔτη ἐν τῇ μονῇ, καὶ Θεοφάνη ἐκ Ῥιζαίου τῆς παρὰ Τραπεζοῦντα κωμοπόλεως, ὃς ἐκ τῶν πολλῶν ἐνυπογράφων μουσικῶν αὐτοῦ βιϐλίων φαίνεται καὶ τῆς μουσικῆς

ὧν ἐγκρατής, καὶ Σεραφεὶμ δὲ καὶ Νικόδημον καὶ Παΐσιον καὶ Νεκτάριον ἐκ μαρτυρίας τῶν αὐτόθι ἀσκουμένων μοναχῶν· καὶ Λάζαρον δὲ ἱερέα ἐκ Τζίτης (ἄρα Χαλδαῖον) ἀντιγράψαντα μὲν φιλοκάλως καὶ ἀπταίστως νομοκάνονον (1746), παροικοῦντα δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν ἐν αὐτῷ ἐν τῇ περιφήμῳ καὶ θεοσώστῳ πόλει Τραπεζοῦντι· καὶ Θεόδωρον δὲ Βυζάνον ἔκ τινος αὐτοῦ ἐν χειρογράφῳ ἐπιγραφῆς (1737) καὶ Θεόφιλον παπᾶ Ἰωάννου Οἰκονόμον Φυτιάνον (ἄρα καὶ τοῦτον Χαλδαῖον) περὶ τὸ 1700, ὄντα πρωτοσύγγελον τοῦ μητροπολίτου Χαλδίας Διονυσίου καὶ τούτου ἐν τοῖς λογίοις ὄντος, καὶ Θεοδόσιον Περιστεριώτην περὶ τὸ 1800 καὶ Ἀνανίαν δὲ τῷ 1721. Περιπλέον ἀπηντήσαμεν ἐν τῷ κώδηκι αὐτῶν ἐπιστολὴν Γενναδίου, ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος (1501), καλῶς συντεταγμένην, ἐν ᾗ προσεπιμαρτυρεῖ καὶ τὸν κτίτορα τῆς μονῆς Θεοφάνη, ὄντα ἡγούμενον Σουμελᾶς (1393), καταγόμενον δὲ ἀπὸ τῶν περὶ Λαζίαν χωρίων. Ὁ κώδηξ οὗτος, συναρμολογηθεὶς ἢ ἀντιγραφεὶς κατὰ νεωτάτους χρόνους ὑπὸ Καλλινίκου τῷ 1828, συνετάχθη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀντιγράψαντος ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίου κώδηκος, ὅπερ ἔκειτο ἐν τῷ παγγαρίῳ τῆς μονῆς διεφθαρμένον καὶ διεσκορπισμένον εἰς φύλλα. Τὸ πρωτότυπον τοῦτο ζητήσαντες δὲν εὕρομεν, ὥστε δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ἡ μαρτυρία τοῦ ἀντιγράψαντος εἶναι ἀξιόπιστος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ φράσις τοῦ κώδηκος καὶ τὸ ὕφος καταδεικνύει αὐτὸν συῤῥαφὴν νεωτέραν ὄντα. Ἐν τούτῳ καταγράφονται τακτικῶς, καὶ οἱ πλεῖστοι μετὰ χρονολογίας, οἱ ἡγουμενεύσαντες ἐν τῇ μονῇ, περιέχονται δὲ καί τινες μικροῦ λόγου ἄξιαι εἰδήσεις, καὶ ἐν τούτῳ ἀπηντήσαμεν ἱερομόναχόν τινα τῆς μονῆς, χειροτονηθέντα ὑπὸ τοῦ Τραπεζοῦντος ἐπίσκοπον Λαζίας. Ὑπεράνω τῆς μονῆς ὑπάρχουσι θέσεις λίαν τερπναὶ καὶ χλόη ἄφθονος χορτοτομουμένη καὶ κορυφὴ κωνοειδής, Πυργίτης ὀνομαζομένη καὶ φέρουσα λείψανα ἐσβεσμένου ἡφαιστείου, ὅθεν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς ἐκπέμπονται ἀκόμη ἐν θέρει ἀναθυμιάσεις.

Ἐν δὲ τῇ μονῇ Βαζελῶνος, ἥτις κατὰ τὸ χρυσόβουλον δωρηθὲν ὑπὸ Ἐμμανουὴλ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα αὐτῆς οὖσα μέχρις ἐσχάτων ἐτέλει φόρον ἡ μονὴ Σουμελᾶς, ποσότητα κηροῦ καὶ θυμιάματος, εὕρομεν ὀλίγους τοὺς λογίους καὶ πολὺ τῶν ἄλλων δύο μονῶν ὑπο-

λειπομένους. Τὸν ὑπὸ τοῦ Μ. Παρανίκα ἐν σχεδιάσματι (σελ. 111) ἀναφερόμενον ἐν τοῖς λογίοις Βαζελιώτην Γεώργιον προηγούμενον δὲν ἀπηντήσαμεν οὐδαμοῦ· ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 323 χειρόγραφον εὕρομεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ ἁγίου τάφου, καὶ τὸ περιεργότερον τὸ χειρόγραφον τοῦτο οὐδὲ ἐν τῷ ὑφισταμένῳ καταλόγῳ τῶν βιβλίων εὕρηται σημειούμενον οὐδαμοῦ καὶ φαίνεται, πρὶν ἢ σχηματισθῇ κατάλογος, δὲν ὑπῆρχε πλέον τὸ χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ. Εὕρομεν λοιπὸν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Βαζελῶνος Λαυρέντιον ἱερομόναχον εἰς Ῥωσσίαν ἀποδημήσαντα καὶ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Πέτρου τοῦ μεγάλου χρυσόβουλον καὶ ἐτησίαν χορηγίαν ὑπὲρ τῆς μονῆς λαβόντα, ἥτις καὶ μέχρι σήμερον ἀνὰ πᾶσαν πενταετηρίδα χορηγεῖται· καὶ Ἀζαρίαν εὕρομεν ἐν ἐπιγραφαῖς πολλῶν βιβλίων οὐ μεγάλης παιδείας κάτοχον προχειρισθέντα ἀρχιερέα Θεοδοσιουπόλεως (1712)· καὶ Δωρόθεον δὲ ἐκ τῶν περὶ Χαλδίαν χωρῶν (ἐκ τῆς Δερέννης), ὃν ἀπελθόντα εἰς Ἰβηρίαν χάριν ἐλέους ὁ ἡγεμὼν Ἰβηρίας Ἡράκλειος, ἰδὼν καὶ ἀγασθεὶς τὸ ἦθος, ἐχειροτόνησεν ἀρχιερέα Ἀχταλίας (1790)· ὕστερον δὲ ἐκλεχθεὶς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀφεὶς τὴν Ἰβηρίαν, ἐπειδὴ χρονοτριβήσαντος καθ᾽ ὁδὸν προέβη ἄλλος ἐπὶ τὸν θρόνον, ὁ ὅλως ἀγράμματος Παρθένιος ὁ ἐκ τῆς ἐν Πόντῳ Τριπόλεως, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μονὴν αὐτοῦ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐν τῷ κώδηκι τῆς μονῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ ἀνατρέχει μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων, οὐδὲν ἄλλο εὕρομεν, εἰμὴ μόνον δωρεὰς καὶ ἀφιερώματα καὶ προσφοράς· κατὰ τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἄξιος περιεργείας ὁ κώδηξ, ὅτι ἐν αὐτῷ εὑρίσκει κατὰ πόσον μετεβλήθησαν ἢ διεφυλάχθησαν αἱ ὀνομασίαι τῶν θέσεων καὶ χωρίων.

Ἐν γένει παρατηρεῖται ὅτι εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ὑπὲρ τὴν Τραπεζοῦντα μονὰς πρὸ δύο περίπου αἰώνων μείζων ἢ σήμερον περὶ τὰ γράμματα ὑπῆρχε τάσις καὶ πλεῖστοι λόγιοι διέλαμψαν ἐν αὐταῖς, καὶ ἐπαληθεύει καὶ ἐν τούτοις, ὅτι ἡ παιδεία φυγοῦσα τὰς πόλεις ἐν τοῖς τοιούτοις σκηνώμασι κατεσκήνωσεν. Ἐν τῷ κώδηκι τοῦ Σουμελᾶ εὕρομεν πρᾶξίν τινα γενομένην τῷ 1682 καὶ ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων μοναχῶν· 18 ἦσαν οἱ ὑπογράψαντες τὴν πρᾶξιν, ἐκ τούτων δὲ εἰς δύο μόνον δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν προσηγορίαν τοῦ πεπαιδευμένου, οἱ λοιποὶ δείκνυνται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῶν πολλὴν ἔχοντες εἰς τὸ γράφειν τριβὴν καὶ

εὐχέρειαν καὶ παιδείας ἦσαν κάτοχοι· ἐν ἄλλῃ ὅμως μεταγενεστέρᾳ τῷ 1732 ἀναφαίνονται 25 ὑπογράψαντες τὴν πρᾶξιν· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τρεῖς ἢ τέσσαρες μόνον φαίνονται ἔχοντες εὐχέρειαν περὶ τὸ γράφειν, ἄρα καὶ παιδείαν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὰ γράμματα ἤρχισαν νὰ ἐπιῤῥέωσιν ἐπὶ τὰς πόλεις, καὶ οἱ γραμμάτων ἐγκρατεῖς, ὧν τὰ ὀνόματα εὕρομεν ἐν ταῖς ῥηθείσαις βιβλιοθήκαις, ἤρξαντο διασκορπίζεσθαι ἐπ' αὐταῖς.

Ἐν δὲ τῇ Χαλδαίᾳ ἐκτὸς τῶν προμνημονευθέντων, οὓς ἀπηντήσαμεν ἐν ταῖς ἄλλαις βιβλιοθήκαις, ἔχομεν τὸν προμνημονευθέντα Ἰγνάτιον αὐτάδελφον τοῦ Σκρίβα περὶ τὸ 1750, ἀρχιερέα Χαλδίας εἰς διενέξειςκαὶ φιλονεικίας μετὰ τοῦ Τραπεζοῦντος ἐλθόντα ἕνεκα ὁρίων τῶν γειτνιαζουσῶν ἐπαρχιῶν, περὶ ὧν ἐφεξῆς, ὃν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ἐν τοῖς τότε σοφοῖς, καὶ Διονύσιον ἄλλον σοφὸν, καὶ τοῦτον ἀρχιερέα Χαλδίας περὶ τὸ 1765, καὶ Σεραφεὶμ ἄλλον ἀρχιερέα μετὰ τούτους ἀρχιερατεύσαντα, καὶ Βασίλειον διδάσκαλον ἐξ Ἀδύσσης 1809, ὃν εὕρομεν ἐν περισελιδίῳ τῆς γεωγραφίας Μελετίου εἰς φύλλον ἐχούσης τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν «Βασιλείου ἀμούσου ἔτι που ἐν ταῖς τῆς Ἑλικῶνος ὑπωρείαις καλινδομένου»· ἐκ δὲ ἑτέρας ἐν αὐτῇ ἐπιγραφῆς, ὀνομαζούσης αὐτὸν «ἐν διδασκάλοις ἐλλογιμώτατον», εἰκάζομεν ὅτι καὶ τῆς σχολῆς τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ προέστη· ἀλλὰ καὶ Σεραφεὶμ ἄλλον περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ ἐν Οἰνόῃ βραχὺν χρόνον διδάξαντα, καὶ Γρηγόριον ἄλλον Ἱερομόναχον, σεμνόβιον ἄνδρα περὶ τὸ 1825 καὶ τοῦτον ἔτη τινὰ ἐν Οἰνόῃ σχολαρχήσαντα. Καὶ ἐν Θεοδοσίᾳ δὲ τῆς Ταυρικῆς ἀναφαίνονται λόγιοι Τραπεζούντιοι ἐκ Τραπεζοῦντος μεταναστάντες, Δαυῒδ ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος τῆς ἐκεῖ κοινότητος καὶ Νικηφόρος ἱερομόναχος (Πατερικὸν Σουμελᾶ σελ. 64).

Ἐν δὲ τῷ Πηδαλίῳ, τυπωθέντι ἐν Λειψίᾳ τῷ 1800, εὕρομεν μεταξὺ τῶν συνδρομητῶν τοῦ βιβλίου Ἀνανίαν Κουζάνον ἐκ Χαλδίας τῆς ἐν Λαζικῇ διδάσκαλον Μολδαυΐας, καὶ Παναγιώτην Τραπεζούντιον ἐλλογιμώτατον ἐν διδασκάλοις τιτλοφορούμενον· εὕρομεν δὲ καὶ Κωνσταντῖνον Ἰακώβου Γαλιανίτην (ἐκ τῆς Γαλιάνης τῆς περὶ Τραπεζοῦντα περιφερείας) ἱκανῶν γραμμάτων ἐγκρατῆ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἔν τινι πηδαλίῳ ἐν Τραπεζοῦντι ἀποσαλέντι.

Ἐν δὲ Κερασοῦντι εὕρομεν ἔν τινι Πατερικῷ Σουμελᾶ Γεώργιον

Κοντὸν ἐξ Ἰωαννίνων ἐπιγραφόμενον «Ἐξηγητὴν τῶν γραμματικῶν,» ὃς περιπεσὼν εἰς τὰ μέρη ταῦτα κατὰ τὸ 1775 καὶ ὡς ὕποπτος θεωρηθεὶς συνελήφθη· καὶ ἐλευθερωθεὶς ὑπό τινος Κερασουντίου ἰσχύοντος παρὰ τῷ δυνάστῃ, διέμεινεν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐδίδασκέ τινας τῶν πολιτῶν. Καὶ τὸν Παναγιώτην Σινωπέα ἐν Παταυΐῳ διδάξαντα, διορθωτὴν τοῦ μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ κατὰ τὴν ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου σημείωσιν (1710), τὸν λατινοφρονήσαντα, δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ἐν τοῖς σοφοῖς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ εἰς τὸν Δαμιανὸν Παρασκευᾶ 1750, τὸν ἰατροφιλόσοφον, ἄλλον Σινωπέα (Σχεδ. Παρανίκα σελ. 113), δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἐν τοῖς σοφοῖς τῶν τότε χρόνων κατάταξιν.

Τούτους ἀνιχνεύσαντες ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν σοφοὺς καὶ λογίους διαλάμψαντας μέχρι τῆς ἐθνεγερσίας· ζητοῦμεν δὲ συγγνώμην παρὰ τῶν μακαρίων αὐτῶν σκιῶν, ἂν ἐν τῇ ἐρεύνῃ ἡμῶν διελάθομεν μὴ μνημονεύσαντες τινὰς αὐτῶν. Σχολεῖα δὲ ἄλλα ἐν Ποντικῇ ὑπάρξαντα κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα οὐδαμοῦ εὕρομεν, εἰμὴ ἐν μόνῃ τῇ Τραπεζοῦντι καὶ τῇ ὑπερκειμένῃ Χαλδίᾳ, βραδύτερον δὲ ἐν Σινώπῃ· ἀλλ᾽ οὐδὲ καὶ μοναστήρια, ἐν οἷς διετηρεῖτο τὸ ζώπυρον τῆς παιδείας, οὐδαμοῦ τῆς Ποντικῆς διεσώθησαν· καὶ διὰ τοῦτο περὶ τὴν λοιπὴν Ποντικὴν ἐνδελεχὴς ἐπεκράτει ἀμαθία· ἐν Σινώπῃ μόνον ἀνεφαίνετό τις πόθος γραμμάτων· ἐκ ταύτης ὥρμητο, ὡς προείπομεν, ὁ ἀλλαξοφρονήσας Παναγιώτης ὁ Σινωπεύς, καὶ πλούσιός τις οἶκος ἐκ Σινώπης κατὰ τὴν μαρτυρίαν Μ. Παρανίκα (ἐν σχεδιάσματι σελ. 113) προσεκάλεσεν ἐκ Τραπεζοῦντος λόγιόν τινα Θεόδωρον, ἴσως τὸν X̅ Πέτρου, οὐχὶ δὲ τὸν Συμεῶνος κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Παρανίκα, δι᾽ ἐκπαίδευσιν τῶν ἰδίων τέκνων.

Τὰ νῦν ἐν Ποντικῇ ὑφιστάμενα σχολεῖα, ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ ἑλληνικά, ἐκτὸς τῶν γραμματοδιδασκαλείων εἶναι τὰ ἐφεξῆς. Ἓν ἐν Ῥιζοῦντι ἀλληλοδιδακτικόν, ἑπτὰ ἐν Σουρμένοις ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ ἓν ἑλληνικόν· ἐκ τούτων ἓν ἐπροικοδοτήθη δι᾽ ἑνὸς ἐν Βλαχίᾳ κτήματος, ἀποφέροντος 80 καισαριακά, παρὰ X̅ Κωνσταντίνου Τζουκαλᾶ ἐκ Σουρμένων μὲν καταγομένου, τελευτήσαντος δὲ ἐν Βλαχίᾳ· ἓν ἀλληλοδιδακτικόν, τὸ καλούμενον Βερναρδάκειον, ἐν Ζούζῃ (Καπίκιοϊν) διὰ δαπάνης τοῦ ὁμογενοῦς Βερναρδάκη διατηρούμενον, ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἐν Κοσμᾷ, ἄλλο ἐν Ὀλάσσῃ, ἄλλο ἐν Κυμή-

νοις (Χότζῃ), ἓν ἐν Κογγᾷ, ἓν ἐν Πολίτᾳ, ἓν ἐν Ἀργαλῇ, ἓν ἐν Χωλομάνοις, δύο ἐν Πλατάνοις ἀλληλοδιδακτικά, δύο ἐν Τριπόλει, ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἑλληνικόν, καὶ τρία ἐν Κερασοῦντι, δύο μὲν ἀλληλοδιδακτικά, ἓν δὲ ἑλληνικόν, ἓν δὲ ἀλληλοδιδακτικὸν διατηρεῖται καὶ ἐν Πολαντζάκη. Ἐν δὲ Τραπεζοῦντι διατηροῦνται τέσσαρα ἀλληλοδιδακτικὰ ἀῤῥένων καὶ φροντιστήριον μορφὴν ἔχον ἑλληνικοῦ σχολείου καί γυμνασίου, καὶ παρθεναγωγεῖον διῃρημένον εἰς ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἑλληνικόν· ἐν δὲ ταῖς περιφερείαις τῶν τριῶν μοναστηρίων συνεστήθησαν ἐσχάτως ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἐν Σαντᾷ, ἓν ἐν Κουσπιδῇ μὴ συγκροτηθὲν εἰσέτι ἐντελῶς, ἓν ἐν Λαραχανῇ ὁμοίως, ἓν ἐν Λιβερᾷ, δύο ἐν τῇ περιφερείᾳ Βαζελῶνος, καὶ ἓν ἐν τῇ περιφερείᾳ Περιστερᾶ. Ἐν Χαλδίᾳ ὁ περὶ τὰ γράμματα πόθος ὑπέστη διὰ τὴν καταμαστίζουσαν ἐνταῦθα ἔνδειαν ὕφεσιν οὐ μικράν· ἐν Ἀργυρουπόλει διατυρεῖται ἀμυδρόν τι διψαλέον ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ὅμοιον ἄλλο ἑλληνικόν· ὅμοιόν τι ἐν Ἱμέρᾳ, δύο ἄλλα ἐν Κρώμνῃ, ἄλλο ἐν Σταύρῃ καὶ ὅμοιόν τι ψυχοῤῥαγοῦν ἐν Μουζένῃ. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Νεοκαισαρείας ἀπαντῶνται ἐν Κοτυώροις (Ὀρδοῦ) ἑλληνικὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικόν. Σημειούσθω δὲ ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀνεγείρεται ἤδη ἐκ βάθρων κτίριον διὰ τὰ δύο ταῦτα ἐκπαιδευτήρια πολυτελὲς λιθόκτιστον, δαπάνῃ τοῦ φιλοκάλου Κωνς. Ψωμιάδου, ἐκ ταύτης μὲν καταγομένου, κατοικοῦντος δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξ ἧς μεγάλην καταβάλλει φροντίδα, ἵνα τοὺς ἀναγώγους περί τε τὴν δίαιταν καὶ τὴν ἄλλην συμπεριφορὰν συμπολίτας αὐτοῦ μορφώσῃ· τὰ τοιαῦτα εἶναι ἄξια νὰ σημειῶνται προτροπῆς τῶν ἄλλων ἕνεκα· τὸν αὐτὸν δεικνύουσι ζῆλον ἐν μὲν Τριπόλει ὁ καλὸς Κυριάκος Μαυρίδης, ἐν δὲ Κερασοῦντι ὁ ἀκάματος Διονύσιος Κωνσταντινίδης· ἄνευ τῶν τοιούτων ἀξιολόγων ἀνδρῶν ἡ ἐκπαίδευσις ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἤθελεν εἶσθαι εἰς πολὺ κατωτέραν βαθμίδα. * Ἐν Οἰνόῃ μόλις διατηρεῖται ἀλληλοδιδα-

* Εἶναι ἄξια σημειώσεως ἡ ἐπιμονὴ καὶ τὸ ἄοκνον καὶ ἄχολον τοῦ Διονυσίου τούτου. Συλλαμβάνει κοινωφελῆ τινα ἰδέαν, κοινοποιεῖ αὐτὴν καὶ ἐν ᾧ μόλις δίδουσι προσοχὴν εἰς τὰ λεγόμενα, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι κινοῦσι τοὺς ὤμους, τινὲς δὲ καὶ ὑπομειδιῶσι, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ ἐμπαίζοσιν αὐτόν, οὗτος δὲν ψυχραίνεται, δὲν ἀποχωρεῖ, δὲν ἀπελπίζεται, οὐδὲ παραιτεῖ τὴν ἰδέαν του· ἀλλ' ὅσῳ ψυχρᾶς τὰ προτεινόμενα ἀξιοῦνται ὑποδοχῆς, τοσούτῳ ἐκεῖνος ἀνένδοτος ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν· γράφει, μεταβάλλει, τροποποιεῖ, καὶ ἑβδομάδας ὅλας καὶ μῆνας μόνος ἐργαζόμενος συντάττει τὸν ὀργανισμὸν αὐτῆς· καὶ ἤδη περιέρχεται καὶ

κτικὸν ἀνάξιον τοῦ ὀνόματος, καὶ ἕτερον ἄλλο ἐν Τοκάτῃ, μετέχον ἀλληλοδιδακτικοῦ ἅμα καὶ ἑλληνικοῦ· ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀμασείας διατηροῦνται δύο σχολεῖα, ἀλληλοδιδακὸν, καὶ ἑλληνικὸν οὐ πολλοῦ λόγου ἄξια ἐν Τσαρσαμπᾶ, πόλει νεωτέρᾳ ἐκ τῶν μεσογειοτέρων, καὶ μάλιστα ἐκ Τοκάτης, μετοικισθείσῃ καὶ διὰ τοῦτο διατελούσῃ ἀκόμη τουρκοφώνῳ, ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἐν τῇ ἀνῳκισμένῃ Ἀμισῷ, ἕτερον ἐν τῇ νεωτέρᾳ πόλει τῇ ἀποικισθείσῃ ἀπὸ διαφόρων μιγάδων τὸ πλεῖστον ἐκ Καισαρείας καὶ διὰ τοῦτο ὄντων τῶν κατοίκων

ἀναγινώσκει αὐτὸν πρὸς οὓς ἀπαντᾷ· οἱ δὲ ἀναγκαζόμενοι ἀκούουσιν αὐτὸν νευστάζοντες, ἄνευ προσοχῆς, οἰκτείροντες αὐτοῦ τοὺς κόπους, τινὲς δὲ καὶ τὴν εὐήθειαν καὶ ἀκατόρθωτα τὰ γραφόμενα θεωροῦντες· τινὲς δὲ καὶ ἀναχωροῦσιν ἐν μέσῳ αὐτὸν ἀναγινώσκοντα ἀφίνοντες· οὐδεμία παρ᾽ οὐδενὸς ἐκφέρεται ἐνθάῤῥυνσις, οὐδεμία προτροπή· ἀλλ᾽ ἡ περὶ αὐτὸν ψυχρότης δὲν σταματᾷ αὐτόν. Ἤδη ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ· ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχει τὸ ἄναντες τοῦ ἐπιχειρήματος· περιέρχεται πανταχοῦ ζητῶν μετόχους· ἀποπεμπόμενος, ἐπανέρχεται· καὶ ὑβριζόμενος δὲ, δὲν ὀργίζεται, ἀλλὰ μετ᾽ ἐπιμονῆς ἀκατανοήτου προχωρεῖ· ἤδη τινὲς ἢ βαρυνθέντες τὴν ἐπιμονὴν καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς φορτικότητος αὐτοῦ καὶ τῶν περαιτέρω ἐνοχλήσεων, ἢ νομίζοντες ἀκατόρθωτα τὰ προτεινόμενα ὑπογράφουσι καὶ παραδέχονται τὸν ὀργανισμὸν κατά γε τὸ δοκοῦν, θεωροῦντες ἄκυρον τὴν ὑπογραφὴν αὐτῶν, ὅταν δὲν ἐπιτυγχάνηται ἡ γενικὴ παρὰ πάντων ὑποδοχή· τοῦτο εἶναι ἱκανὸν νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τὸν οὐδέποτε ἀποθαῤῥυνθέντα, καὶ νέας ἀναλαμβάνει δυνάμεις, καὶ διὰ τῶν ὑπογραφῶν ἐκείνων σαγηνεύει καὶ ἄλλους, καὶ βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον κατορθοῖ τὰ δυσκατόρθωτα. Ἐκ τοιαύτης ἀρχῆς προέκυψεν ἡ Τράπεζα Πόντος ἡ ἐν Κερασοῦντι ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσα καὶ ἐπὶ τέλους κατορθωθεῖσα. Πόσοι κατ᾽ αὐτοῦ ἐπεδαψιλεύθησαν σαρκασμοὶ, πόσοι γέλωτες, πόσοι δὲν ᾤκτειρον τὴν εὐήθειαν αὐτοῦ τὸ κατ᾽ ἀρχάς· ἀλλ᾽ ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης δὲν ὠπισθοδρόμησεν, ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἔτη ὅλα ἐργαζόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ ὅτε ἐτέθη ὁ πρῶτος θεμέλιος αὐτοῦ λίθος, παρευρέθημεν ὀλίγοι τινὲς, οὓς αἱ παρακλήσεις καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ θεμελιώσαντος κατώρθωσε νὰ πείσῃ, καὶ οἵτινες πάντες ἐσμὲν πεπεισμένοι ὅτι παρακαθήμεθα εἰς θνησιγενοῦς ἐκτρώματος τοκετόν· ἀλλὰ τὸ ἔκτρωμα τοῦτο ἐσχημάτισεν ἤδη σάρκας καὶ ὀστᾶ, καὶ οἱ κακὰ προοιωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ πολέμιοι κηρυχθέντες ἤδη ἄρχονται μεταπειθόμενοι. Τοιαῦτα κατορθοῖ ἡ ἐπιμονή. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἐσχεδίασεν ἑταιρίαν ὑπὲρ τῶν σχολείων, τὴν Ναυτικὴν, ὑπὲρ αὐτῆς τὰ τρία τέταρτα τῶν πλοιάρχων προσοικειωθεὶς καὶ ὑπογράψας. Καὶ ὑπὲρ τῶν σχολείων πολλὰ προσπαθεῖ· ἂν εἶχεν ὀλίγους ἄλλους συνεργάτας καὶ συμβοηθοὺς, ἢ ἂν δὲν εἶχε τινὰς ἀντενεργοῦντας καὶ ἐμπόδια παρεμβάλλοντας αὐτῷ, ἡ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐκπαίδευσις ἤθελεν εἶσθαι εἰς πολὺ ἀνθηροτέραν κατάστασιν. Τοῖς τοιούτοις ὑπὲρ τῶν κοινῶν μοχθοῦσιν ὀφείλεται δημόσιος ἔπαινος, ἵνα καὶ ἄλλοι παρορμῶνται πρὸς ταῦτα. Τοιαύτην ὡς ἔγγιστα δεικνύει ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ προθυμίαν περὶ τὰ σχολεῖα ὁ ἐν Τριπόλει τὴν δίαιταν ποιούμενος Κυριάκος Μαυρίδης, τοιαύτην ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκῶν ἐκ Κοτυώρων Ψωμιάδης. Ἐν Τραπεζοῦντι τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως στοιχεῖα εἶναι πολυπληθέστερα.

αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκοφώνων. Καὶ ἐνταῦθα ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων σχολεῖον διὰ κοινῆς τῶν ἐπαρχιωτῶν δαπάνης ὁ νῦν ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύων Σωφρόνιος, ἀλλ᾽ ἀκόμη οὔτε ἤρξατο, οὔτε μέγαν ἐγγυᾶται τὸν θερισμόν· διότι αἱ ἀπόπειραι τοῦ ἀρχιερέως νὰ συστήσῃ κεντρικὴν αὐτόθι διὰ τὴν ἐπαρχίαν σχολὴν δὲν ἐτελεσφόρησε μέχρι τοῦδε. Ἐν Πάφρᾳ διατηροῦνται τρία σχολεῖα, δύο ἀλληλοδιδακτικά, ἀῤῥένων καὶ κορασίων, καὶ ἄλλο ἑλληνικόν· ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐνταῦθα τὰ σχολεῖα ἀπέφερον πλουσίους καρπούς· οἱ κάτοικοι, τουρκόφωνοι ἐκ τῶν μεσογειοτέρων ἀποικήσαντες, διακρίνονται διὰ τὸ ἀγροῖκον τοῦ χαρακτῆρος. Καὶ ἐν τῷ τουρκοφώνῳ Ἀλάτζαμι διατηροῦνται δύο ἀλληλοδιδακτικὰ ἀῤῥένων καὶ κορασίων· τρία δὲ ἄλλα σχολεῖα ὑπάρχουσιν ἐν Σινώπῃ, ἓν ἑλληνικὸν καὶ δύο ἀλληλοδιδακτικὰ εἰς ἑκάτερον τῶν δύο φύλων ἀνήκοντα.

Ἐν γένει κατὰ τὰς χώρας ταύτας μεγάλην εὑρίσκει τις τὴν ἀγροικίαν καὶ τὸ ἀτέραμνον τῶν ἐθνῶν· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τραπεζοῦντι, ἂν καὶ φαίνεται ἱκανῶς προκεχωρημένη ἡ παιδεία, ἡ φαινομένη ὅμως ζωὴ δὲν εἶναι φυσική, ἐμφύτου ἐπιθυμίας ἀπαύγασμα· πᾶν ὅ,τι γίνεται ἐν τούτοις εἶναι τεχνικόν, οὐχὶ αὐθόρμητον, ἀλλὰ καταναγκαστικόν· σχεδὸν εἰσὶν ἐν τοῖς πολίταις εὐάριθμοί τινες εἰλικρινῶς ὑπὲρ τῶν κοινῶν μοχθοῦντες, καὶ διὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν ὀλίγων τούτων σὺν μόχθῳ προάγονται τὰ καλά· ἂν οἱ ὀλίγοι ἀποδημήσωσιν ἢ ἀποθάνωσιν ἢ ἀπαυδήσωσιν, εἶναι κίνδυνος μήπως τὸ κτίριον ὅλον καταπέσῃ· ὁ ἀρχιερεύς, ὁ μόνος κατάλληλος νὰ ἐνισχύῃ καὶ παρακινῇ τοὺς λοιπούς, εἰς ἔσχατον γῆρας ἐληλακώς, οὐδὲ ἐν τοῖς ζῶσιν εἶναι ἄξιος νὰ καταταχθῇ· ἄχρηστον κατήντησε ῥάκος εἰς πᾶσαν χρῆσιν ἀκατάλληλον· τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ οὔτε γινώσκει πλέον, οὔτε γινώσκων δύναται πλέον νὰ ἐκτελῇ, ἀφ᾽ οὗ καὶ ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ πάντοτε διεκρίνετο ἐπὶ ἀδρανείᾳ. Εἰς ποίαν ἀνωτέραν θέσιν ἔμελλε νὰ φθάσῃ ἡ πόλις, ἂν εἶχε προκαθήμενον φιλόμουσον καὶ ἐνεργὸν ἄνδρα.

Περιπλέον εἰς τὰς ὑπὲρ Τρίπολιν καὶ Κερασοῦντα περιφερείας διατηροῦσιν ἀλληλοδιδακτικὰ οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Τζάλης, τῆς Κεπεκκλησίας, τοῦ Κοῦς-καγιᾶ, Τζαχρακίου, τῆς Κηρχαρμάνης καὶ τῶν Κοτυλίων· (περὶ τῶν χωρίων τούτων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἴδε Ποντικῶν σελ. 69 καὶ 83). Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶναι ἀξιέπαινοι δι᾽ ἣν καταβάλλουσι περὶ τῆς ἐκπαι-

δεύσεως αὐτῶν φροντίδα, καί τοι κατ' οὐδὲν εὐπραγοῦντες, πρὸ πάντων δὲ οἱ τῆς Κηρχαρμάνης εἰς μόνας τριάκοντα οἰκογενείας καὶ ταύτας ἐνδεεῖς ἀριθμούμενοι. Ἐν δὲ ταῖς περὶ Νικόπολιν χώραις ἡ κατάστασις τῶν ὁμογενῶν εἶναι οἴκτου ἀξία καὶ διὰ τὴν ἐκγραμμάτωσιν αὐτῶν μικρὰ γίνεται φροντίς· μόλις διατηρεῖται ἄσημον ἀλληλοδακτικὸν ἓν μὲν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἕτερον δὲ ἐν Λίτζαπᾳ. Τελευτῶμεν τὰ προλεγόμενα ἡμῶν προσθέτοντες σιγίλλιά τινα καὶ ἄλλα πατριαρχικὰ, ἅπερ ἐν τῇ μητροπόλει ἐνετύχομεν, ὧν τὰ πλεῖστα περιέχουσι διενέξεις μεταξὺ τῶν δύο ὁμόρων ἐπαρχιῶν Τραπεζοῦντος καὶ Χαλδίας, ἓν δὲ μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων Τραπεζοῦντος καὶ Καμάχου, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐκτεθειμένα.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τῶν περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν τεταγμένων πραγμάτων, παροικιῶν, φημὶ, τινῶν καὶ ἄλλων παρομίων, ὅσα κατὰ καιροὺς ἐναρξάμενα, καὶ ταῖς ἐκείνων φοραῖς καθυποκύπτειν λαχόντα διαφόρως εἴωθε διεξάγεσθαι παρὰ τῶν θεόθεν τὴν προστασίαν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐγχειρισθέντων, κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τῶν τοῦ καιροῦ καλεσμάτων, πῆ μὲν οὕτως, πῆ δ' ἄλλως ἀνεπιλήπτως μεταφερόμενα, καὶ μετατασσόμενα πρὸς τὸ εὔθετον, τῆς ἀποστολικῆς ἐντολῆς προοδοποιούσης τὰς ὑποθέσεις, ἅτε πρὸς οἰκοδομὴν τὰ πάντα γίνεσθαι προτρεπούσης. Ἔνθεν τοι καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἀναγγείλας ὑμῖν συνοδικῶς ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λαζικῆς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Νεκτάριος ἐδεήθη συναρμοσθῆναι τῇ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ τὴν πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν Κερασοῦντος καὶ συνυπαχθῆναι τῇ αὐτοῦ προςασίᾳ καὶ ἐξουσίᾳ, οὔτε διὰ πλεονεξίαν, φησὶ, τινὰ δεόμενος ταύτας ἰσχεῖν οὔτε διὰ φιλοδοξίαν ἢ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔωλον, ἣν ὑπονοήσειέ τις τυχὸν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ὥς τι κρησφύγετον ἐζήτησεν ἔχειν αὐτὴν, ὅπως ἀποκλίνων ἐνίοτε δηλαδὴ τὰς τῶν δυναστευόντων ἐπηρείας, ὑφ' ὧν ἐνοχλεῖται κατὰ τόπον

(πολλὴ γάρ τις ἐπιπολάζει παμφλάζουσα τοῖς ἐκεῖσε μέρεσιν ἡ τυραννικὴ δρυμύτης) μεταβαίνει ἐκεῖσε πρὸς μικρὰν ἄνεσιν, καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν ἐπανακάμπτει, δοκῶν πως ἀνακουφίζεσθαι τῷ τρόπῳ τούτῳ, καὶ εὑρίσκειν ἐλάφρωσιν τῶν δεινῶν διὰ τῆς τῶν τόπων ἐναλλαγῆς· περὶ οὗ συνετελέσθη διάγνωσις συνοδικὴ καὶ συνεωράθη κοινῶς, εὔλογον ὑπάρχειν τὴν αἴτησιν αὐτοῦ, καὶ δικαίαν ἐχομένην αἰτίαν, χρεόν τε πάντως εἶναι τὸν ἀρχιερέα τυχεῖν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀντιλήψεως, ἀνεπηρέαστον χαριζομένης αὐτῷ καὶ ἀσφαλεστέραν ἐνδιαίτησιν, ἐπὶ καταπειγούσαις ἀνάγκαις· καὶ οὕτως ἐγνωμοδοτήθη κοινῶς, ἑνωθῆναι τέως τὴν ἐξαρχίαν Κερασοῦντος μετὰ τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ χωρίων ἀνέκαθεν, τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, ὥστε συνημμένην ταύτῃ διατελεῖν τοῦ λοιποῦ, ἀδιαιρέτως, καὶ ἀδιασπάστως, καὶ μίαν μόνην ἐπαρχίαν εἶναί τε καὶ λογίζεσθαι δεσποζομένη, καὶ ἐξουσιαζομένη, ὑπό τε νῦν, καὶ τοῦ κατὰ καιροὺς μητροπολίτου Τραπεζοῦντος, ὡς ἐνοριακὴ, καὶ γνησία αὐτοῦ χώρα, ἀναμφισβητήτως, καὶ ἀνεπικωλύτως. Ἐπὶ δὲ τούτοις διέγνωσται, ὅπως ὀφείλει παρέχειν κατ᾽ ἔτος μόνον τὸ ἐτήσιον, ὅπερ ὑπῆρχε διωρισμένον λαμβάνειν ἐξ αὐτῆς τοὺς λαχόντας ἔχειν ταύτην ἐξαρχικῶς τιμιωτάτους κληρικοὺς τῆς καθ᾽ ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἥτις κατὰ τὸ ἐνεστὸς ἐξαρχία τελεῖ τοῦ τιμιωτάτου καὶ λογιωτάτου πρωτεκδίκου τῆς καθ᾽ ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κυροῦ σπαντωνῆ υἱοῦ κατὰ πνεῦμα ἀγαπητοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ αὐτὸς ἔχει παραλαμβάνειν ταύτης τὸ ἐτήσιον ἀνελλειπῶς. Ἂν δ᾽ ὀψέποτε φανῇ ἀπεναινόμενος τὴν δόσιν τοῦ αὐτοῦ ἐτησίου, ὁ κατὰ καιροὺς μητροπολίτης τραπεζοῦντος, ἐκπίπτειν τὴν Κερασοῦντα ταύτην τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, καὶ ἀποσπᾶσθαι τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος, καὶ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ἀντικαθίστασθαι τάξιν. Τούτου χάριν, καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς· ἵνα, ἡ διαληφθεῖσα ἐξαρχία κερασοῦντα μετὰ τῶν ὑποκειμένων ἐν αὐτῇ χωρίων Τριπόλεως, καὶ Κοράλων ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὑπάρχῃ συνηνωμένη, καὶ συνηρμοσμένη τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, μετὰ πάντων τῶν κτημάτων, καὶ ἀφιερωμάτων αὐτῆς κινητῶν τε, καὶ ἀκινήτων, ἀδιαιρέτως, καὶ ἀναποσπάστως, μία καὶ μόνη ἐπαρχία ἐξ ἀμφοτέρων ὑπάρχουσα, ὡς γνησία, καὶ ἐνοριακὴ χώρα τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος γνωριζομένη, δεσποζομένη τε, καὶ ἐξουσιαζομένη, ὑπό τε τοῦ νῦν ἱερωτάτου μητροπο-

λίτου Τραπεζοῦντος κὺρ Νεκταρίου, καὶ πάντων τῶν μετ' αὐτὸν ἀρχιερατευσόντων ἐν αὐτῇ, ἰθυνομένη τε, καὶ διεξαγομένη ἀρχιερατικῶς, ἔχοντος ἐπ' ἀδείας ποιμαίνειν πνευματικῶς τὸν ἐν αὐτῇ τοῦ κυρίου λαὸν, καὶ διεξάγειν, καὶ ποδηγετεῖν πρὸς ὁδοὺς σωτηρίας, εὐλογεῖν τε, καὶ ἁγιάζειν αὐτοὺς, καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελεῖν κατὰ τὴν περίληψιν τῆς πράξεως αὐτοῦ, καὶ καρποῦσθαι, καὶ νέμεσθαι τὰ ἐξ αὐτῆς ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, ἀναντιῤῥήτως, καὶ ἀνεμποδίστως· ὀφείλει μέν τοι ὅ,τε νῦν μητροπολίτης τραπεζοῦντος κὺρ Νεκτάριος, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἀρχιερατεύσοντες ὁμοίως, πληροῦν, ὡς διείληπται, πρὸς τὸν διαληφθέντα τιμιώτατον καὶ λογιώτατον πρωτέκδικον τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κὺρ Σπαντωνὴ κατ' ἐνιαυτὸν τὸ εἰρημένον ἐτήσιον ἀνὰ τριάκοντα γρόσια ἀπροφασίστως· τοῖς δὲ ταύτην οἰκοῦσι τὴν Κερασοῦντα ἱερωμένοις, καὶ λαϊκοῖς ἐντελλόμεθα, ἵνα τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος κὺρ Νεκτάριον γινώσκουσιν ἀπὸ νῦν ἀρχιερέα, καὶ προστάτην αὐτῶν, καὶ ποιμένα πνευματικὸν, καὶ μνημονεύωσι τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς ἀεὶ τελεταῖς, εὐλογοῦντα, καὶ ἁγιάζοντα αὐτοὺς, καὶ ποιμαίνοντα πνευματικῶς, καὶ διεξάγοντα ἀρχιερατικῶς· τιμῶντες, καὶ ἀγαπῶντες αὐτὸν, καὶ πειθόμενοι, καὶ ὑποτασσόμενοι αὐτῷ κατὰ τὸ πρέπον, καὶ δίκαιον, καὶ παρέχοντες εἰρηνικῶς, καὶ εὐπειθῶς τὰ ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, κανονικὰ φημὶ συνοικήσεα, πανηγύρεις, ζητίας, ἐμβατοίκια καὶ εἴτι ἄλλο σύνηθες τῷ τόπῳ, μηδενὸς ἐναντιουμένου αὐτῷ, ἢ ἀντιλέγοντος ἢ παρεμποδίζοντος ἱερωμένου, ἢ λαϊκοῦ, ἐν βάρει ἀργίας καὶ ἀλύτου ἀφωρισμοῦ τοῦ ἀπὸ θεοῦ παντοκράτορος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν ἑνωτικὸν πατριαρχικὸν, συνοδικὸν σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα.

,αχψή. ὀκτωβρίου ἰνδικτιῶνος ζ'.

† ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνς/πόλεως καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

(Ἕπονται πέντε δυσανάγνωςοι ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων.)

Διὰ ταύτης φαίνεται ἡ πρότερον μὲν μητρόπολις, ἤδη δὲ εἰς ἐξαρχίαν πατριαρχικὴν μεταβληθεῖσα Κερασοῦς συνδεθεῖσα μετὰ τῆς

Τραπεζοῦντος· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπιμαρτυρεῖ τὸ ἄγριον καὶ δριμὺ καὶ τυραννικὸν τῆς δεσποζούσης φυλῆς ἐν Τραπεζοῦντι, περὶ ἧς εἴπομεν ἐν τῇ διηγήσει τὰ εἰκότα.

ΜΕΘΟΔΙΟΣ

ΕΛΕῼ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ κτλ.

Ἱερώτατε μητροπολίτα Καμάχου, ὁ καὶ τῆς Θεοδοσιουπόλεως προστατεύων κὺρ Λαυρέντιε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ, χάρις εἴη σοι, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ. Ἐδῶ ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ Συνόδου, ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λαζικῆς, ὁ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς, κὺρ Ἰωάννης, καὶ ἐκλαύθη ἀπὸ τοῦ λόγου σου, λέγωντας, ὅτι, ἐπιβαίνεις παρ' ἐνορίαν, καὶ καταπατεῖς κάποια χωρία ἐδικά του, ὅπου' εἶναι ὑποκείμενα εἰς τὴν ἐπαρχίαν του γνησίως, καὶ ἁρπάζεις τὰ δικαιώματά του λῃστρικῶς μὲ δύναμιν ἐξωτερικὴν, καὶ πορεύεσαι ἄτακτα, καὶ παράνομα, καὶ παραβαίνεις τοὺς θείους νόμους, καὶ ἱεροὺς κανόνας· τὸ ὁποῖον εἶναι μεγάλον ἔγκλημα, καὶ δὲν ἔχεις καμμίαν δικαιολογίαν εἰς αὐτό· διότι, οἱ εὑρισκόμενοι χριστιανοὶ εἰς τὰ χωρία μᾶς ἔγραψαν ἀναφορὰν ἱερεῖς, καὶ λαϊκοὶ, καὶ μαρτυροῦσι, πῶς ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς, τὸν Τραπεζοῦντος ἠξεύρουσι διὰ ἀρχιερέα τους, καὶ ποιμένα τους, καὶ εἰς αὐτὸν ἐπλήρωναν τὰ δικαιώματά τους ἕως τώρα· ἔξω δὲ, ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ταύτην, ἐξετάσαμεν καταλεπτῶς καὶ διὰ τὰ χωρία, καὶ εἶναι ἡ καθολικαῖς ἐπισκοπαῖς τοῦ Τραπεζοῦντος, ἂν καλὰ καὶ ὀλίγον τίποτις ἄλλαξαν τὰ ὀνόματά τους, ἀπὸ τοῦ καιροῦ τὰ συμβάντα, καθὼς ἔπαθαν ὅλοι, οἱ τόποι καὶ ἡ χώραις· διότι τὸ λεγόμενον Καλκέτι, εἶναι ἡ ἐπισκοπὴ ἡ λεγομένη Χαχαίου· πάλιν τὸ τερτζὰν εἶναι ἐπισκοπὴ βυζάνων· τὸ δὲ ἐρζιγκὰν εἶναι ἐπισκοπὴ Χάντιερζ· τὸ δὲ Τζινίση εἶναι ἐπισκοπὴ σακάβου· τὸ δὲ πασένι εἶναι ἐπισκοπὴ φασιανῆς· τὸ δὲ παγιπούρτι, εἶναι ἐπισκοπὴ πάγιπερ· τὸ δὲ κουάζι εἶναι ἐπισκοπὴ Λερίου· καθὼς, καὶ οἱ ἐντόπιοι ἐκ παραδόσεως τὰ γινώσκουσι καὶ τὰ ὁμολογοῦσιν. Ὅθεν γράφομεν καὶ ἐντελλόμεθά σοι συνοδικῶς, γνώμῃ καὶ τῶν παρευρεθέν-

των ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλειτουργῶν· ἵνα ἐξ ἀποφάσεως ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, νὰ λείπῃς μακρὰν ἀπὸ τὰ χωρία ταῦτα, καὶ τὰ ἄσπρα ὅπου ἐπῆρες ἀδίκως νὰ τὰ ἐπιστρέψῃς ὀπίσω εἰς τὸν ἀρχιερέα, νὰ διορθώνῃς τὸ σφάλμα σου, ὅτι ἔκαμες φανερὴν ἁρπαγὴν, καὶ ἔγκλημα, διὰ τὸ ὁποῖον καθῆρεσαι ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, καὶ ξεπεύτεις ἀπὸ τὴν ἀρχιερωσύνην σου· καὶ μὴ φαντάζεσαι πῶς εἶσαι εἰς ἄλλο κλῖμα, ὅτι, ὁ οἰκουμενικὸς θρόνος, ἔχει προνόμια, νὰ ἀνακρίνῃ ὅλους τοὺς θρόνους, καὶ δὲν ἀφίνει κανένα, νὰ τζαλαπατῇ τοὺς τόπους του, καὶ νὰ φθείρῃ τὰ δίκαιά του· διὰ τοῦτο στοχάσου νὰ περιπατῇς κατὰ κανόνας, καὶ νὰ φυλάττῃς τὰ ὅριά σου, διὰ νὰ ἔχῃς τὴν τιμήν σου, καὶ νὰ λείψουν τὰ σκάνδαλα, νὰ μὴν ἀλληλομαχῆτε μὲ τὸν ἀρχιερέα, λέγω τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην τραπεζοῦντος, ὅτι εἶναι ἀνάρμοστον, καὶ ἄπρεπον, εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νὰ εἶναι μαλώματα, καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀδελφότητα νὰ εἶναι μάχαις καὶ πόλεμοι· μάλιστα τρέχουν καὶ ἔξοδα καὶ ζημίαις περισσότεραις ἀπὸ τὸ διάφορον, καὶ ἄλλα ἐναντία, καὶ θλιβερά· διὰ τοῦτο, ἄπεχε ἀπὸ τὰ σκάνδαλα, νὰ εἶσαι καὶ ἀκατάκριτος, καὶ ἀζήμιος· οὕτω ποίησον ὡς πρέπει, ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις εἴη μετὰ σοῦ. ,αχο΄.

(Ἕπεται ἡ ἰνδικτιὼν ἰδιόχειρος δυσανάγνωστος καὶ ὀκτὼ ἄλλων ἀρχιερέων ὑπογραφαί (*).

Ἡ ἐπιστολὴ διευθύνεται πρὸς τὸν Καμάχου· ἄρα ὑπῆρχε τότε ἐν ἐνεργείᾳ ἡ ἐπαρχία, ὅπου σήμερον οὐδεὶς οἰκεῖ ἕλλην. Ὁ ἀρχιερεὺς αὐτῆς πιθανῶς καταγόμενος ἀπὸ Χαλδαίων ἐξήσκει ἀρχιερατικὴν δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν, ἐκ Χαλδίας μετοικησάντων ἀρτίως, διότι δὲν ὑποθέτομεν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων ἐπέζησαν ἀπὸ τῶν πρώτων ἰθαγενῶν μετὰ τοσαύτας ἐκδρομὰς καὶ ἐπιδρομάς· ἔχων λοιπὸν σχέσεις φυλετικὰς μετὰ τῶν κατοίκων, πλησιέστερος τοῦ Τραπεζοῦντος ὤν, ἐνήργει ὡς κανονικὸς ἀρχιερεύς· τοῦτο διηρέθισε τὸν Τραπεζοῦντος, ὅστις, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, σπανίως ἢ ποτὲ διὰ τὴν ἀπόστασιν καὶ τοὺς καθ᾽ ὁδὸν κινδύνους ἐπεσκέπτετο τὰς χώρας ἐκείνας. Ἐτέλει δὲ, ὡς φαίνεται, ὁ Καμάχου διὰ τὴν Θεοδοσιούπολιν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀντιο-

(*) Ἐνταῦθα δὲν διεφυλάχθη ἡ χρονολογικὴ ἀκρίβεια.

χείας πατριάρχου, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται εἰς ἄλλο κλῖμα ἤτοι διοίκησιν ἀνήκων. Τί ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκεν ἡ ἐπιστολὴ, εἶναι ἄγνωστον· ἀλλ' αἱ χῶραι αὗται ἔπειτα αἱ μὲν περιῆλθον διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους εἰς τὴν δικαιοσίαν Χαλδίας, ἀφ' οὗ ἀπεδόθησαν ἐσχάτως τῷ Νικοπόλεως, πλησιέστερον ὄντι· τὸ δὲ Κουάζι διέμεινεν καὶ διαμένει ὑπὸ τὸν Θεοδοσιουπόλεως. Ἕπονται αἱ μεταξὺ Χαλδίας διαφοραί· ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων παρατιθέμεθα τὰ ἐπισημότερα. Ἀλλ' ἵνα λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἰδέαν τινα περὶ τούτων, προτάττομεν μικρὰν τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἀφήγησιν.

Ἡ Κερασοῦς ἀπετέλει τὸ κατ' ἀρχὰς μητροπολιτικὸν ἴδιον θρόνον, ἀποσπασθέντα ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Νεοκαισαρείας, εἰς ὃν ὑπήγετο. Ὡς μητρόπολις λοιπὸν διέμεινε καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν δουλικῶν χρόνων· ἔπειτα δὲ περιορισθέντος πολὺ τοῦ χριστιανισμοῦ, μὴ δυναμένη νὰ θρέψῃ ἴδιον ἀρχιερέα, μετεποιήθη εἰς ἐξαρχίαν πατριαρχικὴν, καὶ διενέμετο αὐτὴν εἷς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων· τοῦτο ἐγένετο εἰς πολλὰς ἄλλας ἐπαρχίας, ἐξ ὧν καὶ τὸ Ἀβώνου τεῖχος ἢ ἡ Ἰαννούπολις μεταβληθεῖσα καὶ αὐτὴ εἰς ἐξαρχίαν πατριαρχικὴν, καὶ χορηγηθεῖσα μέχρις ἐσχάτων εἰς ἕνα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς Τραπεζοῦντος τὰ ὅρια πολὺ περιωρίσθησαν, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ θρέψῃ ἴδιον ἀρχιερέα, καὶ μάρτυς ἡ μεγίστη τῶν τότε ἀρχιερέων πενία, ὑφ' ἧς πιεζόμενοι κατέφευγον εἰς ἐπαιτίας· δύο δὲ τοιαύτας ἀδείας πατριαρχικὰς τοῦ περιέρχεσθαι καὶ ἐπαιτεῖν εὕρομεν χορηγηθείσας παρὰ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, τῆς μὲν τῷ πρώτῳ Ἀνανίᾳ, τῆς δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ σωζομένας ἐν τῇ μητροπόλει, ἐν αἷς ζωγραφεῖται διὰ μελανῶν χρωμάτων ἡ ἀνέχεια τῶν τότε ἀρχιερέων καὶ ἡ τυραννικὴ καταπίεσις τῶν κατοίκων· διὰ τοῦτο ὁ ἀρχιερεὺς αὐτῆς Νεκτάριος περὶ τὸ 1698, ἵνα γείνῃ αὐτῷ μικρὸν ἀντισήκωμα, καὶ ἵνα ἐν ὥρᾳ κινδύνου ἔχῃ ποῦ νὰ καταφεύγῃ, ἐζήτησε νὰ συγχωνευθῇ ἡ ἐπαρχία Κερασοῦντος μετὰ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ αἴτησις ἐγένετο δεκτὴ, καὶ ἡ Κερασοῦς προσηρτήθη τῇ Τραπεζοῦντι ἐπὶ τριακονταγρόσῳ τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ τεσσαρακονταγρόσῳ ἐτησίᾳ χορηγήσει πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἄρχοντα, εἰς ὃν παρεχωρήθη ἐπὶ ὅρου ζωῆς αὐτοῦ· τοιοῦτοι δὲ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες ἀναφέρονται ὁ πρωτέκδικος Σπαντωνῆς, ὁ διδάσκαλος Κριτίας, ὁ Νομοδότης Ἀντώνιος,

παρ' οὗ ἠγοράσθη ἐντελῶς διὰ χορηγίας ἅπαξ διὰ παντὸς τετρακοσίων τριάκοντα γροσίων, ὑπὲρ οὗ ἐδόθη καὶ ἄλλο σιγίλλιον τῷ 1774. Ἀλλ' ὁ Νεκτάριος λαβὼν τὴν ἐξαρχίαν, ἐπώλησεν ἐξ αὐτῆς πρὸς τὸν Χαλδίας τὴν περιφέρειαν τοῦ Κουρτουνίου περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Χαρσιώτου ποταμοῦ. Κατὰ τῆς πωλήσεως ταύτης κατεξανέστησαν οἱ διάδοχοι τοῦ Νεκταρίου μητροπολῖται Τραπεζοῦντος, ὡς παρὰ κανόνας γενομένην, καὶ ἐζήτουν νὰ ἀκυρωθῇ· καὶ ἀληθῶς παρὰ δύο ἀλληλοδιαδόχων πατριαρχῶν ἡ πώλησις ἐκηρύχθη παράνομος, ὡς μὴ ἔχοντος τὴν δύναμιν τοῦ ἀρχιερέως νὰ πωλῇ ἐπισκοπικὰ πράγματα καὶ τὰ ἀποσπασθέντα χωρία διετάχθησαν νὰ ἀναγνωρίζωσι μόνον τὸν Τραπεζοῦντος κανονικὸν αὐτῶν ἀρχιερέα. Πρὸς δὲ τούτοις ἐκκλησιαστικός τις ἄρχων συμφωνήσας μετά τινος τῶν ἀρχιερέων Χαλδίας, καὶ αὐξήσας τὴν ἐτήσιον δόσιν εἰς γρ. 40, ἀπένειμε ἐκείνῳ τὴν ἐξαρχίαν, δοὺς ἐπὶ τούτῳ καὶ πατριαρχικὸν αὐτῷ γράμμα. Ἡ δευτέρα αὕτη δόσις κατεδικάσθη διὰ συνοδικοῦ ἄλλου συγιλλιώδους γράμματος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Παϊσίου, καὶ ἐθεωρήθη ἄκυρος καὶ ἡ ἐξαρχία ἐπεδόθη μετὰ τῶν χωρίων αὐτῆς τῷ Τραπεζοῦντος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγίνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκεῖσε ὅμως αἱ τοιαῦται τῆς ἐκκλησίας ἀποφάσεις δὲν εἰσηκούοντο· διότι ὁ Χαλδίας μέγα ἰσχύων διὰ τοὺς ἐπαρχιώτας αὐτοῦ καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχιμεταλλεῖς, οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδεν εἰς τὰ ἐντάλματα τοῦ πατριαρχείου, ἀλλὰ ἀποδιώκων τοὺς παρὰ τῆς Τραπεζοῦντος πεμπομένους ἱερεῖς, ἐκυβέρνα αὐτὸς τὴν ἐπαρχίαν αὐθαιρέτως, εἰς οὐδεμίαν ὑπείκων προσταγήν· ἕως οὗ ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Σαμουὴλ συμπαρεστάθησαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας οἱ δύο ἀρχιερεῖς, ὁ Τραπεζοῦντος Δωρόθεος καὶ ὁ Χαλδίας Διονύσιος, καὶ ἐπὶ τέλους συνεφώνησαν καὶ συνεβιβάσθησαν, ἵνα ὁ μὲν Χαλδίας λαμβάνῃ ἀπὸ μόνων τῶν μεταλλευτῶν ἐκ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ὄντων τὸ ὡρισμένον ζητωμάριον, ἡ δὲ χώρα λογίζηται ἐνοριακὴ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ διὰ τοῦτο ἔχῃ ἐπὶ τῶν ἱερέων ἀποκλειστικὴν δεσποτείαν, καὶ τούτου μόνον τὸ ὄνομα μνημονεύηται ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς· παρέσχε δὲ ἐπὶ τούτῳ ὁ Χαλδίας καὶ ἔγγραφον ὑπόσχεσιν. Ἀλλ' ἐπαναλάμψας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παρέβη τὰ ὑποσχεθέντα, καὶ κατεκράτησε καὶ κατακρατεῖ μέχρι τοῦδε τὰ εἰς τὸν Τραπεζοῦντος ἀνήκοντα. Τοιοῦτον τὸ ἱστορικὸν τῶν ἐγγράφων. Σημειούσθω δὲ ὅτι ἐν τῇ συγχωνεύσει τῶν ἐπαρχιῶν οὐδαμοῦ

μνημονεύονται τὰ ὑπὲρ τὴν Κερασοῦντα σήμερον ὑπάρχοντα ἑλληνικὰ χωρία, ἀλλὰ μόνον ἡ Τρίπολις καὶ τὰ Κόραλλα μετὰ τῶν εἰς αὐτὰ ὑπαγομένων μεταλλοφόρων καὶ μὴ τοιούτων χωρίων. Καὶ φαίνεται ὅτι αὗται δὲν συνεκροτήθησαν ἀκόμη, ἀλλ᾽ ἦσαν χῶραι ὑπὸ Τούρκων ἀποκλειστικῶς οἰκούμεναι. Ὕστερον ὅμως καὶ ταύτας, ὡς ἐκ τῆς Χαλδίας τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ κατοικηθείσας, διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας παρανόμως ἐκράτησε.

Ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἀπεστάλη ἐπιτίμιον πρὸς τὸν μὴ δόντα προσοχὴν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διαταχθέντα, διαδικασθέντα καὶ ἐπικυρωθέντα ἀρχιερέα Χαλδίας Φιλόθεον, ὅπερ ἐν τῷ κώδηκι τῆς Τραπεζουντείου μητροπόλεως ἐντυχόντες ἀντιγεγραμμένον ἐπισυνάπτομεν· φέρει δὲ ὡς ἑξῆς.

ΓΑΒΡΙΗΛ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ κτλ.

Θεοφιλέστατε ἀρχιεπίσκοπε Χαλδίας καὶ χαιριάννων, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ κὺρ Φιλόθεε, χάρις εἴη σοι καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ. Γινώσκεις, ὅτι οἱ τὰ πάντα καλῶς διαταξάμενοι ἱεροὶ πατέρες, καὶ μηδὲν ἐάσαντες ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι συγκεχυμένον καὶ ἀόριστον, καὶ τοῦτο ῥητῶς διὰ τῶν ἱερῶν κανόνων ὁρισάμενοι ἀπεφήναντο, τὸ μηδενὶ ἐξεῖναι τῶν ἁπανταχοῦ μητροπολιτῶν ἀρχιεπισκόπων τε καὶ ἐπισκόπων παραβαίνειν τὰ οἰκεῖα τῆς ἐπαρχίας ὅρια, καὶ ἐπεμβαίνειν ἐν ἀλλοτρίοις ὁμόροις, πολλαῖς ἀπειλαῖς τὴν τοιαύτην ἀτοπίαν συστειλάμενοι, ὡς πολλῶν σκανδάλων καὶ ζημιῶν παραίτιον. Οὐκ οἴδαμεν ὅμως πῶς ἀγνοήσασα ἡ θεοφιλεία σου τὸν περιβόητον συνοδικὸν κανόνα, ἐτόλμησας ὑπερπηδῆσαι καὶ καταπατῆσαι τὴν Τρίπολιν, ὑπὸ ἑτέρου δεσποτείαν οὖσαν καὶ διαφέντευσιν. Ὁ γὰρ ἱερώτατος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λαζικῆς, ὁ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Νεκτάριος, παραστὰς ἐπὶ συνόδου, ἐκίνησε τοιαύτην ἀγωγὴν κατὰ σοῦ ἐγκαλέσας σε, ὅτι τοσοῦτον ἐθρανσύνθης ἀναιδῶς, ὡς ἰδίᾳ σου ἐξουσίᾳ ὤθου ἱερεῖς εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ εἰς τὰ ὑποκείμενα χωρία αὐτῆς, ἐπὶ τῷ ψάλλειν ἐν αὐταῖς, οἵτινες συνάγοντες παραλαμβάνουσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα· τὸ δὲ χεῖρον, καὶ παρανο-

μώτατον ἐκφωνοῦσι καὶ τὸ μνημόσυνόν σου παῤῥησίᾳ, ἐρωτώμενος δὲ περὶ τοῦ παρανομωτάτου τολμήματος, ἀποκρίνεσαι αὐθαδῶς, ὅτι οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ ὑπάρχουσιν ὑπουργοὶ τῶν μετάλλων, ἥτις ἀπόκρισις οὐδεμίαν ἔχει δικαιολογίαν, καὶ τῇ παραλόγῳ ἀποκρίσει ταύτῃ ἐξέκλινας εἰς τοσαύτην ἀτοπίαν, ὥστε ἐξαπλῶσαι χεῖρας εἰς ἀλλοτρίαν ἐπαρχίαν, καὶ καταπατῆσαι αὐτὴν ὡς ληστὴς, καὶ ἀθετῆσαι ὅρους καὶ νόμους. Τούτου χάριν γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καὶ συλλειτουργῶν, καὶ ἐπιτάττομέν σοι, ἵνα, ἅμα τῷ ἰδεῖν σε τὸ παρὸν, εἴτε ἐν γνώσει εἰργάσω τὴν πάντολμον αὐθάδειαν, εἴτε ἐν ἀγνοίῃ, ἀποχὴν ποιήσῃς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Τριπόλεως, καὶ τῶν χωρίων, καὶ ἄρῃς ἐκ μέσου τὴν πρόφασιν τοῦ μετάλλου, ἐκβαλὼν τοὺς ἱερεῖς σου τῆς ἐπιστασίας ἐκείνης, καὶ μηκέτι προσθεὶς περικρατῆναι τὸ ἀπαίσιον τοῦτο ἐπιχείρημα, ὡς μηδεμίαν ἔχων μετοχὴν εἰς Τρίπολιν αὐτὴν, καὶ εἰς τὰ χωρία αὐτῆς, ποίμνιον οὖσαν ἑτέρου ποιμένος, οὔτε προβάλῃς αἰτίαν μετάλλου. Ἂν δ' ἄλλως ποιήσῃς, παρακούσας τῆς συνοδικῆς ταύτης ἀποφάσεως, ὡς αὐτοκέφαλος, καὶ παρήκοος, μένε ἀργὸς πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας, καὶ τάξεως· καὶ τοῦτο τό γε νῦν ἔχον διὰ φιλανθρωπίαν· μείζονος γὰρ ἐδεῖτο παιδείας τὸ παράπτωμά σου· καὶ ἐστερημένος παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ εἰσοδήματος, καὶ δικαιώματος, παρ' οὐδενὸς συμφορούμενος, ἢ συλλειτουργούμενος, ἢ εἰσόδημα ἐκκλησιαστικὸν παρεχόμενος, ἐν βάρει ἀργίας καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὅποιοι ἱερεῖς, ἢ λαϊκοὶ, νέοι, ἢ γέροντες, τολμήσουσι φανῆναι ἀπειθεῖς εἰς τὴν συνοδικὴν, καὶ νόμιμον ἀπόφασιν ταύτην, καὶ ἢ ἀμέσως, ἢ ἐμμέσως, ἢ διὰ δυναστείας, ἢ ἐξωτερικῆς προσταγῆς ἐκτελέσωσιν ἐκκλησιαστικόν τι ὑπούργημα, ἢ διακρατήσωσι τὰ ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα, καὶ δικαιώματα τῆς Τριπόλεως, τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Τραπεζοῦντος ἀνήκοντα, ὡς ἀνευλαβεῖς καὶ ἀναίσθητοι, ἱερεῖς μὲν ὄντες ἀργοὶ μενέτωσαν πάσης ἱεροπραξίας, καὶ ἐστερημένοι τῶν ἐνοριῶν αὐτῶν, καὶ ταῖς ἀραῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ὑπόδικοι· λαϊκοὶ δὲ ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος, καὶ κατηραμένοι, καὶ ἀσυγχώρητοι, καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον· αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθήσονται, αὐτοὶ δὲ οὐδαμῶς, ἡ μερὶς αὐτῶν εἴη μετὰ τοῦ Ἰούδα, καὶ προκοπὴν οὐ μὴ

ἴδωσιν, ἔχοντες καὶ τὰς ἀρὰς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Θεοφόρων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων συνόδων, καὶ ἔξω τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας· οὕτω γενέσθω, καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως.

,αψδ΄. Ἰνδ. β΄. ἐν μηνὶ Αὐγούστου.

† Ὁ Ἐφέσου ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ.
† Ὁ Ἡρακλείας καὶ Ῥεδαιστοῦ ΝΕΟΦΥΤΟΣ.
† Ὁ Κυζίκου ΚΥΡΙΛΛΟΣ.
† Ὁ Νικομηδείας ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ.
† Ὁ Χαλκηδόνος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ.

ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ κτλ.

Τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐστὶν ἑκάστης ἐπαρχίας τὰ δίκαια σώζεσθαι, καὶ διατηρεῖσθαι ἀπαράτρεπτα, καὶ ἀπαρασάλευτα, καθὼς τῇ ἐκκλησιαστικῇ θεσμοθεσίᾳ, καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων νενομοθέτηται· ἄλλως γὰρ τὸ παροράσθαι ὀλιγώρως τὰ τῶν ἐπαρχιῶν δίκαια, προφανῶς ἀδικεῖσθαί ἐστιν ἐκείνας, ἔξω τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ νόμων· τὸ δ' αὖ ἀδικουμένας παραβλέπειν αὐτὰς, οὐ μικρὸν πάντως ὑπάρχει πλημμέλημα καὶ σχεδὸν ἀσύγγνωστον· τὸ γὰρ ἄδικον οὐκ εὐλογεῖταί ποτε, οὔτε μὴν συγχώρησιν ἐπιδέχεται ἀδιόρθωτον ἐπιμεῖναν. Ἔνθεν τοι πρὸς τοῖς ἄλλοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ νομίμων πραγμάτων, καὶ ὑποθέσεων, ὧν τὴν φροντίδα ἐπάναγκες ἔχειν τὸν κατὰ καιροὺς οἰκουμενικὸν πατριάρχην, καὶ τοῦτο δέπου μετὰ πάσης ἐπιμελείας σπουδάζεται, τὸ ἀνακαλεῖσθαι ἀεὶ δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τε, καὶ κατάστασιν εὐλόγοις τρόποις, εἴ τινά ποτε ταύτης παραλόγως ἐξεποιήθησαν καιρικαῖς τισι περιπετείαις, ἢ ἐπηρείαις ἀκαθέκτων ἠθῶν, ἢ ὡς ῥαθυμίαις προϊσταμένων τινων, καὶ παντοίαις ἄλλαις ἀμελίαις καὶ περιστάσεσιν ἄλλο πρὸς ἄλλο μεταφέρειν πεφυκυίαις τὰ πράγματα· ὀφειλόμενον καὶ γάρ ἐστι μάλιστα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς προστάταις, καὶ κηδεμόσι κατὰ λόγον ἀπαραίτητον, καὶ ἀποκαθιστᾷν διηνεκῶς τὸ δίκαιον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ τοιγαροῦν καὶ τὰ καλούμενα χωρία τοῦ γκιουρτουνίου,

σουμουτλῆ δηλονότι, δέσμενα, γαργάενα, καὶ λοιπὰ σὺν αὐτοῖς μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνοριακὰ ἦσαν τῆς Κερασοῦντος, μητροπόλεώς τε οὔσης τὴν ἀρχὴν, καὶ εἰς πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν ὕστερον μεταπεσούσης, ὡς καὶ οἱ τῆς Κερασοῦντος, καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς χωρίοις χριστιανοὶ διὰ κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς ταῖς ὑπογραφαῖς, καὶ σφραγίσιν αὐτῶν κατησφαλισμένης ἐδηλοποίησαν ὑμῖν· ἀνθ' ὅτου καὶ οἱ τὴν ἐπιστασίαν ταύτης τῆς Κερασοῦντος ἐξαρχικῶς κατὰ καιροὺς λαμβάνοντες εἶχον ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν καὶ τὰ εἰρημένα χωρία τοῦ γκιουρτουνίου συνάγοντες τὰ ἐτήσια αὐτῶν ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα· μετέπειτα δὲ πρὸ ὀλίγων χρόνων ἑνωθείσης τῆς αὐτῆς πατριαρχικῆς ἐξαρχίας Κερασοῦντος τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Τραπεζοῦντος συνοδικῇ ἐπικρίσει, καὶ ἀποφάσει, ἐγένοντο καὶ τὰ προῤῥηθέντα χωρία ταύτης ἐνοριακὰ, καὶ ὑποκείμενα τῇ αὐτῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, ἐπιστατούμενα, καὶ διοικούμενα ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, ἱερωτάτου φημὶ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος, συνάγοντος κατ' ἔτος τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῶν αὐτῶν χωρίων εἰσοδήματα, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν χωρίων τῆς αὐτοῦ μητροπόλεως· ἀλλ' ὁ τελευτήσας μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Νεκτάριος οὐκ οἶδ' ὅπως φιλοχρηματίας ἡττηθεὶς ἐπώλησε τὰ διαληφθέντα χωρία τοῦ γκιουρτουνίου πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Χαλδίας καὶ χαιριάνων κὺρ φιλόθεον διὰ γρόσια ἑκατὸν τριάκοντα, πρᾶγμα τολμήσας ποιῆσαι ἄτοπον, καὶ παράλογον πάντῃ, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀντίθετον· τὰ γὰρ κτήματα, καὶ ἀφιερώματα τὰ ἐκκλησιαστικὰ, καὶ ἐπισκοπικὰ οὔτε πωλοῦνται, οὔτε ἀγοράζονται, οὔτε ἀποξενοῦνται, οὔτε ἀλλοτριοῦνται τῆς ἰδίας τάξεως μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων· ἄλλως γὰρ καὶ ὁ πωλῶν καὶ ὁ ἀγοράζων μάταια καὶ κενὰ μετέρχονται, καὶ χωρὶς γνώσεως πραγματεύονται τὴν πρᾶσιν, καὶ ἀγορασίαν, κατὰ τὸ λεγόμενον ὁ μὴ ἔχων ἐπώλει, καὶ ὁ μὴ φρονῶν ἠγόραζεν· ὁ γὰρ ἐπίσκοπος ἐπιτηρητὴς, καὶ ἐπιστάτης ἐστὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καὶ κτημάτων, ἀλλ' οὐχὶ πωλητής· οὐ γὰρ ἴδιόν ἐστιν αὐτοῦ τὸ κτῆμα, ἀλλὰ τῆς ἐπαρχίας ἀφιερωμένον Θεῷ καὶ ἀναπόσπαστον· καὶ ἐξουσιάζει μὲν αὐτὸ ὁ ἐπίσκοπος κατὰ χρῆσιν πρὸς αὔξησιν, καὶ βελτίωσιν, καὶ διαμονὴν, οὐκ ἔχει δὲ ἄδειαν μήτε πωλῆσαι τὰ ἐπισκοπικὰ, μήτε χαρίσασθαί τινι, μήτε ἀποξενῶσαι κατ' οὐδένα τρόπον· καὶ ὅστις ὀψέποτε φανῇ τοιοῦτος παραβάτης

τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἐπιχειρήσῃ ἀπεμπωλῆσαι, ἢ κατά τινα τρόπον ἐκποιῆσαι, καὶ ἀποξενῶσαί τι τῶν ὑποκειμένων τῇ ἐπισκοπῇ, καταδικάζεται μεγάλως, ὡς ἱερόσυλος, καὶ κατησχυμένος ἀποπέμπεται ἐκπίπτων τῆς ἀξίας, καὶ ἡ πρᾶσις μένει ἄκυρος, καὶ ἀνυπόστατος, κατὰ τὸν ιϐ' κανόνα τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς ἑϐδόμης συνόδου ῥητῶς περὶ τούτου ἀποφαινόμενον· ἐπίσκοπος ἐκποιῶν τι τῶν εὐπροσόδων αὐτουργιῶν τῆς ἐπισκοπῆς, ἐκδιωκέσθω, καὶ ἡ πρᾶσις ἄκυρος μενέτω· τὰ νῦν δὲ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ὑπέρτιμος, καὶ ἔξαρχος πάσης Λαζικῆς, ὁ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Παΐσιος, οὗτινος τῇ μητροπόλει ἥνωται ἡ Κερασοῦς μετὰ πάντων τῶν αὐτῆς χωρίων· παραστὰς ἐπὶ συνόδου, καὶ προσκλαιόμενος ἀνήγγειλε τὴν παράλογον, καὶ παρὰ κανόνας δεσποτείαν, καὶ ἐξουσίαν τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου Χαλδίας καὶ χαιριάνων κὺρ φιλοθέου, ἣν ἔχει ἐν τοῖς εἰρημένοις τοῦ γκιουρτουνίου, καὶ ἠξίωσε τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ τὴν ἱερὰν σύνοδον ἐπὶ τῷ ἀνακληθῆναι τὸ δίκαιον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ ἀποκατασταθῆναι πάλιν τὰ χωρία τοῦ γκιουρτουνίου εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν τάξιν, καὶ κατάστασιν καθὼς καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες διακελεύονται· καὶ δὴ τὴν αἴτησιν αὐτοῦ ἔλλογον καὶ δικαίαν οὖσαν, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι συνάδουσαν ἀποδεξάμενοι προσηνῶς, κατὰ τὸ ἀπαραίτητον ἐν ἡμῖν χρέος (ὅπερ ἔχομεν ἐπὶ τῶν ἁπανταχοῦ παροικιῶν, καὶ ἐπαρχιῶν, καὶ τὸ δίκαιον πάντων τῶν ἄλλων ἐπίπροσθεν ἄγοντες κατενεύσαμεν γενέσθαι τὸ ποιητέον, κατὰ (. . . . .) καὶ δὴ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱεροτάτων μητροπολιτῶν, καὶ ὑπερτίμων, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν καὶ συλλειτουργῶν (. . . . . . .) τάτη πρᾶσις, ἣν πεποίηκεν ὁ τελευτήσας μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Νεκτάριος κακῶς, καὶ παρανόμως τῶν λεχθέντων χωρίων τοῦ γκιουρτουνίου καὶ λοιπῶν μαντενίων πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Χαλδίας καὶ χαιριάνων κὺρ Φιλόθεον, ὑπάρχει ἄκυρος τελείως καὶ ἀπόϐλητος, καὶ λελυμένη, καὶ εἰς οὐδὲν λογιζομένη, καὶ ὁ κὺρ Φιλόθεος Χαλδίας καὶ χαιριάνων ἀπέχῃ τῆς διακατοχῆς, καὶ κυριεύσεως, καὶ ἐξουσίας τῶν ῥηθέντων χωρίων τοῦ γκιουρτουνίου, ὡς ἀμέτοχος τούτων, καὶ ξένος, καὶ ἀλλότριος· τὰ δὲ χωρία ταῦτα μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τῆς Κερασοῦντος ὑπάρχωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν, καὶ δεσποτείαν τοῦ τε νῦν

ἱερωτάτου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος κὺρ Παϊσίου, καὶ τῶν μετ᾽ αὐτὸν μελλόντων χρηματίσαι ἀρχιερέων ἐν τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος· καὶ μόνος ὁ κατὰ καιροὺς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος δεσπόζῃ, καὶ κυριεύῃ τούτων, ὡς ἐνοριακῶν κτημάτων τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ καρπούμενος, καὶ νεμόμενος τὸ παρ᾽ αὐτῶν εἰσόδημα, κατὰ τὴν κανονικὴν τάξιν, καὶ νομοθεσίαν τῆς ἐκκλησίας ἀναφαιρέτως, καὶ ἀναποσπάστως· τοῖς δ᾽ εὑρισκομένοις ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις τοῦ γκιουρτουνίου, ἱερωμένοις καὶ λοιποῖς χριστιανοῖς ἐντελλόμεθα, ἵνα τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος κὺρ Παΐσιον γινώσκωσιν ἀρχιερέα, καὶ προστάτην αὐτῶν καὶ πνευματικὸν ποιμένα, καὶ μνημονεύωσι τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς εὐλογοῦντα, καὶ ἁγιάζοντα αὐτούς, καὶ ποιμένοντα πνευματικῶς, καὶ διεξάγοντα ἀρχιερατικῶς, καὶ τιμῶσι, καὶ ἀγαπῶσιν αὐτόν, καὶ πείθωνται, καὶ ὑποτάσσωνται κατὰ τὸ πρέπον, καὶ δίκαιον, παρέχοντες τῇ αὐτοῦ ἱερότητι εἰρηνικῶς, καὶ εὐπειθῶς τὰ ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, κανονικά, συνοικέσια, πανηγύρεις, ζητίας, καὶ εἴτι ἄλλο σύνηθες τῷ τόπῳ, μηδενὸς ἐναντιουμένου αὐτῷ, ἢ ἀντιλέγοντος, ἢ παρεμποδίζοντος ἱερωμένου, ἢ λαϊκοῦ ἐξ ἀποφάσεως· ὃς δ᾽ ἂν κακοβούλως διανοηθῇ παραβλέψαι, καὶ ἀθετῆσαι τὴν συνοδικήν, καὶ κανονικὴν ἡμῶν ἀπόφασιν ταύτην, καὶ ἄλλως ποιῆσαι παρὰ τὰ ἐν τῷ παρόντι γεγραμμένα, καὶ ἀποσπάσει τὰ χωρία τοῦ γκιουρτουνίου τῆς δεσποτείας τοῦ μητροπολίτου τραπεζοῦντος, ὁ τοιοῦτος, ὡς ἀπ᾽ ἐναντίας φερόμενος τῆς ἐκκλησιαστικῆς, καὶ κανονικῆς διατάξεως, ἀφωρισμένος εἴη ἀπὸ θεοῦ κυρίου παντοκράτορος, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ ἄλυτος μετὰ θάνατον, καὶ προκοπὴν οὐ μὴ ἴδοι πώποτε, καὶ ταῖς πατρικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπόδικος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν, καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν πατριαρχικὸν συνοδικὸν τοῦτο γραμμα ἐπιβραβευθὲν τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τραπεζοῦντος.

͵αψη´ (ἐπινεμήσεως α^η ἰδιόχειρος).

(Ἕπονται ἑπτὰ ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων).

Παρὰ ταύτην ἀπεστάλη καὶ ἡ παρὰ πόδας τοῖς χωρίοις.

ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ κτλ.

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, χρήσιμοί τε γέροντες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῶν ὑποκειμένων τῇ Κερασοῦντι ταυτὸν εἰπεῖν τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος χωρίων τοῦ γκιουρτουνίου, σουμουκλῆ δηλαδὴ, δέσμενα, γαργάενα, καὶ τῶν λοιπῶν σὺν αὐτοῖς μαντενίων, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος, καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις. Τὴν κοινὴν ὑμῶν ἀναφορὰν, ταῖς ὑπογραφαῖς ὑμῶν καὶ βούλλαις κατησφαλισμένην ἐδεξάμεθα, διὰ τῆς ὁποίας δηλοποιεῖται, καὶ ἀναγγέλλετε ἡμῖν, ὅτι τὰ χωρία ἡμῶν ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν ἐνοριακὰ τῆς Κερασοῦντος καὶ Τριπόλεως, τὸ ὁποῖον τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὕτω γινώσκωμεν· μεταπεσούσης καὶ γὰρ τῆς αὐτῆς Κερασοῦντος ἐν ὑστέροις χρόνοις ἀπὸ μητροπόλεως εἰς πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν, οἱ τὴν ἐπιστασίαν ταύτης κατὰ καιροὺς ἐξαρχικῶς λαμβάνοντες εἶχον ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν καὶ τὰ χωρία ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου, συνάγοντες τὰ ἐτήσια αὐτῶν ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα· πρὸ ὀλίγων δὲ χρόνων ἑνωθείσης τῆς Κερασοῦντος ταύτης τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, ἐγένοντο καὶ τὰ χωρία ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου ὑποκείμενα τῇ αὐτῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος, καὶ ὁ κατὰ καιροὺς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἐδέσποζε τούτων, ὡς ἐνοριακῶν τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ, συνάγων κατ' ἔτος τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν δικαιώματα· ὕστερον δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ τελευτήσας μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Νεκτάριος διὰ φιλοχρηματίαν καὶ αἰσχροκέρδειαν ἐπώλησε ταῦτα τὰ χωρία κακῶς, καὶ παρανόμως πρὸς τὸν Θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον Χαλδίας καὶ Χαιριάνων κὺρ Φιλόθεον, ὅπερ οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν ποιῆσαι, καὶ ἀποξενῶσαι τὰ χωρία ταῦτα τῆς Κερασοῦντος, καὶ τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος· ἀνθ' ὅτου καὶ ἡ πώλησις αὕτη τῶν χωρίων αὐτῶν ὑπάρχει ἄκυρος καὶ ἀνυπόστατος, καὶ παρὰ κανόνας· κἀντεῦθεν ἀναγγείλαντος ἡμῖν συνοδικῶς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος κὺρ Παϊσίου, ἐξεδόθη ἡμέτε-

ρον πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα ἀποφαινόμενον, ὅπως τὰ χωρία ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου ὑπάρχωσι πάλιν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν, καὶ ἐξουσίαν τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Τραπεζοῦντος κὺρ Παϊσίου, ὁ δὲ κὺρ Φιλόθεος ἀρχιεπίσκοπος Χαλδίας καὶ Χαιριάνων μακρὰν ἀπέχῃ τῆς διακατοχῆς, καὶ κυριεύσεως, καὶ ἐξουσίας τῶν αὐτῶν χωρίων, ὡς ξένος καὶ ἀλλότριος, καὶ μηδεμίαν μετοχὴν ἔχων ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις· τούτου χάριν γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα πάντες ὑμεῖς οἱ χριστιανοὶ τῶν χωρίων τούτων τοῦ Γκιουρτουνίου, ἱερωμένοι. καὶ λαϊκοί, τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Τραπεζοῦντος, ὑπέρτιμον, καὶ ἔξαρχον πάσης Λαζικῆς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸν ἡμῶν ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν κὺρ Παΐσιον γινώσκητε ἀρχιερέα ὑμῶν, καὶ πνευματικὸν ποιμένα, καὶ προστάτην, καὶ μνημονεύετε τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, εὐλογοῦντα, καὶ ἁγιάζοντα ὑμᾶς, καὶ ποιμαίνοντα, καὶ διεξάγοντα ἀρχιερατικῶς, καὶ τιμᾶτε, καὶ ἀγαπᾶτε αὐτὸν, καὶ διευλαβῆσθε, καὶ πείθησθε, καὶ ὑποτάσσησθε αὐτῷ κατὰ τὸ πρέπον, καὶ δίκαιον, παρέχοντες τῇ αὐτῇ ἱερότητι εἰρηνικῶς, καὶ εὐπειθῶς τὰ ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, κανονικὰ, συνοικέσια, πανηγύρεις, ζητίας, καὶ εἴτι ἄλλο σύνηθες τῷ τόπῳ, μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἢ ἀντιλέγοντος αὐτῷ, ἢ παρεμποδίζοντος ἱερωμένου, ἢ λαϊκοῦ, ἐν βάρει ἀργίας, καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ· οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν.

͵αψη΄. Ἰνδικτιῶνος α΄.

(Ἕπονται ἑπτὰ ἀρχιερέων ὑπογραφαί.)

Τὴν προειρημένην πρᾶξιν τοῦ πατριάρχου Κυπριανοῦ ἐπεκύρωσε διὰ τοῦ παρὰ πόδας νέου συνοδικοῦ ὁ ἐκείνου διάδοχος πατριάρχης Παΐσιος. Ἰδοὺ τὸ συνοδικόν.

ΠΑΪΣΙΟΣ

ΕΛΕῼ ΘΕΟΥ κτλ.

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, χρήσιμοί τε γέροντες, καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῶν ὑποκειμέ-

νων τῇ Κερασοῦντι ταὐτὸν εἰπεῖν τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος χωρίων τοῦ γκιουρτουνίου, σουμοκλὶ δηλαδὴ, δέσμενα, γαργάενα, καὶ τῶν λοιπῶν σὺν αὐτοῖς μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων, τέκνα ἐν κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη, καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος, καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριςοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐπειδὴ προσεκομίσθησαν ἤδη, καὶ ἐνεφανίσθησαν τῇ ἡμῶν μετριότητι συνοδικῶς προκαθημένῃ γράμματα πατριαρχικὰ συνοδικὰ προεκδοθέντα ἐπὶ τοῦ προχρηματίσαντος ἀοιδίμου πατριάρχου κὺρ Κυπριανοῦ, καὶ διαλαμβάνοντα, ὅτι τὰ χωρία ὑμῶν ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν ἐνοριακὰ τῆς Κερασοῦντος, ὁποῦ ἦτον μητρόπολις τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐν ὑστέροις τοῖς χρόνοις μετέπεσεν ἀπὸ μητροπόλεως εἰς πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ τὴν ἐπιστασίαν ταύτην ἐξαρχικῶς κατὰ καιροὺς λαμβάνοντες εἶχον ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῶν καὶ τὰ χωρία ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου συνάγοντες τὰ ἐτήσια αὐτῶν ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα· ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων χρόνων τότε ἑνωθείσης τῆς Κερασοῦντος ταύτης τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, ἐγένοντο καὶ τὰ χωρία ταῦτα τοῦ γκιουρτουνίου ὑποκείμενα τῇ αὐτῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, καὶ ὁ κατὰ καιροὺς μητροπολίτης τραπεζοῦντος ἐδέσποζε τούτων, ὡς ἐνοριακῶν τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ, συνάγων κατ' ἔτος τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν δικαιώματα· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ τελευτήσας μητροπολίτης τραπεζοῦντος νεκτάριος διὰ φιλοχρηματίαν, καὶ αἰσχροκέρδειαν ἐπώλησε ταῦτα τὰ χωρία κακῶς, καὶ παρανόμως πρὸς τὸν κατ' ἐκείνου καιροῦ ἀρχιεπίσκοπον Χαλδίας καὶ Χαιριάνων φιλόθεον, πρᾶγμα τολμήσας ἄτοπον, καὶ παράλογον, καὶ ἔξω τῆς κανονικῆς θεσμοθεσίας· διότι τὰ κτίσματα, καὶ ἀφιερώματα τὰ ἐκκλησιαστικὰ, καὶ ἐπισκοπικὰ οὔτε πωλοῦνται, οὔτε ἀγοράζονται, οὔτε ἀποξενοῦνται, καὶ ἐξίστανται τῆς ἰδίας τάξεως μέχρι καὶ τῶν μικροτέρων, καὶ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεὺς εἶναι ἐπιστάτης, καὶ ἐπιτηρητὴς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ κτημάτων, οὐ μὴν δὲ πωλητὴς, ἐπειδὴ καὶ δὲν εἶναι ἴδιον κτῆμα ἐδικόν του, ἀλλὰ τῆς ἐπαρχίας ἀναπόσπαστον· καὶ τὸ ἐξουσιάζει κατὰ χρῆσιν πρὸς αὔξησιν, καὶ βελτίωσιν, καὶ διαμονὴν, δὲν ἔχει δὲ ἄδειαν οὔτε πωλῆσαι, οὔτε χαρίσασθαι, οὔτε ἀποξενῶσαι αὐτὸ κατ' οὐδένα τρόπον. Ὅθεν καὶ σταλθείσης

τότε κοινῆς ἀναφορᾶς παρὰ τῶν χριστιανῶν τῶν εἰρημένων χωρίων τοῦ γκιουρτουνίου κατεσφαλισμένης ὑπογραφαῖς καὶ σφραγῖσι τῶν αὐτῶν χριστιανῶν πρὸς τὴν τοῦ Χριςοῦ μεγάλην ἐκλησίαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ῥηθέντος πατριάρχου κὺρ Κυπριανοῦ, καὶ φανερωθείσης τῆς ὑποθέσεως ταύτης περὶ τῶν αὐτῶν χωρίων κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ὅτιἄνωθεν μὲν ἐξ ἀρχῆς ἦσαν τῆς Κερασοῦντος, καὶ μετὰ τὸ ἑνωθῆναι αὐτὴν τῇ τραπεζοῦντι ἐγένοντο τῆς τραπεζοῦντος ἐνοριακὰ, καὶ ὅτι παραλόγως, καὶ παρὰ κανόνας ἀπεξενώθησαν τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, καὶ ἐπωλήθησαν ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος τραπεζουντίου νεκταρίου πρὸς τὸν διαληφθέντα χαλδίας φιλόθεον, ἡ μὲν πώλησις αὕτη, ὡς ἀσύστατος, καὶ παράλογος, καὶ ἐναντία τοῖς ἱεροῖς κανόσι ἀνῃρέθη, καὶ ἀνετράπη διὰ συνοδικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, καὶ ἐγένετο ἄκυρος, καὶ ἀνυπόστατος, καὶ ἀνενέργητος· καὶ γὰρ ὁ μὴ ἔχων ἐπώλει, καὶ ὁ μὴ φρονῶν ἠγόραζε, καὶ μάταια, καὶ κενὰ ἐπραγματεύσαντο· αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ χωρία ἐδιωρίσθησαν, προσεκληρώθησάν τε, καὶ ἀπεδόθησαν ἔκτοτε συνοδικῇ διαγνώσει διὰ τῶν εἰρημένων πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμμάτων τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, καὶ τῷ κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ ἀρχιερεύοντι ἐν αὐτῇ Παϊσίῳ, καὶ ἔμενον, καὶ εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν δεσποτείαν, ἢ ἐξουσίαν, καὶ ἐπίσκεψιν αὐτοῦ, ὡς ἐνοριακὰ, καὶ ὑποκείμενα τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ ἀποδειχθέντα, χωρὶς νὰ ἔχῃ μετοχήν τινα ὅλως ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐξουσίαν, καὶ κυριότητα ὁ ῥηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος χαλδίας φιλόθεος, ὡς ξένος καὶ ἀλλότριος τῶν χωρίων ἀναδειχθείς· τὴν ὁποίαν ταύτην, ὡς εἴρηται, ἐκκλησιαστικὴν καὶ συνοδικὴν ἀπόφασιν, διὰ τῶν ἐμφανισθέντων ἡμῖν, ὡς εἴρηται πατριαρχικῶν, καὶ συνοδικῶν γραμμάτων περὶ τῶν διαληφθέντων χωρίων τοῦ γκιουρτουνίου εὔλογον, καὶ δικαίαν οὖσαν καὶ κατὰ κανόνας ἐκκλησιαστικοὺς γεγεννημένην ἐδεήθη νὰ ἐπιβεβαιωθῇ καὶ παρ᾽ ἡμῶν τὰ νῦν ὁ ἤδη ἱερώτατος μητροπολίτης τραπεζοῦντος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης λαζικῆς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Ἀνανίας δι᾽ ἡμετέρου πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ γράμματος, οὗτινος τὴν δέησιν εὔλογον καὶ δικαίαν οὖσαν εὐμενῶς ἀποδεξάμενοι, γράφομεν διὰ τοῦ παρόντος, καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὰ μὲν ῥηθέντα χωρία τοῦ γκιουρτουνίου,

σουμουκλὶ δηλαδὴ, δέσμενα, γαργάενα καὶ λοιπὰ μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων, ὡς ἐνοριακὰ, καὶ ὑποκείμενα ὑπάρχοντα, καὶ γεγονότα τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος, μετὰ τὸ ἑνωθῆναι αὐτῇ τὴν ἐξαρχίαν τῆς Κερασοῦντος νὰ ἦναι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν τῆς αὐτῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος, ἀναπόσπαστα, καὶ ἀναφαίρετα, καὶ ἀνεκποίητα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, χωρὶς νὰ ἔχῃ μετοχήν τινα ὅλως ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ὁ ἀρχιεπίσκοπος χαλδίας, ἢ νὰ τολμήσῃ πώποτε νὰ ἀντιποιῆται τῶν χωρίων αὐτῶν ἐπὶ τῇ παραλόγῳ καὶ παρανόμῳ προφάσει τῆς προγεγονυίας ἐκείνης παρὰ κανόνας ἀσυστάτου, καὶ ἀκύρου πωλήσεως· ἐσεῖς δὲ ἀπαξάπαντες οἱ χριστιανοὶ τῶν χωρίων τούτων ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ νὰ γινώσκετε ἀρχιερέα ὑμῶν καὶ πνευματικὸν ποιμένα, καὶ προστάτην τὸν ῥηθέντα ἱερώτατον μητροπολίτην τραπεζοῦντος καὶ συνάδελφον ἡμῶν κὺρ Ἀνανίαν, καὶ νὰ μνημονεύετε τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, νὰ τιμᾶτε, καὶ ἀγαπᾶτε, καὶ διευλαβῆσθε, εὐλογοῦντα, καὶ ἁγιάζοντα ὑμᾶς, καὶ ποιμαίνοντα, καὶ διεξάγοντα ἀρχιερατικῶς, καὶ πείθησθε καὶ ὑποτάσσησθε αὐτῷ κατὰ τὸ πρέπον, καὶ δίκαιον, παρέχοντες τῇ αὐτοῦ ἱερότητι εἰρηνικῶς, καὶ εὐπειθῶς πάντα τὰ ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα, κανονικὰ, συνοικήσεα, πανηγύρεις, ζητίας, καὶ εἴτι ἄλλο σύνηθες τῷ τόπῳ, μηδενὸς ἐναντιουμένου, ἢ ἀντιλέγοντος αὐτῷ, ἢ παρεμποδίζοντος ἱερωμένου, ἢ λαϊκοῦ, ἐν βάρει ἀργίας καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ· ὅστις ἂν τολμήσῃ ποτὲ ἀθετῆσαι τὴν συνοδικὴν, καὶ κανονικὴν ἡμῶν ἀπόφασιν ταύτην, καὶ ἀποσπάσαι τὰ χωρία ταῦτα τῆς δικαιοδοσίας τραπεζοῦντος, ὁ τοιοῦτος, ὁποῖός ποτ' ἂν ᾖ, ἀφωρισμένος εἴη ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, καὶ ταῖς πατριαρχικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπόδικος· ὑμεῖς δὲ ποιήσετε ὡς γράφομεν, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

ᾳψλά. Ἰνδικτ. θ΄. αὐτόγραφος.

(Ἕπονται δεκατριῶν ἀρχιερέων ὑπογραφαί.)

Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις αὗται τῶν πατριαρχῶν δὲν ἔθηκαν τέλος εἰς τὰς διενέξεις· ὁ Χαλδίας ἐξηκολούθει πράγματα παρέχων καὶ μὴ ἀφιστάμενος τῶν χωρίων. Πλὴν δὲ τούτων τῶν ἐγγράφων ἀπαντή-

σαμεν ἐν τῷ κώδηκι τῆς μητροπολεως ἐπιστολὰς τοῦ Τραπεζοῦντος Παϊσίου τὴν μὲν πρὸς τὸν Χαλδίας Φιλόθεον, τὴν δὲ πρὸς τοὺς προκρίτους ἀρχιμεταλλεῖς Ἀργυροπόλεως μετὰ ταπεινότητος γεγραμμένας, καὶ ζητούσας, ἵνα ὁ ἀρχιερεὺς Χαλδίας κατέλθῃ εἰς μίαν τῶν τριῶν μονῶν ἢ καὶ εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ ἀποφασίσωσιν εἰρηνικῶς ἐν διαιτητίᾳ τὴν διαφορὰν τῶν χωρίων· φέρουσι δὲ αἱ ἐπιστολαὶ χρονολογίαν ,αψθ΄. μὴ εἰσακουσθέντος δὲ, μηδὲ θελήσαντος τοῦ Χαλδίας νὰ κατέλθῃ, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἄλλης σωζομένης κοινῆς τῶν Τραπεζουντίων καὶ τῶν τριῶν μοναστηρίων ἀναφορᾶς προς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἀλλ᾽ ἐπαναπαυομένου ἐπὶ τῇ ἰσχύϊ, ἣν ἐξήσκει, ἐκινήθη παρὰ τοῦ Τραπεζοῦντος Παϊσίου ἡ ἀγωγὴ, σταλείσης καὶ τῆς προαναφερθείσης ἀναφορὰς τῶν Τραπεζουντίων τῷ 1710, καὶ ἐξεδόθη τοῦ τρομνημονευθέντος πατριάρχου Κυπριανοῦ ἡ ἀπόφασις καὶ ἔπειτα τοῦ πατριάρχου Παϊσίου. Ἀλλ᾽ αἱ ἀποφάσεις τῶν πατριαρχῶν δὲν ἔδωκαν τέλος εἰς τὰς διενέξεις, ὥστε ἐπὶ Παϊσίου τὸ δεύτερον ἐπανελήφθη ἡ δίκη ἐπὶ ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος Ἀνανίου τοῦ β΄.

Ἡ σύνοδος τότε ἐξέδωκε τάς δε τὰς ἀποφάσεις.

ΠΑΪΣΙΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ κτλ.

Καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις οὐχ ἧττον τοῦ χρησίμου τὸ ἀναγκαῖον πρόδηλον ἔσχηκε, τὰ προτυπωθέντα δηλαδὴ τῶν πατριαρχικῶν, καὶ συνοδικῶν ἐπ᾽ εὐλόγοις αἰτίαις γραμμάτων ἐπικυροῦσθαι μετέπειτα καὶ τοῖς κατὰ καιροὺς μεταγενεστέρως πατριαρχεύουσι, καὶ τῶν οἰκουμενικῶν οἰάκων συντετηρημένως ἐχομένοις, ὀρθῶς τε, καὶ φιλευσεβῶς διοικεῖσθαι τὰ πάντα, καὶ ἀμεταπτώτως συντηρεῖσθαι φροντίζουσι, καὶ μηδὲν τῆς οἰκείας ἐξοικίζεσθαι στάσεώς τε, καὶ τάξεως, καὶ τοῦ δικαίου παραλόγως ἐκπίπτειν ἀνεχομένοις· εἰ γὰρ ὀλιγώρως οἱ μετέπειτα τοῖς φθάσασιν εἶχον, καὶ ἀμελῶς περὶ ἐκεῖνα διέκειντο, πάντως τὰ πάντα τῇ χρονικῇ παρατάσει λήθης ἐμπεσόντα βυθοῖς τάχιστ᾽ ἂν ἐξηφάνιστο· ταῦτ᾽ ἄρα ἀνάγκη πᾶσα τῶν φθασάντων τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐπιγεγονότων τὴν γένεσιν διαδέχεσθαι, καὶ τὴν σειρὰν οὑτωσίπως τῶν ὄντων φύσει, καὶ θέσει ἀδιακόπως τηρεῖσθαι, καὶ ἀδιάῤῥηκτον σώζεσθαι· συνάπτουσα γὰρ,

καὶ συῤῥάπτουσα τῶν ὄντων ἀπαξαπλῶς ἡ φύσις ἀεὶ, καὶ συγκολλῶσα τῷ φθίνοντι τὸ φυόμενον, οὐκ ἀπολισθαίνειν εἰς τὸ μὴ εἶναι εἴωθεν.

Ἐπειδὴ τοίνυν προσεκομίσθη καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν παλαιγενὲς συνοδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κὺρ Καλλινίκου ἐκδοθὲν κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν ἐννενηκοστὸν ὄγδοον σωτήριον ἔτος, καὶ διαλαμβάνον, ὡς ὁ κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τραπεζοῦντος ἀρχιερατεύων ποτὲ Νεκτάριος διὰ τὰς συνεχῶς ἐπαγομένας αὐτῷ παρὰ τῶν κατὰ τόπον ἔξω κρατούντων ἐνοχλήσεις, καὶ ἐπηρείας ἐζήτησε θερμῶς παρὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ἡ ὁμοροῦσα, καὶ γειτνιῶσα τῇ ἐπαρχίᾳ τραπεζοῦντος κερασοῦς μετὰ πάντων τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ χωρίων Τριπόλεως τε, κοράλου καὶ λοιπῶν μητρόπολις ἀνέκαθεν οὖσα, καὶ εἰς πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις ἐξ ἀνάγκης μεταπεσοῦσα συναφθῇ, καὶ συνενωθῇ τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τραπεζοῦντος, ἐπὶ τῷ ἔχειν αὐτὴν ἐν καιρῷ κατεπειγούσης ἀνάγκης ὡσανεὶ καταφύγιον, εἰς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπισυμβαινόντων αὐτῷ κατὰ τόπον δεινῶν, κἀντεῦθεν δέον ἐκρίθη συνοδικῶς ἔκτοτε συναρμοσθῆναί τε, καὶ προσκληρωθῆναι δι᾽ ὅλου τὴν ἐξαρχίαν ταύτην Κερασοῦντος τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, καὶ ἓν σῶμα μετ᾽ αὐτῆς γενέσθαι, καὶ ἐπισκέπτεσθαι πνευματικῶς, καὶ νέμεσθαι ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροὺς μητροπολίτου τραπεζοῦντος ὀφείλοντος παρέχειν μόνον τῷ κατὰ καιρὸν καθολικῷ πατριαρχικῷ αὐτῆς ἐξάρχῳ τὸ διωρισμένον ἐτήσιον, ἀνὰ τριάκοντα γρόσια δηλαδὴ καθ᾽ ἕκαστον χρόνον, καθὼς τὸ αὐτὸ παλαιγενὲς ἐκκλησιαστικὸν σιγίλλιον διορίζει, καὶ ἀποφαίνεται. Προσηνέχθη δὲ ὁμοῦ καὶ ἐνεφανίσθη ἡμῖν καὶ ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα ἐκδοθὲν ἐπὶ τῆς πρώτης ἡμῶν πατριαρχείας, καὶ ἐπιβεβαιοῦν ἄλλα δύο παλαιγενῆ ἐκκλησιαστικὰ τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου κὺρ κυπριανοῦ γράμματα ἐμφανισθέντα ἡμῖν· τέως κἀκεῖνα ὡσαύτως σὺν τοῖς λοιποῖς, ἐπικυροῦντά τε τὸ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κὺρ καλλινίκου προειρημένον συνοδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα, καὶ διαλαμβάνοντα, καὶ ἀποδεικνύοντα, καὶ βεβαιοῦντα ἐπάνω τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος τὴν τοιαύτην προγεγενημένην μετ᾽ αὐτῆς ἕνωσιν τῆς κερασοῦντος, ἥτις διετέλεσεν ἐπὶ πλείστοις ἔτεσιν ἐπισκεπτομένη, καὶ νεμομένη ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροὺς μητροπολίτου τραπεζοῦντος. Ἀλλ᾽ οὐκ οἴδαμεν ὅπως

πρὸ ὀλίγων ἤδη χρόνων παραλόγως ἀποσπασθεῖσα τε, καὶ ἀποξενωθεῖσα τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, ἐδόθη παρὰ τοῦ καθολικοῦ αὐτῆς ἐξάρχου διὰ πατριαρχικοῦ γράμματος ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν καὶ διοίκησιν, τοῦ ἤδη ἀρχιερατεύοντος· ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Χαλδίας κὺρ ἰγνατίου. Ἔμπης ἤδη ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης τραπεζοῦντος, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης λαζικῆς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς κὺρ ἀνανίας τὰ δίκαια τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης κανονικῶς σώζεσθαι βουλόμενος παρέστη ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ ἡμῶν κριτηρίου ἔμπροσθεν τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐκκλησιαστικοῖς γράμμασιν ἐνεφάνισε καὶ νέαν ἐνσφράγιστον, καὶ ἐνυπόγραφον κοινὴν ἀναφορὰν τῶν χριστιανῶν συμπάσης τῆς κερασοῦντος συμφωνοῦσάν τε, καὶ συνᾴδουσαν τοῖς αὐτοῖς συνοδικοῖς γράμμασι, καὶ διαλαμβάνουσαν, ὡς ἐξ ὅτου ἡ Κερασοῦς αὕτη ἀπεσπάσθη παρὰ κανόνας τῆς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος, καὶ ἐδόθη ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ διεξαγωγὴν τοῦ Χαλδίας, ἅτε μὴ τῆς προσηκούσης ἀρχιερατικῆς προστασίας, καὶ πνευματικῆς διοικήσεως ἀξιούμενοι παρ᾽ αὐτοῦ οἱ χριστιανοὶ οὗτοι, διά τε τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ, καὶ δι᾽ ἄλλας τινὰς εὐλόγους αἰτίας, ἐξέκλινάν τε οἱ πλείους αὐτῶν, καὶ ἐξετράπησαν τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ἀπομαθόντες σχεδὸν τὰ θεῖα, καὶ ἐκκλησιαστικά, ὀκλάζουσι περί τε τὴν εὐσέβειαν, καὶ κατὰ ψυχὴν κινδυνεύουσι· διά τοι τοῦτο καὶ θερμῶς ἐδεήθησαν ἀποσπασθῆναι μὲν ἐκεῖθεν, ἑνωθῆναι δ᾽ αὖθις καὶ προσκωληθῆναι τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, ὡς καὶ πρότερον· ἑπομένως οὖν καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη αὐτοῦ ἀγωγὴν ἐκίνησε περὶ τοῦ εἰρημένου ἐνοριακοῦ αὐτοῦ δικαίου, θερμῶς σὺν αὐτοῖς δεηθεὶς ἐπικυρωθῆναί τε, καὶ ἐπιβεβαιωθῆναι διὰ συνοδικοῦ ὑμῶν ἐπιβεβαιωτηρίου σιγιλλιώδους γράμματος, ἀποκατασταθῆναί τε αὖθις καὶ προσκληρωθῆναι τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει αὐτοῦ ταύτῃ τραπεζοῦντος τὴν ἀδίκως, καὶ παραλόγως ἀφαιρεθεῖσάν τε, καὶ ἀποσπασθεῖσαν ἀπ᾽ αὐτῆς προειρημένην κερασοῦντα σὺν πάσῃ τῇ ὑποκειμένῃ αὐτῇ ἐνορίᾳ. Ἀνθ᾽ ὅτου δέον ἐκρίθη, καὶ ἀπεφάνθη κοινῇ συνοδικῇ ὑμῶν διαγνώσει, καὶ ἀποφάσει, κατὰ τὴν περίληψιν τῶν προειρημένων ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων, ἐφ᾽ ᾧ πέρας λαβεῖν τὴν εὔλογον, καὶ δικαίαν ταύτην αἴτησίν τε, καὶ ἀξίωσιν, καὶ ἀποκατασταθῆναι αὖθις τὸ ἐνοριακὸν· τοῦτο δίκαιον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ τὰ ὅσα περ ἔφθασαν ὁπωσδή πως ἐκδοθῆναι τῇ ἀρχιε-

πισκοπῇ Χαλδίας μεταγενέστερα ἐναντία πατριαρχικὰ καὶ συνοδικὰ γράμματα περὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως ἀκυρωθῆναι παντάπασι· τὸ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατον οὐδὲ τῇ χρονίᾳ βεβαιοῦται παραδρομῇ, καθὼς ῥητῶς οἱ θεῖοι νόμοι διακελεύονται· ὑπὸ ἐπιστασίαν μέντοι καὶ διοίκησιν καθολικοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου τέως διατελούσης τῆς κερασοῦντος συμπάσης ταύτης κατὰ πατριαρχικὴν φιλοτιμίαν, τοῦ τιμιωτάτου δηλαδὴ καὶ σοφολογιωτάτου ἄρχοντος μεγάλου ἐκκλησιάρχου τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ καπικεχαγιᾶ τῆς ἐκλαμπροτάτης αὐθεντείας μολδοβλαχίας διδασκάλου κὺρ Κριτίου, ὀφείλει ὁ μητροπολίτης τραπεζοῦντος πληροῦν ἀπαραιτήτως κατ' ἔτος τῇ αὐτοῦ σοφολογιότητι τὸ εἰρημένον ἐτήσιον ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτῆς μηδεμίαν ἄλλην ἐξουσίαν ἐχούσης πωλῆσαι, ἢ χαρίσασθαί τινι συγγενεῖ ἢ ξένῳ ἐκείνην, ἀλλ' ἰδίως τε καὶ μονοπροσώπως περιγράφεσθαι, καὶ περικλείεσθαι, καὶ περιορίζεσθαι, καὶ ἀποπερατοῦσθαι τὴν τοιαύτην ἐξαρχιακὴν αὐτῆς δεσποτείαν, καὶ ἐπωνυμίαν, μετὰ δὲ τὴν ἀποβίωσιν τῆς αὐτοῦ σοφολογιότητος μένει ἀμέσως σύμπασα ἡ κερασοῦς αὕτη ἐλευθέρα πάντῃ τῆς ἐξαρχιακῆς ἐπωνυμίας τε, καὶ ἐξουσίας, συνημμένη τε, καὶ ὑποκειμένη τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, ὡς καὶ πρότερον. Τούτου χάριν γράφοντες ἀποφαινόμεθα σονοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα τὰ μὲν ὁπωσδήπως φθάσαντα ἐκδοθῆναι τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Χαλδίας πατριαρχικὰ συνοδικὰ γράμματα περὶ τῆς τοιαύτης ἀδίκου τε, καὶ παραλόγου ἀντιποιήσεως, καὶ διακατοχῆς τῆς κερασοῦντος ταύτης ὑπάρχουσιν ἄκυρα πάντῃ καὶ ἀνίσχυρα, καὶ ἄπρακτα, καὶ ἀνενέργητα· τὰ γὰρ κακῶς κριθέντα, καὶ τυπωθέντα οὔτε νόμος, οὔτε χρόνος, οὔτε συνήθεια βεβαιοῖ, καθὼς ῥητῶς οἱ θεῖοι νόμοι φασίν· ἡ δὲ κερασοῦς αὕτη, καὶ πάντα τὰ ἀνέκαθεν ὑποκείμενα αὐτῇ χωρία, ἡ τρίπολις δηλαδὴ, τὸ κόραλον. καὶ τὰ λοιπὰ μετὰ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς τε, κἂν τοῖς ὁρίοις τῆς ἐπαρχίας τραπεζοῦντος εὑρισκομένων μαντενίων, ὡς ἀποδειχθέντα τε, καὶ μαρτυρηθέντα ἤδη γνήσια ἐνοριακὰ, καὶ πρὸ τοσούτων χρόνων συνημμένα τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, κατὰ τὴν περίληψιν τῶν εἰρημένων πατριαρχικῶν συνοδικῶν βεβαιωτηρίων γραμμάτων ὀφειλόντων ἔχειν τὸ κῦρος, καὶ τὴν ἰσχὺν ἀμετάτρεπτον, καὶ ἀμεταποίητον

κατὰ πάντα καιρὸν, καὶ ἐν παντὶ δικαιοσύνης κριτηρίῳ, μένωσι τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ εἰς τὸν ἐφεξῆς ἅπαντα αἰῶνα κατὰ πάντα δικαίου λόγον σκηνωμένα τε, καὶ προσκεκληρωμένα καὶ ὑποκείμενα τῇ μητροπόλει ταύτῃ τραπεζοῦντος ἀναφαιρέτως, καὶ ἀναποσπάςως, καὶ εἴησαν, καὶ λέγωνται, καὶ παρὰ πάντων γινώσκωνται ἐνοριακὰ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως, καὶ ὡς μέρη αὐτῆς γνήσια πρὸς τὸ ὅλον ἀναφερόμενα, καὶ μόνος ὅ,τε ἤδη προῤῥηθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης τραπεζοῦντος καὶ συνάδελφος ἡμῶν κὺρ Ἀνανίας, καὶ οἱ μετὰ τοῦτον ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ἀρχιερατεύσαντες ἔχωσιν ἐκεῖνα πάντα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν, καὶ δεσποτείαν αὐτῶν, καὶ ἀρχιερατικὴν προςασίαν, καὶ πνευματικὴν ἐπίσκεψιν, καὶ διοίκησιν, καὶ νέμωνται εὐλόγως, καὶ σὺν τῷ δικαίῳ, πάντα τὰ ἐξ ἐκείνων συνήθη ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα σῶα, καὶ ἀνελλειπῆ ἐξ ἀποφάσεως, εὐλογοῦντες, καὶ ἁγιάζοντες ἀρχιερατικῶς πάντας τοὺς ἐκεῖσε χριστιανοὺς, καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελοῦντες, ὡς νενόμισται, καθὼς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ὀφείλοντος τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως τραπεζοῦντος παρέχειν τὸ διωρισμένον ἐτήσιον ἀνὰ τριάκοντα γρόσια καθ' ἕκαστον χρόνον πρὸς μόνον τὸν ἤδη καθολικὸν ἔξαρχον προειρημένον διδάσκαλον ἄρχοντα κὺρ Κριτίαν ἐφ' ὅρῳ ζωῆς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται· μετὰ δὲ τὴν τούτου ἀποβίωσιν ὀφείλει ὁ κατὰ καιροὺς μητροπολίτης τραπεζοῦντος πληροῦν ἀπαραιτήτως τὸ αὐτὸ ἐτήσιον πρὸς τὸ κοινὸν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας· ὀφειλόντων καὶ πάντων τῶν ἔν τε τοῖς χωρίοις τῆς κερασοῦντος, κἂν τοῖς ἐκεῖσε, καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς λοιπῆς ἐπαρχίας τραπεζοῦντος μαντενίοις εὑρισκομένων χριςιανῶν ἱερωμένων, καὶ λαϊκῶν τὸν κατὰ καιροὺς τραπεζοῦντος μόνον γινώσκειν νόμιμον, καὶ κανονικὸν, καὶ γνήσιον αὐτῶν ποιμένα, καὶ ἀρχιερέα καὶ καθολικὸν μητροπολίτην, καὶ πνευματικὸν προστάτην, καὶ πατέρα καὶ δεσπότην, καὶ ἀπονέμειν τῇ αὐτοῦ ἱερότητι πᾶσαν τιμὴν, καὶ ἀγάπην, καὶ εὐλάβειαν, καὶ δεξίωσιν, καὶ ὑπείκειν, καὶ ὑποτάσσεσθαι αὐτῷ κατὰ τὸ πρέπον, καὶ δίκαιον, καὶ παρέχειν εἰρηνικῶς τε, καὶ εὐπειθῶς πάντα τὰ ἀνήκοντα αὐτῷ ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα, καὶ δικαιώματα σῶα, καὶ ἀνελλειπῆ κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ μνημονεύειν τοῦ κανονικου αὐτοῦ ὀνόματος ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς, καὶ ἀκολουθίαις, ὡς εἴθισται, συντρέχειν τε καὶ βοηθεῖν αὐτῷ μετὰ πάσης προθυμίας λόγῳ, καὶ ἔργῳ ἐν πάσαις ταῖς ἀναγκαίαις ἐκκλησιαστικαῖς αὐτοῦ χρείαις, καὶ ὑποθέσεσι,

καὶ κατ᾽ οὐδὲν αὐτῷ ἀντιφέρεσθαι, ἢ ἐναντιοῦσθαι ἀτάκτως· ὅστις δ᾽ ἂν ποτε τῶν πάντων φανῇ ἐναντίος καὶ ἀπειθὴς, καὶ ἀνυπότακτος τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν ταύτῃ νομίμῳ τε, καὶ δικαίᾳ ἀποφάσει, καὶ τολμήσῃ ἐφ᾽ οἱαδήποτε ματαίᾳ προφάσει ἀνατρέψαι τε, καὶ ἀθετῆσαί τι τῶν ἐν τῷ παρόντι μετὰ πάσης εὐθυδικίας διοριζομένων τε, καὶ ἀποφαινομένων, καὶ ἐπιχειρήσῃ ἀντιποιηθῆναι ὅλως τοῦ πολλοστημορίου ἐκ τοῦ ἐνοριακοῦ τούτου δικαίου τῆς ἐπαρχίας τραπεζοῦντος, ὁ τοιοῦτος ὁποίας ποτ᾽ ἂν ᾖ τάξεώς τε καὶ βαθμοῦ, ὡς προφανὴς ἱερόσυλος, καὶ φιλάδικος, καὶ διεστραμμένος, καὶ κακοκέφαλος, καὶ παραβάτης τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεσμοθεσίας, καὶ τοῦ δικαίου καταφρονητὴς ἀφωρισμένος εἴη ἀπὸ Θεοῦ κυρίου παντοκράτορος, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, καὶ τυμπανιαῖος· ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἴη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα, καὶ προκοπὴν οὐ μὴ ἴδοι πώποτε ἐφ᾽ οἷς δουλεύει· σχισθείη ἡ γῆ καὶ καταπίοι αὐτὸν, ὡς τὸν δαθάν ποτε καὶ ἀβειρὼν, καὶ πάσαις ταῖς πατερικαῖς καὶ συνοδικαῖς ἀραῖς ὑπόδικος· ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν συνοδικὸν ἡμῶν ἐπιβεβαιωτήριον σιγιλλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα, καὶ ἐδόθη τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος.

αψμδ΄. κατὰ μῆνα ἰούνιον ἐπινεμ. ζ΄.

(Ἕπεται ἡ τοῦ πατριάρχου καὶ 16 ἀρχιερέων ὑπογραφαί.)

Ἐκτὸς τούτου τοῦ σιγιλλιώδους γράμματος ἀπεςάλη ἄλλο πρὸς τοὺς κατοίκους τὸ ἑξῆς.

ΠΑΪΣΙΟΣ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ κτλ.

Χρήσιμοι καὶ πρόκριτοι μαγίστορες καὶ πρωτομαγίστορες τῶν ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς κερασοῦντος μαντενίων καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοὶ, τέκνα ἐν κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασιν, καὶ εἰρήνη, καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ κυρίου παντοκράτορος, καὶ παρ᾽ ἡμῶν, εὐχὴ, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου πατριαρχικοῦ καὶ συνοδικοῦ γράμματος δηλοποιοῦμεν καὶ φανερώνομεν εἰς ὅλους σας, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης τραπεζοῦντος ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λαζικῆς, ἐν ἁγίῳ

πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς, καὶ συλλειτουργὸς κὺρ Ἀνανίας ἐλθὼν εἰς τὰ ὧδε σωματικῶς, καὶ παραστὰς ἐπὶ συνόδου ἔμπροσθεν τῆς ἡμῶν μετριότητος, ἔδειξε παλαιγενὲς συνοδικὸν συγιλλιῶδες γράμμα τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κὺρ καλλινίκου διορίζον καὶ ἀποφαινόμενον, ὅπως ἡ κερασοῦς μητρόπολις οὖσα τὸ πρότερον, ὕστερον δὲ μεταπεσοῦσα εἰς πατριαρχικὴν ἐξαρχίαν ὑπάρχῃ μετὰ πάντων τῶν χωρίων αὐτῆς, τριπόλεώς τε, κοράλου, καὶ τῶν λοιπῶν συνηνωμένη καὶ ὑποκειμένη τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει τραπεζοῦντος· προσέτι δὲ ἔδειξεν ὁμοίως καὶ ἡμέτερον πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα ἐκδοθὲν ἐπὶ τῆς πρώτης ἡμῶν πατριαρχίας, καὶ διαλαμβάνον τὰ αὐτὰ, καὶ ἐπιβεβαιοῦν ἕτερα δύο μεταγενέϛερα συνοδικὰ γράμματα τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου κὺρ κυπριανοῦ ἐμφανισθέντα καὶ ἐκεῖνα εἰς τὴν σύνοδον, καὶ ἐπικυροῦντα τὸ εἰρημένον παλαιὸν ἐκκλησιαστικὸν σιγίλλιον, καὶ βεβαιοῦντα ἐπάνω τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος ὅλην τὴν κερασοῦντα, ὡς ἐνοριακὸν αὐτῆς δίκαιον. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἤδη χρόνων οὐκ οἴδαμεν ὅπως ἡ κερασοῦς αὕτη ἀποσπασθεῖσα, καὶ ἀποξενωθεῖσα τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος, ἐδόθη ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν, καὶ διοίκησιν τοῦ ἤδη ἀρχιερατεύοντος ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ χαλδίας κὺρ Ἰγνατίου· ἀλλ' ὁ ῥηθεὶς τραπεζοῦντος κὺρ ἀνανίας μὴ ἀνεχόμενος νὰ ὑστερηθῇ ἡ μητρόπολις τὸ παλαιὸν τοῦτο ἐνοριακόν της δίκαιον, παραστὰς ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν κριτηρίου, ἐκίνησεν ἀγωγὴν, καὶ ἐζήτησε θερμῶς νὰ ἀποκατασταθῇ αὐτὸ τὸ δίκαιον εἰς τὸν τόπον του· μάλιστα δὲ μᾶς ἔδειξε πρὸς τούτοις καὶ νέαν κοινὴν ἐνυπόγραφον ἀναφορὰν τῶν χριστιανῶν τῆς κερασοῦντος, οἱ ὁποῖοι προσκλαιόμενοι μεγάλως φανερώνουσι, ὅτι μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχωσιν ἀπὸ τὸν χαλδίας τὴν πρέπουσαν ἀρχιερατικὴν προστασίαν, καὶ πνευματικὴν ἐπίσκεψιν διά τε τὸ μάκρος τῆς ὁδοῦ, καὶ δι' ἄλλας τινας εὐλόγους αἰτίας, ἐξέπεσαν εἰς μεγάλην ἀνευλάβειαν, ὥστε καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξέκλιναν ἅμα, καὶ ἠχρειώθησαν, καὶ κατὰ ψυχὴν κινδυνεύουσι· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ὁμοίως δέονται ἀποσπασθῆναι τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς χαλδίας, καὶ προσκληθῆναι αὖθις τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, ὡς καὶ πρότερον· ὅθεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν περίληψιν τῶν εἰρημένων συνοδικῶν ἀποφασιστικῶν γραμμάτων, καὶ κατὰ τὴν κοινὴν αὐτὴν εὔλογον αἴτησιν ἀπεφασίσαμεν ἤδη συνοδικῶς δι' ἐκδοθέντος νέου ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν σιγιλλιώδους ἐπιβεβαιωτηρίου

γράμματος ἐμπεριέχοντος καὶ ἐκκλησιαστικὸν φρικτὸν ἐπιτίμιον, ὅπως σύμπασα ἡ κερασοῦς αὕτη μετὰ πάντων τῶν χωρίων αὐτῆς, τριπόλεώς τε, κοράλου, καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαντενίων ὑπάρχῃ τὸ ἀπὸ τοῦδε, καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἅπαντα χρόνον κατὰ πάντα δίκαιον λόγον συνημμένη καὶ προσκεκληρωμένη τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος ἀναποσπάστως, καὶ ἀναφαιρέτως, ὡς καὶ πρότερον, καὶ εἴη, καὶ λέγηται, καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται ἐνοριακή, καὶ ὑποκειμένη τῇ μητροπόλει ταύτῃ τραπεζοῦντος, διεξαγομένη τε, καὶ ἐπισκεπτομένη πνευματικῶς, καὶ νεμομένη ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροὺς μητροπολίτου τραπεζοῦντος ἐξ ἅπαντος. Τούτου χάριν γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων μητροπολιτῶν, καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, εὐχόμεθα ἐν ἁγίῳ πνεύματι, καὶ εὐλογοῦμεν ὅλους σας, πατρικῶς τε καὶ πνευματικῶς προτρέπομεν, καὶ παραγγέλλομεν, καὶ νουθετοῦμέν σας, ὅπως γινώσκοντες εἰς τὸ ἑξῆς γνήσιον ὑμῶν ποιμένα, καὶ ἀρχιερέα, καὶ πνευματικὸν πατέρα, καὶ δεσπότην, καὶ προστάτην μόνον τὸν κατὰ καιροὺς ἱερώτατον μητροπολίτην τραπεζοῦντος εὐλογοῦντα, καὶ ἁγιάζοντα ὑμᾶς ἀρχιερατικῶς, καὶ πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ ἐκτελοῦντα εἰς τὰ αὐτόθι, καθὼς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ, τιμᾶτε, καὶ ἀγαπᾶτε, καὶ εὐλαβῆσθε αὐτόν, καὶ πείθησθε, καὶ ὑποτάσσησθε αὐτῷ κατὰ τὸ πρέπον, καὶ δίκαιον, καὶ παρέχητε εἰρηνικῶς τε, καὶ εὐπειθῶς πάντα τὰ ἀνέκαθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς διορισθέντα, καὶ συνήθη ἐκκλησιαστικὰ αὐτοῦ εἰσοδήματα, καὶ δικαιώματα σῶα, καὶ ἀνελλειπῆ, συντρέχοντες, καὶ βοηθοῦντες αὐτῷ μετὰ πάσης προθυμίας, λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς ὅλας τὰς ἀναγκαίας ἐκκλησιαστικὰς αὐτοῦ χρείας, καὶ ὑποθέσεις, καὶ οὕτω μὲν ποιοῦντες εἴητε ὅλοι ὁμοῦ συγκεχωρημένοι, καὶ εὐλογημένοι παρὰ Θεοῦ κυρ. παντοκράτορος, ὅστις ἀντικαταπέμψοι εἰς ὅλους σας ἄνωθεν ἐκ τῶν ἀκενώτων αὐτοῦ θησαυρῶν πλούσια τὰ ἐλέη αὐτοῦ, καὶ ἀντιβραβεύσοι τὴν εὐλογίαν ἀβραάμ, ἰσαάκ, καὶ ἰακώβ, καὶ εὐλογοῖ τοὺς οἴκους, καὶ τὰ μαντένια, καὶ τοὺς κόπους, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σας, καὶ αὐξάνοι, καὶ πληθύνοι τὰ πλούτη, καὶ κέρδη, καὶ ὑπάρχοντά σας, καὶ τέλος νὰ σᾶς ἀξιώσῃ εἰς τὴν οὐράνιόν του βασιλείαν· ὅστις δ' ἂν καὶ ὁποῖος ἐξ ὑμῶν φανῇ ἐναντίος, καὶ ἀπειθής, καὶ ἀνυπότακτος εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ταύτην δικαίαν

ἀπόφασιν, ὁ τοιοῦτος θέλει μείνει εἰς τὸν δεσμὸν τοῦ ἀλύτου ἐπιτιμίου, κατὰ τὴν περίληψιν τοῦ εἰρημένου συνοδικοῦ ἡμῶν σιγιλλιώδους γράμματος· ποιήσατε λοιπὸν ὅλοι, καθὼς ἀνωτέρω γράφομεν, ὡς εὐπειθῆ, καὶ γνήσια πνευματικὰ τέκνα ἡμῶν τε, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Χριςοῦ ἐκκλησίας, καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος, καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν: αψμδ'.

(Ἰδιόγραφος) ἐν μηνὶ Ἰουνίου ἰνδ. ζ'.

(Ἕπονται ιδ' ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων.)

Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἐσταμάτησε μέχρι τούτου· διότι τί μεν ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκεν ἡ συνοδικὴ αὕτη ἀπόφασις δὲν γινώσκομεν, βλέπομεν ὅμως τοὺς διαδόχους τῶν ἀρχιερέων τούτων, τὸν Τραπεζοῦντος Δωρόθεον καὶ τὸν Χαλδίας Διονύσιον ὑπαλειφομένους πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρουσιασθέντας ἀμφοτέρους ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Σαμουὴλ ἐνώπιον τῆς ἐκλησίας ἥτις ἐξέφερε τὴν παρὰ πόδας ἀπόφασιν, εἰς ἣν ὑπέκυψε καὶ ὁ Χαλδίας, δοὺς ὑποσχετήριον, οὗτινος παρατιθέμεθα ἀντίγραφον.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως βεβαιοῖ (ἰδιόχειρος).

Διὰ τοῦ παρόντος ἐνυπογράφου, καὶ ἐμμαρτύρου γράμματος γίνεται δῆλον, ὅτι πρὸ χρόνων οὐκ ὀλίγων ἀναφυείσης διαφορᾶς, καὶ διενέξεως μεταξὺ τῶν χρηματισάντων ἀρχιερέων, Τραπεζοῦντος, καὶ Χαλδίας, καὶ παρατεινάσης μέχρι τῶν ἤδη ἀρχιερατευόντων ἐν αὐταῖς ταῖς δυσὶν ἐπαρχίαις· ὡς τῶν μὲν κατὰ καιροὺς μητροπολιτῶν τραπεζοῦντος ἀντιποιουμένων τῆς Κερασοῦντος, τριπόλεως, κοραλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν συνηνωμένων αὐτῇ χωρίων· ναὶ δὴ καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς μαδενίων, ἅτε πατριαρχικῆς οὔσης ἐξαρχίας, πρὸ χρόνων δὲ συνενωθείσης συνοδικῇ διαγνώσει, τῇ αὐτῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος· τὰ δὲ τῆς ἑνώσεως ταύτης γράμματα ὁπότε τὰ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἀνεκινήθη, ἀποστελλόντων, καὶ ἐμφανιζόντων εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ τούτοις λαμβανόντων ἄλλα κατὰ καιροὺς πατριαρχικὰ, συνοδικὰ βεβαιωτήρια γράμματα, ἐπικυροῦντα τὴν εἰρημένην ἕνωσιν, καὶ ἀποφαινόμενα

ἐνοριακὸν εἶναι τῆς τραπεζοῦντος δίκαιον τὴν κερασοῦντα μετὰ τῶν ἀνέκαθεν ἡνωμένων αὐτῇ χωρίων, ἤτοι τῆς τριπόλεως, τοῦ κοραλίου; καὶ τῶν λοιπῶν μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαδενίων· ὥστε τὰ νῦν ἑπτὰ κατὰ διαδοχὴν πατριαρχικὰ, συνοδικὰ γράμματα διατηρεῖσθαι, καὶ διασώζεσθαι ἐν τῇ μητροπόλει τραπεζοῦντος, ἓν μὲν ἐπὶ τῆς πατριαρχίας ἐκδεδομένον τοῦ πάλαι μακαρίτου πατριάρχου κὺρ Καλλινίκου, τρία δὲ ἐπὶ τοῦ μακαρίτου ἐν πατριάρχαις κὺρ Κυπριανοῦ, καὶ τρία τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει κὺρ Παϊσίου (ἅτινα καὶ ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ συνόδου)· τῶν δ᾽ αὖ ἀρχιεπισκόπων Χαλδίας δυναστικῇ χρωμένων χειρὶ, καὶ ἀποδιοπομπούντων τοὺς μητροπολίτας τραπεζοῦντος τῶν εἰρημένων χωρίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς μαδενίων, ἤδη οἱ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἀρχιερατικῶς προϊστάμενοι, ὅ,τε ἱερώτατος μητροπολίτης τραπεζοῦντος κὺρ δωρόθεος, καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἀρχιεπίσκοπος Χαλδίας κὺρ διονύσιος συμπαραγενόμενοι ἐνταῦθα ἐν κωνσταντινουπόλει, καὶ συμπαραστάντων ἐνώπιον τοῦ παναγιωτάτου, καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου, καὶ δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Σαμουὴλ, καὶ τῆς ἱερᾶς τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων συνόδου, προυβάλετο ἑκάτερος τὰ οἰκεῖα δικαιολογήματα, ὁ μὲν τραπεζοῦντος δηλονότι, ὡς ἡ κερασοῦς μετὰ τῆς τριπόλεως, κοραλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν συνηνωμένων αὐτῇ χωρίων, ναὶ δὴ καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς μαδενίων ὑπάρχει ἐνορία τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος, ὀφείλουσα ἀπονέμειν αὐτῷ ἅπαν ἐνοριακὸν δίκαιον· ὁ δ᾽ αὖ χαλδίας, ὡς οἱ ἐν αὐτοῖς τοῖς μαδενίοις δουλεύοντες εἰσὶ πρόβατα τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου, χριστιανοὶ δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, καὶ ἔχουσιν ἀπονέμειν αὐτῷ τὰ προσοφειλόμενα αὐτοῖς ἐκκλησιαστικὰ δικαιώματα· μετὰ πολλὴν οὖν χρονοτριβὴν καὶ ἐξακρίβωσιν τῶν παρ᾽ ἑκατέρου προβαλλομένων, τελευταῖον συνεβιβάσθησαν, καὶ συνεφώνησαν κατ᾽ εὐαρέστησιν, καὶ οἰκειοθελῆ γνώμην ἀμφότεροι, ὅπως ἀδιασείστου μενούσης τῆς εἰρημένης ἑνώσεως, κατὰ τὰ προῤῥηθέντα παλαιγενῆ πατριαρχικὰ, καὶ συνοδικὰ γράμματα, ὁ μὲν μητροπολίτης τραπεζοῦντος ἔχῃ τὰ ἐνοριακὰ δίκαια ἐν τοῖς μαδενίοις, τούς τε ἱερεῖς ὑπὸ τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ, καὶ ἐγκαθιστᾷ καὶ ἀφιστᾷ ὃν ἂν αὐτῶν βουληθείη, καρπούμενος τὰ παρ᾽ αὐτῶν τῶν ἱερέων διδόμενα ἐμβατοίκια, μνημονεύειν ὀφειλόντων τὸ κανονικὸν αὐτοῦ ὄνομα, μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχοντος τοῦ ἀρχιεπισκόπου χαλδίας ἐπάνω τῶν ἱε-

ρέων τῶν ἐν τοῖς μαδενίοις διοριζομένων ὑπὸ τοῦ τραπεζοῦντος· ὁ δὲ χαλδίας ἀρχιεπίσκοπος ἔχῃ καρποῦσθαι καὶ λαμβάνειν, παρὰ μόνων τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ χριστιανῶν, τῶν εὑρισκομένων ἐν τοῖς μαδενίοις τὰς ζητίας, κανονικὰ, καὶ συνοικέσια αὐτῶν, καὶ προσέτι ὅτε καιρὸς ἀπέρχεσθαι ἀκωλύτως, καὶ ἀνεμποδίστως ἐκεῖσε εἰς τὰ μαδένια, εὐλογεῖν τε, καὶ ἁγιάζειν ἀρχιερατικῶς τοὺς ἐκεῖσε ἐπαρχιώτας αὐτοῦ χριστιανοὺς, εἰς σύναξιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, καὶ βοήθειάν τινα ἑαυτοῦ. Οὕτω δὲ τοῦ λοιποῦ γινώσκοντες τὰ ἁρμόζοντα ἑκατέρῳ δίκαια, διάγωσιν εἰρηνικῶς καὶ φιλαδέλφως. Ὑπέσχοντο δὲ ἀμφότεροι, ὅπως ἐμμένωσιν ἀπαρασαλεύτως τοῖς ὁμοφώνῳ γνώμῃ στερχθεῖσιν ἤδη καὶ συμφωνηθεῖσι πρὸς ἀλλήλους, καὶ μηδέτερος τολμήσῃ διασεῖσαι ταῦτα, καὶ προξενῆσαι σύγχυσιν ἡντιναοῦν, ἀλλ᾿ αὐτοί τε οἱ ἤδη ἀρχιερατεύοντες ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις ἐπαρχίαις, καὶ οἱ μετ᾿ αὐτοὺς ἐφησυχάζωσι τοῖς ἁρμόζουσιν ἑκάστῳ δικαίοις, κατὰ τὴν ὁμόφωνον εὐλογοφανῆ συνθήκην· ὁπότερος δὲ ἂν τούτων καθ᾿ οἱονδήποτε τρόπον, καὶ καιρὸν, φανείη παραβάτης τῆς ὁμοφώνου ταύτης συνθήκης καὶ συμφωνίας, μένῃ αὐτοκαθαίρετος, καὶ ἔκπτωτος τῆς τε ἀρχιερατικῆς ἀξίας, καὶ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, καὶ ὑπόδικος βαρυτάτῃ παιδείᾳ ἀπροκριματίστως· οὕτω συνεφώνησαν καὶ ὑπέσχοντο ἀμφότεροι ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ σεβασμιωτάτης παναγιότητος καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου, καὶ εἰς ἔνδειξιν καὶ διηνεκῆ ἀσφάλειαν τῆς ὁμοφώνου ταύτης συνθήκης ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν βεβαιωτήριον γράμμα, ἐπιβεβαιώσει τῆς αὐτοῦ σεβασμιωτάτης παναγιότητος, καὶ μαρτυρίᾳ τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων, ἀσφαλισθὲν τῇ ἰδιοχείρῳ ὑπογραφῇ τοῦ χαλδίας κὺρ διονυσίου, καὶ ἐδόθη τῷ τραπεζοῦντος κὺρ δωροθέῳ· ἐγένετο καὶ ἄλλο ὅμοιον, καὶ ἐδόθη τῷ χαλδίας κὺρ διονυσίῳ, καταστρωθέντα κἀν τῷ ἱερῷ κώδηκι. Ἐν ἔτει αψξζ΄ Ἰουνίου κά.

† Ὁ Χαλδίας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ στέργει καὶ ὑπόσχεται.

(Ἕπονται ιϐ΄ ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων.)

Ἑτέρα δὲ πατριαρχικὴ συνοδικὴ ἀναγγέλλουσα τὰ συμφωνηθέντα ἀπεστάλη τοῖς κατοίκοις τῶν χωρίων, ἡ ἑξῆς·

ΣΑΜΟΥΗΛ

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ κτλ.

Χρήσιμοι πρωτομαγίστορες, καὶ μαγίστορες, καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοὶ, οἱ δουλεύοντες ἐν τοῖς μαδενίοις, τέκνα ἐν κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ κυρίου παντοκράτορος, καὶ παρ' ἡμῶν εὐχὴ, εὐλογία, καὶ συγχώρησις. Γνωστὸν ὑμῖν ἔστω, ὅτι ἐλθόντες ἤδη ἐνταῦθα ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅ, τε ἱερώτατος μητροπολίτης τραπεζοῦντος κὺρ δωρόθεος, καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἀρχιεπίσκοπος χαλδίας κὺρ διονύσιος, οἱ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ, καὶ συμπαραστάντες ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου, προὔβαλε καὶ ἐφανέρωσεν· ἑκάτερος τὰ ἑαυτοῦ δικαιολογήματα, ὁ μὲν μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, ὡς ἡ κερασοῦς μετὰ τῶν ἀνέκαθεν ἡνωμένων αὐτῇ, τῆς τε Τριπόλεως, τοῦ Κοραλίου, καὶ τῶν λοιπῶν χωρίων μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς μαδενίων εἶναι ἐνορία τῆς μητροπόλεως τραπεζοῦντος, καὶ μέρος γνήσιον τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ἅτε πρὸ τοσούτων ἤδη χρόνων ἑνωθεῖσα, καὶ συναρμολογηθεῖσα, κατὰ τὰ σωζόμενα παλαιγενῆ πατριαρχικὰ, καὶ συνοδικὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐνεφάνισεν ἐπὶ συνόδου· ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Χαλδίας προὔβαλεν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ, ὁποῦ δουλεύουσιν αὐτόθι εἰς τὰ μαδένια εἶναι πρόβατα τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ ποιμνίου, δηλαδὴ ἐπαρχιῶται αὐτοῦ, καὶ οὕτω διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους· τελευταῖον δὲ συνεβιβάσθησαν, καὶ συνεφώνησαν, ὅτι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὁ μὲν μητροπολίτης τραπεζοῦντος, ὡς γνήσιος κατὰ τόπον ἀρχιερεὺς, νὰ ἔχῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του τοὺς ἱερεῖς τῶν μαδενίων, καὶ νὰ λαμβάνῃ παρ' αὐτῶν τὰ συνειθισμένα ἐμβατοίκια, ἅτε ἀνήκοντα τῇ αὐτοῦ ἱερότητι, καὶ νὰ μνημονεύηται τὸ κανονικὸν αὐτοῦ ὄνομα, ὡς γνησίου κατὰ τόπον ἀρχιερέως· ὁ δὲ ἀρχιεπίοκοπος χαλδίας νὰ λαμβάνῃ παρὰ μόνων τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ χριστιανῶν, ὁποῦ δουλεύουσιν αὐτόθι ἐν τοῖς μαδενίοις τὰ διατεταγμένα δικαιώματα, ὁποῦ δίδουν οἱ χριστιανοὶ κάθε ἐπαρχίας εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτῶν, δηλαδὴ τὰς ζητίας, τὰ κανονικὰ, καὶ συνοικέσια· καὶ ἐπειδὴ ἐπεκράτησε συνήθεια ἐξ ἀρχῆς νὰ ἔρχωνται οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιεπίσκοποι χαλδίας αὐτόθι εἰς τὰ μαδένια, πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτῶν χρι-

στιανῶν, κατὰ τὴν συνήθειαν ταύτην, ὅτε καιρὸς νὰ ἔρχηται καὶ ἡ θεοφιλία του, καὶ νὰ εὐλογῇ, καὶ νὰ ἁγιάζῃ ἀκωλύτως τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα· καὶ οὕτω γινώσκοντες ὁ καθεὶς τῶν ἀρχιερέων τούτων τὰ ἁρμόζοντα αὐτῷ δικαιώματα, νὰ διάγωσιν εἰρηνικῶς, φιλαλλήλως τε καὶ φιλαδέλφως· οὐκ ἔξεστι γὰρ ἀδελφοὺς ἐν πνεύματι διαμάχεσθαι τοὺς εὐαγγελιζομένους εἰρήνην τῷ λαῷ· τούτου χάριν γράφοντες διὰ τοῦ παρόντος συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, εὐχόμεθα καὶ εὐλογοῦμεν ἁπαξάπαντας ὑμᾶς πατερικῶς καὶ πνευματικῶς, καὶ ἐντελλόμεθα ὑμῖν, ὅπως γινώσκοντες τὸν διαληφθέντα ἱερώτατον μητροπολίτην τραπεζοῦντος, καὶ συναδελφὸν ἡμῶν κὺρ δωρόθεον γνήσιον κατὰ τόπον ἀρχιερέα, καὶ πνευματικὸν ποιμένα, δεικνύητε πρὸς τὴν αὐτοῦ ἱερότητα τὴν πρέπουσαν τιμὴν, καὶ ἀγάπην, καὶ ἐρχόμενον αὐτόθι ὑποδέχησθε μετὰ τῆς προσηκούσης δεξιώσεως· οἱ δὲ ἱερεῖς ὁποῦ εὑρίσκονται αὐτόθι νὰ γινώσκωσι πνευματικὸν αὐτῶν προστάτην τὸν αὐτὸν ἱερώτατον μητροπολίτην τραπεζοῦντος, καὶ νὰ μνημονεύωσι τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἀκολουθίαις, ὡς νενόμισται, καὶ νὰ παρέχωσιν εὐπειθῶς εἰς τὴν αὐτοῦ ἱερότητα τὰ συνοιθισμένα ἐμβατοίκια, πειθόμενοι, καὶ ὑποτασσόμενοι αὐτῷ κατὰ πάντα δικαίου λόγον, ὡς κατὰ τόπον πνευματικῷ προστάτῃ. Λοιπὸν ἅπαντες, ὡς εὐπειθῆ καὶ γνήσια πνευματικὰ τέκνα ἡμῶν τε, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας κλίνατε ὦτα εὐπειθίας τῇ συνοδικῇ ἡμῶν προτροπῇ ταύτῃ· ὁ δὲ ἅγιος Θεὸς ἀντικαταπέμψας ὑμῖν πλούσια τὰ ἐλέη αὐτοῦ, ἄνωθεν ἐκ τῶν ἀκενώτων αὐτοῦ θησαυρῶν, καὶ δώῃ ὑμῖν τὴν εὐλογίαν ἀβραὰμ, ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, καὶ εὐλογοῖ τοὺς κόπους σας, καὶ τέλος ἀξιώσαι πάντας ὑμᾶς τῆς οὐρανίου αὐτοῦ βασιλείας· οὕτω ποιήσατε, καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις κτλ. αψξζ΄.

Ν. ιέ. (ἰδιόχειρος).

(Ἕπονται ιβ΄ ὑπογραφαὶ ἀρχιερέων.)

Κατὰ τὰ εἰρημένα ἔγγραφα δείκνυται καὶ ὁμολογεῖται, ὅτι εἰς πάσας τὰς προγεγονυίας πατριαρχικὰς πράξεις οἱ ἀρχιερεῖς ἀντέταξαν οὐχὶ νόμιμόν τινα ἀξίωσιν, ἀλλὰ δυναστικὴν χεῖρα, ἀποδιοπομποῦντες τοὺς γνησίους ἀρχιερεῖς, καὶ τοῦτο χάρις εἰς τὰ προ-

νόμια, ἐξ ὧν ἐκαρποῦντο μεγάλην δύναμιν, βοηθούμενοι πάντες καὶ ὑπὸ τῶν μεγάλην περιβεβλημένων ἰσχὺν ἀρχιμεταλλέων, ὄντων ἐπαρχιωτῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύμβασις, ἣν ἐδέχθησαν ἀμφότεροι, οὐ πάνυ τι νόμιμος οὖσα, ἅτε συγχωροῦσα εἰσέρχεσθαι ἐν ξένῃ ἐπαρχίᾳ ἄλλης ἐπαρχίας ἀρχιερέα, ἐπὶ τῷ ἀλόγῳ λόγῳ ὅτι τινὲς τῶν κατοίκων ἐκ τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν μεταβάντες ἐργάζονται ἐν τοῖς μεταλλείοις, ἐγένετο ὑπὸ ἐξωτερικὴν πάντως καταπίεσιν, ἐπενεργούντων τῶν ἀρχιμεταλλευτῶν. Ἀλλὰ κατέπαυσε κἂν τὴν ἔριν; Ἰδοὺ τὶ εὕρομεν ἐν τῷ κώδηκι Τραπεζοῦντος, σημειωθὲν παρὰ τοῦ τότε ἀρχιερέως προμνημονευθέντος Δωροθέου.

1767 ὁποῦ ἐπῆρεν αὐτὸς ἰδιοθελήτως.

Ἐνθύμησις διὰ τὰ ἀκολουθοῦντα ἀναμεταξὺ τοῦ Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ Χαλδίας τοῦ Κιουρτουνίου καὶ τῆς Κόραλας καὶ διὰ τὴν Τρίπολιν καὶ Κερασοῦντα μετὰ τῶν χωρίων αὐτῶν, ὁποῦ ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως Τραπεζοῦντος, καὶ εἶχον περὶ τούτων φιλονεικίαν πρὸ ἐμοῦ μετὰ τοῦ Χαλδίας· διότι εἰς τὸν καιρὸν ὁποῦ ἐπῆγεν ὁ θεῖός μου Ἀνανίας ἀπὸ τὴν Ἄργινην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ λάβῃ τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, τότε ὁ Χαλδίας εὑρίσκων καιρὸν ἁρμόδιον, ἦλθε καὶ ἐδίωξε τοὺς ἐφημερεύοντας ἐκεῖσε ἐδικούς μας ἱερεῖς, καὶ τὰ οἰκοιοποιήθη στανικῶς· ὕστερον δὲ μετὰ τὸν θεῖόν μου ἀρχιερατεύων ἐγὼ ὁ Δωρόθεος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἔχωντας δίκαιον περὶ τούτων τῶν χωρίων καὶ τῶν μαδενίων, καὶ τῶν λοιπῶν ὁποῦ προείπομεν, καὶ μάλιστα μὴν ὑποφέρωντας τὴν ἀδικίαν, καὶ τὴν διὰ πλεονεξίας ἁρπαγὴν τῶν αὐτῶν, ἤγουν τῆς Κερασοῦντος, Τριπόλεως, τοῦ Κιουρτουνίου καὶ τῆς Κόραλας, ὁποῦ ἦσαν ἐξαρχία, διὰ τοῦτο καὶ κάθε ἕνας ἐβούλετο νὰ τὰ οἰκειοποιῆται, καὶ πηγαίνωντας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πατριαρχεύοντος τοῦ Σαμουὴλ, ἦλθε καὶ ὁ τότε Χαλδίας Διονύσιος, καὶ ἐκρίθημεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν περὶ τούτου, καὶ τὰ ἐπῆρα ἐγὼ μὲ γράμματα σιγιλλιώδη, καὶ μὲ χοτζέτια καὶ φερμάνια τοῦ τότε βασιλέως Σουλτὰν Μουσταφᾶ, καὶ γράμματα δίδωντας ἕνας τοῦ ἄλλου, καὶ ἀφωρισμοὺς καὶ κατάρας παρὰ τοῦ τότε πατριάρχου Σαμουὴλ εἰς αὐτὸν τὸν Διονύσιον Χαλδίας καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, ἀνίσως καὶ θελήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ λέγῃ τίπο-

τες, ἢ νὰ πασχίσῃ νὰ τὰ ἔχῃ αὐτὸς εἰς τὴν ἐνορίαν του, ἢ ἄλλο τίποτες νὰ ἐπιβουλευθῇ, ὡσὰν ὁποῦ δὲν ἔχῃ ποσῶς νὰ δικαιολογῆται περὶ τούτου, διὰ νὰ ἦναι δεδομένα καὶ ἑνωμένα εἰς τὴν ἡμετέραν ἐνορίαν, ἤγουν τὴν Τραπεζοῦντα· ὅμως ἀφοῦ ἐγυρήσαμεν ἐκεῖθεν πάλιν, αὐτὸς ἦλθε, καὶ μὲ τὴν δύναμιν τῶν ἄσπρων (ἤτοι χρημάτων), καὶ μὲ τὴν ἐπιστασίαν τῶν ἀρχόντων καὶ οὐσταπασίδων τῆς ἐπαρχίας του, ἀπειθῶν εἰς αὐτὰ ὅλα, ὁποῦ ἡ ἁγία σύνοδος ἀπεφάσισε, πάλιν τὰ οἰκειοποιήθη, καὶ δι' αὐτὰ ὅλα κρινόμενοι, αὐτὸς μὲν ἔφυγεν ἐκεῖθεν, καὶ διὰ τοῦτο ἀκολούθησαν νὰ ἐξοδιάσω γρόσια χίλια πεντακόσια 1500· ἠθέλησα δὲ ταῦτα καταστρῶσαι εἰς ἐνθύμησιν ἐν τῷ ἱερῷ κώδηκι τῆς καθ' ἡμᾶς μητροπόλεως.

ΑΣΜΑΤΑ ΑΛΛΑ

ΠΡΟΣΗΜΕΙΟΥΜΕΝΑ ΕΝΤΑΥΘΑ.

Τὴν πόλιν ὄντας ὅριζεν ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνος
μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὼ καμπάνας,
μὲ διάκους, μὲ ἀρχιερεῖς, μὲ ψάλτας, μὲ παπάδες,
σὶτ ἔψαλλαν, σὶτ ὥριζον τὴν Πόλ' τὴν Ῥωμανίαν·
σημαίν' ἡ γῆ, σημαίν' ὁ Θὸς, σημαίν' καὶ τὰ οὐράν̮ια,
σημαίν' καὶ ἡ ἁγ̮ιὰ Σοφ̮ιὰ, τὸ μέγαν μοναστῆριν·
στὴν ἔμπαν(α) τοῦ ἡλίου μου στέκει ὁ βασιλέας,
στὴν ἔβγαν(β) τοῦ ἡλίου μου στέκει ὁ Πατριάρχης,
ὁ βασιλιὰς, ὁ βασιλιὰς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνος,
ψάλλουν τὸ ἅγιος ὁ Θὸς, καὶ τὴν τιμιωτέραν.
Ἔρθεν πουλὶν κ' ἐκάθησεν 'τζ' ἁγ̮ιὰ Σοφιᾶς τὴν πόρταν,
τὸ ἕναν τὸ φτεροῦλ' ναθὲ στὸ αἷμαν ἓν βαμμένον,
τὸ ἄλλο τὸ φτεροῦλ' ναθε χαρτὶν βαστᾷ γραμμένον·
ἀτὸ κανεὶς 'κ̮ι' ἀνέγνωσεν, κανεὶς 'κ ἐξέρ' ντὸ λέγει·
σίτ ἀναγνώθ' σιτὶ κλαιεῖ καὶ δερνοκοπισκᾶται,
—ἀλλ' οἱ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς οἱ Τοῦρχ' τὴν Πόλ' θὰ πέρνε·—
μοιρολογοῦν ἡ ἐγκλησ̮ιαῖς, ἐλλάγεν(γ) ἀφεντία,
μοιρολογᾷ κ' ἁγ̮ιὰ Σοφ̮ιὰ, τὸ μέγαν μοναστῆριν·

(α) ἐξ ἀνατολῶν. (β) ἐκ δυσμῶν. (γ) ἠλλάχθη.

ὁ βασιλι̰ὰς, ὁ βασιλι̰ὰς παρηγορι̰ὰν ’κι πέρει,
ἐπῆρε τ’ ἐλαφρὸν σπαθὶν, τ’ ἐλλενικὸν κοντάριν,
τοὺς τούρκους κρούει στὸ σπαθὶν, τζὶ τούρκους ϛὸ κοντάριν,
τρι̰ακόσους τούρκους ἔκοψεν καὶ δεκατρεῖς πασι̰άδες,
’τζακῶθεν τὸ σπαθὶν ἀτοῦ κ’ ἐσκίεν (α) τὸ κοντάριν,
κ’ ὄνταν ἐκαλοτέρεσεν (β) ἀπὲς (γ) τζὴ Τούρκς’ ἐπέμνεν (δ)
κ’ ὄνταν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμνεν·
κ’ ἀτὶν’ (ε) ἀτόναν (ϛ) ἔθαψαν στὸ χλοερὸν τουσέκιν. (ζ)

’Ακεῖ στὸ πέραν τὸ λιβάδ’ μέγαν φωνὴν ἐξέβεν (η)
’σκοτῶθαν δράκοι (θ) Ἕλλενοι καὶ μύρι’ μυριάδες,
οἱ μαῦροι ἐχλημίτιζαν (ι) στὰ αἵματα βραγμένοι,
ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς . . . . ποῦ φέρεις καὶ τοὺς μαύρους;
’Αλλ’ οἴ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς ’πάρθεν ἡ ἀφεντία·
ντ’ ἐποίκαμέ σε, νὲ Θεὲ, στὰ αἵματα βαμμένοι·
Ντὸ ἔπαθες, τριγόνα μου, ’κὶ πίνς’ ἂς τὸ νερόν μας,
ἐγὼ φαγὶν πὰς (ια) κ’ ἔφαγα, νὰ πίν’ ἂς τὸ νερόν σας
ἐμὲν κορώνα ’κ εἶπανε (ιβ) νὰ πίνω νερὸν κ’ αἷμαν,
ἐμὲν κορώνα ’κ εἶπαν νε νὰ τρώγω ’ϛοῦδ’ (ιγ) καὶ κρέας (ιδ)·
ἐμὲν τριγόνα λέγνε με στὰ ’ψηλὰ τὰ κλαδόπα,
τὰ αἵματα μ’ ἐτύφλωσαν τῶν δράκων τῶν ἑλλένων·
κατὶ (ιε) τερεῖς τὸν ποταμὸν πῶς πάγνε τὰ κηφάλι̰α,
ἐκεῖ κηφάλι̰α μοναχὰ ὠτία καὶ μυτία.
Γι̰ὰ δεῖξ’ τε με καὶ τὸ σπαθι ντ’ (ιϛ) ἐτόκεν καὶ τὸν γιοῦκαμ’ (ιζ),
μέρος πάγει ὁ ποταμὸς καὶ μέρος τὸ σπαθίν ἀτ’·
οἱ Τοῦρκ’ ὄνταν ἐκύκλωσαν ἀφκὰ (ιη) στὴν φτεριδέαν (ιθ)
χίλι̰ους ἐκόψαν τὸ πουρνὸν, μύρι̰ους τὸ μεσημέριν·
κ’ ἡ μάνα τ’ ἡ χιλι̰άκλερος (κ) στὰ δάκρυα εἶν’ βαμμένη·
ἀλλ’ οἴ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς ἐλάεν (κα) ἀφεντία.

Ὁ Ξάντινον, ὁ ξάντινον καὶ πάντα λαλεμένον (κβ)
στὸ ἕναν τὸ ῥωθῶνιν ἀτ’ ἀλόγα σταμνεσμένα,
καὶ στ’ ἄλλο τὸ ῥωθῶνιν ἀτ χειρομυλίτζα κλώσκουν,
κ’ ἀπάνω στὴν κορφήτζαν ἀτ’ ζευγάρ’ βοῦδι̰’ ἀλωνίζνε,
ἐχάσεν καὶ τὸν υἱούκαν ἀτ’ τὸν νεὸν τὸν κὺρ Βασίλιν,

(α) ’Εσχίσθη. (β) παρετήρησε καλῶς. (γ) ἐντός. (δ) ἀπέμεινε.
(ε) οὗτοι. (ϛ) τοῦτον. (ζ) στρῶμα. (η) ἐξῆλθε.
(θ) ἀνδρεῖοι μεταφ. (ι) ἐχρεμέτιζον. (ια) μήπως. (ιβ) δὲν μ’ ὠνόμασαν.
(ιγ) ὀστοῦν. (ιδ) σάρκας. (ιε) διὰ τί. (ιϛ) τὸ ὁποῖον
(ιζ) υἱόν μου. (ιη) κάτω. (ιθ) μέρος πεφυτευμένον ἀπὸ πτερίδας
(κ) χιλιάκις ἄκληρος. (κα) ἠλλάχθη (κβ) ἐξάκουστος, περίφημος.

ἐπῆκεν σιδερὸν στουρὰκ (α) καὶ χάλκενα τζαρούσ̱α,
ἐβγέν' καὶ ἀραεύ' (β) ἀτὸν ῥασ̱ά (γ) καὶ πολιτείας.
Σαρακενὸν ἐπέντεσεν (δ) ἀπὰν στὸ σταυροδρόμιν,
'στὸ Θὸς, στὸ Θὸς Σαρακενὲ, πουθὲν τὸν υἱόκα μ' 'κ εἶδες;
τὸ παλλικὰρ τὸν υἱοῦκα μου, τὸν νεὸν τὸν κὺρ Βασίλιν.
'Ακεῖ στὸ πέραν τὸ ῥασὶν στ' ἐλάτ' (ε) ἐπεκειμέριν, (ς)
στὸ τσύρκικον τὴν μαχαλὰν, 'στ 'Αρμένκον τὸ χωρίον,
ἐκεῖ κάστρον ἐχάλασα καὶ κουβαλεῖ λιθάρ̱α,
ἐκόσεψεν (ζ) τὸν βουδανὸν καὶ κουβαλεῖ λιθάρ̱α·
ἂν ἀποστέκ' (η) ὁ βουδανὸν, κρούγν' ἀτὸν τζιπουκέας, (θ)
ἂν ἀποστέκ' ὁ γυ̱ούκας σου, κροῦγν' ἀτον μαχαιρέας.
Πῶς νὰ φτάγω, πῶς νὰ ποιῶ νὰ πέρω καὶ τὸν υἱούκα μ',
τὸ ἀκριβὸν τὸ παλλικὰρ, τὸν νεὸν τὸν κὺρ Βασίλιν.
Γιὰ ξύρσον τὴν γενειάδα σου καὶ γεῖνον παλλικάριν.
καὶ κούρεψον τὸν μαῦρον σου καὶ ποῖσον νεὸν πωλάριν,
γ̱ὰ ἄμ' (ι) ἀπές (ια) καὶ κόνεψον καὶ στοῦ χασρὶ τὴν πόρταν,
γ̱ὰ σοῦκ' (ιβ) καὶ καλοκόνεψον (ιγ) καὶ στοῦ χωρὶ τὴν μέσην,
ψαλάφα (ιδ) φαγὶν καὶ ποτὶν ταγὴν καὶ γ̱ὰ τὸν μαῦρον·
ψαλάφα κόρην εὔμορφον τοῦ Μαυροειδῆ τὴν κάλην·
'κουρέψεν τὴν γενειάδα του κ' ἐγέντον παλλικάριν,
ἐκούρεψεν τὸν μαῦρον ἀτ' κ' ἐποῖκεν νεὸν πωλάριν,
ἐπῆγεν καὶ ἐκόνεψεν καὶ στοῦ χαστροῦ τὴν πύρταν,
σκοῦται καὶ καλοκάθεται καὶ στοῦ καστροῦ τὴν μέσην,
ψαλάφεσεν φαγὶν ποτὶν ταγὴν καὶ γ̱ὰ τὸν μαῦρον·
ποῖος ἒν ζορλῆς καὶ δυνατὸς καὶ ἄξιον παλλικάριν,
ἂς ζώσκεται 'λαφρὸν σπαθὶν, στὸν πόλεμον ἂς ἔρται·
ποῖος θὰ πάγ', ποῖος 'κὶ πάγ', ἂς πάγῃ ὁ Βασίλις.
Μὲ τὴν λαλιὰν ἀτ' ἔλεγεν ἔλα κι' ἂς πολεμοῦμε,
καὶ μὲ τ' ἰσμάρ'ν (ιε) ἀτ' ἔλεγεν, Βασίλι μ' ἄϊτι' ἂς πᾶμε.

'Ακρίτας ὄνταν ἔλαμνεν (ις) ἀφκὰ στὴν ποταμέαν,
ἐπῆγεν κ' ἔρθεν κ' ἔλαυνεν ἐποῖκεν πέντ' αὐλάκ̱α,
ἐπῆγεν κ' ἔρθεν κ' ἔσπειρεν ἐννέα κότ̱α (ιζ) σπόρον·
ἔρθεν πουλὶν κ' ἐκόνεψεν στοῦ ζυγονὶ τὴν ἄκραν,
σκοῦται καὶ καλοκάθεται στοῦ ζυγονὶ τὴν μέσην·
ὀπίσ' πουλὶν, ὀπίσ' πουλὶν μὴ τρῶς τὴν βουκεντρέαν·
καὶ τὸ πουλὶν κελάϊδησεν σὰν ἄνθρωπου λαλίαν.
'Ακρίτα μ' δὲν (ιη) τὸ κάθεσαι, ντὸ στέκεις καὶ περμένεις;
τὸ ἔνοικος (ιθ) ἐχάλασαν καὶ τὴν καλή σ' ἐπέραν,

(α) σιδηρᾶν βακτηρίαν. (β) ζητεῖ. (γ) ὄρη. (δ) ἀπήντησεν.
(ε) Ἐλάτην. (ς) πέραν. (ζ) ἔζευξαν. (η) ἀπαυδᾷ.
(θ) ῥαβδισμούς. (ι) ὕπαγε. (ια) ἐντός. (ιβ) σήκου.
(ιγ) κόνεψον ἐκ νέου. (ιδ) ζήτει (ιε) νεῦμα. (ις) ἤλαυνεν, ἠροτρία.
(ιζ) εἶδος μέτρου. (ιη) διατί. (ιθ) οἰκίαν.

τ' ὅλον καλλίον τ' ἄλογον σ' στρῶνε καὶ καβαλκεῦνε,
καὶ τ' ἄλλα τὰ καθώτερα σ' στέκνε καὶ χλημιτίζνε.
Κάρφωσεν τὸ βουκέντριν' ἀτ' καὶ ἔστεσεν τὰ βοῦδι' ατ',
ὅλα τ' ὀρνὶὰ φοβέριζεν τ' ὄρὶα καὶ τὰ ῥασία,
τοὺς λύκους ἐφοβέριζεν νὰ μὴ τρῶγνε τὰ βοῦδὶα,
τοὺς κλέφτας ἐφοβέριζεν νὰ μὴ κλέφνε ντ' ἐγίνεν,
καὶ τὰ πουλὶὰ 'φοβέριζεν νὰ μὴ τρῶγνε τὸν σπόρον·
ἀφίν' καὶ πάγ' 'Ακρίτας μου, ὁ κριαρὸν 'Ακρίτας
εὑρίς' τὰ πόρτας ἀνοικτὰ, τὰ παραθύρ' ἀκλείδὶα,
πάγει κ' εὑρίς' τοὺς μαύρους ἀτ' στέκνε καὶ χλημιτίζνε.
Τζὸ θὸν ἐσοῦν, νὲ μαῦροι μου, τζ' (α) ἐφτὰν καὶ κοντοφθάνει,
κανεὶς, κανεὶς 'κ ἐλάλεσεν, κανεὶς 'κ ἀπολογέθεν,
καὶ τὸ γιαγοῦζιν τ' ἄλογον λαλεῖ κὶ' ἀπολογᾶται,
ἂς τὰ κρυφοταγίσματα σ' ἐφτάνω κοντοφτάνω·
ἀπάν' ἀτοῦ ἐλάγκεψεν (β), ἐχπάστεν κ' ἔχς' καὶ πάγει (γ),
βιτσοκοπᾷ (δ) τὸν μαῦρον ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφθάνῃ.
'Ακρίτας πρὶν νὰ πρόφτανεν, ἡ κόρ' ἔρθεν κ' ἐδέβεν.
Οὐτζόπουλὶα ἐπέντεσεν ἀπὰν στὸ σταυροδρόμιν,
στὸν θὸν ἐσοῦν οὐτζόπουλὶα, πουθὲν χαρὰν ἐδῆβεν;
Καθὲν ὥραν (ε) χαρὰ δὶαβέν', καθὲν ἡμέραν γάμος,
ἀμὸν τὰ τόρναν τὴν χαρὰν ἄλλο χαρὰν 'κ ἐδέβεν·
καθὲν τζατζὶν (ς) μαλὶν κρατεῖ, καθὲν λιθάριν αἷμαν,
βιτζοκοπᾷ τὸν μαῦρον ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνῃ.
'Ακρίτας μου 'κ ἐπρόφτασεν, ἡ κόρ' ἔρθεν κ' ἐδέβεν,
ἐπῆγεν κ' ἐταγὶάνεψεν στὴ Δέβας τὸ γεφύριν.
'Εκεῖ καθούνταν Ἕλλενοι, ἀτόναν φοβερίζνε.
Δὶαβάσετέ με, Ἕλλενοι, τὴν Δέβαν ἂς δὶαβαίνω·
ὁ μαῦρον νεὸν πωλάριν ἔν, χωρὶς ταγὴν 'κὶ μένει,
ἡ κάλη μ' νεὸν κοράσὶον ἔν, χωρὶς τ' ἐμὲν 'κὶ στέκει·
τὸν θάνατόν ἀτ' 'κὶ νουνίζ' (ζ) τὴν κάλην ἀτ' θυμᾶται.
Ἂν κρούω καὶ σκοτώνω σας, θὰ λέγνε με φονέαν·
ἂν κρούω, 'κὶ σκοτώνω σας, θὰ λέτε μ' ἐφοβέθεν,
καλλίον 'κὶ σκοτώνω σας κ' ἂς λέγνε μ' ἐφοβέθεν·
κλώσκεται σύρ' τὸν μαῦρον ἀτ' καὶ στὸ βαθὺ λιμνίτζιν,
βιτζοκοπᾷ τὸν μαῦραν ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνῃ.
'Ακρίτας μου 'κ' ἐπρόφτασεν, ἡ κόρ' ἀπές ἐσῆβεν,
ἐπῆγεν καὶ ταγὶάνεψεν καὶ στοῦ καστρὶ τὴν πόρταν,
ὁ μαῦρον ἐχλημίτιξεν κ' ὁ κάστρον ὅλ' ἐσεῖεν·
ἡ κόρ' ἐπαρεγνώρισεν εἶπεν ἔρθεν 'Ακρίτας.
Ἀνοίξετέ με νὲ πορτάρ' ἀνοίξτε κὶ' ἂς ἐμπαίνω,
ὁ μαῦρον νεὸν πωλάριν ἔν, χωρὶς ταγὶν 'κὶ μένει,
ἡ κόρη νεὸν κοράσὶον ἔν, χωρὶς τ' ἐμὲν 'κὶ στέκει·
ἔνοιξαν ἀτὸν οἱ πορτάρ', ἐμπαίν' ἀπὲς Ἀκρίτας,

(α) τίς. (β) ἐπήδησεν. (γ) ἐκίνησεν νὰ ὑπάγῃ.
(δ) τύπτει αὐτὸν διὰ τῆς βίτζας, λεπτῆς βακτηρίας πληττούσης σφοδρῶς.
(ε) πᾶσαν ὥραν. (ς) κλαδίσκος. (ζ) συλλογίζεται κατὰ νοῦν.

ἄλλοι σκαμνία δίγν' ἀτὸν, ἄλλοι καυκί' (α) ἀπλόνε,
καὶ στὸ σκαμνίν ἀτ' κάθεται, καὶ τὸ καυκὶν ἐπέρεν.
Γ̮ιὰ σοὺς (β), γ̮ιὰ σοὺς 'Ακρίτα μου καὶ μὴ πολυλογίζῃς·
ἀδὰ μεγάλον στράτευμα ἐσένα κυνηγάει.
Ἐσύρεν τὸ σπαθίτζιν' ἀτ' ἄς τὸ χρυσὸ 'τοκάριν,
χίλ̮ιους ἐμπρὸς ἐσκότωσε καὶ μύρ̮ιους ἀπ' ὀπίσω,
ἄλλα τριακόσ̮ιους φάραγγους (;) τζὶ Δέβας τὸ γεφύριν·
ἐπῆρεν τὴν κόρ' κ' ἔφυγεν ἐνν̮ιὰ νύκτας κ' ἡμέρας·
ἐπῆγεν κ' ἐνεκόνεψεν στὴν παραποταμέαν,
εὐγάλ' ἀπὸ τὸν κόλφον ἀτ' ἀπ' ὅλα τὰ γεννέας. (γ)
Γ̮ιὰ φὰ, κόρη, γ̮ιὰ φὰ, κόρη, κ̮ιοζέτεψον τὰ στράτας.
'Ακρίτας ἐπεκούμβισεν ἕναν ὕπνον ἐπῆρεν·
ὄνταν τερῇ τὸ πέραν κὰ, φουσάτον καταβαίνει·
ἐντρέπεται νὰ λέγ' ἀτὸν, φουσάτον καταβαίνει·
τὰ δάκρυα τζ' ἐκατέβαιναν ς' Ἀκρίτα τὴν καρδίαν·
ἐγνέφυξεν (δ) κ̮ι' Ἀκρίτας μου ἄς τὸ γλυκὺν τὸν ὕπνον.
Κόρη ἀκεῖν' ποῦ ἔρχονται κάνὰν (ε) πάλ' κ' ἐγνωρίζεις;
ἐμπρὸς ποῦ ἔρτ' ὁ καβαλάρς, ὁμ̮ιάζ (ς) νὰ ἔν ὁ κύρι μ',
κ' ἀκεῖν' οἱ μαῦρ' οἱ ἀλογάντ', (ζ) ὁμ̮ιάζῃ' νὰ εἶν' τ' ἀδέλφ̮ια μ',
κ' ἀκείν' ἡ γερανόφορος (η) ὁμ̮ιάζ' νὰ ἔν ἡ μάνα μ'.

Σέρα (θ) ἔκλαιεν τὸν πουρνὸν, σέρα τὸ μεσημέριν,
πᾶς (ι) κ' ἔκλαιεν τὸν ἄντραν ἄτζ', ἔκλαιεν τὰ παιδία 'τζ, (ια)
εἶχεν υἱὸν πραγματευτὴν, εἶχεν υἱὸν στρατ̮ιώτην,
εἶχεν υἱὸν στὰ γράμματα μακρὰ στὴ Ῥωμανίαν·
στρατ̮ιώτης καὶ πραγματευτὴς οἱ δύγ' ἐντάμαν πάγνε,
στρατ̮ιώτης πάντα ἔλεγεν πάντα γ̮ιὰ τὴν στρατίαν,
πραγματευτὴς πάντ' ἔλεγεν πάντα γ̮ιὰ τὴν πραγμάτειαν·
ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχετον κ̮ι' ἀπὸ τὴν πραγματείαν,
εἶχεν καὶ χίλ̮ια φούλυρα, εἶχεν καὶ δυὸ μουλάρ̮ια,
ἐπέντεσεν τὸν χαραμὴν ἀπὰν στὸ σταυροδρόμιν,
πραγματευτή μ' ποῦν τἄσπρα σου καὶ ποῦν ἡ πραγματείαι σ',
ἐγώ 'χω χίλ̮ια φούλυρα ἔχω καὶ δυὸ μουλάρ̮ια,
ἐπὰρ τὰ χίλ̮ια φούλυρα, ἔπαρ τὰ δυὸ μουλάρ̮ια
κ' ἐμὲν μονάχον χάρισον τὴν θλίβερην τὴν μάνα μ'·
'κὶ πὲρ τὰ χίλ̮ια φούλυρα, 'κὶ πὲρ τὰ δύο μουλάρ̮ια,
ἐσύρεν τὸ χαντζάριν του κ' ἀτὸν τριχαντζαράζει,
τ' ἐνὰν κρούγ' ἄτον στὸ πλευρὸν, τ' ἄλλο στὴν ἀμασχάλαν,
καὶ τ' ἄλλο τὸ μικρότερον κρούγ' ἄτον στὴν καρδίαν·
καὶ ξὰν (ιβ) ἐμετανόησεν, καὶ ξὰν ἐμετανοῦντζεν,
κλώσκεται ἐρωτάτονε, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν;

(α) ποτήρια. (β) σιώπα. (γ) εἴδη. (δ) ἐξύπνησεν.
(ε) κανένα. (ς) ὁμοιάζει (ζ) οἱ ἱππεῖς. (η) ἡ ἐνδυομένη σγουρά.
(θ) χήρα. (ι) μήπως (ια) τοὺς υἱούς της. (ιβ) πάλιν.

—Ἐμέναν ἂς τ' ἐσκότωσες, ντὸ θέλεις καὶ ῥωτᾷς με.
—Ἐγὼ χίλ̮ιους ἐσκότωσα κ' ἡ κάρδ̮ια μ' 'κ ἐτραλίγεν,
ἀτόρ' ἐσὲν ἐσκότωσα κ' ἡ κάρδ̮ια μ' ἐτραλίγεν,
ἐτρόμαξεν τὸ χέρι μου καὶ τὸ χαντζάρ ἐροῦξεν (α).
Ἐμεῖς τριὰ ἀδέλφ' ἐμές (β), ἕνας τὸν ἄλλον 'κ εἶδεν·
ἐνὰς ἐγέντον τηρητὴς ἐξέβεν στὰ ῥασία (γ),
ἄλλος ἔτον στὰ γράμματα μακρὰ στὴν ξενητείαν,
ἐγὼ ἔμνε πραγματευτὴς ἔκαμνα πραγματείαν.
Κατὰ ποῦ λὲς, πραγματευτὴ, ἐμεῖς ἀδέλφ̮ια ἦμες.
Ἂς τὸ χερὶν ἁρπάζα τον καὶ στὸν γ̮ιατρὸν ὑπάγει,
γ̮ιατρέ μου κοσμογ̮ιάτρευτε, καὶ κοσμογ̮ιατρεμένε,
γ̮ιὰ γ̮ιάτρευσον τὸν ἀδελφόν μ', ἀτός θεν' ἀποθάνῃ·
ἂν θέλῃς χίλ̮ια ἔπαρμε, κ' ἂν θέλῃς δυὸ χιλ̮ιάδες,
ἂν θέλς ἐπάρ' τὸν μαῦρον μου, ποῦ στέκ' ἁρματωμένος·
οὐδὲ τὰ χίλ̮ια πέρ' ἐγὼ, οὐδὲ τὰ δυὸ χιλ̮ιάδες,
οὐδὲ περῶ τὸν μαῦρον σου, ποῦ στέκ' ἁρματωμένος·
ἀδὰ στὰ δύο μαχαιρὲς ἐγὼ γ̮ιατρὸν θὰ βάλω,
ἀδὰ στῆς κάρδ̮ιας τὴν γεράν, ἀδὰ γ̮ιατρὸς κ' ἐμπαίνει.
Κατὰ ποῦ λὲς νὲ γ̮ιατρέ μου, ἀτὸς θεν' ἀποθάνῃ·
ἐσύρεν τὸ χαντζάριν ἀτ, στὴν καρδ̮ιὰν ἀτ ἐντόκεν,
εἶδες μίαν ἐπέθανα, εἶδες μίαν ἐτάφα.

Ὁ Γ̮ιάννες ὁ μονόγ̮ιαννες, ὁ μαναχὸν ὁ Γ̮ιάννες,
ὁ Γ̮ιάννες ἑτοιμάσκεται νὰ φτάγ' χαρὰν καὶ γάμους.
Χάρος στὴν πόρταν ἔστεκεν κ̮ι' ἀτόναν φοβερίζει.
— Χάρε μ', κ̮ι' ἀπ' ὅθεν ἔρχεσαι, πῶς εἶσαι χαρεμένος;
— Ἔρθα νὰ πέρω τὴν ψυχή σ', νὰ πάγω χαρεμένα.
— Χάρε μ', ἔλ' ἂς παλεύωμεν στὸ χάλκινον τ' ἁλῶνιν,
Χάρε μ', καὶ ἂν νικᾷς μ' ἐσὺ, νὰ πέρῃς τὴν ψυχήν μου,
Χάρε μ', καὶ ἂν νικῶ σ' ἐγὼ, νὰ φτάγω 'γὼ τὸν γάμο μ'.
— Ἐμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν πᾶς κ' εἶπεν φὰ καὶ πία,
πᾶς κ' εἶπεν ἄμε πάλαιψον στὸ χάλκινον τ' ἁλῶνιν·
ἐμὲν π' ἔστειλεν εἶπέ με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα.
— Παρακαλῶ σε, χάρε μου, Θεοῦ παρακαλίας,
ἔχω καιρὸν νὰ χαίρωμαι, μουράτ̮ια νὰ πληρώνω,
ἐμὲν ζωὴν γ̮ιὰ χάρισον, ἂς φτάγω γὼ τὸν γάμο μ'.
— Ἐμὲν ἀδὰ ποῦ ἔστειλεν πᾶς κ' εἶπεν φὰ καὶ πία,
πᾶς κ' εἶπεν καθ' κὰ πέρμεσον, πότε θὰ φτὰς τὸν γάμο σ',
ἐμὲν π' ἔστειλεν εἶπε με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα.
— Ἀγ-Γ̮ιόρι μ', πρόφτα στὸ Θεὸν, τὸν Γ̮ιάννεν κ̮ι' ἄλλα χρόν̮ια.
Ἀγ-Γ̮ιόρς εὐθὺς ἐπρόφτασεν στὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν, τὸν Γ̮ιάννεν κ̮ι' ἄλλα χρόν̮ια.
— Ἀγτ' ἄμε πὲ τὸν κύρι ν' ἀτ' θὰ ζῇ τριάντα χρόν̮ια,

(α) ἔπεσεν. (β) ἦμεν, ἤμεθα. (γ) βουνά.

ἄς δῇ τ' ἐμσὰ τὸν Γἰάννεν ἀτ', κ' ἄς πάγ' νὰ ςεφανοῦται.
— Κέρδαι μ', ἀφέντημ', κέρδαι με, ὁ Χάρων μὴ κερδαίν' με.
— Υἱέ μ' πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε;
— Δός μ' ἄς τὰ χρόνἰα σ' τὰ πολλὰ, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— Ἐγ' ἄς τὰ χρόνἰα μ' τὰ πολλὰ ἡμέραν 'κι δανείζω.
Παρακαλῶ σ' ἀγ'-Γἰόρι μου Θεοῦ παρακαλίας·
ἀγ'-Γἰόρι μ' πρόφτα στὸ Θεὸν, τὸν Γἰάννεν κἰ' ἄλλα χρόνἰα.
εἴπατο καὶ τὸν κύριν μου, ἐμὲν χρόνἰα 'κ ἐδῶκεν.
Ἀγ'-Γἰόρς ὀπίσ' ἐγύρισεν στὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν, τὸν Γἰάννεν κἰ' ἄλλα χρόνἰα.
— Ἀμὲ νὰ λὲς τὴν μάναν ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνἰα,
ἄς δῇ τ' ἐμσὰ τὸν Γἰάννε ἀτζ', ἄς πάγ' νὰ στεφανοῦται.
— Κέρδαι με, μάνα μ', κέρδαι με, ὁ χάρων μὴ κερδαίν' με.
— Υἱέμ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χαρὸς νὰ μὴ κερδαίν' σε;
— Δός μ' ἄς τὰ χρόνἰα σ' τὰ πολλὰ, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— Ἐγ' ἄς τὰ χρόνἰα μ' τὰ πολλὰ τριχάριν 'κι δανείζω.
— Παρακαλῶ σ', ἀγ'-Γἰόρι μου, Θεοῦ παρακαλίας,
ἀγ'-Γἰόρι μ', πρόφτα στὸν Θεὸν, τὸν Γἰάννεν κἰ' ἄλλα χρόνἰα
εἶπά το 'γὼ τὴν μάνα μου, ἀτὲ χρόνἰα 'κ ἐδῶκεν.
Ἀγ'-Γἰόρς ὀπίσ' ἐγύρισεν, στὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν, τὸν Γἰάνεν κ' ἄλλα χρόνἰα,
— 'Αμέτε 'πὲ τὴν κάλην ἀτ', θὰ ζῇ τριάντα χρόνια,
ἄς δῇ ἀτὸν τ' ἐμσὰ νὰ ζῇ, νὰ πάγ' νὰ στεφανοῦται.
— Κέρδαι με, κάλη μ', κέρδαι με, κἰ' ὁ χάρων μὴ κερδαίν' με·
δὸς ἄς τὰ χρόνἰα σ' τὰ καλὰ, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με.
— Τ' ἐμὰ τὰ χρόνἰα τὰ καλὰ ἐμὲν κ' ἐσὲν 'κανίνταν.
Ὁ Γἰάννες κάμει τὴν χαρὰν ὁ Γἰάννες κάμν' τὸν γάμον.

Ὁπόσην ὁμοιότητα πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Ἀδμήτου καὶ Ἀλκήστιδος!.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΣΜΑΤΟΣ.

μονόγἰαννες=μονογενὴς Γιάννης· *πᾶς*=μήπως· *φὰ καὶ πία*=φάγε καὶ πίε· *καθ' κὰ*=κάθε ἢ κάθισον κάτω· *πέρμεσον*=ἀόρ. περίμεινον· *ἀγ*=ἅγιε· *Γἰὸρ*=Γεώργιε· *ἄγτ' καὶ ἄγτε*, παρακελευσματικὸν ἀντὶ ἄγετε· τὸ γ πρέπει νὰ προφέρηται ἐπὶ τὸ ὑγρότερον· *ἐμσὰ*=ἡμίση· *'κανίνταν*, ἀντὶ ἱκανοῦνται ἐκ τοῦ ἱκανόομαι, καὶ *σῦμαι*=εἶμαι ἀρκετὸς, φθάνω.

ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 6 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ 1868

ΕΟΡΤΗΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

ΕΠΙ ΤΗι ΓΕΝΝΗΣΕΙ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ.

« Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρχὴ
» ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τῆς μεγάλης βου-
» λῆς ἄγγελος. »

ΤΑΥΤΑ ὑπὸ θείου ἐμφορούμενος πνεύματος, ὁ μέγας τῶν θείων βουλήσεων κῆρυξ, ὁ μεγαλοφωνότατος ἀνεφώνει Ἡσαΐας, ὅταν τὸ ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ ἔθνος, ὁ περιούσιος λαὸς, τεταπεινωμένος καὶ ἐξηυτελισμένος κατέκειτο καταπεσὼν ἀπὸ τοῦ ὕψους, ὅπου ἀνεβίβασεν αὐτὸ τὸ μεγαλεπίβουλον τοῦ προφητάνακτος Δαυῒδ πνεῦμα· καὶ ἡ πρόῤῥησις αὕτη, ἡ πρὸ αἰώνων πολλῶν ἐκφωνηθεῖσα, δὲν ὑπῆρξε λέξις κενὴ, ἀπραγματοποίητος, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε πρὸς μόνην παραμυθίαν ῥιφθεῖσα· ἀλλ' ἦτο θείας βουλήσεως προάγγελος φωνὴ, ἦτον αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ

προφήτου ἐκφωνηθείς. Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τῆς μεγάλης ἰδέας ἄγγελος, ἐπιφωνεῖ πανταχοῦ ὁ Ἕλλην ὁ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν καταπονούμενος μέχρι τῶν τεσσάρων περάτων τῆς γῆς, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ἐφαπλοῦται ἐθνότης, ἐν τῇ πανευφροσύνῳ ἀγγελίᾳ τοῦ τοκετοῦ τοῦ ὀρθοδόξου βασιλόπαιδος Κωνσταντίνου. Τὸ μέγα τοῦτο γεγονὸς, ὅπερ ἐπὶ τεσσαράκοντα δεκάδας ἐτῶν ἔπαυσε θεασάμενος ὁ Ἕλλην πανταχοῦ, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἄλλα ἔτη ἀπεκδέχετο ἐν ἀγωνίᾳ ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλὰς καὶ ἀπέβλεπε μετὰ πόθου καὶ ἐλπίδος ἡ δούλη, εἶδε τέλος ἐκπληρωθὲν τὴν κυριακὴν τῆς 21 Ἰουλίου. Καὶ ἤδη ἡ πανελλήνιος αὕτη προσδοκία διασαλπίζεται πανταχοῦ, καὶ ὡς διὰ χαλκοστόμων κωδώνων διαδονεῖται, καὶ ἐπὶ τῶν νώτων τῶν τεσσάρων ἀνέμων ἀρθὲν, διαδίδεται καὶ πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ὁρίζοντος, ὡς φεισίζωος αὖρα, ὡς μελίπνους μολπὴ, τοὺς ἁπανταχοῦ Ἕλληνας ἀναψήχουσα καὶ ἐλπίδα αὐτοῖς μεταδιδοῦσα. «*Ἐτέχθη ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν Ἰσραήλ.*» Καὶ ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν εὐχῶν καὶ πόθων αὐτοῦ ὁ Ἕλλην πλήρης ἐλπίδων καὶ προσδοκιῶν ὑψαύχην ἀνεγείρει τὴν καταβληθεῖσαν μὲν, ἀλλ' οὐδέποτε ταπεινωθεῖσαν αὐτοῦ κεφαλὴν, καὶ ἀνορθούμενος εὐχὰς πρὸς τὸν Ὕψιστον καὶ δοξολογίας ἀναπέμπει, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θείαν σκέπην καὶ ἀντίληψιν ὑπὲρ τοῦ παιδίου ἐπικαλεῖται, καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προῤῥήσεων μετὰ θυμηδίας ἀπεκδέχεται. Νέα λοιπὸν ῥοδοδάκτυλος ἀνατέλλει ἠὼς, καὶ νέα χαρμόσυνος ἀναγγέλλεται ἡμέρα, καὶ νέος φαεινὸς ἀναφαίνεται ἀστὴρ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στερεώματι, ὃν ὁ Ἕλλην μετὰ πό-

θου ἅμα καὶ στοργῆς ἀνατέλλοντα ἤδη ἐνατενίζει, φῶς λαμπρότερον καὶ θερμότητα καὶ νέαν ζωὴν παρ' αὐτοῦ ἀπεκδεχόμενος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι μέγα καὶ ἀποτελεσματικώτατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· ἡ Ἑλλὰς ἔστησεν ἐπὶ πέτραν ἀσφαλῆ τὸν πόδα αὐτῆς, στεῖραι καὶ ἄγονοι λαγόνες μετέωρον πλέον δὲν κρατοῦσι τὴν τύχην αὐτῆς, δὲν θέλει περιέλθει ἄλλοτε ἐπαίτου δίκην τὰς Αὐλὰς ἀποπεμπομένη ἢ ἐμπαιζομένη· οἱ πανελλήνιοι πόθοι ἐκπληροῦνται, καὶ γόνος ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτῆς προήχθη καρπὸς εὐκλεής, ἐκ ῥίζης Ἰεσσαί, ἐκ φυλῆς Δαυΐδ, ἐξ ὀρθοδόξων λαγόνων, τέκνον πεφιλημένον, ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ· δῶμεν τῷ Θεῷ ἅπαντες εὐγνωμοσύνην, καὶ δεηθῶμεν, ἵνα ἡ χάρις τοῦ Ὑψίστου ἐπισκιάσῃ τὸ τεχθέν, καὶ στήσῃ αὐτὸ ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ προσκυνήσωσιν αὐτῷ ἔθνη πολλά, καὶ βασιλεῖς αὐτῷ δῶρα προσάξωσιν.

Καὶ σύ, παιδίον, ἔντεινε, ἀνδρίζου, καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε. Γαλουχῶν τὸ γάλα τῆς ὀρθοδοξίας ἐν τῇ γῇ τῶν Σολόνων καὶ τῶν Περικλέων καὶ τῶν Δημοσθενῶν, ἐν τῇ πατρίδι σου τῇ κλεινῇ Ἑλλάδι, διάτρεχε εὔρωστον καὶ ἀκμαῖον τὰς περιόδους τῆς νηπιακῆς καὶ παιδικῆς ζωῆς, καὶ ἀνδρωθὲν ἀγωνίζου νὰ συγκατατάξῃς σαυτὸν ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ ἐνδόξοις ἀνδράσιν, οἵτινες ἐλάμπρυνον καὶ ἀνύψωσαν τὴν πατρίδα σου. Κωνσταντῖνε, φέρεις ὄνομα μέγα, ὅπερ ἐπὶ ἑξήκοντα ἑβδομάδας ἐτῶν ὁ Ἕλλην ἀνέφερε μετὰ θρησκευτικοῦ μὲν σεβασμοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ βαρυθυμίας, καὶ ὅπερ σήμερον ἐκφέρει μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἐλπίδος· ἡ Ἑλλὰς προσφέρουσά σοι τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐμπιστεύεταί σοι

τὰς ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ συνδεομένας ὑποχρεώσεις καὶ προσδοκίας· ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους, ἐπὶ Κωνσταντίνου ὑπέστη ὁ ἑλληνισμὸς τὸ ἔσχατον αὐτοῦ τραῦμα· παρὰ σοῦ ἀπεκδέχεται ἡ Ἑλλὰς, ἵνα καὶ τοῦ πρώτου λαμπρύνῃς τὸ ἔργον, καὶ τὸ αἶσχος τὸ ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἀποπλύνῃς, ἀλλ' οὐχὶ διὰ χειμάῤῥων αἵματος, οὐδὲ δι' ἀνατροπῶν καὶ ἀναστατώσεων, ἀλλὰ δι' εὐδίκου πολιτείας, διὰ προστασίας τῶν καλῶν, διὰ μεταδόσεως τῶν φώτων· δυσχερὴς μὲν, ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἡ ἀποστολή σου· τὸ καθῆκον, ὃ ἀναλαμβάνεις νὰ ἐκπληροῖς· ἀλλὰ διὰ τῶν τοιούτων σχηματίζονται οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἱ ἐπισύροντες τὸν θαυμασμόν· τοιοῦτον προορισμὸν καὶ ἐπὶ σὲ εὔχεται ἡ Ἑλλάς. Ἐν σοὶ, παιδίον, συνενοῦνται ἀξιώσεις ἐθνῶν, καὶ ἀντίθετα συμφέροντα ἐν σοὶ συνδέονται καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου μεταβιβάζονται· ἀνδρίζου λοιπὸν καὶ, συνανηβῶσαν τὴν πατρίδα σου μετὰ σοῦ, ἀνάδειξον αὐτὴν ἀγαστὴν, ἰσχυρὰν, ἔνδοξον, πρότυπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ στήσας θρόνον φαεινὸν ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς Ἀσίας μετάδιδε καὶ μετοχέτευε μέχρι Γάγγου καὶ Βακτριανῆς, ὡς ὁ Ἕλλην Ἡρακλείδης Ἀλέξανδρος, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, καὶ ἐκβαρβαρωθέντας αὐτοὺς ἀνάγαγε εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν περιωπὴν, ἀφ' ἧς καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ καταθλιπτικαὶ κυβερνήσεις κατεκρήμνισαν. Χαίρετε λοιπὸν ἔθνη, λαοὶ, γλῶσσαι, φυλαὶ τῆς Ἀνατολῆς, χαίρετε· ἡ Ἑλλὰς, ὅπως ἐν τῇ ἀρχαιότητι, οὕτω καὶ νῦν, ἡ μικρὰ αὕτη Ἑλλὰς ἔσται ἡ δᾲς ἡ φωτίσουσα τὰ πολλὰ καὶ ἑτερόγλωσσα τῆς μεγάλης Ἀσίας φῦλα.

Σὺ δὲ χαριτόβρυτε τῆς Ἑλλάδος ἄνασσα, χαῖρε· ἐκ τῶν Σῶν λαγόνων προῆλθεν ἡ προσδοκία ἡμῶν· εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας Σου· διὰ Σὲ ἐκλείσθησαν παιδογόνοι μῆτραι, καὶ βασιλεῖς ἀπελάθησαν, ἵνα Σὺ ὀρθόδοξος, ἐν ὀρθοδόξῳ λαῷ ἐκπαιδευθεῖσα, νύμφη ἐκλεκτή, τὸν ὀρθόδοξον προσφέρῃς υἱὸν ὀρθοδόξῳ λαῷ, τὸ πρωτότοκον τῆς ὅλης ἑλληνίδος φυλῆς τέκνον.

Χαῖρε λοιπὸν καὶ Σὺ, βασιλεῦ τῶν Ἑλλήνων, χαῖρε· ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σῷ σπέρματι ἐκπληροῦνται καὶ ἐκπληρωθήσονται οἱ κοινοὶ τῆς ὅλης πατρίδος πόθοι. Ἀποβλέπων εἰς τὴν εὔκλειαν καὶ δόξαν τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἐκλήθης νὰ βασιλεύῃς, καὶ ἀνατενίζων εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὅπου συμπάντων τῶν Ἑλλήνων οἱ πόθοι συγκεντροῦνται, ἰσοπεδεῖς τοὺς φραγμοὺς, καὶ προδοποιεῖς τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῆς· καὶ νῦν διὰ τοῦ Σοῦ υἱοῦ, ὃν προσφέρεις αὐτῇ, συνδέεις ἀῤῥήκτους καὶ ἀδιασπάστους τοὺς μετὰ τῆς πατρίδος δεσμούς σου, καὶ καθίστασαι Σὺ καὶ ὁ Σὸς υἱὸς γνήσιοι καὶ ἀληθεῖς τῆς ὅλης Ἑλλάδος πολῖται. Ἀκολούθει λοιπὸν, ἄναξ, ἀναδεικνύων τὸν θρόνον Σου φάρον σελαγίζοντα ἐν νυκτὶ, πρότυπον, ἐν ᾧ νὰ μορφῶνται τὰ ἄμορφα τῆς Ἀνατολῆς ἔθνη, χωνευτήριον, ἐν ᾧ νὰ μεταπλάττωνται τὰ βάρβαρα καὶ ἀτέραμνα αὐτῶν ἤθη, κολυμβήθραν, ὅπου νὰ ἀποπλύνωσιν τὴν λύμην, ἣν τοσοῦτοι αἰῶνες ἐπέτριψαν ἐπ' αὐτῶν.

Χαῖρε καὶ σὺ ὁμόδοξε καὶ ὀρθόδοξε ἁγία Ῥωσσία, ἣν παιδαγωγήσασα καὶ ἐκ τῆς ἱερᾶς καλυμβήθρας, ἣν χεῖρες καὶ φωνὴ ἑλληνικαὶ ἱερούργησαν καὶ καθηγίασαν, ἀναδεχθεῖσα,

πεφιλημένην ἀνεκήρυξεν ἀδελφὴν ἡ Ἑλλάς, ὅπου ἡ ὀρθοδοξία καταδιωκομένη καὶ ἐπιβουλευομένη καὶ ἐκ δυσμῶν καὶ ἐξ ἀνατολῶν κατέφυγε, καὶ ἐν αὐτῇ περιφρουρηθεῖσα ἁγνὴν καὶ ἄσπιλον τὴν ἑαυτῆς διετήρησεν ἐσθῆτα· σὺ προσέφερες αὐτῇ ἄσυλον, σὺ ἐξένισας αὐτήν, σὺ ἔσωσας ἐκ βεβαίου θανάτου, ὑπὸ τῆς σῆς προστατευομένη χειρὸς διέφυγε τοὺς βαρεῖς αὐτῆς τυράννους, σύμπαντες οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ εὐγνωμονοῦμεν διὰ τοῦτο. Χαῖρε· διότι δεχθεῖσα εἰς τοὺς κόλπους σου παρὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν σπόρον τοῦ Εὐαγγελίου, γῆ ἀγαθή, ἐκαρποφόρησας πλουσίους τοὺς καρποὺς τῆς εὐσεβείας, καὶ μετέδωκας αὐτοὺς μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀσίας. Χαῖρε· διότι παρέσχες ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ σου οἴκου τὴν προσφιλῆ σου κόρην, τὴν περικαλλῆ καὶ καλλίπαιδα Ὄλγαν, καὶ δι' αὐτῆς καὶ σὺν αὐτῇ υἱοθετεῖς καὶ λαμβάνεις ὑπὸ τὴν εἰδικήν σου προστασίαν τὴν γῆν, ἐφ' ἧς ἐκείνη βασιλεύει.

Χαίρετε καὶ συγχαίρετε ἡμῖν καὶ λοιπαὶ προστάτιδες Δυνάμεις, τέκνον τῶν ὠκεανῶν Ἀγγλία καὶ γενέτειρα τῶν μεγάλων ἰδεῶν Γαλλία, βλέπουσαι τὰς προσδοκίας ἡμῶν ἐκπληρουμένας, καὶ τὸν Ἕλληνα βαίνοντα πάντοτε πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ προορισμὸν αὐτοῦ. Χαίρετε· διότι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἐξῆλθε βασίλισσα ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, καὶ ὅ,τι ἔχομεν ὑμέτερον ἐστὶ πλάσμα, καὶ πᾶσα πρόοδος αὐτῆς πληροῖ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς σκιρτᾷ πατὴρ ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ τοῦ τέκνου αὐτοῦ.

Χαίρετε καὶ συγχαίρετε ἡμῖν πεφωτισμένα τῆς Εὐρώπης ἔθνη· οὐδεὶς πεφωτισμένος, οὐδεὶς ἐπιστήμων τῆς ἱστορίας

μένει ἀδιάφορος θεατὴς, βλέπων εὐπραγοῦσαν τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἀνεβλάστησαν καὶ ἐκαρποφόρησαν αἱ πρῶται ἰδέαι.

Χαίρετε Ἕλληνες· χαίρωμεν πάντες.

ΤΕΛΟΣ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ.

ΛΕΩΝ Ο ΚΑΒΑΣΙΤΗΣ, *δοὺξ Μεσοχαλδίου.*
ΜΑΝΟΥΗΛ *στρατηγὸς Τραπεζοῦντος.*
ΕΥΓΕΝΙΟΣ, *υἱὸς τοῦ Λέοντος.*
ΕΥΔΟΚΙΑ, *ἀδελφὴ Δαυΐδ τοῦ αὐτοκράτορος.*
ΑΛΕΞΙΟΣ }
ΕΙΡΗΝΗ, μνηστὴ Εὐγενίου } *τέκνα τῆς Εὐδοκίας,*
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, *ἀρχιερεὺς Ζιγγάνεων.*
ΣΕΜΝΗ, *μοναχὴ παραφρονήσασα.*
ΑΧΜΕΤΗΣ, *στρατηγὸς Τούρκων.*
ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΗΣ, *τοπάρχης Τραπεζοῦντος.*
ΕΜΙΡ ΑΛΗΣ, *σύμβουλος αὐτοῦ.*
ΧΟΥΣΕΪΝ, *δερβίσης.*
ΣΕΛΙΜ, *ὑπηρέτης τοῦ Κιατίπογλου.*
ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ἢ ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ
ΞΑΝΘΙΝΟΣ }
ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ } *υἱοὶ αὐτοῦ.*
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *υἱὸς Ἀμουρούτζη, αἰχμάλωτος.*
ΦΩΤΕΙΝΗ, *μνηστὴ αὐτοῦ, συναιχμάλωτος.*
ΤΖΑΝΙΧΙΤΗΣ }
ΓΑΒΡΑΣ } *Τραπεζούντιοι.*
ΑΓΓΕΛΟΣ, *Ἕλλην,*
Χορὸς φυγάδων γυναικῶν.
Χορὸς μοναχῶν.

ΟΙ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

(Ἡ σκηνὴ παρουσιάζει τὸ φρούριον Μεσοχάλδιον ἐπὶ βράχων ὑψούμενον ἐν μέσῳ πυκνῶν δασῶν καὶ δυσπροσίτων ὀρέων· ἐπὶ τῶν ναῶν ἀναφαίνονται σταυροί.)

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΛΕΩΝ ὁ ΚΑΒΑΣΙΤΗΣ, σύννους περιφερόμενος καὶ ἔπειτα ἐκφωνῶν.

Στρατος νηΐτης καὶ πεζὸς τῆς Ποντικῆς
τὴν βασιλίδα πόλιν περιέζωσε·
κλονεῖται, καταπίπτει, διαλύεται
τῶν Κομνηνῶν ὁ θρόνος ἑτοιμόῤῥοπος,
τὸν δόλον ἔχων ἀσταθὲς θεμέλιον·
ἡ πόλις μόλις ἀντιτάσσει ἄμυναν,
ὁ δειλὸς ὄχλος εἰς τὰ τείχη κρύπτεται·
ὁ Τοῦρκος, δαίμων τῶν κευθμόνων, ἀπειλεῖ
τὰ ἀσθενῆ νὰ ῥίψῃ ὀχυρώματα,
καταστροφὴν νὰ φέρῃ καὶ ἐρήμωσιν,

τῆς χριστιανωσύνης πᾶν τὸ γνώρισμα
νὰ ἀποσβέσῃ, καὶ τὴν ἡμισέληνον,
τὸ ἀπευκταῖον ἔμβλημα, εἰς τῶν ναῶν
τὰ ὕψη νὰ ἐμπήξῃ τὰ αἰθέρια.
δειλὸς ὁ ἄναξ, ἔμπορος ψοφοδεὴς,
περὶ τῶν θησαυρῶν του μόνον σκέπτεται,
καὶ περὶ τούτων ἔμφροντις ἀνησυχεῖ,
καὶ τούτους σώζων, τοῖς λαοῖς ἀμεριμνεῖ
ἐὰν ἡ μοῖρα ἐπικλώθῃ θάνατον.
Νομίζει ὅτι μόνος συνθηκολογῶν
θὰ βασιλεύῃ πάλιν ἢ τοὐλάχιστον
θ' ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτοῦ τὸν κίνδυνον·
'Αλλ' ἀπατᾶται ὁ μωρός· ἡ λέαινα,
ἀφοῦ συλλάβῃ τὸν νεβρὸν, δὲν παραιτεῖ,
πρὶν ἢ ἀποῤῥοφήσῃ πᾶν τὸ αἷμά του.
'Επικαλεῖται τὴν ἐμὴν ἀντίληψιν,
ζητεῖ συμμάχους τῶν δασῶν τοὺς λέοντας·
πλὴν μάτην τείνει χεῖρ' ἐλέους πρὸς ἐμέ.
'Αφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, στηριχθεὶς
ἐπὶ τῆς ἰσχυρᾶς χειρός μου, κ' ὡς ἐπίτροπος
ἐπὶ τὸν θρόνον ἐπιβούλως ἀναβὰς,
ἔῤῥιψ' ἐκεῖθεν τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ,
ἐμ' ἔχων συνεργάτην καὶ συμβοηθὸν
(διότι βλέπων ἐπὶ θύρας τὸν ἐχθρὸν,
κ' ἐπικειμένας λαίλαπας καὶ καθ' ἡμῶν
σφοδρὰς, ἀντὶ νηπίου χεῖρα ἀνδρικὴν
οἰακοστρόφον κυβερνῶσαν ἤθελον·)·
ἀντὶ δὴ τούτων πάντων εἰς ἀνταμοιβὴν
τὴν ἁβρὰν χεῖρα τῆς ὡραίας θυγατρὸς
τοῦ ἀδελφοῦ ζητοῦντα ἀπηρνήσατο,
καὶ τὸν Οὐζοὺν χασάνην προετίμησε,
τὸν Τουρκομάνον ἀντὶ τοῦ χριστιανοῦ.
'Εγὼ δὲ τότε πλήρης ἐκδικήσεως

τὴν ἀδελφήν του σώζουσαν τὸν γνήσιον
διάδοχον τοῦ θρόνου, τὸν Ἀλέξιον,
ὑπὸ τὴν σκέπην ἐδεχόμην τὴν ἐμὴν
μετὰ τῆς θυγατρός της, καὶ τοῦ ἅρπαγος,
τὰ δ' ἄλλα χαύνου, προπαρεσκευάζομεν
τὴν πτῶσιν· ἀλλ' ὁ Τοῦρκος μᾶς προέλαβε,
ῥαγδαῖος ἐπιπίπτει καὶ τὸ θήραμα
αὐτὸς ζητεῖ ν' ἁρπάξῃ· ἀδιαφορῶ,
ἂς γείνῃ βρῶμα τοῦ ἀγρίου θηρευτοῦ.
Πλὴν τίς πιστεύει, ἀφ' οὗ ἅπαξ αἰσθανθῇ
ὀσμὴν ὁ λέων λείας ἐρεθίζουσαν
τὴν ὄρεξίν του, τὴν ὀξεῖαν ὄσφρησιν,
ὅτι δὲν θέλει πανταχοῦ ἰχνηλατεῖ
καὶ ἄλλην ἄγραν, καὶ ἡμεῖς δὲν εἴμεθα
τῆς ἁρπαγῆς του θήρευμα εὐάγρευτον,
ἐκτεθειμένον; τίς ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς
ὅτι οἱ πύργοι οἱ ἀστερογείτονες
θέλουν ἀνθέξει κατὰ τῆς ἰσχύος του
τῆς ἀκρατήτου, καὶ τῆς μητροπόλεως
καταπεσούσης θὰ δυνάμεθα ἡμεῖς,
ἐστερημένοι κέντρου καὶ ἑνότητος
καὶ συμφωνίας, νὰ ἀντιπαλαίωμεν
κατὰ τῶν Τούρκων πάλην ἀτελεύτητον;
Λοιπὸν συμφέρον πάντες ἔχομεν κοινὸν
νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὴν πρωτεύουσαν,
καὶ σώζοντες τὴν Πόλιν νὰ σωζώμεθα.
Ἀλλὰ ἡ ὕβρις καὶ ἡ προπηλάκισις;
καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη ἡ ἀσύγγνωστος;
εὐεργεσίας σπείραντες καὶ χάριτας
πικροπυρφόρους τοὺς καρποὺς ἠμήσαμεν·
ἡ ἡμετέρα συνδρομὴ ἀνεπαρκής,
μικρᾶς ἀξίας ἐνομίσθη, κ' ἀντ' αὐτῆς
ὁ Τουρκομάνος προὐτιμήθη σύμμαχος·

λοιπὸν ἂς σπεύσῃ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ,
ἂς ἀπαλλάξῃ ὁ γαμβρὸς τὸν κηδεστήν.
Ἀλλὰ τὸν βασιλέα παραδίδοντες
εἰς τῶν παθῶν μας τὴν ἀχάλινον ὁρμὴν,
τὴν συνδρομὴν ἡμῶν δὲν ἀπαρνούμεθα
κ' εἰς τοὺς λοιποὺς πολίτας κινδυνεύοντας;
καὶ φίλους καὶ οἰκείους δὲν προσφέρομεν
εἰς φόνους, ἀτιμώσεις καὶ διαρπαγάς;
καὶ ἀπρακτοῦντες οὐκ ἐσμὲν οἱ αἴτιοι
νὰ πλέ' ἡ πόλις εἰς τὰ αἵματα αὐτῆς;
καὶ καταιγίδας τρομερὰς καὶ καθ' ἡμῶν
καὶ τρικυμίας δὲν ἐπισωρεύομεν;
τούτων ἁπάντων ἡ εὐθύνη φοβερὰ,
ὡς βλοσυρῶπις ἐρυννὶς ἀμείλικτος,
δὲν ἀνυψόνει κεφαλὴν δρακόντειον;
καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἄγρυπνον τὸ συνειδὸς
δὲν θὰ κηρύξῃ πόλεμον ἀτέλευτον
μέχρι τοῦ τάφου, ἄσπονδον, ἀνηλεῆ,
ἐμπῆγον ἡμῖν βέλη καρδιόπληκτα;
Ἐῤῥέτω μίσους ἀγενὴς ἐκδίκησις,
ἐῤῥέτωσαν τὰ πάθη κ' εἰς βοήθειαν
τῆς πρωτευούσης σπεύσωμεν, προσφέροντες
πᾶν ὅ,τι τὸ συμφέρον τὸ κοινὸν ζητεῖ.

ΜΑΝΟΥΗΛ, *ἀναφαινόμενος μακρόθεν.*

Ἂς σταματήσω καὶ τοὺς κεκμηκότας μου
ἂς ἀναπαύσω πόδας! νάματα ψυχρὰ
ὁ ῥύαξ καταῤῥέει, τὴν φλεγμαίνουσαν
ἂς κατευνάσω φλόγα τῆς καρδίας μου!
Ἱδρὼς καλύπτει πᾶν τὸ σῶμα καυστικὸς,
ἐκ τῶν χειλέων ἡ πνοὴ πυρίφλεκτος

ἐξέρχεται, πῦρ καίει εἰς τὸ στῆθος μου,
ὑπὸ τοῦ δένδρου ἂς καθήσω τὴν σκιάν.

ΛΕΩΝ μόνος.

Ὁ Μανουήλ! ἀπαίσιος ἐμφάνισις!
τὴν ἀρχηγίαν ποῦ ἀφῆκε τοῦ στρατοῦ;

ΜΑΝΟΥΗΛ μόνος.

Ἀελλοφόρα ὕψη αἰθερόπλαγκτα,
χιονοβόλα ὄρη κεραυνόβλητα,
ἀνήλιοι δρυμῶνες, βράχοι ἄψαυστοι,
τῆς ἐρημίας προαιώνιοι σκοποί,
δημιουργία τοῦ ὑψίστου σύμπασα,
ἡ φύσις πᾶσα ἡ ψυχρὰ κ' ἀναίσθητος
αἴσθησιν λάβε, καὶ τὴν πτῶσιν βλέπουσα
τοῦ εὐκλεοῦς μας ἔθνους, θρήνει μεθ' ἡμῶν.

ΛΕΩΝ μόνος.

Δεινὰ ἀγγέλλει! ὁ Μωάμεθ φαίνεται
ἔγεινε πλέον κύριος τῆς Πόλεως.

ΜΑΝΟΥΗΛ μόνος.

Ἄστρον φωσφόρον τῆς ἡμέρας, ἥλιε!
ὁ σχίζων τὴν πορείαν τὴν οὐράνιον,
ὁ δᾳδουχῶν τὴν φύσιν τὴν ὑπ' οὐρανόν·
τὴν δύσιν εἶδες ἀπαθὴς τοῦ ἔθνους μας,
καὶ διατρέχων μ' ἅρμα ἀκτινόστεπτον,
ἀπὸ τὰ ὕψη εἶδες τὰ αἰθέρια
σβεσθέντα τὸν ἀστέρα τὸν ἑλληνικόν.

Ὦ, πῶς τοσαῦτα αἴσχιστα τολμώμενα
ὑπ' ὄψιν σου ἠνέσχου ἀδιάφορος,
καὶ δὲν ἐκρύβης ὑπὸ νέφη σκοτεινά;
καὶ φλόγας ἀντὶ φώτων δὲν ἐτόξευσας;
καὶ διασπείρων ἄπλητον πυρκαϊὰν,
εἰς τὴν γαστέρα τὴν ἀγρίαν τοῦ πυρὸς
ἀγριωτέρους Τούρκους δὲν παρέδιδες;
Φεῦ, φεῦ!
Ἐκπορθουμένην εἶδον τὴν πατρίδα μου!
γέροντας, βρέφη εἶδον σπαραττόμενα!
ἀπαγομένους παῖδας καὶ νεάνιδας!
Οἴμοι! τὰς χεῖρας ἔτεινον συρόμενοι
βοήθειαν αἰτοῦντες· κατηφὴς ἐγὼ,
τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν ἀπέστρεψα,
καὶ ὅτε πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἀνέβλεψα,
τὸ φέγγος ἐσκοτίσθη τῶν ὀμμάτων μου,
τῆς κεφαλῆς αἱ τρίχες ἀνωρθώθησαν,
φρίκη καὶ ῥῖγος ὅλον με κατέλαβε,
δὲν εἶδον ποῖα ἐτελοῦντο αἴσχιστα!
Θεὲ ἐλέους, ἐκδικήσεων Θεὲ,
τὸν ἐκλεκτὸν λαόν σου ἐγκατέλιπες;
παρέδωκας εἰς χεῖρας τῶν δημίων του;
ἂν ἡ ὀργή σου ἐξεκαύθη κατ' αὐτοῦ,
τὴν τιμωρίαν παρὰ σοῦ ἐκδέχεται,
τὴν περιμένει ἐκ τῆς θείας σου χειρός·
ἔχεις χειμάῤῥους, ἔχεις ἀστραπὰς, βροντὰς,
τὴν γῆν τινάσσεις ἄρδην, εἰς τὸ νεῦμά σου
αἱ θάλασσαι ὑπείκουν, καὶ πυρίφλεκτος
ὁ κόσμος ὡς κηρίον ἀναλύεται.
Ἔστωσαν ταῦτα τῆς ὀργῆς σου ἄγγελλοι,
ταῦτα καὶ πλείω καθ' ἡμῶν ἐπίχεε·
τῶν Τούρκων ὅμως τὰς ὁρμὰς ἀπόστρεψον,
ἀπάλλαξόν μας ἐξ αὐτῶν, ἀπάλλαξον.

ΛΕΩΝ μόνος.

Τετέλεσται! ἡ πόλις ἔπεσ', ἔπεσε!
ματαία βαίνει πᾶσ' ἀπόπειρα λοιπόν.

(πλησιάζει πρὸς τὸν Μανουὴλ)

Στρατάρχα, πῶς ἐνταῦθα; δὲν σ' ἐπρόσμενον
ὡς ὥραν οὕτως ἀκατάλληλον· εἰπὲ,
δὲν κινδυνεύει ἡ πατρίς; καὶ ἐχθρικοὶ
στρατοὶ δὲν περιβάλλουσι τὴν πόλιν μας;

ΜΑΝΟΥΗΛ

Πατρίδα λέγεις; δὲν ἀπέμεινε πατρίς·
ἡ πόλις παρεδόθη, μὲ τὰς σπείρας του
τὴν περιβάλλει δράκων ὁ ἀραβικός.

ΛΕΩΝ

Εὐφήμει, γέρον! ἔπεσ', ἔπεσε λοιπὸν
τὸ ἔσχατον τοῦ ἔθνους καταφύγιον;

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἀφ' οὗ τὰ τέκνα ἀπροστάτευτον αὐτὴν
δεσμίαν εἰς τυράννους παραδίδουσι,
κ' ἐπικειμένην βλέποντες τὴν μάχαιραν
τῇ ἀπαρνῶνται τὴν βοήθειαν αὐτῶν.

ΛΕΩΝ.

Ὄχι, στρατάρχα, εἶχον λόγους ἰσχυροὺς
νὰ τὴν ἐγκαταλείψω εἰς τὴν τύχην της,

καὶ πάντων τούτων αἴτιος ὁ βασιλεύς·
καὶ ὅμως δὲν ἐφάνην ἀδυσσώπητος·
μικρὸν μόνον διστάσας εἰς ἐξιλασμὸν
ὀργῆς δικαίας, ἡτοιμάσθην ἔπειτα
νὰ δράμω σώζων τὴν πατρίδα καὶ ἐμὲ,
τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα, ἐπὶ ποδὸς,
ἡ ἄφιξίς σου ἐματαίωσεν αὐτά.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τοιαύτη τύχη ἀπηνὴς ἐπέκειτο
ἡμῖν καὶ τῇ πατρίδι· ναί, ἐπέπρωτο
νὰ συμπληρῶται ὁ ἀνδραποδισμὸς
ὁ παντελὴς τοῦ ἔθνους, καὶ τὸ ἔσχατον
προπύργιον νὰ πέσῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΛΕΩΝ.

Καὶ ὅμως πῶς συνέβη διηγήθητι,
ἂν καὶ πικρίας ν' ἀναγγείλῃς πρόκειται.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Φρικτὰ νὰ ἀναγγείλω μὲ παρακινεῖς,
ὅσων αὐτὸς αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος
κακουργημάτων ἐγενόμην δυστυχῶς·
σὲ μακαρίζω διαμείναντα μακράν.

ΛΕΩΝ.

Πρὸς τὸ παρόν· τὸ μέλλον ὅμως ἄδηλον·
ὁποία τύχη περιμένει καὶ ἡμᾶς
μόνος Θεὸς γινώσκει· διηγήθητι.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τῶν Παφλαγόνων τὴν κλεινὴν μητρόπολιν
ἠγγέλθη ὅτι Ὀθωμανικὸς στρατὸς
περιζωννύει ἐκ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς.
Μετὰ τοῦ ἄρχοντός της μᾶς συνέδεον
ταὐτότης συμφερόντων, καὶ συνασπισμὸν
καὶ συμφωνίαν συνεδέσαμεν κοινήν.
Καὶ ὅτ' ἠγγέλθη ὅτι στόλος καὶ στρατὸς
πρὸ τῆς Σινώπης ἀνεφάνη τουρκικός,
ἠλπίζετ' ὅτι ὀχυρὰ, εὐλίμενος,
θὰ ἀντιτάξῃ κρατερὰν ἀντίστασιν.
Ἀλλ' ὅμως πάντα τὰ ἐκεῖ ἀστραπηδὸν
καθυποτάξας, πρὸ τῆς πόλεως ἡμῶν
ἐπέστη μὲ μυρίας ναῦς, μυρίανδρος.
Συνθήκας πρὸς τὸν Τοῦρκον ὑπογράψαντες,
καὶ τῆς ὑποταγῆς μας φόρον τάξαντες,
ὕπνον τελείως ἄφροντιν ὑπνώττομεν,
μηδὲν ποιοῦντες ἐντελῶς πρὸς ἄμυναν.
παρέλυ' ὁ στρατός μας, τ' ὀχυρώματα
κατέπιπτον, τὰ τείχη καταῤῥέοντα
δὲν ἠνωρθοῦντο, λόγος δὲν ἐγίνετο
περὶ μελλόντων φόβων καὶ ἐπιδρομῶν.
Καὶ ὅτ' ἠγγέλθη στρατευμάτων ἄθροισις,
καὶ ὅτι ἐκστρατεῖαι ἑτοιμάζονται,
μικρῶν ὀχυρωμάτων ἡ ἐπισκευὴ
ἀπεφασίσθη, κ' ἔπειτα ἀκούσαντες
ὅτι πρὸς Καππαδόκας ἡ παρασκευή,
ἐκρίναμεν καὶ ταῦτα ὅλως περιττά.
Ὅτε λοιπὸν ἐπέστη πρὸ τῆς πόλεως
στρατὸς ναυβάτης, ἐκ Σινώπης προσελθὼν,
τὴν Πόλιν εὗρεν ἀπροπαρασκεύαστον.

ΛΕΩΝ.

Λέγεις, στρατάρχα, θλιβερὰ προοίμια,
ἡ τύφλωσίς σας ἀδικαιολόγητος,
εἶναι, νομίζω, προδοσία ἄντικρυς.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Φρίκη λοιπὸν κατέσχε καὶ ἀπόγνωσις
καὶ ἀγωνία σύμπαντας, τὸν ἄνακτα
πρὸ πάντων, καὶ δεήσεις ἀνεπέμποντο
καὶ παρακλήσεις πρὸς τὸν Ὕψιστον Θεόν·
τοῦ Εὐγενίου τοῦ μεγαλομάρτυρος
τῆς πόλεως προστάτου τὴν σεπτὴν σωρὸν,
τὴν σώσασαν τὴν πόλιν ἄλλοτ' ἐξ ἐχθρῶν,
ἐν λιτανείᾳ ἀρωγὸν ᾐτούμεθα.
Καὶ ὅτε, ἀποβάντες ἀπὸ τῶν νεῶν
τῶν τουρκοφόρων, πρὸ τῆς πόλεως ἡμῶν
ἐσκήνωσαν, καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον
βοαὶ συνεῖχον, θρῆνοι καὶ ὀλολυγμοὶ,
ἐκ τοῦ κινδύνου θάῤῥος ἀρυόμενοι,
ἀντίστασιν γενναίαν ἀντετάττομεν,
κ' ἠκρωτηριασμένος, ἄνελπις, λυσσῶν,
εἰς τὰς σκηνὰς ὁ Τοῦρκος ἐπανήρχετο
καὶ οἱ ἀγρόται νύκτωρ ἐπιπίπτοντες,
καὶ οἱ πολῖται ἐκδρομὰς ποιούμενοι,
διέδιδον τὸν φόβον καὶ τὴν σύγχυσιν.

ΛΕΩΝ.

Τὰ μέχρι τοῦδε εἶναι ἀξιάγαστα
εἶν' ἀληθῶς γενναῖα· τὰ μετέπειτα
ἐξακολούθει, σὲ ἀκούω σιωπῶν.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Συνεσταλμένοι ὅθεν καὶ θρασύδειλοι,
φυγὴν διενοοῦντο ἐν νυκτὶ αἰσχρὰν,
ὅτε ἐφάνη ἐξ ἠπείρου κατελθὼν,
ὡς σπαρτὸν γένος αἴφνης πως ἀναφυὲν,
στρατὸς ὁπλίτης λίαν ἀπειράριθμος
ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κατακτητοῦ
Μωάμεθ, ὅστις κατὰ τοῦ Οὐζοὺν Χασὰν
ἐπιστρατεύσας, καὶ καταβαλὼν αὐτὸν
ἀναιμωτὶ, ἐπῆλθε τὸν μυρίοπλον
στρατὸν ἐπάγων. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ
ἀπεγνωσμένους τούτους μὲν ἀνέῤῥωσεν,
ἡμῶν δὲ κατεκλάσθη σύμπασα ἐλπίς.
Ὦ! ποία φρίκη σύμπαντας κατέλαβε,
ὅτ' ἐγερθέντες, ἐκ τῶν ὅπλων στίλβοντα
εἴδομεν λόφους καὶ κοιλάδας καὶ βουνοὺς,
καὶ πανταχόθεν ἀνεπέμπετο βαρὺς
ἁρμάτων κρότος καὶ ἀνθρώπων ἰαχὴ
καὶ δοῦπος ἵππων· ἄναυδοι, ἀκίνητοι
εἴχομεν πάντες ἀτενῆ τὰ ὄμματα.
Καὶ ὅτ' ἡ πρώτη ἔκπληξις κατέπεσε,
τί τὸ πρακτέον ἕκαστος ἐσκέπτετο.
Καὶ ὅμως ἄλλη ἀπογνώσεως φωνὴ
ἀντήχησε φρικώδης, καὶ ἀστραπηδὸν
διεσαλπίσθη εἰς τὴν πόλιν σύμπασαν,
« δὲν εἶναι ὕδωρ, αἱ πηγαὶ ἐστείρευσαν. »
Ὑπ' ἀγωνίας πάντες κατελήφθημεν,
ἐπάγωσε τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας μας,
ἠνοίγομεν τὸ στόμα, ἀλλ' ὁ λόγος μας
ἐπνίγετ' εἰς τὰ χείλη, καὶ ἀντὶ φωνῆς
καὶ λόγου, στόνοι ἐξεπέμποντο βαρεῖς.

ΛΕΩΝ.

Τοιοῦτον δὲν συνέβη ἄλλοτέ ποτε·
μετέβαλε τὸν ῥοῦν του χεὶρ ἀνθρώπινος,
ἤ, ὑπηρέτης ὑψηλῆς δυνάμεως,
εἰς γῆς τὰ σπλάγχνα ἐπανῆλθε προσταχθέν.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἴσως ὑπῆρξε φυσικὴ ἡ στείρευσις·
ἀλλ' ὑποθέτω προδοσία μιαρὰ
τὴν αἰσχρὰν ταύτην πρᾶξιν παρεσκεύασεν.
Ὅτε συνῆλθον ἀπὸ τῆς ἐκστάσεως,
τὰς ὑδροθήκας, τὰς πηγὰς, τὰ φρέατα
διέτρεχον, ἠρεύνων τοὺς πυθμένας των,
ἀπελπισία, ὕδατος οὐδὲ σταγών.
Αἱ δὲ γυναῖκες — ὢ σκληρὸν τὸ θέαμα —
τὰ νήπιά των φέρουσαι ἐκ τῶν μαστῶν,
μαινάδων δίκην ἄνω κάτω ἔτρεχον,
κράζουσαι « ὕδωρ ». « Προτιμῶμεν, ἔλεγον,
τὸ ξίφος ἅπαξ τῆς ζωῆς τὸ νῆμά μας
νὰ ἀποκόψῃ, ἢ νὰ ὑποφέρωμεν
ὀδύνην δίψης, τὴν καταβιβρώσκουσαν
τὰ σπλάγχνα », καὶ συνάμα ἐξεπέμποντο
ἀραὶ, δεήσεις, βλασφημίαι, ἀπειλαὶ
κατὰ τοῦ πλάστου καὶ κατὰ τοῦ ἄνακτος.

ΛΕΩΝ.

Ἱδρὼς μὲ περιῤῥέει, φρίκει μὲ κρατεῖ
καὶ εἰς τὰ στήθη ἡ πνοή μου πνίγεται·
φρικτῶν σκηνῶν ἐγένου, γέρον, θεατὴς,
λέγε, σ' ἀκούω μ' ἀφασίαν πνευστιῶν.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἡμέρας ἄλλας δύο ἐν παθητικῇ
διῆλθον καταστάσει, ὅτ' ἐξύπνησαν
ἐρεθισθεῖσαι πάλιν αἱ ὁρμαὶ αὐτῶν,
καὶ θόρυβος καὶ σάλος ἀνεφαίνετο
καὶ κίνδυνος ὑπῆρχε, μήπως ἐξαφθὲν
εἰς φανερὰν τὸ πλῆθος ἐπανάστασιν
ἐμπέσῃ· ὅθεν γενικὸν συμβούλιον
συνεκαλέσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἄνακτος.
Μετὰ σιγῆς ἀγρίας κατελάβομεν
τὰς ἕδρας, κάτω νεύοντες, καὶ πρὸς τὴν γῆν
ἐστηλωμένους ἔχοντας τοὺς ὀφθαλμούς.
Πολλὴν σιγῶντες ὥραν ἐκαθήμεθα,
ὡς ἀγαλμάτων ἀναισθήτων σύλλογος,
καὶ ἐπὶ τέλους ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς
νὰ εἴπῃ λόγον ἤθελεν, ἀλλ' ἐν λυγμοῖς
αἱ πρῶται αὐτοῦ λέξεις ἀπεπνίγησαν·
ἀφ' οὗ δὲ εἶπεν ἄναρθρ', ἀσυνάρτητα
πολλά, χ' ἠγέρθη γενικὸς ὀλολυγμός,
καὶ στόνοι πανταχόθεν ἐξεπέμποντο,
ἤρθρωσε λόγον, ἐπελθούσης σιωπῆς.

ΛΕΩΝ.

Πρόχειρα ἔχει τοὺς κλαυθμούς· τὰ δάκρυα
τῶν δειλῶν εἶναι γνώρισμα, τὸν εἴδομεν
δακρύοντα πολλάκις, ὥσπερ γύναιον,
ὅτε ἐζήτει ἐπὶ ταύτης στηριχθεὶς

(δείξας τὴν χεῖρα)

νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον τὸν βασίλειον.

Αἰσχύνην φέρουν εἰς τοὺς ἄνδρας οἱ κλαυθμοί·
δὲν κλαίουσιν οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ πράττουσι.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Διώρισα, μᾶς εἶπε, συνεδρίασιν·
περὶ πατρίδος νὰ σκεφθῶμεν πρόκειται·
κίνδυνος, πάντων τῶν κινδύνων μέγιστος,
κατὰ τῆς κεφαλῆς της ἐπικρέμαται·
ἄν τις γινώσκει μέσον τι σωτήριον,
ἄς τὸ προτείνῃ, δι' αὐτὸ συνήλθομεν.

ΛΕΩΝ.

Ματαία σκέψις καὶ παράκαιρος βουλή!
πρὸ τοῦ κινδύνου ἐνεργεῖ ὁ φρόνιμος.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Δὲν κατεβλήθη οὐδεμία πρόνοια
πρὸ τοῦ κινδύνου, τοῦτο εἶναι ἀληθές·
ἀλλ' ὅμως μάθε καὶ μετὰ τὸν κίνδυνον
πολλοὶ ὑπῆρξαν ἐθελόδουλοι, ἐν οἷς
ἐναπεσβέσθη πᾶν γενναῖον φρόνημα,
καὶ ὑπηρέτουν ἐχθρικὰ συμφέροντα·
εἰς τῆς πατρίδος τοὺς ἐχθροὺς ἐπώλησαν
τὸν νοῦν αὐτῶν, τὸν λόγον, τὴν ἐνέργειαν.

ΛΕΩΝ.

Κατάρα εἴη ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν!
ἐξακολούθει, σὲ ἀκούω, στρατηγέ.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Σιγὴ βαθεῖα ἀντὶ ἀπαντήσεως
καὶ ἀφωνία ἐπεκράτει γενική,
οὐδεὶς ἀπήντα, πάντες κάτω νεύοντες,
πρὸς τὴν γῆν εἶχον ἀτενεῖς τοὺς ὀφθαλμούς.
« Λοιπὸν καμμία δὲν μᾶς ἔμεινεν ἐλπίς;
ἀνέκραξεν ὁ ἄναξ μετὰ στεναγμοῦ,
καὶ τὴν γωνίαν ταύτην τοῦ ἑλληνισμοῦ,
ὅπου ἡ πίστις ἄσπιλος κατέφυγε,
νὰ ἐκμιάνῃ ὁ Μωάμεθ ὥρισται;
τοὺς ὄνυχάς της νὰ ἐμπήξῃ τοὺς ὀξεῖς
ἡ τίγρις εἰς τὰ στήθη τῆς πατρίδος μας;
κ' αἱμοσταγῆ νὰ ἀποσπάσῃ βούλεται
τὸ ἀπηνὲς θηρίον τὴν καρδίαν της;
αἱ σιδηραῖ μας πέδαι ἐχαλκεύθησαν;
καὶ ἐνεγράφη ἄνω ἐν τῷ οὐρανῷ
ἡ παντελὴς καταστροφὴ τοῦ ἔθνους μας;
Ἐσίγησε, καὶ πάλη ἀκατάπαυστος
καὶ ἀγωνία καὶ συγκρούσεις ἰδεῶν
δειναὶ ἐκυματοῦντο ἔνδον ἐν αὐτῷ,
κ' ἐπὶ τῆς ὄψεώς του κατωπτρίζοντο,
καὶ ἔπειτα στενάξας ἀνεφώνησε.
« Ναί, οὐδεμία ὑπολείπεται ἐλπίς,
τὸ νῆμα ἐπεκλώσθη τῆς πατρίδος μας,
τὴν περιμέν' ἡ τύχη ἀμετάστροφος.
Τὰς νύκτας ὅλας διανύω ἄγρυπνος,
ἀναπολῶν τὸ μέλλον, τρέμω, φρικιῶ,
βλέπω ἐμπρὸς κ' ὀπίσω, πλὴν διέξοδον
καμμίαν δὲν εὑρίσκω· ἀπεκλείσθη μοι
ἡ θύρα πάσης προσδοκίας, οὐδαμοῦ
ἐλπίς, ἀπελπισία μὲ περικυκλοῖ.
Ἡ φαντασία ἔμπροσθέν μου παριστᾷ

τὴν φρικτὴν θέαν πορθουμένης πόλεως·
βλέπω τὸ πῦρ τὴν πόλιν λυμαινόμενον,
βλέπω σειρὰς δεσμίων ἑτοιμοσφαγῶν
καὶ ξίφη ἀνυψούμενα καὶ φάσγανα,
καὶ εἰς ἱδρῶτα καυστικὸν ἐμβάπτομαι,
κ' ἀναπηδῶ φρενήρης, καὶ τὰς χεῖράς μου
συμπλέκω, καὶ ἐκπέμπω στόνους συνεχεῖς.
Τὴν νύκτα ταύτην, ἀφοῦ διαλογισμοὶ
καρδιοβόροι μὲ κατεβασάνισαν
καὶ τ' ὄμματά μου ὕπνος λυσιμέριμνος
δὲν ἐπεσκέφθη, φάσμ' ἐπέστη τρομερόν·
τὰ ὄμματά μου εἶχον κεκλεισμένα, πλὴν
δὲν ἐκοιμώμην, μὲ κατεῖχε κάρωσις.
Τὸ εἶδον τρέμων, κεφαλὴν δρακόντειον
ἀνυψουμένην εἶχε μέχρις οὐρανοῦ,
ὀξὺ συρίζον, φλόγας ἐξηρεύγετο,
οἱ ὀφθαλμοί του κάμινοι πυρίκαυστοι,
δάση ἐκράτει ἐν χερσὶ καιόμενα,
πυρὸς ἀέλλας πανταχοῦ διέδιδε·
τὴν χεῖρά του ἐκίνει, ὡς κονιορτὸς,
ἐπάλξεις, πύργοι, φρούρια κατέπιπτον·
ἐφύσα, φλόγες ἐξηπλοῦντο πανταχοῦ
καθ' ὅλας τὰς ἐκτάσεις, καὶ πυρκαϊὰ
πλατεῖα πανταχόσε διεδίδετο.
Μὲ πλησιάζει, μὲ βροντόφωνον φωνὴν
μοὶ λέγει, « Ἑτοιμάσου, ἀπεκδέχεται
καὶ σὲ ἡ τύχη τοῦ Δραγάση ἄφευκτος ».
Καὶ τὸ μὲν φάσμα ἐμακρύνθη ἔπειτα,
κ' ἐκρύβη εἰς τὰ σκότη τὰ ἀπώτατα,
ἐμὲ δ' ἀφῆκεν ὥσπερ κεραυνόπληκτον
ἄναυδον, ὅλως ἐννεὸν, ἀκίνητον·
ὅτε συνῆλθον, ἦν ἡμέρα ἐντελής·
ἔναυλον φέρω τὴν ἀγρίαν ὄψιν του ».

Τὸν λόγον εἶχον ἕτοιμον ἐξεγερθείς,
ὅτε ἠγγέλθη κῆρυξ τοῦ Κατακτητοῦ,
τὴν τελευταίαν φέρων διακοίνωσιν.
Κ' εὐθὺς μὲ ἦθος σοβαρὸν εἰσέρχεται,
καὶ πρὸς τὴν ἕδραν τὴν βασίλειον χωρεῖ.—
«Ὁ κύριός μου, ὁ ἀνάκτων βασιλεύς,
ὁ τῶν διαδημάτων, εἶπε, χορηγός,
πρὸς σὲ μὲ πέμπει, ἡγεμὼν, διάγγελον
τῶν ὑψηλῶν του καὶ ἀτρέπτων ὁρισμῶν.»—
«Ὁ κύριός σου, πρεσβευτὰ, ἀντέφησεν,
ἔθηκεν ὅρους καὶ συνθήκας ἔγραψε,
φόρον πρὸς τούτοις ὥρισεν ἐτήσιον,
κ' ὑπέγραψεν εἰρήνην, ἣν διέγραψεν
αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ ἀντετάξαμεν οὐδέν·
ἀβασανίστως ὅλως παρεδέχθημεν
πᾶν ὅ,τι ἐπεβλήθη· διὰ τί λοιπὸν
στρατοὶ τοσοῦτοι καθ' ἡμῶν; κατέστημεν
τῶν ὅρων παραβάται; ἐξεκλίναμεν
τῶν ὁρισμῶν του; τί λοιπὸν ἐπταίσαμεν;
διὰ τί φέρει εἰς τὴν χώραν μας τὸ πῦρ,
τὴν μάχαιραν, τὴν φρίκην, τὴν ἐρήμωσιν,
ἂν νέον ἄλλον φόρον ζητῇ, δέχομαι·
ἂν κηδεστὴν μὲ θέλῃ, ἔχω κόρας τρεῖς,
ἃς λάβῃ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἣν προτιμᾷ·
ἂν αἱ ἐκτάσεις κράτους του τοῦ ἀχανοῦς
δὲν τὸν χωρῶσι καὶ ὁρίων ἔκτασιν
ζητῇ, ἃς λάβῃ ὅσην ἐκ τοῦ κράτους μου
θελήσῃ χώραν, ἡ λοιπὴ μὲ ἐπαρκεῖ·
τὴν ὑπερθαλαττίαν πᾶσαν παραιτῶ·
δὲν τὸν ἀρκεῖ; τὰ πέραν τῆς Τριπόλεως
προσλαμβανέτω· ἄλλο τί προσαπαιτεῖ;
ἐὰν ὁμήρους τῆς ὑποταγῆς ζητῇ,
οἱ τέσσαρές μου ἂν δὲν ἐπαρκοῦν υἱοί,

ἂς λάβῃ ὅσους ἄλλους κρίνει ἐπαρκεῖς.»

ΛΕΩΝ.

Ὦ! ποῖοι λόγοι! ποῖος ἐξευτελισμός!
ζωῆς τοιαύτης αἱρετέος θάνατος·
καὶ δὲν ᾐσχύνθη τοὺς προπάτορας αὐτοῦ
εἰς ἀτιμώσεις οὕτω καθυποβληθείς;

ΜΑΝΟΥΗΛ.

«Ὁ κύριός μου, πρὸς αὐτὰ ἀντέφησεν,
ἰσοπεδώσας πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν,
καὶ ῥίψας σῶμα πᾶν ἐξέχον τῆς γραμμῆς,
ἐπὶ τῶν ἐρειπίων πάντων μελετᾷ
νὰ ἀνιδρύσῃ κράτος ἓν παγκόσμιον,
καὶ διὰ τοῦτ' ὀφείλει καὶ τὸ κράτος σου
μετὰ τῶν ἄλλων νὰ καταποθῇ κι' αὐτὸ
εἰς τὴν μεγάλην τῶν ἐθνῶν δεξαμενὴν,
ὅπου τὰ ἔθνη μέλλουν νὰ συγχωνευθοῦν.
Κρατεῖ καὶ ἐκτυλίσσει εἰς τὰς χεῖράς του
τὴν σπάρτην, ἧς τὴν ἄκραν εἰς τῆς Ἰνδικῆς
τὰ ὄρη τὰ νεφόβλητα προσήλωσε,
τὴν ἄλλην ἄκραν νὰ ἐμπήξῃ μελετᾷ
εἰς τὰς τραχείας κορυφὰς τῶν Ἄλπεων,
πᾶν τὸ ἐξέχον ν' ἀποκόψῃ χρεωστεῖ.
Κρατεῖ τὸν χάρτην εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐθνῶν,
καὶ σβύνει κράτη, ἀπαλείφει ὅρια,
καὶ μεταβάλλει πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς·
τὸν δρόμον αὐτοῦ δάφναι στέφουσι πυκναὶ,
τὸ ἅρμα του ἡ νίκη παρακολουθεῖ,
δρέπει θριάμβους, ἀνεγείρει τρόπαια·
τὰ νεύματά του βασιλεῖς ὑπηρετοῦν,

ἐνώπιόν του θρόνοι καταπίπτουσι,
καὶ προσκυνοῦσι, δοῦλοι, τὸ ὑπόβαθρον
τοῦ θρόνου του μονάρχαι κ' αὐτοκράτορες.
Τί θέλει, λέγεις, ὁ μονάρχης μου; τὰς κλεῖς
τῆς πόλεώς σου· ἀντὶ τούτου δὲ εἰς σὲ
πόρον προσφέρει καὶ ζωῆς ἀσφάλειαν·
πρὸς πίστιν μία τῶν κορῶν σου τῶν τριῶν,
μέχρι παστάδος τοῦ σεπτοῦ κυρίου μου
ἀνυψουμένη, ἀσφαλὲς ἐχέγγυον
τῶν διδομένων ἔσεταί σοι διαρκές.
ὁ κύριός μου εἶναι μεγαλόδωρος,
ἀνάσσει κράτους ἀπεράντου, ἀχανοῦς,
γωνία μία εἰς τροφήν σου ἐπαρκεῖ,
τὴν παλαιὰν τοῦ κράτους του μητρόπολιν
εἰς κατοικίαν σοὶ προσφέρει ἀσφαλῆ.
Ἂν ὅμως, πείσμων, τυφλωθεὶς τὸν ἄνισον
ἀκολουθῇς ἀγῶνα· ἂν δὲν πείθησαι,
σὺ καὶ ἡ πόλις αὕτη, ἧς εἶ ἀρχηγός,
διὰ τοῦ αἵματός σας θὰ τρυγήσητε
τῆς πείσμονος ἀνοίας τοὺς καρποὺς πικρούς·
ἐκ τῶν κρανίων θ' ἀνεγείρῃ φρούρια,
κ' οἱ ῥύακες μὲ ῥεῦμα αἱματόῤῥυτον
τοὺς θαλασσίους θὰ παχύνωσιν ἰχθῦς,
κ' αἱ σάρκες σας θὰ τρέφωσι τὰ ὄρνεα·
θὰ ἐρωτήσουν ἀποροῦντες ἔπειτα
ποῦ ἔκειτο ἡ γαῦρος πόλις Τραπεζοῦς.
Ὁ Κωνσταντῖνος ἔστω σοι παράδειγμα.»

ΛΕΩΝ.

Ὦ! ποῖοι λόγοι προπετεῖς, θρασύστομοι,
ἐνώπιον μονάρχου ἐκφερόμενοι!
τοιούτους μόνον ὁ Δαυὶδ ἠνείχετο.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἐγὼ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίθην ἀναστάς.
« Τοιούτων, εἶπον, ὅρων ἀτιμωτικῶν
ὁ μετὰ δόξης αἱρετέος θάνατος!
Νὰ σὲ ἐκπλήττῃ προσπαθεῖ, μὴ πτοηθῇς,
δὲν παριστῶσι πάντοτε τὰ πράγματα
οἱ λόγοι· πόσαι πόλεις ἀσθενέστεραι
ἐπάλαισαν γενναίως καὶ κατώρθωσαν
νὰ στέψωσι μὲ δάφνας τοὺς στρατοὺς αὐτῶν;
δὲν κατεβλήθη πᾶσά του ἀπόπειρα;
καὶ ἀπειράκις πολυάριθμοι στρατοὶ
ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ γενναίου Ἀλβανοῦ
τοῦ νέου Ἀλεξάνδρου δὲν ἐξέπνευσαν;
καταστραφεὶς πολλάκις καὶ καταισχυνθεὶς
εἰς ἄτιμον εἰρήνην δὲν ὑπέκυψεν;
ἐν τῇ ἀμύνῃ σταθερῶς ἐμμένωμεν,
καὶ ὅταν πάντα τρόπον ἐξαντλήσωμεν,
πρὸ τῆς δουλείας, τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ
ἔχομεν πύργους καταφύγια καὶ πῦρ,
ταῦτα θὰ σώσουν τὴν ἐλευθερίαν μας.
Κ' ἡ Τραπεζοῦς πεσοῦσα, ὡς ἡ Καρχηδών,
θὰ ἀνεγείρῃ διὰ τοῦ θανάτου της
ἄσβεστον δόξαν, εὔκλειαν ἀθάνατον.
Τῶν Κομνηνῶν ὁ γόνος δὲν ἀνέχεται
νὰ ὑποκύψῃ εἰς αἰσχρὰν ἀτίμωσιν,
οὐδὲ ὡς χάριν καὶ ὡς ἔλεος ζητεῖ
παρὰ τῶν ἄλλων τὴν ζωὴν αὐτοῦ αἰσχρῶς.
Οἱ πρόγονοί σου εὐδοξίας αὔλακας
ἀροτριῶντες, ἐνεχάραξαν ὁδόν,
ἣν, αὐτοκράτωρ, νὰ ὁδεύῃς χρεωστεῖς
ἀπαρεγκλίτως· μὲ τὸν πόδα σταθερὸν
προχώρει, ὅπου ἡ τιμὴ σὲ προσκαλεῖ·

νὰ ἐπιζήσῃ εἶν' αἰσχρὸν ὁ βασιλεὺς
τοῦ κράτους του πεσόντος· τὸ Βυζάντιον,
ὁ Κωνσταντῖνος ἔστω σοι παράδειγμα. »

ΛΕΩΝ.

Εὖγε τῶν λόγων! εἰς καρδίαν πλὴν δειλοῦ
γενναῖοι λόγοι δὲν καρποφοροῦν ποτέ.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Πρὸς ταῦτα γνώμης ἀντιθέτου ἔλεγεν
ὁ τῶν ἀπίστων ἔνθερμος συνήγορος,
ὁ μητραλοίας Πρωτοβεστιάριος.
« Ἀφ' οὗ νὰ διαφύγῃ δὲν κατώρθωσε
τὸν ὄλεθρον μεγάλων ἀναμνήσεων
ἔνδοξος πόλις, τὸ κλεινὸν Βυζάντιον·
ἀφ' οὗ τοσαῦτα κράτη καὶ βασίλεια
τῆς καταιγίδος ἕρμαια κατέστησαν,
κ' ἐπιπλεούσης τμῆμα γῆς ἐμείναμεν
ἐπὶ ῥευμάτων ἀκαθέκτων καὶ δεινῶν,
ὃ μικρὰ βία, πνεῦμα μόνον προστεθὲν,
νὰ παραδώσῃ μέλλει εἰς τὴν ἄβυσσον,
δὲν πρέπει ἐπὶ πλέον ν' ἀντιτάξωμεν
ἀντίστασιν ματαίαν καὶ ὀλισθηράν·
ἂς ὑποστῶμεν πᾶν τὸ ἀδιάφυκτον
μετ' ἐλασσόνων ὅσον οἷόν τε δεινῶν.
Πόσας αἰχμαλωσίας, πόσας δὲ σφαγὰς
αἱ βίαιαι πορθήσεις συνεπάγουσι,
καὶ μάρτυς τούτων ἡ Κωνσταντινούπολις.
Πρᾶξον πᾶν ὅ,τι αὐτοκράτωρ δύνασαι,
ὥστε ἡ πτῶσις ν' ἀποβῇ τοῦ κράτους σου
ἄνευ βιαίων κλόνων καὶ καταστροφῶν

ἠρεμωτέρα, ἄναξ, καὶ ἀναίμακτος.
Σῶσον σαυτὸν, μονάρχα, καὶ τὸ κράτος σου·
τὸν Κωνσταντῖνον ἔχε σὸν παράδειγμα.»

ΛΕΩΝ

Ἐσχάτης προδοσίας λόγοι! ἄξιοι
ἀγχόνης ὄντως καὶ ἀνασκολοπισμοῦ.

ΜΑΝΟΥΗΛ

Καὶ μετὰ ταῦτα σάλος ἰδεῶν δεινὸς
ἐκυματοῦτο, καὶ ἡ πόλις σύμπασα
εἰς ἀντιθέτους γνώμας ἐμερίζετο·
ὅτε ἠκούσθη φθόγγος ἐκφερόμενος
ἀπὸ στομάτων γυναικείων συνεχής,
καὶ μετὰ ταῦτα ὤφθησαν μαινόμεναι
μὲ λυτὰς κόμας, μὲ ξηρὰ τὰ στόματα,
μ' ἐξοιδημένα χείλη ἀπειλητικαί,
« Παράδοτε τὴν πόλιν », ἀνακράζουσαι,
« θέλομεν ὕδωρ, πλέον δὲν ἀντέχομεν,
ἡ δίψα μᾶς φλογίζει, διψαλέον πῦρ
καταβιβρώσκει, ἀναλοῖ τὰ σπλάγχνα μας.»
Καὶ τότ' ἐν μέσῳ γόων καὶ ὀλολυγμῶν
ἀπόφασις δουλείας, ἀνδραποδισμοῦ
φεῦ! ἐξεδόθη, καὶ ἡ πόλις ἔνσπονδος
ἔκυψε δοῦλον εἰς ἀπίστους τράχηλον,
νὰ ἀποφύγῃ τὰ δεινὰ ἐλπίζουσα,
ὅσα ὑπέστη ἡ Κωνσταντινούπολις.
Κεναὶ ἐλπίδες καὶ συνθῆκαι μάταιαι!
ἡ πόλις διὰ τούτων δὲν διέφυγε
τὰς ἁρπαγὰς, τοὺς φόνους, τὴν ἀτίμωσιν·
αἰχμάλωτος ὁ ἄναξ μετὰ τῶν υἱῶν

βαρεῖαν σύρων ἅλυσιν ἀπήγετο,
ἵν' ἐμβιώσῃ εἰς τὰ σκότη τῶν εἱρκτῶν,
ἢ εἰς δημίου βρόχον ἢ εἰς πέλεκυν
εὕρῃ τὸ τέλος τῆς ἀτίμου του ζωῆς·
αἱ ἐκκλησίαι ἕρμαιον τῶν ἀσεβῶν,
τὰ θεῖα ἢ πρὸς κόσμον ἢ πρὸς ἐμπαιγμὸν,
κόραι καὶ νέοι ἀφηρπάζοντο αἰσχρῶς,
τὰ πάντα ἐτολμῶντο· πόσα αἴσχιστα
οἱ ὀφθαλμοί μου εἶδον, πόσα ἤκουσα!
Τοιαύτη, δοῦξ, ὑπῆρξεν ἡ καταστροφὴ
τῆς πόλεώς μας, αὕτη ἦν ἡ πτῶσίς της.

ΛΕΩΝ.

Λυπηρὰ ὄντως καὶ ἀξιοθρήνητα!
καὶ πάντων τούτων αἴτιος ὁ βασιλεύς!
καὶ ὅμως τὸν οἰκτείρω! ἔπαθε δεινά!
τοιούτου τέλους δὲν ὑπῆρχεν ἄξιος.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἔπραξα, Λέων, ὅ,τι ἦτο δυνατὸν,
μέχρις ἐσχάτης ἐκαρτέρησα στιγμῆς,
μετέδιδον ἐλπίδα, θάῤῥος, δύναμιν·
καὶ πανταχοῦ εἰς πάντα κίνδυνον παρὼν,
παραθαῤῥύνων, ἀπειλῶν, δεόμενος,
νὰ ἀποκλίνω μάτην προσεπάθησα
τὸ πεπρωμένον τῆς πατρίδος· ὅτε δὲ
μ' ἐκλείσθη πάσης σωτηρίας πάροδος,
τὸν θάνατον ἐζήτησα ἀνωφελῶς·
ἀπελπισθεὶς δὲ καὶ ἐκ τούτου, ἔσπευσα
εἰς τὰς ἐρήμους, ἵνα ὑπὸ αἴγειρον
ἢ πλάτανον ἢ πεύκην, ὅπου Τούρκου ποῦς

τὴν γῆν ἀκόμη δὲν ἐμίανεν, ἐκεῖ
ν' ἀφήσω τοῦτο τὸ φθαρτὸν σαρκίον μου.

ΛΕΩΝ.

Τὸ φρούριόν μου σοὶ προσφέρω ἄσυλον·
ἐδῶ θὰ εὕρῃς ἣν ποθεῖς ἀνάπαυσιν,
ἐν ὅσῳ Τοῦρκος δὲν παρενοχλεῖ ἡμᾶς.
Ἐὰν δ' ἐπέλθῃ καὶ κατὰ τῶν βράχων μου,
δὲν θέλει ἀπαντήσει ἄνανδρον Δαυΐδ,
τὸν τῆς δουλείας ἀνεχόμενον κλοιόν·
θὰ ἀντικρύσῃ λέοντα ἀτίθασσον,
αἷμα διψῶντα, σάρκας ἐρευγόμενον·
θὰ διεγείρω καὶ τοὺς βράχους κατ' αὐτοῦ,
καὶ πᾶσαν πέτραν καὶ πᾶν δένδρον καὶ ῥωγμὴν
εἰς προμαχῶνας καὶ εἰς ὀχυρώματα
θὰ μεταβάλω, θραύων τὴν ὀφρὺν αὐτοῦ·
ἂν δ' ἐπὶ τέλους κατισχύσῃ καὶ ἡμῶν,
δὲν θὰ τολμήσῃ πώποτε νὰ καυχηθῇ
ὅτι δεσμώτην ἔλαβε τὸν Λέοντα·
θέλει προσθέσει εἰς τὰς κατακτήσεις του
σωροὺς πτωμάτων μόνον καὶ ἐρείπια.
Ἀλλὰ καὶ ἄλλον βλέπω προσερχόμενον·
τὸν βλέπεις; ἔχει κατηφὲς τὸ μέτωπον
καὶ συνωφρυομένον· εἶναι σκοτεινός,
ἡ λύπη ὅλη κατοπτρίζετ' ἐν αὐτῷ.
Βλέπεις;

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ναὶ βλέπω· εἶναι ὁ Ἀλέξιος
τῆς Εὐδοκίας ὁ διασωθεὶς υἱός,
εἷς τῶν ἐνθέρμων καὶ σφοδρῶν πολεμιστῶν.

ΑΛΕΞΙΟΣ, ἀναφαινόμενος μακρόθεν.

Ἔφθασα τέλος, ὅπου ὀχυρώματα
ἐλεύθερα ὑψοῦνται, ὅπου τὸν σταυρὸν
στίλβοντα βλέπω εἰς τὰ ὕψη τῶν ναῶν·
ἐδῶ θὰ εὕρω ἄνδρας, ἐδῶ μαχητὰς,
ἐδῶ συμμάχους, ἐδῶ τῶν σχεδίων μου
μετόχους. Χαῖρε, χαῖρε, ἐλευθέρα γῆ!
ἀνθρώπους βλέπω· εἶν' ὁ δοὺξ, καὶ παρ' αὐτῷ
ὁ Μανουὴλ νομίζω, ἐκσφενδονισθὲν
ναυάγιον χειμῶνος, ὡς εἰμι κ' ἐγώ.

(Πλησιάζει.)

Εἰς ἄπατριν καὶ ξένον καὶ εἰς ἄπορον
ἐστερημένον πάντων καὶ ἀνέστιον
κατηραμένον κ' ἐξουθενημένον ὄν,
ἀπόβλητον ἀνθρώποις καὶ θεοῖς ἐχθρὸν,
ἐὰν προσφέρῃς ἄσυλον καὶ συνδρομὴν,
τὰς θύρας ἄνοιξόν μοι τοῦ φρουρίου σου.

ΛΕΩΝ.

Εἴσελθε χαίρων, εἶναι ἀνοικτὸς εἰς σὲ
ὁ οἶκός μου.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ναὶ, ἦτον ἄλλοτ' ἀνοικτός·
ἀλλ' ἤδη ὑποπτεύω, μὴ καὶ ὁ Θεὸς
τοῦ οὐρανοῦ τὴν θύραν μοι ἀπέκλεισεν.

ΛΕΩΝ.

Εὐφήμει, μὴ βλασφήμει.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Πῶς νὰ εὐφημῶ,
ἀφ' οὗ τὸ στῆθος καίεται ἡφαίστειον,
καὶ ἀναβράζει, μύδρους ἐρευγόμενον,
κ' αἱ συμφοραὶ τὰς φρένας μου ἐξήρεσαν;
Φρικτὴ ἡμέρα καὶ ἀπαίσιος! ἀφ' ἧς
τὸ πρόσωπόν του ὁ Θεὸς ἀπέστρεψε
κ' οἱ δαίμονες ἠσπάσθησαν μετὰ χαρᾶς,
ἣν καὶ ὁ μαῦρος ᾅδης ἔφριξεν ἰδὼν,
ὅτε εἰς ὑποσχέσεις καὶ εἰς ἀπειλὰς
ἐνδόντες, χεῖρα φόνιον ὑψώσαμεν
καὶ σιδηρᾶς ἀῤῥήκτους ἐχαλκεύσαμεν
ἁλύσεις τῇ πατρίδι καὶ ἡμῖν αὐτοῖς.
Ἀγέρωχοι ἐκεῖνοι τρέμοντας ἡμᾶς
κατέλαβον, μανίαν ἀποπνέοντες·
τὴν σύζυγόν μου καὶ τὰς δύο κόρας μου
πλησίον μου ἐκράτουν ἀπὸ τῶν χειρῶν,
καὶ παρ' αὐτὰς ὁ γέρων ἵστατο πατήρ.
Ἐκδικητὰ Θεέ μου! Τοῦρκοι τέσσαρες,
εἰσῆλθον αἰφνηδίως εἰς τὸν οἶκόν μου.
Τοὺς εἶδον, ῥῖγος τὰς κατέλαβεν εὐθὺς,
περὶ ἐμὲ δὲ πᾶσαι συνεσφίχθησαν,
ἐκτείνουσαι τὰς χεῖρας καὶ δεόμεναι
γονατισμέναι· νήπιοι! ἐνόμιζον,
ὅτι καρδίας σιδηρᾶς θὰ κάμψωσιν!
Ἀλλ' οὗτοι, οἴμοι! γέλωτα σαρδώνιον
ἐξενεγκόντες, «Ἄπιστοι», ἀνέκραξαν,
καὶ καθ' ἡμῶν ὁρμῶσι· μάτην δάκρυα
καὶ παρακλήσεις καὶ ὀλολυγμοί· ἐγὼ
νὰ προμαχήσω πρὸ αὐτῶν ἐζήτησα,
καὶ νὰ προαποθάνω βοηθῶν αὐτάς.
Ἐπάλαισα ἀγρίως καὶ τραυματισθεὶς,

ὀξὺ βοήσας, ἔπεσα ἀναίσθητος.
Ὅτε συνῆλθον, εἶδον τὸν πατέρα μου,
τὴν σύζυγόν μου ἀποπνεύσαντας, νεκρούς,
τὰ τέκνα μου δὲν εἶδον πλέον ἔκτοτε.
Τὸ αἷμ' ἀκόμη ἔῤῥεε ποταμηδὸν,
ἐντὸς αἱμάτων ἐκοιτόμην, ἄναυδος,
ἀπηυδημένος ἤμην, μόλις ἔμενε
ζωὴ ὀλίγη εἰς τὰς φλέβας μου· ἀλλὰ
ἡ λύπη, ἡ μανία, ἡ ἀπόγνωσις
ζωὴν μετοχετεύει ἄλλην ἐν ἐμοὶ,
ἀνίσταμαι, καὶ φρίσσων πρὸς αὐτοὺς χωρῶ·
τοῖς πλησιάζω· «Πάτερ, κράζω, σύζυγε
φιλτάτη»· ἀλλ' ὑπῆρχον ἄπνοι, ἄναυδοι,
νεκροί· ἀχλὺς καλύπτει καὶ σκοτόμαινα
τοὺς ὀφθαλμούς μου μαύρη, ταλαντεύομαι,
χλονοῦμαι, στόνον ἐξερεύγομαι βαθὺν,
καὶ πίπτω μετὰ κρότου, καθὼς πίπτει δρῦς,
ἣν ὑλοτόμου πέλεκυς προσέβαλε·
καὶ συνελθὼν ὡρκίσθην ὅρκον τρομερὸν,
λαβὼν τὴν χεῖρα τοῦ πατρός μου τὴν ψυχρὰν,
καὶ ἀσπασθεὶς τὴν ἄλλην τῆς συζύγου μου,
μέχρι τοῦ τάφου ἄσπονδον ἐκδίκησιν.
Πιστὸς λοιπὸν ἐμμένων εἰς τὸν ὅρκον μου,
θὰ ἐξετάσω, ὅσοι ἄλλοι ὡς ἐμὲ
ἐγκλείουσιν εἰς στήθη μῖσος ἄσπονδον·
θὰ συγκροτήσω ἴλας, τάγματα, στρατούς·
ἢ ἂν δὲν ἐπιτύχω ἄλλον σύντροφον,
καὶ μόνος μέλλω νὰ ὁρμήσω κατ' αὐτῶν,
τὴν δίψαν, ἥτις ἀναλοῖ τὰ σπλάγχνα μου,
ἂς σβέσω πρῶτον εἰς τὰ αἵματα αὐτῶν,
κ' ἂς ἀποθάνω εὐχαρίστως ἔπειτα.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ματαία πᾶσα τοῦ λοιποῦ ἀπόπειρα!
ἔθηκε πόδα στερεὸν, ἀκλόνητον!
ἀκμάζουσιν ἐκεῖνοι, παρηκμάσαμεν
ἡμεῖς, εἰς νέους θὰ παραχωρήσωμεν
τὸ στάδιον· τοιοῦτοι νόμοι κυβερνοῦν
τὴν φύσιν. Νέε, παῦσον ματαιοπονῶν·
τὰ σπήλαια τοὐντεῦθεν, οἱ ἀπρόσιτοι
βουνοὶ, οἱ βράχοι κατοικίαι ἔστωσαν
ἡμῶν, ἀνθρώπου ὅπου ποῦς δὲν ἤγγισε,
καὶ τοῦ ἡλίου δὲν ἐπέλαμψεν ἀκτίς.
Τότε καὶ μόνον ἴσως κατορθώσωμεν,
ὑπὸ τῶν βράχων καὶ δασῶν φρουρούμενοι,
τὴν ὕπαρξίν μας νὰ διατηρήσωμεν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Καὶ λοιπὸν δοῦλοι, ἄποροι, ἀκτήμονες,
θ' ἀφήσωμεν πατρίδα ἀνεκδίκητον;
ὑπάρχοντα, συζύγους, τέκνα καὶ γονεῖς;
μὲ δεδεμένας χεῖρας τὰς ὁρμὰς αὐτῶν
θὰ ὑποστῶμεν; καὶ αὐχένα κλίνοντες,
πίπτον τὸ ξίφος καθ' ἡμῶν θὰ βλέπωμεν;
τὴν σφάζουσάν μας χεῖρα θὰ φιλήσωμεν;
καὶ ἀτιμαζομένων ἔμπροσθεν ἡμῶν
τῶν θυγατέρων, ἀπαθεῖς θὰ μένωμεν;
φιλοτιμίαν ἀπεκδύθημεν λοιπόν;
κι' ἀναίσθητοι θὰ βλέπωμεν τὰ χείριστα
ἐνώπιόν μας ἀποινεὶ τολμώμενα;
Ὄχι, ὢ ὄχι· τὰ τοιαῦτ' ἀνέχεται,
οὗτινος ἀπεσβέσθη πᾶν τὸ αἴσθημα
κι' ἀπεκτηνώθη ὅλως ἡ καρδία του·

ἐγὼ πλὴν, γέρον, εἰς τοιαύτην πάνδεινον
δὲν περιῆλθον νεκρικὴν κατάστασιν,
δὲν ἐναρκώθη ἡ θρασύμαχός μου χεὶρ,
οὐδὲ ἐθραύσθη ἡ βαρεῖα σπάθη μου.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἔχεις τὰ πάντα, λείπει μόνον φρόνησις·
στερεῖσαι μόνου προορατικοῦ νοός.
Ἰδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, παράβαλε,
πόσον ὀλίγοι συγκρινόμενοι ἐσμέν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ναὶ, ναὶ ὀλίγοι. αἶσχος εἰς τοὺς βλέποντας
μὲ ψυχρὸν αἷμα, μ' ὄμμα ἀδιάφορον
ἡμῶν τὴν πτῶσιν τῆς αὐτῶν προάγγελον.
Ἀλλὰ καὶ οὕτως θέλω τρέχει πανταχοῦ,
ζητῶν θὰ εὕρω κ' ἄλλους συμμετόχους μου,
θὰ μεταδίδω τὸ ἐν στήθεσί μου πῦρ,
θὰ διασπείρω τὴν πυρκαϊὰν παντοῦ.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἵνα ἐξέλθῃ τέφρα καὶ κονιορτὸς
ὅ,τι ἐσώθη ἐκ τοῦ πρώην κλύδωνος.

ΛΕΩΝ.

Ἄφετε ταῦτα, περὶ τούτων ὕστερον
σκεπτόμεθα· δὲν εἶναι ἔριδος καιρός.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Πρὸς τὴν μητέρα νὰ ἀπέλθω βούλομαι.
ποίαν ὀδύνην,! ποίαν δηλητήριον
χολὴν θὰ προσενέγκω εἰς τὰ χείλη της!
κεραυνοβόλον περιμένει ἄκουσμα
ἡ δυστυχὴς νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ υἱοῦ,
σφαγὴν συζύγου καὶ τεσσάρων τέκνων της.

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΕΥΔΟΚΙΑ

Ἄστατε τύχη, προσδοκί' ἀπατηλαί!
ἀνάκτων ἤμην γόνος πολυέραστος,
ἐν κήποις καὶ ἐν ῥόδοις εὔλαλον πτηνὸν
διήνυσα τὸν βίον τῆς νεότητος,
οὐδέποτ' εἰς σκοπέλους προσοχθίσασα,
πλήρη ἐλπίδων μ' ὑπεδέχθη καὶ εὐχῶν
ἡ νυμφική μου χρυσοπάρυφος παστάς,
υἱοὺς, ἐγγόνους εἶδον, πλοῦτον ἄπλετον,
εὐδαιμονίαν καὶ τρυφὴν ἀμύθητον.
Ἀλλ' ἦσαν ταῦτα φθονερᾶς νεμέσεως
ἄδωρα δῶρα, ἄστατα, ἀπατηλὰ,
ἵνα συγχρόνως πάντα καταστρέφουσα,
στυγερωτέραν ἀποδείξῃ τὴν ζωήν·
εὐδαιμονίαν, δόξαν, τέκνα, σύζυγον
μίαν ἡμέραν ἄρδην συγκατέστρεψε,
καὶ τώρ' ἀθλιεστάτη κακοδαίμων γραῦς,

τὸ γῆρας τοῦτο σύρω, βάρος ἐπαχθὲς,
ἐν θρήνοις, ἐν ὀδύναις, ἐν ὀλοφυρμοῖς.

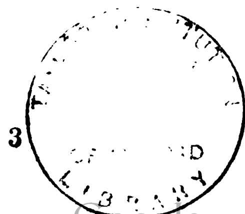

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΕΙΡΗΝΗ, ΕΥΔΟΚΙΑ

ΕΙΡΗΝΗ

Καὶ πάλιν, μῆτερ, στόνοι, πάλιν δάκρυα!
καὶ πάλιν μαῦρα νέφη συσκιάζουσι
τὸ μέτωπόν σου! ἄφες ταύτας, μῆτέρ μου,
τὰς ὑπονοίας τὰς καταφθειρούσας σε·
τὴν τρικυμίαν ἡ γαλήν' ἐκδέχεται,
μετὰ τὴν νύκτα ἀναφαίνεται ἠὼς,
καὶ εὐτυχία προσδοκᾶται καὶ χαρὰ
μετὰ τὰς λύπας καὶ μετὰ τὰς συμφοράς.
Ἡ λαίλαψ θὰ κοπάσῃ, καθησύχασον,
καὶ τοὺς υἱούς σου ὅσον οὔπω βλέπουσα,
θὰ περιβάλῃς ἐν ἀγκάλαις μητρικαῖς.
Ἀλλ' ἂν τὴν πίστιν ὑπερασπιζόμενοι,
καὶ σώζοντες πατρίδα, ἣν ἠγάπησαν,
ἀνέβησαν θυσία εὔοσμος θεῷ,
τὸ ὄνομα κυρίου εἴη αἰνετὸν,
ἐμὲ σ' ἀφίνει ὁ θεὸς παρήγορον
ἐλπίδα, βακτηρίαν, ἐπιστήριγμα.

ΕΥΔΟΚΙΑ

Τέκνον πεφιλημένον, τέκνον ἀκριβές!
οἱ εὔλαλοί σου φθόγγοι, ἐκφερόμενοι
ἀπὸ χειλέων μελιῤῥύτων, στάζουσι
παραμυθίαν, καὶ ἀνακουφίζουσι
τὸ βάρος, τὸ πιέζον τὴν καρδίαν μου,
κι' ὡς νάμα, καταῤῥέον ἐκ ψυχρᾶς πηγῆς,
τὴν φλόγα τῆς ψυχῆς μου κατευνάζουσι·
καὶ τὸ μειδίαμά σου τὸ τοῦ γήρατος
φορτίον ἀναδείκνυσι κουφότερον.
Σὲ μόνην ἔχω, ἀκριβέ μου θησαυρὲ,
παραμυθίαν, θηοαυρὸν ἀτίμητον,
σύ με συνδέεις μὲ τὴν ἄχαριν ζωὴν,
κ' ἐπιθυμῶ νὰ ζήσω μόνον διὰ σέ·
μὲ ἀνταμείβει ἡ γλυκεῖα ὄψις σου.
Ἀλλὰ τίς τύχη φθονερὰ, παλίμβουλος,
ἀντὶ τοῦ πλούτου τοῦ προτέρου συμφορὰς
ἀλλεπαλλήλους συσσωρεύει καθ' ὑμῶν;
ποῦ ἡ προτέρα δόξα, τὰ ἀνάκτορα,
ἡ εὐπραγία; σύμπαντα κατέῤῥευσαν,
φυγάδες, δοῦλοι, ἄποροι, ἀνέστιοι
εἰς ἀλλοτρίαν στέγην ξενιζόμεθα,
ξένης τραπέζης ἄρτον προσδεχόμενοι.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἡ εὐτυχία ἱδρυμένη, μῆτερ μου,
ἐπὶ διαδημάτων δὲν εἶναι ποσῶς,
τὰ ῥάκη τῆς πορφύρας εὐτυχέστερα
πολλάκις εἶναι, καὶ καλύβη πενιχρὰ
ὑπάρχει ἀνακτόρων ἁλουργοβαφῶν
προτιμοτέρα· τάφος, μῆτερ, ὁ αὐτὸς

δὲν περιμένει πένητα καὶ πλούσιον,
τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν αὐτοκράτορα;
δὲν εἶπες ὅτι πλοῦτον ἀνεκτίμητον,
παραμυθίαν ἔχεις, μῆτέρ μου, ἐμέ;
τὸν θησαυρόν σου τοῦτον τίς ἐπώλησε;
δὲν τὸν ἀπολαμβάνεις; καὶ πλησίον σου,
ὡς ἡ σκιά σου, δὲν σὲ παρακολουθῶ;
μακρὰν τοῦ κόσμου καὶ μακρὰν τῶν πόλεων,
κ' ἐντὸς καλύβης θέλω ζήσει μετὰ σοῦ,
μεμψιμοιρίαν οὐδεμίαν πώποτε
ἐκφέρουσα ἢ στόνον ἢ παράπονον.

ΕΥΔΟΚΙΑ

Προωρισμένη εἶναι ὅλως ἡ γυνὴ
διὰ τὸν σύζυγόν της, δευτερεύουσα
φροντὶς ἡ μήτηρ· σὺ δὲ τὸν μνηστῆρά σου
δὲν ἀνεμνήσθης· τέκνον εὐτυχοῦς πατρός,
τραφεὶς ἐν ὄλβῳ, θέλει ἄρα ἀνεχθῇ
θρήνους ταλαίνης καὶ δυσδαίμονος γραὸς
ἐκπεμπομένους νὰ ἀκούῃ πάντοτε;
Εἴθε νὰ ἀπατῶμαι, ἀλλὰ, κόρη μου,
ἐγὼ ἀκόμη δυσπιστῶ, ἂν δέχεται
τὴν χεῖρα κόρης ἐνδεοῦς, ἀπάτριδος,
μὴ προσφερούσης γαμηλίους δωρεάς,
οὐδὲ ἐξερχομένης ἐκ βασιλικῆς
παστάδος πλέον· εἶσαι κόρη καθαρὰ,
δὲν συνεφύρθης εἰς τοῦ κόσμου τὴν ἰλὺν,
ἁγνὴ, ἀθῶα, δὲν γνωρίζεις τίς μοχλὸς
τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις ἄγει καὶ κινεῖ·
οἱ ἄνδρες εἶναι τέκνα τοῦ συμφέροντος,
οὐχὶ τῶν αἰσθημάτων, καὶ φοβοῦμαι μὴ
μετὰ τῶν ἄλλων ἀνηκέστων συμφορῶν
ἐπιτεθῇ καὶ αὕτη εἰς ἐπίμετρον.

ΕΙΡΗΝΗ

Αἱ περιστάσεις, μῆτερ, μετεβλήθησαν,
περὶ φροντίδος γάμων δὲν μένει καιρός.
Ἀλλ' οὗτος ἔχει τὴν καρδίαν του ἁγνήν·
ἀνέπνευσε τὰς αὔρας τὰς ἀγροτικάς,
ὅπου τὰ πάθη τὰ σαπρὰ τῶν πόλεων
δὲν ἀνυψοῦνται· ὅπου κατοπτρίζονται
ἁγνὰ τὰ ἤθη, καθαρὸν τὸ αἴσθημα.
Ναὶ τὸν γνωρίζω, μῆτερ, εἰς συμφέροντα
δὲν θυσιάζει τῆς καρδίας τὴν φωνήν.
Καὶ ἂν χειμῶνες οἱ βαρεῖς κοπάσωσι
καὶ καταπέσουν αἱ λυσσώδεις θύελλαι
καὶ ἀναλάμψῃ εὐτυχίας τις ἠώς,
εἰς τὸ πλευρόν σου τότε τὸν Εὐγένιον
μετὰ τῶν ἄλλων θὰ συναριθμῇς υἱῶν.

ΣΚΗΝΗ Δ΄.

ΑΛΕΞΙΟΣ, ΕΙΡΗΝΗ, ΕΥΔΟΚΙΑ

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Χαῖρε, Εἰρήνη, χαῖρε, μῆτερ προσφιλής.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ποία χαρά! σὲ βλέπω τέκνον φίλτατον.

ΕΙΡΗΝΗ.

Σὲ βλέπω, ἀδελφέ μου περιπόθητε.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Διατὶ μόνος; ποῦ οἱ ἄλλοι μου υἱοί;
τὰ τέκνα μου τὰ ἄλλα τί ἀπέγειναν;

ΕΙΡΗΝΗ.

Τὴν σύζυγόν σου καὶ τὰ δύο τέκνα σου
δὲν βλέπω, ἀδελφέ μου, ποῦ τὰς ἄφησας;

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ὁ σύζυγός μου, ὁ πατήρ σου μετὰ σοῦ
δὲν συνανέβη· ποῦ τὸν ἐγκατέλειψας;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Μῆτερ, ὤ, μῆτερ! πόσον εἶσαι δυστυχής!

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἀπέθανον; δὲν ζῶσι; καὶ οἱ τέσσαρες;

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐσφάγησαν; οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἀπέσφαξαν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Δυστυχεστάτη, πολυδάκρυτε γυνή!

δὲν εἶναι μόνα τῶν ἀπίστων θύματα,
καὶ ἄλλους, γύναι, ἑτοιμάσου νὰ θρηνῇς.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Καὶ ἄλλους; θέλεις ῥάπισμα θανάσιμον
νὰ μ' ἐπιφέρῃς κι' ἄλλο; κτύπα, πλήγωσον·
ἰδοὺ τὸ στῆθος· καὶ ὁ σὸς πατὴρ δὲν ζῇ;
ἀπέθανε κ' ἐκεῖνος; εἶναι ἀληθές;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Κ' ἐκεῖνος κ' ἄλλοι μετὰ τούτου

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Τίς
ἄλλος πρὸς τούτοις;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἡ φιλτάτη σύζυγος.

ΕΙΡΗΝΗ

Καὶ εἰς ἀδελφοὺς προχωρεῖ ἡ λύσσα των;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τῶν Τούρκων τὴν μανίαν ἀκατάσχετον
οὐδὲν δεσμεύει· πάντα εἶναι θεμιτὰ,
πάντα τολμᾷ, θηρίον εἶναι ἄγριον,
πάνθηρ αἱματοπότης.

ΕΙΡΗΝΗ.

Πῶς δ' ἀπέθανεν;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ὑπερμαχοῦσα ὑπὲρ τῶν φιλτάτων της.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἀπέφυγαν ἐκεῖνα κἂν τὸν θάνατον;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Χειρότερον θανάτου, τρισχειρότερον·
αἰχμάλωτα εἰς χεῖρας Τούρκων στένουσιν.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ὦ δυστυχία, συμφορὰ θεήλατος!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Δὲν ἤκουσες τὰ πάντα· κι' ἄλλα τραύματα
καρδιοβόλα ἑτοιμάσου νὰ δεχθῇς.
Ὁ ἀδελφός σου στερηθεὶς τοῦ θρόνου του,
αἰχμάλωτος ἁλύσεις ἕλκων, σκοτεινὰ
οἰκεῖ μετὰ τῶν τέκνων δεσμωτήρια·
ἡ σύζυγος του δῶρον ἀπονεμηθὲν
ὑπηρετεῖ ἀπίστου ἀσελγοῦς ὁρμάς,
αἱ θυγατέρες, νύμφαι πολυζήτητοι,
κοσμοῦσι κλίνας ἄκουσαι τυραννικάς·
ὁ οἶκός σου ἀγρίου παρανάλωμα

πυρὸς, τὰ κτήματά σου διηρπάγησαν,
πτωχὴ, ἀκτήμων, ἄοικος, ἀνέστιος,
οὐδὲ καλύβην ἔχεις ἐνδιαίτημα.
Ταῦτα ὑπάρχουν, ὅσα ὑπολείπονται.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἔχεις καὶ ἄλλα νὰ προσθέσῃς εἰς αὐτά,
λέγε σ' ἀκούω ὅλως μὲ ἀπάθειαν·
ὅσα μὲ εἶπες, μ' ἔσβυσαν, μ' ἐφόνευσαν·
τὰ περιπλέον μ' εἶναι ἀδιάφορα.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Κ' ἐγὼ ἀκόμη, γόνος σου ὁ ἔσχατος,
τὸν ἔσχατόν μου σοὶ προσφέρω ἀσπασμόν·
δὲν ἴσχυσα νὰ σώσω, μὲ ἀφήρπασαν
πᾶν ὅ,τι εἶχον ἀκριβὲς καὶ προσφιλὲς
ἔν τε τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ μου·
ἄπαυστον μῖσος, ἄσπονδον ἐκδίκησιν
ὡρκίσθην καὶ τὸ μῖσος τοῦτο σήμερον
κατέλαβε τὴν θέσιν, καὶ ἐπλήρωσε
τὸ κενωθὲν, καὶ τώρα ἀντὶ τῆς στοργῆς
καὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς ἱλαρότητος
τὰς φλέβας μῖσος ἄγριον κυκλοφορεῖ.
Θὰ ἀποθάνω, τὸ προβλέπω, καὶ ἐγὼ,
ἀλλὰ ἀφ' οὗ ἐμβάψω εἰς τὰ αἵματα
τὰς χεῖρας, καὶ χορέσω τὴν ἀκόρεστον
ψυχὴν, ἀφ' οὗ θερίσω Τούρκων κεφαλὰς,
καὶ λάβω πληρεστάτην τὴν ἐκδίκησιν.
Ναὶ, καθιερωμένος εἰς τὸν θάνατον
εἰμί· τὸν ὅρκον τοῦτον, μῆτερ, ὤμοσα
ἐπὶ νεκρῶν πτωμάτων, ἐπικαλεσθεὶς

τὸν οὐρανὸν, τὸν ᾅδην καὶ τὸν τάρταρον.
Ἔχε ὑγείαν, χαῖρε, μῆτερ προσφιλὴς,
χαῖρε, Εἰρήνη φίλη, πάντες χαίρετε.

ΕΥΔΟΚΙΑ

Οἴμοι! ὢ πόσων συῤῥοὴ δυστυχιῶν,
ἀφόρητοι ὀδύναι περιέσχον με!
ποίαν ὁδὸν νὰ λάβω; ποῖον κοπετόν;
ποῖον ν' ἀρχίσω θρῆνον; ποῖον στεναγμόν;
ποῖα νὰ κλαύσω πρῶτον; ποῖα ὕστατον;
Ἔρημος, ἄπαις ἡ πολύπαις πρὸ μικροῦ,
δύστηνος χήρα τῶν ὁδῶν περίτριμμα
ἡ κατοικίαν ἔχουσα παλάτια,
χειμὼν ἐπῆλθεν ἐπ' ἐμοὶ πανώλεθρος,
καὶ πάντα ἄρδην ῥιζηδὸν κατέστρεψε,
καὶ κεῖμαι τώρα ἐῤῥιμμένον ἐν τῇ γῇ
ἐγκαταλελειμμένον ῥάκος ἄχρηστον.
Ὦ τέκνα, τέκνα, τῆς κοιλίας μου καρπὸς
πικρός! νὰ σᾶς θρηνήσω γραῦς ἐπέπρωτο
ἀτάφους, ἀκηδεύτους, τῶν κυνῶν βοράν!
Ὦ! σύζυγέ μου, ποθητέ μου σύνευνε!
δὲν ἐσεβάσθη κόμην σου τὴν πολιὰν,
τὴν γεραράν σου ὄψιν μιαιφόνος χείρ!
ἀνθηρὲ οἶκε, πρόῤῥιζον καταστραφεὶς,
ἑστία μιανθεῖσα, πόλις γεραρά·
ὤ, ποία λαίλαψ ἐφ' ὑμᾶς χειμέριος,
ποῖαι ἐκρήξεις, συσσεισμοὶ, καταστροφαὶ
καὶ χείμαῤῥοι ἐπῆλθον καὶ παρέσυραν
ἀκμαίαν εὐτυχίαν καὶ λαμπρότητα,
κι' ἐπὶ τῶν ἐρειπίων νὺξ ἐρεβεννὴ
ἐπισκιάζει, φρικαλέα, μέλαινα.
Ποῖα ν' ἀρχίσω πρῶτον, ποῖα ἔσχατον;

αἱ δυστυχίαι μοῦ σκοτίζουσι τὸν νοῦν,
τὸ λογικόν μου ἔχασα, κωφὴ, τυφλὴ,
δὲν βλέπω δὲν ἀκούω, δὲν αἰσθάνομαι.
'Αλλ' ὦ τοῦ οἴκου τελευταῖον λείψανον,
εὐημεροῦντος πάλαι, τέκνον φίλτατον!
σπλαγχνίσθητι μητέρα οἰκτρὰν, ἄπαιδα,
οἴκτειρον γραίαν ἄπορον, δυσδαίμονα,
μή με στερῇς τοῦ γήρατος τὸ ἔρεισμα
τὸ μεῖναν, σὲ, ὦ ζῆσον, δέομαι οἰκτρῶς·
εἰς ἄλλο τραῦμα δὲν μοὶ ἔμεινεν ἰσχὺς
ν' ἀνθέξω πλέον, μία ἄλλη προσβολὴ
θὰ μὲ στερήσῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ λογικοῦ.
Σπλαγχνίσθητί με, ἱκετεύω, πρὸς θεοῦ,
ἐγκαταλελειμμένην, ἀβοήθητον,
ἐξηντλημένην μὴ μ' ἀφήσῃς, τέκνον μου.
Σὲ ἐξορκίζω εἰς τὰς τρίχας τὰς λευκὰς,
εἰς τοὺς μαστούς μου, οἵτινες σὲ ἔθρεψαν,
ἢ φόνευσόν με ἢ με γηροκόμησον.
Σὲ βλέπω, κλαίεις· ναὶ, ὦ τέκνον συμπαθὲς,
ἡ εὔσπλαγχνος ψυχή σου δὲν θὰ ἀνεχθῇ
νὰ μὲ ἀφήσῃ ξένην καὶ πανέρημον
ἄνευ προστάτου καὶ ὑποστηρίγματος.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Κατασπαράττεις, μῆτερ, τὴν καρδίαν μου!
ὤ! ποία αἰσθημάτων πάλη τρομερὰ,
συγκρουομένων ἐν ἐμοί! ποῖος ἀγών!
'Αλλ' ὄχι, μῆτερ, ὄχι, μάτην προσπαθεῖς·
δὲν θὰ ἐνδώσω εἰς μητρῷον αἴσθημα
εἰς τῆς πατρίδος τὴν φωνὴν ἀναισθητῶν,
δὲν θὰ μὲ καταπείσῃς, τὸ ὀρκίζομαι.
Φωνὴ μυστηριώδης μὲ καλεῖ ἐκεῖ,

νὰ δράμω ἀδιστάκτως χρεωστῶ εὐθύς·
ἀσέβειαν νομίζω τὴν ἀναβολὴν,
λειποταξίαν θεωρῶ τὸν δισταγμόν·
τὴν θείαν σπάθην κρεμαμένην ἐνορῶ
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, ἢ λαβὼν αὐτὴν
νὰ τρέξ' ὀφείλω, ἢ τὸ θεῖον φάσγανον
θὰ ἐπιπέσῃ παραβάντα ἐπ' ἐμέ.
Ἔχετ' ὑγείαν, ἤργησα παράπολυ·
φοβοῦμαι, μήπως παρὰ σοὶ χρονοτριβῶν,
τῆς ἐντολῆς μου παραβάτης νομισθῶ.

ΕΥΔΟΚΙΑ

Φεῦ ! ποῖος τρόπος, ποῖα μέσα, ἀπορῶ,
θὰ δυνηθῶσι τὴν σκληρὰν, τὴν ἄκαμπτον
καρδιάν του νὰ κάμψουν, τὴν λιθόξεστον,
ἀφ' οὗ δεήσεις, δάκρυα, ὀλολυγμοὶ
καὶ δυστυχίαι μάταια ἀπέβησαν.
Ὦ θύγατερ, ἡ μόνη μου παρήγορος,
τοῦ γήρατός μου βακτηρία εὔθραυστος·
ὦ τῆς ἐρήμου κάτοικοι νυκτοπλανεῖς
ὀρείπλαγκτοι γυναῖκες, ἔλθετ' ἔλθετε,
προσφέρετέ μοι πᾶσαι χεῖρα ἀῤῥωγὸν,
τὰ δάκρυά μας συνενώσωμεν εἰς ἕν.
Ἴσως, ναὶ, ἴσως τὴν σκληρὰν αὐτοῦ ψυχὴν
μαλάξωμεν, κ' εἰς οἶκτον τὸν κινήσωμεν.
Εἰρήνη, κλαίεις; θρήνει, τέκνόν μου,
μὲ πικροὺς θρήνους παρακλήσεις ἕνωσον
δακρυσιστάκτους· ἴσως, νέα πειστικὴ,
σὺ κατορθώσῃς ὅ,τι δὲν κατώρθωσα,
νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ ἀπροστάυτευτον
εἰς Τούρκων χεῖρας γῆρας καὶ νεότητα.

ΕΙΡΗΝΗ.

Τὸ πρόσωπόν σου βλέπω, βλέπω ἀδελφὲ
πεφιλημένε, ἀποστρέφοντ' ἀπ' ἐμοῦ,
ἀμηχανοῦντα καὶ ταλαντεύομενον·
λοιπὸν διστάζεις προσελθοῦσαν νὰ δεχθῇς;
Φοβεῖσαι, μήπως θρῆνοι σὲ κλονίσωσι;
καὶ γείνῃς παραβάτης καὶ ἐπίορκος
καὶ παραιτῇς ἣν ἀνεδέχθης ἐντολήν;
Θάῤῥει, ναὶ θάῤῥει, ἀδελφέ μου φίλτατε,
κατὰ τῆς ἐντολῆς σου δὲν θ' ἀντιταχθῶ,
δὲν θέλω σ' ἀποτρέψει ἀναπέμπουσα
δεήσεις, θρήνους, τρόπους, μηχανήματα,
πάνθ' ὅσα ἔχουν αἱ γυναῖκες πρόχειρα.
Μὲ ρωμαλέαν χεῖρα, πόδα σταθερὸν,
ἄκαμπτον φρένα, θέλησιν ἀκλόνητον
βάδιζε, ὅπου τὸ καθῆκον σὲ καλεῖ,
κ' ἀτιμασθεῖσαν τὴν πατρίδ' ἐκδίκησον·
αἱ παρακλήσεις μή σε ἀποτρέπωσι,
τὰ δάκρυα ἄς σ' εὕρουν στεῤῥὸν, ἀκλινῆ·
μὴ παραιτῇς τὴν οὐρανίαν ἐντολὴν,
ἣν σ' ἀναθέτει ἡ θρησκεία, ἡ πατρὶς,
ὁ οἶκός σου, ὁ θρόνος, ἡ καταγωγὴ,
οἱ ἀδελφοί σου οἱ σφαγέντες, ὁ πατὴρ,
ἡ σύζυγός σου καὶ τὰ δύο τέκνα σου.
Ναὶ, μῆτερ, παῦσον, κόπασον τὰ δάκρυα,
ἢ νικητὴν μὲ δόξαν ἀπεκδέχου τον,
ἢ ἄς μᾶς περιμένει ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἐγὼ δὲ ἄπαις, ἄοικος, ἀθλία γραῦς,
ποῦ τῶν δεινῶν θὰ εὕρω ἀνακούφισιν.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐμὲ θὰ ἔχῃς βοηθὸν παρήγορον.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Καὶ σὺ ἀνάγκην ἔχεις, τέκνον, βοηθοῦ.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐκεῖ ἐπάνω βοηθὸς καὶ πρόμαχος,
πατὴρ καὶ ῥύστης ἐν ἀνθρώποις κατοικεῖ.
Ἀλλ', ὦ φιλτάτη, δεῖξον γενναιότητα,
παῦσον τοὺς θρήνους καὶ εἰς τὰς ἀγκάλας σου
περίλαβέ τον· γλυκοφίλει μέτωπον,
ὄμματα, στόμα, καὶ τὴν εὐλογίαν σου
ἀπόδος αὐτῷ σκέπην φυλακτήριον
κατὰ τῶν πολεμίων· πρόσελθ' ἀδελφέ.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ὦ μῆτερ, μῆτερ, χρῆμα περιπόθητον!

ΕΥΔΟΚΙΑ·

Ὦ τέκνον, τέκνον, κτῆμα πολυστέναχτον!

ΑΛΕΞΙΟΣ,

Γεραραὶ χεῖρες καὶ ἀγκάλαι γεραραὶ,
ποσάκις βρέφος μὲ περιεβάλετε;

ΕΥΔΟΚΙΑ,

Ἂς ἀνδρωθεὶς λακτίζεις οὕτω σκληρῶς νῦν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ὢ γλυκὺ ὄμμα, βλέμμα περιπόθητον,
μετὰ παλλούσης σὲ ἀσπάζομαι ψυχῆς.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἵνα ἐγχέῃς δηλητήριον πικρόν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου τεῖνον δεξιάν,
εὐλόγησον τὸ ἔργον, ὃ ἀνέλαβον.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἔργον, ἐμβάπτον τῆς ζωῆς μου τὰς στιγμὰς
τὰς τελευταίας εἰς πικρὸν ποτήριον,
ἀποστεροῦν τὸ τέκνον τῆς καρδίας μου,
ὄχι, νὰ εὐλογήσω εἶν' ἀδύνατον.
Ἡ ἀγωνία αὕτη, ἣν αἰσθάνομαι,
οἱ πόνοι τῆς ψυχῆς μου καὶ οἱ σπαραγμοί,
φοβοῦμαι, μήπως ἀραὶ εἶναι κατὰ σοῦ,
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου ἀνυψούμεναι·
Εὐλογημένον ἔστω παρὰ τοῦ Θεοῦ
τὸ ἔργον σου, ὦ τέκνον· εἴθ' ὁ Ὕψιστος
τοῦ στόματός μου νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνήν,
τὸν λόγον μου καὶ ὄχι τὴν καρδίαν μου.
Μ' ἐγκαταλείπουν αἱ δυνάμεις μου, ἰσχὺς

ν' ἀνθέξω δέν μοι ἔμεινε ποσῶς,
τὰ γόνατά μου τρέμουσι, χλονίζομαι.
δός μοι, Εἰρήνη τέκνον, δὸς τὴν χεῖρά σου,
ἐξάγαγέ με· μετὰ τόσας προσβολὰς
ζωὴ πῶς μένει εἰς τὸ σῶμα ἀπορῶ.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἔχε ὑγείαν, ἀδελφέ μου φίλτατε!
ἡ δύναμις ἡ θεία εἴη σκέπη σου,
ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς σὲ εὔχομαι·
τυραννοκτόνος, ῥύστης τῆς πατρίδος σου
νὰ ἐπιστρέψῃς, νὰ εὐφράνῃς δυστυχῆ
μητέρα γραίαν κ' ἀδελφὴν πολυπαθῆ·
τῶν Θρασυβούλων καὶ τῶν Θεμιστοκλεῶν
τοὺς εὐκλεεῖς στεφάνους ἐπὶ κεφαλῆς
νὰ ἐπιθέσῃς μετὰ δόξης εὔχομαι.

(Ἐξέρχεται μετὰ τῆς μητρός.)

ΑΛΕΞΙΟΣ, μόνος.

Ὁποίους λόγους ἤκουσα! ἀντὶ εὐχῆς
κατάραν μοι ἐξέπεμψαν τὰ χείλη της!
Ὕψιστε μέδων, παντεπόπτα βασιλεῦ!
ἴδε τὴν θλίψιν, τὴν ἀπόγνωσιν ἰδὲ
τὰ δάκρυα, τοὺς στόνους καὶ τὰ τραύματα,
καὶ τοὺς αἰτίους τῶν δεινῶν τιμώρησον.
Κατὰ τῶν Τούρκων στρέψον ὅλον τὸν θυμόν·
τοὺς κεραυνούς σου ῥίψον, τὰς θυέλλας σου
λύσον, καὶ ἄφες τὰς βαρείας λαίλαπας
συνηνωμένας κατ' αὐτῶν· κατάστρεψον
τοὺς Τούρκους πάντας, ναί, Θεέ, κατάστρεψον.

Χορὸς φυγάδων γυναικῶν.

Ἐμπορεῖον Ἀσίας ἁπάσης,
πηγὴ πλούτου, σοφίας ταμεῖον,
τῶν γραμμάτων προστάτις,
ἡ τοῦ Πόντου μητρόπολις πόλις,
ὁ λειμὼν ὁ τερψίθυμος, κεῖσαι
νεκρὰ ἤδη. Διότι
λογχοφόροι στρατοὶ πανταχόθεν,
αἱμοβόρα ἐπῆλθον θηρία,
ἃ ἐξήμεσεν ᾅδης
καὶ ἐξέπεμψ' ὁ ἄρχων τοῦ σκότους
τῶν ἐθνῶν, τῶν λαῶν, τῶν ἀνθρώπων,
τοῦ παντὸς τιμωρίαν.
Ἀναφαίνονται; βρίθουσαι χῶραι,
πόλεις, φρούρια, κῶμαι, χωρία
καταστρέφονται ἄρδην,
καὶ σφραγῖδες τελείου θανάτου
ἐγχαράττοντ' εὐθὺς, ὅπου μόνον
πόδες ἔψαυσαν Τούρκου.
Ποία φύσις ἐχθρὰ τῶν ἀνθρώπων
σὲ παρήγαγε μάστιγα θεῖον
δηλητήριον λίβα,
καὶ διέδραμες, πόλεις, ἀνθρώπους
φαρμακεύων, ξηραίνων, μαραίνων,
θανατῶν, καταστρέφων;

Φεῦ! ὁποῖον τοὐντεῦθεν, ἡ τλήμων,
θὰ διέλθω πολύποτμον βίον,
βαρυστέναχτον δρόμον,
ἐν ἀγρίαις βιοῦσα ἐρήμοις,
βαθυκρήμνους οἰκοῦσα σκοπέλους
καὶ σκοτόεντα ἄντρα!

ἐλαφρόπουν μὲ εὔκαμπτον πόδα,
μὲ μειδίαμα πρόχειλον πάντα,
μὲ καρδίαν σφριγῶσαν,
αἱ πατρῷαι ὑψίροφοι στέγαι,
οἱ χρυσόκλινοι στίλβοντες πλέον
δὲν θὰ μ' ἴδουν κοιτῶνες,
πτηνὸν εὔλαλον, ᾄδουσαν ᾆσμα
κ' ἀπὸ δώματ' εἰς δῶμα πετῶσαν·
ὀρεσίτροφος ἤδη,
δὲν ἐκπέμπω ἢ πένθιμον ᾆσμα
κ' ἀπὸ βράχου εἰς βράχον αἱμάσσω
τοὺς ὡραίους μου πόδας,
καὶ τὸ εὔκαμπτον σῶμα δὲν ἔχω,
μετεβλήθην τὰ ἤθη, δὲν εἶμαι
ἡ νεᾶνις ἡ πρώτη.

Τὴν ζωὴν ἀποστρέφομαι πλέον,
ἄχθη φέρουσαν, λύπας τοσαύτας,
προτιμῶ μυριάκις νὰ σβύσῃ
ἡ λαμπὰς ἡ νεκρὰ τῆς ζωῆς μου,
λαμπυρίζον ἐκπέμπουσα φέγγος,
ἀμυδρὸν, σκοτεινὸν, διψαλέον.
Τὸ παυσίλυπον δρέπανον λάβε,
ῥιζοτόμησον, θάνατε, βίον
οὐδὲν θέλγητρον ἔχοντα πλέον.

Τοῦ αἰθέρος φωστὴρ σελασφόρε,
τὸ φωτόβρυτον ὄμμα σου κλεῖσον,
τὴν γῆν πᾶσαν εἰς νύκτα παράδος
σκοτεινὴν καὶ ἀσέληνον ὅλως,
ἀποσβέσθητ' ἀστέρες πεσόντες,
ὡς ἀνθράκων σωρὸς ἐσβεσμένων,
ἡ σελήνη τὸ φέγγος σου κρύψον,

σκοτεινὸν περιβλήθητι πέπλον,
εἰς δουλείαν ὁ Ἕλλην στενάζει.

Ἐν τῷ Α' Μέρει ἐμπεριέχονται στίχοι 1195.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Α' ΜΕΡΟΥΣ

ΟΙ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ καὶ μετὰ ταῦτα ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ὁ ἐν ἰσχύϊ πανσθενικῇ εἰς χεῖρας
τὴν πλάστιγγα τοῦ κόσμου κρατῶν, παντάναξ,
καὶ πᾶν τὸ σύμπαν, διακοσμῶν, ἰθύνων·
ὁ γῆν ἱδρύσας καὶ οὐρανὸν γυρώσας
κἰ' ἀέρα χέας καὶ θάλασσαν ἁπλώσας
ἰδὲ μὲ ὄμμα ἐλέους τὸν λαόν σου.
Σὲ θάλασσα δουλεύει, καὶ φρίσσει ᾅδης,
καὶ ἄβυσσοι ὑπείκουν, καὶ ὑπακούει
τὸ κῆτος τῆς θαλάσσης, τῆς γῆς ὁ δράκων.
Ἐν τῇ ὀργῇ σου ἡ γῆ κλονεῖται, τρέμει,

καπνίζονται τὰ ὄρη, καὶ οἱ ἀστέρες
τρέμουσι, σβύνουν, πίπτουν· τὴν προσταγὴν
βρονταὶ ὑπηρετοῦσι κεραυνοβόλοι,
τὰ νεύματά σου ἐκδέχονται ἐκρήξεις
θυελλοφόροι, καὶ χείμαῤῥοι καὶ μύδροι
διάπυροι τῆς θείας θελήσεώς σου
εἶν' ὑπηρέται. Ποῦ φύγωμεν, Θεέ μου,
σοῦ ὀργισθέντος; ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχεις,
ἐν τῇ θαλάσσῃ ἡ δεξιά σου φθάνει,
τὴν γῆν ὁ ὀφθαλμός σου ἐπισκοπεύει,
τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ὁ δακτυλός σου.
Εἰς σὲ, Θεὲ τῶν ὅλων, κάμπτομεν γόνυ,
καὶ τὸν αὐχένα ὑπείκομεν ἐν φόβῳ,
ἐν ταπεινώσει, ἐν συντριβῇ, ἐν πίστει·
ἐν τῇ ὀργῇ σου ἡμᾶς μὴ ἀπολέσῃς,
ἐν τῇ ἀποστροφῇ σου μὴ παραδώῃς
ἑτεροφύλοις τὸν ἐκλεκτὸν λαόν σου.
Σοῦ ὑπηρέτης ἀνάξιος καλοῦμαι,
καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σου παιδευομένου,
ὅν μοι ἐνεπιστεύθης, τὸ γόνυ κλίνω.

(Γονατίζει.)

Θεὲ ἐλέους, συμπαθείας, οἰκτιρμῶν,
τῆς εὐσπλαγχνίας ἀνεξάντλητε πηγὴ,
ἵλεως γείνου, σῶσον, οἴκτειρον λαὸν
ἀπεγνωσμένον, ἐκτὸς σοῦ μὴ ἔχοντα
βοηθὸν ἄλλον ἐν δεινοῖς, ἐν θλίψεσι.
Μὴ τῷ θυμῷ σου ὀργισθῇς τῷ σῷ λαῷ,
μὴ παραδώῃς εἰς τὸν ὄλεθρον αὐτὸν,
μὴ εἴπουν οἱ ἐχθροί σου ἐγκαυχώμενοι,
ποῦ ὁ Θεὸς ὁ μέγας τῶν χριστιανῶν;
Σὺ δὲ, παντάναξ, ἔν τε γῇ καὶ οὐρανῷ
πάνθ' ὅσα θέλεις καὶ ποιεῖς καὶ δύνασαι.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ, εἰσερχόμενος.

Γονατισμένος, κατηφείας ἔμπλεως,
ἀρχιερεῦ, ἐκπέμπεις πρὸς τὸν Ὕψιστον
ἱκετηρίους προσευχὰς, ἀλλ' ὁ Θεὸς
τὸ πρόσωπόν του ἀφ' ἡμῶν ἀπέστρεψε,
δὲν βλέπει τὰς κακώσεις τοῦ λαοῦ αὐτοῦ,
τοὺς στεναγμούς του δὲν ἀκούει παντελῶς,
δὲν τὸν οἰκτείρει, καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ
ἐσίγησαν τελείως, ἀπεμάκρυνε
τὴν χεῖρα, ἥτις ἔσκεπεν, ἐφύλαττε
τὰς πόλεις, ὅσαι εἶχον φυλακτήριον
τὸ θεῖον ὅπλον, τὸν ἀνίκητον σταυρόν.
Οἱ στόλοι τῶν ἀπίστων περιπλέουσι
θρασεῖς τὸν πόντον, καὶ ἀνέχεται αὐτοὺς
γαληνιῶσα, ἤρεμος ἡ θάλασσα,
καὶ οἱ στρατοί των περιέρχονται τὴν γῆν
δῃοῦντες, πυρπολοῦντες, φόνον σπείροντες.
Ἄλλοτε ὅμως τρικυμίαι, λαίλαπες,
τῆς θείας ὑπηρέται ἐκδικήσεως,
κατέπινον τοὺς στόλους, κ' οἱ στρατοὶ αὐτῶν,
ὑπ' ἀοράτου διωκόμενοι χειρὸς,
κατενικῶντο, ἄρδην κατεστρέφοντο.
Διὰ τί, πάτερ, ἡ τοσαύτη καθ' ὑμῶν
ὀργή; ἡ τόση καταδίκη διὰ τί;
τί πράξαντες τὴν θείαν ἀγανάκτησιν,
τὴν μῆνιν τοῦ Ὑψίστου ἐξεκαύσαμεν;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Τὰ κρίματα Κυρίου εἶναι ἄβυσσος!
Πᾶν ὅ,τι τέκνον, ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται
κατ' ἀνωτάτην ἀποῤῥέει βούλησιν,

καὶ διὰ τοῦτο χρεωστεῖ ὁ ἄνθρωπος
νὰ ὑποφέρῃ πάντα μεθ' ὑποταγῆς·
ἄλλως ἀντάρτης τιμωρίας ἄξιος,
τὴν θείαν αὔξει κατ' αὐτοῦ ἐκδίκησιν.
Πόσας ὑπέστη ἐν Αἰγύπτῳ συμφορὰς,
πόσας κακώσεις ὁ ἑβραϊκὸς λαός;
ἀλλ' εἶτ' ἐν στήλῃ φωτιζόμενος πυρὸς
τὰς νύκτας, τὰς δ' ἡμέρας ὑπὸ τὴν σκιὰν
σκεπόμενος νεφέλης καὶ τρεφόμενος
ὑπὸ τοῦ μάννα θεοσδότου βρώσεως,
εἰς γῆν τὸ γάλα καὶ τὸ μέλι ῥέουσαν
ὑπὸ τῆς θείας ὡδηγήθησαν χειρὸς.
Ὢ τέκνον, ἐπαξίως ταύτα πάσχομεν!
ἐκ τῆς εὐθείας ἐκτραπέντες, εἰς ὁδὸν
ἀνομημάτων πάντες ἐξεκλίνομεν·
ἀφηνιῶντες, ῥίπτοντες τὸν χαλινὸν,
εἰς τὴν πραεῖαν τοῦ δεσπότου πρόσκλησιν
σημεῖον ἀνταρσίας ἀνυψώσαμεν,
καὶ ὁπλισθέντες ὑπὸ χαμερπῶν παθῶν,
τὴν τοῦ Ὑψίστου ἐχαλκεύσαμεν ὀργήν.
Ταῦτα ὑπάρχουν ἀληθῶς τὰ αἴτια,
τὴν θείαν σκέπην τὰ ἀπομακρύναντα·
ἐνστερνισθῶμεν ἀρετὴν θεοφιλῆ,
σώφρονα βίον, ἔργα ἀνεπίληπτα,
καὶ τότε πρᾷον, εὐμενῆ, εὐπρόσιτον,
τὸν Κύριόν μας θὰ ἐξιλεώσωμεν,
καὶ εἰς τὴν πρώτην ὑψηλὴν περιωπὴν
θὰ ἀνυψώσῃ πάλιν τὸν λαὸν αὐτοῦ.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Ἀλλ' οἱ ἐχθροί μας ἀδυσσώπητοι, βαρεῖς,
πανωλεθρίαν ἀπειλοῦσι καθ' ἡμῶν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ὅταν μᾶς σκέπῃ θεϊκὴ ἀντίληψις,
οἱ δέκα χιλιάδες καταβάλλουσι·
τοῦ Γεδεῶνος τίς τὴν σπάθην ὤξυνε;
καὶ τῆς Δεβόῤῥας τίς τὴν χεῖρα ὥπλισε;
τὰ Μακκαβαίων ὅπλα τίς ἐνίσχυσε
κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς;
τίς στόλους χαλκεμβόλους εἰς ναυάγια
ἐπ' ἀφροέσσης διεσκέδασεν ἁλός·
ἢ δὲν ἰσχύει εἷς καὶ μόνος λόγος του
ἀπὸ τῶν λίθων νὰ δημιουργῇ στρατούς;
ἢ ἀμφιβάλλεις ὅτι εἰς τὸ νεῦμά του
ὑπηρετοῦσι κλόνοι, μύδροι, κεραυνοί;
ἡ θέλησίς του νέους ἐκ τοῦ μηδενὸς
παράγει κόσμους, ἄλλους δὲ ὑπάρχοντας
ἡ θέλησίς του καταστρέφει ἐν ῥιπῇ,
καὶ ἀμφιβάλλεις, ὅτι κόνις καὶ καπνὸς
Θεοῦ διδόντος γίνονται οἱ ἀσεβεῖς;

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Καὶ μέχρι τίνος χρόνου ἀναρτώμενον
θὰ ἔχωμεν τὸ ξίφος ἐπὶ κεφαλῆς;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Τὸ μέλλον εἶναι κεκρυμμένον σκοτεινόν,
ἡ ἀνθρωπότης δὲν κρατεῖ τὸν μίτον του.
Ἕως συμπληρωθῶσι χρόνοι καὶ καιροί,
ἐν ὅσῳ ἐκπλυνθῶσι παραπτώματα
καὶ ἀνομίαι, χ' ἐξιλεωθῇ Θεός.
Ὁ τῆς θρησκείας καθαρώτατος χρυσὸς

κατενοθεύθη, ἔνδον ἀνεμίχθησαν
ἀλλότριαι οὐσίαι· νὰ καθαρισθῇ
εἰς τὸ τῶν παθημάτων χωνευτήριον
εἶναι ἀνάγκη πρῶτον, κ' εἶτα ἄπεφθος
εἰς τὴν ἀξίαν ν' ἀναβῇ τὴν ἀρχικήν.
Καὶ τότε θεία δύναμις οὐράνιος
θὰ ἀναστήσῃ ἐκ τῆς πρώτης πτώσεως
καθαγνισθέντα πάλιν τὸν λαὸν αὐτοῦ.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην τὴν χαρμόσυνον
θὰ ἴδωμεν, ὦ πάτερ, καὶ ἡμεῖς αὐτοί;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Τοῦ μέλλοντος τὴν κλεῖδα ὁ Θεὸς κρατεῖ,
οὗτος ἐμβλέπει μόνος εἰς τὴν ἄβυσσον
τὴν ἀφανῆ, κ' εἰσδύει εἰς τὰ σκότη της,
ἡμῶν δ' οὐκ ἔστι γνῶναι χρόνους καὶ καιρούς·
ἔλπιζε ὅμως εἰς τὸν ἔχοντα δρακὶ
τὴν κτίσιν πᾶσαν καὶ διέποντα αὐτήν.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Παρηγορίας ἐπιστάζεις φάρμακον,
ἀπεγνωσμένην, πάτερ, τὴν καρδίαν μου
ψυχαγωγεῖς, τὸ βάρος τὸ πιέζον με
ἀνακουφίζεις κ' ἐνσταλάζεις μοι ζωήν.
Ὦ πάτερ, πάτερ, ὅταν νύκτες ζοφεραὶ
τὴν γῆν ἐπισκοτίζουν καὶ ἐλεύθερα
ἡ ὗς κ' ἡ ἄρκτος μόναι διατρέχωσι
τροφὴν ἀναζητοῦσαι· ὅταν ἄνεμος

σφοδρὸς μαστίζῃ καὶ συντρίβῃ κ' ἐκριζοῖ
καὶ καταστρέφῃ δάση προαιώνια·
ὅταν τὰ νέφη ἐκρηγνύουν λαίλαπας,
καὶ πύριν' εἰς τὰ ὕψη ἀκοντίζωνται
βολαί, καὶ βρέχῃ κεραυνοὺς ὁ οὐρανὸς,
κ' εἰς τρικυμίαν μεταβάλληται τὸ πᾶν·
ἄφροντις τότε, ἀπαθὴς ἀναίσθητος,
μὲ σταθερὸν τὸν πόδα περιφέρομαι
τὰ δάση, οὐδεμίαν δίδων προσοχὴν
εἰς τῆς ἀγρίας φύσεως τοὺς μυκηθμοὺς,
καὶ συνενοῦμαι καὶ συναφαρπάζομαι,
καὶ πίπτω, καὶ σηκόνομαι, καὶ φέρομαι,
ὡς τμῆμα ξύλου ἀφεθὲν εἰς τὴν φορὰν
τῆς τρικυμίας, κ' οἱ βαρεῖς μου στεναγμοὶ
ἐντὸς τοῦ ῥοίζου τῶν ἀνέμων πνίγονται,
κ' ἐν τῇ ἀναστατώσει ταύτῃ τοῦ παντὸς
τῆς λύπης μου εὑρίσκω ἀνακούφισιν·
καὶ βλέπων τῶν στοιχείων τὸν ἀναβρασμὸν,
νομίζω τῶν αἰώνων τὴν συντέλειαν
ἐγγὺς, κ' ἐνατενίζω πρὸς τοὺς οὐρανοὺς,
μὴ ἴδω τοὺς ἀστέρας καταπίπτοντας
ἀνθράκων δίκην, καὶ διαῤῥηγνύμενον
τὸν πόλον ὅλον, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας μου
τὰ βάθη τῶν ἀβύσσων ἀνοιγόμενα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Οὐδενὸς ῥέει ἡ ζωὴ γαλήνιος,
οὐδεὶς ὑπάρχει ἄγευστος δυστυχιῶν·
ὁ κόσμος εἶναι θλίψεως καὶ συμφορῶν
διηνεκὴς παλαίστρα, αἱ δὲ χαρμοναὶ
πυγολαμπίδες, νόθον φῶς ἐκπέμπουσαι,
στίλβουσαι μόνον, κ' ἐν τῷ ἅμα σβύνουσαι.

Ἐκεῖ ὑπάρχει ἄνω ἐν τῷ οὐρανῷ
τοὺς πόνους ὁ κοπάζων, ὁ τοὺς δυστυχεῖς
ἀνακουφίζων κ' ἐλεῶν τὸν πένητα·
πρὸς τοῦτον στρέψων τῆς ζωῆς τοὺς οἴακας,
ἐκεῖ γαλήνην ἀναζήτησον λυπῶν·
ὑπὸ τὴν σκέπην τούτου ἀγκυροβολῶν
δὲν θὰ φοβῆσαι τῶν κυμάτων τὴν ὁρμήν.
Ἄπελθε, τέκνον προσφιλὲς, καὶ ἔλπιζε.

(Ὁ Εὐγένιος ἀπέρχεται.)

Θεὲ, εἰς ποίας περιστάσεις δυσχερεῖς
εἰς τὴν ἐμὴν παρέδωκας ἀσθένειαν
τὸ ποιμνιόν σου! τρέμω καὶ ἰλιγγιῶ
εἰς τῶν κινδύνων καὶ τῶν φόβων τὴν πληθύν!
Ὁπόσων λύκων περιφέρεται ὁμάς!
Δικαιοκρίτα, ἡ ὀργή σου ἐπ' ἐμὲ
ἂς πέσῃ ὅλη· ἀγογγύστως δέχομαι
ἐκρηγνυμένην ἐν σφοδρότητι αὐτὴν,
πλὴν τὸν λαόν σου σύγγνωθι, σπλαγχνίσθητι,
καὶ ἐκ θανάτου καὶ πυρὸς ἀφάρπασον.

ΜΑΝΟΥΗΛ, εἰσερχόμενος.

Ἀρχιερεῦ! ὀδύνην, θυμοῦ φάγαιναν,
καὶ θλίψιν κατοπτρίζεις· μάτην κρύπτεσαι,
τὸ μέτωπόν σου νέφη συσκιάζουσι,
σιωπηλὸς ὁρᾶσαι, σκυθρωπότητα
ἐμφαίνεις, καὶ ἡ πρώτη σου εὐστάθεια,
ὁ ἄκαμπτός σου ἐκλονίσθη χαρακτὴρ·
αἱ συμφοραὶ τοῦ ἔθνους σὲ ἀφώπλισαν.
Τὸ μέλλον ὄντως προσδοκᾶται τρομερὸν
καὶ δειλιᾷς δικαίως καὶ ἀμηχανεῖς,
κ' ἡ ἐν ἰδίαις συμφοραῖς ἀκλόνητος

ψυχή σου ἤδη ἔμφροντις, περίφοβος
ἐν ταῖς τοῦ ἔθνους καθορᾶται συμφοραῖς.
Ναὶ πανταχόθεν θάνατος μᾶς ἀπειλεῖ.
Σὲ εἶχον, πάτερ, ἄλλοτε παρήγορον,
τὰ ῥήματά σου, ὡς κατάψυχτος πηγὴ,
παραμυθίας δρόσον ἀπεστάλαζον·
ἀλλ' ὅμως τόρα ἡ αὐτὴ ἀπόγνωσις
καὶ σὲ κατέχει· σκυθρωπὸν, δὲν μειδιᾷ
τὸ πρόσωπόν σου πλέον· σύννους, κατηφὴς,
σιγᾷς, ἡ δὲ σιγή σου φρίκην ἐμποιεῖ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Τὸ ὄνομα Κυρίου εἴη αἰνετόν!
εἰς τὰς βουλάς του ὑπακούω σιωπῶν·
ἀλλ' ἡ ὀργή του ἐξεκαύθη ἐντελῶς.
Εἰς πάντα ἄλλον προσποιοῦμ' ἀπάθειαν
καὶ ἀφοβίαν καὶ γαλήνην· προσπαθῶ,
τὸν στεναγμόν μου καταπνίγων ἐν ἐμοὶ,
νὰ μεταδίδω ἄλλοις τὴν ἐλπίδα, ἧς
ἐγὼ αὐτὸς στεροῦμαι· καὶ ὑπομονὴν
καὶ καρτερίαν εἰς τὰ πλήθη συνιστῶ,
ἐν ᾧ κλονεῖται ἐν ἐμοὶ ἡ πίστις μου·
ἀλλ' εἰς σὲ, γέρον, τὸν βαθεῖαν σύνεσιν
καρπούμενον καὶ κρίσιν, τὴν καρδίαν μου
θ' ἀναπετάσω, θὰ εἰπῶ τὴν κρίσιν μου.
Ὁ ζυγὸς οὗτος δὲν εἶναι ἐφήμερος!
μακροὺς αἰῶνας ζοφεροὺς τὸ ἔθνος μας
θὰ διανύῃ, φέρον τὸν βαρὺν κλοιὸν
τὸν τῆς δουλείας ἐπὶ τοῦ τραχήλου του,
καὶ ἀνατέλλων παμφαὴς ὁ ἥλιος
καὶ διαδίδων φῶς παρήγορον παντοῦ,
αὐτοῦ δὲν θὰ γλυκαίνῃ τὰ παθήματα.

Δάκρυα χέω, ἀναπέμπω στεναγμούς,
ὁσάκις μένω μόνος, φθίνω, τήκομαι,
ἄγρυπνον ἔχω, στρατηγὲ, τὸν σκώληκα
τὸν κατατρώγοντά με ἀκατάπαυστα.
Βλέπω γυναῖκας, βλέπω βρέφη, γέροντας
ἐστερημένους ἄρτου, γυμνοὺς, τρέμοντας
εἰς πάντα τοῦ ἀνέμου θροῦν ἐλάχιστον.
Προχθὲς ὑπὸ τὴν θύραν ἄντρου σκοτεινοῦ
γυναῖκα εἶδον ἀσθενῆ, ἡμίγυμνον,
νέαν εἰκοσαέτιν, κάτωχρον, ἰσχνὴν,
ἵστατο μόλις εἰς τοὺς πόδας της ὀρθή·
ἐκράτει βρέφος κλαυθμυρίζον, ἀσθενὲς,
καὶ τοὺς ξηροὺς μαστούς της τῷ προσέφερε,
κ' ἠτένιζεν αὐτὸ μὲ βλέμμα ἐμπαθές·
κ' ἐν ᾧ τὸ βρέφος τὸν στειρεύσαντα μαστὸν,
ἀφ' οὗ ματαίως ἐξεμύζα ἄφινε,
καὶ κλαυθμυρίζον τὴν μητέρ' ἠτένιζεν,
εἰς δάκρυα ἐκείνη ἀνελύετο,
τὸ ἔβλεπε, καὶ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανὸν
ἱκέσιον ἀνύψου, κ' ἐπανήρχετο
καὶ πάλιν εἰς τὸ βρέφος, καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς
δακρυσιστάκτους κατησπάζετο αὐτὸ,
καὶ τὸν μαστόν της πάλιν ἥπλονεν, ἀφ' οὗ
ἀπέσπα τρίχας, κ' ἤμυττε τὸ πρόσωπον.
Τὴν πλησιάζω· κατὰ γῆς τὸ βρέφος της
ἀφίνει, κ' εἰς τοὺς πόδας μου συμπλέκεται.
«Ἐλέησόν με, λύτρωσον τὸ βρέφος μου,
ὦ δεσποτά μου, ἀνακράζει ἐμπαθῶς·
ἡμέρας δύο δὲν μετέλαβον τροφῆς,
ἡ ἀσιτία τοὺς μαστοὺς ἐστείρευσε·
δὲν ἔχω γάλα, καὶ τὸ βρέφος μου πεινᾷ,
καὶ κινδυνεύει ν' ἀποθάνῃ, σῶσέ το·
βοήθησόν με νὰ τὸ σώσω, δέσποτα.

Ὁ σύζυγός μου ἐν τῇ μάχῃ ἔπεσε·
τραυματισμένον, ἄναυδον, ἐκπνέοντα
ἀπὸ τῆς μάχης μετεκόμισαν αὐτόν·
ἦτο γενναῖος κ' ἐξετίθετο συχνὰ
εἰς τοὺς κινδύνους, διὰ τοῦτο ἔπεσε.
Περιεπλέχθην ὀλολύζουσα αὐτὸν,
μόλις ν' ἀρθρώσῃ λέξεις τρεῖς κατώρθωσε·
σῶσον τὸ βρέφος, εἶπε καὶ ἀπέθανε.
Τὸ ἔσωσα ἐν μέσῳ καταβρωτικοῦ
πυρὸς, κ' ἐπὶ τῶν ὤμων φέρουσα, πυκνὰ
διῆλθον δάση, ἔφθασα ἐνταῦθα, πλὴν
τῆς πείνης κινδυνεύει· σῶσε, σῶσέ το.»
Ταῦτα ἐθρήνει καὶ τὸ βρέφος ἔβλεπε
μετ' ἀγωνίας, μετὰ τρυφερᾶς στοργῆς.
Ματαίως νὰ κρατήσω προσεπάθησα
ἐνώπιόν της τῶν δακρύων τὴν ῥοήν·
τῆς ἔδωκ' ἄρτον, καὶ εἰς οἶκον ἀσφαλῆ
καθωδηγήθη, ὅπου τρέφετ' ὑπ' ἐμοῦ.
Καὶ ὅμως δυστυχίαι πόσαι μείζονες
μοῦ διαφεύγουν ἄλλαι τὰς ἐρεύνας μου!
καὶ πόσας ἄλλας συμφορὰς ἀδυνατοῦν
τὰ ἀσθενῆ μου μέσα νὰ προλάβωσι!
τί δύναμαι νὰ πράξω πρὸς τοσούτους εἷς;
τὸν δεῖπνόν μου πολλάκις παρεχώρησα
ἐγκαρτερήσας ἄσιτος, μόνος χιτὼν
μοὶ ἔμειν' εἷς, τοὺς ἄλλους διεμοίρασα,
πᾶν στρῶμα, πᾶσα σκέπη τῆς οἰκίας μου
διενεμήθη, οὐδὲ κλίνη μ' ἔμεινεν,
ἐπ' ἀχυρίνης κατακλίνομαι στρωμνῆς·
πᾶσα πρωία χαιρετᾶται μὲ κλαυθμοὺς,
πᾶσα ἡμέρα τελευτᾷ εἰς δάκρυα,
αἱ μὲν συζύγους, αἱ δὲ τέκνα ἢ γονεῖς,
αἱ δὲ θρηνοῦσιν ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς,

καὶ ὡς ἐκτεταμένον πολυάνδριον,
ὅπου οἱ ζῶντες συνελθόντες κλαίουσι
τοὺς ἐκλιπόντας, φαίνονται τὰ δάση μας.
Πρὸ πάντων δὲ τὸ μέλλον, δεινὸν φόβητρον,
ἀδιαλείπτως ὡς ῥομφαία νύττουσα,
ὡς σκώληξ τὴν καρδίαν κατατρώγουσα,
εἰς ὑποψίαν καὶ εἰς τρόμον τὰς κρατεῖ,
κ' εἰς πάντα κρότον καὶ εἰς πάντ' ἀνέμου θροῦν,
νομίζουσαι τοὺς Τούρκους πλησιάζοντας,
ἀναπηδῶσι καὶ φωνὰς ἐκπέμπουσι.
Μᾶς δεκατίζουν, καταστρέφουσιν ἡμᾶς
παντοῖαι κακουχίαι καὶ νοσήματα·
δὲν γίνονται οἱ θάνατοι ἀνάλογοι
τοῦ πληθυσμοῦ μας· ὅσ' ὀλιγοστεύομεν,
τοσοῦτον οὗτοι ὑπερπερισσεύουσι·
καὶ ὅμως οἱ θανόντες εὐτυχέστεροι,
ἀπαλλαγέντες τῶν δεινῶν τοῦ μέλλοντος.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Σκηνῶν τοιούτων στυγερῶν πόσων κ' ἐγὼ
αὐτόπτης ἐγενόμην καὶ αὐτήκοος!
πλὴν πόσαι ἄρα τούτων φρικωδέστεραι
ἐπαπειλοῦσι νὰ μᾶς καταπνίξωσι!
Ἀπρόσιτα τὰ δάση ταῦτ' ἐνόμιζον·
καὶ ὅμως εἶδον τοὺς κατασκοπεύοντας·
ἂν τ' ἄσυλά μας ταῦτ' ἀνακαλύψαντες,
δὲν ἀρκεσθῶσιν εἰς τῆς μητροπόλεως
τὴν κτῆσιν μόνον, κ' εἰς τὴν ὑπεράλιον
τραπῶσι, τότε τρέμω, τρέμω, δέσποτα,
ὢ πόσοι φόνοι, πόσα κακουργήματα
θὰ ἐπαναληφθῶσιν! ὄχι, δέσποτα,
τὸ θυμοῦ πλῆρες τοῦ Θεοῦ ποτήριον

δὲν ἐκενώθη, δὲν τὸ ἐξεπίομεν
ἀκόμη ὅλον μέχρι τοῦ πυθμένος του.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Δεινὰ ἀγγέλλεις! οὐδ' ἐνταῦθα ἀσφαλεῖς;
τὸ ἐφοβούμην, γέρον, τὸ ὑπώπτευον.
Ὅταν τὸν Τοῦρκον ἐρεθίζῃ καὶ ὠθῇ
σκύλευσις πλούτου κ' ἀφροδίσιος ὁρμή,
οὐδεὶς τὰ βήματά του σταματᾷ φραγμός.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἀλλὰ ὁ κρότος, ὃν ἀκούω, τί δηλοῖ;
πρὸς τί ἡ τόση τῶν ἀνθρώπων συῤῥοή;

ΣΕΜΝΗ, κρατουμένη ὑπό τινων.

Μὲ κυνηγοῦσι Τοῦρκοι ἄγριοι,
θὰ μὲ συλλάβουν, μὲ διώκουσι,
μὲ προσεγγίζουν, Θεοτόκε σῶσόν με

Κρατοῦν μαχαίρας, ξίφη, φάσγανα,
τὰ βλέμματά των τὰ πανάγρια
μ' ἐκδειματοῦσι, Θεοτόκε σῶσόν με.

Τοῦ Χριστοῦ νύμφην ἀπειρόγαμον
ἄσεμνοι χεῖρες μὴ μ' ἐγγίξωσιν,
ἁγνὴν μὲ θέλει, μή με πλησιάσητε.

Δὲν εἶμαι πλέον νύμφη τοῦ Χριστοῦ,
ἡ Θεοτόκος μ' ἀποστρέφεται,
διότι εἶμαι δυστυχὴς ἁμαρτωλός.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ἰδοὺ καὶ ἄλλο κακουργίας σφάγιον·
ἡ νέα αὕτη φαίνεται, παραφρονεῖ·
εἶχ' ἡ ἀθλία φαντασίαν ζωηρὰν,
τὸ πάθημα καιρίως τὴν προσέβαλεν
εἰς τὴν ψυχὴν, κ' ἐξέστησαν αἱ φρένες της·
καὶ ἀκουσίου θῦμα ἁμαρτήματος,
νομίζει ὅτι ἐμολύνθη ἡ πτωχή.
Ἡ βία δὲν μολύνει, κόρη πρόσελθε,
μὴ θρήνει τέκνον, ὁ Θεὸς σὲ συγχωρεῖ.

ΣΕΜΝΗ.

Τοῦ Χριστοῦ νύμφη ἤμην ἄσπιλος,
πρὶν μὲ ἐγγίξουν χεῖρες ἄσεμνοι·
ἀλλ' εἶμαι τόρα δυστυχὴς ἁμαρτωλός.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ἡ βία δὲν μολύνει· ὡς τὸ πρὶν ἁγνὴ
εἶσαι καὶ τόρα, μὴ θρηνῇς ἡσύχασον.

ΣΕΜΝΗ.

Τὸ βάπτισμά μου κατεμόλυναν,
τὸ θεῖον χρίσμα μοὶ ἀπέξυσαν,
εἶμαι, ναὶ εἶμαι δυστυχὴς ἁμαρτωλός.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Εἶμαι, ὦ τέκνον, τοῦ Ὑψίστου λειτουργὸς,
σοῦ συγχωρῶ τὸ πταῖσμα τὸ ἀκούσιον·

εἶσαι παρθένος ὡς τὸ πρὶν ἀμόλυντος.

ΣΕΜΝΗ.

Τοῦ Χριστοῦ νύμφη ἤμην ἄσπιλος,
πρὶν μὲ ἐγγίσουν χεῖρες ἄσεμνοι·
ἀλλ᾽ εἶμαι τόρα δυστυχὴς ἁμαρτωλός.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Πᾶσ᾽ ἁμαρτία ἔχει, πᾶν πλημμέλημα
τὸ ἐπιτίμιόν του· ἀσυγχώρητον
οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῇ γῇ ἁμάρτημα·
σοῦ δὲ ἡ ἁμαρτία εἶν᾽ ἀκούσιος·
ὁ ἀκουσίως πταίσας εἶν᾽ ἀνεύθυνος.

ΣΕΜΝΗ.

Τὸ βάπτισμά μου κατεμόλυναν,
τὸ θεῖον χρίσμα μοὶ ἀπέξυσαν,
τὸν ἀῤῥαβῶνα μ᾽ ἀπεστέρησαν,
καὶ εἶμαι τόρα δυστυχὴς ἁμαρτωλός.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ἀπάγετέ την, εἰς τὴν ἐπενέργειαν
τοῦ χρόνου παραδώσωμεν τὴν ἴασιν,
ἀφ᾽ οὗ οἱ λόγοι δὲν κατώρθωσαν οὐδέν.
Ἀπαγετέ την, θὰ τὴν ἴδω κ᾽ ἔπειτα.

ΣΕΜΝΗ, ἀπαγομένη.

Μὲ κυνηγοῦσι Τοῦρκοι ἄγριοι,

θά με συλλάβουν, μὲ διώκουσι,
μὲ προσεγγίζουν, Θεοτόκε σῶσόν με.
Κρατοῦν μαχαίρας, ξίφη, φάσγανα,
τὰ βλέμματά των τὰ πανάγρια
μ' ἐκδειματοῦσι· Θεοτόκε σῶσόν με.
Τοῦ Χριστοῦ νύμφη εἶμαι ἄσπιλος,
ἄσεμνοι χεῖρες μὴ μ' ἐγγίσωσιν,
ἁγνὴν μὲ θέλει, μή με πλησιάσητε.
Τὸ βάπτισμά μου κατεμόλυναν,
δὲν εἶμαι πλέον νύμφη τοῦ Χριστοῦ,
εἶμαι, ναὶ εἶμαι δυστυχὴς ἁμαρτωλός.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τῆς κακουργίας θῦμα, τὴν ἐγνώρισα,
εἰς τῆς Θεοσκεπάστου τῆς σεπτῆς μονῆς
τὰς μοναχὰς ἀνῆκει· πεντακόσιαι
ὑπῆρχον πᾶσαι αἱ καθιερώσασαι
εἰς τὴν Παρθένον Θεοτόκον ἑαυτάς.
Τῆς πόλεως ἁλούσης, μεθ' ἡμέρας τρεῖς
ἐνεφανίσθη εἰς τὰς πύλας τῆς μονῆς
μετὰ φωνῶν ἀγρίων καὶ ἀλαλαγμῶν
πλῆθος βαρβάρων ἀπαιτούντων εἴσοδον.
Ἔμαθον ὅτι ἐν αὐτῇ μονάζουσι
νέαι παρθέναι, κ' ἐξεκαύθησαν εὐθὺς
αἱ ἀσελγεῖς των ἀτιθάσσευτοι ὁρμαί,
καὶ εἰς τὰς πύλας ἐπαρουσιάσθησαν
τοῦ μονυδρίου, ξίφη ἐπισείοντες.
Αἱ θύραι ἦσαν κεκλεισμέναι· ἔντρομοι
αἱ ἐν αὐτῇ δεήσεις πρὸς τὸν Ὕψιστον
μετὰ δακρύων συνελθοῦσ' ἐξέπεμπον·
μάταιοι θρῆνοι, ἱκεσί' ἀνωφελεῖς!
ἀπεστραμμένον ἀπ' αὐτῶν τὸ πρόσωπον,

εἰς καταισχύνην κατεδίκασεν αὐτάς·
τὸ διὰ τί γινώσκει ὁ τὰ πάντ' εἰδώς.
Κ' ἐν ᾧ αἱ θύραι ἐν τριγμῷ κατέπιπτον,
εὐθὺς ἠκούσθη γενικὸς ἀλαλαγμὸς,
καὶ ἔπειτ' ἀνεπέμφθη θρῆνος καὶ κραυγὴ,
κ' ἐπῆλθε μετ' ὀλίγον σιωπὴ φρικτὴ,
ὑπὸ βαθέων δὶς ἢ τρὶς ὀλολυγμῶν
διακοπεῖσα, κ' ἔπειτα ἐφάνησαν
κρατούμεν' ἀνὰ μία καὶ σὑρόμεναι,
καθημαγμένα ἔχουσαι τὰ πρόσωπα,
κατεσχισμένας τὰς περιβολὰς αὐτῶν·
αἱ δυστυχεῖς! ἀντέστησαν, ἐπάλαισαν
ἐναγωνίως πρὸ τῆς ἀτιμώσεως.
Ὑπῆρξα μάρτυς τοῦ φρικτοῦ θεάματος·
ἡ κόρη αὕτη ἐξ ἐκείνων φαίνεται.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Θεὲ, ὦ ποίων παθημάτων θεατὴς
καθίσταμαι ὁ τάλας! εἴμεθα λοιπὸν
ἀπεῤῥιμμένος καὶ ἀπόϐλητος λαὸς
καταδεδικασμένος εἰς ἀτίμωσιν;
Ἂν τὴν ὀργήν σου δὲν ἐξιλεοῖ οὐδὲν
καὶ χεὶρ δικαία ἄψευστος διέγραψεν
ἀπὸ τοῦ χάρτου τῶν ἐθνῶν τὸν Ἕλληνα·
ἔχεις μυρίους ἄλλους τρόπους, δύνασαι
νὰ καταστρέψῃς αὔτανδρον τὸ ἔθνος μας·
ὑπάρχουν Γότθοι, Οὖνοι, Γέται, Βάνδαλοι,
ἄγρια ἔθνη καταστρεπτικώτατα,
ὑπάρχουσιν Ἀττίλαι, θεῖαι μάστιγες,
ὑπάρχουν Βρένοι, Ταμερλάνοι, Τζιγγὶς χὰν,
τοιαῦτα ἔθνη καθ' ἡμῶν ἐπάγαγε,
ἂς πέσῃ πᾶν τὸ ἔθνος ἐν μιᾷ τομῇ,

ἂς σπείρουν ἅλας ἐρημώσεως παντοῦ·
ἀλλὰ τοιοῦτος θάνατος ὁ τὴν ψυχὴν
συγκαταστρέφων σὺν τῷ σώματι, Θεὲ,
εἶναι φρικώδης, εἶναι ἀποτρόπαιος,
εἶναι τῷ ὄντι ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν·
συγχώρησόν με, εἶναι, Πλάστα, ἄδικος.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Δὲν ἔχω, πάτερ, ἥσυχον τὸ πνεῦμά μου·
καθὼς ὁπόταν λάβρος ἄνεμος πεσὼν
ἠρέμου λίμνης συγκυκᾷ τὰ ὕδατα,
καὶ ἐξογγῶται κ' ἀναβράζῃ κύματα,
καὶ ἀνυψῶτ' ὁ κρότος μέχρις οὐρανοῦ,
κ' ἡ λίμνη μαινομένη νὰ ὑπερπηδᾷ
ἀνορθουμένη προσπαθῇ τὴν κοίτην της,
τοιοῦτον δοκιμάζω τὸν ἀναβρασμόν·
κατὰ τοῦ Πλάστου ἐξανίσταμαι, αὐτὸν
τῶν γενομένων αἴτιον ἀποκαλῶ,
κι' ἀναπολῶν ὅσ' εἶδον κ' ὅσα ἤκουσα,
ἐν τῇ ὀξείᾳ λύπῃ καὶ παραφορᾷ
πάντ' ἀποπτύων χαλινὸν συνέχοντα,
τὴν φαντασίαν ἐξαπλῶ πτερόεσσαν,
ἀνέρχομαι τὰ ὕψη τὰ οὐράνια,
τὸν θρόνον ψαύω τοῦ Ὑψίστου, βλάσφημον
πλατὺ ἀνοίγω στόμα καὶ θρασύφωνον
κ' ἐπὶ τοῖς γενομένοις κακουργήμασι
τὸν ταῦτα ἀοργήτως ἀνεχόμενον
μεμψιμοιρῶ, ἐκπέμπω ἀρὰς, κ' ἔπειτα,
ἀφ' οὗ τὴν γῆν, τὸν ᾅδην καὶ τὸν οὐρανὸν
διέλθω, φέρων χεῖρα ἱερόσυλον,
καθησυχάζω, παύω, ἐπανέρχεται
ἡ λεγομένη νήνεμος κατάστασις.

Κ' ἔπειτα πάλιν ἄρχεται τὸ πνεῦμά μου
ἐκ νέου νὰ κινῆται, καὶ τρεπόμενον
τὴν ἐναντίαν ὅλως καὶ ἀντίθετον
εἰς διαστάσεις προχωρεῖ ἀχάλινον.
Τὸ πᾶν διέπει εἱμαρμένη ἄστατος,
τυφλή, τυχαία, οὐχὶ θεία Πρόνοια·
ἐπισκοπεύων τοῦ Ὑψίστου ὀφθαλμὸς
ἐν τῷ παντὶ δὲν εἶναι· πάντα γίνονται
καὶ ἀποθνήσκουν κατὰ νόμους φυσικοὺς
ἀναλλοιώτους καὶ ἀτρέπτους· κατ' αὐτοὺς
ὁ Ἕλλην ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν,
ὡς τόσα ἄλλα ἔθνη ἀνεφάνησαν
εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βίου καὶ ἐξέλιπον.
Ὑπὸ τοιούτων σκέψεων κατέχομαι,
μ' αὐτὰς ἀντιπαλαίω, ἀλλὰ δυστυχῶς
μὲ καταβάλλουν καὶ μ' αἰχμαλωτίζουσιν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ἐδῶ ὑπάρχει κίνδυνος ὁ μέγιστος
παντὸς θανάτου φρικωδέστερος! αὐτὸν
ἀνάγκη εἶναι νὰ καταπαλαίωμεν.
Ἀπηλλαγμένος τούτου οὐδ' ἐγώ εἰμι,
κ' ἐμὲ μαστίζουν οἱ τοιοῦτοι λογισμοί·
ὑπὸ βαρυθυμίας συνεχόμενος
κ' εἰς δακεθύμους ἐμβαφεὶς συλλογισμοὺς,
πολλάκις ἔχω τὰ τοιαῦτα συνοδούς.
Προχθὲς, ἐν ᾧ τὰ πλήθη περιέτρεχον,
ψυχοῤῥαγοῦντος νέου κλίνην παραστὰς,
εἰς τὴν ὠχράν του καὶ ἐπιθανάτιον
ὄψιν ἀνέγνων νέον ἄλλοτ' εὐειδῆ,
αὐτοκρατόρων γόνον, ὃν ἐγνώρισα.
Τὸν εἶδον, γέρον, ἄλλοτ' ἐποχούμενον

χρυσοχαλίνου ἵππου, ἐξερχόμενον
ἐκ μαρμαρίνων ἀνακτόρων, ἔστιλβον
τὰ ὅπλα του, τὰ στήθη καὶ ἡ κεφαλὴ
ἐξ ἀδαμάντων καὶ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.
ἡ χάρις, ἡ γλυκύτης, τὸ μειδίαμα,
τὸ κάλλος τοῦ προσώπου ἀνεδείκνυον
ἐπαγωγόν, ἡ χείρ του τρυφερὰ, ἁβρὰ
τοὺς χαλινοὺς ἐκράτει, κ' ὑπερήφανος
τὰ πλήθη ἐχαιρέτα τὰ περὶ αὐτόν·
ὁ οἶκός του ὑπῆρχεν οἶκος τῶν πτωχῶν,
ὢν ἀνοικτὸς πρὸς πάντα ἐνδεῆ· ἐκεῖ
εὕρισκε σκέπην καὶ τροφὴν κ' ἀνάπαυσιν.
ὢ τύχης ἀστασία! ὢ μεταβολή!
σκληρὰν τὴν κλίνην εἶχε καὶ λιθόστρωτον,
καὶ λίθον μόνον ἔρεισμα τῆς κεφαλῆς,
οἰκτρὰ καλύβη πενιχρὰ, φυλλόσκεπος
μέρος τοῦ οὐρανίου θόλου ἔκρυπτεν·
ἐπὶ τῶν παρειῶν του λύπης αὔλακες
ἠνοίχθησαν βαθεῖαι, καὶ τὸ μέτωπον
τὴν ἐντὸς πάλην τῶν παθῶν κατώπτριζε·
πλησίον του νεάνις ἵστατο ὠχρὰ,
μετὰ δακρύων ἀτενίζουσα αὐτόν.
Παρέστην εἰς τὴν κλίνην αὐτοῦ, ἔγεινα
αὐτόπτης τῶν ἐσχάτων τῆς ζωῆς στιγμῶν,
συνεκινήθην, ἐλυπήθην, ἔκλαυσα
κ' αἱ στιγμαὶ, ὅσας παρ' αὐτῷ διέμεινα,
ἀποστασίαι ἦσαν κατὰ τοῦ Θεοῦ.
Ναὶ, ἐκλονίσθη ἐν ἐμοὶ ἡ πίστις μου·
ἐταλαντεύθην, ἔπεσα, τ' ὁμολογῶ,
περὶ Προνοίας δισταγμοὺς ἐξήνεγκον,
καὶ ἐξανέστην κατὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ.
Ὅτε συνῆλθον, ὡς ὁ Πέτρος, ἔκλαυσα
μετὰ θερμῶν δακρύων, μετὰ συντριβῆς.

Αὔριον ἔχω, Θεοῦ θέλοντος, σκοπὸν
νὰ περιέλθω πᾶσαν τὴν περίχωρον,
νὰ μάθω πόση τῶν φυγάδων ἡ πληθύς·
αὐτόπτης ἄλλων ἀνηκέστων συμφορῶν
θὰ γείνω. Ἀργαλέον τὸ καθῆκόν μου,
καὶ ὅμως λειποτάκτης δὲν θὰ γένωμαι·
ὡς ἱεράρχης καὶ Θεοῦ ἀπόστολος
καθῆκον ἔχω, σταθερὸς, ἀκράδαντος
τὴν δυστυχίαν ν' ἀνιχνεύω πανταχοῦ,
νὰ τὴν καταπραΰνω, ὅσον δύναμαι.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἐγὼ δὲ πρέσβυς νὰ ἀπέλθω μελετῶ,
κατασκοπεύσων τὰ κινήματα αὐτῶν·
νὰ μάθω θέλω ἂν εἰς τὴν παλίῤῥοιαν
τὴν μαινομένην ὑπερεχχειλίσασα
θὰ κατακλύσῃ καὶ ὑμᾶς ἡ πλημμυρίς·
θὰ προσπαθήσω, λέγων καὶ παρακινῶν,
νὰ ἐπιτύχω παρ' αὐτῶν συμβιβασμὸν,
νὰ καταστείλω τὴν ὁρμὴν αὐτῶν, τιθεὶς
φραγμόν τινα τοὺς φόνους καταπαύοντα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ὁ Θεὸς εἴη βοηθὸς καὶ σκέπη σου.

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΕΙΡΗΝΗ, καὶ ἔπειτα ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

ΕΙΡΗΝΗ.

Τερπναὶ ἐκτάσεις, φύσις ἀνθοστόλιστε,
δημιουργία τοῦ Ὑψίστου ἔντεχνος,
ὢ πόσον μαύρη φαίνεσαι καὶ ἐπαχθὴς
εἰς ὅσους τετρωμένοι εἰς τὰ στήθη των
φέρουσι τραῦμα ἀλγεινὸν, ἀνίατον·
τοὺς ἄλλους τέρπεις, τρέφεις καὶ ζωογονεῖς,
παραμυθίαν ἐνσταλάζ' ἡ ὄψις σου,
μῦρ' ἀποπνέουν τ' ἄνθη, καὶ αἱ αὖραί σου
τὴν δρόσον διανέμουν τὴν οὐράνιον·
ἀλλ' εἰς ἀπηλπισμένους πλήττεις, θανατοῖς,
ἀντὶ μὲν ἀρωμάτων δηλητήρια,
ἀντὶ δὲ δρόσου διαδίδεις φλόγας, πῦρ,
καὶ ἀναπέμπεις θάνατον ἀντὶ ζωῆς.
Μετὰ χαρᾶς καὶ πόθου σὲ ἠτένισα,
αἱ καλλοναί σου μ' ἔθελξαν, μ' ἐμάγευσαν,
καὶ παρεδόθην ἀπροφύλακτος εἰς σὲ,
προσμειδιῶσα, χαίρουσα, ἐλπίζουσα.
Πλὴν ψεῦδος ἦσο καὶ ἀπάτη ἀληθὴς,
χρωματισμός τις ἔξωθεν ἐξίτηλος·
καὶ πρὶν ἐγγίξω μόνον διὰ τῆς χειρὸς,
τῶν καλλονῶν σου πρὶν τρυγήσω τοὺς καρποὺς,
πικρὰν μ' ὀρέγεις ἀντὶ μέλιτος χολὴν,
καὶ σκοτεινὰ καὶ μαῦρα λύπης ἔμπλεα
τὰ θέλγητρά σου μοὶ παρουσιάζονται.
Δὲν μὲ δροσίζουν αἱ πνοαί σου τὸ λοιπὸν,

δὲν μὲ ἡδύνει πλέον ὁ οὐράνιος,
ὁ ἀστερόεις θόλος, ὁ σαπφείρινος,
τῶν μυριπνόων ἡ δαψίλεια ἀνθῶν,
τῶν πεδιάδων καὶ βουνῶν οἱ τάπητες,
ὁ χρυσταλλώδης ῥύαξ ὁ ἁπλούμενος
ἐπ' ἀνθιστέπτων ὄχθων, οἱ παχύσκιοι
δενδρῶνες δρόσον οἱ ἀποσταλάζοντες,
οὐδὲ τὰς ἀκοάς μου πλέον κνήθουσι
ὁ φλοῖσβος τῶν ὑδάτων, τὸ κελάρισμα
τοῦ ῥύακος, ὁ κρότος τῶν καταῤῥακτῶν,
τὸ ᾆσμα τοῦ ποιμένος καὶ τὸ βλήχημα,
οἱ γλυκεῖς ἦχοι καὶ τὰ κελαδήματα
τῶν γλυκυστόμων τῆς ἐρήμου ἀοιδῶν.
Πενθίμη πᾶσα, φύσις, μοὶ παρίστασαι
καὶ κατηφής· καὶ πένθος καὶ κατήφειαν
καὶ πλῆξιν διαδίδεις καὶ ἀποστροφήν.

Ἐλευθερίας φέγγος ζωοπάροχον,
φῶς ἐκ τῶν κόλπων ἐκπηγᾶσαν τοῦ Θεοῦ,
θερμαῖνον, τρέφον, αὖξον καὶ παρηγοροῦν
καὶ φάρμακον ἐνστάζον ἀκεσώδυνον,
μ' ἐγκαταλείπεις πλέον ; καὶ εἰς σκοτεινὴν
μὲ παραδίδεις νύκτα καὶ ἀσέληνον ;
ὢ ἐπεθύμουν κανηφόρος καὶ ἐγὼ
τὴν ἱεράν σου νὰ συνώδευον πομπὴν
καὶ ἀνθηρὰ, λευχείμων, ἀνθοστόλιστος,
τοῦ ἱεροῦ θιάσου παρακόλουθος,
εἰς τὸν βωμόν σου φέρουσα τὸν πέπλον σου,
νὰ ἠσπαζόμην σὲ, θεὰ, γονυκλινής.
Ἀλλ' ἤδη συνοδία ἀντὶ τῆς πομπῆς
πενθίμη, νεκροφόρος παρακολουθεῖ,
ἀντὶ θιάσου σοὶ ἐπίκεινται φονεῖς
φάσγανα καὶ μαχαίρας ἐπισείοντες,

καὶ ἀντὶ πέπλου ἀνθοστέπτου, νεκρικὴν
σινδόνην περιβάλλουσι τὸ σκῆνός σου,
καὶ νεκρὰ κεῖσαι ἤδη, σὲ ἐφόνευσαν.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ, εἰσερχόμενος.

Γλυκὺ χαρίτων ἐπὶ γῆς ἀπαύγασμα,
ψυχὴ ζωογονοῦσα φύσιν τὴν νεκρὰν,
ἀρωματίζον ἄνθος, ῥόδον εὔοσμον,
εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἐντελής!
μελαγχολεῖς, λυπεῖσαι, δυσανασχετεῖς
ἐπὶ τῇ ἐθνικῇ μας ταύτῃ συμφορᾷ.
Τὰ νέφη συσσωρεύοντ' ἐπασσύτερα,
ἐγκυμονοῦντα κλύδωνας, καταστροφὰς,
καὶ δειλιᾷς καὶ τρέμεις, μήπως ἐπὶ σὲ
ἀθρόοι ἐκραγῶσι, κ' εἰς τὰς δίνας των
ἀφαρπαγεῖσα ἀσθενὴς παραδοθῇς.
Ὄχι φιλτάτη, πρὸς Θεοῦ, μὴ θλίβεσαι·
ἡμῶν ἡ λύπη ἔστω, σὺ χαροποιός·
ἔαρος ἄνθος τρυφερὸν, εὐλύγιστον
εἰς τῶν χειμώνων τὴν ὁρμὴν δὲν δύνασαι
ν' ἀνθέξῃς, θέλεις ζωογόνον ἥλιον,
πραεῖαν αὖραν, οὐρανὸν ἀνέφελον·
μαραίνει, φθείρει, σβύνει καὶ λυμαίνεται
τὸ χρῶμα τῶν πετάλων τὸ χρυσοβαφὲς
πᾶσα πνοὴ, πᾶν ῥεῦμα δηλητήριον,
καὶ κλείνει σου τὸν κάλυκα τὸν ἁπαλὸν
ἡ ἐπαφὴ καὶ μόνη. Ἂν οἱ κλύδωνες
κ' οἱ παγετοὶ τοῦ βίου δὲν παρέλθωσι·
ἂν τοῦ Μεσοχαλδίου αἱ βραχότευκτοι
ἐπάλξεις καταπέσουν, καὶ πυρίφλεκτος
ἡ ἀνεμώδης πόλις κλίνῃ κέφαλὴν,
δάση καὶ ἄντρα καὶ ὀρέων φάραγγες

θὰ μᾶς προσφέρουν ἄσυλα ἀπρόσιτα·
ἀπομεμακρυσμένοι, ἄσχετοι, ἐκεῖ
ἄνευ κινδύνων θὰ ἐμβιστεύσωμεν
μόνοι πρὸς μόνον μάρτυρα τὸν οὐρανὸν,
εἰς σὲ θὰ λησμονήσω, καὶ θὰ λησμονῆς
μ' ἐμὲ πᾶν ὅ,τι τύχη ἀπεστέρησε
παρ' ἀμφοτέρων βάσκανος, ἀνηλεής.
Ἐπιπεσὼν ἀθρόως βίαιος τυφὼν
φίλους πατέρα κ' ἀδελφοὺς ἀφήρπασε,
πάντα τὸν ὄλβον ἔθηκ' ἀνεμόφθορον,
ἐγκατελείφθης μόνη ἐπὶ γῆς· ἐμὲ
σύντροφον δέξαι, ἀδελφὸν παρήγορον,
φύλακα τῆς ζωῆς σου πιστὸν, ὡς σκιὰ
θὰ σὲ ἀκολουθήσω ἀναπόσπαστος.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ψυχὴν γενναίαν, εὐγενῆ αἰσθήματα,
θερμὴν ἀγάπην καὶ καρδίαν τρυφερὰν
ἐμβλέπω φίλτατέ μοι, ἐν τοῖς λόγοις σου,
καὶ διὰ τοῦτο ἐκ ψυχῆς σ' εὐγνωμονῶ
καὶ σὲ λατρεύω μὲ καρδίαν ἐμπαθῆ,
ὦ τῆς ψυχῆς μου περιπόθητε ψυχὴ
καὶ τῆς καρδίας ἀσπαστόν μοι μέλημα.
Αἱ περιστάσεις ὅμως, φίλε, ἤλλαξαν·
ἄλλοι καιροὶ ὑπῆρχον, θελκτικοὶ καιροὶ,
ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν
ὁ γλυκὺς λόγος, ἡ μελίφθογγος ὀμφὴ,
ὁ γοητεύσας ὅλην τὴν καρδίαν μου
κ' εἰς ἄλλον κόσμον ἄϋλον ἰδανικὸν,
μετενεγκών με ἀφαρπάσας ἀπὸ γῆς,
ὁ ἠλεκτρίσας πάσας τὰς αἰσθήσεις μου.
« Εἶσαι μνηστή μου, εἶσαι ἡ καρδία μου. »

Οἱ λόγοι σου ἐκεῖνοι ἀνεξίτηλοι,
ἐγχαραγμένοι εἶν' ἐν τῇ καρδίᾳ μου,
κι' ἀναπολοῦσα τούτους ἡδονῆς ἀεὶ
καὶ θυμηδίας καὶ τρυφῆς ἐμπίπλαμαι.
Τοὺς λόγους τούτους φέρω ἐν τῷ στόματι,
εἶναι οἱ λόγοι οἱ παρηγοροῦντές με,
εἶναι ἡ προσευχή μου, ἣν πρὸς τὸν Θεὸν
ἀδιαλείπτως ἀναπέμπω ἔκτοτε.
'Αλλ' ὅμως εἶπον, οἱ καιροὶ παρήλλαξαν,
τὸν ἐρωτά μας πλέον λησμονήσωμεν,
καὶ τὴν συμβίωσίν μας θυσιάσωμεν·
ἄλλο καθῆκον τούτου ἱερώτερον,
τὸ τῆς πατρίδος ἤδη ἀναφαίνεται.
Ἂς ὑποκύψῃ τὸ λοιπὸν τὸ αἴσθημα
ἐν τῇ ὑποχρεώσει τοῦ καθήκοντος.
Ναί, φιλτατέ μοι, τῆς καρδίας μου ψυχή,
στενάζει ἡ πατρίς σου ὑπὸ τὸν ζυγόν·
βέβηλοι πόδες, μιαροί, καταπατοῦν
τὸ ἔδαφός της, μιαιφόνος σκληρὰ χεὶρ
τὸ φάσγανον ἐμβάπτει εἰς τὸ στῆθός της·
καθημαγμένη, ἄτιμος, κατάκειται,
ἔχει ἀνάγκην, φίλτατε, ἐκδικητοῦ.
Ἡ παῖς ἀνάκτων, οἴκου Κομνηνῶν βλαστός,
δὲν ζῇ εἰς δάση βίον ἡμιάγριον,
οὐδ' ὁ μνηστήρ της κατὰ γῆς τὴν σπάθην του
ἀφίνει, ἐν ᾧ ἅρπαξ Τοῦρκος τύραννος
κάθετ' ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν βασίλειον.
Νὰ ἤμην ἐπεθύμουν, φίλε, ποιμενίς,
βοσκὸς ἐγὼ προβάτων ἀγροδίαιτος,
σὲ δὲ βουκόλον παῖδ' ἀγρότου ἤθελον·
ἐν τῇ καλύβῃ τότε τῇ ἀγροτικῇ
θὰ ἀνεζήτουν τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα,
τοὺς μαργαρίτας, τὸν χρυσόν, τὸν ἤλεκτρον.

ὁ διπυρίτης ἄρτος καὶ τὸ κάρδαμον
θ' ἀντικαθίστα τὴν πλουσίαν τράπεζαν,
κι' ὁ γλυκὺς ἔρως κ' ἡ τερπνὴ συμβίωσις
θὰ συνεπλήρου πάσας τὰς εὐχὰς ἡμῶν.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Μεγάλη ἡ θυσία, ἣν σὺ ἀπαιτεῖς·
ἀλλὰ, φιλτάτη, νόμον ἀμετάθετον
τὴν θέλησίν σου ἔχω· κλίνω κεφαλὴν,
καὶ ὑπηρέτης τῶν διαταγμάτων σου,
ὡς στρατιώτης ταπεινὸς, πειθήνιος,
θὰ δείξω πειθαρχίαν στρατιωτικήν·
κ' ὡς Σπαρτιᾶτις, ἥτις «τὰν ἢ ἐπὶ τὰν»
εἰς τὸν υἱόν της, τὴν ἀσπίδα δίδουσα,
ἐφώνει, καὶ οἱ λόγοι προφερόμενοι
ἀπὸ χειλέων μητρικῶν, ἐδείκνυον
τὸν Σπαρτιάτην ἄμαχον ἀνίκητον·
καὶ σοῦ οἱ λόγοι καὶ τὰ σὰ ἐντάλματα
ἀπὸ χειλέων ἐξελθόντων ῥαδινῶν
μοὶ ἐπαυξάνουν τὴν ῥωμαλεότητα,
ὑπερεθίζουν τὸ ἐν στήθεσί μου πῦρ,
μετοχετεύουν τόλμαν ἀκατάβλητον,
μ' ἀποδεικνύουν λέοντα ἀδάμαστον.
Θὰ διεγείρω τὸν πατέρα κατ' αὐτῶν,
εἰς κίνησιν θὰ θέσω τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ,
θὰ ἐξοπλίσω πᾶσαν τὴν περίχωρον·
καὶ ἢ θὰ θέσω νικητὴς πρὸ τῶν ποδῶν
τῶν σῶν τὸν θρόνον τὸν αὐτοκρατορικὸν,
ἢ θ' ἀσπασθῇς τὸ σῶμά μου ἀναίσθητον.
Ἔχε ὑγείαν, ἀκριβής μου σύντροφε,
ὁ θησαυρός μου εἶσαι κ' ἡ καρδία μου.
Ἀντὶ δὲ ταύτης τῆς ἀφοσιώσεως

συγχώρησόν με νὰ ζητήσω παρὰ σοῦ
ὡς ἀραβῶνα ἓν καὶ μόνον φίλημα·

ΕΙΡΗΝΗ.

Πάντοτε εἶχες τὴν καρδίαν μου πιστὴν,
τὰς παρειάς μου σοὶ προσφέρω σήμερον,
καὶ ὅταν ἐπιστρέψῃς Τούρκων νικητὴς,
σὲ περιμένει ἡ πιστὴ ἀγκάλη μου.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΛΕΩΝ, καὶ μετὰ ταῦτα ΜΑΝΟΥΗΛ.

ΛΕΩΝ.

Πλήθη φυγάδων ἄστεγοι, λιμώττοντες
εἰς τὴν μικράν μου πόλιν συσωρεύονται·
δὲν τοὺς χωροῦσιν οἱ στενοὶ περίβολοι
τῶν πόλεων, συσφίγγονται στενότερον
εἰς τὰς οἰκίας, τοὺς ἀγροὺς, τὰ φρούρια·
γέμουν ἀπόρων οἱ ναοὶ, οἱ νάρθηκες,
πᾶσα ὀπὴ, πᾶν δένδρον, ῥωγμὴ, σπήλαιον
φυγάδας ὑποκρύπτει, ἐπολίσθησαν
αἱ ἔρημοι, τὰ ζῶα ὀρυόμενα
παραχωροῦσιν εἰς τὸν νέον κάτοικον
τὰς φωλεάς των, κι' ἀποσύρονται μακράν·
τὰ βοηθήματά μας ἐξηντλήθησαν,

καὶ σιτοδεία καὶ λοιμὸς μᾶς ἀπειλεῖ.
Καὶ ὅμως πόσοι κίνδυνοι καὶ ἐπ' ἐμὲ
ἐπίκεινται; οἱ Τοῦρκοι τολμηρότεροι
πρὸς τὸ δουκάτον πλησιάζουν τὸ ἐμὸν,
μοὶ ἀναγγέλλουν τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν
οἱ ἐν τοῖς μεθορίοις ἐφεδρεύοντες.
Θὰ δυνηθῶμεν μία μόνη δρὰξ λοιπὸν
ν' ἀντιταχθῶμεν εἰς ἀγῶν' ἀτέλευτον
πρὸς στρατιώτας, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός;
οὓς μάχαι βροτοφθόροι καὶ νοσήματα
θανατηφόρα δὲν ὀλιγοστεύουσι;
καὶ ἡττηθέντες μένουν ἀκατάβλητοι;
ἀναπληροῦται τὸ φθειρόμενον εὐθὺς,
τὸ θνῆσκον καὶ ἐκλεῖπον ἐπανέρχεται.
Τὴν ἐπικρεμαμένην λοιπὸν θύελλαν
καὶ καθ' ἡμῶν πῶς πρέπει ν' ἀποκλίνωμεν;
τί πράττων, ποῖα μέσα μετερχόμενος;
συνθῆκαι, ὑποσχέσεις, πάντα μάταια,
πάντα ἀπάτη, ψεῦδος, πλάνη, δέλεαρ·
δὲν παρεδόθη ἔνσπονδος ἡ Τραπεζοῦς;
καὶ ὅρους καὶ συνθήκας δὲν ὑπέγραψε;
ποίους τῶν ὅρων εἶτα ἐσεβάσθησαν;
τίς συμφωνία ἢ γραπτὴ ἢ ἄγραφος
τὰς ἀκρατήτους χεῖράς των ἐδέσμευσε;
ποία συνθήκη περιώρισεν αὐτούς;
Ταῦτα κ' ἡμεῖς ἀνάγκη νὰ ἐλπίσωμεν,
ἐὰν πεισθέντες εἰς τὰς ὑποσχέσεις των
ἀφοπλισθέντες τοὺς φιλοξενήσωμεν
ἐπὶ τῶν βράχων τὰς ὀξείας κορυφάς.
'Αλλ' ἰδοὺ βλέπω ἔρχεται ὁ Μανουὴλ,
τὸν νοῦν του πείρα ὤξυνε πολυετὴς,
τὴν γνώμην τούτου σύμβουλον ζητήσωμεν.

(Εἰσερχόμενον βλέπει τὸν Μανουήλ.)

Νὰ σὲ καλέσω ἐμελέτων, στρατηγέ·
ἔχω ἀνάγκην τῆς βαθείας σου φρενός.
Τὰς πύλας τῶν φρουρίων ἔχω ἀνοικτὰς
εἰς τοὺς φυγάδας· ὁλονὲν προσέρχονται.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Καὶ διὰ τοῦτο ἡ εὐγνωμοσύνη μας
κ' αἱ προσευχαί μας ἀνυψοῦνται πρὸς Θεόν.

ΛΕΩΝ.

Δὲν τὸ παραπονοῦμαι, δὲν μεμψιμοιρῶ,
ἂν καὶ ἡ πεῖνά καὶ ἡ στέρησις φρικτὴν
τὴν μάστιγά της ἐπισείει καθ' ἡμῶν,
καὶ στάσεις πλέκει, καὶ ὑφαίνει ταραχάς·
ἄλλους, στρατάρχα, ἄλλους φόβους ἐνορῶ,
κίνδυνοι ἄλλοι ἐπικρέμανται δεινοὶ
καὶ εἰς ἀνησυχίας μὲ ἐμβάλλουσι.
Τὰ σμήνη τῶν φυγάδων συσσωρεύονται,
τὰ βήματά των τοὺς ἀπίστους ὁδηγοῦν,
διερεθίζει τὰς ὀρέξεις, τὰς ὁρμὰς
καὶ τὴν ἐκδίκησίν των ἡ συσσώρευσις,
κ' ἰχνηλατοῦσι τοὺς φυγάδας, καὶ ὀξεῖς
ἀνιχνευταὶ, πλουσίαν ὀσφραινόμενοι
ἐπὶ τὰ ὄρη ἄγραν, πλησιάζουσι·
τοῦτο μ' ἐμβάλλ' εἰς φόβους, μὲ ἀνησυχεῖ,
καὶ νὰ ζητήσω γνώμην ἤθελον ἀνδρὸς
φρονίμου, συνενοῦντος ἐν τῇ κεφαλῇ
μεγάλην πεῖραν καὶ βαθεῖαν σύνεσιν·
τοιοῦτον μόνον σὲ νομίζω, στρατηγέ.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Οἱ φόβοι οὗτοι καὶ ἐμὲ κατέχουσι·
κἀγὼ πολλάκις εἰς τὸν ἄπλετον βυθὸν
τῶν δακεθύμων ἐμβαφεὶς συλλογισμῶν,
ἀνεπαισθήτως ἀπομακρυνόμενος,
ἐνόπλους βλέπω Τούρκους, καὶ φοβοῦμαι μὴ
εἷς ἕλκων ἄλλον, οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς,
ἔφοδον ἐπὶ τέλους μελετήσωσι.
καὶ σκοπὸν ἔχω, ἐὰν εὕρω σύμφωνον
καὶ σὲ, ν' ἀπέλθω πρὸς τοὺς Τούρκους πρεσβευτής.

ΛΕΩΝ.

Εἶναι ἀνάγκη λίαν κατεπείγουσα
τὰ σχέδιά των νὰ γνωρίσωμεν σαφῶς,
τὰ βήματά μας ἵνα κανονίσωμεν.
Πλὴν εἰς τοιοῦτον ἔργον ῥιψοκίνδυνον
δὲν θέλω σὺ τελείως νὰ ἐκτίθησαι.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τὰ πράγματά μας ἵστανται ἐπὶ ξυροῦ,
εἷς λόγος, νεῦμα, τοῦ προσώπου κίνησις
ἐνδέχεται νὰ ἔχῃ λίαν σοβαρὰς
τὰς συνεπείας καὶ τὰ ἐπακόλουθα·
ἐνδέχεται νὰ ἦναι ὁ ἀποσταλεὶς
ὑπὲρ τὸ δέον τολμητίας ἢ δειλὸς
καὶ νὰ κινήσῃ ἢ τὴν ἀγανάκτησιν
καὶ τὴν μανίαν ἢ τὴν καταφρόνησιν.

ΛΕΩΝ.

Καὶ ποίαν δίδεις γνώμην; ποίαν συμβουλήν;

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Πᾶσα θυσία, πᾶσα παραχώρησις
ἐντὸς τῶν ὅρων γινομένη τῆς τιμῆς,
δὲν πρέπει τὸ παράπαν νὰ ἀποῤῥιφθῇ·
διότι πᾶσα πρὸς αὐτοὺς ἀντίστασις
ἄγονος ἀποβαίνει καὶ ἀσυντελής,
κ' ἐπισωρεύει νέας ἄλλας συμφοράς.
Ἂν λοιπὸν φόρον σὲ ζητοῦν δυσβάστακτον·
ἂν σὲ ἀφίνουν ἄρχοντα ὑποτελῆ,
ἀνενοχλήτως κατοικοῦντα, ἄφρουρον,
στέρξον· ἂν ὅμως — δέλεαρ ἐμβάλλοντες
περιουσίας καὶ ζωῆς ἀσφάλειαν —
ζητῶσιν ὅπλα καὶ τὰς κλεῖς τῶν πόλεων,
τότε δὲν μένει καταφύγιον ἡμῖν,
ἢ ῥίπτοντες τὸν κύβον, νὰ προστρέξωμεν
ἐπὶ τὰ ὅπλα· τότε ξιφουλκήσαντες —
πλὴν τότε μόνον — νὰ τοὺς περιμένωμεν
μετὰ στεῤῥᾶς ἀκλόνου ἀποφάσεως
ἐπὶ τῶν βράχων τὰς ἀξένους κορυφὰς,
καὶ πρὶν τὴν λόγχην ἐπ' αὐτῶν ἐμπήξωσι,
πολλοὶ πρηνεῖς νὰ πέσουν δάκνοντες τὴν γῆν.
Αὕτη ἡ γνώμη ἡ ἐμή.

ΛΕΩΝ.

Τὴν δέχομαι.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Λοιπὸν ὑπάγω, εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν
ἐναποθέτω πάσας τὰς ἐλπίδας μου.

ΛΕΩΝ.

Ὕπαγε, εἴη ὁ Θεὸς συναῤῥωγός.

(Εὐγένιος εἰσερχόμενος, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μανουὴλ ἐξήρχετο.)

ΛΕΩΝ.

Υἱέ μου, ἦλθες; πρὸ πολλοῦ σ' ἐπρόσμενον.
Ποῖαι φροντίδες δαπανοῦν τὰς ὥρας σου;
ἡμέρας ὅλας ἄφαντος τί γίνεσαι;

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Ποῦ μένω, πάτερ, ἐρωτᾶς; δὲν ἔχομεν
τόσα φροντίδων χρήζοντα καὶ μεριμνῶν,
δὲν ἔχομεν τοσαύτην ἐνδεῶν πληθύν;
καὶ ἐν στενοῖς ὁρίοις σωρευόμενοι,
δὲν ἔχομεν τὴν πεῖναν σύνοικον ἡμῶν;
δὲν ἔχομεν τὸν Τοῦρκον ἐπικείμενον,
ἐπαπειλοῦντα χ' εἰς ἡμᾶς ἐρήμωσιν;
χ' ἡ προδοσία ἐν ἡμῖν εἰσδύσασα
δὲν ἐξυφαίνει λάθρα τὰς πλεκτάνας της;
Ταῦτα φροντίδων δὲν εἶναι ἀντάξια;
καὶ ἐρωτᾷς τὰς ὥρας μου ποῦ δαπανῶ;

ΛΕΩΝ.

Ναὶ ὑπὲρ τούτων ἔμφροντις ἀνησυχῶ,
καὶ ἐξετάζω καὶ ζητῶ τὴν δίοδον·
καὶ τὴν ὁδὸν εὑρίσκων ἀδιέξοδον,
ἀδημονῶ, ἀσχάλλω καὶ ἀνησυχῶ·
καὶ διὰ τοῦτο σ' ἤθελον πλησίον μου.

Ὁπόταν λύπη μὲ κρατῇ ἢ κίνδυνος,
πᾶν ὅ,τι φίλον ἀπαιτῶ περὶ ἐμέ.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Καὶ λοιπὸν, πάτερ, διεγράφη ἡ ὁδός;
ὡρίσθη τὸ πρακτέον; κ' ἤδη μὲ καλεῖς
τὸ ὁρισθὲν νὰ θέσῃς εἰς ἐνέργειαν;
διάταξόν με, θέλεις μ' ἔχει πρόθυμον.

ΛΕΩΝ.

Ὁ στρατάρχης ἀπεστάλη Μανουὴλ
πρὸς τοὺς ἐν πόλει Τούρκους πρεσβευτὴς ἡμῶν.
Ἂν κατορθώσῃ ν' ἀποσπάσῃ προσπαθῶν
συνθήκην, ἥτις ὅριον προσωρινὸν
τὰ μέχρι τοῦδε ἁρπαγέντα θέσασα,
νὰ σταματήσῃ τὸν φλογώδη δρόμον των,
κ' εἰς μόνην ἀρκεσθέντες ὑποτέλειαν
καὶ ὑπαρχίαν καὶ δασμὸν ἐτήσιον,
ἀνενοχλήτους νὰ ἀφήσωσιν ἡμᾶς,
ἐπέτυχ' ἡ πρεσβεία, κατωρθώσαμεν
μεγάλα ὄντως κἀ' ἀληθῶς ἀνέφικτα·
μικρὰ γαλήνη ἐπιφώσκει καὶ ἐλπὶς,
ἥτις θὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς καιρόν τινα
ἀνέτως νὰ σκεφθῶμεν περὶ μέλλοντος·
ὁ βραχὺς οὗτος χρόνος θὰ δαπανηθῇ
εἰς ἐξασκήσεις καὶ εἰς προπαρασκευὰς,
ἵνα εἰς νέαν τῶν ἀπίστων ἔφοδον
ἀντισταθῶμεν τελεσιουργότερον.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Πρὸς τοὺς ἀπίστους πρεσβευτὴν ἀπέστειλας!
εἰς διαπραγματεύσεις ἀτιμωτικὰς
καθυποβάλλεις σεαυτόν; λοιπὸν θαῤῥεῖς
ἐκτὸς τοῦ αἴσχους, ὅπερ καταπίνομεν,
ὅτι συνθῆκαι κ' ὑποσχέσεις τουρκικαὶ
μᾶς ἐγγυῶνται πίστιν καὶ ἀσφάλειαν;
καὶ εἰς τοσοῦτον ἐπιλήσμονές ἐσμεν,
ἐστερημένοι καὶ νοὸς καὶ κρίσεως
τῆς ἀνθρωπίνης, ὥστ' ἐπελαθόμεθα
τῆς πρωτευούσης τὰ δεινὰ παθήματα;
δὲν παρεδόθη ἔνσπονδος; ἀσφάλεια
περιουσίας δὲν ὡρίσθη καὶ ζωῆς;
ἐτήρησαν τοὺς ὅρους, οὓς ὑπέγραψαν;
τοὺς λόγους καὶ τοὺς ὅρκους ἐσεβάσθησαν;
δὲν ἔῤῥευσε τὸ αἷμα παρὰ τὰς σπονδάς;
καὶ παρὰ τὰς συνθήκας ἁρπαγαί, σφαγαὶ
καὶ ἀτιμώσεις δὲν ἐδραματίσθησαν;
Ταῦτ' ἀναγκαίως πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν.
'Αθέτησις ὁρκίων, παρασπόνδησις,
ἀπάτη, δόλος, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια
εἶναι τοὺς Τούρκους τὰ χαρακτηρίζοντα.
Τί περιμένεις λοιπόν, πάτερ, παρ' αὐτῶν
καὶ εἰς συνθήκας ἐμπιστεύεις σεαυτόν;
ἢ θέλεις εἰς κλωβίον κατακλείσαντες,
νὰ τιθασσεύουν τῶν δασῶν τὸν λέοντα;
καὶ χειροήθη καταστήσαντες αὐτὸν
νὰ τὸν ἐμπαίζουν πάντες ἀτιμωρητί,
ἄνω καὶ κάτω σύροντες ἐκ τῆς ῥινός;
καὶ κεκλεισμένος εἰς τοὺς τοίχους τῶν εἱρκτῶν,
καὶ ζῶν ἐντὸς κευθμώνων ᾅδου ζοφεροῦ,
νὰ περιμένῃ τὴν ἀθλίαν του τροφὴν

ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ θηριοτρόφου του;
καὶ ταῦτα πάντα ἕνεκα οἰκτρᾶς ζωῆς,
ἣν νόσος αἴρει ἢ κακοῦργος ἀφαιρεῖ;
Καὶ ἔπειτα τίς μένει ὁ ἐκδικητὴς
τοῦ ἔθνους του νὰ γείνῃ; τίς ἀπέμεινε
διεκδικήσων τὰ τοῦ θρόνου δίκαια;
ἀφ' οὗ καὶ σὺ ὁ Λέων ὁ ἀτρόμητος,
ὁ τὸν αὐχένα ἐπηρμένον πάντοτε
κρατῶν, ἀνάνδρως ῥίψασπις λειποτακτεῖς;
Καὶ ταῦτα μὲν ὑπάρχουν τ' ἀφορῶντα σέ,
ἐμοὶ δὲ ἄλλα χρέη ἐπιβάλλονται·
δὲν μ' ἔδωκας τὴν χεῖρα Κομνηνόπαιδος;
καὶ δὲν ἀνήκει λόγῳ κληρονομικῷ
καὶ εἰς ἐμὲ ὁ θρόνος, ἂν ἐκλείψωσιν
οἱ ἀπ' εὐθείας τοῦ Δαυὶδ ἀπόγονοι;
δὲν εἶμαι τῆς Εἰρήνης ὁ μνηστήρ; λοιπὸν
μετὰ τοῦ Ἀλεξίου ἀδελφοῦ αὐτῆς
δὲν ἀπαιτεῖ τοῦ αἵματός μας ἡ τιμὴ
τὸν ἁρπαγέντα θρόνον τὸν βασίλειον
μέχρι θανάτου νὰ διεκδικήσωμεν;
Πᾶν ἄλλο, πάτερ, παρὰ τοῦτο πράττοντα
δειλόν, προδότην, λειποτάκτην, ῥίψασπιν
υἱὸν θὰ εἶχες τῆς ζωῆς ἀνάξιον
καὶ τοῦ ὀνόματός σου καὶ τοῦ θρόνου σου.

ΛΕΩΝ.

Ἡ τόλμη τῆς ψυχῆς σου καὶ ἡ τῆς τιμῆς
συναίσθησις ἐπαίνων εἶν' ἀντάξιαι·
ἀλλὰ καὶ τόλμη καὶ τιμὴ τὴν σύνεσιν
εἶναι ἀνάγκη ὁδηγὸν νὰ ἔχωσιν·
ἄλλως προσόντα φοβερά, ὀλέθρια
κινδύνους ἔχουν καὶ θανάτους συνοδούς.

Δὲν μὲ φοβίζει ἄπαγε ὁ πόλεμος·
νήπιον ἔτι τὸν ἐθήλασα· ἀλλὰ
πρὶν τοὺς πεσσοὺς ἀφρόνως ἀναῤῥίψωμεν
δὲν πρέπει ἆρα νὰ ἀναμετρήσωμεν,
ποῖα τὰ μέσα, ποῖαι αἱ δυνάμεις μας;
θὰ δυνηθῶμεν ἀποτελεσματικῶς
ν' ἀντισταθῶμεν; ποῖα μέσα ἔχοντες;
στρατόν; γελοῖον ν' ὀνομάσωμεν στρατὸν
τοὺς εὐαρίθμους τῶν ὁρίων μας φρουρούς·
ὅπλα; οἱ πλεῖστοι τούτων ὅλως ἄοπλοι,
ἀξίνην μόνον φέρουσι γεωργικήν·
παρασκευάς; γινώσκεις, πόση ἔλλειψις
ἐπικρατεῖ, καὶ μόνον ἑβδομάδας τρεῖς
ἂν ὑποστῶμεν τακτικὸν ἀποκλεισμόν,
θύματα πείνης, οὐχὶ ξίφους θύματα,
τὰς λεωφόρους θὰ πληρώσωμεν νεκρῶν·
θάῤῥος; καὶ μόνον τὸ τοῦ Τούρκου ὄνομα
φρίκην εἰς πάντας ἐπιφέρει, θανατοῖ·
ποίους μετόχους ἕξεις τῶν σχεδίων σου;
καὶ δὲν γνωρίζεις ὅτι ἅμα αἰσθανθοῦν,
ἅμα ἀκούσουν Τοῦρκον προσερχόμενον,
ἢ ἐκ τοῦ φόβου πρὶν φονεύσωσιν αὐτοὺς
νεκροὶ θὰ πέσουν, ἢ τὰ ὅπλα ῥίπτοντες
θὰ δραπετεύσουν, πρὶν εἰς χεῖρας ἔλθωσι;
Τὸ θάῤῥος καὶ τῆς νίκης ἡ συναίσθησις
ἐλλείπουσι· τῶν Τούρκων αἱ σκληρότητες,
ὁ φόβος, ὅστις ἐν ἡμῖν εἰσέδυσεν,
αἱ ἧτται, ὅσας πανταχοῦ ὑπέστημεν,
καὶ ἡ κοινὴ ἰδέα, ἣν κακότροποι
εἰς τὰς καρδίας τῶν ἁπλῶν διέδωκαν,
ὅτι ὑποπεσόντες εἰς τὴν θεϊκὴν
ὀργήν, τὴν θείαν καταδίκην καθ' ὑμῶν
ἐσπεύσαμεν, καὶ τόρα ἀμετάτρεπτος

ἐνεχαράχθη εἰς τοὺς δέλτους τ' οὐρανοῦ·
ταῦτα ἀφεῖλον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν,
πᾶσαν ἐλπίδα, καὶ μᾶς κατεδίκασαν
εἰς θάνατον, πρὶν ἔτι ἀποθάνωμεν.
Εἶναι λοιπὸν φρονίμου ἴδιον ἀνδρὸς,
τοιαῦτα βλέπων τὰ ἀποθαῤῥύνοντα
αὐτὸν, νὰ πέσῃ εἰς κινδύνους προφανεῖς;
εἰπέ· δὲν εἶναι ἆρα φρονιμώτερον
νὰ εὕρωμεν τὸν τρόπον τῆς ἀποφυγῆς;
καὶ πρὶν εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον φθάσωμεν,
δὲν πρέπει, τέκνον, νὰ ἀναζητήσωμεν,
ἂν εἶναι τρόπος θυσιάζοντες μικρὰ,
νὰ σώζωμεν μεγάλα, ζωὴν, ὕπαρξιν.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Σὲ μὲν, ὦ πάτερ, οὐδεμίαν ἔχοντα
εὐθύνην ἄλλην, οἱ τοιοῦτοι λογισμοὶ
ν' ἀπασχολῶσιν ἴσως εἶναι θεμιτόν·
καὶ λησμονῶν τὸ θάῤῥος τ' ἀρειμάνιον
τὸ ἐν πολέμοις τολμηρὸν κι' ἀπτόητον,
τὸ μέχρι τοῦδε διακρῖνόν σε ἀεὶ,
νὰ καταφεύγῃς εἰς ἐλέους αἴτησιν·
ὁ τῶν ὀρέων λέων ὁ ἀδούλωτος
νὰ ἀφεθῇς εἰς ἄλλων τὴν διάθεσιν
δεσμὸν νὰ θέσουν ἐπὶ τοῦ τραχήλου σου·
καὶ ἄγχοντές σε διὰ σιδηροῦ κημοῦ,
τὸν ἄκαμπτον νὰ κάμψωσιν αὐχένα σου,
ὡς ἐὰν ἦσο βέβαιος τοὐλάχιστον,
ὅτι θὰ σώσῃς διὰ τούτων τὴν ζωὴν,
περὶ ἧς τόσον τρέμεις καὶ ἀνησυχεῖς.
'Αλλ' εἰς ἐμὲ, ὦ πάτερ, τὸ καθῆκόν μου
τοιαύτας σκέψεις ἐνοχοποιούσας με

τὰς θεωρεῖ, καὶ μόνην, μόνην τὴν φωνὴν
τὴν τῆς τιμῆς ἀκούω καὶ τοῦ χρέους μου.
Τὸν θρόνον προσεγγίσας τὸν βασίλειον
ἄλλ' ἀνεδέχθην ἄφυκτα καθήκοντα,
ἄλλαι ὑποχρεώσεις μὲ δεσμεύουσι,
τούτων ἀκούω τὴν φωνὴν, τὸ κέλευσμα.
Ἂν σ' ἔχω, πάτερ, βοηθὸν καὶ συνεργὸν,
σ' εὐγνωμονῶ· ἂν ἄλλως ὅμως, χωρὶς σοῦ
πρὸς τὴν φωνὴν θὰ τρέξω τὴν καλοῦσάν με,
καὶ ἢ θὰ τιμωρήσω τὴν αὐθάδειαν,
μετὰ τοῦ Ἀλεξίου, Τούρκου ἅρπαγος,
εἰς τὴν μνηστήν μου δῶρον δοὺς γαμήλιον
τὸν ἁρπαγέντα θρόνον τῶν πατέρων της,
ἢ με προσμένει θάνατος ἀθάνατος.

ΛΕΩΝ.

Ψεκτὴ νεότης, ἄπειρος, οὐδέποτε
τὰ πρὸ ποδῶν της ἐβολιδοσκόπησε,
καὶ εὐχερῆ νομίζει καὶ κατορθωτὰ
τῆς φαντασίας τὰ μωρὰ ἰνδάλματα.
Παῦσαι ἐπιδιώκων τὰ ἀνέφυκτα·
τῶν Κομνηνῶν ὁ θρόνος ἔπεσ', ἔπεσε,
δὲν ἀνορθοῦται· οὔτε σὺ οὔτ' ἄλλος τις
θὰ κατορθώσῃ τι ἀπαπειρώμενος·
κινδύνους μόνον συσσωρεύεις, ἱκανοὺς
νὰ καταστρέψουν σὲ καὶ τοὺς ὁμόφρονας.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Γραπτὸν τὸ μέλλον καὶ ἀκατανίκητον,
ἀκατασχέτως εἰς αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος
ὑπὸ ἀμάχου φέρεται δυνάμεως.

Καθὼς ὑπάρχουν νόσοι, ὧν ὁ ἄνθρωπος
χ' ἡ ἐπιστήμη τὴν ὁρμὴν δὲν σταματοῦν,
ἀλλὰ προβαίνει ὁλονὲν τὸ νόσημα
τὴν τέχνην μυχτηρίζον καὶ τὰ μέσα της·
οὕτω τὸ πάθος τὸ ἐμὸν ἀκράτητον
δὲν καταβάλλει οὐδεμία δύναμις,
οὐ συμβουλή, οὐ φόβος, οὐχ ἐπίπληξις·
ἀντὶ νὰ καταπαύσουν, αἱ ἀποτροπαὶ
διερεθίζουν, ἐπιτείνουσιν αὐτό.
Ἂν με ἐγκαταλείπῃς, μόνος, πάτερ μου,
θὰ πράξω, ὅ,τι θεωρῶ καθῆκόν μου,
τιμήν· αἱ ἀντιῤῥήσεις, τὰ προσκόμματα,
τὰ πάντα εἶναι μάταια, ἀνωφελῆ.

ΛΕΩΝ.

Νά σε ἀφήσω, νέε ἀπερίσκεπτε,
τυφλοῖς νὰ τρέχῃς ὄμμασι κατὰ κρημνῶν;
νὰ λύσω τὰς ἡνίας τῆς φρονήσεως,
ἵνα συντρίψῃς σεαυτὸν ἀχάλινος;
Εἶμαι πατήρ σου, εἶσ' υἱὸς μονογενής·
λοιπὸν θὰ μ' ἔχῃς κοινωνὸν τῆς τύχης σου,
χ' ἐν δεξιοῖς σου παριστάμενος ἀεί,
τὸ σῶμά σου θὰ σκέπω διὰ τοῦ ἐμοῦ,
τιθεὶς ὡς προμαχῶνα καὶ προπύργιον,
καὶ σώζων σὲ νὰ πέσω διὰ σέ. Λοιπὸν
ὁ κῦβος ἀνεῤῥίφθη, μ' ἔχεις σύντροφον.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ.

Σ' εὐγνωμονῶ, ὦ πάτερ· οὐδὲν γίνεται,
πλὴν ὅ,τι εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ γραπτόν.
Ἴσως ἡ τοῦ Ὑψίστου χεὶρ ἡ πανσθενὴς

σὲ Γεδεῶνα νέον ἐξελέξατο
ῥυόμενον λαὸν τὸν περιούσιον.

ΛΕΩΝ.

Κύματα βλέπω ῥέοντα ἀνθρώπεια
ἐκεῖ· δὲν βλέπεις; πόσος ὅμιλος λαοῦ
συνωθουμένου· ἔκτακτόν τι γίνεται.
Ἀ, ἐννοῶ· τὸν θύτην ἀπερχόμενον
τὸ πλῆθος συνοδεύει· βαίνωμεν κ' ἡμεῖς.

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, καὶ ΛΑΟΣ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Πίστιν, ἐλπίδα, θάῤῥος, τέκνα ἐν Χριστῷ,
ὡς θώρακα καὶ σκέπην πᾶσι συνιστῶ·
ἂν ἐπ' ὀλίγον θ' ἀπομακρυνθῶ καιρὸν,
κ' εἰς ἄλλα τέκνα φέρων ἀνακούφισιν,
ἄλλον πατέρα παντεπόπτην ἔχετε·
ὑπὸ τὴν θείαν τούτου ἐμπιστεύομαι
σκιὰν ὑμᾶς καὶ πάντα τὸν λαὸν αὐτοῦ.
Ἄλλον πατέρα ἔχετε τὸν Λέοντα,

τὸν ἀγαθὸν δεσπότην, μὴ λοιπὸν κλαυθμοί!
ὀλίγ' ἡμέραι μόνον, κ' ἐπανέρχομαι.

ΛΑΟΣ.

Μὴ μᾶς ἀφήσῃς ὀρφανούς, ὦ δέσποτα!
σὺ ἦσο πάντων τῶν πτωχῶν παρήγορος,
σὺ ἦσο, πάτερ, ὁ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν,
σὲ τεῖχος καὶ ἀσπίδα πάντες εἴχομεν,
σὲ ἔρεισμα, σὲ πύργον, σὲ καταφυγήν,
μὴ μᾶς στερήσῃς τὴν βοήθειαν τὴν σήν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ἔχω καὶ ἄλλα παθημάτων τῶν αὐτῶν
διεσπαρμένα τέκνα, χρεωστῶ κ' ἐκεῖ
νὰ δράμω φέρων φάρμακα παρήγορα·
κ' ἐκεῖνοι εἶναι δυστυχῆ συντρίμματα
καταπεσόντος ἔθνους, ἐκ τῶν συμφορῶν
διασωθέντα λείψανα ἐλεεινά.
Ἀλλ', ὦ τεκνία φίλτατα, σᾶς συνιστῶ
ἀγάπην, πίστιν καὶ ἐλπίδα πρὸς Θεόν,
ἄμαχον ὅπλον ἔχετε τὴν προσευχήν.

ΛΑΟΣ.

Τὴν γεραράν του χεῖρα πάντες σπεύσωμεν
μετὰ δακρύων νὰ καταφιλήσωμεν
τὴν χορηγοῦσαν τὰ ἐλέη ἄφθονα·
ἐνστερνισθῶμεν πόδας του τοὺς ἱερούς,
ταχεῖς, ἀόκνους εἰς τὸ ἀγαθοεργεῖν·
τοὺς τελευταίους λόγους του ἀκούσωμεν,
παρήγορον ἐλπίδα ἐνσταλάζοντας·

τὰ ἴχνη ἀσπασθῶμεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ,
ἡ ἐπαφή των καθηγίασεν αὐτά.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Τὴν θείαν σκέπην ἔχοιτε σκιάζουσαν,
πιστοὺς ἀγγέλους προφυλάττοντας ἡμᾶς.

Χορὸς φυγάδων γυναικῶν.

Αἱ χελιδόνες ὅταν ἐγγίζουν
μαῦροι χειμῶνες, ἄγριοι πάγοι,
πρὸς μεσημβρίαν εἰς τόπους ἄλλους
ἀχιονίστους μεταναστεύουν,
καὶ ἐπιστρέφουσι πάλιν, ὅταν
ὁ κρυσταλλώδης χειμὼν παρέλθῃ·
Κ' ἐγὼ παρόμοια ἐπεθύμουν
ἐπὶ πτερύγων λαύρων ἀνέμων
τὸν τόπον τοῦτον, ὅνπερ βαρεῖαι
καταμαστιζουσι τρικυμίαι,
καὶ παγετώδεις χειμῶνες βίου
καὶ καταιγίδες ἐπαπειλοῦσιν,
ὁμοῦ μ' ἐκείνας νὰ καταλείψω
ὁμοῦ μ' ἐκείνας ν' ἀποδημήσω
καὶ νὰ σκηνώσω, ὅπου δὲν φθάνει
ὁ βροτολέτης χειμὼν τῶν Τούρκων.

Ὦ ὑψιπέτα τῶν πτηνῶν ἄναξ,
ὅστις καθήμενος ἐπὶ βράχου
εἰς πάντα κρότον εἰς πάντα φόβον
τὴν ὀξυκόρυφον φωλεάν σου
ἐγκαταλείπεις, κ' ὑπὲρ τὰ νέφη
τὰ ἐπουράνια ἀνυψοῦσαι,
κ' ὑψόθεν ὄμμα ὀξὺ τοξεύεις,
καὶ ἀγερώχως τὰ κάτω βλέπεις,
τὰς πτερυγάς σου πόσον ζηλεύω,
πόσον ἐπόθουν πτερυγοφόρος
μακρὰν τῶν Τούρκων εἰς τοὺς αἰθέρας
ὑπὲρ τὰ νέφη νὰ ἀνυψῶμαι
καὶ μακρὰν φόβου, ἀφ' οὗ εἰς ὕψος
μυριοστάδιον καταντήσω,
ραγδαῖον χείμαῤῥον λιθοβόλον
κατὰ τῶν Τούρκων νὰ καταβρέχω.

Ποταμὲ, ὅστις μέλη τανύεις
ἐπάνω κοίτης μυριοπλέθρου,
τὰ ῥεύματά σου ὅταν διέλθουν
αἱματοπόται ἄγριοι Τοῦρκοι,
ὑδατοτεύκτους εὐθὺς στιβάδας
θολῶν ὑδάτων ὑπερυψόνων,
καὶ καταῤῥάκτας πολυκροτάλους
κατακρημνίζων ἅπαντας πνῖξον.
Ὅταν δὲ φθάσῃς καὶ πρὸς τὴν πόλιν
τὴν πολυδάκρυτόν μου πατρίδα,
ἀφ' ἧς ἀσπλάγχνως ἀπεδιώχθην,
τὴν γῆν ἐκείνην, ἣν τινα ἴσως
δὲν θέλω ἴδει, κατάσπασόν μοι.

Σὺ δὲ γλυκύθυμε λεπτὴ αὖρα,
ἥτις μὲ πτέρυγας σιγαλέας

ἀπὰ τὴν ἕω πρὸς τὴν ἑσπέραν
τὰ δάση σχίζουσα διατρέχεις,
ὅταν τὰ ὄρη ταῦτα διέλθῃς
καὶ πτερυγίζουσα τὴν πατρίδα
τὴν πολυπόθητον πλησιάσῃς,
τοὺς ἀσπασμούς μου τούτους τοὺς πλήρεις
λύπης παράλαβε καὶ ἀπόδος.
Ὅταν δὲ πρόσωπα Τούρκων ψαύῃς,
τὰς δροσοβόλους καὶ ζωογόνους
πνοάς σου ταύτας μεταβαλοῦσα,
δηλητηρίων ῥεύματα χέε.

Εἴθε, ἐθνῶν πανώλη
βροτολοιγὲ Μωάμεθ,
νὰ μὴ ἐξετελεῖτο
σύνδεσμος συνευνέτης,
συνάπτων τοὺς γονεῖς σου
εἰς παιδοτόκον γάμον·
ἢ νὰ παρηκολούθουν
τὰς γαμηλίους δᾷδας
νεκρώσιμοι λαμπάδες·
ἢ παιδογόνος αὖλαξ,
τεκνοποιὸς ἀγκάλη
νὰ μὴ ἠροτριᾶτο,
κ᾽ ἐντὸς τῶν μητρικῶν σου
δρακοντοφόρων σπλάγχνων
νὰ μὴ ἐπλαστουργεῖτο
θηρίον σπλαγχνοφάγον·
ἢ ἐπὶ τέλους, μέγα
δεινὸν τῆς οἰκουμένης,
νὰ σ᾽ ἔπνιγεν ἡ μήτηρ,

πρὶν τοῦ Ἡλίου ἴδῃς
τὸ ζωηφόρον ὄμμα.

Ἐν τῷ Β΄ Μέρει ἐμπεριέχονται στίχοι 1207.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΜΕΡΟΥΣ

ΟΙ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

(Ἡ σκηνὴ μετατίθεται ἐπὶ τῆς κοιλάδος· ὑψόθεν φαίνονται ὑπὸ τὰ νέφη κρυπτόμενα τὰ τείχη τοῦ Μεσοχαλδίου περικυκλούμενα ὑπὸ ὀξέων βράχων.)

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΑΧΜΕΤΗΣ, ἐμβλέπων εἰς τὸ φρούριον.

Ουρανοβαμων πόλις ὑπερήφανε!
ὑπὸ τὰ νέφη ἔκρυψας τὴν κορυφὴν,
ὁμίχλην περιέθου, κἀ' ἀδιαφορεῖς,
καὶ δὲν πτοεῖσαι, ἂν ὑπὸ τοὺς πόδας σου
παλαίουν τὰ στοιχεῖα καὶ συντρίβονται·
σὺ τὰς ἐπάλξεις ἔχεις πάντοτε ὀρθὰς
καὶ ἀνυψοῦσα κεφαλὴν αἰθέριον,
τοὺς βράχους φρουροὺς τρέφεις, τ' ἄστρα γείτονας,
καὶ ὑπηρέτας τὰς βροντὰς, τὰς ἀστραπὰς,
χ' ἐπὶ βαράθρων πήξασα θεμέλιον
στεῤῥὸν χ' ἑδραῖον, πᾶν τὸ ὑποκάτωθεν
χλευάζεις, μυκτηρίζεις καὶ ἐξουθενεῖς·

καὶ τοὺς κατοίκους τῶν ὀξέων σου πετρῶν
διώξασα, τοὺς γῦπας καὶ τοὺς ἀετοὺς,
τὰς φωλεάς των εἰς ἐνδιαιτήματα
πλασμάτων ἀνθρωπίνων μετεποίησας,
κι' ἀνέλαβες νὰ σώζῃς ζῶντα σώματα
ἐστερημένα γενναιόφρονος ψυχῆς,
οἵτινες ζῶσιν, ὥσπερ ἀρουραῖοι μῦς,
καὶ δὲν τολμῶσι κεφαλὴν νὰ αἴρωσι·
κι' ὡς τεθνεώτων ἐρημοπλανεῖς σκιαὶ,
μακρὰν τοῦ κόσμου ἀφανεῖς κρυπτόμενοι,
συντρόφους μόνον ἔχουσι τὰ πνεύματα.
'Αλλὰ ὡς πότε, ἀνδρογύναι ἄνανδροι,
τὰ προαιώνιά σας ταῦτα φρούρια
ἀπρόσιτα θὰ μένουν, καὶ ἀνδρεῖος ποῦς
δὲν θὰ ὑπερπηδήσῃ τὰς ἐπάλξεις των;
Ναὶ, ναὶ, μὰ τὸν Προφήτην, τὸ ὁρκίζομαι,
οἱ προμαχόνες οἱ ἀστερογείτονες
θὰ πέσωσι, τὰ ὕψη τὰ αἰθέρια
θὰ ἀναβῶ, θὰ φθάσω εἰς τὰς κορυφὰς
τὰς ὁμιχλώδεις, κ' ἐπὶ βράχων καὶ πετρῶν
ἀδιαβάτων καὶ δασῶν ὁδὸν ταμὼν,
θὰ ἐπιπέσω μὲ γυμνὸν τὸ ξίφος μου,
θὰ ῥίψω τείχη, θὰ κρημνίσω φρούρια,
θὰ σφάξω, θὰ δῃώσω, ἀκατάσχετος
θὰ διασπείρω τὴν ἐρήμωσιν παντοῦ,
καὶ θ' ἀπαγάγω παῖδας καὶ κοράσια.
'Αλλ' ἰδοὺ βλέπω ἔρχετ' ὁ Κιατίπογλους.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Σὲ βλέπω βλοσσυρῶπιν καὶ φριμέσσοντα,
ὁποία νέας θήρας, κύον θηρευτὰ,
ὀσμὴ ὀξεῖα τῆς ῥινός σου ἥψατο;

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Πλουσία ὄντως θήρα ἀνταμείβουσα
τὰς προσδοκίας πάσας, τὰς εὐχὰς ἡμῶν
ἐκεῖ ἐπάνω, ὅπου πέτρ' ἠλίβατοι
σαβανωμέναι εἰς ὁμίχλας κρύπτονται,
οὐράνιον πορείαν διαγράφουσαι,
ὅπου ὑψοῦνται τείχη ὑπερήνεμα,
θεότευκτοι ἐπάλξεις, πύργοι ὕψιστοι·
ἐκεῖ ἀπίστων σμήνη κατεκλείσθησαν
μετ' ἀμυθήτων θησαυρῶν, ἐκεῖ, ἐκεῖ
τρυφεροὶ παῖδες, εὐειδῆ κοράσια,
καὶ κεκρυμμένον ἐπ' αὐτῶν φυλάττεται
πρὸ πολλῶν χρόνων ἐκθησαυρισθὲν ἐκεῖ
πᾶν ὅ,τι διεσώθη πολυτίμητον.
Οἱ πύργοι οὗτοι οἱ χλευάζοντες ἡμᾶς,
οἱ ἀνυψοῦντες αὐθαδῶς τὴν κεφαλὴν,
πρὸς ἐμπαιγμόν μας, πρέπει νὰ ἐκλείψωσιν.

ΚΙΑΤΙΡΟΓΛΟΥΣ.

Ἐδικαιοῦσο, θηρευτὰ, ν' ἀνησυχῇς·
παράλαβε χιλίους στρατιώτας σὺ,
τοσούτους ἄλλους ἂς προσθέσῃ ὁ Ἀχμὲτ,
καὶ ἐκ συμφώνου μετὰ προφυλάξεως,
τὰ βήματά σας κρύπτοντες προβαίνετε.
Ἐγὼ δὲ πέμψας ἕνα τῶν ἐξομοτῶν,
τὴν καλαμίδα ῥίψας τὴν ἀγρευτικὴν
θὰ προσπαθήσω ν' ἀνασύρω δι' αὐτῆς,
χρυσὸν ἐμβάλλων, δέλεαρ ἐπιτυχὲς,
προδότην, καθιστῶντα εἰς ὑμᾶς βατὴν
τῶν βράχων τούτων τὴν ἀνάντη ἄνοδον.
Φέρει αἰσχύνην εἰς ἡμᾶς παναληθῶς,

ἐν ᾧ ἐνώπιόν μας καταπίπτουσι
κράτη ἀκμαῖα, εὔανδρα, μυριετῆ,
κι' ὡς ὑπὸ καταιγίδος καταβάλλεται
πᾶν τὸ ἐμπίπτον, πᾶν τὸ ἀνθιστάμενον,
νὰ μένουν ταῦτα ἄθικτ' ἀκατάβλητα.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Θὰ καταπέσουν πάντα, τὸ ὑπόσχομαι·
θὰ γίνωνται καὶ ταῦτα τῆς ἰσχύος μας
τῆς ἀκρατήτου εἰς ἀεὶ ὑπόμνημα.
'Αλλὰ τοσούτων στρατευμάτων ἄθροισις
ἐπὶ φυγάδας, πλάσματα ψοφοδεῆ,
δὲν φέρει καταισχύνην εἰς τὰ ὅπλα μας;
μὲ εὐαρίθμους, τὸ πολὺ πεντήκοντα,
μάστιγας μόνον ἀντὶ ὅπλων φέροντας,
τοὺς ἐν αὐτοῖς δεσμίους πρὸ τῶν σῶν ποδῶν
θὰ σύρω, ὡς ἀγέλην ἑτοιμοσφαγῆ.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Κἀγὼ τοιαῦτα πρὸ ἡμῶν ἐκόμπαζον·
ἀλλ' ὅταν εἰς τὰς πράξεις μεταβαίνομεν
ἀπὸ τῶν λόγων, χρεωστοῦμεν πάντοτε
ὀλίγους λόγους, πλειοτέραν σύνεσιν·
ὀφείλομεν νὰ ὦμεν πρακτικώτεροι.
Λυσσᾷ πᾶν ζῶον καὶ τὸ ἡμερώτερον,
ὅταν προσβάλῃ κυνηγὸς τοὺς σκύμνους του.
Δὲν παρεδόθη δεδεμέναις ταῖς χερσὶν
ἡ πόλις, ὡς γνωρίζεις· ἂν ὑπέκυψε,
τὸ χρεωστοῦμεν πρῶτον εἰς τὸν ἀριθμόν,
κ' εἰς προδοσίαν ἀγενῆ τὸ δεύτερον·
ὅτι δὲν εἶναι εὐκατάβλητος λαός,

οἱ πρῶτοί των ἀγῶνες τὸ ἀπέδειξαν·
καὶ ἂν ἐγκαίρως ἀπαυδήσαντας ἡμᾶς
ὁ ἐξ ἠπείρου δὲν ἐνίσχυε στρατὸς,
ἡ Τραπεζοῦς ἀκόμη τὰς ἐπάλξεις της
ὀρθὰς θ' ἀνύψου μυκτηρίζουσα ἡμᾶς.
Καὶ ἴσως εἶτα ἄλλος γενναιότερος
ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοκράτωρ ἀναβὰς,
τὴν ἅλωσίν της θὰ καθίστα πρόβλημα.
Καὶ μὲ τοσούτους πάλιν κατακλύσαντες
στρατοὺς τὴν πόλιν, κατωρθώσαμεν εὐθὺς
ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν ἐκπληκτικῶν
στρατῶν τὴν ἅλωσίν της; ἀκατάβλητοι
δὲν ἠκολούθουν πάλην ἀπελπιστικὴν,
τὸν ἄνισον ἀγῶν' ἀγωνιζόμενοι;
καὶ μόνον τότε κατισχύσαμεν αὐτῶν,
ὁπότ' ἀπελπισθέντες ἄλλον σύμμαχον,
τὴν προδοσίαν, ἐπεκαλεσάμεθα
νὰ μᾶς συντρέχῃ, καὶ παρωχετεύσαμεν
τὸν δρόμον τῶν ὑδάτων; δὲν ὀφείλομεν
εἰς τοῦτο μόνον τὴν κατίσχυσιν ὑμῶν;
Ἀλλὰ καὶ τόρ' ἀκόμη ὑποκύψαντες,
ἐξ ὁλοκλήρου δὲν κατεδαμάσθησαν·
δὲν βλέπεις πόση πάλη ἐξακολουθεῖ;
καὶ πόσ' ἀκόμη φρούρια ἀνθίστανται;
δὲν εἶναι τοῦτο τὸ αὔθαδες φρούριον
τὸ ἀνυψοῦν τὴν ὁμιχλώδη κορυφὴν
ὀρθὴν ἀκόμη, γαῦρον, ἀνυπότακτον,
τῶν λεγομένων μάρτυς ἀδιάψευστος;
Κ' ἐκεῖνοι ἔτι, ὅσοι ἔγκλειστοι ἡμῶν
εἰς ὄψιν δὲν τολμῶσι νὰ προσέλθωσιν,
ἀκίνδυνα δὲν εἶναι σώματ' ἄψυχα·
τὴν τετρωμένην ἄρκτον, ἣν ἐξαγριοῖ
τῶν θηρευτῶν ἡ ὄψις, ὁμοιάζουσιν.

Ἀποσυρθέντες εἰς χωρί' ἀπρόσιτα,
τὰς κτήσεις των μακρόθεν ἀποβλέποντες,
ἐκδίκησιν ἀγρίαν ἀποπνέουσι·
καὶ πόσον λοιπὸν εἶναι ἐπικίνδυνοι,
ἐξ ἀπροσίτων βάλλοντες δυσχωριῶν,
ὑπὲρ συζύγων καὶ υἱῶν μαχόμενοι,
βράχους καὶ δένδρα καθ' ἡμῶν κυλίοντες;
Τὸ ἔθνος τοῦτο δὲν εἶναι ὡς τὰ λοιπά·
μὲ πόσην εἶδες εὐκολίαν ἔπεσεν
ὁ ἄρχων τῆς Σινώπης Τοῦρκος Ἰσμαὴλ,
καὶ ὁ Οὐζοὺν Χασάνης, κ' οἱ ἐπίλοιποι
τῶν Τουρκομάνων ἀνεξάρτητ' ἀρχηγοί;
Τὰ κράτη τῆς Ἀσίας αἴφνης φαίνονται
καὶ εὐχερῶς ἐκλείπουν κ' ἀποσβέννυνται,
τὰ τῆς Εὐρώπης ὅμως εἶναι διαρκῆ,
πρὸ πάντων δὲ τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν.
Εἶμαι εἰδήμων τῆς γραφῆς, ἐσπούδασα
τὴν ἱστορίαν, καὶ γινώσκω πλέον σοῦ.
Βλέπεις ὁπόσην ἀντιτάσσει ἄμυναν
κ' ἀντιπαλαίει πρὸς τὴν εἱμαρμένην του;
πᾶν ἄστυ, πῦργος πᾶς, πᾶν φρούριον
ἀντίστασιν προτάσσει καὶ προμάχεται;
καὶ πρὶν αὐχένα εἰς ἡμᾶς ὑποταγῆς
κλίνωσι, πόσους βάραθρα κατέπιον;
Φρόνιμος ἔσο, καὶ ὡς λέγω ποίησον.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Τὴν θείαν σπάθην τοῦ Προφήτου ζώννυμαι,
καὶ διαδίδω τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ,
κ' ἐξολοθρεύω ἀποστάτας, ἀσεβεῖς,
τῆς δυσσεβείας τὰς ἀκάνθας ἐκριζῶν·
τίς ποτε θὰ τολμήσῃ νὰ μοὶ ἀντιστῇ;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Καὶ ὁ Προφήτης θεῖον εἶχε φάσγανον,
καὶ ὑπηρέτης καὶ ἀπόστολος αὐτοῦ,
τῆς ἀληθοῦς λατρείας ἦτον ἱδρυτής·
καὶ ὅμως πόσα ἔτη ἄτιμος φυγὰς,
τὴν θείαν πόλιν τὴν γενέτειραν αὐτοῦ
ἀφεὶς, εἰς ξένην ἔζησε κι᾽ ἀπέθανε;
Τοῦτ᾽ ἀποτρέπει τόλμην ἀπερίσκεπτον.
Φρόνιμος ἔσο καὶ ὡς λέγω ποίησον.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ἡ χείρ μου εἶναι ἰσχυρὰ, ἀκράτητος,
περιπολεῖ ἡ νίκη τὴν πορείαν μου,
τὸ πλῆθος δὲν μ᾽ ἐκπλήττει, καὶ οὐδέποτε
ἠσθάνθην φόβον ἢ δειλίαν ἐφορμῶν.
Ἀλλὰ καὶ οὕτως δὲν παρέβην πώποτε
τὴν πειθαρχίαν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους μου.
Ἔστω θὰ πράξω ὅπως διατάττεις με.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Πράττοντες οὕτως, εἴμεθ᾽ ἀσφαλέστεροι.
Ἀλλ᾽ ὅμως λέγε πόθεν ἀνεκάλυψας,
ὅτι αἱ πέτρ᾽ ἐκεῖναι αἱ μετέωροι,
ὧν τὰς κρηπῖδας ἔθηκαν οὐκ ἄνθρωποι,
ἀλλὰ γιγάντων γένη ὑπεράνθρωπα,
ὧν οὐδεμία καθορᾶται ἄνοδος,
καὶ μᾶλλον κατοικίας ὁμοιάζουσι
ἐναερίων ἢ πνευμάτων ἢ πτηνῶν,
εἶναι τὰ τῶν φυγάδων καταφύγια;

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Περιηρχόμην πᾶσαν τὴν περίχωρον
τῆς πρωτευούσης, καίων καὶ λεηλατῶν·
ἀλλ' ἐπεκράτει ἠρεμία καὶ σιγή.
Ἐγκαταλελειμένα τὰ οἰκήματα,
θηρίων ἦσαν μόνον ἐνδιαίτημα·
σπανίως μόνον κάπου ἀνεφαίνετο
ἐν κρυπτηρίῳ κεχωσμένον ἔντρομον
κυφὸν γερόντιόν τι ἑτοιμόῤῥοπον.
Τὰ σχήματα δ' ἐκεῖνα τὰ ἀνθρώπεια
« Οἱ κάτοικοι, ἠρώτων, ποῦ κατέφυγον; »
ἐκεῖνα ὅμως ἄναυδα, ἀκίνητα,
σιγὴν ἐτήρουν εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου.
Ὠργίσθην τότε, καὶ « Πῦρ, ἔκραξα, εὐθὺς
εἰς τὰς οἰκίας, » καὶ ἀμέσως εἰς τὸ πῦρ
ὑψόροφοι οἰκίαι παρεδίδοντο,
καὶ φλόγες ἀνυψοῦντο μέχρις οὐρανοῦ.
Δευτέρα ἄλλη προσταγὴ παρέδωκε
τὰ σιωπῶντα εἰς τὸ πῦρ γερόντια·
καὶ κνίσσα ὀδμαλέα διεδίδετο
κρεῶν τριζόντων, καὶ ἀνεμοφόρητος
καπνὸς καὶ στῆλαι ἀνυψοῦντο πύριναι·
καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτω κατωρθώσαμεν
τὰ τῶν ἀπίστων ἄσυλα νὰ μάθωμεν·
εἰς τὴν προτέραν καὶ καιόμενοι σιγὴν
ἐνεκαρτέρουν, ἀπαθεῖς, ἀναίσθητοι,
ὡς νὰ ὑπῆρχον σχήματα, οὐκ ἄνθρωποι.
Ἐπῆλθεν εἶτα πάλιν ἐντελὴς σιγὴ
καὶ ἐρημία πλήρης, ἣν διέκοπτεν
ὁ κρότος μόνον πίπτοντος οἰκήματος,
αἱ ὑλακαὶ τῶν θώων καὶ τοῦ κόρακος
ὀσφραινομένου τῶν πτωμάτων οἱ κρωγμοί.

Διῆλθον ὅλην τὴν περίχωρον, ἀλλὰ
οὐδένα εὗρον ζῶντα ἄνθρωπον, εἰμὴ
τὰ μόν' ἐκεῖνα μείναντα γερόντια·
κ' ἐφαίνοντο αἱ χῶραι κατοικήματα
γενῶν προϋπαρξάντων ἄλλοτε καὶ νῦν
ἀπολιπόντων ἐντελῶς κ' οἱ γέροντες
ἀπολειφθέντα ἄλλης λείψανα ζωῆς.
Μετὰ πολλὴν δὲ ἔρευναν ἀνωφελῆ
γυναῖκα βρέφος φέρουσαν ἀπήντησα.
Μὲ βλέπει, περιβλέπει ἔντρομος παντοῦ,
ζητεῖ νὰ φύγῃ, μί' ἀγρία μου φωνὴ
τὸ σθένος παραλύει τῶν γονάτων της,
ὡς νὰ ὑπῆρχεν ἡ φωνή μου κεραυνός·
προσηλωμένη πολλὴν ὥραν ἔμενεν
εἰς ἣν εὑρέθη θέσιν κεραυνόπληκτος·
τὴν πλησιάζω, τὴν ὠθῶ, ἀλλ' ἡ γυνὴ
τὸ βρέφος της κρατοῦσα ἵστατ' ἐννεά.
Τῇ καταφέρω κατὰ κόῤῥης ῥάπισμα
σφοδρόν· καὶ τότε μόλις ἀνανήψασα,
εἰς ἑαυτὴν συνῆλθεν, καὶ πολύδακρυ
ὑψοῖ τὸ ὄμμα πρός με, καὶ ἱκέσιον
ἐκτείνει χεῖρα, καὶ γονατιστὶ φωνὴν
μετὰ κλαυθμῶν ἐκπέμπει καὶ δεήσεων,
« Φεῖσαι τοῦ βρέφους, » λέγουσα· ἀνόητος,
ἐνόμιζ' ὅτι θρῆνοι καὶ ὀλολυγμοὶ
θὰ ἐκθηλύνουν τὴν στεῤῥὰν καρδίαν μου.
Τῶν ἀσεβῶν τὴν ἐντελῆ ἐξόντωσιν
πρόγραμμα φέρω, μακρὰν οἶκτος ἀπ' ἐμοῦ,
μακρὰν ἀπέστω αἴσθημα ἀνθρώπινον.
Τὸ βρέφος της ἁρπάζω διὰ τῆς μιᾶς
χειρὸς, τὴν ἄλλην φέρω εἰς τὸ ξίφος μου,
καὶ « Γύναι, ἀνακράζω, τὴν ζωὴν κρατῶ
τοῦ τέκνου σου εἰς χεῖρας, ἢ θά με εἰπῇς

ποῦ εἶν' οἱ ἀδελφοί σου κεκρυμμένοι, ἢ
τοῦ βρέφους σου θὰ ῥεύσῃ ὁ ἐγκέφαλος
πρὸ τῶν ποδῶν σου παρευθύς.»

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

'Εξαίρετα!
ἐξακολούθει, σὲ ἀκούω, ἀπνευστί.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

«Ὦ! μὴ φονεύσῃς, ἔλεγ' ὀλολύζουσα,
βρέφος ἀθῶον ἄκακον,» κ' ἠτένιζε
τὸ κλαῖον βρέφος, καὶ περιεπλέκετο
τὰ γόνατά μου δακρυχέουσα πικρῶς,
καὶ ὡς κισσὸς μ' ἐκράτει ἀναπόσπαστος,
καὶ κατεφίλει κ' ἔσφιγγε τοὺς πόδας μου,
καὶ θρηνῳδοῦσα καὶ τὰ στήθη κόπτουσα,
ἐξηκολούθει «φεῖσαί του,» κραυγάζουσα,
κ' ἠτένιζε τὸ βρέφος. Ἄκαμπτος ἐγώ,
τῇ λέγω, «Γύναι, θέλεις ζῶν τὸ βρέφος σου
νὰ σ' ἀποδώσω; ἰδοὺ τοῦτο λάβε το·
ἀλλ' ἀφ' οὗ εἴπῃς τὰ κρυπτήρια αὐτῶν.
Τοῦ νεογνοῦ σου τὴν ζωὴν εἰς χεῖράς σου
κρατεῖς, τὸ σφάζει πεισμονὴ ἀλόγιστος.»
«Τὸ τέκνον τῆς ψυχῆς μου μή, ἀνέκραξε,
φονεύσῃς, Τοῦρκε, τὴν μητέρα φόνευσον,
τὸ βρέφος ἄφες· τί σε σφάλλει τὸ πτωχὸν
ἀθῶον βρέφος; τί κακὸν σοὶ ἔκαμε
καὶ τὸ φονεύεις;» καὶ ἐθρήνει ἐμπαθῶς
τὴν χεῖρά μου κρατοῦσα, καὶ ἐξέπεμπε
φωνὰς καὶ ἱκεσίας ἀπελπιστικὰς
καὶ ἐλιπάρει. Ἀλλ' ἐγὼ ἀκράδαντος

« Ἡ ἄρνησίς σου τὸ φονεύει, ἔκραξα,
τοῦ βρέφους σου τὸ αἷμα ἔστω πάντοτε
ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου ἀνεξίτηλος
ἀρά, » καὶ στίλβον ἀνυψῶ τὸ ξίφος μου
ἐπὶ τοῦ βρέφους.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἄριστα!

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ἀλλ' ἡ γυνὴ
τὴν χεῖρά μου ἁρπάζει, καὶ « Ἀδύνατον,
δὲν θὰ φονεύσῃς, ἔκραξε, τὸ τέκνον μου. »

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Παράδοξος ἡ πεισμονὴ τῆς γυναικός,
οὐχ' ἧττον ὅμως φαίνεσαι παράδοξος
καὶ σὺ ἀκούων γυναικεῖα κλαύματα.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Εἶχον τὸν λόγον, καὶ κατώρθωσα μαθὼν
τὰ τῶν ἀπίστων καταγώγια. « Λοιπὸν
θὰ μ' εἴπῃς τέλος, εἶπον, ποῦ κατέφυγον; »
« Καὶ σὺ θ' ἀφήσῃς ζωντανὸν τὸ τέκνον μου; »
μὲ ἀγωνίαν ἡ γυνὴ ἀντέφησε;
« Θὰ σοὶ τὸ δώσω, εἶπον, τὸ ὁρκίζομαι. »
« Ἐκεῖ ἐπάνω, ὅπου πύργοι φαίνονται, »
ἀπήντησ' ἐσπευσμένως μετὰ ταραχῆς.
« Λοιπὸν ἀπόδος εἰς ἐμὲ τὸ νεογνόν,

προσέθηκε, σοὶ εἶπον ὅτι ἤθελες.»
Ἐγὼ δ' εἰς δύο διελὼν τὸ βρέφος της,
«λάβε, τῇ εἶπον, ἐκπληρῶ τὸν ὅρκον μου.
Ἰδοὺ αὐτό.»

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἐξαίρετα! ἐξαίρετα!
ποίαν ἡ μήτηρ φρίκην ἐδοκίμασε!

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ἀπηλπισμένη εἰς τὴν θέαν ἡ γυνὴ
τοῦ βρέφους της ἐκπέμπει γοερὰν φωνὴν,
καὶ ἐκτοξεύει βλέμματα πανάγρια,
καὶ ἀνακράζει ἐμμανὴς, φρενόληπτος,
«Κατηραμένοι, Τοῦρκοι, παρὰ τοῦ Θεοῦ....»
ν' ἀρθρώσῃ χ' ἄλλην λέξιν δὲν κατώρθωσε,
τὸ ξίφος τοῦτο ἔκοψε τὸν λόγον της·
κυλιομένη τὴν ἀρὰν ἡ κεφαλὴ
μετὰ τὴν ἐκκοπήν της ἐπανέλαβε.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἐξαίρετα! μεγάλη σου ἡ ἀνοχή!
τὰ μετὰ ταῦτα ν' ἀκούω ἕτοιμος.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Τὴν ἄνοδον τῶν βράχων κατεσκόπησα·
τὴν εὗρον τέλος, πλὴν δὲν εἶναι ἄνοδος,
στενὴ, ἀνάντης, φέρεται ἐπὶ κρημνῶν
ἀδιαβάτων, ἀπατήτων, ἀχανῶν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἡ ἅλωσίς των θὰ παρέξῃ πράγματα.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Εἰς ἄλλους ἴσως, εἰς ἡμᾶς οὐδέποτε.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἕτοιμος γείνου· καὶ ἐγὼ ἀπέρχομαι
νὰ σοὶ ἐξομαλύνω τὴν κατάκτησιν.

('Απέρχεται καὶ μετ' ὀλίγον εἰσέρχεται ὁ Μανουήλ.)

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἀπὸ τῶν βράχων, ὅπου κατεφύγομεν,
κατασκοποῦντα, στρατηγὲ, σὲ εἴδομεν,
καὶ πρὸς σὲ ἦλθον πρεσβευτὴς ἀποσταλεὶς,
νὰ μάθω θέλων παρ' ὑμῶν αὐτῶν, ἐὰν
καὶ τῶν πετρῶν σκοπεῖτε τὴν κατάκτησιν,
ὅπου καταφυγόντες μόνην ἔχομεν
τὰ δάση κτῆσιν καὶ τὰ σπήλαια τῆς γῆς,
ἀντὶ τῆς πρώην, ἧς μᾶς ἀφηρπάσατε,
εὐδαιμονίας· θὰ μᾶς ἀναγκάσητε
εἰς ταῦτα ἀρκουμένους εἰς ἀντίστασιν,
πόλεις ἀκμαίας εἰς ἰσχὺν καὶ θησαυροὺς,
πολυταλάντους οἴκους καὶ ἀμύθητον
ὄλβον καὶ πλούτη σᾶς ἐγκατελείψαμεν,
θὰ μᾶς φθονῆτε τῶν ὀρέων τὰς σχισμὰς,
ὅπου ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν πετρόκοιτοι,
μετὰ θηρίων συμβιοῦντες, μοναχὴν
τὴν ἀπορίαν ἔχομεν συγκάτοικον

ἄφιλον, χάριν τῆς ἐλευθερίας μας;
Τὰς πέτρας καὶ τὰ ὄρη θ' ἀναγκάσωμεν,
τὰς ὑπολίθους καὶ ἀγόνους φάραγγας,
ὅπου ἀκτὶς ἡλίου δὲν εἰσέδυσε,
ἐν μόχθῳ, ἐν ἱδρῶτι, ἐν ἐπιμονῇ,
ὀλίγον ἄρτον καὶ ὀλίγα λάχανα
νὰ παραγάγουν εἰς ἀνεπαρκῆ τροφὴν
ὀλίγων μηνῶν μόνον, τὸν ἐπίλοιπον
τοῦ ἔτους χρόνον ἐν στερήσει παντελεῖ
ἀπὸ τῶν χόρτων τῶν βουνῶν νὰ ζήσωμεν.
Τοιαύτης χώρας ἀτερποῦς κατάκτησις
ποῖον παρέχει κέρδος, κ' εἰς ἀντάλλαγμα
τοσοῦτον αἷμα τουρκικὸν προσφέρετε;
Σᾶς λείπουν πέτραι, σπήλαια καὶ φάραγγες
καὶ τὰ ζητεῖτε διὰ τόσου αἵματος
εἰς τῶν ὀρέων τὰς πετρώδεις κορυφάς;
Τὸ μέλλον εἶναι σκοτεινόν, παλίμβουλος
ἡ τύχη, ὁ δὲ ὄλβος ὁ ἀνθρώπινος
ἀκροσφαλής, ἐκφεύγει, διαῤῥεῖ· κ' ἡμεῖς
εἴχομεν κράτος, στόλους, ὅπλα, δύναμιν,
ἡ δυσμενὴς τὰ πάντα μᾶς ἐστέρησε·
ἂν ταῦτα ἤδη σεῖς ἀπολαμβάνητε,
δὲν δυσανασχετοῦμεν· μόνον θέλομεν
μετὰ τοσαύτην πάλην, τόσα αἵματα,
ἀνάπαυσιν βραχεῖαν· αὕτη κ' εἰς ὑμᾶς
εἶν' ἀναγκαῖα, τ' ἀπαιτοῦν οἱ κόποι σας.
Εἰς τὴν ἀνάγκην, Τοῦρκοι, μὴ μᾶς φέρητε
νέων μαχῶν καὶ νέων φόνων κ' αἵματος·
ἀρκεῖ ὁ φόνος, αἱ σφαγαὶ ἂς σταματοῦν,
διὰ σφαγῶν τὰ κράτη δὲν ὀρθόνονται,
ἡ ἠπιότης μόνη ἀνυψοῖ αὐτά.
Τὰ καταφύγιά μας εἶν' ἀπρόσιτα,
τὰ βλέπετε, ὑψοῦνται ὑπερήνεμα,

ἡ ἅλωσίς των εἶναι δυσκατόρθωτος,
μᾶς προστατεύουν οἱ κρημνοὶ, τὰ βάραθρα,
αἱ ἄβυσσοι, τὰ ὕψη τὰ ἀθέατα·
θὰ ῥεύσῃ αἷμα τουρκικὸν ποταμηδὸν,
θὰ ποτισθοῦν αἱ ῥίζαι καὶ τὰ ἔγκατα
τῶν βράχων, πρὶν τὴν λόγχην εἰς τὰς κορυφὰς
τῶν αἰθερίων πήξητε ὀρέων μας·
διότι αὕτη ἡ ἀπόφασις ἡμῶν,
ἣν ἐν ἀνάγκῃ θὰ ὑποστηρίξωμεν
διὰ τῶν ὅπλων· τὴν ὑπερθαλάττιον
θὰ κατοικῶμεν, εἰς ἡμᾶς ἀφήσαντες
τὴν παραλίαν, φόρον φέροντες τακτόν.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Μεμιασμένον ἔθνος, γένος μισητὸν
τοῦ θείου ξίφους τοῦ εἰς χεῖράς μας βορὰ,
τῆς ἀτελεύτου φλογερᾶς κολάσεως
φρύγανα πυροτρόφα, ξύλα καύσιμα·
ἐπὶ τῶν ὤμων κεφαλὴν ἂν φέρητε,
καταχριτέας εἶναι ἔργον ἀνοχῆς.
Ἀλλ' ὅμως, κύνες, μάθετε καὶ τρέμετε,
τοὐντεῦθεν παύει πᾶσα πλέον ἀνοχή·
ἐγράφη εἰς τὴν δέλτον τὴν οὐράνιον,
ἢ εἰς τὴν θείαν πίστιν θὰ προσέλθητε,
ἢ θὰ σᾶς σφάξῃ ἡ ῥομφαία τοῦ Θεοῦ·
κ' ἐκτελεσταὶ θελήσεως τῆς ὑψηλῆς,
οἱ ὀπαδοὶ τῆς θείας αὐτοῦ πίστεως,
ἡμεῖς οἱ Μουσουλμάνοι, προσεκλήθημεν·
Οἱ θησαυροὶ δὲ καὶ αἱ θυγατέρες σας,
αἱ πόλεις καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ σύζυγοι
ἀντιμισθία διωρίσθησαν ἡμῖν.
Δὲν θέλουν σταματήσει τὴν πορείαν μας

οὐ ποταμοί, οὐχ ὄρη, οὐ χειμὼν δριμύς,
οὐ παγετοί, οὐ βράχοι ἀδιάβατοι,
οὐ τείχη, οὐκ ἐπάλξεις, οὐδὲ φρούρια
ἀνυψωμένα ἐν τῷ στερεώματι.
Ἐνώπιόν μας πάντα γίνονται βατά,
ἡττᾶτ' ἡ φύσις, ἡ τὴν συμμαχίαν της
προσταζομένη μᾶς προσφέρει εὐπειθῶς.
Θεῖον κρατοῦμεν ξίφος καὶ κοράνιον,
ἓν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ ἐκλέξητε.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Μελανοπτέρυξ, ἀδηφάγος, ἄπληστος,
ὁ πόλεμος εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον
τὴν φρίκην διασπείρει, τὴν ἐρήμωσιν,
καὶ διψαλέος αἵματα ἀποῤῥοφᾷ,
συντρίβει χάρας καὶ μὲ σάρκας τρέφεται.
Ἴσως ὑπάρχει οὗτος ἀναπόδραστον
στοιχεῖον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πάντοτε
ὅταν ὑπάρχῃ δυνατὸν ἄνευ αὐτοῦ
νὰ τύχῃ ὅ,τι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος,
εἶν' ἀφροσύνη νὰ τὸν προκαλέσωμεν.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Τοιαῦτ' ἰδέαι ἀσεβεῖς ἐπικρατοῦν
εἰς τοὺς ἀπίστους, εἰς τὰ ἔθνη τὰ μωρά·
εἰς ἡμᾶς ὅμως τοὺς πιστοὺς ὁ πόλεμος
εἶναι καθῆκον ἱερὸν κ' ἐντρύφημα·
ὁ ἐν πολέμῳ πίπτων ἀξιώνεται
τρυφῆς ἀφάτου καὶ μακαριότητος,
περικυκλοῦται ὑπὸ ἐκλεκτῶν χορῶν
τοῦ παραδείσου, καὶ πᾶν τραῦμά του ἐκεῖ

πηγάζει μῦρον, ἀναβρύει ἄρωμα.
Τοιαύτην λοιπὸν πίστιν ἀνταμείβουσαν
ἐδῶ μὲν διὰ πλούτου καὶ δι' ἡδονῶν,
παραχωροῦσαν τὴν ζωὴν τὰ κτήματα
τῶν ἡττημένων, κ' ἐπιτρέπουσαν ἡμῖν
σφαγὰς, δηώσεις, πυρπολήσεις, ἁρπαγάς·
ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ μετὰ θάνατον
δι' ἡδονῶν ἀῤῥήτων πάντοτ' ἐνεργῶν,
μὴ σβεννυμένων, ἀλλ' εἰς ἀκατάπαυστον
κ' ἐκπληρουμένην ἔντασιν ἀεὶ οὐσῶν,
εἶσ' εἰς τοιαύτην τύφλωσιν καὶ πώρωσιν,
ὥστε νὰ ἀποῤῥίπτῃς, καὶ νὰ ὑποστῇς
τὰς τιμωρίας τὰς ἐδῶ καὶ τὰς ἐκεῖ,
ὁποῖαι τοὺς ἀπίστους ἀπεκδέχονται;

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Δὲν ἦλθον, ἵνα ἐμπλεχθῶ εἰς ἔριδας
καὶ συζητήσεις μετὰ σοῦ θρησκευτικάς·
ἀλλ' ἵνα ὅρους ἀμφοτέροις ἀρεστοὺς
προτείνω σοι ἐνταῦθα καὶ συμφέροντας·
ἦλθον ἐνταῦθα οὐχὶ ἐρεθίσων σε,
ἀλλὰ εἰρήνης κῆρυξ· λοιπὸν παύσωμεν
πᾶν τὸ ἀπᾷδον, Τοῦρκε, καὶ ἀσυντελές.
Καὶ ὅταν παύσῃ ὁ μαστίζων πόλεμος,
καὶ ἀνατείλῃ αἴθριος ὁ οὐρανὸς,
κ' ἡ σπάθη ἔμβῃ πάλιν εἰς τὴν θήκην της,
καὶ σταματᾷ τὸ αἷμα τὸ ἀνθρώπινον,
καὶ παύσωσιν οἱ ποταμοὶ κυλίοντες
ἀντὶ ὑδάτων ῥεῖθρα ἐρυθροβαφῆ,
τὰ περὶ τούτων θὰ συνεξετάσωμεν
πλησίον κρήνης καταψύκτου, διαυγοῦς,
ὑπὸ πλατάνου τὴν πλατύφυλλον σκιὰν,

τὰς θαλασσίους αὔρας ἀναπνέοντες.
τοιαῦται συζητήσεις μὲ ἀρέσκουσιν.
Ἀλλ' ἤδη ἄλλων ἄγγελος προτάσεων·
νὰ εἴπῃς ὑπὸ ποίους ὅρους δέχεσθε
νὰ μᾶς ἀφῆτε τὰς ἀφόρους κορυφὰς
ἀνενοχλήτως, ἀπολέμως, ἀδεῶς
καὶ ἀνεπηρεάστως νὰ οἰκήσωμεν.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Τοὺς ὅρους εἶπον· δὲν τοὺς ἤκουσας; ἰδοὺ
μάθε τους πάλιν· ξίφος ἢ κοράνιον.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἡ τύχη εἶναι ἀσταθής, παλίμβουλος!
ὢ πόσα ἔθνη ἦλθον καὶ ἐπέρασαν!
καὶ πόσα ἄλλα ἔθνη θὰ ἀναφανοῦν
καὶ θὰ παρέλθουν, ὅπως καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν!
Τὸ ἔθνος ἡμῶν ἦτον ἄλλοτ' ἰσχυρὸν,
καὶ οἱ στρατοί του νικηταὶ, δαφνοστεφεῖς
τὴν λαμπρὰν φήμην τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ
μέχρι τερμόνων διεσάλπιζον τῆς γῆς·
ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς τόρα παρηκμάσαμεν,
ταπεινωμένοι κλίνομεν τὴν κεφαλὴν,
πληροῦντες δίκας ἡμετέρων ἀνοιῶν,
ἄλλα δὲ ἔθνη ἄσημα καὶ ἀκλεῆ
τὸ πρὶν εἰς τὴν παλαίστραν ἀναφαίνονται·
ὁ ἥλιός μας, ὃς τὸ πάλαι παμφαὴς
ἐτόξευε πυρφόρους τὰς ἀκτῖνάς του
ἀνέφελος εἰς πᾶσαν τὴν ὑφήλιον,
ἔδυσεν ἤδη, ἔσβυσε, καὶ ἀντ' αὐτοῦ
ἄλλος ἀστὴρ παμφαίνει ὁ ὑμέτερος·

ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν θὰ ἦναι ἄδυτος —
τοῦτο ὑπάρχει φυσικῶς ἀδύνατον —
θὰ δύσῃ, ὅπως ἔδυσαν οἱ πρὸ αὐτοῦ.
Μέτριοι πρέπει εἰς τὰς εὐτυχίας μας
νὰ ἤμεθα, διότι εἶναι ἄστατοι.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ὅταν ἐπέλθῃ καὶ ἡμῶν ἡ παρακμὴ,
κ' εἰς ἄλλο ἔθνος νεωστὶ ἀναφανὲν
ἦναι ἀνάγκη νὰ ὑποχωρήσωμεν,
θὰ ὑποστῶμεν τὸ ἐν οὐρανοῖς γραπτόν·
δὲν ἔχομεν τοιαύτην τὴν ἀξίωσιν,
ὅτι τὸ ἅρμα τὸ δαφνόστεπτον ἡμῶν
θὰ διατρέξῃ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον
καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τοὺς μετέπειτα
ἀπταίστως, ἀπροσκόπτως, χωρὶς πώποτε
ν' ἀνατραπῇ, νὰ πέσῃ καὶ νὰ συντριφθῇ.
Ἐν ὅσῳ ὅμως πρὸ τοῦ ἅρματος ἡμῶν
προχώματα καὶ τάφροι δὲν ἀντέχωσι,
καὶ καταπίπτῃ πᾶν τὸ ἀνθιστάμενον·
ἐν ὅσῳ θεῖος ἐν ὑψίστοις δάκτυλος
διέπῃ, διευθύνῃ καὶ ἡνιοχῇ,
τὴν ἐν ἡμῖν ἀνατεθεῖσαν ἐντολὴν
νὰ ἐκπληρῶμεν πάντοτε ὀφείλομεν,
τῆς ἀληθοῦς λατρείας τὴν διάδοσιν.
Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπιτρέπεται
ἡμῖν πᾶν μέσον καὶ πᾶς τρόπος συντελῶν·
σφαγαὶ, δῃώσεις, ἀτιμώσεις, ἁρπαγαὶ,
δόλος, ἀπάτη εἶναι συντελεστικὰ,
καὶ διὰ τοῦτο μέσα θεμιτὰ ἡμῖν·
πᾶς οἶκτος, πᾶσα ὑποχώρησις ἡμῶν
ἀποτελοῦντα στάσιν ἢ χαλάρωσιν

τῆς ἐντολῆς μας εἶναι ἀσυγχώρητα,
παράβασις τοῦ χρέους ἀξιόποινος.
Λοιπὸν ὁ ὅρος ξίφος ἢ κοράνιον·
ἢ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ προσέρχεσθε,
ἢ θύματα τῆς θείας ἐκδικήσεως
τὰ πτώματά σας θὰ καλύψωσι τὴν γῆν.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Καὶ ἔχοντες τὴν πίστιν τῶν πατέρων μας,
κ' οἰκοῦντες ὑπὸ ὅρους ἀνενόχλητοι
τὰς αἰθερίους τῶν ὀρέων κορυφὰς
δὲν εἶναι τρόπος;

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ξίφος ἢ κοράνιον,
τοῦτο ὑπάρχει ὅρος ἀμετάθετος.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Νομίζεις ξίφος μόνοι ἔχετε ὑμεῖς,
καὶ κατεθραύσθη ὅλως τὸ ἡμέτερον;
κρατοῦμεν ξίφος, ὡς κρατεῖτε καὶ ὑμεῖς.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Τὸν πόλεμον δὲν φεύγει ῥωμαλέα χείρ,
δὲν κρύπτουν βράχοι σώματα ἀπτόητα·
εἶσθε ἀνδρεῖοι; τῶν ὀπῶν ἐξέλθετε.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Μᾶς ἐξυβρίζεις, κ' ἐπελάθου φαίνεται

τὴν πεισματώδη πρὸ τῆς πτώσεως ἡμῶν
ἀνδρικὴν πάλην, τὴν γενναίαν ἄμυναν·
ἀλλ' ἂν ματαία καὶ ἀτελεσφόρητος
καὶ ἄγονος ἀπέβη καὶ ἀσυντελής,
δὲν χρεωστεῖται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν
ὑπεροχήν σας μόνον κ' εἰς τὴν τέχνην σας·—
αὗται ἐνώπιόν μας συνετρίβησαν—
ἀλλ' εἰς τὴν προδοσίαν τὴν ἐπάρατον.
Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔχοντες τὰ ξίφη των
γυμνὰ ἀκόμη, σοὶ προτείνουσι σπονδάς,
ἂν τὰς δεχθῇς, εἰρήνη· ἂν ἀπαρνηθῇς,
δὲν θὰ μᾶς εὕρῃς δεδεμένους ταῖς χερσί·
θὰ ἀπαντήσῃς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν,
κ' ἀναμφιβόλως πρὶν τὰ ὕψη φθάσητε,
διὰ πτωμάτων θὰ καλύψητε τὴν γῆν·
καὶ ἴσως ἀποῤῥίπτεις τὴν περίστασιν,
ἣν θὰ ζητήσῃς ἔπειτα ἀνωφελῶς.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Φοβερισμοὺς ἐκφέρεις, κύον ἄπιστε,
τὴν θέσιν σου τελείως ἐλησμόνησας;
ὅτ' ἡ ζωή σου κρέμαται εἰς χεῖράς μου,
καὶ νεῦμα ἓν σ' ἀφίνει κατὰ γῆς νεκρόν;

ΑΛΕΞΙΟΣ, *ἀναφαινόμενος αἴφνης μεθ' ἱκανῶν ἑλλήνων στρατιωτῶν.*

Παράκαιρος βεβαίως ἡ ἐμφάνισις,
καὶ θὰ φανῶμεν λίαν ἀπερίσκεπτοι,
εἰς ὥραν προσελθόντες ἀκατάλληλον·
διότι λίαν ἐξημμένος φαίνεσαι,
καὶ δειλιῶ καὶ τρέμω μὴ καὶ κατ' ἐμοῦ
παροργισθεὶς ἐκφέρεις ἀπειλὰς θυμοῦ

σὲ βλέπω πλήρη, τρίζεις τοὺς ὀδόντας σου,
θὰ τοὺς συντρίψῃς· τὸν θυμόν σου κόπασον,
ὁ θυμὸς βλάπτει, λέγουσιν οἱ ἰατροί,
ἀποπληξίαν προξενεῖ καὶ θάνατον.
τὸ ξίφος σὲ βαρύνει· λάβετε αὐτό.

(Οἱ στρατιῶται ἀφαιροῦσιν ἀπ' αὐτοῦ τὸ ξίφος.)

ἀνάγκην ἔχει ὕπνου, ἀναπαύσεως,
ἀπάγετέ τον

(Οἱ στρατιῶται συλλαμβάνουσιν αὐτόν.)

Μετὰ τόσην ἔξαψιν
ἴσως ἐπέλθῃ τι δυσάρεστον αὐτῷ,
ἢ κάρωσις ἢ ἐγκεφάλου ταραχή,
μανία καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια·
τὰ δεσμὰ εἶναι εἰς τοιαύτην σύμπτωσιν
εἰς θεραπείαν φάρμακον ἐπιτυχές.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Τίς εἶσαι, ὅστις τολμηρός, θρασύστομος
ἐξακοντίζεις λόγους οὕτω προπετεῖς
κ' ὑψοῖς θρασείας χεῖρας κατὰ στρατηγοῦ ;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Στρατηγὸς εἶσαι ; τοῦτο δὲν ἐγνώριζον,
μὲ συγχωρεῖτε· λοιπὸν εἶσαι στρατηγός;
ν' ἀποδοθῶσιν αἱ ἀνήκουσαι τιμαὶ
πρὸς στρατηγὸν τὸ θέλω· τὸ ἠκούσατε;
τῆς ἐθιμοταξίας εἶμαι ὀπαδός.
Ἐπιθυμῶ, ἐν ὅσῳ μένει παρ' ἡμῖν
ἡ ἐξοχότης ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ,

τρεῖς στρατιῶται ὅπλα φέροντες ὀρθοὶ
πρὸ τοῦ δεσμωτηρίου νὰ παρίστασθε.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Λέγε λοιπὸν, τίς εἶσαι;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Κατεπείγεσαι
πολὺ, στρατάρχα· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπιθυμεῖς
νὰ μάθῃς ποῖος εἶμαι, προθυμότατος
τὴν περιέργειάν σου ἐκπληρῶ εὐθύς.
Μάθε λοιπὸν, στρατάρχα ὑψηλότατε,
καὶ δικαστής σου πάρειμι καὶ τιμωρὸς,
κ' ἐνώπιόν μου τῶν κακουργημάτων σου
θὰ ἀποτίσῃς τὴν ποινὴν πληρέστατα.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Νὰ ἀποτίσω τὴν ποινὴν ἐγώ; καὶ τίς
ὁ τιμωρήσων Τοῦρκον στρατηγόν;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἐγώ.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Καὶ ποία ἔσται ἡ ποινή;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ὁ θάνατος.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ὁ θάνατος;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ὁ θάνατος, καὶ πλέον τι,
ὁ δι᾽ ἀγχόνης τῶν κακούργων θάνατος.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Νὰ ἀποθάνω δι᾽ ἀγχόνης; φαίνεται
τῶν λόγων τὴν εὐθύνην δὲν ἐστάθμισας,
καὶ ἄκαιρον προφέρεις ἀστειότητα·
πλὴν μάθε ὅτι θρασυλόγους τιμωρῶ.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Μὲ συγχωρεῖτε· συνηθίζω πάντοτε
τοιαύτας νὰ ἐκφέρω ἀστειότητας,
πλὴν καὶ πολλάκις χαριεντιζόμενος,
τὰ ἐξ εὐτραπελίας πραγματοποιῶ.
ἀπάγετέ τον.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Ἀληθῶς ἀπάγομαι!
νέος ὢν, ἔτι μὴ γευθεὶς τῶν ἡδονῶν,
μὴ ἀπολαύσας τῶν θελγήτρων τῆς ζωῆς!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἐὰν στερῆσαι τῶν θελγήτρων τῶν ἐν γῇ,

ἀθρόα θ' ἀπολαύῃς τὰ ἐν οὐρανῷ·
εἶναι ἐκεῖσε ποταμοὶ μελίῤῥυτοι,
παντοίων ἐδεσμάτων ἄπαυστος τροφή,
θὰ ἔχῃς ὑπηρέτας τῶν ὀρέξεων
τῶν σαρκικῶν σου εὐειδεῖς νεάνιδας,
καὶ θρὶξ ἑκάστη τοῦ πυῤῥοῦ γενείου σου
ἀγγέλων θέλει εἶσθαι ἐνδιαίτημα.
Εἰς τῶν τερπνῶν ἐκείνων τὴν ἀπόλαυσιν
θὰ συντελέσω καὶ ἐγὼ τὸ ἐπ' ἐμοί,
τὸν ζῆλον ἀνταμοίβων σου τὸν ἔνθεον.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

Μὲ περιπαίζεις; εὐσπλαγχνίαν, ἔλεος,
καὶ ὑπογράφω, καὶ καθυποβάλλομαι
εἰς πάντα ὅρον καὶ εἰς πᾶσαν πρότασιν·
τὸ αἷμ' ἂς παύσῃ, καὶ εἰρήνη διαρκὴς
ἂς συνενώσῃ Τούρκους καὶ χριστιανούς.
Εἶν' ἀληθὲς τὰ ἔθνη διὰ τῶν σφαγῶν
δὲν ἀνορθοῦνται, ἡ χρηστότης τ' ἀνορθοῖ
κ' ἡ μετριότης καὶ ἡ ἐπιείκεια.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἡ τίγρις αἴφνης ἡ διψῶσα αἵματα
εἰς ἄκακον ἀρνίον μεταβάλλεται·
παράδοξος φρονήματος μεταβολή!
ἐπικαλεῖσαι εὐσπλαγχνίαν κ' ἔλεος;
ἀλλ' εὐσπλαγχνίσθης τοὺς ὀλολυγμοὺς μητρός;
ἠλέησας, θηρίον, τέκνον νήπιον;
καὶ παραδίδων εἰς καμίνους γέροντας
λευκογενείους, οἶκτον συνῃσθάνεσο;
τριζούσας σάρκας ἔβλεπες μετὰ χαρᾶς,

τὴν ὄσφρησίν σου ἔτερπεν ἡ κνίσσατων,
καὶ σπείρων φόνον καὶ πτωμάτων ἐμπιπλῶν
τὰς λεωφόρους κ' ἀνασκάπτων κ' ἐμπιπρῶν,
τέρας τοῦ ᾄδου, ἡδονὴν ἐλάμβανες·
πόσων μητέρων ἔγκατα διέτρησας;
καὶ πόσα βρέφη διεμέλισας, χωρὶς,
παντάπασιν ἡ ἀπηνὴς καρδία σου
ἡ σιδηρᾶ νὰ αἰσθανθῇ ἀλλοίωσιν!
ἀπάγετέ τον, τὴν ἀγρίαν του ψυχὴν
ἂς ἐξεμέσῃ πάραυτα.

ΑΧΜΕΤΗΣ.

'Απάγομαι,
ἀλλ' οὐδὲ σὺ θὰ μένῃς ἀτιμώρητος.
στρατὸν θὰ στείλῃ ὁ Κιατίπογλης εὐθὺς,
θὰ διαδώσῃ πῦρ καὶ μάχαιραν πανταχοῦ,
θὰ ἐξαλείψῃ σύμπαντας τοὺς ἀσεβεῖς,
τὸν θάνατόν μου ἐκδικῶν πληρέστατα.

(Ἀπάγεται.)

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τῆς ἐκδικήσεώς μου, στρατηγὲ, ἰδοὺ
τοὺς πρώτους καρποὺς δρέπω, τἀκροθήνια.
Δὲν εἶμαι μόνος, ὄχι, δὲν ἀπέθανον
τὰ τέκνα, γέρων, τῆς πατρίδος σύμπαντα·
καὶ ἄλλους εὗρον κοινωνούς· τὸν Ξάντινον
καὶ τὸν πατέρα τούτου τὸν 'Ανδρόνικον
καὶ τὸν 'Ακρίταν καὶ τὸν Πάτερ Νίκωνα.
Τὰ λάσιά των στήθη, ὡς ἡφαίστεια
πυρφόρα, μύδρους ἀναβράζουν καὶ καπνούς.
'Εκ διαφόρων προερχόμενοι ὁδῶν,

καὶ πρὸς τὸ ὄρος τὸ Μελᾶ* ὁδεύοντες,
εἰς τῆς Πανάγνου τὴν θαυματουργὸν μονὴν,
πρὸ τῆς σεπτῆς εἰκόνος συνηντήθημεν·
μὲ δακρυῤῥόους ὀφθαλμοὺς τὴν θεϊκὴν
ἐπεκαλεῖτο ἕκαστος βοήθειαν.
Ἀφ' οὗ δὲ πέρας ἔλαβεν ἡ προσευχὴ,
εἰς ρεῦμα ἓν ὁ ἀναβράζων χείμαρρος
ὁ ἐν ἡμῖν ἀθρόως ἐξεῤῥήγνυτο.
Πολλοὺς φυγάδας ἡ μονὴ ἐξένιζε,
τὸν πρῶτον σπόρον ἐν αὐτοῖς ἐῤῥίψαμεν.

ΜΑΝΟΥΗΛ

Σ' ἀκούω, λέγε ὅ,τι εἶδες κ' ἔπραξας.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὰς πολυάνδρους κώμας τὰς πρὶν ἀνθηρὰς
ἀνεξαιρέτως, στρατηγὲ, διέτρεξα.
ὤ ποῖον ἄλγος θυμοβόρον προξενοῦν!
ὤ ποίαν ἐπιφέρουν τὴν ἐντύπωσιν!
σιγὴ θανάτου, ἐντελὴς ἐρήμωσις!
ἐγκαταλελειμμένοι οἶκοι, ἔρημοι,
εἰς πάντα διαβάτην εἶναι ἀνοικτοί·
ὁ νυκτικόραξ, τὸ νυκτιπλανὲς πτηνὸν,
ἐπὶ δωμάτων τὸν ἐπιθανάτιον
τῆς ἐρημίας στεναγμὸν διέδιδε,
καὶ αἱ σειρῆνες τὰς νυκτερινὰς ᾠδὰς
περιπετῶσαι κατωλόλυζον, οἱ δὲ
ἐρημολάλοι θῶες ἐνεφώλευον
εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων ἀδεῶς·

* Μελᾶ καὶ Σουμελᾶ, ὄρος καὶ σπήλαιον, ὅπου ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου λίαν ἀρχαία.

κατερριμέναι θύραι καὶ παράθυρα,
ἀγρίων ἦσαν ἐνδιαίτημα θηρῶν,
καὶ εἰς τοὺς κήπους, ὅπου ἄνθη ἔθαλλον
κ' ἔστεφε χλόη, ἡ δορκὰς ἐνέμετο.
Δὲν ἠδυνήθην εἰς τοιοῦτον θέαμα
ἀδάκρυτος νὰ μείνω, ἔκλαυσα πικρῶς,
καὶ στεναγμὸν ἀφῆκα· μόνη δ' ἡ ἠχὼ
ἀνταπεκρίθη δι' ὁμοίου στεναγμοῦ.
Ἐκεῖθεν πάλιν ἔστρεψα τὸ βῆμά μου
εἰς τὴν ὑπεραγίαν, καὶ εἰσέδυσα
εἰς πυκνὰ δάση, εἰς σκοτώδη σπήλαια,
ἀνέβην δυσπροσίτους πέτρας, εὗρον δὲ
πολλοὺς παντοῦ φυγάδας, ὅσ' ηὐτύχησαν,
διαφυγόντες τὴν σφαγὴν, νὰ εὕρωσι
τρώγλην θηρίου καταφύγιον αὐτῶν·
τὸν Δοῦκα ἄντρον ἔκρυψε βαθύρρωγμον,
τὸν Ὑψηλάντην σπήλαιον ἐξένισεν,
εἰς τὸν Μουρούζην ἄσυλον προσέφερε
τρώγλη πλατάνου, καὶ καλύβη πενιχρὰ
τὸν οἶκον διεδέχθη τῶν Τζανιχιτῶν.

ΜΑΝΟΥΗΛ

Ζῶσι λοιπόν; τοὺς εἶδες; συνωμίλησας;
περὶ πατρίδος ποῖον τρέφουν φρόνημα;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τοὺς εἶδον· ναὶ, τοὺς εἶδον· συνωμίλησα,
εἰς τοὺς κλαυθμούς των τοὺς ἐμοὺς συνήνωσα,
ἐθρήνησαν, ἐθρήνησα· τοὺς θρήνους μας
ἡ σκέψις διεδέχθη· συνεσκέφθημεν

περὶ πατρίδος, καὶ πολλοὺς ἐκδίκησιν
διψῶντας εὗρον· ὅσον οὔπω ἔρχονται.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἐλάφου ἢ δορκάδος πόδας ἐλαφροὺς
νὰ εἶχον ἐπεθύμουν, νὰ διέτρεχον,
νὰ εὕρισκον τοὺς φίλους τῆς νεότητος,
νὰ ἠσπαζόμην, νὰ συνέκλαιον ὁμοῦ,
νὰ εὕρισκον ἐν τούτοις, ἐν ἐμοὶ δ' αὐτοὶ
παρηγορίαν, ἀνακούφισιν μικράν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἐκεῖθεν πάλιν χωρισθεὶς διέτρεξα
τὰς πόλεις, ὅσας λόγχη μουσουλμανικὴ
δὲν ἤγγιξεν ἀκόμη· εἶναι δὲ πολλαί.
Πολιορκεῖται τῆς Σεβαστουπόλεως
τὸ φρούριον, ἡ Ζάρα δὲν ὑπέκυψεν,
ἡ Πέτρ' ἀντέχει ἔτι, καὶ ἐνδότερον
ὁ Ὄφις ἀνυψόνει γαῦρον κεφαλὴν
πατάσσων Τούρκους, καὶ τὸ Λεοντόκαστρον
λέοντος χαίτην ἀνεγείρει ἄτρομον,
τὰ πάντα εἶναι ἔτι ἀνυπότακτα.
Ἐκεῖ ἀνεῦρον πλείστους ἐκ τῶν πολιτῶν
καταφυγόντας, κ' ὑπὸ τὴν λεπτὴν σκιὰν
ἀνεμοστρόφου λεύκης ἐκαθήσαμεν,
παρὰ τὰς ὄχθας βαθυδίνου ποταμοῦ,
ὑπὸ τὴν ῥίζαν βράχου ἀστεροστεφοῦς,
καὶ ὡς αἱ κόραι Ἰουδαίας, αἵτινες
ὑπὸ τὴν σκέπην πενθηφόρων ἰτεῶν
ἐθρήνουν δουλωθεῖσαν τὴν πατρίδα των,
κ' ἡμεῖς ὡσαύτως ἐθρηνήσαμεν πικρῶς·

προθύμους εὗρον σύμπαντας· ὁ Νίκανδρος
τὰ περαιτέρω ἀνεδέχθη· ἐγὼ δὲ
εἰς τὰ ὀπίσω πάλιν ἐπανέκαμψα.

Ἦτο πρωΐα πενθηρᾶς Κυριακῆς,
ἥντινα πλέον κώδωνες χαλκόστομοι
καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν δὲν ἀνήγγελλον,
ὅτε ἐπὶ τοῦ Μίθρου τὰς κροκκοβαφεῖς
ἐκάθησα ὑψώσεις, καὶ ἀπέβλεψα
τὴν νεκρὰν πόλιν, τὴν οἰκτρὰν πατρίδα μου.
Ὦ, λύπη! πέπλος ἐφηπλοῦτο νεκρικὸς,
καὶ νεκρῶν πόλις ἦτον! ἀπὸ τῶν ναῶν
τῶν κωδωνοφρουρήτων πύργων ἡ φωνὴ
τοῦ Τούρκου μόνον ἐπλανᾶτο γοερῶς
τοὺς Τούρκους προσκαλοῦσα ἐπὶ προσευχὴν
βαρβαροφώνως, ὡς ἀπαίσιος κρωγμὸς
ἐπὶ σιγώντων τάφων. Δὲν ἠμπόρεσα
ν' ἀνθέξω περιπλέον· φλόγας πνιγηρὰς
ἡ ἀτμοσφαῖρα πανταχοῦ ἐξέπεμπε,
βαρεῖαν ᾐσθανόμην καὶ πυρίφλεκτον
αὐτὴν, αἱ μήνιγγές μου διεῤῥήγνυντο,
κ' ἐκυκλοφόρουν φλόγες εἰς τὰς φλέβας μου.
Ἔρημοι ἦσαν αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως,
ἀκόμη ἐκοιμῶντο, δὲν ἐφαίνετο
οὐδείς· τὸν τόπον, ὅπου ἄφησα
νεκρὰν τὴν σύζυγόν μου ἐπεσκέφθην ἔπειτα,
φρίκη καὶ ῥῖγος μὲ συνεῖχεν, ἔτρεμον
ἀνακαλύψας ἴχνη τῶν αἱμάτων της,
ἐνεβρυμήθην, ὡς παιδίον ἔκλαυσα,
εἶτα ᾐσχύνθην ἐπὶ τοῖς δακρύοις μου.
Ἀλλὰ τὰ φίλτατά μου τί ἀπέγειναν;
ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τούτων συνεχῆ
ᾐσθάνθην ἐν ἐμοὶ ἀνατριχίασιν,

στόνος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στήθους μου βαρὺς,
καίων τὰ σπλάγχνα, χ' ἔφυγον οἰστρόπληκτος.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Σὲ κυριεύει ταραχὴ καὶ ἔξαψις,
τὰς φλεγμαινούσας αναξαίνουσι πληγὰς
αἱ ἀναμνήσεις, κόπασον τὴν λύπην σου·
τοιαῦται τῶν πολέμων αἱ συνέπειαι,
ἃς ὅμως ἀδακρύτως καὶ καρτερικῶς
οἱ ἀληθῶς γενναῖοι ὑποφέρουσιν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἡ λύπη καὶ τὸ πάθος μὲ παρέσυραν,
τὰ δάκρυά μου ὅμως θ' ἀποτίσωσιν,
σιδηρᾶν θέλουν εὕρει τὴν καρδίαν μου,
σκληρὰν τὴν χεῖρα, ἄτεγκτον τὸν ὀφθαλμὸν,
ἔκλαυσα ὄντως, πλὴν κ' ἐκεῖνοι ἀληθῶς
νομίζω, ὅτι δὲν θενὰ γελάσωσι.
Ἡ πάραλος Κορδύλη, φρούριον μικρὸν,
ὡς γίγας ἀνωρθώθη καὶ ἀτρόμητος
συντρίβει χάρας καὶ θερίζει σώματα,
ὅσοι τολμῶσι τὰς κυματοπλῆγάς της
νὰ προσεγγίσουν καὶ νὰ ψαύωσιν ἀκτάς·
ἀπὸ τὸ μέλαν καὶ σκιῶδες μέτωπον
πῦρ ἐκτοξεύει, διανέμει θάνατον.
Παρθένον αὕτη κόρην ἔχει φρούραρχον,
καὶ ἀνυψοῦσα ἀνδρικῶς τὴν κεφαλὴν
περιφρονεῖ τῶν Τούρκων τοὺς φοβερισμούς.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Φρούραρχον κόρην εἶπας; ποία φρούραρχος

εἰς τὴν Κορδύλην χόρη; τίς ἡ χόρη, ἣν
ὁ βροτοφθόρος πόλεμος δὲν ἐκφοβεῖ,
κ' εἰς τὴν ἁβράν της δεξιὰν δὲν φαίνεται
βαρὺ τὸ ξίφος καὶ βαρεῖα ἡ ἀσπίς;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τοῦ βασιλέως νεωτάτη ἀδελφὴ,
φυγοῦσα κοίτην βασιλέως ἅρπαγος
Ἀγαρηνοῦ ἀπίστου, πρὸς ὃν ἔμελλον
ὅροι καὶ συμφωνίαι νὰ ἐκδώσωσι,
κατέφυγεν ἐνταῦθα, προτιμήσασα
ἀντὶ ὀρέξεις ἀσελγεῖς θηλυμανοῦς
τυράννου νὰ δουλεύῃ, τὸν ἀθάνατον
καὶ πλήρη δόξης ν' ἀνταλλάξῃ θάνατον.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Συμπαραστάτης ἅμα καὶ συγκοινωνὸς
τῶν πόνων της, τῆς δόξης, τοῦ θανάτου της,
τὴν τύχην της ηὐχόμην νὰ συμμερισθῶ.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὸ φρούριον οἱ Τοῦρκοι περιέζωσαν
διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς, ἀδύνατος
ἡ εἴσοδος· φοβοῦμαι ἔλλειψις τροφῶν
τὴν ἀναγκάσουν μήπως εἰς ὑποταγὴν,
ἢ δόλος ἢ ἀπάτη ἢ στρατήγημα
τὴν τρυφερὰν ψυχήν της παρασύρωσιν.
Ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβὰς τὸ Ἱερὸν,
τὴν πόλιν ἐθεώμην ὡς ἐκ σκοπιᾶς,
καὶ εἶδον ἄνδρας ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων

κ' ὁπλοφορούσας εἶδον χάρας τρυφεράς,
καὶ πολεμιστηρίων φθόγγον ἤκουσα,
κ' ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου δάκρυ' ἔῤῥευσαν,
καὶ ἀσπασμὸν μακρόθεν τῇ ἀπέδωκα.
« Χαῖρε, παρθένε, εἶπον, ἀργυρόπεζα!
εἴθε νὰ πέσουν αἱματόβροτοι, πρηνεῖς
ἄφωνοι, ἄπνοι, οἱ κιθάδεις κίναιδοι. »
Εἶπον, κ' ἀπεμακρύνθην βραδεῖ βήματι.
Τὰ ὑπὲρ τὴν Κορδύλην ἀνυπότακτα
διατελοῦσι, τῶν φυγάδων ἄσυλα·
ἐκεῖ φυγόντες ἅπαντες κατέφυγον
τῶν παραλίων πόλεων οἱ κάτοικοι·
τῶν Ἀσωμάτων ἡ μονὴ εἰς φρούριον
μετεποιήθη, καὶ τὸ Μεσοπέδιον
εἰς ἀνδρικὸν ἀγῶνα ἑτοιμάζεται·
ὁ Ξάνθινος ἀφέθη ἀρχηγὸς αὐτῶν.
Ἐνῷ δὲ πᾶσα ἡ ὑπερθαλάττιος
τὴν κεφαλήν της ἐλευθέρα ἀνυψοῖ,
ἡ παραλία ὑπετάγη σύμπασα·
δοῦλον αὐχένα ἔκυψαν τὰ Κόραλλα,
ἡ πάραλος ἑάλω Φιλοχώλεια,
καὶ ἡ μὲν πόλις κατεστράφη ἐντελῶς,
οἱ δὲ πολῖται ἄρδην ἀπεσφάγησαν·
δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξ' ἡ Τρίπολις·
μόνη ἀντέχει τολμηρῶς ἡ Κερασοῦς,
τὰ ἐρυμνά της τείχη, αἱ ἀπότομοι
ἀκταί της, αἱ ναυφάγοι, τῇ παρέχουσιν
ἐλπίδα νίκης· εἶναι πόλις εὔανδρος,
ἔχει πολίτας ἀπτοήτους μαχητάς,
εἶναι πλουσία, ὀχυρά, δυσάλωτος,
καὶ μόνη ἴσως νὰ συντρίψῃ δύναται
τὴν ἐπηρμένην τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ὁρμήν.
Ἐντεῦθεν πᾶσα ἡ παραθαλάσσιος

ἢ μέχρι Φαδισάνης καὶ ἐπέκεινα
ἄνευ καμμίας ἔχλιν' ἀντιστάσεως,
μόνη δὲ ἡ Οἰνόη ἡ περίπυστος
μακρὸν ἀντέσχε χρόνον, ἀλλ' ὑπέκυψε·
Παντοῦ ὁ Τοῦρκος τοὺς ὀξεῖς του ὄνυχας
ἐνέπηξε, καὶ σάρκας κατεσπάραξε,
παντοῦ τὸ αἷμα ἔῤῥευσε ποταμηδόν.
Ἐκεῖθεν ἐπιστρέφων εἰς τὴν ὀρεινὴν
ἀνέβην χώραν, εἶδον τὰ πετρηρεφῆ,
τὰ ἀνεμώδη τῶν Λιμνίων φρούρια,
τὰ μὲν ἀκόμη πολεμοῦντα ἀνδρικῶς,
τὰ δὲ ἀτίμου προδοσίας θύματα,
κατεστραμμένα κείττονται εἰς ἔδαφος,
ἀποβαλόντα πάντας τοὺς κατοίκους των.
Τὴν ὑπὲρ Κερασοῦντα χώραν ἅπασαν
ἔφθειραν ὅλως καὶ ἐῤῥιζοτόμησαν,
οὐδέν' ἀφέντες ζωντανὸν χριστιανὸν,
ἀλλ' εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Χαρσιώτου ποταμοῦ
τὸ Πέτρωμα ὑψόνει, ἄλλη Ἄορνος,
ἀπὸ τὰ ὕψη τὰ ὑπεραιθέρια
τὴν κορυφήν του τὴν ἀστερογείτονα,
κι' ὡς ἐπὶ βράχων ἐμφωλεύων ἀετὸς,
πᾶν τὸ λαμβάνον χώραν ὑποκάτωθεν
κατασκοπεύει μὲ ὀξεῖαν ὅρασιν,
καὶ βρέχει βράχους, κατακυλινδεῖ βουνοὺς,
καὶ καταιγίδας ἐξεμεῖ καὶ λαίλαπας.
Τὸ Πέτρωμα τοῦ Τούρκου ἐσταμάτησε
τὸν δρόμον μόνον τὸν πρὸς τὰ μεσόγεια,
ἄνωθεν τούτου τοῦ Σκυδίσου ἡ κλιτὺς
ἀπηλλαγμένη εἶναι Τούρκων ἐντελῶς.
Τὴν χώραν τοῦ Πυξίτου καὶ τοῦ Κάνιος
ὑπόπτερος διῆλθον, τὰ ἀπρόσιτα
ἀνέβην ὕψη, ὄρη διεσκέλισα,

εἰς τοὺς κευθμῶνας τῶν βουνῶν εἰσέδυσα,
εἰσῆλθον εἰς τὰς κρύπτας καὶ κρησφύγετα,
καὶ εἰς τὰ σπλάγχνα εἰσεχώρησα τῆς γῆς·
εὗρον πεφοβισμένα πλήθη ἀθαρσῆ
καὶ θάῤῥος τοῖς ἐμπνέω καὶ εὐστάθειαν·
ῥοπαλλοφόρους δικελλίτας μαχητὰς
ἀγρότας ἑτοιμάζω, καὶ κατέρχομαι
τὰς ὑψικρήμνους τῶν ὀρέων κορυφάς.
Πᾶν δάσος στρατιώτας ἀνεβλάστανε,
καὶ πᾶσα πέτρα μαχητὰς ἀνέδιδε,
κι' ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τὰ ἐνδόμυχα τῆς γῆς,
ὥς τινες ἄλλαι καταχθόνιοι σκιαί,
σιωπηλοί, ὀργίλοι, ἄνδρες ἔνοπλοι,
μὲ ὠρθωμένας τρίχας, ὄψιν πιναρὰν,
πωγωνοφόροι, σχήματα πανάγρια,
ἐξήρχοντο, ὡς ὄντα ἄλλης φύσεως,
δημιουργίας ἄλλης, ᾄδου τέρατα.
Πεντακοσίους μαχητὰς ἐξέπεμψαν
αἱ τρεῖς περὶ τὴν πόλιν εὐαγεῖς μοναί,
τριακοσίους ἄλλους αἱ τοῦ Κάνιὸς
δύο· τὰ ὄρη σιγηλοὶ κατήλθομεν,
ὡς λύκοι πειναλέοι, οἱ δυσχείμερον
χειμῶνα διελθόντες, διατρέχουσιν
ἀναζητοῦντες εἰς τροφὴν τῶν ποίμνιον·
ἀλλὰ πρὸ τῶν ποδῶν μου πτῶμα κείμενον
σφαγιασθείσης εἶδον γυναικὸς, κ' ἐκεῖ
πρὸ τῶν ποδῶν της ἔκειτο τὸ βρέφος της
ἐσπαραγμένον, πρόσφατον, αἱμοσταγές·
τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν ἀπέστρεψα,
καὶ πλήρης μίσους καὶ ἀγανακτήσεως,
ἀντὶ δακρύων βλασφημίας καὶ ἀρὰς
ἐν τῇ ὀργῇ μου σωρηδὸν ἐξέπεμψα.
Ὅτε πλησίον Τούρκους συνηντήσαμεν

περὶ τοὺς δισχιλίους, καὶ ἀλαλαγμὸς,
ἅμα τοὺς εἶδον, ἐξεπέμφθη γενικός.
« Ἰδοὺ οἱ Τοῦρκοι, » σύμπαντες ἀνέκραζον,
κ' εὐθὺς ὁρμῶσι κατ' αὐτῶν αὐθόρμητοι,
καὶ μάχη ἐξηπλοῦτο πανταχοῦ εὐθὺς,
καὶ ἀνδροφθόρος δεδίδετο ἀγὼν,
αἱματοβόρος κατ' ἀρχὰς ἰσόῤῥοπος·
ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ συντρίβονται,
ἡττῶνται, φεύγουν καὶ διασκορπίζονται,
ῥίπτοντες ὅπλα· ἐφονεύσαμεν πολλοὺς,
τὰ ὅπλα τούτων τοὺς ἀόπλους ὥπλισαν·
δὲν ἔχουσιν ἀκόμη ὅπλα σύμπαντες,
μί' ἄλλη μάχη θὰ ὁπλίσῃ τοὺς λοιπούς.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, ΞΑΝΘΙΝΟΣ, ΠΑΤΕΡ ΝΙΚΩΝ, ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ.

(Εἰσερχόμενοι μετὰ σπουδῆς.)

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ.

Ὡς πότ' ἀπόπται θεαταὶ θὰ μένωμεν;
τὸ τρίτον τῶν κατοίκων δορυάλωτον
μεθ' ἑαυτοῦ ἀπάγει ὁ κατακτητὴς,
τὸ ἄλλο τρίτον θῦμα τῆς διαρπαγῆς
ἐκάλυψε τοὺς τάφους, ἢ αἰχμάλωτον
εἰς φυλακὰς στενάζει, ἢ ὑπηρετεῖ
τὴν πίστιν ἀνταλλάξαν ἀντὶ τῆς ζωῆς·
τοὺς λειπομένους ἀπειλεῖ θρησκομανοῦς
δερβίσου ζῆλος ἐμμανὴς, ἀκράτητος,
ὃς ὑπ' ἀγρίας λύσσης κατεχόμενος,
φρενητιῶν τεκταίνει στάσεις καὶ σφαγάς.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἕτοιμα εἶναι πάντα, βαίνωμεν ἐμπρός.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τὸν ἐνθουσιασμόν σας καταστείλατε,
τὴν ὀλεθρίαν τόλμην καταπαύσατε·
πρὶν εἰς τοιαύτην τολμηρὰν ἀπόπειραν
ριφθῆτ' ἀσκέπτως καὶ τυφλοῖς τοῖς ὄμμασι,
τῆς ἀσυνέτου πρῶτον τόλμης σκέψασθε —
πλὴν ἀπαθῶς — όποῖαι αἱ συνέπειαι·
Ποῦ ὁδηγεῖτε τόσα πλήθη ἄοπλα;
νέων θυμάτων αἴτιοι μὴ γίνησθε·
ὁ δρόμος οὗτος, πρὸς ὃν οὕτω σπεύδετε,
εἰς κρημνοὺς ἄγει, εἰς ἀβύσσους τελευτᾷ.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Μὲ ἐμποδίζεις, στρατηγέ; τὸν δρόμον μου
ἀναχαιτίζεις; παρεμβάλλεις πρόσκομμα;
καὶ δὲν γνωρίζεις ὅτ' ἓν μόνον αἴσθημα,
μία ὁρμή, ἓν πάθος τὰς αἰσθήσεις μου
πληροῖ, κατέχει ὅλον, μὲ ποδηγετεῖ,
καὶ δὲν ἀκούω, εἰμὴ ταύτην τὴν φωνήν·
κ' εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐναντίαν συμβουλὴν
τὰ ὦτα βύω· δὲν προσέχω παντελῶς·
ἀλλ' ὑπὲρ τούτου μόνου τοῦ αἰσθήματος
πλανῶμαι, διατρέχω γῆν καὶ θάλασσαν,
συμμάχους τῶν σχεδίων μου ἀναζητῶ
τὸν οὐρανόν, τὸν ᾅδην καὶ τὸν τάρταρον,
τὰς καταιγίδας τῶν νεφῶν, τὰς ἀστραπάς,
τοὺς κεραυνούς, τὰς λαίλαπας, τὰς ἐρυννῦς·
πᾶς ὅστις μὲ προσφέρει χεῖρα, συνδρομήν,
ἄρχων φωτὸς ἢ σκότους, δαίμων ἢ Θεός,
ἄνθρωπος ἢ θηρίον, δέχομαι αὐτήν,
ἀρκεῖ νὰ σβέσω εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐχθρῶν

τὸ εἰς τὰ στήθη πυρπολοῦν, καταναλοῦν
ἀκαταπαύστως πῦρ τῆς ἐκδικήσεως.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Σὲ κυριεύει μέθη, πάθος ἔξαλλον,
καὶ δὲν σ' ἀφίνει νὰ σκεφθῇς τὸν κίνδυνον·
σ' ἐτύφλωσε καὶ τρέχεις ἄνευ χαλινοῦ,
ἵππος φριμάσσων ἄγριος, κατὰ κρημνῶν,
κατόπιν σύρων τόσ' ἀθῶα πλάσματα.
Νὰ παραδώσῃς ἀπεφάσισας λοιπὸν
βορὰν ῥομφαίας σπλαγχνοφάγου δωρεὰν
τοὺς τροφοφόρους τοὺς παραμυθητικοὺς
νηπίων τέκνων, γυναικῶν ψοφοδεῶν;
Θὰ ἀφεθῶσιν ἀπροστάτευτοι λοιπὸν
θηριωδίας θῦμα καὶ σκληρότητος,
ὤ ποία λοιπὸν τύχη ἀπεκδέχεται;
καὶ τί θὰ γείνουν ἀφεθεῖσαι ἔρημοι;
ἄνευ προστάτου καὶ ὑποστηρίγματος;
ὅ,τι θὰ γείνῃ κλαυθμυρίζον νεογνὸν,
τῆς γαλακτούχου ἀπορφανωθὲν μητρός·
ὅ,τι ἀπτῆνες νεοσσοὶ ἀπτέρυγοι,
ὅταν τὸ ζεῦγος τῶν γονέων φονευθῇ.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἀποτυχίας, ἀπαισίους οἰωνοὺς,
δεινὰ προλέγεις, κ' ἀποτρέπεις πάντοτε·
καὶ ὅμως, μάθε, προσπαθεῖς ἀδύνατα.
Ἂν προχωρῶμεν ἀληθῶς εἰς θάνατον,
ἂν μᾶς ἐπαπειλῶσι κίνδυνοι βαρεῖς,
οἱ φόβοι οὗτοι δὲν θὰ σταματήσωσι
τὰ βήματά μας, τὴν ὁρμὴν, τὴν τόλμην μας.

Ἂν δὲν θὰ στέψῃ τροπαιούχους ἡ πατρίς,
ἂς παραλάβῃ ἡ θρησκεία μάρτυρας·
τοσαῦτα κ' ἔτι τούτων πολλῷ μείζονα
νὰ ἀπαιτήσουν δικαιοῦντ' ἀμφότεραι.

ΞΑΝΘΙΝΟΣ.

Τὴν ἀκριβῆ μνηστήν μου ἡ θρασύσπλαγχνος
τῶν Τούρκων κακουργία μὲ ἐστέρησε·
οἱ ἄσπλαγχνοι βεβαίως τὴν ἐφόνευσαν,
ἢ κλίνην Τούρκου ἅρπαγος ὑπηρετεῖ·
τὸν θάνατόν της ἢ τὴν ἀτιμίαν της
νὰ ἐκδικῶμαι χρεωστῶ σκληρότατα.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ.

Τὴν σύζυγόν μου οἱ σκληροὶ συνέλαβον·
ἦτον ἐπίτεξ, τὴν ἀφῆκαν ἐν εἱρκτῇ
ὑπὸ τὸ βάρος ποδοκάκης σιδηρᾶς·
ἐπῆλθον αἱ ὠδῖνες τῆς κυήσεως,
ἐν τῇ εἱρκτῇ καὶ ὤδινε καὶ ἔτεκε,
καὶ μόλις τότε μόνον ὁ Ἐμὶρ Ἀλῆς,
οἰκτείρας δούλην ἔλαβ' ἐν τῷ οἴκῳ του·
τὴν λύτρωσίν της περιμένει ἀπ' ἐμοῦ.

ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ.

Ἐνώπιόν μου τρεῖς υἱοὺς ἀπέσφαξαν
νὰ ἐξομόσουν μὴ θελήσαντας, ἐμὲ
δ' εἰς σκοτεινὸν ἀφῆκαν δεσμωτήριον.
Ἐκεῖ τοῦ ἔθνους εἶδον τὰ παθήματα·
εἶδον ὀδόντας ἐκριζοῦντας κι' ὄνυχας,
πυρακτωμένα κράνη· εἶδον ἔμβρυα

ἐκ σχισθεισῶν γαστέρων ἀνασπώμενα
εἶδον τροχούς, ἀγχόνας, ἁρπάγας, κλωβούς·
ὤ! ποίων σκληροτάτων φρικωδῶν ἐγὼ
αὐτόπτης ἐγενόμην· καὶ ἂν ἰσχυρὰ
ἡ προστασία δὲν ἐπεξετείνετο
καὶ μέχρι τῆς εἱρκτῆς μου, τοῦ Ἐμὶρ Ἀλῆ
τῶν βασανιστηρίων θῦμα καὶ ἐγὼ
θὰ ἐγενόμην· καὶ κατώρθωσα, πεσὼν
ἀπὸ τῶν τοίχων τῆς εἱρκτῆς τῶν ὑψηλῶν,
νὰ δραπετεύσω, κ' ἔκτοτ' ἐκδικούμενος
τ' ἀποσφαγέντα τέκνα, Τούρκων θηρευτής,
φονεύων διατρέχω γῆν τὴν ὕπαιθρον.

NIKANΔPOΣ.

Εἰς τῆς Χρυσοκεφάλου τὸν σεπτὸν ναὸν
ὑπῆρχον ὑπηρέτης καὶ διάκονος,
ἡ ἀδελφή μου κεκαρμένη μοναχὴ
συνυπηρέτει μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ ναῷ.
Τοῦ βήματος ἱστάμην εἰς τὰ πρόθυρα·
συνέρρευσαν οἱ Τοῦρκοι. «Σέβας, ἔκραξα,
εἶναι ὁ τόπος ἄδυτος, εἰς ἀσεβεῖς
τὰ ἔνδον τούτου δὲν ἀποκαλύπτονται·
τοὺς παραβάτας τιμωρεῖ ὁ Ὕψιστος.»
Μὲ πλησιάζουν, ἀντιστέκομ', ἀλλ' αὐτοὶ
μὲ δίδουν κατὰ κόρρης ῥάπισμα σφοδρόν,
εἰσέρχοντ' ἔνδον τοῦ ἁγίου βήματος,
ἁρπάζουσι τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως,
καὶ τοὺς καταπατῶσιν· ἐν ᾧ δ' ἔκπληκτος
τὴν θείαν τιμωρίαν περιέμενον
ἐκρηγνυμένας τὰς βροντάς, τοὺς κεραυνούς,
ἐκεῖνοι πάντα κόσμον διαρπάσαντες
ἐκ τοῦ ναοῦ ἐξῆλθον ἀτιμώρητοι,

τὴν ἀδελφήν μου σύραντες μεθ' ἑαυτῶν.
Τῆς ἱεροσυλίας ταύτης τιμωρὸν
ὁ Ὕψιστος μὲ πέμπει. Βαίνωμεν ἐμπρός.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τῶν πράξεών σας δὲν λαμβάνετ' ὁδηγὸν
τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐνορῶσαν φρόνησιν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Δὲν βλέπω ποῖον τὸ κινοῦν μας, τὸ ὠθοῦν·
ἂν ἦναι τοῦτο φρόνησις ἢ ἄνοια,
ἀντιμισθίας ἢ ποινῆς ἀντάξιον.
Αἱ προτροπαί σου ἔχουσί τι φρόνιμον·
τὸ κίνημά μας, ἄβουλον, ἀσύνετον,
ἀντὶ νὰ ἐπουλώσῃ τὰς πληγὰς ἡμῶν,
θ' ἀνοίξῃ ἴσως τραύματα ἀνίατα,
θὰ σφίγξῃ μᾶλλον τῆς πατρίδος τὰ δεσμά,
καὶ βαρυτέρας ἴσως τὰς ἁλύσεις της
θὰ καταστήσῃ, καὶ ἡμεῖς φερόμεθα
πλησίστιοι εἰς προῦπτον καταποντισμόν·
ταῦτα καὶ πλείω τούτων εἶναι πιθανά.
Ἀλλὰ τὸ πάθος, τὸ ἐν στήθεσί μου πῦρ
τὴν σκέψιν καταπνίγει καὶ τὴν σύνεσιν,
καὶ φέρομ' ἄνευ περαιτέρω σκέψεως,
ὅπου ἐπιθυμία ἐκδικήσεως
τυφλὴ μ' ἐκσφενδονίζει· κατενόησας.
Ἐμπρὸς λοιπόν, ἐρρέτω πᾶσ' ἀποτροπή.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἰδοὺ αὐτὸς ὁ Λέων μετὰ τοῦ υἱοῦ·
τὴν γνώμην τούτου ὁδηγὸν ἂς λάβωμεν

ΛΕΩΝ καὶ ΕΥΓΕΝΙΟΣ, προστίθενται.

ΛΕΩΝ.

Τῶν ὅπλων σας ἡ φήμη τανυσίπτερος
διεπετάσθη πανταχοῦ, γαλήνιοι
τὸν θρίαμβόν σας χαιρετῶσιν οἱ λαοὶ,
ἀναπτεροῦνται αἱ ἐλπίδες, τῶν ναῶν
οἱ κώδωνες ἠχοῦσι νικητήρια,
δοξολογίαι ἀναπέμπονται παντοῦ,
τὸν ἔπαινόν μου πρὸς συμπλήρωσιν κ' ἐγὼ
αὐτοπροσώπως ἀπονέμω πρὸς ὑμᾶς.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Εὐγνωμονοῦμεν, πρίγκηψ, καὶ ἐλπίζομεν
νὰ γείνῃ αὕτη πρόδρομος ἄλλων νικῶν
ἐνδοξοτέρων καὶ ἐξομαλύνουσα
κ' ἰσοπεδοῦσα τὴν ὁδὸν, νὰ τελευτᾷ
εἰς τὴν τοῦ ὅλου κράτους ἐλευθέρωσιν.

ΛΕΩΝ.

Τοῦτο ἐλπίζω, τοῦτο εὔχομαι θερμῶς,
καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν διατίθημι
τὰ στρατεύματά μου, τὸν υἱὸν κ' ἐμὲ αὐτόν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπεχειρήματος
ἀναλαμβάνεις; συμμερίζεσαι λοιπὸν
τὰ σχέδιά μας, πρίγκηψ, τὰ παράτολμα;
εὐγνωμονοῦμεν, χάριτας ὀφείλομεν·
λοιπὸν ὁδήγησόν μας· ὅταν ὁδηγὸν
καὶ πρωτοστάτην ἔχωμεν τὸν Λέοντα,
δὲν μᾶς φοβίζουν τῶν θηρίων ἡ πληθύς.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Καὶ σύ, ὦ πρίγκηψ, μετ᾽ αὐτῶν συντάττεσαι;
καὶ σὲ ἡ νόσος αὔτ᾽ ἡ ἐπιδημικὴ
κατέσχε, καὶ ἐγκρίνεις τὰ πραττόμενα;
τὰς συνεπείας τοῦ ἐπιχειρήματος
καὶ σὺ ἀκόμη, Λέων, δὲν ἐμέτρησας;
καὶ βουκολεῖσαι ὑπ᾽ ἐλπίδων ἀσταθῶν,
ἐκ νίκης οὔσης φάσματος ἀπατηλοῦ;
Σὺ μόνος εἶσαι, Λέων, ὁ ἁρμόδιος
νὰ καταπαύσῃς ἄλογον ἐρεθισμὸν,
ἀφηνιῶσαν, ἄπληστα θυμαίνουσαν
ν᾽ ἀναχαιτίζῃς ἄβουλον νεότητα,
ἐγκυμονοῦσαν νέας ἄλλας συμφορὰς
φρικωδεστέρας, γενικὴν καταστροφήν.

ΛΕΩΝ.

Τὸ πρόγραμμα ἐτάχθη· αἱ ἀποτροπαὶ
ἄκαιροι πλέον· παῦσον, παῦσον προσπάθων·
ὁ δρόμος ἐχαράχθη, βαίνωμεν ἐμπρός.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἀφ' οὗ δὲν σᾶς ἐκτρέπουν λόγοι φρόνιμοι,
διὰ τῆς πείρας διελθόντες τῶν ἐτῶν,
κ' εἰς μάτην πολλὴν ὥραν κατηνάλωσα
νὰ μετατρέψω τοὺς ἰσχυρογνώμονας,
νὰ σώσω τὴν πατρίδα, νέους κλύδωνας
καὶ καταιγίδας ν' ἀποτρέψω ἀπ' αὐτῆς·
ἀφ' οὗ νὰ πείσω δὲν κατώρθωσα ὑμᾶς,
ἀπ' ἐναντίας μεταπείθομαι ἐγώ,
καὶ μεταβάλλω φρόνημα, καὶ κοινωνὸς
τῆς ἐκστρατείας καὶ συμπράκτωρ γίνομαι·
θὰ συμμεθέξω καὶ ἐγὼ τῆς τύχης σας.
Ὄχι, τὰς μάχας δὲν πτοοῦμαι, οὐδ' ἡ χεὶρ
τῆς σαρκοφάγου σπάθης ἀπελάθετο·
ἀλλὰ τὸ ξίφος ὥσπερ κόσμον θεωρεῖ,
τὴν μάχην ὡς εὐφρόσυνον πανήγυριν,
μελώδημα τῶν ὅπλων τὴν κλαγγὴν λοιπόν.
δὲν θ' ἀναφέρω τοῦ λοιποῦ ἀποτροπάς,
ἐξ ἐναντίας τὸ σφαδάζον στῆθός μου
ἐπιθυμεῖ ἀγῶνας, μάχας καὶ σφαγάς.
Δείξωμεν ὅτι πίπτων καὶ ἡττώμενος
δὲν χάν' ὁ Ἕλλην τὴν ἐλπίδα του, ἀλλὰ
πάντοτε νέαν ἀρυόμενος ζωὴν
ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, ἰσχυρότερος
εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπαλείφει ἑαυτόν.

ΝΙΚΩΝ.

Ὑψώσωμεν τὰς χεῖρας πάντες πρὸς θεόν.

Ὕψιστε μέδων, παντοκράτωρ βασιλεῦ!

Ὠργίσθης τῷ λαῷ σου ἁμαρτήσαντι,
τὴν σκέπουσάν μας χεῖρα ἦρας ἀφ' ἡμῶν·
χ' ἐπιπεσόντες λύκοι ὠρυόμενοι,
εἰς ὄλεθρον τὴν ποίμνην σου παρέδωκαν,
πανωλεθρίαν ἀπειλοῦντες καθ' ἡμῶν.
Ἀλλὰ μετανοοῦντας πρόσδεξαι ἡμᾶς,
καὶ παύσας τὴν δικαίαν καθ' ἡμῶν ὀργὴν,
συναῤῥωγούς μας πέμψον τοὺς ἀγγέλους σου,
καὶ φύλαττε καὶ φρούρει ἅπαντας.

ΑΠΑΝΤΕΣ.

Ἀμήν.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Λοιπὸν συνησπισμένοι μίαν μόνην ἔχοντες
καρδίαν πάντες, μίαν μόνην θέλησιν,
κατὰ τῶν πολεμίων ἐφορμήσωμεν,
καὶ τὴν πατρίδα ἄσεμνον δουλεύουσαν
ἐκ τοῦ θανάτου σώσωμεν, ἢ μετ' αὐτῆς
ἀποθανούσης, ἂς συναποθάνωμεν.

Χορὸς φυγάδων γυναικῶν.

Σεμνῶν προγόνων δύστηνα τέκνα!
μέθη φλογίζει τὰς κεφαλάς σας,
φλωγμὸς πυρώδης τοὺς ὀφθαλμούς σας,
χ' οἶστρος κατέχει τὰ βήματά σας·
ὑπ' ἀπογνώσεως ἀκρατήτου

φρένας καὶ ὄμματα σκοτισθέντες,
τεκνα δὲν βλέπετε καὶ συζύγους·
πληθὺς κινδύνων δὲν ἐμποδίζει
τὴν ἀκατάσχετόν σας μανίαν,
εἰς ἕνα μόνον τείνετε πόθον,
κ' ἐνώπιόν σας σιγᾷ τελείως
στοργὴ καὶ φίλτρον καὶ τρυφερότης.
Θεέ, ὤ σβέσον τὴν φλόγωσίν των.
τὴν φρενωλέτειραν παῦσον μέθην,
ἐκ τοῦ θανάτου ἀφάρπασέ τους,
καὶ παρηγόρους τῶν θλίψεών μου
πάλιν ὀπίσω ἀπόστειλέ τους.

Τὸ οὐρανόφοιτον τοῦ ἡλίου
ἅρμα ἐζήτησαν θρασεῖς χεῖρες
ἄφρονος νέου νὰ ὁδηγήσουν·
πλὴν μόλις ἥψατο τῆς πορείας
τῆς αἰθερίου, καὶ νὰ δαμάσουν
πυρπνόους ἵππους μὴ δυνηθεῖσαι,
τρέμουσαι ἄφησαν τὰς ἡνίας,
κ' ἀφηνιάζοντες ἄλλον δρόμον
οἱ ἵπποι ἔσχιζον ἀκαθέκτως,
καὶ κατερχόμενοι τὴν γῆν ὅλην
εἰς πῦρ παρέδιδον καὶ εἰς φλόγας.
Καὶ ὁ μὲν νέος τῆς τόλμης δίκας
διδοὺς, κατέπιπτε κεραυνίας,
αἱ δ' ἀδελφαί του θρηνοῦσαι τοῦτον
μετεμορφόνοντο εἰς αἰγείρους·
κ' ἔκτοτ' εἰς πᾶσαν πνοὴν ἀνέμου
θροῦν ἀναπέμπουσιν ἀντὶ θρήνου.

Κ' ἐγὼ εἰς δάκρυα τηκομένη,
τὰ φίλτατά μου θρηνολογοῦσα,

πόσον ἐζήτουν μορφὴν ἰτέας
νὰ ἀνελάμβανον πενθηφόρου,
κ' ὑπὸ τὰ ῥεῖθρα τοὺς κεκλιμένους
κλάδους ἐμβάπτουσα τοὺς εὐθραύστους,
καὶ δενδρωθεῖσα νὰ ἠρυόμην
πηγὴν δακρύων ἀκαταπαύστων.

Ἐν τῷ Γ' Μέρει ἐμπεριέχονται στίχοι 1234.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Γ' ΜΕΡΟΥΣ

ΟΙ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

(Ἡ σκηνὴ μετατίθεται εἰς τὸ ἐν Τραπεζοῦντι παλάτιον τοῦ Διοικητοῦ.)

ΣΚΗΝΗ Α΄.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Απεπλευσ' ὁ Μωάμεθ ὁ Καταχτητής,
ἵνα καὶ ἄλλα ἄρῃ νέα τρόπαια,
καὶ νέαν δρέψῃ δόξαν, κ' εἰς τὸ ἅρμα του
μονάρχας νέους ζεύξῃ τοὺς τῆς δύσεως·
ἀπῆλθε συνεπάγων δειλὸν ἄνακτα,
τὸν ἔσχατον Ἑλλήνων, ἀνταλλάξαντα
ἀντὶ κλεινοῦ θανάτου ἄτιμον ζωήν,
καὶ μετοικίζων πάντας, ὅσοι κεφαλὴν
ἀτίθασον ἐκράτουν ὑπὸ τὸν ζυγόν·
τοὺς δὲ λαιποὺς μακρύνας ἐκ τῆς πόλεως,
εἰς χώμας καὶ χωρία διεσκόρπισεν,
ἀσφαλεστέρους οὕτω θεωρῶν αὐτούς,

κ' ἐρημωθεῖσαν θέλει τὴν περίχωρον
νὰ συνοικίσῃ· μόνους ἐνδεεῖς τινας
ἀφῆκεν ἐν τῇ πόλει, ὅσους ἔβλεπε
μὴ δυσανασχετοῦντας τὴν μεταβολήν·
κ' εἰς τούτους συνοικίας προσδιώρισε
τὰς ἔξωθεν τοῦ τείχους, φόρον φέροντας
τὸν συγχωροῦντα φέρειν σώαν κεφαλήν.
Ἀλλὰ κ' εἰς τούτους δυσπιστῶν, χριστιανοὺς
ἐμφορουμένους ὑπὸ μίσους ἐθνικοῦ,
τοὺς Ἀρμενίους, κατασκόπους ᾤκισεν.
Ἐμὲ δὲ στρατηλάτην καὶ διοικητὴν
τῆς περιχώρου ταύτης θείς, διέταξε
νὰ συμπληρώσω πάσης τὴν κατάκτησιν
τῆς χώρας, ἥτις μείνασ' ἀνυπότακτος,
ὑψοῖ ἀκόμη κεφαλὴν ἀδούλωτον·
ἀλλὰ τὸ ἔθνος τοῦτο χαλκεόθυμον
λεοντοσπλάγχνους ἄνδρας τρέφει ἀληθῶς·
μόλις ᾐσθάνθη τὰς ἁλύσεις, κ' ἄγριον
σκιρτᾷ, πειρᾶται νὰ συντρίψῃ τὰ δεσμά,
καὶ μόλις μετὰ βίας εἰς ὑποταγὴν
συνέχεται ὁ λέων ὁ ἀτίθασσος.
Ἀφ' οὗ χιλιετίαν ἀντεπάλαισε
πρὸς ἔθν', ὡς καταιγίδας ἐπιπίπτοντα,
καί, ὡς ἐῤῥιζωμένος στερεώτατα
φραγμός, κατέσχε τῶν ἐθνῶν τὸν χείμαῤῥον,
καὶ τὴν Εὐρώπην ἔσωσ' ἐκ κατακλυσμοῦ,
ἐν Βυζαντίῳ μόνον περιορισθέν,
καὶ πανταχόθεν καταπολεμούμενον
δὲν ἔκλινεν αὐχένα ταπεινωτικόν,
πρὸς τοὺς στρατούς, τοὺς στόλους μας τοὺς παμπληθεῖς
ἀντέστη ῥωμαλέως, καὶ ἐπὶ μακρὸν
τὴν νίκην χρόνον διεφιλονείκησεν.
Ἐν Τραπεζοῦντι πάλιν κόρη τρυφερὰ

ἔπραξεν ἔργα ἀνδρικὰ, τεράστια·
τῆς πόλεως κυψάσης δοῦλον τράχηλον,
ἀδούλωτον ἡ κόρη κεφαλὴν ὑψοῖ·
ἁλίσκεται ἡ πόλις, πίπτει, ἀλλ' αὐτὴ
νὰ παραδώσῃ δὲν συγκατατίθεται
τὸν πύργον, ὃν ἐδέχθη κατοικίαν της
ἐντὸς τῶν οἴκων τῶν αὐτοκρατορικῶν,
κ' ἐν ᾧ ἑκοῦσα ἑαυτὴν κατέκλεισε,
πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ τοῦ συζύγου της·
ἀλλ' ἐγκλεισθεῖσα μετὰ μόνον δώδεκα,
δὲν ἐπτοήθη ὑπὸ ὅπλων καὶ στρατῶν·
ἐπάλαισεν, ὡς γίγας, πάλην τρομερὰν,
ὡς λέαινα ἀγρία κατὰ θηρευτῶν
τὴν κοίτην της θελόντων νὰ προσβάλωσιν.
Ἔπεσον πάντες περὶ τὴν νεάνιδα
ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον καὶ οἱ δώδεκα,
μόν' ἡ γενναία κόρη, μόνη ἐπιζῇ·
θαυμάζοντες τὴν τόλμην τῆς νεάνιδος,
ἐλευθερίαν εἰς αὐτὴν προτείνομεν
καὶ ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ, ὅπως βούλεται.
Ἀλλ' ὅμως αὕτη σοβαρὰ, ἀγέρωχος,
εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀνακωχὰς
δὲν κλίνει ὦτα, οὐδὲ ὅρους δέχεται·
ἵσταται, ἀνυψόνει γαῦρον μέτωπον,
ὑψοῖ τὸ ὄμμα πρῶτον εἰς τὸν οὐρανὸν
καὶ περιστρέφει πέριξ βλέμμα βλοσυρὸν,
καταμετρᾷ τὸ ὕψος τοῦ φρουρίου της,
προσεύχεται καὶ ῥίπτετ' εἰς τὰ βάραθρα.
Μετὰ σιγῆς τελείας καὶ ἐκπλήξεως
καὶ πνευστιῶντες ἄναυδοι, ἀκίνητοι,
εἴχομεν πάντες ἀτενῆ τὰ ὄμματα,
καὶ, ὅτε ἀλλομένην εἴδομεν αὐτὴν,
φωνὴ φρικώδης ἐξεπέμφθη γενική.

Τιμῶντες δὲ τὴν πρᾶξιν τῆς νεάνιδος,
τὸν οἶκον τῶν ἀνάκτων κατασκάψαντες,
τὸν πύργον μόνον δὲν κατεκρημνίσαμεν
πρὸς αἰωνίαν μνήμην ταύτης, κ' ἔκτοτε
τῆς Μαύρης κόρης λέγεται παλάτιον.
Ἄλλη τις κόρη ἐν Κορδύλη λέγουσι
πεισματωδῶς μετ' ἴσης τόλμης προμαχεῖ.
Ἀλλὰ κ' οἱ ἄνδρες μετὰ γενναιότητος
διαφιλονεικοῦσι πᾶσαν σπιθαμὴν,
πᾶσαν γωνίαν πρὸς ἡμᾶς τοῦ κράτους τῶν.
Ἄνωθεν ἀνυψοῦνται ὄρη ὑψηλὰ,
κρύπτοντ' ἀνυποτάκτων πλήθη, ἄποθεν
τὰς κορυφάς των ἀτρομήτως ἀνυψοῦν
τὰ τῶν Λιμνίων δεκατρία φρούρια,
τὸ κάστρον τοῦ Ἡλίου εἰς τὰς ἀπειλὰς
μυκτηρισμοὺς ἐκφέρει, καὶ εὐστάθειαν
νεανικὴν δεικνύει τὸ Παλαιόκαστρον·
τὰ κάστρα τῆς Ματζούκας ἀνυπότακτα
ἵσταντ' ἀκόμη, καὶ τὸ Μεσοχάλδιον
εἰς ἀντιστάσεις ἀπαλείφει ἑαυτό.
Δυσμόθεν ἡ Κορδύλη ὑπερήφανος
ἀντίστασιν προτείνει ἀτελεύτητον
στρατοὺς καὶ ἐπιθέσεις καὶ ἀποκλεισμοὺς,
τὰ πάντα ἀψηφοῦσα καὶ κωφεύουσα
καὶ εἰς παραχωρήσεις καὶ εἰς ἀπειλάς·
ἄνωθεν ταύτης συγκεντροῦνται, λέγουσιν,
εἰς τρία κάστρα ὀχυρὰ δυσάλωτα
οἱ τῶν χωρίων φιλοπόλεμοι λαοί·
τὸ Πέτρωμα ὑψοῦται ἄνω τῶν νεφῶν,
καὶ ἐξεμεῖ θυέλλας καὶ κατακλυσμοὺς,
καὶ περιπλέον μένει ἀνυπότακτος
ἡ ἐρυμνὴ τοῦ Πόντου πόλις Κερασοῦς.
Ἕωθεν ἡ θρασεῖα Σεβαστόπολις

μὲ ὄμμα βλέπει ἀπαθὲς, ἀτρόμητος,
τοὺς ἐπανειλημμένους κατ' αὐτῆς στρατούς·
πόσοι δ' ἀγῶνες, μάχαι μυριόνεκροι,
ἐνώπιόν της ἄγονοι ἀπέβησαν;
πόσας δὲ ἄλλας κεφαλὰς κατέθραυσαν
τοῦ Ὄφιος τὰ ἄστη τὰ πετρώροφα;
καὶ τοῦ ὀνόματός μας πέραν Φάσιδος
ἡ ἀκοὴ τὸν κόσμον δὲν ἀνησυχεῖ.
Ἄποθεν ἐφαπλοῦνται φῦλα ἄγρια,
Λαζοὶ, Κερχέται, Μόσχοι καὶ Ἡνίοχοι
καὶ Σοανοὶ καὶ ἄλλα ἔθνη ἄπειρα,
καὶ Ἴβηρες σὺν τούτοις καλλιγύναικες,
καὶ τἆλλα ἔθνη τὰ περὶ τὸν Καύκασον,
οὐδέποτε εἰς ξένον ὑποκύψαντες·
καὶ οὗτοι εἶν' ἀνάγκη νὰ γνωρίσωσι
τὸ ὄνομα τοῦ Τούρκου ἐκ τοῦ σύνεγγυς.
Ἢ θὰ καταδουλώσω τούτους σύμπαντας,
ἢ μή με ὀνομάσωσι Κιατίπογλην.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ, (εἰσερχόμενος μετὰ σπουδῆς.)

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Σὲ βλέπω πνευστιῶντα· ποῖον ἔκτακτον
συμβὰν σὲ φέρει πρὸς ἐμὲ παράκαιρα;

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Ἀποτυχίαι ἄλλαι τοῦ στρατοῦ ἡμῶν·
οὐδὲν νὰ κατορθώσουν μέγα ἴσχυσαν,
ἠμβλύνθησαν τὰ ὅπλα τὰ ἀνίκητα,
τὰ φέροντα τὴν δόξαν μόνην συνοδὸν,
καὶ δὲν περικαλύπτει τοὺς στρατοὺς ἡμῶν,

ὥσπερ τὸ πάλαι, δόξα τανυσίπτερος·
αἱ δάφναι μας τελείως ἐμαράνθησαν,
χ' οἱ αὐτοκρατορίας καταλύσαντες
ἐμπρὸς δραχὸς ἀνθρώπων αἰσχρῶς κλίνομεν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ποῖον ἀγγέλεις νέον; εἰπέ.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Στρατηγὲ
τὰ φρούρια τὸν Πόντον περιστέφουσιν
ἀπόρθητα ἀκόμη πρὸς αἰσχύνην μας.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἡ ἅλωσίς των μόνον χρόνου ζήτημα·
ἐντὸς ὀλίγου ἅπαντα θὰ πέσωσιν.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Ἀποδεκατισθέντες οἱ στρατοὶ ἡμῶν
εἰς ἥττας, ἐπιθέσεις καὶ εἰς ἐκδρομὰς
ἐπικουρίας νέας ἀπεκδέχονται.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Μὲ τρεῖς ἀκόμη λόχους ἂν ἐνισχυθῇ
ἕκαστον σῶμα, ἐξαρκεῖ πρὸς τὸ παρόν·
ἂς σπεύσωσιν ἀμέσως δέκα τάγματα.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Τὰς φάλαγγάς σου ὅταν οὕτως ἀρεῖς,
τῆς πρωτευούσης τίνας ἕξεις φύλακας;

ΚΙΑΤΙΓΚΟΓΛΟΥΣ.

Οὐδεὶς ἐνταῦθα εἶναι πλέον κίνδυνος·
πρᾶξον ὡς λέγω.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Δίδεταί μοι ἄδεια
καὶ περὶ ἄλλων γνώμην νὰ ἐκφέρω;

ΚΙΑΤΙΓΚΟΓΛΟΥΣ.

Ναί.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Ὑπηρεσίαν καὶ καθῆκον θεωρῶ
τῆς θέσεώς μου, στρατηγέ, γυμνὴν πρὸς σὲ
καὶ καθαρὰν νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν·
δὲν θέλω κολακεύων ἢ ψευδόμενος
αἰσχρῶς νὰ ἀποκρύψω τὰ τολμώμενα.
Τὰ πάντα βία, φόνος καὶ διαρπαγή·
ἀκάνθας καὶ τριβόλους σπείρομεν παντοῦ,
δὲν κυβερνοῦμεν, ἀλλὰ καταστρέφομεν·
κατήντησ' ὁ στρατός μας ἀχαλίνωτος,
πανάγριον θηρίον, μαίνεται, λυσσᾷ·
εἰς νίκας ἐθισθέντες καὶ εἰς τρόπαια,
οὐδέν' ἐνώπιόν των βλέπουσι φραγμόν,

τὰ πάντα πλέον θεμιτὰ νομίζουσιν,
ἡ πειθαρχία λείπει καὶ ἀκάθεκτος
τροφὴν εἰς τὰς ὁρμάς του ἕκαστος ζητεῖ
δὲν διακρίνεις ἄρχοντα κ' ἀρχόμενον,
εἰς ἕνα πάντες ὁμοῦ τείνουσι σκοπὸν,
πάντες φονεύουν, φθείρουν, καταστρέφουσιν·
ἡ ἀταξία δεινὴν ἦρε κεφαλὴν,
ἡ τάξις πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τὴν ἔκρηξιν θυέλλης τίς ἐκράτησε;
ταῖς καταιγίσι τίς ἐπέθηκε φραγμόν;
ἄφες αὐτὰς, καὶ θέλουν πέσει μόναι των.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Αἱ καταιγίδες φέρουσι καταστροφὰς,
ἃς ὅμως χρεωστοῦμεν νὰ προλάβωμεν
ἐξ ὁλοκλήρου, ἢ νὰ μετριάσωμεν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τεθολωμένον ποταμὸν ὁρμητικὸ
νὰ σταματήσῃ χεὶρ δὲν δύναται ποσῶς.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Ἐγείρει ὅμως κατ' αὐτοῦ προχώματα,
καὶ τὸν περιορίζει εἰς τὴν κοίτην του·
ἄλλως ἂν δὲν προλάβῃ τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ,
πέτρας καὶ ἄμμον μόνον ἕξει ἀμητόν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τούτων άπάντων έμοί έσται πρόνοια.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Αί φυλακαί μας δεσμωτών εἶν' ἔμπλεοι,
ἐν ἐνεργείᾳ τὰ βασανιστήρια,
ἠκρωτηριασμένων πόλιν καὶ πηρῶν
τὴν πρό τινος ἀνθοῦσαν καὶ ἀκμάζουσαν
ἐν ἐμπορίᾳ καὶ ἐν πλούτῳ δαψιλεῖ
ὡς ἐκ μαγείας αἴφνης κατεστήσαμεν·
τὸ ἐμπορεῖον πάσης τῆς Ἀνατολῆς
μόλις σημεῖα δείκνυσιν ὑπάρξεως,
τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν της ἐξεπίομεν,
καὶ θανατᾷ καὶ σβύνει καὶ ψυχοῤῥαγεῖ.
Τὰ ὄργιά μας, τὰς ἀσέμνους ἡδονὰς
ὑπηρετοῦσι νέοι καὶ νεάνιδες,
ἀπεμπολοῦνται σωρηδὸν εἰς ἀγορὰς,
μᾶς ἐκκωφοῦσι θρῆνοι πανημέριοι,
τὰ κτήματά των ἕρμαια ὑμέτερα,
μεμψιμοιρία μόνη ἢ παράπονον
τοῖς ἐπιφέρει παρευθὺς τὸν θάνατον.
Καὶ τούτοις πᾶσι δὲν θὰ θέσῃς χαλινόν;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Θέλω φροντίσει.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Πᾶσαν τὴν περίχωρον
δεινὸν καταμαστίζει πῦρ καὶ σίδηρος,

ἀγροὶ καὶ κῶμαι ἄρδην κατεστράφησαν,
ἡ χώρα πᾶσα μένει ἀγεώργητος,
οὔτε σπορὰ καμμία οὔτε ἀμητός·
σιγὴ θανάτου πανταχοῦ ἐκτείνεται,
καὶ μᾶς κυκλοῦσιν ἐρημίαι λιβυκαί·
ληστῶν ἀγρίων στίφη οἱ στρατοὶ ἡμῶν,
ὅπου πατοῦσι, φέρουσιν ἐρήμωσιν.
Δὲν πρέπει αἱ ὁρμαί των νὰ ἀνασταλοῦν,
καὶ ὁ ἀγρότης τῶν δεινῶν ἀπαλλαγεὶς
νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν εἰς τὸ ἔργον του;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Περὶ ἁπάντων τούτων θὰ ληφθῇ φροντίς.

ΕΜΙΡ-ΑΛΗΣ.

Ἡ βία ἄρχει, ὁ δὲ νόμος σιωπᾷ,
ἢ μᾶλλον μόνη ἀνομία κυβερνᾷ,
τὸν νόμον δεῖξον ἄρχοντα ἀνώτατον
καὶ τοῦ ἰσχυροτάτου ἰσχυρότερον.

(Ἀπέρχεται.)

ΚΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Θὰ λάβω περὶ πάντων πρόνοιαν ἐγώ·
πολλῶν ἡ τόλμη ὑπερεξεχείλισεν·
ἀντὶ ἐρίου καὶ τυροῦ καὶ γάλακτος
πολλοὶ ἀφρόνως σφάζουσι τὸ πρόβατον·
ἀνάγκη τοῦτο νὰ περιορίσωμεν.

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ, εἰσερχόμενος.

Τὸ κράτος τοῦ Προφήτου εἴη ἄμαχον,

ὀξὺ τὸ ξίφος, ὁ στρατὸς ἀήττητος
καὶ οἱ ἐχθροί του πάντες τυφλωθήτωσαν.
Δὲν θὰ σ' ἀπασχολήσω, στρατηγὲ, πολὺ,
γινώσκω, ἔχεις τὰς στιγμάς σου ἀκριβεῖς.
Σὲ βλέπω μεριμνῶντα καὶ τυρβάζοντα,
φροντίδες ποῖαι ἀσχολοῦν τὸ πνεῦμά σας
μᾶς συγχωρεῖτε νὰ σᾶς ἐρωτήσωμεν;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Πεφορτισμένος πόλεως κυβέρνησιν
δορυαλώτου, ἀσταθοῦς, ἀσυμπαγοῦς,
εἰσέτι μετεώρου, δύναμαί ποτε
νὰ ἐπιτύχω ὥραν ἀναπαύσεως;

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Τί σου κωλύει τὴν ἀνάπαυσιν αὐτὴν
ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ μάθωμεν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Εἰς ἁρπαγὰς καὶ φόνους ἐκτραχηλισθεὶς,
τὸν τράχηλόν του εἰς τοῦ νόμου τὸν ζυγὸν
νὰ ὑποβάλῃ δὲν ἀνέχετ' ὁ στρατός·
χειρὸς ἀνάγκην ἔχει ὄντως σιδηρᾶς,
ἡ δ' ἡμετέρα χάμπτεται ἀδύνατος·
μελήσεως δὲν εἶναι ταῦτ' ἀντάξια;

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Ὁποίου νόμου παραβάτης γίνεται;
τὰς μάχας ἀποφεύγει; ἢ δὲν μάχεται

μετ' ἴσης τόρα τόλμης ὡς τὸ πρότερον;
ταῦτα ὑπάρχουν ὄντως ἀξιόποινα.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ὁρμᾷ, σκυλεύει τὸν εἰρηνικὸν λαὸν,
πορθεῖ τὰς κώμας, τοὺς ἀγροὺς λεηλατεῖ,
καίει, φονεύει, καὶ τὸ πᾶν λυμαίνεται·
δὲν εἶναι ταῦτα ἔργα ἀξιόποινα;
εἰπέ;

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Πᾶν ὅ,τι εἰς τὸν κόσμον γίνεται,
γραπτὸν ὑπάρχει ἄνω ἐν τῷ οὐρανῷ.
Ὅτι ἂν πάσχῃ ὁ καταχτηθεὶς λαὸς,
γνώριζε, πάσχει κατὰ θείαν βούλησιν.
Ἂν χεῖρα ἔχῃ ὁ στρατὸς ἀκράτητον,
καὶ ἄν τινα φονεύῃ ἢ λεηλατῇ
ἐκ τοῦ ἀπίστου ἔθνους τούτου, οὗτινος
ἡ καταδίκη ὑπὸ ἀψευδοῦς χειρὸς
ἀνεξιτήλοις ἐχαράχθη γράμμασιν,
ἄφες αὐτὸν νὰ γείνῃ θεῖον ὄργανον.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Νὰ τὸν ἀφήσω θέλεις ἄνευ χαλινοῦ
νὰ καταστρέφῃ μὲ τὴν χεῖρ' ἀκράτητον
καὶ ν' ἀπαλείφῃ εἰς βραχὺ διάστημα
ὅτι αἰῶνες καὶ καιροὶ κατώρθωσαν;

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Ἡ βίβλος τοῦ Προφήτου δὲν μᾶς ἐπαρκεῖ;

φευκτὰ δὲν εἶναι καὶ καταδιώξιμα
πάνθ' ὅσ' ἐν ταύτῃ δὲν ἐμπεριέχονται;
Ἂν ἦναι ὄντως Θεϊκὴ ἀπόφασις,
οἱ ἄπιστοι τελείως νὰ ἐκλείψωσι,
καὶ μόνη ἡ λατρεία τοῦ ἰσλαμισμοῦ
ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ν' ἀναστηλωθῇ,
καὶ ἐπὶ πᾶσαν νὰ διαδοθῇ τὴν γῆν,
τούτου, στρατάρχα, πρόσκομμα μὴ γίνεσαι·
οἱ Θεομάχοι αὐστηρῶς παιδεύονται.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἐξαγριοῦμεν τὴν ἀντίστασιν αὐτῶν,
ἀποστασίας προκαλοῦμεν πανταχοῦ,
τὰς κατακτήσεις καθιστῶμεν δυσχερεῖς,
καὶ τοὺς ἐχθρούς μας πολλαπλασιάζομεν,
ὅταν τὴν χεῖρα ἔχωμεν ἀκράτητον,
καὶ τὰς ὁρμάς μας ἀτιθάσσους κ' ἐμμανεῖς.
Δὲν βλέπεις τῶν φρουρίων τὴν ἀντίστασιν;
πόσον βραδέως ἡ κατάκτησις χωρεῖ;

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Ἂν ἐπιμένουν οὕτως εἰς τὸ πεῖσμά των,
τὴν θείαν βλέπε κ' εἰς αὐτὸ ἐκδίκησιν,
ἵνα ἐξαγριοῦντες τοὺς στρατοὺς ἡμῶν,
ὄλεθρον ὑποστῶσι πανωλέθριον.
Εἰς τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἐμφαίνετ' ὁ Θεός·
ἡ θέλησίς του δὲν δηλοῦται τοῖς βροτοῖς,
εἰμὴ διὰ σημείων καὶ παραβολῶν·
ἀκτῖνα τούτων ἐκκαλύπτομεν ἡμεῖς
οἱ ἐκλεκτοί του· εἰς τὴν Θείαν του βουλὴν
μόνοι ἐκεῖνοι ἀμυδρῶς ἐμβλέπουσιν,

ὅσοι δὲν παύουν ἐπαναλαμβάνοντες,
πεντάκις τῆς ἡμέρας προσευχόμενοι
πανευλαβῶς, τὸ θεῖον αὐτοῦ ὄνομα.
Ὅτε τὸ ἔθνος τῶν Ἑβραίων ὁ Θεὸς
νὰ ὁδηγήσῃ εἰς γῆν ἄλλην ἔμελλεν,
ἀκρίτως ἡλικίας καὶ φυλῆς σφαγὴν
εἰς τοὺς κατοίκους ἡβηδὸν διέταξε·
παρέβησαν τὴν θείαν ἐντολὴν αὐτοῦ,
ἀφῆκαν ὑποφόρους τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ
τῆς ἀνοχῆς των τὴν ποινὴν ἀπέτισαν,
καταπολεμηθέντες εἶτα ὑπ' αὐτῶν.
Τοιαύτας δίδει ὁ Θεὸς διαταγὰς,
ἐκτελεστής των γίνου οὐχὶ πρόσκομμα·
ἂν ἔχοντές τους εἰς τὴν ἐξουσίαν μας
φεισθῶμεν τῆς ζωῆς των, θεία ἔμπνευσις
μ' ἀποκαλύπτει, ὅτι οὗτος ὁ λαὸς
ὁ τεταπεινωμένος, ὃν δυνάμεθα
μετ' εὐχερείας νὰ ἐξολοθρεύσωμεν,
ἂν ἐπιζήσῃ, θέλει ἄρει κεφαλὴν,
πολλῶν θὰ γείνῃ ζητημάτων αἴτιος,
καὶ θὰ παρέξῃ πράγματα ἀτέλευτα,
καὶ ἴσως, ἴσως θὰ μᾶς καταστρέψῃ, ἂν
πανωλεθρίᾳ δὲν τὸν καταστρέψωμεν.
Τὸν ὄφιν ὅπου κ' ὅπως ἀπαντήσωμεν,
τὴν κεφαλήν του πρέπει νὰ συντρίψωμεν·
τοῦτο ὑπάρχει πρακτικὸν ἀξίωμα.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ὅσα μοὶ λέγεις ἴσως ἔχεις δίκαιον,
ἀλλὰ τοῦ βασιλέως προσταγὴ ῥητὴ
ἀπαγορεύει πᾶν τοιοῦτον τόλμημα.

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Ἡ δόξα θέλει πτώματα ἀνθρώπινα,
ἡ δόξα, ἧς κατόπιν τρέχεις ἀπνευστὶ,
καὶ τὰς βαθμίδας ἀνερχόμενος αὐτῆς,
πόσα καταχρημνίζεις; πόσα δὲ πατεῖς;
καὶ ὅμως πόσον αὕτη εἶναι ζηλωτή;
πόσον ἡ ἱστορία ἀνυψοῖ αὐτήν;
καὶ μόνον περὶ ταύτην περιστρέφεται;
Ὁ ἄναξ οὗτος, οὗ προτείνεις προσταγὴν,
τῆς δόξης ἀναβαίνων τὴν περιωπὴν,
πόσων αἱμάτων ἔγεινε παραίτιος;
ἐπὶ νεκρῶν πτωμάτων δὲν ἐπάτησε;
αἱματοῤῥύτους δὲν διέβη ποταμούς;
Πρὸς κατοικίαν δὲν μᾶς ἦσαν ἱκαναὶ
αἱ περὶ Ὦξον χῶραι τῆς Βακτριανῆς;
τί παρεκίνει ταύτας νὰ ἀφήσωμεν,
διὰ δαπάνης τόσου ἡμῶν αἵματος
σωρῶν πτωμάτων νὰ ἐμπλήσωμεν τὴν γῆν;
δὲν εἶν' ἡ δόξα ὁ σκοπὸς τῶν ἔργων μας;
ὃς ὅμως δι' αἱμάτων κατορθώνεται.
Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ἀνάγκη ἄδραστος
εἶναι τοῦ ἔθνους τούτου ἡ ἐξόντωσις.
Ἐὰν ἡ ἔκτασίς μας ᾔτει θύματα,
καὶ ἡ ἑδραίωσίς μας ἄλλα ἀπαιτεῖ·
τὸ ἔθνος τοῦτο ἐὰν μένῃ ζωντανὸν,
δὲν θέλουν εἶσθαι σταθεραὶ αἱ κτήσεις μας·
ἡ ἱστορία ἔστω μάρτυς ἄψευστος.
Τὰς χώρας ταύτας, ὅσας διενέμετο,
δὲν ἦσαν χῶραι ἄλλοτε Ῥωμαϊκαί;
εἰς Ἑλληνίδας δὲν μετέβαλεν αὐτάς;
ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀκόμη δι' ἀποικιῶν
ὁλόκληρ' ἔθνη ἡ δὲν ἐξελλήνισε;

τὸ μέσον λέγουν ἁγιάζει ὁ σκοπός·
τὸ ἀπαιτεῖ τοῦ ἔθνους ἡ ἀσφάλεια,
λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ διστάσωμεν ποσῶς.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Εὔλογα εἶναι, ὅσα λέγεις, ἀληθῶς,
ἀλλὰ τὸ σφάζειν ἄνευ διακρίσεως
ἀόπλους, ἔργον βδελυρὸν μοὶ φαίνεται.

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Τὸν νόμον μάθε ὥρισαν οἱ ἄνθρωποι·
τὸ κτείνειν ἐκ τοῦ κτείνειν διακρίναντες,
τὸ μὲν εἰς τιμωρίαν κατεδίκασαν,
τοῦ δὲ βραβεῖα ὥρισαν καὶ ἀμοιβάς,
ἀλλὰ τὸ κτείνειν εἶναι κτείνειν πάντοτε,
πάθος τἀνθρώπου ἔμφυτον καὶ φυσικόν.
Ἔχομεν τόσα ἀγαθὰ ἀλλότρια
καὶ χώραν, ἥτις δὲν ἀνῆκεν εἰς ἡμᾶς,
καὶ ἧς τοὺς ἄλλους ἀπηλλοτριώσαμεν,
ἐπαγαγόντες ἀνωτέραν δύναμιν·
δὲν εἶναι τοῦτο ἀληθῶς σφετερισμός;
Καὶ ὅμως τοῦτον δικαιοῦμεν λέγοντες,
κρατοῦμεν ταῦτα λόγῳ κατακτήσεως.
Τί δ' ἄλλο εἶναι ἡ κατάκτησις, εἰμὴ
αὐτὴ ἡ βία καθαρὰ κ' ἡ ἁρπαγή,
καὶ ἡ κλοπὴ εἰς σχῆμα νομιμότητος;
Τὰ φρούρια τοῦ Πόντου περιέζωσας
κ' εἰς ἕνα δέκα ἀντιτάξας, προσπαθεῖς
νὰ ἀφαιρέσῃς ὅτι οὗτοι κέκτηνται
κ' ἀνθισταμένους ὑπὲρ τῶν κτημάτων των
ἐπαπειλεῖς κακώσεις καὶ καταστροφάς·

καὶ ὅμως τοῦτ' οἱ νόμοι καθιέρωσαν,
κ' οὐδεὶς εὑρίσκει ἄδικόν τι ἐν αὐτῷ,
καὶ καταβάλλει τὸν δειλὸν ὁ τολμηρὸς
κ' ὁ δυνατὸς πιέζει τὸν ἀδύνατον.
Ἂν τὸ φονεύειν οὕτω καὶ τὸ ἀφαιρεῖν
ἀνόμημα οἱ νόμοι δὲν ὠνόμασαν,
πῶς τὸ ἐξασφαλίζειν, ἃ ἀπέκτησας,
διὰ ὁμοίου τρόπου κρίνεις ἄδικον;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Μὲ πείθεις κατὰ τοῦτο· τί ζητεῖς λοιπόν;

ΧΟΥΣΕΪΝ ΔΕΡΒΙΣΗΣ.

Ὅσα καταδικάζεις ὡς σκληρότατος,
ἐν πᾶσι θεῖος καθορᾶται δάκτυλος,
καὶ ἀνωτέρα ἐκδηλοῦται θέλησις·
ἄφες, στρατάρχα, τὸν λαὸν ἐλεύθερον,
τὰ παραιτέρω θὰ φροντίσῃ ὁ Θεός.

(ἀπέρχεται.)

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ, μόνος

Εἰς τὰς ὁρμάς του τὸν στρατὸν ἐλεύθερον
ν' ἀφήσω θέλει, καὶ νὰ κλείσω τὄμματα,
ἐν ᾧ ἐκεῖνος διεγείρει τὸν λαόν.
Δεινὸν τὸ πρᾶγμα, ἡ εὐθύνη φοβερά!
Ναί, ὁ δερβίσης οὗτος μὲ ἀνησυχεῖ,
ὁ ζῆλος αὐτοῦ εἶναι ἐπικίνδυνος,
τὸ ὄμμα μου νὰ ἔχω πρέπει ἄγρυπνον.
πολλὰ βεβαίως ἐν κρυπτῷ τεκταίνονται.
'Αλλ' ἂς ἀχθῇ καὶ πάλιν ὁ αἰχμάλωτος,

ὁ πείσμων νέος καὶ ἀκαταμάχητος!
ἀλλ' ὅ,τι ὑποσχέσεις δὲν κατώρθωσαν
ἴσως ὁ φόβος κατορθοῖ· διέταξα
νὰ ἴδῃ πάντα τὰ βασανιστήρια·
ἡ θέα ἴσως τῶν τρομακτικῶν ποινῶν
σωτήριόν τι φέρει ἀποτέλεσμα,
καὶ καταβάλω τὸν ἰσχυρογνώμονα.
Σελὶμ, Σελίμ.

ΣΕΛΙΜ.

Αὐθέντα.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τὸν αἰχμάλωτον.
Ἂν δὲ καὶ τόρα ὡς τὸ πρὶν καταφρονῇ
τὰ πλούσιά μου δῶρα καὶ τὰ φόβητρα,
θὰ μάθῃ τότε, ὅτι δὲν ἐμπαίζομαι.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, ἐμφανιζόμενος.

Εἰς ὄψιν τοῦ τυράννου πάλιν ἄγομαι!
καὶ πάλιν ὑποσχέσεις, πάλιν ἀπειλάς!
μισῶ τὰς πρώτας, τὰς δευτέρας ἀψηφῶ·
ψυχὴ ἀνδρίζου καὶ καταπολέμησον
τῆς τυραννίας τὰ οἰκτρὰ τεχνάσματα.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἄφρον παιδίον, ἐξημμένη κεφαλὴ,
μεμωραμένον τῶν ἀπίστων γέννημα!
διέταξα νὰ ἴδῃς ὅσα κ' εἰς ἐσὲ

ἐπιφυλάττω κ' ἔτι τούτων μείζονα.
Εἶδες λοιπὸν τὴν τύχην τῶν ὁμοίων σου;
τὰς φυλακάς των, τὰ βασανιστήρια,
τὰ πάντα ἐπεσκέφθης; κατενόησας
κ' εἰς σὲ ὁπόσα ἐπικρέμανται δεινὰ,
ἂν πείσμων ἐπιμένῃς εἰς τὴν ἄρνησιν;
ἐξ ἐναντίας, ἂν πεισθεὶς ἀπαρνηθῇς
τὴν ἀπιστίαν, κ' εἰς τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ
τὴν ἀληθῆ προσέλθῃς, πόσαι ἀμοιβαὶ,
τιμὴ καὶ δόξα σοὶ ἐπιφυλάττονται;

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Τὰ ἐπεσκέφθην, τύραννε ἀπάνθρωπε!
καὶ εἶδον πάντα, ὅσα ἐπενόησεν
ἡ ἐρεβῶπις καὶ ἀγρία σας ψυχή·
τὰ πάντα εἶδον, τύραννε, καὶ ἔφριξα.
Ἀλλ' ὅπως αἱ θωπεῖαι καὶ τὰ δῶρά σου
τὸ φρόνημά μου δὲν μετέβαλον ποσῶς,
κ' ἡ ὄψις τῶν ἀγρίων καὶ τρομακτικῶν
δὲν μὲ φοβεῖ βασάνων, οὐδὲ μὲ κλονεῖ.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Αὐθάδη γλῶσσαν ἔχεις, θρασὺ φρόνημα,
εἰς τοῦ πατρός σου ἀνετράφης τὴν αὐλὴν
ὑπὸ τιτθὰς αὐθάδης καὶ ἀτάσθαλος·
πλὴν μάθε, τόρα εἶσ' ἐμὸς αἰχμάλωτος.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Τὸ σῶμα, ἔχων τὴν ψυχὴν ἀδούλωτον.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Εἶναι ἰδέαι εἰς σχολεῖ' ἁρμόζουσαι·
τὸ δὲ νῦν ἔχον ἓν καὶ μόνον νεῦμά μου
νεκρὸν σ' ἀφίνει κατὰ γῆς ἀναίσθητον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Τὸ σῶμα κτείνεις, ἡ ψυχὴ δὲ ἀπαθὴς
ἀνήκει μόνον εἰς τὸν πλάστην της Θεόν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἰδεολόγος ἄριστος! πλὴν δυστυχῶς
τῶν θεολόγων ἔληξεν ἡ ἐποχή·
τούτων ἠρύσθης τὰς ἰδέας φαίνεται,
κ' ἐμφαίνεις ἀφοβίαν πρὸς τὸν θάνατον.
τοιούτους ἡ πατρίς σου ἄλλους ἑκατὸν
ἂν εἶχεν, εἰς δουλείαν δὲν ἐνέπιπτε.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Τὴν δυστυχίαν προσεμπαίζεις, τύραννε·
ἀλλὰ τὸ μέλλον ἄδηλον εἰς σκοτεινὰ
κρύπτεται νέφη· μόνος δὲ ὁ ὀφθαλμὸς
ὁ παντεπόπτης εἰσχώρ' εἰς τὰ σκότη του.
Τὸν θάνατον φοβοῦνται, ὅσοι τὴν ζωὴν
ὑπολαμβάνουν ἀγαθὸν ἀνώτατον,
ὅσους ἐνταῦθα ἡδοναὶ δεσμεύουσιν,
ὅσους κατέχει ἀπολαύσεων ἐλπίς.
Ἐμὲ δὲ ξένον τούτων δὲν φοβίζουσι
δεσμά, αἰκίαι, ποδοκάκαι, θάνατοι,
οὐ κλίναι, οὐδὲ λόγχαι, οὐδὲ φάσγανα,

πάντα ἐκεῖνα, ὧν αὐτόπτης γέγονα·
καὶ διὰ τοῦτο τοὺς θανόντας δὲν θρηνῶ,
μηδὲν παθόντας ὑπὸ σοῦ ἀνιαρόν·
ἀλλ' ὅσους φόβοι καὶ δεινὰ ἐξέστησαν
κ' ἠρνήθησαν τὴν πίστιν τῶν προγόνων των,
τούτους οἰκτείρω καὶ θρηνῶ παναληθῶς,
ὡς ὑποστάντας τῶν δεινῶν τὰ μέγιστα.
Καὶ ἔπειτα πεσούσης τῆς πατρίδος μου,
ποῖόν μοι μένει θέλγητρον ἐν τῇ ζωῇ;
τίς ἡδονή, ἢ ποία εὐχαρίστησις;
ἀφ' οὗ πατέρα εἶχον, οἷος ὁ ἐμός,
ὁ Ἀμουρούτζης, ὁ ἐν γράμμασι πολύς,
ἐγὼ δὲ μόνος ἄῤῥην γόνος τοῦ πατρὸς
ἐξεπαιδεύθην ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς.
Ἀντὶ δὲ τούτων τί παρουσιάζεται;
τίς προσδοκία; ποία μέλλοντος ἐλπίς;
ὁ μὲν πατήρ μου πένης, ἄπορος, φυγάς,
φιλοξενεῖται ὑπὸ τρώγλης ἢ δρυός,
δοῦλος εἰς ξένην γῆν περιπλανώμενος·
ἐγὼ δὲ δοῦλον δύστηνον ἀνδράποδον
σκληροῦ τυράννου νεύματα ὑπηρετῶ·
ζωῆς τοιαύτης χιλιάκις θάνατος
καὶ μυριάκις εἶναι προτιμότερος.
Καὶ διὰ τοῦτο παῖε, τύραννε σκληρέ,
ἀνάρτα, ἄγξον ἢ ἀνασκολόπισον,
θὰ ὑποφέρω πάντα μεθ' ὑπομονῆς.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἀκλόνητον σὲ βλέπω καὶ ἀτρόμητον·
δὲν σὲ φοβίζουν βάσανοι καὶ θάνατοι·
ἀκούω ὅτι τοῖς τοιούτοις ἑορταὶ
καὶ λιτανίαι ἀπονέμοντ' ὑφ' ὑμῶν·

λοιπὸν θὰ δοκιμάσω τὴν ἀνδρείαν σου,
κ' ἂν μέχρι τέλους ἐπιμένῃς εὐσταθὴς,
καὶ σὲ θὰ τάξουν εἰς τὰ συναξάρια,
καὶ ἑορτὴ κατ' ἔτος θὰ διορισθῇ,
τὸν ἀπαγχονισθέντα νέον ἀθλητὴν
συναριθμοῦσα μὲ τοὺς ἄλλους μάρτυρας.
Ἀπάγετέ τον, ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν
ἔστω τοὐντεῦθεν ἐνδιαίτημα αὐτοῦ
μέχρι δευτέρας ἄλλης μου διαταγῆς.

(Ἀπάγουσιν αὐτόν.)

Ὦ ἔθνος ἐπηρμένον, ἔθνος στυγερόν!
ὃ δὲν καταδαμάζει οὐδὲ ταπεινοῖ
οὔτε αἰχμαλωσία οὔτε φόβητρα·
ἀλλ', ὡς λυσσώδης κύων, καὶ σφαζόμενος
ὠρύεται, ἀφρίζει, ὑλακτεῖ, ὁρμᾷ,
δάκνει, καὶ καταπαύει τὴν μανίαν του,
πρὶν ἀποπτύσῃ τὴν ἐσχάτην του πνοήν.
Τὸ ἔθνος τοῦτο εἶναι ἐπικίνδυνον,
καὶ ὁ δερβίσης δικαιοῦται ἀληθῶς
τὴν παντελῆ του νὰ ζητῇ καταστροφήν.
Ποία ὑπεροψία καὶ αὐθάδεια!
πόση θρασύτης! ποία τόλμη ἀναιδής!
συντάττομαι, δερβίση, μὲ τὴν γνώμην σου·
τὸ ἔθνος τοῦτο πρέπει νὰ καταστραφῇ.
Ἂς τὸν καλέσω ἐπὶ τούτῳ παρευθὺς,
νὰ τῷ παρέξω ἄδειαν ἀπόλυτον,
νὰ πράξῃ ἀκωλύτως ὅ,τι μελετᾷ,
καὶ μάλιστα νὰ γείνω συνεργάτης του.
Ποδοκροτοῦντος, δάκνοντος τοὺς χαλινοὺς
μόλις δεσμεύω ἀκρατοῦς στρατοῦ ὁρμήν·
θ' ἀφήσω πλέον ἀχαλίνωτον αὐτὸν
νὰ ἐφορμᾷ, νὰ πλήττῃ, νὰ ποδοκτυπᾷ,

νὰ θύῃ ν' ἀπολλύῃ, ἐμοῦ βλέποντος.
Βλέπεις μὲ πόσην τόλμην τὸ Γραικίδιον
ἐθρασυστόμει ἔμπροσθέν μου ἀναιδῶς!
Δὲν θὰ τολμήσῃ οὗτος οὐδὲ ἄλλος τις
ν' ἀνοίξῃ πλέον οὕτω γλωσσαλγῆ φωνήν.

ΦΩΤΕΙΝΗ, εἰσερχομένη.

Μετεμορφώθης εἰς θηρίον ἄγριον,
ἀνέλαβες καρδίαν τίγρεως λοιπόν,
αἱμάτων δίψα σὲ κρατεῖ ἀκάθεκτος,
καὶ σφάζεις, σφάζεις, σφάζεις, κ' ἡ ἀγρία σου
καὶ αἱμοβόρος δὲν κορέννυται ψυχή·
καὶ οὔτε γῆρας σὲ κινεῖ εἰς ἔλεος,
οὔτε οἰκτείρεις τρυφερὰν νεότητα·
δὲν διακρίνεις ἡλικίας, πρόσωπα,
ἀλλὰ σὲ κυριεύει ἀκατάσχετος
ἐπὶ τὸ σφάζειν ἡδονή, καὶ ὑπ' αὐτῆς
κεντούμενος ὠθεῖσαι ἐπὶ τὰς σφαγάς·
Κι' ὁ λύκος εἰσερχόμενος εἰς ποίμνιον,
νὰ θεραπεύῃ δὲν ζητεῖ τὴν πεῖνάν του,
ἀλλ' ὑπὸ μόνης ἡδονῆς ὠθούμενος,
πνίγει καὶ πάλιν πνίγει καὶ ὁλόκληρον
τὴν ποίμνην καταστρέφει· καὶ σοῦ, τύραννε,
ἡ αἱμοβόρος καὶ σκληρὰ καρδία σου
οὐδένα ζῶντα Ἕλληνα ἀνέχεται·
ὁποίαν σφάζων ἡδονὴν αἰσθάνεσαι;
δὲν ἔχεις ὅλως αἴσθημα ἀνθρώπινον;
Λυκαίνης γάλα ἀληθῶς ἐθήλασας.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τίς εἶναι ὅστις τολμηρῶς θρασυστομεῖ

ἐνώπιόν μου οὕτω, καὶ καταφρονεῖ
τῆς ἐκδικήσεώς μου τὴν βαρύτητα,
καὶ λελυμένην γλῶσσαν καὶ ἀθύρωτον
τολμᾷ γ' ἀνοίξῃ; τίς ὁ θρασυνόμενος;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Δὲν μὲ γνωρίζεις; θῦμά σοι παρίσταμαι
τῆς κυνικῆς σου λύσσης ἄλλο σπάραγμα·
ἐπιθυμεῖς νὰ σφάζῃς; ἰδοὺ σφάγιον·
αἷμα διψᾷς νὰ πίνῃς; πίνε τύραννε·

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Σὺ εἶσαι, ἥτις μ' ἐξυβρίζεις; σὺ, πρὸς ἣν
τοσοῦτον τρέφω ἔρωτα διακαῆ;
ἡ τοῦ δεσπότου ἄρχουσα αἰχμάλωτος;
πρὸς ἣν ἡ φύσις ὄψιν μὲν ἀπέδωκε
χαριεστάτην, πάγκαλον, ἐπαγωγὸν,
καρδίαν δὲ λιθίνην, ἄκαμπτον, σκληράν;
Ἐνώπιόν σου ἡ ἰσχύς μου θραύεται,
καὶ ταπεινοῦμαι ὁ πανίσχυρος ἐγώ.
Τί θέλεις λοιπόν; λέγε, ἀδυσσώπητε·
πρόσελθε, κόρη, μόνον ἓν μειδίαμα,
καὶ ὅ,τι θέλεις λάμβανε εἰς ἀμοιβήν.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ἐν κόλποις φέρω τοῦτο τὸ ξιφίδιον·
ἂν σὺ ἢ ἄλλος μόνον τὴν ἐσθῆτά μου
ἐγγίξῃ, τὸ ἐμπήγω εἰς τὸ στῆθός μου,
καὶ πίπτω ἱερεῖον ἐθελούσιον.
Δοκίμασον, ἂν θέλῃς.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ὄχι, ἄσπλαγχνε.
Ἴσως μαλάξω εἶτα τὴν καρδίαν σου.
Λέγε λοιπὸν, τί θέλεις; τί τὸ αἴτιον
τῆς τηλικαύτης κατ' ἐμοῦ καταφορᾶς;
πρὸς κατοικίαν δέν σοι παρεχώρησα
ὡραῖον οἶκον ὅλον; κ' εἰς τὸ νεῦμά σου
δὲν ὑπακούουν δοῦλοι καὶ θεράπαιναι;
αἱ προσταγαί σου δὲν ἐξετελέσθησαν
μετ' ἀκριβείας; ἀπειθὴς ἐφάνη τις;
ἄν τις τούτων ἐθρασύνθη κατὰ σοῦ,
λέγε, μὲ ἔχεις τιμωρὸν ἀνηλεῆ.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ἂν ὑπακούουν εἰς τὰς διατάξεις μου
σύνδουλοι κόραι, μ' εἶναι ἀδιάφορον·
κ' ἐγὼ δὲν εἶμαι δούλη συναιχμάλωτος;
καὶ κεκλεισμένην, ὡς εἰς δεσμωτήριον,
ἐντὸς τῶν οἴκων τῶν κομψῶν, ἡ ἔξοδος
ὑπ' αἰθιόπων δὲν μ' ἀπαγορεύεται;
τὰ βήματά μου δὲν κατασκοπεύουσι
πληθὺς εὐνούχων: κ' ἡ μικρά μου κίνησις
πρὸς σὲ ἀμέσως δὲν μεταβιβάζεται;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Εἶναι, φιλτάτη, προφυλάξεις, ἃς
ἡ πρὸς ἐμέ σου προκαλεῖ ἐπιμονή.
Εἷς μόνος λόγος, καὶ τὰ κλεῖθρα πίπτουσι
καὶ κοινωνὸς τῆς δόξης καὶ τοῦ ὄλβου μου
καὶ τῆς δυνάμεώς μου γίνεσαι εὐθύς.

Πρόσελθε, κόρη, δέξαι τὴν λατρείαν μου,
τὸν ἔρωτά μου δέξαι, καὶ κατάνευσον.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Τὴν τύχην μου γνωρίζω, εἶμ' αἰχμάλωτος,
εἷς μόνος λόγος, προσταγὴ, ἢ νεῦμα ἓν
μὲ παραπέμπει εἰς εἱρκτὴν ἢ θάνατον,
ἀλλ' ἐλευθέραν κέκτημαι τὴν θέλησιν.
Λοιπὸν σοὶ τὸ ὀμνύω, Τοῦρκος πώποτε
δὲν θὰ ἐγγίξῃ ζώσης τῆς ἐσθῆτός μου·
τὸ ξῖφος ἔχω τῆς τιμῆς μου φύλακα.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Λοιπὸν εἰπέ μοι τίς ὑπάρχει ὁ σκοπὸς
τῆς πρὸς ἐμὲ ἀκαίρου ἐπισκέψεως;
ποία αἰτία τὴν θρασεῖαν γλῶσσάν σου
ἠκόνισε τοσοῦτον, κ' εὔστροφος ψαλὶς
τοσαύτας διασπείρει ὕβρεις ἀφειδῶς;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Πρό τινος εἶδον εἰς τὸ δεσμωτήριον
ἄλλο σου νέον θῦμα ἀπαγόμενον.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ναὶ, εἶναι νέος λίαν ἀθυρόστομος,
καὶ τιμωρεῖται κατ' ἐμὴν ἐπιταγὴν,
διδοὺς εὐθύνας τῆς δρυμείας γλώσσης του.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Καὶ ποίαν ἐπιβάλλεις εἰς αὐτὸν ποινήν;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τὴν τῆς ἀγχόνης.

ΦΩΤΕΙΝΗ·

Τίν' ἀνήγγειλας ποινήν;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τὴν τῆς ἀγχόνης.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Εἶν' ἀδυνατώτατον·
εἰς τὴν ἀγχόνην ὁ Βασίλειος; ποτέ.
Ἐκ τῆς εἰρκτῆς του τὸν ζητῶ ἐλεύθερον·
εἰς τὴν ἀγχόνην; τρέμω, τρέμω φρικιῶ·
ἀπόλυσαί μοι, σῶσον τὸν Βασίλειον,
εἶναι μνηστήρ μου, εἶναι ἡ καρδία μου.
Εἰδὲ μή, μάθε, ἔχω γνώμην ἀκλινῆ,
ἔχω, ναί, ἔχω σταθερὰν ἀπόφασιν
νὰ πήξω εἰς τὸ στῆθος τὸ ξιφίδιον
καὶ νὰ προαποθάνω· λοιπὸν δέομαι
ἀπόλυσέ τον, τὸ ζητῶ ἱκετικῶς
μετὰ δακρύων, σῶσον τὸν μνηστῆρά μου.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Εἶναι μνηστήρ σου ὁ αἰχμάλωτος αὐτός,

καὶ μεσιτεύεις νὰ τοῦ σώσω τὴν ζωὴν,
ἵν' ἔχῃ ὅλην τὴν καρδίαν σου; ποτέ·
μὴ ζήτει, κόρη, πράγματα ἀδύνατα·
ὁ θρασὺς οὗτος πρέπει νὰ τιμωρηθῇ,
πρέπει νὰ ἀποθάνῃ ἀπαγχονισθείς.
Πόσους ἐκ τοῦ θανάτου δὲν ἀφήρπασας;
τὴν ἔγκυον γυναῖκα δὲν σ' ἀπέδωκα;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Πόσας ἀσπλάγχνως ὅμως ἐκρεούργησας;

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τὸν ἱερέα τὸν πρεσβύτην ἔπειτα,
ὃν εἶχον δεδεμένον ἐκ τοῦ πώγωνος;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

'Αφ' οὗ ἡμέρας τρεῖς ἐπόμπευες αὐτόν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Νὰ τιμωρήσω τὴν αὐθάδη γλῶσσάν του.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Λοιπὸν καὶ τοῦτον ἄφες μοι ἐλεύθερον·
ἂν τιμωρίαν ὤφειλε νὰ ὑποστῇ,
ὡς ὁμιλήσας ἐλευθεριώτερον,
ἀρκεῖ ὁ φόβος, ὃν ὑπέστη· δέομαι
μετὰ δακρύων, σῶσον τὸν Βασίλειον,
καί σοι ὀφείλω μυριάκις χάριτας.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ὄχι ὡραία ἀπαιτητικὴ γυνή.
Ἔσχες τοὺς δύο, τοῦτον δι' ἐμὲ κρατῶ,
τὸν μετὰ τοῦτον, σὲ ὑπόσχομαι, εὐθὺς
νὰ σ' ἀποδώσω ἄνευ ἀντιστάσεως·
δὲν ἱκανοποιεῖσαι; εἶναι λέοντος
κατὰ τὸν μῦθον ἄνισος διανομή.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ἀλλὰ γνωρίζεις, τίνος ὁ αἰχμάλωτος
ὑπάρχει τέκνον; τοῦ σφραγιδοφύλακος
καὶ ἀρχιγραμματέως.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἀδιαφορῶ·
ἂς κάμῃ χρῆσιν ὅλης τῆς ἰσχύος του.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Δὲν λέγω τοῦτα· ἦτο λίαν πλούσιος,
καὶ ἔχει ἴσως τεθαμμένους θησαυροὺς
πολλοὺς ἀκόμη.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἔχει θησαυροὺς πολλούς;
καὶ εἶναι οὗτος τέκνον του μονογενές;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ναί.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Τὸ γνωρίζω, μὲ τὸ εἶπ' ὁ ἴδιος.
Πόσα δὲ λύτρα νὰ προσφέρῃ δύναται;
ἂν ἀποτίσῃ ἑκατὸν ὑπέρπυρα,
στέργω.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ἂν στέργῃς, μία σου ἐπιστολὴ
πρὸς τὸν πατέρα ἡ διαβεβαίωσις
τούτων γενέσθω·

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἰδοὺ αὕτη, λάβε την·
ἡ εὐσπλαγχνία εἶν' ἀδυναμία μου.

(Ἡ Φωτεινὴ ἀναγνοῦσα τὴν ἐπιστολὴν, θέτει αὐτὴν ἐν τῷ κόλπῳ της.)

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Καὶ περιπλέον ἄλλην δὸς διαταγὴν
πρὸς τὸν φρουράρχην τοῦ δεσμωτηρίου σου
νὰ ἐξαγάγῃ τῆς εἱρκτῆς τὸν δέσμιον,
ἐν ὅσῳ γείνῃ ἡ διαπραγμάτευσις.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Καὶ περὶ τούτου τί προσφέρει ὁ πατήρ;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Οὐδέν· ἀπόδος τοῦτο χάριν εἰς ἐμέ.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Μοὶ καταχρᾶσαι τῆς ἀδυναμίας μου,
τὴν θέλησίν σου μ' ἐπιβάλλεις πάντοτε·
ἰδοὺ λάβε καὶ ταύτην.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Σὲ εὐχαριστῶ.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Περίμενε· τῶν ἄλλων γίνεσαι σωτὴρ,
περὶ ἐμοῦ τί λέγεις;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Κατεπείγομαι·
νὰ φθάσω θέλω μίαν ὥραν τάχιον
εἰς τὴν εἱρκτήν του, τῆς ἐλευθερίας του
νὰ τοῦ φυσήσω τὴν δροσόσταχτον πνοήν.
Σ' εὐγνωμονῶ ἐν τούτοις.

('Απέρχεται μετὰ σπουδῆς.)

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Κόρη ἄσπλαγχνε!
ἀλλ' ἔχει δεσμευμένην τὴν καρδίαν μου,
κ' ἡ δύναμίς μου ἔμπροσθέν της κάμπτεται·
ἄλλων δεσπότης, ταύτης εἶμ' αἰχμάλωτος.

ΣΚΗΝΗ Β'.

(Εἱρκτή.)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ καὶ ἔπειτα ΦΩΤΕΙΝΗ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Νὺξ ἐρεβώδης ζοφερὰ καὶ μέλαινα!
σκότος με βασανίζον, σκότος ἀφεγγές!
Τοὺς μολυβδίνους τούτους πύργους τῆς εἱρκτῆς
αἰσθάνομαι πιέζοντας τὰ στήθη μου.
Ἐντὸς τοῦ ζῶντος τάφου μὲ κατέκλεισαν,
ἵν' ἐμβιώσω εἰς τὰ σκότη τῆς εἱρκτῆς,
ἢ εἰς ἀγχόνην ἀνυψώσω τράχηλον,
ἢ κύψω κάραν εἰς δημίου πέλεκυν.
Ἐπέπρωτο κακούργου θάνατον λοιπὸν
νὰ δοκιμάσω; καὶ ὀρνέων καὶ κυνῶν
τὸ σῶμά μου νὰ γείνῃ δεῖπνον ἥδιστον;
Πατρὶς ἀγαπητή μου καὶ ἐρατεινή,
ἣν ὁ πατήρ μου ν' ἀγαπῶ μ' ἐδίδαξε,
σὲ ἐπεθύμουν ἐλευθέραν, ἰσχυρὰν
καὶ εὐτυχοῦσαν νὰ ἀπήλαυον, ἀλλὰ
βεβακχευμένος θίασος ἀκόλαστος
καταπορνεύει τὴν ἁγνήν σου καλλονήν,
καὶ σὲ ἀφίνει εἰς αἰσχρὰν ἀτίμωσιν.
Ἀφ' οὗ λοιπόν, πατρίς μου, δὲν εἰμπόρεσα
νὰ σ' ἀφαρπάσω ἐκ τῆς ἀτιμώσεως,
ἀφ' οὗ ἡ χείρ μου, ἀσθενὴς, δὲν ἴσχυσε
νὰ σὲ ὑπερασπίσῃ, νὰ ὑπερμαχῇ,
νὰ ἀποθάνῃ σὲ, φιλτάτη, σώζουσα·

ἀφ' οὗ σὲ εἶδαν κύπτουσαν ὑπὸ ζυγὸν,
καὶ περιβεβλημένην δοῦλον ἔνδυμα,
καὶ δεσμευμένην μὲ ἁλύσεις σιδηρᾶς
νὰ σ' ἄγχωσι, δεσμίαν περιάγοντες·
ἀφ' οὗ πληγεῖσα τὴν ἐπιθανάτιον
πληγὴν, ἐκπέμπεις τὴν ἐσχάτην σου πνοὴν,
ποῖον παρέχει ἡ ζωή μου θέλγητρον;
τί ἐν τῷ βίῳ, δουλευούσης σοῦ, τερπνὸν;
τίς ἡδονὴ, τίς τέρψις ὑπολείπεται;
'Η κλεὶς κινεῖται τοῦ δεσμωτηρίου μου,
ὁ βρόχος ἡτοιμάσθη ἢ ὁ πέλεκυς.
Πατρίς μου χαῖρε, καὶ γονεῖς μου δυστυχεῖς.
τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς ὑμῶν στιγμὰς
θενὰ πικράνω ἀποθνήσκων καὶ προσθεὶς
εἰς τὰς πληγάς σας τραῦμ' ἀνιαρώτερον.
ἔχετ' ὑγείαν βίου ὄνειρα τερπνά.
Τὸν ἀσπασμόν μου τοῦτον τὸν πανύστατον
κ' εἰς σὲ ἐκπέμπω, τῆς ζωῆς μου ἄγγελε,
δι' ἣν καὶ μόνην πάλλει ἡ καρδία μου,
καὶ τ' ὄνομά σου αἱ χορδαί της ἀντηχοῦν·
καὶ τόρα ὅτε αὗται διαῤῥήγνυνται,
ἀντ' ἐλεγείων σοὶ ἐκπέμπει ἀσπασμόν.
'Αλλὰ τί βλέπω; οὐχὶ δαίμων σκοτεινός·
σὺ λοιπὸν εἶσαι τῆς ζωῆς μου ἄγγελε·
εἰς τῆς εἱρκτῆς μου τοὺς κευθμῶνας τί ζητεῖς,
πτηνὸν τοῦ παραδείσου; πῶς εἰσέδυσας
ἐνταῦθα, ὅπου κελαρύζουν στεναγμοὶ,
καὶ ὀχεταὶ δακρύων καταπίπτουσιν,
ὅπου ὁ μαῦρος θάνατος περιπολεῖ
καὶ φρικαλέαι περιίπτανται σκιαὶ,
καὶ εἰσερχόμενός τις δὲν ἐξέρχεται,
εἰμὴ ἐπὶ ἀγχόνην; ἢ ὁ τύραννος
κ' εἰς σὲ προσφέρει τὴν ἁγνὴν περιστερὰν

τὸν ζῶντα τοῦτον τάφον ἐνδιαίτημα,
ὅπου τὰς μαύρας ἐφαπλόνει πτέρυγας
ὁ ᾅδης, καὶ θανάτου κοπετοὶ βαρεῖς
ἐκπέμπονται, καὶ φρίκη μόνον ἐνοικεῖ;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ὅταν τὰ νέφη συμπυκνοῦνται μέλανα,
ἐπαπειλοῦντα τρικυμίας, λαίλαπας,
καὶ ἀπαισία ἐφαπλοῦται μαύρη νὺξ,
κι' ἀκούονται θυέλλης βρυχηθμοὶ βαθεῖς·
ὅταν κινδύνων ἐπικρέμαται ὁμὰς,
δὲν πρέπει τ' ὄμμα ἄγρυπνον νὰ ἔχωμεν;

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Τῶν καταιγίδων τὰς ὁρμὰς καταφρονεῖ
μόνος ὁ ἄναξ τῶν πτηνῶν ὁ ἀετὸς,
τὸ πτηνὸν πίπτει ἄνευ ἀντιστάσεως.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Οὐδὲν ἡ φύσις ζῶον ἀπεστέρησε
τὰ μέσα ὅλως τῆς ὑπερασπίσεως·
πολλάκις τὰ δεινὰ ἡμῶν πηγάζουσιν,
οὐχὶ διότι μέσ' ἀμύνης λείπουσιν,
ἀλλ' ἢ διότι χρῆσιν δὲν ποιούμεθα,
ἢ χρῆσιν μὲν ποιοῦμεν, ὅμως ἄσκοπον.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Ποίαν νὰ δείξῃ δύναται ἀντίστασιν
κατὰ τῶν λύκων δεδεμένον πρόβατον;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Τοὺς κύνας καὶ εἰς τοῦτο ἔδωκε φρουρούς.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Ἀλλ' ὅταν κύνες ἐκ τῆς ποίμνης λείπουσι;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Τὴν ἀφροσύνην μέμφου, οὐ τὴν ἔλλειψιν.
Αἱ συμφοραὶ πολλάκις μᾶς ἐπέρχονται
ἐξ ἀπρονοησίας, ἥτις τοὺς φρουροὺς
τοὺς σώζοντας τὴν ποίμνην ἀπεμάκρυνε,
καὶ εἰς τῶν λύκων τὰς ὁρμὰς ἀφρούρητον
κ' ἐκτεθειμένην ὅλην ἐγκατέλειπεν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Ἀλλ' εἰς τὰ σκότη ταῦτα τίς σ' ὡδήγησεν;
αἱ στρόφιγγές των πῶς εἰς σὲ ἠνοίχθησαν,
κ' εἰσῆλθες εἰς τὸν πρόδομον τοῦ χάρωνος;

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ὅταν εἰς φίλους κίνδυν' ἐπικρέμανται,
νομίζεις, ὅτι εὕδομεν ἀμέριμνοι;

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Τὸ ἤξευρον, φιλτάτη, καὶ σ' εὐγνωμονῶ.
Εἰς τὰς ἐσχάτας ταύτας τῆς ζωῆς στιγμὰς,
τὸ αἴσθημα ὁπότε τὸ ὁρμέμφυτον

ἀντιπαλαίει κατὰ τῆς βουλήσεως,
ἡ ἔλευσίς σου μὲ ἐμπνέει δύναμιν,
μὲ μεταδίδει τόλμην, σταθερότητα,
παρηγορίας μοὶ ἐγχέει φάρμακον·
δὲν μὲ φοβίζει τοῦ λοιποῦ ὁ θάνατος,
τὸν βαλσαμόνει ἡ ἐμφάνισις ἡ σή.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Δὲν ἀποθνήσκεις, μὴ ἀνησυχῇς λοιπόν·
Φέρω δελτίον πρὸς τὸν δεσμοφύλακα,
δι' οὗ αἱ κλεῖδες τῆς εἱρκτῆς ἀνοίγονται,
καὶ αἱ ἁλύσεις πίπτουσι πρὸς τὸ παρόν·
ἕτερον λάβε διὰ τὸν πατέρα σου·
τοῦτο παρέχει τὴν ἐλευθερίαν σου
πλήρη· ἀνάγνως.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

« Ἐπὶ λύτροις ἑκατὸν
φλωρίων ὑπερπύρων δίδετ' ἄδεια
τῷ Ἀμουρούτζῃ σώζειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ.
Ὁ Τραπεζοῦντος φρούραρχος Κιατίπογλης. »

Εἶμαι εὐγνώμων, σοὶ ὀφείλω τὴν ζωήν,
καὶ περιπλέον τὴν ἐλευθερίαν μου.
Ἀλλ' ἡ ποσότης ὑπερπύρων ἑκατὸν
εἰς ὑποστάντα ἁρπαγὴν κ' ἐρήμωσιν,
κ' αἰχμάλωτον τὰς θύρας τῆς Ἀδριανοῦ
περιπολοῦντα, πένητα, ἀνέστιον,
εἶναι, φιλτάτη, λίαν ὑπερβολική,
καὶ ἡ ἀπότισίς των ἀκατόρθωτος.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Ἔχεις προστάτας, ἔχεις Βησσαρίωνα
πλουτοῦντα ἐν Εὐρώπῃ καὶ δυνάμενον
μέγα, τὰ λύτρα δι' αὐτοῦ θὰ πορισθῇ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.

Τὸ γράμμα τοῦτο δὲν λαμβάνεται, εἰμὴ
δι' ἀμοιβῶν μεγάλων ἢ προσδοκιῶν.
σὺ δὲ ὡσαύτως σύνδουλος αἰχμάλωτος,
τῶν παθημάτων τῶν αὐτῶν συγκοινωνὸς
παρὰ σκληροῦ τυράννου πῶς ἀπέσπασας;
Φοβοῦμαι, φίλη, μὴ ἐμὲ ἐλευθεροῖς
προσφέρουσα θυσίαν ἀνεκτίμητον.

ΦΩΤΕΙΝΗ.

Θάῤῥει· προστάτην καὶ φρουρὸν καὶ φύλακα
τὸ ὅπλον τοῦτο φέρω εἰς τοὺς κόλπους μου·
τὸ εἶδ' ὁ Τοῦρκος, ἔμαθε τὴν γνώμην μου·
κεναὶ ἐλπίδες τρέφουσι τὸν ἀσελγῆ,
ἀλλὰ νὰ μὲ ἐγγίξῃ δὲν τολμᾷ ποσῶς.
Τὸ γράμμα τοῦτο παρευθὺς ἀπέστειλον,
λάβε φροντίδα μόνον περὶ σεαυτοῦ,
περὶ δ' ἐμοῦ τελείως μὴ ἀνησυχῇς.

ΣΚΗΝΗ Γ΄.

(Ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας.)

(Ἔσωθεν ἀκούονται φωναὶ προσευχομένων μοναχῶν.)

Πρὸς σέ, ἀνάκτων ἄναξ καὶ Θεέ, πρὸς σὲ
μετὰ δακρύων δέησιν ἐκπέμπομεν
ἀπὸ στομάτων ἀκαθάρτων, βδελυρῶν.
Ἡμάρτομεν ἐν πᾶσιν, ἠνομήσαμεν,
τὰς ἐντολάς σου οὐ συνετηρήσαμεν,
οὐδὲ ὡς ἐνετείλω ἐποιήσαμεν
τελείως, ἵνα εὖ τι γένηται ἡμῖν.
Ἀλλά, οἰκτίρμον, ἵλεως ἡμῖν γενοῦ,
ἐπὶ τοῖς πταίσμασί μας μακροθύμησον·
μὴ παραδώσῃς εἰς τὸν θάνατον ἡμᾶς
διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ πανάγιον·
διότι εἶπας πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου,
ὥσπερ τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν,
καὶ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ ἀπείρου οὐρανοῦ.
διότι παρὰ πάντα ἐσμικρύνθημεν
τὰ ἔθνη, οὐ προφήτης, οὐδ' ἡγούμενος,
οὐκ ἄρχων τῷ λαῷ σου ὑπολείπεται,
οὐδὲ θυσία οὐδὲ ὁλοκαύτωσις·
ἀδίκῳ δὲ τυράννῳ παρεδόθημεν,
ἀσεβεστάτῳ, ἀποστάτῃ, πονηρῷ
καὶ σκληροτάτοις καὶ ἀθέοις ἔθνεσιν,
οἵτινες, δίκην λύκων, ὠρυόμενοι
τὴν ποίμνην εἰσελθόντες κατεσπάραξαν,
ἐμόλυναν τὰ θεῖά σου σκηνώματα.
Ἀλλά, θεέ, προσδέχου τὴν θυσίαν μας,

ὥσπερ κριῶν καὶ ταύρων ὁλοκαύτωμα,
καὶ ἀναβήτω ἡ εὐχὴ ἡμῶν πρὸς σὲ
ὡς μοσχοβόλον καὶ τερπνὸν θυμίαμα.
Μὴ ἀποστήσῃς ἀφ' ἡμῶν τὸ πρόσωπον,
πρόφθασον, σῶσον, προκατάλαβε ταχὺ,
τοὺς σφάζοντάς μας τῷ σταυρῷ σου ἄνελε.

ΤΖΑΝΙΧΙΤΗΣ καὶ ΓΑΒΡΑΣ, ἔξωθεν τοῦ ναοῦ.

ΓΑΒΡΑΣ.

Λοιπὸν ὑπάρχεις περὶ τούτων βέβαιος;

ΤΖΑΝΙΧΙΤΗΣ.

Πρὸς τὸν τοπάρχην ἀπεστάλη ἄγγελος,
καὶ ἦλθε γράμμα ἐπὶ τούτῳ μυστικὸν
πρὸς τὸν ἐνταῦθα ἱεράρχην καὶ ἡμᾶς
τοῦ ἀτυχοῦς μας ἄνακτος τὸν τραγικὸν
μετὰ τῶν τέκνων περιγράφον θάνατον·
ὅτι ὡρίσθη ἡ Ἀδριανούπολις
ὡς τόπος ἐξορίας ἢ διαμονῆς
αὐτοῦ τε καὶ τῶν τέκνων· πλάσας δ' ἔπειτα
συνωμοσίας, μεταπέμπεται αὐτοὺς
εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὸ Βυζάντιον,
καὶ ῥίπτοντ' εἰς δυσώδη δέσμιοι εἱρκτὴν,
κ' ἐκεῖθεν πάλιν ἄγονται ἐπὶ σφαγήν.
Ἐξομοσία τῆς ζωῆς ἀντίμισθον
πρὸς τὸν μονάρχην ἐπροτάνθη, ἀλλ' αὐτὸς
« Πιστὸς εἰς τὴν λατρείαν τῶν προγόνων μου,

δὲν ἀνταλλάσσω, εἶπεν, ἀντ' αὐτῆς ζωὴν
αἰσχράν· » καὶ τότε ὀργιαθέντες σφάζουσιν
ἐνώπιόν του πρῶτον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ.
Μὲ καρτερίαν, ἀπαθὴς, ἀδάκρυτος,
τετράκις εἶδε πίπτοντα τὸν πέλεκυν
εἰς τοὺς αὐχένας τῶν τεσσάρων του υἱῶν,
καὶ μὲ γενναίαν ἔβλεπ' ἥρωος ψυχὴν
κυλιομένας φίλων τέκνων κεφαλάς·
καὶ τότε μόνον στεναγμὸν ἐξέπεμψε
καὶ δάκρυ ἀνεβρύη, καὶ ἐκάλυψε
τὸ πρόσωπόν του, ὅτε δειλιάσαντα
ἕνα τῶν παίδων εἶδε πρὸς τὸν θάνατον
καὶ ἀγενῶς προδόντα τὴν θρησκείαν του.
« Ὢ τέκνον ἀπωλέσθης », ἔκραξ' ἐμπαθῶς,
καὶ ἀνελύθη εἰς δακρύων ὀχετούς.
Ὕστερον πάντων τὸν αὐχέν' ἐξέτεινεν
ἐπὶ σφαγὴν γενναίως, καὶ ὁ πέλεκυς
ἐθέρισε τὸν ἄνακτα, καὶ σὺν αὐτῷ
συνεθερίσθη πᾶς ὁ οἶκος Κομνηνῶν.
Τὰ σώματά των ἄταφα ἐῤῥίφθησαν
εἰς ὕβριν τοῦ τυχόντος καὶ κυνῶν βορὰν·
καὶ ἐπεγράφη ἐπὶ στήλης, θάνατος
εἰς τὸν τολμῶντα, φόρον δόντα ἔσχατον,
νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν γῆν τὰ σώματα.
Ἀλλ' ἡ θυγάτηρ ἄνακτος τοῦ δυστυχοῦς,
ἣν ὁ Σουλτάνος θῦμα τῆς λαγνείας του
μετὰ τῶν παλλακίδων συγκατέκλεισε,
λαβοῦσα κόσμον ἅπαντα βαρύτιμον,
νύκτωρ λαθοῦσα τοὺς ἀγρύπνους ὀφθαλμοὺς
τῶν ἀλοπλήγων σεραίων τῶν φρουρῶν,
ἦλθε δρομαία μόνη πρὸς τοὺς φύλακας,
καὶ πάντα κόσμον ἀφειδῶς πολύτιμον
πρὸ τῶν ποδῶν των χύσασα, κατώρθωσε

νὰ παραλάβῃ παρ' αὐτῶν τὰ σώματα.
Κι' ἀφ' οὗ περιεχύθη ἐπ' αὐτῶν, ῥοὰς
θερμῶν δακρύων κρουνηδὸν ἐκχέασα·
ἀφ' οὗ τὰ αἵματά των ἀπεμάξατο
ἡ εὐσεβὴς θυγάτηρ, τάφον ὤρυξε
χερσὶν ἰδίαις, κ' ἔθηκε τὰ πτώματα
μετ' εὐλαβείας. Τὸ πρωὶ εὗρον αὐτὴν
νεκρὰν ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν φιλτάτων της
ὑπνοῦσαν ὕπνον νήδυμον καὶ ἐλαφρόν.
Ὁ πλάστης ἔργον ἀνταμείβων εὐσεβὲς,
δὲν τὴν ἀφῆκεν εἰς τὸν βόρβορον τῆς γῆς,
κατασπιλοῦσαν τὴν λευκὴν ἐσθῆτά της·
ἀλλ' ἀποδίδων ἀρετῆς ἀντίμισθον
εἰς οὐρανοὺς, καὶ ταύτην συμπαρέλαβε
μετὰ τῶν ἄλλων ἀθλητῶν τῆς πίστεως.
Τοιοῦτον τέλος περιέμενεν οἰκτρὸν
Τὸ τελευταῖον βλάστημα τῶν Κομνηνῶν.

ΓΑΒΡΑΣ.

Φρικτὰ ἀγγέλλεις καὶ σπαραξικάρδια,
δὲν ἦσαν ὅμως κ' ἐντελῶς ἀνέλπιστα.
Ἡ αἱμοπότις τοῦ Κατακτητοῦ ψυχὴ
δὲν ἐκορέσθη βαπτομέν' εἰς αἵματα.
Δυστυχὴς ἄναξ! ἔθνος πολυστέναχτον!
πόσ' ἄλλα ἄρα σὲ προσμένουσι δεινά!

ΤΖΑΝΙΧΙΤΗΣ.

Μ' ἀνήγγειλε κρυφίως ὁ Ἐμιραλῆς
τὰ καθ' ἡμῶν κ' ἐνταῦθα τεκταινόμενα·
μὲ εἶπεν, ὅτι μετὰ τοῦ Κιατίπογλου
ὁ Χουσεὶν δερβίσης συνεφώνησε,

καὶ διεγείρει τὸν ἀτίθασσον λαόν·
θρησκομανίας ἀκρατήτου ἔμπλεως,
τὰς νύκτας καὶ ἡμέρας περιφέρεται
οἰκίας καὶ τεμένη, καὶ ἀναφανδὸν
δημηγορεῖ, κηρύττει καὶ παρακινεῖ·
τοῖς λέγει, ὅτι θεία εἶναι θέλησις
ἀδιακρίτως νὰ σφαγοῦν οἱ ἀσεβεῖς·
ὅτι αἱ θύραι τοὐρανοῦ ἠνοίχθησαν,
κ' ἀνεξετάστως εἰς αὐτὸν εἰσέρχονται
οἱ σφάζοντες ἀπίστους, καὶ ἀντὶ ἑνὸς
σφαγέντος διὰ δέκα ἀνταμείβονται
χορῶν τοῦ παραδείσου, καὶ ὁ οἴκημα
ἀπίστου καίων ἀνακτᾷ παλάτιον.
Ταῦτα τὸ μῖσος καθ' ἡμῶν διήγειραν,
προσδιωρίσθη δὲ ἡμέρα τῆς σφαγῆς,
καὶ ἕκαστος τὸ ξίφος θίγει, ἕτοιμος
μετὰ χαρᾶς ἀγρίας κ' ἐνθουσιασμοῦ
πρὸς τὴν θυσίαν ταύτην τὴν εὐπρόσδεκτον
Θεῷ, ἐλπίζων ὅτι σπείρων θύματα
κ' ἀρδεύων ταῦτα μ' αἵματα ἀνθρώπεια
χορῶν ἐν παραδείσῳ ἕξει ἀμητόν.
Ἀτίθασσον θηρίον ὁ Ἀγαρηνός·
νικῶν δὲν ἔχει τῆς ὁρμῆς του ὅριον.

ΓΑΒΡΑΣ.

Δεινὸς καὶ φρικαλέος εἶν' ὁ κίνδυνος,
ὃν δὲν γνωρίζω πῶς θὰ ἀποτρέψωμεν.
Ἀλλ' ἂν ἐκεῖνοι συνυφαίνωσι σφαγάς,
κ' οἰκοδομῶσι παραδείσους δι' αὐτῶν,
κ' οἱ ὀρεινοί μας ἀπαθεῖς δὲν ἀπρακτοῦν·
τὴν νύκτα ταύτην ἀπεστάλη ἄγγελος,
κομίζων ἀγγελίαν πανευφρόσυνον,

ὅτι σωματωθέντες καὶ νικήσαντες
τοὺς ἐπελθόντας κατ' αὐτῶν, προτίθενται
νὰ ἐπιπέσουν καὶ κατὰ τῆς πόλεως.
Ἐπιτυχία προσδοκᾶται ἐντελής,
ἡ πόλις εἶναι ὅλως ἀπροστάτευτος,
στρατὸς τελείως δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ,
οἱ μὲν ἐσκορπισμένοι εἰς διαρπαγάς,
οἱ δὲ εἰς ἐφεδρείας ἀπεστάλησαν.

ΤΖΑΝΙΧΙΤΗΣ.

Ἂν ὅμως ἀποτύχῃ ἡ ἐπίθεσις,
ὁ ὄλεθρός μας τότε εἶναι ἄφευκτος.

ΓΑΒΡΑΣ.

Μήπως καὶ ἄλλως ὑπολείπεται ἐλπίς;
μὴ αἱ παρακινήσεις τοῦ θρησκομανοῦς
δερβίση δὲν ἐξῆψαν τὴν ἀγριωπὸν
ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων; μήπως ἀσφαλεῖς
μηδὲν ποιοῦντες κ' ἡσυχάζοντες ἐσμέν;
Χειμὼν μυκᾶται, ἐξογκοῦνται κύματα,
λυσσᾷ ἀνέμων ἀκατάσχετος ὁρμή,
ἄγριος κλύδων πανταχόθεν μᾶς κυκλοῖ,
θ' ἀνατραπῇ τὸ σκάφος ἡμῶν αὔτανδρον,
ἐλπὶς δὲν μένει ἄλλη· ἂν πλησίστιοι
τὰς φοβερὰς σπιλάδας δὲν διέλθωμεν
μετ' ἀδαμάστου τόλμης κ' ἀποφάσεως,
θὰ μᾶς ἐκπίῃ θάλασσα παφλάζουσα.
Ἐρρίφθω κύβος, ἢ ζωὴ ἢ θάνατος.

(Οἱ μοναχοὶ ἐξέρχονται τοῦ ναοῦ ψάλλοντες ἐν λιτανείᾳ διαδοχικῶς).

Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε
καὶ ὑπερυψοῦτε
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

(εἶτα ἵστανται εἰς δύο στίχους)

Δεξιὸς χορός.

Ὕμνον ἱκέσιον, ἄναξ Θεὲ πολυδάκρυτον δέξαι
ὃν ἀναπέμπει λαὸς δυστυχὴς, δορυάλωτος, δοῦλος·
Ἴδε τὴν θλίψιν ἡμῶν καὶ τὴν κάκωσιν, εὔσπλαγχνε, ἴδε
κ' ἵλεως, ἵλεως γίνου· διότι σοὶ μόνῳ θαῤῥοῦμεν·
ᾅδῃ παμφάγῳ, ὢ μὴ, ζωοδότα, δοθείημεν χάρμα
ἄλλον πλὴν σοῦ βοηθὸν ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχομεν;
ἄλλην ἐλπίδα, ἢ ἄγκυραν, ἢ προστασίαν;
σῶσον λοιπὸν, δυνατὲ, τὸν λαόν σου στενάζοντα σῶσον.
Ἴδε ὁπόσοι τὴν σὴν ἀπειλοῦσιν ἀφρούρητον ποίμνην!
Ἴδε φονίων μυλῶν κατεστάθημεν οἴκτιστον βρῶμα.
θλᾶσον ὀδόντας θηρῶν παναγρίων, κατέαξον κάρας,
σῶσον τὴν ποίμνην τὴν σὴν ἐκ στομάτων ἀγρίων λεόντων.

Ἀριστερὸς χορός.

Ἄσωμεν ᾆσμα Θεῷ, βαρυστέναχτον ἄσωμεν ᾆσμα·
μέλψωμεν αἶνον, ᾠδὴν ἀναμέλψωμεν, κλίνωμεν γόνυ.
Δίκαιος εἶς, Βασιλεῦ, καὶ αἱ κρίσεις σου πᾶσαι εὐθεῖαι·
δίκαια πάσχομεν, σὸν παραβάντες εὐθύτατον νόμον·
πλὴν, ὡς οἰκτίρμων, δικαίῳ θανάτῳ ἡμᾶς μὴ ἐκδώσῃς,
ἔκτεινον χεῖρ' ἀρωγὸν, ἁμαρτάνοντας σύγγνωθι, ἄναξ.
Ἴδε, λαὸς ἐκλεκτὸς, ὃν ἠγάπησας, κλαίει, στενάζει

σμήνη ἀκρίδων τὸν σὸν ἀμπελῶνα κατέστρεψαν ἄρδην,
πόδες φονέων ἀνδρῶν κατεπάτησαν, ἔφθειραν ὅλον,
χέρσος μὴ λάβωτος γῆ ἡ πολύβοτρυς ἄμπελος κεῖται,
στεῖρα καὶ ἄγονος γραῦς ἡ καλλίτεχνος πρὶν ἐκκλησία,
κλαίει, στενάζει πικρῶς, τὰ σφαγέντα ὀδύρεται τέκνα.

Δεξιὸς χορός.

Τίς μοι παρέξει δακρύων πηγάς, καὶ θρηνήσω καὶ κλαύσω
τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ τὴν ἀμόλυντον νύμφην κυρίου,
ἄτεκνον, ἄπαιδα νῦν τὴν ἐν τέκνοις πολλοῖς καυχωμένην;
Ποίαν εἰκόνα παρέχει; δακρύων παραίτιος πόσων;
Βλέπετε, βλέπετε ταύτην τὴν ἄκαρπον, ἄγονον χώραν,
ὅτι θηρία αὐτὴν περιτρέχουσιν ἀνεμποδίστως;
ὅτι ὀρνέων πληθὺς περιίπταται; αὕτη ὑπῆρχεν
ἄμπελος πᾶσαν πληροῦσα τὴν γῆν, καὶ τοὺς κλάδους ὑψοῦσα
μέχρι τῶν κέδρων αὐτῶν, καὶ καλύπτουσα ὄρη σκιώδη.
Ἔῤῥιψε τίς τοὺς φραγμούς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν διαβάται;
ὗς διαφθείρει αὐτὴν, μονιὸς κατανέμετ' ἡσύχως;
Ἴδ' οὐρανόθεν, Θεὲ, καὶ ἐπίσκεψε ταύτην· διότι
σῆς κραταιᾶς δεξιᾶς εἶν' ἡ ἄμπελος φύτευμα φίλον.

Ἀριστερὸς χορός.

Τίς βασιλεῖ εὐσεβεῖ δι' ἀστέρων διέγραφε νίκην;
στόλον βαρύοπλον τίς θαλασσόβρωτον ἔδειξε λείαν;
σὺ καθυπέταξας πάντα ἐχθρόν σου δυσμενῆ ὁπλοφόρον·
πᾶσαν ὀφρὺν ἐπηρμένην συνέτριψας σὺ, καὶ καθεῖλες
γένος λυσσῶδες φρενὸς, καὶ εἰς ἔθνος ἀνύψωσας μέγα.
Πλὴν διὰ τί μᾶς ἀπέῤῥιψας νῦν, μᾶς ἐσκόρπισας, ἄναξ;
ὄνειδος καὶ χλευασμὸς καὶ αἰσχύνη ἐσμὲν τῶν ἐχθρῶν σου,
μᾶς προσεμπαίζουσι νῦν, ὁ Θεὸς ἡμῶν, λέγουσιν, εὕδει.
Οἴμοι! ἀπέῤῥιψας, ἄναξ, τὴν χεῖρά σου, ἥτις ἐφρούρει,

ἔσκεπεν, ἔσωζε πάντας, καὶ κείμεθα ἔκδοτος θήρα·
σφάζουν, ἁρπάζουν ἡμᾶς, πυρπολοῦν ἀκωλύτως, ἀφόβως·
σὺ δὲ τὴν θύραν ἡμῖν εὐσπλαγχνίας ἀπέκλεισας ὅλως·
τόσον ὠργίσθης ἡμῖν, καὶ τὸ πάθος ἡμῶν δὲν οἰκτείρεις;
Εἶναι λοιπὸν καθ' ἡμῶν γεγραμμένη φρικτὴ καταδίκη;
Ὤ! εἰς ἀπόγνωσιν μὴ τρομερὰν παραδώσῃς, οἰκτίρμον·
τοῦτο μυρίων θανάτων, μυρίων κακώσεων χεῖρον.

(Οἱ μοναχοὶ ἐπανέρχονται εἰς τὸν ναὸν ψάλλοντες.)

Τὸν Κύριον ὑμνοῦμεν,
καὶ ὑπερυψοῦμεν
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐν τῷ Δ' Μέρει ἐμπεριέχονται στίχοι 1057.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Δ' ΜΕΡΟΥΣ

ΟΙ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΜΕΡΟΣ Ε'.

(Ἡ σκηνὴ μετατίθεται εἰς τὸ Μεσοχάλδιον.)

ΣΚΗΝΗ Α'.

Χορὸς φυγάδων γυναικῶν.

Εις τὰ ἀνάκτορα κεκλεισμένη
παῖς πολυζήτητος Κομνηνῶν,
μελανείμων φίλον θρηνοῦσα
νυμφίον, ὅστις αὐθημερὸν
τὴν νυμφοφόρον ἀφεὶς παστάδα
ἔπεσ' εἰς μάχην βροτολοιγόν.
τὴν πόλιν εἶδεν ἀπὸ τοῦ πύργου,
ὅπου ἐκλείσθη, καταπρηνῆ,
καὶ λάγνον πλῆθος μετὰ μανίας
τὸ ἄσυλόν της πολιορκοῦν·
ἡ κόρη τότε ἀφ' οὗ ἀντέστη,
ἀφ' οὗ ἐπάλαισεν ἀνδρικῶς,

ἀφ' οὗ ἐξέπνευσαν πρὸ ποδῶν της
πλήθη ἀσέμνων, σμήνη ἐχθρῶν,
ἀπὸ τοῦ πύργου της κρημνισθεῖσα,
ἀνέβη οὕτως εἰς οὐρανόν.
Κ' ἐγὼ, ὁπόταν τοὺς θεοτεύκτους
πύργους ἀνέρχοντ' Ὀθωμανοὶ,
εἰς τὰς ἀβύσσους τὰς ἀπατήτους,
εἰς τοὺς κευθμῶνας τοὺς σκοτεινοὺς
μ' ἓν ἅλμα μόνον θέλω πηδήσει
χάρμ' αὐτοκύλιστον τῶν κρημνῶν.
Ὢ ἐπεθύμουν πυκνὴν νεφέλην
ἀδιαπέραστον, ἀφεγγῆ
κεκαλυμμένη νὰ συνοδεύσω
τοὺς οἰστροπλῆγάς μου ἀδελφοὺς,
οὓς μοῖρα ἄδραστος ἐκτυφλόνει,
οὓς πεπρωμένον τυφλῶς ὠθεῖ
εἰς λογχοφόρον δεινὸν ἀγῶνα,
εἰς ἀνδρολέτειραν συμπλοκήν.
Θεὲ, προστάτης τῶν ἀδελφῶν μου,
πρόφθασον, γίνου ῥύστης, σωτὴρ,
ὑπὸ τὴν σκέπην σου τήρει, φρούρει,
ὑπὸ τὴν θείαν σου ἀρωγήν.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Αἱ τῆς δουλείας τὸ πικρὸν ποτήριον
συμμετασχοῦσαι τὸ ἀκένωτον μ' ἐμὲ,
καὶ τῆς τραπέζης τῆς αὐτῆς τῶν συμφορῶν
συνδαιτυμόνες καὶ συνεστιάτορες·
ὅσαι δακρύων ἐξαντλοῦμεν ὀχετοὺς,
κατακλεισθεῖσαι εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς,
καὶ τὰς ὀξυκορύφους πέτρας τῶν βουνῶν
τὰς ἀπροσίτους κατοικίας ἔχουσαι,

νυκτοπλανεῖς γυναῖκες, ὀρεσίτροφοι,
τὸ μόνον ἐπιζῆσαν τέκνον εἴδετε
γραὸς ἀπόρου καὶ μητρὸς πολυπαθοῦς;
Ἔμαθον ὅτι τῶν φυγάδων ὁδηγὸς
κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατείαν μελετᾷ
κ' ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Μεσοχάλδιον,
καὶ τὴν καρδίαν ἔχουσα θυμοβαρῆ,
τοὺς ἀσθενεῖς μου πόδας τοὺς ἐκ γήρατος
ἀπειρηκότας, τοὺς ἰσχνοὺς, τοὺς τρέμοντας,
κατόπιν σύρω, καὶ τὸ τέκνον ἔρχομαι
νὰ περιπτύξω· ὄνειρα τρομακτικὰ
καταπτοοῦσι καὶ μὲ βασανίζουσιν.
Εἶδον ἐν ὕπνοις ὑπὸ χαλιόδοντος
συὸς πληγέντα, ἐν τῷ μέσῳ τίγρεων
πεφονευμένων ὑπ' αὐτοῦ, αἱμόφυρτον·
πλησίον τούτου ἡ Εἰρήνη ἔκειτο
τραυματισμένη, ἐξεμοῦσα αἵματα.
Τρέμω, γυναῖκες, μὴ τὸ μόνον τέκνον μου
ἐκ ναυαγίου γενικοῦ διασωθὲν,
ῥομφαίας γείνῃ σπλαγχνοτόμου σπάραγμα.

Χορός.

Τῶν συμφορῶν σου τῶν ἀνηκέστων
τὸ πλῆθος, γύναι, μὲ συγκινοῦσιν,
οἱ ὀφθαλμοί μου ὑγροὶ ἀκόμη
δάκρυα βρύουσι κ' ἡ ψυχή μου
ἄλγος αἰσθάνεται θυμοβόρον.
Εἴθε νὰ ἴδῃς, νὰ περιπτύξῃς
ἐπανακάμψαντα τὸν υἱόν σου,
ὅστις ἐπάγει ἐπὶ τοὺς Τούρκους
ῥοπαλοφόρους καὶ δικελλίτας.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Οἴμοι, γυναῖκες, πῶς τὴν πυρώδη
τὴν ἐν τοῖς σπλάγχνοις θὰ σβέσω φλόγα
ἥτις ὁλόκληρον διψαλέως
καταβιβρώσκει, καταναλίσκει.
Θρηνήσατέ με, φυγάδες κόραι,
θρηνήσατέ με, δεινὰ παθοῦσαν.
Τρέμοντας πόδας σύρουσα πλέον,
ἂς δράμω, ὅπου εἶν' ὁ υἱός μου,
καὶ ἂς τὸν ἴδω ἅπαξ ἀκόμη,
πρὶν ὁπλοφόρος χεὶρ ἐπιπέσῃ
καὶ τῆς ζωῆς του τὸ νῆμα κόψῃ·
πρὶν διψαλέον αἱμάτων ξίφος,
πρὶν πυροβόλον σβέσῃ τὸ φῶς του,
ἂς τρέξω, ὅπου εἶν' ὁ υἱός μου.

(Ἐξέρχεται δρομαίως.)

Χορός.

Πλουσίου ἄνακτος καὶ ὀλβίου,
οἱ τῶν Ἑλλήνων λέγουσι παῖδες,
δάμαρ πολύτεκνος ἡ Ἑκάβη,
τὴν πολυέδεσμον τράπεζάν της
υἱοὺς ἐγγόνους καὶ θυγατέρας
καὶ νύμφας εἶχε περικυκλοῦντας·
δὲν ἐπεσκίασαν νέφη λύπης
τὸ χιονόλευκον μέτωπόν της,
ψυχροῦ ἀνέμου πνοὴ καμμία
τὸ πρόσωπόν της δὲν ἐλυμάνθη.
Ἀλλὰ δυσμόθεν ἄνεμος πνεύσας,
νέφη συνήθροισε καὶ θυέλλας,
καὶ ἐξεῤῥάγη χειμὼν ῥαγδαῖος,

καὶ συμπαρέσυρε πάντα ὄλβον·
οἰκτρά, αἰχμάλωτος, δούλη, ἄπαις
τὰ τέκνα εἶδεν ἀλλεπαλήλως
θύματα Ἄρεως βροτοφθόρου
ἢ ἐκδικήσεως χαιρεκάκου.
Καὶ σύ, ἀνάκτων φίλτατος γόνος,
τὴν εὐτυχίαν πάρεδρον εἶχες,
τέκνα ἀπέκτησας καὶ ἐγγόνους
καὶ τὸν βασίλειον ἔψαυσας θρόνον.
Ἀλλ' αἰφνηδίως πνοὴ βιαία
ἐπιπεσοῦσα, πάντα τὸν ὄλβον
ἀφεῖλεν· ἄπαις, γραῦς κακοδαίμων,
γυμνή, ὡς πλοῖον ἄνευ ἱστίων
κλυδωνιζόμενον, κατελείφθης·
τίς λοιπὸν σκόπελος ἢ ῥαχία,
φάραγξ ἢ βάραθρον σὲ προσμένει,
ὅπου νὰ ῥίψης τἀνεμοφθόρα
οἰκτρὰ ναυάγια τῆς ζωῆς σου;

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ὀρείπλαγκτοι φυγάδες κόραι, χαίρετε!
πρὸς τὴν μητέρα ἀπεστάλην ἄγγελος
τοῦ Ἀλεξίου τὴν βασιλομήτορα,
χαρὰν μεγάλην εὐαγγελιζόμενος.

Χορός.

Χαρὰν ἀγγέλλεις; ποία λέξις ἀντηχεῖ
τὰς ἀκοάς μου εὔηχος, ἁρμονική,
ἣν ὁλοκλήρως πρὸ πολλοῦ ἀπέμαθον;
Ἀφ' ἧς ἡμέρας τὴν αἰχμὴν διέφυγον
κ' εἰς τὰς ἐρήμους κατοικίαν ἔπηξα,

δάκρυα ἔχω εἰς τροφὴν καὶ στεναγμοὺς
κ' ἀπεξενώθην ἐντελῶς τῆς λέξεως.
Λέγε λοιπὸν ὁποῖα εὐαγγέλια
κομίζεις; καὶ ὁποία ἀπροσδόκητος
χαρὰ ἀντὶ τῆς λύπης καὶ τῶν ὀδυρμῶν
ἐπέστη μοι, καὶ ταύτης ἥκεις κομιστής;
ἀνάγγειλέ την. Ἐπειδὴ ἡ Δέσποινα
εἰς τὴν καρδίαν τραῦμα φέρουσα δεινόν,
βαρυαλγές, κατόπιν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς,
ὡς πληγωμένη διατρέχει ἔλαφος.

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Καὶ ποίαν ἄρα ἔλαβε διεύθυνσιν;

Χορός.

Τὴν πρὸς τὴν Πόλιν.

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ἂν ἐκεῖ μ' ἀσφάλειαν
μηδὲν παθοῦσα φθάσῃ, τὸν υἱὸν αὐτῆς
θὰ συνοδεύσῃ ἔνδοξον, δαφνοστεφῆ·
ἀνορθωτὴν πεσόντος κράτους χαίρουσα
θὰ περιβάλῃ εἰς ἀγκάλας μητρικάς.

Χορός.

Ὦ χαρμοσύνων ἀκουσμάτων ἄγγελε!
Ὦ γλυκὺς φθόγγος, τερψικάρδιος ἠχώ!
Ὦ δρόσον ἀποστάζον τερπνὸν μήνυμα!
ἐξαφανίζον, καταστρέφον, θανατοῦν

τὴν τερηδόνα τὴν καταβιβρώσκουσαν,
τὴν ἐκμυζῶσαν τὴν καρδίαν μου αὐτήν,
κ' ἀνακουφίζον πολυστένακτον ψυχήν.
Πλὴν δυσπιστῶ ἀκόμη.

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ὁ ἀραβικὸς
ἐθανατώθη ὄφις· λὰξ ἐπάτησε
τὴν κεφαλήν του, δηλητήριας πνοὴ
δὲν θέλει πλέον τὴν πατρίδα λυμανθῇ·
ὁ Τοῦρκος κατεβλήθη· πόδες βέβηλοι
τὴν ἱεράν της γῆν δὲν θὰ μιαίνωσιν.

Χορός.

Ὁ Τοῦρκος κατεβλήθη!!! φόβοι μέλοντος
τεταραγμένην δὲν θὰ μὲ κατέχωσι;
μὲ ἄφοβον καρδίαν, πόδα ἐλαφρὸν
ποικιλοχρόους θὰ ἁπλώσω πτέρυγας
περὶ τὰς ὄχθας χρυσοῤῥόου ποταμοῦ;
τοὺς μυριπνόους κήπους τῶν ῥοδωνιῶν
θὰ διατρέξω, ὡς δορκὰς χρυσόκερως;
τὰς ὑψορόφους πατρικὰς οἰκίας μου
θ' ἀνέρχωμαι καὶ πάλιν καὶ κατέρχωμαι;
κ' ὑπόπτερος πηδῶσα ἀπὸ δώματος
εἰς δῶμα ἄλλο ἀνθηρὰ, γελώεσσα,
τὰς αὔρας θ' ἀναπνέω τὰς ἑωθινάς;
Καὶ εἶναι τοῦτο ἀληθές; καὶ ἔγεινας
αὐτόπτης τούτου ὄντως καὶ αὐτήκοος;
κατέπεσεν ὁ γίγας;

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ναὶ κατέπεσε·

ζωὴ ὀλίγη κατελείφθη ἐν αὐτῷ,
ἣν ὅσον οὔπω θ' ἀποπτύσῃ· ἔντρομος
τὴν θανατοῦσαν χεῖρα ἀπεκδέχεται
ἀνυψουμένην, ἕτοιμον τὸν ἔσχατον
νὰ καταφέρῃ κατ' αὐτοῦ κολαφισμόν.

Χορός.

Καὶ πῶς ὁ γίγας κατεβλήθη; λέγε μοι.

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ὅτε τὸ πρῶτον ὑπεδέχθ' ὁ ποταμὸς
ὁ πυξοφόρος ἐκστρατεύσαντας ἡμᾶς,
καὶ πρὸς τὴν Πόλιν προσηγγίζομεν, σιγὴ
βαθεῖα ἐπεκράτει, κ' ὡς εἰς τελετὴν
προεχωροῦμεν ἀληθῶς θρησκευτικήν.
Πάντων ἐν γένει αἱ καρδίαι ἔπαλλον
καὶ ἐν ἐλπίσιν ἐταλαντευόμεθα
καὶ φόβοις· ὅτε ὅμως πλησιάσαντες
ἀπὸ τοῦ Μίθρου τὴν πατρίδα εἴδομεν,
κ' οἱ πύργοι κ' οἱ ναοί της εἰς τὰ ὄμματα
πενθηφοροῦντες, κατηφεῖς προσέβαλλον,
καὶ νέφη μαῦρα κατεκάλυπτον πυκνὰ
τὸν οὐρανὸν, κ' ἡ θάλασσα ἠχήεσσα
ἐκύλι' ὅλα ὄρη ὑδατότευκτα,
καὶ τὰς ἀκτάς της λυσσωδῶς προσβάλλουσα
ἐπὶ τοὺς πύργους ἐξετόξευεν ἀφροὺς,
συχνὸς ἠγέρθη θρῆνος, καὶ ἀδάκρυτος
οὐδεὶς νὰ μείνῃ ἐν ἡμῖν κατώρθωσε·
κρουνοὶ δακρύων δακεθύμων ἔρρεον
καὶ βαθεῖς στόνοι ἐξεπέμποντο συχνοὶ
ἐπὶ τῇ ὄψει τῆς ἐρήμου πόλεως.

Ἀφ' οὗ δὲ πάντες κλαίοντες ἐπαύσαντο,
σιγὴν κελεύει πᾶσι κ' ἐκφωνεῖ· « Ἐκεῖ
ὑπὸ τὸ βάρος καταθλιπτικοῦ ζυγοῦ
στενάζει ὅ,τι ἐν ἡμῖν ἀγαπητὸν,
καὶ ἐντρυφῶσιν, ἥσυχοι, ἀμέριμνοι,
τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν οἱ ἅρπαγες,
ἀφ' οὗ τὰς χεῖρας ἔβαψαν εἰς αἵματα
συγγενικὰ καὶ σάρκας κατεσπάραξαν
οἰκείων. Ἐκεῖ κεῖνται σπάραγμα κυνῶν
προσμένοντες τὴν χεῖρα τοῦ ἐκδικητοῦ
γονεῖς, ὧν ἡ αἰδήμων καὶ κατάλευκος
κατεσπιλώθη κόμη, ἐν τοῖς αἵμασιν
αὐτῶν συμφυρομένη· ἐκεῖ σύζυγοι,
αἵτινες εἶδον πρὸ αὐτῶν σφαζόμενα
τὰ νεογνά των τέκνα, τοὺς υἱοὺς ἡμῶν·
πᾶς, ὅστις πνέει μετ' ἐμοῦ ἐκδίκησιν,
ἂς μὲ ἀκολουθήσῃ· μὲ τὸ αἷμά των
ἂς ἀποτίσουν τὴν ποινὴν τῶν ἔργων των.
Τὰ ἴσα τούτοις ἂς ἀνταποδώσωμεν. »
Ἐπευφημία διηγέρθη, κ' ἡ φωνὴ
« Τὰ ἴσα τούτοις ἂς ἀνταποδώσωμεν. »
ἐπανελήφθη παρὰ πάντων γενικῶς.
Δὲν προσεδόκων παντελῶς ἐπίθεσιν·
αἱ πύλαι ἦσαν ἀνοικταὶ τῆς πόλεως·
ἦν μεσημβρία ἀκριβῶς παρασκευῆς,
ἡ ὥρα, ὅτε σύμπαντες συνέρχονται
εἰς τοὺς σεπτοὺς ναούς μας, οὓς μετέβαλον
εἰς εὐκτηρίους συναθροίσεις, κ' ἐν αὐτοῖς
διὰ τραχέων ἀηδῶν λαρυγγισμῶν
τὰς μελιῤῥύτους ἀντικατασταίνουσι
οὐρανοφθόγγους μελῳδίας τῶν ναῶν.
Οὐδεὶς λοιπὸν ἐφρούρει· ἔρημοι ἀνδρῶν
αἱ πύλαι ἦσαν, ἔρημοι αἱ ἀγυιαὶ,

συνειλεγμένοι πάντες ἐπὶ προσευχὴν,
καθὼς διὰ παγίδος, ἦσαν ἔγκλειστοι·
ἡ πόλις ἡμᾶς εἶχε σύμπαντας ἐντὸς,
πρὶν οὗτοι λάβουν γνῶσιν τῆς ἀφίξεως,
καὶ εἰσελθόντες κατελάβομεν εὐθὺς
διασπαρέντες τοὺς ναοὺς ἡμῶν, εἰς ἓξ
διακριθέντες τάξεις. Ὁ Ἀλέξιος
τοῦ Εὐγενίου τὸν ναὸν κατέλαβε,
τοῦ Χρυσοστόμου ὁ Ξανθῖνος ἔλαχε,
τὸν τῆς χρυσοκεφάλου ὁ Εὐγένιος,
πρὸς τὸν τοῦ Φάρου ἔσπευσεν ὁ Μανουήλ,
τὸν πρὸς τὸν μῶλον ἀνεδέχθ' ὁ Νίκανδρος,
ὁ Λέων κατευθύνθ' εἰς τὰ ἀνάκτορα,
κ' οἱ ἄλλοι ἀλλαχόσε διεσπάρησαν·
πάντα δὲ ταῦτα ἐν ῥοπῇ ἐγένοντο,
κ' ἐξαίφνης εἰς τὰς θύρας ἀνεφάνημεν
πρὸς ἔκπληξιν καὶ δέος τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν
μηδὲν προσδεχομένων. Πολλοὶ ἔπιπτον
θορυβηθέντες ἐκ τῆς ἐμφανίσεως
τῆς αἰφνηδίας ἄνευ ἀντιστάσεως,
πρὸς τιμωρίαν καὶ πρὸς ἐξιλέωσιν
τῶν ἱερῶν ναῶν μας, οὓς ἐμόλυνον.
Ἀφ' οὗ δ' ἡ πρώτη ἔκπληξις κατέπεσε,
καὶ πολλαχόθεν ἐπετίθεντο πολλοὶ,
μάχη ἠγέρθη θυμοβόρος κρατερὰ,
καὶ πολλὴν ὥραν ἀμφεταλαντεύετο
ἡ νίκ' εἰς χεῖρας ἔχουσα τὸν στέφανον.
Ἀλλ' ἡ τοῦ Ἀλεξίου χεὶρ ἀστραπηδὸν
περὶ αὐτὸν τὸν θάνατον διέδιδεν·
ἀριστερόθεν ἡ φωνὴ τοῦ Λέοντος,
βροντώδης λαίλαψ, ἠχηρὰ ἐπέπιπτεν
ἀπονεκροῦσα καὶ ἀποθαῤῥύνουσα
τοὺς Τούρκους· ὁ Ξανθῖνος μετὰ τοῦ πατρὸς

ἐμάχοντο, ὡς ταῦροι ὠρυόμενοι,
οἵτινες ἀποδράντες ἀπὸ τῶν δεσμῶν
ἐν ὥρᾳ, ὅτε ἔμελλεν ἡ μάχαιρα
νὰ καταπέσῃ τοῦ σφαγέως ἐπ' αὐτούς,
κατεφορμῶσιν, ἐμμανεῖς, ἀκράτητοι,
πῦρ ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ἐκτοξεύοντες,
λακτίζοντες, πατοῦντες, κερατίζοντες
τοὺς πειρωμένους νὰ συλλάβωσιν αὐτούς.
Μέχρις ἑσπέρας ἐξετάνθη ὁ ἀγὼν
μετ' ἴσης τόλμης καὶ μετ' ἴσης πεισμονῆς,
ἀλλ' ὁ Ἀκρίτας ἀπὸ τοῦ φρουρίου του
ὡς ἀστραπὴ προφθάνει, ῥίπτεται εὐθὺς,
διασκορπίζει τῶν ἐχθρῶν τὰς φάλαγγας,
ὡς λαῦρον πνεῦμα εἰς θημῶνα ἐμπεσὸν,
καὶ διαδοὺς τὸν φόνον καὶ τὸν ὄλεθρον,
καὶ διασπείρας πανταχοῦ καταστροφὴν,
ἐπανακάμπτει εἰς τὸν πύργον του σιγῶν,
ὡς θύελλα ἀνέμων καταπαύσασα.
Μετὰ τῶν ἄλλων φονευθέντων ἔπεσε
καὶ ὁ δερβίσης, ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς,
τόσων αἱμάτων καὶ σφαγῶν παραίτιος.

Χορός.

Ἡττήθη τοῦ ᾅδου
ὁ ἄγριος γίγας,
πρηνὴς κατεβλήθη
ὁ ἄρχων τοῦ σκότους.

Ἡμιχόριον.

Τὸ μέγα θηρίον,
τὸ μέχρις αἰθέρος

τὴν βλάσφημον κάραν
ὑψοῦν Θεομάχως,
πεσὸν συνετρίβη,
καὶ νέα γαλήνη
ἀνέτειλε πάλιν,
κ' εὐφρόσυνος πάλιν
ἐλπὶς ἐσαλπίσθη.

Ἡμιχόριον.

Σταυροὺς φωτοβόλους
ἐπὶ τῶν ναῶν μας
θὰ ἴδωμεν πάλιν,
θὰ μέλψωμεν νίκης
ᾠδὴν τῷ Κυρίῳ,
θὰ ᾄσωμεν ᾆσμα
καινὸν τῷ δεσπότῃ
λαμπαδηφοροῦσαι.

Χορός.

Ἡττήθη τοῦ ᾅδου
ὁ ἄγριος γίγας,
πρηνὴς κατεβλήθη
ὁ ἄρχων τοῦ τρόμου,
κ' ἀστὴρ σελασφόρος
ἐπέστη καὶ πάλιν,
ἀστράπτων, φωτίζων.

Ἡμιχόριον.

Θεόμαχον κάραν
οἱ ἄπιστοι ἦραν,

ὑψώθη, ἐπήρθη,
Θεὲ, ἡ ὀφρύς των·
κατέαξον ταύτην,
καὶ δὸς τῷ λαῷ σου
ταχεῖαν τὴν νίκην.

Ἡμιχόριον.

Ἐνίσχυσον, μέδων,
ἡμᾶς μέχρι τέλους,
συμμάχησον, ἄναξ,
μετὰ τοῦ λαοῦ σου,
κατάβαλε πάντα
σκληρὸν αἱμοπότην
χαλκόσπλαγχνον Τοῦρκον.

Χορός.

Ἡττήθη τοῦ ᾅδου
ὁ ἄγριος γίγας
πρηνὴς κατεβλήθη
ὁ ἄρχων τοῦ φόβου,
καὶ ἥλιος νέος,
πυρώδης, φωσφόρος,
ἀνέτειλε πάλιν.

Ἡμιχόριον.

Ἡ θάλασσα, ἥτις
αἰῶνας αἰώνων
ἀγέρωχος εἶδε
στρατοὺς καὶ στρατάρχας
αὐτὴν προσκυνοῦντας,

κατέπιε στόλους,
χαλκέμβολα πλοῖα,
κ' οὐδέποτ' αὐχένα
ὑπέκυψε δοῦλον,
ὑπήκουσεν ἅπαξ
πειθήνιος, ῥάβδῳ
βαρείᾳ πληγεῖσα,
κ' εὐθὺς ἀνυψοῦντο
ὑγρότευκτα τείχη,
κ' ἠνοίγοντο αἴφνης
ἀθέατα βάθη,
κ' ἐντὸς τῶν ἀβύσσων,
κ' ἐντὰς ἀνηλίων
ἀβάτων κευθμώνων
ἠνοίγετο δρόμος,
κ' ἐν μέσῳ στοιβάδων
ὑγρῶν θαλαττίων
λαὸς θεοδέγμων
σωθεὶς παραδόξως
χορὸν συνεκράτει.

Ἡμιχόριον.

Κ' ἡμεῖς, ὡς ὁ πάλαι
λαὸς τῶν Ἑβραίων,
ἐκ τῶν Αἰγυπτίων
τῶν νέων σωθεῖσαι,
κ' ἐλεύθεραν πάλιν
ἡμέραν ἰδοῦσαι,
χορὸν συνιστῶμεν,
κ' ὑψώσωμεν πᾶσαι
ᾠδὴν εὐφροσύνης,

καθώσπερ αἱ κόραι
ποτὲ τῶν Ἑβραίων.

Χορός.

Τὸ μέγα θηρίον
ἐπλήγη, ἡττήθη
τοῦ ᾅδου ὁ μέλας
γαμψώνυχος δράκων,
τῆς γῆς ὁ χαλκόδους
κατέπεσε γίγας·
ὑψώσωμεν πάντες
εὐφρόσυνον ᾆσμα.

ΕΙΡΗΝΗ, εἰσερχομένη.

Ἀνθρωποβόρου, ἐθνοκτόνου λαίλαπος
περισωθέντα λείψανα ἐλεεινὰ,
τὴν παναθλίαν εἴδετε μητέρα μου;
Τρεῖς ἤδη νύκτας δὲν ἐξένισεν αὐτὴν
ἡ πενιχρά της κλίνη ἡ ἀχύρινος,
οὐδὲ τοὺς στεναγμούς της ἐπανέλαβεν
ἡ κόρη πλέον τῶν ἐρήμων, ἡ ἠχώ·
διέσχισα τὰ δάση τὰ ἀνήλια,
εἰσέδυσα εἰς ἄντρα, διεσκέλισα
τὰς τῶν ὀρέων δυσπροσίτους κορυφάς·
πλὴν δὲν τὴν εὗρον· κ' ὑποπτεύομαι λοιπὸν,
μήπως κατόπιν τοῦ υἱοῦ της τρέχουσα,
εἰς παναγρίων χεῖρας περιέπεσε.

Χορός.

Κλεινῆς ἀγκάλης πολυέραστος βλαστὸς,

μὴ πλέον λόγοι πένθιμοι καρδιαλγεῖς·
ἀπέστω φόβος, ἔπαυσαν οἱ κίνδυνοι,
ἀπεμακρύνθη πᾶν ἐκδειματοῦν ἡμᾶς,
διεσκεδάσθη ὁ χειμὼν, ἐκόπασαν
οἱ ἄνεμοι, αἰθρία προαγγέλλεται·
ὁ Τοῦρκος κατεβλήθη· ἡ δὲ μήτηρ σου
ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρει νικητὴν υἱὸν,
πεσούσης βασιλείας τὸν ἀνορθωτὴν
φιλοφρονεῖ, συγχαίρει καὶ ἀσπάζεται.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ὦ γλυκὺ ῥῆμα, τερψικάρδιος φωνὴ,
παρηγορίαν ἀποστάζον φάρμακον,
ἐξιλαρῦνον, καταπαῦον τὰς πληγὰς
βαρυαλγοῦς καρδίας· ὅμως ἀπιστῶ.

Χορός.

Τὰ ᾄσματά μας τὰ τερπνὰ, ἡ ὄψις μας
ἡ ἱλαρὰ ἂς γείνῃ ὁ διερμηνεὺς
τῶν γεγονότων τούτων. Ναὶ κατέπεσεν,
ἀπέπνευσεν ὁ δράκων ὁ ἀραβικὸς,
ὁ τουρκολέτης ἥρως, ὁ σὸς ἀδελφὸς,
τὴν τοῦ θηρίου κεφαλὴν συνέτριψε.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ναὶ, τὸ πιστεύω· τὰ φαιδρά σας πρόσωπα,
ἡ ἱλαρότης τῶν τερπνῶν βλεμμάτων σας
τῶν χαρμοσύνων λόγων τὴν ἀλήθειαν
ἐξεικονίζουν, βεβαιοῦσι, πείθουσι.
Λοιπὸν ὁ Τοῦρκος συνετρίβη, ἔπεσε;

κ' ἡ μήτηρ μου μαθοῦσα τοῦτο, ἔδραμε
νὰ ἀσπασθῇ καὶ στέψῃ τὸν υἱόν αὐτῆς;

Χορός.

Οὐχί· ἐκείνην πρὸ τῆς μάχης φέρουσα
τῆς λύπης τὴν ῥομφαίαν εἰς τὰ στήθη της,
μαθοῦσα ὅτι ἐκστρατείας ἀρχηγὸς
στρατὸν κατὰ τῶν Τούρκων συνεκρότησε,
καὶ φοβουμένη καὶ δεινὰ προβλέπουσα,
τὴν πρὸς τὴν πόλιν ἔδραμ' ὀλολύζουσα.

ΕΙΡΗΝΗ.

Κ' ἔφθασε σώα, καὶ ἠσπάσατο αὐτόν;

Χορός.

Ὑπὸ χαρᾶς ἀφάτου ἔξαλλος ἀρθεὶς,
καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ ἐπειγόμενος,
δὲν ἐξηγήθη τὰ καθέκαστ' ἀκριβῶς·
ἀνήγγειλε τῶν Τούρκων τὴν καταστροφήν·
τὰ μετὰ ταῦτα ἄλλως δὲν ἐγνώριζεν,
ἀναχωρήσας ἐσπευσμένως· δὲν ἀρκεῖ·
ἐν τῇ φθορᾷ τῶν Τούρκων, τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν,
δὲν συγκεντροῦται πᾶν ὅ,τι εὐάρεστον;
ἢ ἀμφιβάλλεις ὅτι ἔφθασ' ὑγιὴς
καὶ συνεχάρη τὸν υἱόν της νικητήν;

ΕΙΡΗΝΗ.

Καὶ ἀμφιβάλλω καὶ συνάμα πείθομαι.
Ἀλλ' ὅμως πᾶν σκιάζον νέφος τὴν χαρὰν

πρὸς τὸ παρὸν παυσάτω· ἂς ἐπικρατῇ
τῆς νίκης ἡ χαρὰ ἡ ἀνεκλάλητος·
ἂς καταλάβῃ πάσας τὰς αἰσθήσεις μου,
τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἔπεσε λοιπὸν,
ἔπεσ' ὁ δαίμων ὁ προφέρων βλάσφημα,
ὁ ἀποστάτης τοῦ Θεοῦ ἀντίχριστος,
τὸ τέρας τῶν κευθμώνων ἔπεσ' ἔπεσε,
ἡ λύτρωσις ἐπῆλθε, οὐδεὶς κίνδυνος,
ἐξησφαλίσθη πᾶν ὅ,τι πολύτιμον·
εἶν' ἡ πατρίς μας καὶ ἡμεῖς ἐλεύθεροι.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλον, κόραι, βλέπω ἄγγελον
περίῤῥυτον, χωροῦντα ταχεῖ βήματι·
φαίνεται νέων ἀγγελμάτων κομιστής.

ΑΓΓΕΛΟΣ, εἰσερχόμενος μετὰ σπουδῆς

Φεῦ! φεῦ!
Ὑμεῖς, ὅσας ἀφίνει δαίμων βάσκανος
ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἵν' ἀντλῆτε συμφορὰς,
καὶ δρέπανον θανάτου λυσιμέριμνον
δὲν σᾶς θερίζει, παῦον τὰς ὀδύνας σας,
καὶ ἀπαλλάττον τῶν δεινῶν τοῦ μέλλοντος·
ὅσαις καμμία προσδοκία ἢ ἐλπὶς
παρήγορος δὲν μένει, κ' ἀδιάφευκτος
ἐνεχαράχθη καταδίκη ἄνωθεν·
ὅσ' ἐπικρεμαμένας ἐπὶ κεφαλῆς
πολυχειμέρους καταιγίδας ἔχετε,
φύγετε· πλέον δάση, βράχη, σπήλαια,
τείχη, ἐπάλξεις, πύργοι, ὀχυρώματα
δὲν ἐγγυῶνται οὐδαμῶς ἀσφάλειαν·
εἰς γῆς τὰ σπλάγχνα τ' ἀφανῆ εἰσέλθετε,
εἰς πυκνὰ νέφη ἄρθητε μετέωροι,

βαθεῖς πυθμένες, ἄβυσσοι, ὠκεανοί,
σκοτῶα βάθη, ἀχανῆ, ἀπρόσιτα,
ἔστωσαν πλέον καταφύγιον ἡμῶν·
εἰς ταῦτα ἴσως νὰ σωθῆτε εἶν' ἐλπίς·
φύγετε, κόραι, Τούρκων θηριότητα.

ΕΙΡΗΝΗ.

Οἴμοι! ὁποίων κομιστὴς εἰδήσεων!
ποίους ἐμβάλλεις φόβους εἰς δειλὰς ψυχάς!
Τὸ πρόσωπόν μας μόλις ἐπεσκίασεν
ἐλπὶς χαρᾶς, καὶ μόλις τὸ μειδίαμα
ἔψαυσε τ' ἄκρα τῶν χειλέων μας, λεπτὴ
ἀκτὶς παραμυθίας περιέλαμψε,
καὶ νέφη νέα συσσωρεύεις σκοτεινά,
καὶ σβύνεις τὴν ἐλπίδα τὴν παρήγορον,
καὶ διαδίδεις τρόμον καὶ ἀπόγνωσιν;

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Καὶ ἡ ἐσχάτη συνετρίβη ἄγκυρα,
κ' ἡ τελευταία ἐναυάγησεν ἐλπίς·
τὸ πλοῖον συνετρίβη καὶ πλησιέστιοι
εἰς ἠλιβάτους βράχους ἐξοκέλλομεν·
ἥτταν τελείαν τρομερὰν ἡττήθημεν.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ὦ ἀγγελία ζοφερά! ὢ ἄκουσμα,
ὅπερ ἐνσκήπτει ἐφ' ἡμᾶς ὡς κεραυνὸς
ἀποξηραίνων πᾶσαν ἶνα ζωτικήν!
Πλὴν πῶς θριάμβους εὐαγγελιζόμενοι
νικητηρίους, σήμερον ἀγγέλλετε
ἀποτυχίας, ἥττας καὶ καταστροφάς;

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Μετὰ τὸν πρῶτον θρίαμβον οἱ στρατηγοὶ
τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν τάξιν ἅπασι
συνίστων· νέαν προσδοκῶντες σύγκρουσιν,
συγκεντρωμένον τὸν στρατόν μας ἤθελον.
Ἀλλὰ εἰς μάτην· ἐναυάγουν προτροπαὶ
καὶ προκηρύξεις καὶ προσκλήσεις κ' ἀπειλαί·
ἀκράτητ' οἱ φυγάδες εἰς τὰς ἀγυιὰς
διασπαρέντες, τὰς οἰκίας, τὰς εἱρκτὰς
ἀπολεσθέντα διηρεύνων πρόσωπα,
καλοῦντες τέκνα, ἀδελφὰς, ἢ σύζυγον.
Ὦ! ποῖον τότε θέαμα παρίστατο
σπαράττον τὴν καρδίαν! εἴδετέ ποτε
τὰς ἄρνας, ὅταν ὁ ποιμὴν μὲ τὴν λοιπὴν
συμμίξῃ ποίμνην; πόσοι τότε βληχηθμοὶ
εἰς τὸν ἀέρα διαδίδονται συχνοί;
πόσαι σκιρτήσεις καὶ πηδήματα χαρᾶς,
ὁπόταν εὕρῃ τὸ ἀρνίον τὴν τροφόν;
Πόσας δὲ διαδίδει θρήνους καὶ κραυγὰς,
ὅταν ὑπὸ μαχαίρας ἢ νοσήματος
τῆς γαλακτούχου ἀπορφανισθῇ μητρὸς,
μὲ πόσην λύπην περιέρχεται ζητοῦν
ἄνω καὶ κάτω, δεξιὰ κ' ἀριστερὰ,
βληχήματα ἐκπέμπων ἀκατάπαυστα.
Παρόμοιόν τι διεδραματίζετο
ἐν τῇ ἀναζητήσει τῶν φιλτάτων των·
οἱ μὲν εὑρόντες, οὓς ἐζήτουν, ἐμπαθῶς
μετὰ δακρύων κατησπάζοντο αὐτοὺς,
κ' ἠρώτων καὶ ἀπήντων διηγούμενοι
μετ' ἀπληστίας τὰ παθήματα αὐτῶν,
πολλάκις ταῦτα ἐπαναλαμβάνοντες,
καὶ εὐγνωμόνως ὕψουν πρὸς τὸν οὐρανὸν

τὰς χεῖρας, τὴν καρδίαν καὶ τὰ ὄμματα.
Οἱ δὲ ματαίως ἐξετάσαντες παντοῦ,
καὶ μὴ εὑρόντες, οὓς ἐζήτουν, ὀδυρμοὺς
ἐπ' ὀδυρμάτων γοεροὺς ἐξέπεμπον·
διέτρεχον τοὺς δρόμους καὶ ἀνέκραζον
καὶ ἀνεκάλουν καὶ ἐπανελάμβανον
μετὰ δακρύων τὰ ὀνόματα αὐτῶν·
κ' ἡ πόλις ἦτο ἔμπλεως συγχύσεως,
ἀλαλαγμῶν συνάμα καὶ ὀλοφυρμῶν·
τάξις καμμία, πειθαρχία οὐδαμοῦ,
οὐδεὶς προσεῖχε, δὲν ὑπήκουε κανεὶς,
σύμμικτοι μόνον ἐξεπέμποντο φωναὶ
θρηνούντων καὶ χαιρόντων, καὶ ἐφαίνοντο
ἐν ἀταξίᾳ ἅπαντες ἐπὶ ποδός.
Τὸ αἴσθημα ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύϊ του
κατεξανέστη κατὰ τῆς φρονήσεως,
κατίσχυσε, καὶ ὅλως ἀτιθάσσευτον,
οὐδένα πλέον χαλινὸν ἐδέχετο.
Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα διεδραματίζοντο,
νέαι δυνάμεις τουρκικαὶ ἐπέρχονται,
κ' ἀτάκτους, ἀνετοίμους καὶ ἀφρόντιδας
εὑρόντες τότε, ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος
τετυφλωμένους, ἐπιτίθενται, δεινὴν
ἐπενεγκόντες θραῦσιν καὶ καταστροφήν.

ΕΙΡΗΝΗ.

Συνεπληρώθη ἡ καταστροφὴ λοιπόν!
κ' ἐπῆλθε πλέον τέλειος ὁ ὄλεθρος!
Κρατήσατέ με, τρέμουσιν οἱ πόδες μου,
μὲ ἐγκαταλιμπάνουν αἱ δυνάμεις μου!
τὰ ὦτά μου βομβοῦσι, νὺξ ἐρεβεννὴ

ἐπισκοτίζει, ζοφερὰ τὰ ὄμματα,
λειποθυμῶ, ἐκπνέω! Τὴν ἀποστολὴν,
ἣν ἀνεδέχθης τὴν πικρὰν συμπλήρωσον·
ὁ ἀδελφός μου ποίαν τύχην ἔλαβεν;
ὁ Λέων ὁ υἱός του τί ἀπέγεινεν;
τοσοῦτοι ἄλλοι ἥρωες;

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Ὁ ἀδελφὸς
τρωθεὶς θανατηφόρως, τὴν ἐσχάτην του
πνοὴν ἴσως ἐκπνέει ἤδη, οἱ λοιποὶ,
ἀφ' οὗ ἐναγωνίως κατεπάλαισαν,
πολλὰ λαβόντες τραύματα κατέπεσον·
μόνος ὁ γέρων στρατηγὸς ἐμάχετο
μετ' ὀλιγίστων, εἰς οἰκίαν ἐγκλεισθεὶς,
ὅπου τὸν ἀδελφόν σου μετεκόμισε
τραυματισμένον. Ἀλλ' ἐὰν τὸν θάνατον
θὰ διαφύγῃ καὶ ἢ ζῶντα ἢ νεκρὸν
θὰ διασώσῃ τοῦτον, λίαν δυσπιστῶ·
τοῦτο εἶν' ἔργον θείας ἀντιλήψεως.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἡ δὲ ἀθλία μήτηρ τί ἀπέγεινεν;
ἥτις δρομαία μὲ καρδίαν ἐμπαθῆ
κατόπιν τοῦ υἱοῦ της ἔσπευδ' ἔξαλλος
μαινάδος δίκην.

ΑΓΓΕΛΟΣ.

Δὲν ἐφάνη οὐδαμοῦ.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἀναμφιβόλως συνελήφθη καὶ αὐτή,
κ' εἰς χεῖρας Τούρκων δυστυχὴς αἰχμάλωτος
στενάζει, τέκνον βασιλέων ἄλλοτε·
ἐπίμετρον τῶν ἄλλων συμφορῶν αὐτῆς
καὶ τὴν δουλείαν ὤφειλε νὰ ὑποστῇ.

Τίς θὰ λυτρώσῃ καὶ ἐμὲ τὴν τάλαιναν;
τίς θὰ μὲ προφυλάξῃ ἀπὸ ἀσελγῶν
ἀγρίων Τούρκων ἐμπαθῶν ὀρέξεων;
Εἴθε νὰ σβέσῃ ἡ λαμπὰς τοῦ βίου μου,
νὰ μὴ ἴδω, Θεέ μου, χεῖρα βέβηλον
ἐγγίζουσαν τὸ ἄκρον τῆς ἐσθῆτός μου.

ΜΑΝΟΥΗΛ, εἰσέρχεται φέρων τὸν Ἀλέξιον ἐπ' ὤμων.

Δόξαν νὰ ἔχῃ ὁ Θεός! σ' ἐξήγαγον·
εἰς τ' ἄσυλά μας εὑρισκόμεθ' ἀσφαλεῖς·
οἱ Τοῦρκοι ὅμως μᾶς καταδιώκουσι,
νὰ μᾶς προσβάλουν μελετοῦν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἐκδικητὰ
Θεέ! καμμία δὲν μᾶς ἔμεινεν ἐλπίς;
δοῦλος ὁ Ἕλλην τοῦ λοιποῦ αἰχμάλωτος;
τί εἶναι τούτου ἄλλο στυγερότερον;

ΕΙΡΗΝΗ, περιπτυσσομένη αὐτόν.

Σὲ βλέπω πάλιν, ἀδελφέ, ἵν' ἔσχατον
σὲ περιπτύξω!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Εἶσαι σὺ, Εἰρήνη μου;
τὸ μόνον μεῖναν ἐν τῇ γῇ ἀγαπητὸν,
οὗπερ ἐφείσθη γενικὸς κατακλυσμὸς,
συμπαρασύρων, καταστρέφων, ἀπολλύς;
ἡ θλῖψις τῆς ψυχῆς μου καὶ ἡ μέριμνα;
Ποῦ εἶν' ἡ μήτηρ, ἣν σκληρῶς ἐπίκρανα·
νὰ παραμένω, νὰ γηροκομῶ αὐτὴν,
νὰ τὴν παραμυθήσω ἐχρεώστουν, πλὴν
ἐνδοὺς ἐγὼ εἰς πάθος κ' εἰς ἐκδίκησιν
ἴσως μωρὰν, ἠρνήθην τοῦτο εἰς αὐτὴν,
κ' ἔσπευσα, ὅπου μ' ὤθει ἡ μανία μου,
ἣν ἀπεκάλουν ἐντολὴν, καὶ δι' αὐτὸ
μὲ κατηράσθη, κ' ἐκπληροῦται ἡ ἀρά.
Κι' ὅμως ἀκόμη ἡ καρδία μου θερμὴ
διατηρεῖ τὸ πάθος, τὴν ἐκδίκησιν,
τὸ μῖσός μου· τοὺς Τούρκους ζῶν ἐμίσησα,
μισῶ αὐτοὺς καὶ θνήσκων, καὶ, θανόντος μου,
θὰ τοὺς μισήσῃ κ' ἡ σκιά μου πάντοτε.
Ἐλθὲ, ἀγαπητή μου, πλησιέστερον
νὰ περιβάλω σὲ εἰς τὴν καρδίαν μου,
ἥτις ἀκόμη καίει, ὡς ἡφαίστειον,
καὶ βράζει πῦρ, καὶ μύδρους ἐξερεύγεται·
ἐλθὲ πρὶν μέλας ὀχρυόεις θάνατος
ψυχρὸν ἀφήσῃ πτῶμα καὶ ἀναίσθητον,
συνθανατῶν τὸ πάθος τῆς καρδίας μου
καὶ συσβεννύων τὸ ἐν στήθεσί μου πῦρ.
Ἐλθὲ γενναίων αἰσθημάτων κοινωνὲ,
πεπληρωμένη αἰσθημάτων ἀνδρικῶν.
Ποῦ ὁ Ξανθῖνος, γέρων, ὁ Εὐγένιος;
αὐτὸς ὁ Λέων; ποῦ οἱ ἄλλοι στρατηγοί;
τὰ τοῦ στρατοῦ μου λείψανα τί ἔγειναν;

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἔπεσον πάντες, οἱ μὲν θῦμα τῶν μαχῶν,
τοὺς ἄλλους δὲ συλλήβδην ἐκρεούργησαν
μετὰ τὴν μάχην.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Πάντες ἔπεσον; οὐδεὶς
θὰ ἐκδικήσῃ τὴν πατρίδα καὶ ἡμᾶς;
Σὲ δέ, φιλτάτη, μόνην, ἀπροστάτευτον,
ἐστερημένην βοηθοῦ, ἀνίσχυρον,
ὁποία τύχη περιμένει μετ' ἐμέ;
Δὲν μὲ λυπεῖ ὁ θάνατος ὁλοτελῶς,
ἔπραξα ὅ,τι ἀνθρωπίνως δυνατόν·
τὴν τύχην τῆς πατρίδος ἂν δὲν ἴσχυσα
νὰ ἀποκλίνω, κ' ἔγεινα παραίτιος
νέων θυμάτων ἄλλων, δὲν μετανοῶ·
ἔπραξα ὅ ἀπῄτει τὸ καθῆκόν μου,
αἶσχος ἀτίμων συνθηκῶν ἀπέπλυνα.
Εἴθε τὸ ἔθνος ἀποπείρας ὡς αὐτὴν
ν' ἀναλαμβάνῃ κατὰ τῶν τυράννων του
συχνὰς γενναίας, σφοδροτέρας πάντοτε·
κ' ὡς νέος ταῦρος τοῦ ζυγοῦ ἀνήκοος,
ν' ἀποσκιρτᾷ συχνὰ ἀποπειρώμενον
εἰς θρίμματα νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ αὐτοῦ.
Διότι ταῦτα εἶναι ἡ συναίσθησις
ὅτι τοῦ ἔθνους δὲν ἐσβέσθη ἡ ζωή.
Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι φόβοι μὲ κατέχουσι·
καὶ οὗτοι καθιστῶσι σκληρόν, ἔμφροντιν
τὸν θάνατόν μου· τρέμω, αὐταδέλφη μου,
μήπως σὲ ἀτενίσῃ ὄμμα βέβηλον·
φοβοῦμαι μήπως χεὶρ σὲ ψαύσῃ ἀσελγής.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐν ὅσῳ φῦται εἰς κρημνοὺς καὶ βάραθρα
οἱ βράχοι ἀπολήγουν, καὶ ἡ φάρμακον
ἢ μάχαιραν εὑρίσκω, καὶ τὰς χεῖράς μου
λυτὰς ἐν ὅσῳ ἔχω, θάῤῥει, ἀδελφέ·
δὲν θὰ μ' ἐγγίξῃ ζῶσαν ἐχθρικὴ ἀφή.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Μ' ἀνακουφίζεις, φίλη, μὲ παρηγορεῖς,
μ' ἀναδεικνύεις ἱλαρὸν τὸν θάνατον.
Κρότον ἀκούω· τί νὰ ἦναι ἄρά γε;

ΑΓΓΕΛΟΣ, εἰσερχόμενος δρομαίως.

Τὸ φρούριον οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν·
τῆς προδοσίας θῦμα ἅπαντες ἐσμέν·
ὁ Μάρθας ὁ προδότης ἐξαγορασθεὶς
τὰς θύρας εἰς τοὺς Τούρκους νύκτωρ ἤνοιξεν·
ἰδού, ἰδοὺ εἰσρέουν, φεύγουσι παντοῦ,
ἀντίστασις καμμία, φεύγ' ὁ φρούραρχος,
τὰ ὅπλ' ἀτίμως παραδίδει ἡ φρουρά.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Εἰσέρχονται οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ φρούριον!
φεύγουσι πάντες καὶ φρουρὰ καὶ φρούραρχος!
δράμε, στρατάρχα, δράμε εἰς βοήθειαν,
κ' ἐγὼ ἂς τρέξω· δότε μοι τὸ ξίφος μου,
ἀλλὰ κλονοῦμαι! τρέμοντες οἱ πόδες μου,
μοὶ ἀπαρνοῦνται τὴν βοήθειαν αὐτῶν,
κι' ὁ κρότος περιασφύει καὶ ὀλολυγμοὶ

καὶ οἰμωγαὶ καὶ θρῆνοι διαδίδονται.
Τὴν ἀδελφήν μου, στρατηγὲ, βοήθησον.
Ὁ κρότος περισσεύει, πλησιάζουσι·
τὴν ἀδελφήν μου, στρατηγὲ, τὴν ἀδελφήν.

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ, εἰσερχόμενος μετὰ στρατιωτῶν.

Ἐνταῦθα εἶναι ἄπιστοι· εἰσέλθετε,
φονεύσατέ τους σύμπαντας ἀγεληδόν.
Γυναῖκας βλέπω· ταύτην θέλω δι' ἐμέ.
τὰς ἄλλας πάσας διανείμασθε ὑμεῖς.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὴν ἀδελφήν μου πῶς θὰ σώσω, ὦ Θεέ!
ὑπερασπίσου, στρατηγὲ, τὴν ἀδελφήν,
ἢ φόνευσόν την παρευθύς· ἀμόλυντος
ἂς ἀποθάνῃ! φόνευσόν την, στρατηγέ.

(Ὁ Μανουὴλ ἵσταται μεταξὺ Εἰρήνης καὶ Τούρκων.)

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ, ὁρμᾷ κατ' αὐτοῦ ἀνακράζων.

Φονεύσατέ τον, πλήξατε τὸν ἄπιστον.

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τὸ τελευταῖον θῦμα ἔσο, Τοῦρκε, σύ·
νὰ λάβε ταύτην.

(Πλήττει τὸν Κιατίπογλουν θανασίμως.)

ΚΙΑΤΙΠΟΓΛΟΥΣ.

Ἄπιστε, μ' ἐφόνευσας!

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Πέσε ἀγρία καὶ παμβέβηλος ψυχή!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὴν ἀδελφήν μου, ὦ Θεέ, τὴν ἀδελφήν!

ΕΙΡΗΝΗ.

Σοὶ τὸ προεῖπον, δι' ἐμὲ μὴ μεριμνᾷς·
ἡ χείρ μου εἶναι εὐσταθής, καὶ δύναται
νὰ προφυλάξῃ τὴν τιμήν μου, ἀδελφέ.
Τὴν Ἀλεξίου αὐταδέλφην τουρκικὴ
δὲν θὰ ἐγγίξῃ χεὶρ ἀνόσιός ποτε·
κ' ἰδοὺ τῶν λόγων τούτων ἡ ἀπόδειξις.

(Λαμβάνει τὸ ξίφος τοῦ Ἀλεξίου καὶ εὐθαρσῶς πλήττει ἑαυτὴν εἰς τὸ στῆθος·)

Οὕτω φυλάττω τὴν τιμήν μου ἄσπιλον.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Φιλτάτη μου, ἐτρώθης.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ναί, τὸ αἷμά μου
μετὰ τοῦ αἵματός σου ἂς συνενωθῇ,
καὶ μὲ τὸ αἷμ' ἐπίσης τοῦ μνηστῆρός μου
εὐπρόσδεκτος θυσία πρὸς τὸν Ὕψιστον.
Σὺ ἀποθνήσκεις, ἀδελφέ, ἐλεύθερος,
μὴ ὑποκύψας εἰς ζυγὸν τὸν τράχηλον,

συναποθνήσκει μετὰ σοῦ ἡ ἀδελφὴ
ὑψαύχην, ἐλευθέρα, ἁγνή, ἄσπιλος.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ναί, ἐλευθέρα, καθαρὰ περιστερά,
τὰς πτέρυγά σου τὰς λευκὰς ἀνοίξασα,
ἃς ἡ ἰλὺς τοῦ βίου δὲν ἐμόλυνεν,
ἀνάβηθι παρθένος πρὸς τὸν Πλάστην σου.

ΕΥΔΟΚΙΑ, εἰσερχομένη βιαίως.

Οἴμοι! γυναῖκες, ποῦ τὸ τέκνον τὸ ἐμόν;
ἄγριοι Τοῦρκοι μὲ καταδιώκουσιν,
ἂς ἴδω τὸν υἱόν μου, ἂς τὸν ἀσπασθῶ,
πρὶν οἱ διώκοντές με Τοῦρκοι φθάσωσι.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Μῆτερ!

ΕΙΡΗΝΗ.

Ὦ μῆτερ!

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Οἴμοι! ποῖον θέαμα.

(Λειποθυμεῖ.)

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Δυστυχὴς γύναι!

ΕΙΡΗΝΗ.

Βοηθήσατε αὐτὴν
νὰ ἀναλάβῃ!

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Συμφορὰ θεήλατος!
καταστροφὴ τελεία πανολέτειρα!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὴν χεῖρα, πρὶν ἐκπνεύσω, μῆτερ, πρόσφερε·
νὰ τὴν καταφιλήσω, νὰ περιπτυχθῶ·
συγχώρησόν με, μῆτέρ μου, συγχώρησον,
τὰς τελευταίας σου ἐπίχρανα στιγμὰς,
συγχώρησόν με.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Δυστυχία στυγερά!

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐλθὲ, ὦ μῆτερ προσφιλὴς, νὰ σ' ἀσπασθῶ,
ἐλθὲ πρὶν κλείσω τ' ὄμμα μου διὰ παντός.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ὦ δυστυχία φριχαλέα! ἔχασα
τὸ τελευταῖον στήριγμα τοῦ γήρατος.

ΕΙΡΗΝΗ.

Οὕτω νὰ σώσω τὴν τιμὴν εἰμπόρεσα.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἐγὼ δὲ ἄπαις, ἄπορος, ἐλεεινή,
ἄνευ ἱστίων, πηδαλίου, ἕρματος
εἰς ποῖον μέλλω ν' ἐξοκέλλω σκόπελον;

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Μῆτερ, ὦ, μῆτερ! πόσον εἶσαι δυστυχής!
θρήνων ἀξία!

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Σκύβαλον ἐλεεινὸν,
ἀπεῤῥιμμένον τῶν ὁδῶν περίτριμμα!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὴν χεῖρα, μῆτερ, πρόσφερε νὰ ἀσπασθῶ
καὶ πάλιν· σκότος τῶν ὀμμάτων τὰς αὐγὰς
περικαλύπτει, εἶν' ἐγγὺς ὁ θάνατος·
τοὺς ἀδελφούς μου βλέπω, τὸν πατέρα μου,
τὴν σύζυγόν μου προσκαλοῦντάς με. Ἰδέ.
Ἔχετ' ὑγείαν πάθος καὶ ἐκδίκησις,
ἐπιθυμίαι καὶ ὁρμαὶ ἀνθρώπινοι!
Ἔχε ὑγείαν, ἀποθνήσκω, μῆτέρ μου.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἐγὼ δὲ ἀπελείφθην, ῥάκος ἄχρηστον.

ΕΙΡΗΝΗ.

Εἰς τὸν αὐτὸν, ὦ μῆτερ, τάφον θάψον μοι
τὰ σώματ' ἀμφοτέρων· ὡς ἐζήσαμεν
συνηνωμένοι ἐν τῇ γῇ τῶν συμφορῶν,
συνηνωμένους οὕτως ἡ αἰώνιος
ἄς μᾶς καλύψῃ κλίνη ἡ θανάτιος,
ἵνα καὶ πάλιν ἡ φωνὴ τῆς σάλπιγγος
συνηνωμένους παραστήσῃ καὶ ἡμᾶς
εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Νέα Νιόβη δύστηνος ἑπτὰ νεκροὺς
νὰ ἐκκομίσω ἔμελλον ἡ τάλαινα.
Εἴθε, Θεέ μου, πετρωθεῖσα καὶ ἐγὼ
τῶν ἀνηκέστων ὀδυνῶν ν' ἀπαλλαχθῶ.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ λιμὴν τῶν συμφορῶν·
ἐκεῖ προσορμισθέντες περιστέλλομεν
τῆς πολυφλοίσβου πολυκλύδωνος ζωῆς
τὰ μέλανα ἱστία, καὶ ἀκύμαντοι
ἐν σκέπῃ τῶν ἀνέμων, ἀνεπίδεκτοι
παθῶν κλυδωνιζόντων τὴν ζωὴν ἐν γῇ,
θὰ ἐντρυφῶμεν τῆς μακαριότητος
τὴν νήνεμον γαλήνην καὶ ἀνέφελον.
Ἐκεῖ, ὦ μῆτερ, τὸ κερματιζόμενον
καὶ σὺ θὰ προσορμίσῃς σκάφος τῆς ζωῆς.
ἐκεῖ ὑπάρχει εὐτυχία πλήρης, ἣν
δὲν διακόπτει παρουσία τουρκική.

Ἀλλὰ τὸ φάσμα τοῦ θανάτου φοβερὸν
ἐκτείνει χεῖρα πρὸς ἐμὲ γαμψώνυχα.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἡμμένας δᾷδας εἰς τὰς χεῖράς του κρατεῖ·
συγχώρησόν με, μῆτερ μου, σ' ἐπίκρανα.

ΕΙΡΗΝΗ

Μὲ πλησιάζει, ὢ Θεέ· ἐπαίρομαι.
ὢ ἔκστασις! ἀγγέλων βλέπω στρατιὰς
περὶ τὸν θρόνον τοῦ παντάνακτος Θεοῦ.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὴν πελωρίαν ἀνυψόνει κεφαλήν·
μὲ βλέπει, ἔχει φλογερὰ τὰ ὄμματα·
ἔνθους καὶ ἔκνους φέρομαι φοιβόληπτος·
ἔτη, αἰῶνες ὑπ' ἐμὲ διέρχονται.

ΕΙΡΗΝΗ.

Γυμνὸν τὸ μέλλον ἐκδιπλοῦται, αἴρεται
ὁ πέπλος τῶν αἰώνων ὁ ἀπρόσιτος·
βλέπω μετὰ μεγίστης τῆς ταχύτητος
γεννῶντ', ἀκμάζουν, καὶ παρέρχονται εὐθὺς
ἔθνη καὶ κράτη, δυναστεῖαι κραταιαί.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Βλέπω στρατοὺς καὶ στόλους ἀπειροπληθεῖς,
ὡς κύματα θαλάσσης ἀνεμότραφῆ,

ἀελλοφόρους, γεννωμένους ἐν ῥοπῇ
καὶ διαλυομένους, ὡς πομφόλυγας.

ΕΙΡΗΝΗ.

Βλέπω, βλέπω θηρίον ἑπτακέφαλον
ὑψοῦν θρασεῖαν θεομάχον κεφαλήν,
ἐκφέρον βλασφημίας καὶ φοβερισμούς.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Βλέπω τὰ ἔθνη, τοὺς ἀνθρώπους κύπτοντας
καὶ προσκυνοῦντας τὸ θηρίον δουλικῶς.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἐνώπιόν του κράτη ὑποκύπτουσι,
δορυφοροῦσι μετὰ τρόμου οἱ λαοὶ
τῆς δουλικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς·
πρὸς τὴν Εὐρώπην ἐφορμᾷ, περίφοβος
ἀνθίσταται, παλαίει· ἀλλ' ἀδύνατος
ἐνδίδει, κύπτει, πίπτει, ἐπανέρχεται
εἰς τὸν ἀγῶνα, πάλιν καταβάλλεται,
χ' εἰς νέας πάλας ἀπαλείφει ἑαυτήν.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἀλλ' ἰδοὺ βλέπω λογχοφόρον παλαιστήν,
δεινὸν ὁπλίτην, γίγαντα πελώριον,
ἐντὸς χιόνων εὕδοντα καὶ παγετῶν,
καὶ χεῖρα οὐρανόθεν ψαύουσαν αὐτόν,
χ' ἐξερχομένην προσταγὴν βροντόφωνον,
« Καταπολέμει τὸ θηρίον ἀναστάς »·

κ' ἀνίσταται, τινάζει τὰς χιόνας του,
κ' ὁρμᾷ, τοξεύει βράχους χιονοστιβεῖς.
Ἰδοὺ συντρίβει βράχος εἰς τὴν χεῖρά του,
ἰδοὺ καὶ ἄλλος πλήττει τὴν γαστέρα του,
καὶ τρίτος ἄλλος τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ θλᾷ.
Ὀρθοῦται τὸ θηρίον, μαίνεται δεινῶς,
λυσσᾷ, σφαδάζει, πίπτει, ἀλλ' ἐγείρεται.

ΕΙΡΗΝΗ.

Καὶ ἄλλην χεῖρα ξιφηφόρον ἐνορῶ
ἀναφανεῖσαν αἴφνης, χεῖρα προσφιλῆ,
κ' ἐπενεγκοῦσαν τραῦμα καίριον, βαρὺ
εἰς τὴν καρδίαν· τὸ θηρίον μαίνεται,
λυσσᾷ, ἀφρίζει, ἐξεμεῖ τὰ σπλάγχνα του,
διασπαράττει ἐμμανὲς τὰ μέλη του,
ὠρύεται, μυκᾶται, ἀναφυσιᾷ
ἐκ τῶν μυκτήρων κ' ἐκ τοῦ στόματος ἀφρούς,
νὰ ἐξεμέσῃ τὴν ψυχήν του ἕτοιμον.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἀλλὰ τί βλέπουν ἀληθῶς τὰ ὄμματα;
ἢ μ' ἀπατῶσιν ἄρα αἱ αἰσθήσεις μου;
προσερχομένας χεῖρας ἄλλας ἐνορῶ
εἰς προστασίαν καὶ εἰς ἴασιν αὐτοῦ·
καὶ αὗται εἶναι χεῖρες χριστιανικαί;
ὢ αἶσχος, αἶσχος καὶ ἀρὰ αἰώνιος!

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἀλλὰ ἀκούω οὐρανόπλαγκτον φωνὴν
διερχομένην ἐν βρονταῖς καὶ λαίλαψιν.

«Ἄτρεπτοι εἶναι τοῦ Ὑψίστου αἱ βουλαί·
μάτην τὸ ἕρπον ἐπὶ γῆς ζωΰφιον,
τὸ στιγμιαῖον ἐν αὐτῇ φαινόμενον,
ἀναλλοιώτους ἀποφάσεις θεϊκάς,
ἃς δάκτυλος Ὑψίστου διεχάραξε,
νὰ μεταβάλῃ προσπαθεῖ ὁ ἄνθρωπος.»

Ὦ ποία εὐφροσύνη ἀνεκλάλητος!
εἰς ποῖον ἄλλον κόσμον μεταφέρομαι,

Μὲ αἷμα βρέχεται ἡ γῆ
ἀναστατοῦται ὅλη,
ἐδῶ κλαυθμὸς καὶ οἰμωγή,
ἐκεῖ στρατοὶ καὶ στρατηγοὶ
καὶ ναύαρχοι καὶ στόλοι.

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὰ ἔθνη πίπτουσι πρηνῆ,
τὰ ἔθνη τὰ ἀκμαῖα,
καὶ σχίζονται οἱ οὐρανοὶ
καὶ ἐξαπλοῦται φαεινὴ
διάπυρος ῥομφαία.

ΕΙΡΗΝΗ.

Βλέπω σταυρὸν ἀστροφανῆ
μετὰ χαρᾶς καὶ τρόμου,
καὶ οὐρανόφθογγος φωνὴ
τὰ πέρατα ἀντιδονεῖ,
«Ἡ νίκη τῷ λαῷ μου.»

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Ἴδετε, νέα θάλλει γῆ,
καὶ ζεφυρίτης πνέει,
καὶ μυριόκρουνος πηγὴ
κατάψυχτα καὶ διαυγῆ
ἐπὶ λειμῶνος χέει.

ΕΙΡΗΝΗ.

Ἑπτάχροα τὸν οὐρανὸν
διασταυροῦσι τόξα,
ἐκεῖ ἀκούεται τερπνὸν
μελῴδημα παντοτεινόν,
« Τῷ ἐν Ὑψίστοις δόξα. »

Ἀλλ' ἀποθνήσκω· εὔσπλαγχνε, εἰς χεῖράς σου
τὸ πνεῦμα παραδίδω· δέξαι με, Θεέ.

ΕΥΔΟΚΙΑ.

Ἀπέθανε! ἐγὼ δὲ ζῶ ἀκόμη, γραῦς;
ὦ θάνατε!

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Ἀθλία, δύστηνε γυνή!

ΑΛΕΞΙΟΣ.

Τὰ ὄμματά μου νέφος ἀμφεκάλυψεν!
εἰς χεῖράς σου τὸ πνεῦμα παρατίθημι.
Θεὲ οἰκτίρμων, σῶσον τὴν πατρίδα μου.

ΕΥΔΟΚΙΑ

Ν' ἀνθέξω πλέον δέν μοι ἔμεινεν ἰσχύς·
ὦ θάνατε, παρήγορος παρίστασο.

(Λειποθυμεῖ.)

ΜΑΝΟΥΗΛ.

Τὸ τελευταῖον λείψανον ἀπέθανε!
ἦτον ἀνδρεῖος ἥρως καὶ ἀτρόμητος·
ἀλλ' ὅμως ἀνεφάνη ἐν καιροῖς, καθ' οὓς
ἐναπεσβέσθη ὅλως ὁ μεγαλουργῶν,
ὁ δύναμιν ἐμπνέων πατριωτισμός,
βαρύτερα δ' ἐκ τούτου ἐνεχάλκευσεν
ἀντ' ὠφελείας τῆς πατρίδος τὰ δεσμά.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι σωρηδὸν ἐπέρχονται!
πῶς θὰ ὑπερασπίσω ταύτας μόνος μου;
Θεὲ, βοήθησόν μοι! ἰδοὺ ἔρχονται.

(Ὁ κρότος περισσεύει· οἱ Τοῦρκοι εἰσπηδῶσι πανταχόθεν, αἱ γυναῖκες ἐκφέρουσιν ὀξεῖαν φωνήν· ὁ Μανουὴλ ὑπερασπίζει αὐτὰς, ἀλλὰ τιτρώσκεται θανασίμως καὶ πίπτει ἄφωνος.)

Πίπτω, ἐκπνέω, Θεὲ, σοὶ τὰς κόρας ἁγνὰς παραδίδω.

(Ὁ Ἀθανάσιος ἐμφανίζεται κρατῶν ἐν χερσὶ σταυρὸν, προχωρεῖ ἀξιοπρεπῶς πρὸς τὰς παρθένους· οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ σεβασμίου γέροντος ὑποχωροῦσιν.)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Ζῶσαν καμμίαν δὲν θέλετε ἐγγίσει·
οἱ βράχοι οὗτοι τὸ καταφύγιόν των
ὑπῆρξαν μέχρι τοῦδε· ἔστωσαν τώρα

ὁ προφυλάττων ἀπὸ τῆς ἀτιμίας,
ὁ σώζων αὐτὰς τάφος. Ἐγγὺς, παρθένοι,
μία στιγμὴ, καὶ πᾶσαι θὰ ἐνδυθῆτε,
νύμφαι Κυρίου ἁγναὶ, ἀθανασίαν.

(Αἱ κόραι περιστοιχοῦσιν αὐτόν.)

Ἰδοὺ κομίζω τὸ θεῖον αὐτοῦ ὅπλον,
ἵν' ἀρυσθῆτε καὶ δύναμιν καὶ θάῤῥος·
ἰδοὺ, παρθένοι, ἡ κλίμαξ, ἥτις ἄγει
εἰς τὴν πανυπερτάτην εὐδαιμονίαν,
ἔνθα ἀπέδρα ὁ στεναγμὸς, ἡ λύπη,
ἔνθα παρθένων χοροὶ περιπολοῦσι,
καὶ τάγματα ἀγγέλων ἐν ὑμνῳδίαις
περικυκλοῦσι τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου.
Ἄνωθεν δ' ἐπιβλέπει ὁ παντεπόπτης
κρατῶν εἰς χεῖρας στεφάνους ἀμαράντους,
χρυσοϋφάντους στολὰς νυμφεστηρίους
ἑτοίμους ἔχων τοὺς θείους αὐτοῦ κόλπους.
Σὺ δὲ, παντάναξ, ἁγνὴν θυσίαν δέξαι
προσφερομένην, ὡς μῦρον μοσχοβόλον,
κ' εἴθ' ἐν ὥρᾳ, ἣν, παντεπόπτα, οἶδας σὺ,
νὰ ἀποτίσουν τὰ τέκνα τοῦ Μωάμεθ
τὸν θάνατόν μας, τὰς σπαραχθείσας σάρκας.
Ἁλώμεθα, παρθένοι, εἰς τὰς ἀβύσσους.

Ἐν τῷ Ε' Μέρει ἐμπεριέχονται στίχοι 903.

ΤΕΛΟΣ

Νόσος χρονία μ' ἐμπόδισε νὰ προσθέσω τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις ἐπὶ τοῦ δράματος· ἀλλὰ ταύτας μετὰ ἐπιλεγομένων, ἱστορικὰς ἄλλας περὶ τοῦ Πόντου περιεχόντων πληροφορίας καὶ ᾄσματα καὶ ἀνεκδότους ἐπιστολάς, θέλομεν ἐκδόσει προσεχῶς. Τὸ μέρος τοῦτο θέλει συμπεριληφθῇ μετὰ τοῦ ὅλου σώματος· θέλομεν δὲ συμπληρωθείσης τῆς ὕλης ἐκδόσει ἀγγελίαν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τούτῳ τεύχει θέλουσι καταγραφῇ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν φιλομουσῶν συνδρομητῶν τῶν « Φυγάδων ».

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ

Σελίς 5, στίχ. 9, ἀντὶ ἐν ταῖς ἀρτηρίαις γρ. εἰς τὰς ἀρτηρίας — σελ. 6, στ. 29, παρεκίνησεν γρ. παρεκίνησαν—σελ. 15, στ. 18, ἡμετέροις γρ. ἡμετέροις—σελ. 18, στ. 25, ἐγκαταληφθεὶς γρ. ἐγκαταλειφθεὶς - στ. 31, τραπεζουντίων γρ. Τραπεζουντίων — σελ. 26, στ. 4, αἰχμάλωτος γρ. Αἰχμάλωτος — σελ, 29, στ. 11, μεταλείου σιδήρου γρ. μεταλλεῖον σιδήρου—σελ. 39, στ. 9, αὐτὰ γρ. αὐτῶν—σελ. 40, στ. 14, ἀφ᾿ ὧν ἐπεστράτευσαν καὶ γρ. ἐφ᾿ ἃ ἐπεστράτευσαν, καὶ—σελ. 41, στ. 30, 31, μακρύτερον γρ. μακρότερον — σελ. 45, στ. 7, Ζαβουλῶνος γρ. Βαζελῶνος — σελ. 49, στ. 1, εἰς δίωρον ἀπὸ τοῦ πρὸ αὐτοῦ περὶ κτλ. γρ. εἰς δίωρον ἀπὸ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἀπόστασιν περὶ κτλ. — σελ. 61, στ. 13, ὑπὸ τῶν γρ. παρὰ τῶν — σελ. 63, στ. 17, (Κιμισχάναν) γρ. (Κιμισ-χανὰ) — σελ. 76, στ. 29, δεξηότητος γρ. δεξιότητος — σελ 79, στ. 11, ἐπεδίωξαν γρ. ἀπεδίωξαν — σελ. 80, στ. 33, κ᾿ γρ. ἢ — σελ. 81, στ. 30, Ἰουστιανοῦ γρ. Ἰουστινιανοῦ - στ. 36, ἡ γρ. ἢ — σελ. 87 στ. 19, σελ, 88, στ. 4 καὶ 10, ἀυσσώπυτος γρ. ἀδυσώπητος — σελ. 88, στ. 23, (1665) γρ. (1765) — σελ. 94, στ. 26, ἐπ᾿ ἀλλήλου γρ. ἐπ᾿ ἀλλήλους - στ. 32, (Τξενὶχ) γρ. (Τζενὶχ) σχέσεις — σελ. 96. στ. 20, ἐπὶ ταὐτοῦ γρ. ἐπὶ τὸ αὐτὸ - στ. 20, τῶν Λιμνίων καὶ τῶν χωρῶν αὐτὰ γρ. τῶν Λιμνίων καὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν — σελ. 97, στ. 2, καταλυμνώσας γρ. καταγυμνώσας - στ. 4, θεωρήσῃ γρ. θεωρήσωσι - στ. 53, 1863 γρ. 1803 — σελ. 98, στ. 25, ἐλλίπον γρ. ἐλλεῖπον — σελ. 99, στ. 8, οὐδὲν γρ. μηδὲν - στ. 19, Χριστόφορος γρ. Χριστοφόρος — σελ. 101, στ. 35, δύστηναι γρ. δύστηνοι — σελ. 104, στ. 3, καὶ γρ. αἱ — σελ. 107, στ. 9, στενοὶ γρ. στεναὶ — σελ. 109, στ. 20, ἐπεκτείνετο γρ. ἐπεξετείνετο — σελ. 112, στ. 15, ἐπινοηθεῖσα γρ. ὅτι ἐπενοήθη — σελ. 117, στ. 9, τὸ σ υ μ π ο λ ί τ η ς μετάβαλε ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου στίχου εἰς κύριον ὄνομα Σ ο υ μ ε λ ί τ η ς Χ. Ι. — 114, 3, ῥύδαμνος γρ. ῥόδαμνος - στ. 14, Κωνσταντίου γρ. Κωνσταντίνου — σελ. 120, στ. 6, μετὰ τὸ ὁμογενέσι πρόσθες «ὑπεβλέποντο ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἀρμενίων καὶ ἐμισοῦντο δεινῶς καὶ ἐπὶ τέλους ἐν τοῖς καθ᾿ ἡμᾶς χρόνοις ὑπέστησαν σφοδρὸν καταδιωγμὸν κτλ. - στ. 12, παρ᾿ ἡμῶν γρ. ἀφ᾿ ἡμῶν — σελ. 121, 23, ιψν γρ. αψν — σελ. 122, στ. 16, Παΐκος γρ. Παΐσιος - στ. 18, 1718 γρ. 1716 - στ. 23, ἀποτανθεὶς γρ. ἀποταθεὶς — σελ. 124, στ. 24, εὐχερείᾳ γρ. ἐν χηρείᾳ — σελ. 125, στ. 21, τῶν χρόνων γρ. τῶν λογίων ἢ καὶ σοφῶν τῶν χρόνων ἐκείνων — 126, 7, ἐπινοούμενος γρ. ἐπινοουμένῳ — σελ. 127, στ. 31, Ἰωάννης γρ. (Ἰωάννης) - στ. 33, Ἀρχαιανακιδῶν γρ. Ἀρχαιανακτιδῶν — σελ. 129, στ. 9 Οἰνέου γρ. Οἰναίου — σελ. 135, στ. 3, ἀλληλοδιδακὸν γρ. ἀλληλοδιδακτικὸν - στ. 30, παρακαθ. γρ. περικαθ. — σελ. 137, στ. 7. Λίτσαπφ γρ. Λίτζασφ — σελ. 138, στ. 1, παμφλάζουσα γρ. παφλάζουσα - στ. 24, ἀνελλειπῶς γρ. ἀνελλιπῶς - ἀπεναινόμενος γρ. ἀπαναινόμενος — σελ. 139, στ. 22, συνοικήσεα γρ. συνοικέσια - στ. 25, ἀφωρισμοῦ γρ. ἀφορισμοῦ — σελ. 146, στ. 29, τινων γρ. τινῶν - στ. 30, ἀμελίαις γρ. ἀμελείαις — σελ. 148, στ. 1, ἀπεμπωλῆσαι γρ. ἀπεμπολῆσαι - στ. 3, κατησχυμένος γρ. κατησχυμένος - στ. 20, συνάδουσαι γρ. συνᾴδουσαι — σελ. 149, στ. 20, διανοηθῆ γρ. διανοηθῇ - στ. 22, ἀποσπάσει γ. ἀποσπᾶσαι - στ. 27, ἴδοι γρ. ἴδῃ — σελ. 150, στ. 5, ταυτὸν γρ. ταὐτὸν - στ. 12, δηλοποιεῖται γρ.

δηλοποιεῖτε - στ. 15, γινώσκωμεν γρ. γινώσκομεν — σελ. 151, στ. 15, μνημονεύετε γρ. μνημονεύεται — σελ. 152, στ. 2, σουμοκλὶ γρ. σουμουκλὶ — σελ. 103, στ. 2, κατεσφαλισμένης γρ. κατησφαλισμένης — σελ. 157, στ. 25, προσκωληθῆναι γρ. προσκολληθῆναι — σελ. 158, στ. 36, ὑπάρχουσι γρ. ὑπάρχωσιν — σελ. 159, στ. 13 καὶ 32, ἀνελλειπῆ γρ. ἀνελλιπῆ — σελ. 167, στ. 20, συνοιθισμένα γρ. συνειθισμένα - στ. 24, εὐπειθίας γρ. εὐπειθείας

ΔΡΑΜΜΑΤΟΣ

Σελ. 3, στ. 7, ὁ δειλὸς ὄχλος, γρ. δειλὸς ὁ ὄχλος. — σελ. 8, στ. 5, ἄπλητον. γρ. ἄπλετον — σελ. 10, στ. 5, σώζων γρ. σώσων — σελ. 11, στ. 13, μὲ μυρίας ναῦς γρ. μυριόναυς καὶ μ. - στ. 29, προσελθὼν γρ. προελθὼν — σελ. 15, στ. 11, ἔχοντας γρ. ἔχοντες — σελ. 23, στ. 15, δεινῶν γρ. δινῶν — σελ. 24, στ. 1, ἠρεμωτέρα γρ. ἠρεμ. — σελ. 26. στ. 22, συνωφρυομένον γρ. συνωφρυωμένον — σελ. 32, στ. 21, μίαν ἡμέραν γρ. μία ἡμέρα — σελ. 35, στ. 5, ἐπώλησε γρ. ἐσύλησε — σελ. 38, στ. 11, ἀδελφοὺς γρ. ἀόπλους - στ. 13, Θεμιτὰ γρ. θεμιτὰ — σελ. 41, στ. 12, ἐπῆλθεν ἐπ' ἐμοὶ γρ. ἐπέστη ἐπ' ἐμὲ — σελ. 42, στ. 7, γραίαν γρ. γραῖαν — σελ. 43, στ. 20, ἀῤῥωγὸν, γρ. ἀρωγὸν — στ. 24, θρήνει γρ. θρήνει, θρήνει, — σελ. 44, στ. 39, περιμίνει γρ. περιμένῃ — σελ. 45, στ. 4, ἐν ἀνθρώποις γρ. ἐν ὑψίστοις — 47, στ. 11, γραίαν γρ. γραῖαν - στ. λύσον λῦσον — σελ. 52, στ. 23, γείνου γρ. γίνου — σελ. 53, στ. 14, ἤρεμος γρ. ἤρεμος — σελ. 55, στ. 6, Ἐπιφανοῦς γρ. Ἐπιμανοῦς - στ. 23, ἐκπλυνθῶσι γρ. ἐκπλυθῶσι — σελ. 58, στ. 14, δικαιοκρίτα γρ. δικαιοκρῖτα — σελ. 62, στ. 6, τὴν καρδίαν κατατρώγουσα γρ. κατατρώγων ἀκατάπαυστα — σελ. 66, στ. 22, παρθέναι γρ. παρθένοι — σελ. 67, στ. 9, ἀνὰ μία γρ. ἀνὰ μίαν - στ. 10, καθημαγμένα γρ. καθημαγμένα — σελ. 68, στ. 5, τῷ ὄντι γρ. τῷ ὄντι - στ. 9, ἠρέμου γρ. ἠρέμου — σελ. 70, στ. 21, νεάνις γρ. νεᾶνις — σελ. 73, στ. 6, ἀνθιστέπτων γρ. ἀνθοστέπτων - στ. 18, ἐκπηγᾶσαν γρ. πηγάσαν — σελ. 74, στ. 24, κλείνει γρ. κλίνει — σελ. 79, στ. 21, καθημαγμένη γρ. καθημαγμένη — σελ. 83, στ. 2, συναρρωγὸς γρ. συναρωγὸς - στ. 14, δὲν εἶναι γρ. δὲν εἶναι - στ. 19, ἀσχάλω γρ. ἀσχάλλω — σελ. 84, στ. 7, στρατάρχας γρ. στρατιάρχας - στ. 18, ἐπιφώσκει γρ. ὑποφώσκει — σελ. 90, στ. 10, ἐγκαταλείπης, γρ. ἐγκαταλίπης, — σελ. 94, στ. 2, ὀξυκόρυφον, ὑψικόρυφον — σελ. 95, στ. 12, πανώλη γρ. πανώλης — σελ. 98, στ. 28, φρεμέσσοντα γρ. φριμάσσοντα - στ. 29, ὁποί αγρ. ὁποίας — σελ. 100, στ. 7, γίνωνται γρ. γένωνται - στ. 17, μεταβαίνομεν γρ. μεταβαίνωμεν — σελ. 101, στ. 25, δὲν εἶναι... γρ. τὸ αὔθαδες δὲν εἶναι τοῦτο φρούριον — σελ. 104, στ. 3, ἠρεμία γρ. ἠρεμία — σελ. 107, στ. 5, τοῦ βρέφους γρ. τὸ βρέφος — σελ. 108, στ. 7, ν' ἀκούω γρ. νὰ ἀκούω — σελ. 109, στ. 2. γείνου γρ. γεῖνε — σελ. 110, στ. 22, ἂν... γρ. ἂν τούτων ἤδη ἀπολαύετε ὑμεῖς - στ. 31, ἠπιότης γρ. ἠπιότης — σελ. 112, στ. 19, ἀφροσόνη, γρ. ἀφροσύνη

Ὅσα παροράματα δὲν διωρθώθησαν ἀπόντος ἐν τῇ τυπώσει τοῦ συγγραφέως ἂς διορθώσῃ ἡ τῶν ἀναγνωστῶν παρατήρησις.

TAYLOR INSTITUTION
DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA

